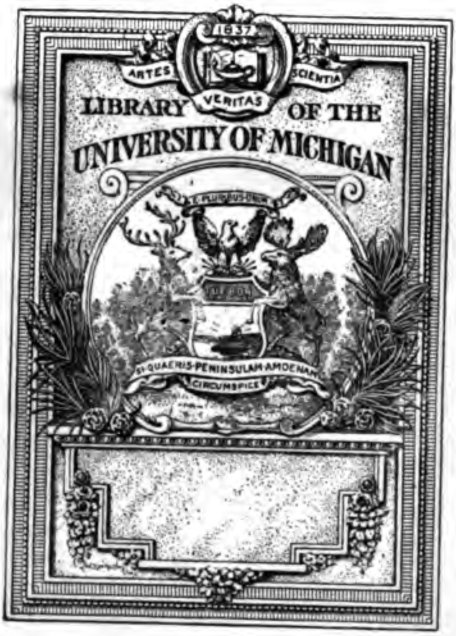

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

I OBUNDEN STIL

AF

P. D. A. ATTERBOM.

TREDJE DELEN.

VI: I.

SVENSKA
SIARE OCH SKALDER

ELLER

GRUNDDRAGEN

AF

SVENSKA VITTERHETENS HÄFDER.

INTILL OCH MED GUSTAF III:s TIDEHVARF

TECKNADE

AF

P. D. A. ATTERBOM.

SJETTE BANDET.

I.

ANDRA UPPLAGAN.

ÖREBRO,
N. M. LINDH, 1863.

TILL

ADOLF LINDBLAD

OCH

CARL SJÖGRÉEN.

Jag återkommer just nu från besök hos stoftet af en själsbroder, — äfven för Eder känd och kär, — med hvilken jag genom ett femtioårigt band var till ett gemensamt helt sammanvuxen. Hans boning var alltid den första, till hvars port jag, efter hvarje landtlig sommarutflygt, plägade vända mina steg. Nu glänste höstsolen på hans grift. Det var minnets blick: med hela sin klarhet, sin smärta och sin vällust. Löfven falla, vännerne glesna, dyrbara grafvar ökas, aftonskymningen mörknar ständigt djupare, — och den enda trösten är, att också

"Starkare ljudar
Sången från stjernorna ner".

Emellertid, och tilldess man sjelf tillåtes höra den på närmare afstånd, måste man — så godt ske kan — oförtröttadt åtlyda sitt kall och fullfölja sina vanliga värf. Jag infinner mig derföre nu med en ny samling af historiska skildringar: måtte den kunna skänka en och annan stunds nöje! Få äro de på jorden qvarlefvande, hvilkas hjertan ännu för mig klappa af broderlig tillgifvenhet; och till hvilka bland dem skulle de bilder, som tecknats på följande blad, egnas med skyldigare rätt, än till Eder? Ofta har jag vid deras målande blifvit påmint om de dagar, då vi alla voro unga; då i Upsala Bellmans qväden klingade från Kernells läppar; då hans täcka Bleckenstad för oss samfäldt upplät sitt gästvänliga tjäll och sina leende omgifningar, under det mina tankar bodde på Lycksalighetens Ö och edra började sina

morgonfärder i Tondiktningens herrliga rymder. Sannolikt skall jag ock i dessa taflor, om hvilkas ämnen jag så mångengång med Eder samspråkat, temligen oförändrad igenkännas. Visst är, att det sällskap, som här uppvaktar med Bellman i spetsen, jemväl skulle från mig enskildt äga mycket att frambära, om det kunde med tillräckligt varma uttryck tolka min mångåriga tacksamhet. Dess föremål stå, i detta ögonblick liksom i otaliga andra, alla sammanfattade för min syn: alla mina glada sommarvistelser i en oförgätlig födelsebygd, på det vackra Strålsnäs, hos den ädle tonsättare, genom hvilken "Stjernsången" blifvit folksång; alla de fröjder mig beskärts af det själfulla snille, hvars skapelser, ledande sina ursprungsådror lika ur fantasiens och ur hjertats innersta djup, i Sverige grundat en ny skola af musikens och poesiens förening; all den uppmuntran denne mästare gifvit min egen sångmö, genom att lyfta en mängd af hennes svaga försök på sina rena och mäktiga välljuds vingar; det vänskapens mod, som dymedelst ock beredde mig en offentlig upprättelse i den tidpunkt, då både hon och jag voro handlöst lemnade till spillo åt allmän smälek; och slutligen — hvad mera är än allt detta — det ömsesidiga, aldrig störda förtroendets sällhet under vexlande samtal om alla de för menniskan och medborgaren heligaste ämnen. Men hurudana budbärare än de personer må vara, som här sändas med min helsning: säkerligen skall hvarken deras välmening, eller min, löpa fara att försmås.

Icke heller skall det inför Edert omdöme lända dem till skada, att poesien här mestadels uppträder med komisk drägt och uppsyn. Denna uppsyn röjer ofta, för skarpare betraktare, en blick, som är tragisk nog. Sjelfva den Gustaviska tidsålderns öfverklagade lättsinnighet har ej kunnat hindra, att äfven här, för enhvar som nogare lyssnar, månget ljud frambryter ifrån det skaplynne, om hvars innehafvares öde det heter i en odödlig sångdikt:

"Och vill du förstå, på hvad djup du skall leta,
Hvar du skall söka hans hamn å villande haf? —
Fråga de hjertan, som älskat: de veta,
De känna den våg, i hvars famn han funnit sin graf."

Nog. Men hvem kan i dessa dagar tänka på poesi och musik, utan att stundligen ihågkomma, hvad båda nyss hafva förlorat genom bortgången af den unge Furste, som sjelf var den älskligaste uppenbarelse af bådas upprinneliga enhet? Man behöfde blott se honom, för att röna denna enhets omotståndliga inverkan. Det utgjorde af hans värde blott en ringa del, att han, hvad genast vid hans första åsyn röjde sig, var behaget sjelft, i ynglingsgestalt förkroppsligadt med all sin ljufhet; hans inre väsende var, liksom hans yttre, den himlaburna godhetens och glädjens egen fläckfria skönhet; i en genomskinlighet, en stigande förklaringsglans, som häntydde på snar återfärd till hans rätta hemland. Sådan bör dock för honom vår kärlek vara, att den så litet, som möjligt är, dröjer vid alla erkänsamma hjertans enskilda förlust, eller vid slocknandet af den för vårt fosterland nya morgonrodnad af vitterhet och konst, för hvilken han tycktes begåfvad med alla egenskaper till befrämjare och beskyddare. Vår öfvervägande föreställning vare — hans lycka. Uppflyttad till de högre chorerna från det mellan så mångfaldiga disharmonier slitna jordlif, öfver hvars virrvarr han alltid sväfvade som en ostörbart skär melodi af allförsoning, — huru säll måste han icke nu känna sig! Huru skola der hans anletsdrag le, hans ögon stråla, hans englavingar röra sig med oafmattlig spännkraft! Och så må efterklangen af denna melodi outplånligt genomljuda oss, renande, stärkande, förljufvande, förklarande: och äfven i min ringa hydda ännu mången lifvande flägt af hans närvaro förnimmas; under det jag, i en enslighet, som alltmera närmar sig till fullständig, fortsätter mitt dagsverk vid ett ljus, som, ehuru höst-sol, dock äfven såsom sådan är och förblifver sol.

INNEHÅLL.

I. **BELLMAN** . . . . Sid. **3.**

Tillägg . . . . „ **153.**

II. **BELLMANS FRÄNDER** . . . . „ **169.**

1. Hallman . . . . „ **177.**
2. Kexél . . . . „ **193.**
3. Wallenberg . . . . „ **220.**
4. Lannerstjerna . . . . „ **233.**
5. Rudbeck . . . . „ **242.**
6. Envallsson . . . . „ **272.**
7. Schröderheim . . . . „ **283.**

B E L L M A N.

Det fins ej tid, som dessa toner söfver,
Det fins ej land, som deras like har.

TEGNÉR.

CARL MICHAEL BELLMAN.

> Bägarn blänker,
> Klar som en juvel.
> Spegla dig! Ditt hjerta
> Skall bli qvitt all smärta,
> När du tänker
> Blott på sång och spel.
>
> BELLMAN.

Outsägligt är det behag, hvarmed vi hos hvart och ett bildadt folk betrakta det tidehvarf, som begynner dess vitterhets häfder: det tidehvarf, då egentligen folket sjelft är sin skald, eller då skaldens röst, ur stundens ingifvelser på samma gång diktande och sjungande, är blott den omedelbara hufvudstämman af folkets egen gemensamma diktsång. De gestalter från denna urtid, som häfderna lyckats bevara i någorlunda fullständig spegling, äro dock, i sjelfva verket, mer beundransvärda än underbara. Deras förklaring ligger i det, som var deras möjlighet: ett samhällstillstånd af stor enkelhet, hvars former, lika mäktiga som enkla, allmänneligen bestämdes genom den osöndrade skaparkraften af menniskornas och naturens omedelbara samlif. Visar sig åter någongång den företeelse, att en skald af sådan art uppträder under helt andra, ja motsatta tidsförhållanden: då beledsagas vår beundran framförallt af undran. Ty om än stora skaldesnillen öfverhufvud äro undantag från tingens vanliga ordning, så gäller detta dock företrädesvis om slika personliga fortsättningar af en tidsålder, som föröfrigt ligger så långt bakom oss. Ju mera de omgifvas af en mångfaldigt utbildad samfundsinrättning, sällskapsförfining, konst, reflexion, äfvensom derjemte af flerfaldig flärd

i tänkesätt och seder, desto djupare förvånas vi, när en dylik omgifning plötsligt ses förvandlad till ram åt en skald, som ånyo är "folksångare" i ordets både äldsta och bokstafliga mening. Också följer af det naiva skaplynne, hvari han brås på den slägt som han tillhör, att just detta lynne skall då till en desto egnare skepnad sammansmälta de talrika och brokiga motsatser, som från en så beskaffad samtid upptagas inom hans varelse både såsom skald och menniska. Ett af de åskådligaste exemplen derpå är Bellman, såsom omedelbar naturskald och folkskald midt i Stockholm under Gustaf den III:s dagar.

Ingen betviflar, att de svenska skalder, hvilkas verk från dessa dagar ännu gläda oss, äro poetiska representanter af sin samtid. I allmänhet äro de det likväl blott på de högre samfundsklassernas vägnar. Att så förhåller sig med Kellgren, med Oxenstjerna, med Leopold, faller genast i ögonen; och äfven Lidner kan härvid ej undantagas: ty inom dessa klasser sjelfva började då redan hos mången det föröfrigt så leende tidslynnet beskuggas af den sinnesstämning, som i "Werther" hade funnit sitt fullständigaste och skönaste uttryck. Men om vi med ordet "folk-lif" egentligen beteckna de lägre samfundsklassernas lif och allt det i natur, ortlighet, minnen, seder egendomligt svenska, som just dermed står i det omedelbaraste samband: så torde man väl om detta den Tredje Gustafs vidtfrejdade tidehvarf kunna påstå, både att Sverige då ännu ägde ett i hög måtto diktrikt och sångrikt folklif, och att Sveriges vittre, öfverhufvud, i sina bemödanden för utveckling af inhemsk skaldekonst lemnade det obegagnadt, ja obemärkt.

Visserligen gjordes ofvanefter stundom försök äfven i den syftning, att återbeträda vägen till folksångens källa. Så t. ex. af Kellgren — och med sann ingifvelse — i vissa scener af operan "Gustaf Adolf och Ebba Brahe" *). Vanligtvis sked-

*) Särdeles i andra akten. Att dessa sceners förtjenst hade "undfallit mängden" (af dåtidens vittra allmänhet), berättar oss Rosenstein i företalet till Kellgrens Skrifter.

de det dock med en art af blick och ton, som förråder, huru föga man inom den nu valda kretsen var hemmastadd. Oxenstjerna egnade ett stort verk — "Skördarne" — enkom åt skildringar af den svenske landtmannens lefnad. Det är i sitt hela aktningsvärdt, och styckevis förtjusande; men der skönjes genast, att dess författare var äfven bland "åkrar, ängar, skog och trägårdar" den fransyskt bildade hofmannen, som gick till sitt föremåls behandling med hufvudet fullt af Virgilius och Delille.

Att blifva i sannare betydelse en svensk folkskald, och en som hvarken då hade sin like eller sedermera funnit den, — det var Bellmans kall. I sakens natur låg, att han blef det på ett sätt, hvari anletsdragen af nyssnämnda tidehvarf öfverallt genomblicka; i hans natur låg, att dragen äro tagna från dess egnaste verklighet, och att han vid deras uppfattning tillika sjelf innerst sammanhängde med den fornverld, der skalden, i samma person både skald och sångare, ofta jemväl (i begynnelsen alltid) både poet och tonsättare, oafbrutet lefde hvad han sjöng och sjöng hvad han lefde. Också har man i allt detta en borgen för det ständiga fortfarandet af Fredmansdikternas trollmakt. Mera obemängdt, än någon annan företeelse af denna tidsålders poesi, förvara de åt efterverlden hela ysterheten af en ur flera anledningar förklarlig folks-munterhet, och främst af det glädjerus, hvarmed nationens flertal, efter slutet af den långa och föraktade parti-styrelsen, kände sig under en ungdomlig konungs spira vaknadt till ett nytt ungdomslif; derjemte innehålla de någonting allmänneligen svenskt, någonting ur det svenska grundlynnets djupaste innandöme hämtadt, hvari fördenskull detta skall under alla tidskiften igenkänna sig med ett evärdligen fröjdsprittande — om än mer och mer sjelfironiskt — välbehag; och vid ännu närmare bekantskap röjer sig, att sjelfva själen af alltsammans är någonting allmänneligen menskligt, som, genom de förunderligaste medel af en till naturpoesi återförvandlad konstpoesi, använder

en grotesk halfculturs tokroliga gestalter till (i bottnen) högst allvarliga sinnebilder.

Dock — det är i allmänhet med de stora skalderne, som med de stora bergen: blott på ett visst afstånd kan man rigtigt uppfatta deras storhet. Afståndet i tiden är härvid för den andliga betraktelsen detsamma, som afståndet i rummet för den sinnliga: det villkor, som gör en fullständig uppskattning möjlig. Man bör då ej finna oväntadt, att skalder af det särskilda slag, hvaribland Bellman innehar ett af de yppersta rummen, ännu mer, än de andra, öfverstiga synvidden af sin samtid och närmaste eftertid; eller behöfva ett ännu vidsträcktare afstånd, för att kunna skådas i helheten af sin beskaffenhet. Just hans öde ådagalägger på slående vis, huru föga jemväl ett ofantligt samtida bifallsgny innebär någon egentlig insigt af denna helhet, eller af dess sannskyldiga mått. Vore ej så: skulle då icke längesedan de åtskilliga dels ytliga, dels falska föreställningar om Bellman hafva upphört, hvilka vi dock än i dag höra yttras ingalunda sällan? Eller anses han ej alltjemt af ganska mången för en liderlig drycksvise-qvädare, som genom ett sällsamt naturens hugskott föddes längst upp i Europas Nord med själen af en italiensk improvisatör, och som dymedelst visserligen blef en högst originell tolk af sin tids lynne, — men på en så låg ståndpunkt, att man, med Fredmans-diktningens upphöjande till poetisk exponent af svenska folklifvet i Gustaf den Tredjes tidehvarf, gör hvarken det ena eller det andra någon ära? Ropas icke, att det lif, som i dessa dikter onekligt med flödande snillrikhet målas, är, till så väl framställning som innehåll, endast kroglif? Att dervid hans lefnad och hans poesi befunno sig i fullkomligaste enhet, eller att han i sanning sjöng blott hvad han alldagligen lefde, — det är, tillägger man, just det både mest bedröfliga och mest förföriska i hans samvetslösa missbruk af sina förvånande gåfvor. Och under det från ett håll sådana domar ännu fällas, fortfar man på ett annat att rosa honom med ett pris, hvilket kanske allramest har befrämjat

förlängandet af slik omdömets förvirring. Här antages nämligen, att just en genialisk liderlighet är den "friska" poesiens utmärkande egenskap; och man hyllar, med jubel, i Bellman — förnämsta incarnationen deraf!

Det är således mot ett tvåfaldigt missförstånd, som skaldens vänner måste väpna sig; det är ofvanom dessa båda motsatta irrmeningar, som de längesedan intagit sin ställning. Huruvida denna ställning ännu hunnit blifva den större allmänhetens, är mig obekant. Men att göra den i möjligaste måtto tillgänglig, är hvad mig åligger i den minnesteckning, som jag nu går att börja; och hvarvid nöjet af ett så rikt ämnes behandling åtföljes af glädjen, att med detsamma fullborda ett värf, som jag för jemntupp fyrtio år sedan begynt.

I.

I Stockholm bodde vid medlet af sjuttonde århundradet en hederlig skräddarmästare, Martin Bellman, som var till börden Tysk och född i Bremen, men efter några vandringar i Tyskland och Frankrike hade utkorat Sveriges hufvudstad till hem. Namnkunnigare, än han, blef der innan kort hans från Tyskland medförda hustru, Barbara Klein; ty hon förestod icke blott sitt hus såsom en i hvarje hänsigt efterdömlig qvinna; hon ägde ock så mycken kunskap i alla på den tiden högst värderade qvinliga slöjder, — bland hvilka äfven nämnas blomstersöm och ritning, — att hennes boning omsider förvandlades till en allmänneligen eftersökt skola för unga döttrar från hela hennes grannskap. Hennes dygder, hennes färdigheter, hennes inom sitt stånd ovanliga bildning förvärfvade henne ett ännu större anseende i Upsala, dit hon flyttade såsom enka, då den äldste sonen bland hennes nio barn, Johan Arndt Bellman, ändtligen kunde, såsom befordrad till akademisk lärare, inbjuda henne att dela sina egna husli-

ga villkor *). Redan af honom upplyftades det ärfda fädernenamnet **) till en vitter frejd. Född i Stockholm 1664, tidigt utmärkt genom en riktbegåfvad natur, ypperlig tenor-sångare, virtuos på flera instrumenter, snart äfven känd såsom författare både af latinska och svenska skaldestycken, hade han börjat sin bana med att före och under sina första student-år vara medlem af konung Carl XI:s hof-kapell ***); men fästades genom Olof Rudbecks uppmuntran †) och förord vid det läroverk, bland hvars fäder han slutligen intog den efter Lagerlöf ledigvordna platsen af professor i Romerska Vältaligheten och Poesien. Han utnämndes dertill 1699, under en utländsk resa. Den kungliga kallelsen träffade honom på Italiens jord, i Roms omgifningar och just i närheten af Ciceros

---

*) Ett ögonvittne (sonens minnestalare, Upmark) säger, att hon satt *"uti Minerva quaedam in medio virginum choro"*, och tillägger: *"Meminimus, postquam in hanc etiam urbem Lares transtulerat, pro Sabinâ quadam magistrâ atque honorifico semper loco inter gravissimas urbis nostrae matronas habitam"*.

**) Att det var ärfdt från en skräddare, föranleder dock Upmark till en lång betraktelse och den erinran, att så förnäma män, som Johan Skytte och Johan Adler Salvius, varit skräddarsöner.

***) *"Musicam quoque adamare coepit; nec eam tantum, quae fidium ac nervorum pulsu, vel solo spiritu flatuque constat, sed quae canorae vocis per melicos modulos inflectione variâ peragitur. Pollebat vero singulari vocis ad aures mulcendas dulcedine, virgineumque melos gracili, quem discantum appellant, sono, cum naturali facilitate expromeret, accedente etiam artis adminiculo solerter et argutè frangere didicisset, in symphoniacos Regiae aulae coetus receptus est cum honestamento stipendii"*. (Upmark.)

†) *"Videlicet nostrum diu latere non passus est Vir inter Arctoae eruditionis prodigia numerandus, ingeniorum ante omnia eminentium felicissimus indagator ac prope nutritius, Olaus Rudbeckius: inscium, aut certè talia non sperantem, protraxit in lucem. Regio, quod Musices ad hoc Athenaeum cultoribus indultum est, stipendio mactatum, in medium quem ipse ducebat Vir summus "caesarie, citharâque insignis", velut alter Apollo, chorum recepit"*. (Upmark.)

Tusculum *), då han dit hade återvändt från Neapels herrligheter. Efter derigenom påskyndad hemfärd, tillträdde han om hösten 1700 sitt erhållna värf, och skötte det med nitisk verksamhet, under ständigt växande ära. Hans lycka syntes fulländad, när han med den goda, sköna, behagfulla Catharina Elisabeth Daurer, dotter af en assessor i commerce-collegium, knöt 1704 ett det sällaste äktenskapsband. Men det blef endast femårigt; redan 1709 ryckte döden ur hans armar — bokstafligen, ty hon dog i hans famn — den ännu i sin första ungdom blomstrande makan. Sorgen öfver hennes bortgång förorsakade hans egen. Han hade förutsagt, att så skulle ske: och han höll ord. I Stockholm, dit han enligt vänners inrådan hade rest på tredje dagen efter begrafningen, för att söka i någon mån förströ sig, insjuknade han samma dag vid ankomsten; och tog der afsked från jorden, vid fyrtiofem års ålder, blott få veckor efter skilsmessan från henne **). Finkänslig, ömsinnad, ljuflig, till hela sitt väsendes grundton poetisk och musikalisk, älskades han allmänt, saknades länge, och synes hafva i allo förtjenat det äreminne, hvarmed han firades af sin vän Upmark i ett af dennes vackraste griftetal. Hans svenska skaldestycken, till och med det af Upmark högtberömda, hvari han utgjutit sin klagan öfver en fästmös död ***),

---

*) Det var (anmärker Upmark) en "*mirabilis fatorum industria*", att den träffade honom "*in his maximè rusticantem locis, quibus inerrare adhuc videbantur Tullianae veneres.*" På hans hänryckning öfver Italien, öfver Rom, öfver nejderna kring Rom och Neapel, öfver deras ymniga skatter för både häfdforskaren och konstälskaren, gifver samme talare en liflig skildring.

**) Född 1687, afled hon den 5 Oct. 1709; han följde henne den 28 Nov. samma år. Af Upmarks rörande beskrifning öfver dessa makars sista dagar, har Sondén, i Palmblads Biographiska Lexikon (B. II, sidd. 64, 65), anfört slutet i öfversättning.

***) "*Plenum gemituum carmen simulque facundissimum, quodque meros Catullos et Propertios, si nostrâ canerent linguâ, redolet.*" Denna fästmö, som dog 1697, kort före hans i Jan. 1698 började utomlands-resa, hette Catharina Fornelia: dotter af den

torde numera lika litet finnas till, som hans i handskrift efterlemnade anteckningar under sin utomlands-resa, hvilkas utförlighet och rika innehåll minnestalaren antydt i en lockande öfversigt. Märkvärdigt skulle tvifvelsutan vara att äfven af denne Bellman se något skaldeprof på vårt modersmål. — Af hans trenne barn var det yngsta hans namne, en ny Johan Arndt: som föddes i Upsala 1707, blef sekreterare i slottskansliet i Stockholm, och erhöll afsked med titel af lagman. Denne, en man af sinne för lärdt och vittert umgänge, blef måg hos kyrkoherden i Maria Magdalena Michael Hermonius, och dog i Stockholm 1765; på samma år som hans älskvärda maka Catharina Hermonia, med hvilken han sedan 1738 lefvat förenad i ett så fruktsamt äktenskap, att deras barn angifvas ända till ett antal af tjuguett *). Af dessa var den odödlige Carl Michael Bellman det äldsta.

I en egenhändig lefvernesbeskrifning, författad icke långt före hans död, men tyvärr ej fortsatt längre än till hans nittonde år, säger han sig vara född den 4 Februari 1740 **). Sin moder har han der ihågkommit med denna målning: "Min mor, vacker som en dag, oändligen god, charmant i sin klädsel, vänlig mot alla menniskor, delikat i umgänge, hade en förträfflig röst" ***). Man ser, att hon, med en ringa bokstafs-förändring i sitt namn, hade välförtjent kunnat heta Harmonia. Och hvilken, med någon närmare kunskap om sonens personlighet, skall ej redan i hennes igenkänna månget

---

för sitt vidunderliga och nog o-professorliga lynne beryktade professorn i Astronomien, Jonas Fornelius.

*) I församlingens dopbok träffas dock antecknade blott femton.

**) Han åberopar dervid "kyrkoboken, fastän längese'n uppbrunnen". Så är dock icke förhållandet; den finnes ännu i behåll, men underrättar blott om döpelsedagen (den 5 Febr. 1740). I äldre kyrkböcker lär vara vanligt, att födelsedagen ej blifvit utsatt.

***) Han tillägger: "och hade vänt sig att ligga i tjuguen barnsängar — *honni soit qui mal y pense;* men detta lekverk gjorde husets ruin". Måhända låter sig uttrycket "tjuguen barnsängar" så förklaras, att kyrkoboks-uppgiften dermed kan sämjas.

af dess grunddrag? Men ehuru mycket han än tillika bråddes på farfadern, träffas likväl denne i hans berättelse lika litet omnämnd, som sjelfve fadern: en uraktlåtenhet, som förefaller desto mera oväntad, då han i samma berättelse namngifver sina faddrar, ja till och med marskalkarne på sina föräldrars bröllopp. Deremot har han med stor omsorg förherrligat sin farfaders moder, den ärevärda matronan Barbara: men på ett vis, hvaraf hon sjelf knappast skulle funnit sig smickrad. Han gjorde nämligen hennes namnsdag, dittills firad såsom en kär åminnelse i husliga kretsar af hennes barn och barnabarn, till högtidsdag för Sällskapet *Par Bricole;* och henne sjelf till detta sällskaps skyddshelgon. Såsom sådant förekommer hon i hans qväden flerstädes besjungen, och lär ännu i bemälta samfund årligen hyllas med tal och skålar. Äfven i Dahlgrens skrifter möta vi derföre mången dylik åt henne egnad minnesgärd.

Att föräldrarne måste hafva ägt vitter bildning, kan dömmas redan från de personer, som umgingos i deras hus. Bland dessa nämnas t. ex. den i svenska språkets och granskningens häfder bekante Sahlstedt; presidenterne Rosenadler och Carleson, af hvilka den förre var en värdig sonson till den under detta namn adlade Upmark, den andre åter en genom beskickningar och resor i Orienten frejdad broder till utgifvaren af den äldsta Svenska Anthologi, och — liksom denne — förtrolig vän med Dalin *); slutligen äfven den då ännu allbeundrade Dalin sjelf. Också märker man, huru gossens tidigt uppenbarade böjelse för vitterhet blef tidigt gynnad; särdeles efter ett feber-anfall, hvarunder han hade talat allting på vers, och sjungit sina första poetiska utgjutelser för sin mor, "så väl, att alla närvarande fallit i förundran." Då ändtligen, sä-

*) Hvars närmaste företrädare i hof-kanslers-ämbetet han var. Brodern, stats-sekreteraren Carleson hade i begynnelsen varit Dalins medarbetare i Argus, och utgifvit "Försök till Svenska Skaldekonstens upphjelpande, eller Samling af utvalda Svenska Rim och Dikter". Stockholm 1737—38.

ger han, "uppklarnade dagen." Man hade förut gifvit honom informatorer af det vanliga slaget. En af dem aktade han så föga, att han, med en kamrats tillhjelp, gaf honom stut. En annan deremot, som var mindre lätt att nappas med, slog pilten på fingerstumparne med linealen, för det att han "ej ville kunna Euklides"; hvarvid han, i sitt femtiondefemte år, bifogar följande anmärkning:

> "Hjernan ännu i mig vrides,
> När jag tänker på Euklides
> Och på de trianglarna,
> ABC och CDA;
> Svetten ur min panna gnides
> Värre, än på Golgatha."

Men den lyckliga febern medförde ändring; och det första, hvarom föräldrarnes vittra vänner drogo försorg, blef en för hans anlag mera tjenlig lärare. "De valde mig till informator", berättar han, "ett geni, vid namn Clas Ludvig Ennes, hvilken sedermera genom min rekommendation hos salig kungen befordrades till pastorat i Skåne och Östra Herrestad: af honom lärde jag att handtera Apollos lyra; under hans inseende har jag författat flera Bref och Poesier." Jemte verskonsten, öfvade han i dessa läroår äfven att skrifva Tyska, Fransyska, Engelska och Italienska. Från Tyskan öfversatte han åtskilliga skrifter: mest af religiöst innehåll. Dessemellan spelade han cittra. Såsom yngling gaf han på detta instrument, hvilket — säger han — "jag den tiden ojemförligen trakterade," handledning åt dottren af den förfärlige aktorn och borgmästarn Bidenius Renhorn *). Enligt en tradition, bibehållen hos hans efterlefvande anhöriga, hade han i spräda år sjelf varit sin undervisare på en citra, som hans farfader hade hemfört från Italien, och på hvilken han snart hördes taga ut me-

*) När Bellman säger om denne, att han betedde sig mot sin dräng "som en 56 års tyrann," menas dermed: som en tyrann från (riksdagen) år 1756.

lodier, dem han beledsagade med egna verser; det var densamma, som alltsedan förblef hans trogna och närmaste sällskap. Af skalden sjelf träffar man förtäljdt, huru borgmästarn, till tacksamhetsprof, invigde honom i en öfverraskande erfarenhet af punschens förborgade krafter. Till slikt kunskapsförvärf hade i föräldrahuset vankats föga tillfälle. Den djupt christliga anda, som herrskade der, älskade en helt annan umgängsglädje. Fromma sammankomster, eller såkallade "conventikler", i hvilka äfven förnäma personer infunno sig till enskild afton-andakt och andliga visors afsjungande, stämde der det unga sinnet till intryck, som väl blefvo varaktigare i musikaliskt afseende än i religiöst, men dock ledde valet af föremålen för hans tolkningar, och öfverhufvud återspeglas i hans tidigaste skaldeförsök. Bland de förra möter oss till och med ett "Utdrag af Scrivers Själaskatt". Lifligare nöje gjorde honom "Evangeliska Dödstankar, af Schweidnitz": ty der fann han sonetter att i vers öfverföra. De tycktes 1757, och dedicerades till hans mor. Detta hans först utgifna poetiska arbete var ett verk af hans sjuttonde lefnadsår. Hans nittonde gjordes minnesvärdt genom en annan bedrift: han berättar nämligen, att han då drack sig "första gången plakat", och af "pontak", hos Holländske ministern Marteville *), på Söder; lyckligtvis i Maria-trakten, ej långt från föräldrarnes boning. Att han på sin mors inbjudning fick sofva ut ruset i hennes knä, är betecknande för hennes ömhet — och svaghet. Kort derefter underställdes ett skaldestycke, kalladt "Månan", i djup vördnad Dalins omdöme. Vitterhetsfursten fann deri blott ett enda ord att ändra: "predikstol," i hvars ställe han satte "lärostol". Lätt kunde förmodas, att detta stycke (tryckt 1760) var ett sentimentalt: men det gick ut på satir; författarn låter sig i en dröm förflyttas till Månan, och finner der ett samhälls-tillstånd, som företer den hög-

*) Kort derpå afliden: densamme, åt hvars enka Swedenborg förskaffade från andeverlden hans upplysning om ett qvittens, utan hvars upptäckt hon skulle blifvit utfattig.

sta stegring af alla hemverldens dårskaper; särdeles af den lust hos hvarje samfundslem, "att blanda sig i andras värf och rubba ordning, frid och ro" *). Det hela röjer öfverallt en Dalinsk efterklang. — I allmänhet skönjes, att han till 1765, eller sitt tjugufemte år, i den mängd verser, som han dessförinnan skref, bibehöll Dalins maner och tonarter. Så t. ex. i den bland hans "Valda Skrifter" omtryckta sången vid hans vackra och fromma moders graf **). Till denna tid höra ock åtskilliga af de skaldebetraktelser öfver våra helgdagars evangeliska kyrkotexter, som längre fram trycktes i en samling kallad "Zions Högtid". En synnerlig märkvärdighet har det just på gränsen af detta tidskifte diktade qvädet "Rundt kring i verlden jag sväfvar" ***): ej blott i och för sig sjelft, genom sin storartadt lyriska skönhet; utan tillika derigenom, att det i både innehållet och formen på synbaraste vis företer öfvergången från denna första period till den följande, under omisskännligaste framblickning af den grundenhet, som innerst i skaldens själ alltid förblef oförändrad.

Man hade, mellertid, skickat honom till Upsala. Den 3 November 1758 blef han der, i Stockholms Nations Album,

*) T. ex. Qvinnorna afgjorde vid l'hombre- och the-bord, huru armeer borde föras och fästningar byggas; och med lärdomsväsendet var förunderligen beställdt: mjölnaren docerade i historien, smeden var astronom, skräddaren "skar stycken af rättegångsbalken", klockardrängen bevisade att alla religioner äro lika goda, och "på predikstolen" stod en skomakare — i Bellmans handskrift; men det var här, som den i sjelfva verket försämrande ändringen "på lärostolen" anbragtes. Den försigtige Dalin, som sjelf tillförne hade råkat illa ut för preste-ståndet, ville tvifvelsutan rädda sin lärjunge från möjligheten af något liknande öde. Ett af de bästa infallen är detta:

"Der gingo barn som gamla män,
Med höga steg och rynkig panna,
Helt dryga i sin tunna luft."

**) "Valda Skrifter af C. M. Bellman", Del. VI, sidd. 189—193. Begrafningsdagen var den 17 Mars 1765.

***) Valda Skrifter, Del. V, sidd. 376—379.

inskrifven såsom student. Vid hans namnteckning företer sig det besynnerliga, att han för sin födelsedag har lemnat ett tomrum, hvars fyllnad han börjat, men ej fortsatt. Om han derefter vid universitetet ådagalagt något slags offentligt kunskapsprof, är mig okändt. Gjörwell, sjelf en af hans personliga vänner, har gifvit honom det vitsord *), att "han var skäligen studerad." Säkert är, att mathematik och metaphysik alltid förekommo honom såsom Abracadabra; men att han inom den egentligen humanistiska kunskapsrymden ingalunda var obevandrad. Efter en sannolikt ej lång tids vistande vid akademien, beträdde han tjenstemannabanan: enligt Gjörwells uppgift, först i banken, sedan vid tullen; Stockholms Nations Album säger, att han blef "cancellist vid general-tull-direktionen." Fullt trovärdig är den nyssnämnde vännens vidare berättelse, att han var och förblef "otjenlig till sifferkarl." Han beskylldes — tvifvelsutan med skäl — att försumma göromålen. Det egendomliga i denna sångarnatur hade upptäckt sin tillvaro, och med detsamma tagit honom i oinskränkt besittning. Lockad af böjelse och sällskap, deltog han efter sin moders död oftare än tillförne i samqväm, der dryckesvaror sparades lika litet som lustiga infall och upptåg, och der den bacchiska glädjens retelser, förhöjda genom Hallmans genialiska cynism, snart äfven stegrades genom Kexéls komiska elegans och parodiska ceremoni-uppfinningar. Bortkastande allt maner, som icke var hans egnaste, gaf han i dessa lag fritt lopp åt sin kallelse att ögonblickligt både skapa och sjunga qväden till vinets och kärlekens lof, än med otrolig lätthet skriftligt upptecknade, än rentaf improviserade och förklingande med stunden; samtliga af en dittills ohörd diktningsart. Nästan blott från Stockholms krogar tycktes dess omedelbara sammansmältning af ord och musik hämta sina ämnen; men behandlade dem på ett sätt, hvarigenom det löje, som de bro-

*) I ett bref till Hammarsköld; det finnes tryckt framför de "Valda Skrifterna" i första delen, näst efter skaldens sjelfbiografi.

kiga narrgestalterna väckte, till sin förundran esomoftast fann sig beledsagadt af känslans djupaste och ljufvaste rörelser. Det var en lyrik, till sitt hela — såsom det syntes — blott burlesktkomisk, men likväl mäktig att anslå alla fantasiens strängar, att när som helst genomgripa själen med dithyrambiska, idylliska, elegiska toner. Innan kort började namnet Bellman höras, såsom namnet på en ung, tyvärr sjelfsvåldig, men i alla fall oförliknelig poet, hvars sånger flögo kring stad och land, dels i afskrifter, dels såsom "visor tryckta i år". Närmaste följden blef mellertid, att han i banken och tullen alldeles försvann ur synhåll. Ryktet påstod, att på värdshusen i och omkring hufvudstaden träffades han desto säkrare.

Denna lefnadsväg, föröfrigt angenäm, ledde bland rankor och lagrar till allt annat, än kläder och föda. Men sångfågeln skulle ej förgås. Till hans lycka kom på Sveriges thron en konung, som, sjelf skald, ansåg intet skaldesnille böra hämmas genom nöd, och trodde att hvarje sådant bäst gagnade fäderneslandet genom sina krafters utveckling; eller att förmågan deraf var tillräcklig merit till jordiskt lefnadsbröd, utan att böra förvandlas till ett misslottadt bihang åt någon af dessa ämbets-befattningar, som allasamman äro blott olika sätt att spänna Pegasus för plogen. Tidigt hade Bellman i honom anat sin välgörare; och på den 19 Augusti 1772 helsat honom med hyllningar, som icke lätt kunde förgätas *). Å andra sidan, ehuru ofransysk den Fredmanska sånggudinnan var, bevekte hon snart konungens smak till ett af dessa flerfaldiga undantag, som intyga den ursprungliga äktheten af hans poetiska sinne. Till och med Kellgrens omdöme, i förstone ogillande, kunde ej derifrån hålla honom tillbaka. Visserligen motverkades det af Schröderheim, som alltifrån ynglingsåren varit Bellmans vän, och kort efter nyssnämnda statshvälfning var blifven konungens gunstling. Men likafullt är minnesvärdt, att bland alla de tongifvande af den tidens vitter-

*) "Valda Skrifter", Del. VI, sidd. 148—149.

hetsmän var Gustaf sjelf den förste, som yttrade sig om Bellman med oafkortadt bifall och tog honom i uppmuntrande hägn. Väl är detta icke den enda omständighet, som visar, att konungen ägde en säkrare och mera för mångfalden af det skönas former omfattande instinkt, än de skalder och granskare, med hvilkas omdömen eljest hans eget gerna plägade sammanstämma. Många prof gifvas på hans öfverlägsenhet i dramatiskt konstsinne. Men här var han dem öfverlägsen jemväl i lyriskt; — måhända af den orsak, att den Fredmanska lyriken har sjelf ett så betydligt mått af dramatiskt skaplynne. Man vet, att Bellman af samtida beundrare blef kallad "Sveriges Anakreon". Men det var just konungen, som först hade tilldelat honom detta namn; hvarmed han mindre ville uttrycka någon egentlig jemförelse, än i ett klassiskt uttryck antyda höjden af sin uppskattning.

Huru annorlunda landets öfriga snillen i begynnelsen tänkte, synes af flerahanda utlåtelser. De voro långt ifrån att ana, eller erkänna, den kungliga benämningen; tvärtom: de plägade anföra den grekiske skalden såsom en för Bellman dräpande motsats. Under ett bland de första åren af 1770-talet skref Oxenstjerna från Wien till sin fordne lärare Bergklint, i afseende på en tillämnad utgifning af den gemensamme och tidigt aflidne vännen Tilas' skrifter: "Låt af hans *Bellmanniana* så litet inflyta, som möjligt är. Om ej supvisor äro som Anakreons, gifves intet i verlden mera *insipide* och mera otäckt" *). Ungefär vid samma tid framträdde Kellgren med första upplagan af "Mina Löjen"; der, bland satiriska utfall mot vissa föremål inom Sveriges dåvarande vitterhet, äfven lästes ett, hvari den unge aristarken, hänförd af sitt nit för smak och seder, hade korat Bellman till mål för sin skarpaste pil, och det just för att rätt eftertryckligen freda Anakreon från all misstanka om någon frändskap dem emellan. Så dömde då ännu samme granskare, som sedan, vid slutet af sin

*) Se Oxenstjernas bref i "De la Gardiska Archivet", B. XI.

lefnad, ej blott utgallrade detta ställe *) ur samlingen af sina skrifter, utan äfven bistod Bellman vid utgifvandet af hans, — både med råd och med ett förord, hvari namnet "den Svenske Anakreon" förklarades vara för honom "ej nog ärofullt". Man måste tillstå, att den klyfta, som ligger emellan dessa åsigter, icke är liten. Dock ser man, att redan vid den tidpunkt, då Stockholms-Posten börjat sin bana, hade Kellgren i ej ringa mån förändrat sin första dom; ty han mottog der till införande, från Bellmans hand, bidrag som kallas *Pensées de Movitz*, *Epigrammes de Movitz*, o. s. v., såsom i viss mån parodiska motstycken till de *Pensées de Rousseau*, *Epigrammes de Voltaire* m. fl., som ej sällan meddelades både i Stockholms-Posten och i andra svenska tidningar; och dessa bidrag tillhöra ändå hvarken öfverhufvud de bästa af Bellmans arbeten, eller särskildt de i ton och ordval finaste **). Föröfrigt må man ej undra, att Sveriges dåvarande poeter och litteratörer icke strax gåfvo med sig: ty näppligen kunna vi föreställa oss någonting, som längre, än Fredmansdiktningen,

---

*) Dess hårda ordasätt lydde, som följer:
"Anakreon! hvar är ditt lof?
En annan stulit har din lyra,
Som, rik i fylleri och yra,
Förtjusa lärt Priapi hof;
Som, lik i otukt med Chrysipper
Och lika rik på vittra föl,
Ur svenska krogars Aganipper
Sin ådra fyllt med dubbelt-öl.
Hans Muser sig på spinnhus nära,
Hans Gracer ligga under cur,
Och uti Platskans jungfrubur
Han Kärleksgudens språk fått lära."

**) Bland "Epigrammer af Movitz" är det sista kanske det roligaste, änskönt just ej heller utmärkt genom någon tonens finhet:
"Hvarför är jag ej i ropet,
Liksom du, för oboe? —
Jo, sad' Mollberg, tog till stopet:
För du spelar som ett fä".

afvek från deras måttstock för klassisk stil och smak, eller skarpare motstridde ungefär alla de då gällande vittra grundbegreppen. Men omsider måste dock erkännas, att den så ytterst ovanliga företeelsen, midt bland sina otaliga synder mot hvarenda regel af tidehvarfvets öfverenskomna *art poétique*, var en uppenbarelse af lika ovanligt snille. Till detta erkännande dref nämligen med oemotståndlig fart — tidens lätta och genom den välkomna statshvälfningen yttermera lättade sinne, sådant, som det då i sitt innersta väsende var, uppifrån hofvets salar ned till värdshusen och backstugorna. Oändligen roadt att här finna sig måladt i musikaliskt-poetiska burlesker af den glädtigaste qvickhet, öfverröstade det alla slags tveksamheter, moraliska, religiösa, ästhetiska; så att först och främst allmänheten öfverhufvud, och sedan de konstkännare som annars plägat vara dess ledare, denna gång djerfdes låta sig hänryckas på eget bevåg, utan att dessförinnan höra sig före hos Romare och Fransmän. Troligen skulle Kellgren i alla fall hafva kommit till sin slutliga åsigt; men att den påskyndades af den allmänna grundstämningen, är desto säkrare, som den ju sjelf endast var denna stämnings klaraste och vackraste uttryck. Derför stannade han ock vid betecknandet af de egenskaper hos Bellman, hvilka för denna sinnesstämning voro de närmast fattliga. Tvifvelsutan stannade också konungen, i sin uppfattning, inom samma gränsor. Alltid skall dock förblifva märkvärdigt, att han var bland landets män af snille och smak den förste, som dristade offentligen bekänna sin njutning af Bellmans dikter, och uttala den såsom äfven ett ästhetiskt gillande af sjelfva diktslaget.

Desto mindre kunde han glömma att behjerta skaldens timliga lefnadsvillkor. Efter att hafva vid åtskilliga tillfällen hugnat Bellman med enskilda understöd, förhjelpte honom konungen, vid Jultiden 1775, till ett varaktigt: till plats och lön såsom sekreterare vid nummer-lotteriet. Det skedde i följd af en på vers ingifven ansökan *), hvari författarn, sedan han be-

*) "Valda Skrifter", Del. VI, sid. 269.

Ur sin säng skall uppstå åter
Till ett glas champagne-vin,
Och att Skaldens matta tunga
Än en gång får lof att sjunga
Med en Gyll'nborg och Dalin"

äl var han nu alltså blifven till och med "o
ıan; men med en syssla, hvars skötande lätt
ıs åt annan person; en utväg, hvilken han o
ɔg. Årslönen — tretusen daler kopparmynt -
fter förhållandet mellan dåvarande och nuva
en *). Vår förundran måste det likafullt väck
e afstå hälften deraf åt tjenstförrättaren, och i
terstående hälften, blott för sin lyra. Men då
ıed den fullmakt såsom hof-sekreterare, hvilke
fter (1776) erhöll, äfven något penninge-tillskot
å får man visserligen antaga, att detta sederm
om en ur konungens handkassa gifven pensi
eviljades honom 1780, i följd af en då ingi
öneskrift om understöd antingen från krono
ummerlotterifonden, en gratifikation af 333 riks
och otvifvelaktigt är, att denna ej förblef den e
ıe hugnade honom konungen, tid efter annan,

Sedan han sålunda blifvit försedd med en
ch en titel, rann det honom i sinnet att till

rangerad man hörde äfven egenskapen af gift man. Han hade fästat sitt hjerta vid dottren af en våg- och stämpelmästare i packhuset, Lovisa Fredrika Grönlund: en flicka af utmärkt hufvud och stark karakter, som behagade honom ej mindre genom det qvicka och träffande i sin för satir benägna omdömesgåfva, än genom det i utseendet välbildade, stolta och säkra, hvarmed ett nästan manligt sinnelag framblickade under hög panna, ur stora, bruna, genomträngande ögon. Huruvida hon medförde någon annan förmögenhet, är mig obekant (och föga troligt): men hon sjelf var en skatt af varaktigt värde; och snart visade sig i det äktenskap, hvartill hon med honom vigdes den 19 December 1777, att hon ganska väl behöfde all sin styrka och fasthet. Hans tillgifvenhet var både öm och outplånlig; men — såsom det synes — af en art, som öfverlemnade allvaret af deras förening mer än billigt åt henne. Åtminstone kan ej förmärkas, att det gjorde minsta intrång på hans böjelse för lustiga brödralag och sångens lekar. Alltid söktes likväl de förra långt mindre af honom, än han af dem; och de kunde föga påräkna hans goda lynne, om han, i stället för snillebröder, såg endast dryckesbröder omgifva sig. I sådant fall hände mestadels, att han väl tömde ett och annat glas, men satt obevekligen stum och mulen.

Vid denna tid stod han ock på höjden af sitt snilles kraft och glans. I allmänhet var det under perioden från 1765 till 1780, eller från hans tjugufemte år till hans fyrtionde, som han ymnigast ådagalade de skaldegåfvor, på hvilka man, då Bellman nämnes, vanligtvis tänker. De flesta af "Fredmans Epistlar" och "Fredmans Sånger", äfvensom af "Bacchanaliska Ordens-Kapitlets Handlingar", diktades under denna period. Flera af de berömdaste hade han författat redan före den tidpunkt, då konungen sänkte till honom ett nådigt öga; ja, åtskilligt till och med före konungens uppstigande på thronen *). Lika historiskt grundlös, som i sig

*) T. ex. visan: "Solen glimmar blank och trind" m. m.

sjelf orimlig, är således en välment nykterhets-ifrans nyligen gjorda upptäckt, att Bellman gaf denna vändning åt sitt skaldskap för att behaga Gustaf III genom en dymedelst befrämjad större afsättning af kronobränneriernas tillverkningar. Långt före dem, hade hans poesi börjat hämta sina älsklings-ämnen från den sällskapsverld, der blandningen af menniskonaturens löjliga och bedröfliga egenskaper mötte henne i de på samma gång bjertaste och naivaste sjelfbekännelser; och hon skulle dermed fortfarit, äfven om inga kronobrännerier kommit till. Kan föröfrigt någon menniska tro, att Gustaf III:s egentliga nöje vid åhörandet af Bellmans qväden bestod i ett hemligt öfverräknande af den genom dem förökade bränvins-consumtionen: så är det en föreställning, hvars originalitet åtminstone är obestridlig; ty icke ens af den tidens "patrioter" blef någonting sådant påstådt. Minst kunde det falla Bellman in att om sin tillbedde monark tänka så ömkligt; och hade han det förmått, så skulle han derefter aldrig hafva mäktat sjunga för honom. De, som i allt detta antaga möjligheten af det omöjliga, böra då jemväl antaga, icke blott att hela nationen kunde narras på skaldens och konungens verkliga motiver, utan ock att Kellgren, som från den skarpaste af Bellmans tadlare förvandlades till den varmaste af hans berömmare, blef af konungen mutad till denna förändring; äfvenså, att Svenska Akademien, som dermed enhälligt instämde, blott af lock eller trug lät sig drifvas i samma rigtning. Ty 1790 ställde sig Kellgren såsom företalare i spetsen för de Fredmanska Samlingarna, efter att nitiskt hafva medverkat till deras utgifning; och strax derefter, sedan "Fredmans Epistlar" utkommit, tilldelade Svenska Akademien deras författare det Lundbladska priset *) för detta år, af aktning för "Herr Bellmans sällsynta och originala snille, den förtjenst dess arbeten äga i anseende

*) Det sedermera af Carl Johans frikostighet förstorade, som nu kallas det kungliga.

till rika och lyckliga målningar, ett eget och till ämnena passande rimsätt, den lyckligaste förening med musiken, det bruk han vetat göra af språket; — egenskaper, hvilka helt visst förvärfva dessa arbeten ett lika bifall hos efterverlden, som hos samtiden". Akademiens protokoller, som förvara de angifna skälen, underrätta tillika, att hon på förslag till detta pris äfven hade uppfört Lidner och Hallenberg *). Under öfverläggningen yttrade Kellgren: "så länge Bellman är i fråga, kan ingen annan komma i fråga". Och dermed var utslaget afgjordt.

Dessa voro Bellmans timliga förmåner och utmärkelser. Såsom den förnämsta, skattade han sjelf alltid oafbrutenheten af sin konungs ynnest. En stor lycka fann han derjemte i den hjertliga vänskap, hvarmed han omfattades af dem bland den tidens poetiska och musikaliska snillen, hos hvilka all naturdiktning, all folksång, all naivetet i konst och personlighet, all humor i glädje och smärta, genast mötte en från den innersta själsdaningen utgående genklang. Derför ägde han till umgängsbröder, utom en Hallman och en Kexél, jemväl en Lidner, en Thorild, en Kraus, en Häffner: samtlige i annat olikartade både med honom och sins emellan, men i detta hänseende gemensamt hans närmaste fränder. Det kan föröfrigt ej öfverraska, att han äfven af den, som bland Sveriges dåvarande vitterhetsmän var Gustafs förtrognaste gunstling, betraktades ur en synpunkt, fullkomligt liknande monarkens egen. Redan ett par år före Kellgrens och Svenska Akademiens aktningsbevis, helsade honom Leopold med ett lofqväde, hvari han blef prisad såsom "Nordens Anakreon" och vårt lands snillrikaste sångare **). Detta hittills otryckta poem, hvilket Leopold ännu mot slutet af sin lefnad hördes ur min-

*) Den senare, för första delen af hans "Svea Rikes Historia under Konung Gustaf Adolf den Stores regering". Han erhöll deremot en årlig pension på Svenska Akademiens stat.

**) Se, i Del. XVI af Svenska Akademiens Handlingar, den af dess sekreterare afgifna "Berättelsen vid Akademiens femtionde årshögtid".

net uppläsa för sina vänner, borde, om det i handskrift finnes till, visserligen ej längre undanhållas offentligheten och den i flera fall upplysande jemförelsen med Kellgrens företal.

Med förtäljandet af dessa ärebetygelser befinna vi oss dock redan inom det tidskifte af Bellmans lif, då han mera sparsamt diktade qväden, som uthärda täflan med de bästa från hans nästföregående lefnadsperiod. Det har blifvit sagdt, att hans skaldeförmåga var under denna tid — eller ungefär från 1780 till 1795 — i aftagande; man har till och med påpekat det såsom den naturliga följden af ett oordentligt lefnadssätt. Enligare med sanningen är, att hon nu oftare, än tillförne, ämsom rigtade sig åt föremål, som kanske mindre tillhörde hennes egendomliga skaplynne, ömsom för de gamla föremålen valde nya behandlings-former, som — i motsats till de äldre — framgingo mera ur hennes reflexion, än ur hennes natur. Ty lika stor, som i Fredmans-dikterna, visar skalden sig visserligen icke i den under namnet "Zions Högtid" utgifna samling af poetiska betraktelser öfver Söndags-Evangelierna, som till sin betydligare del skrefs under de sista åren af hans lefnad; ehuru många och sköna spår äfven detta verk, det nu i allmänhet orättvist bortglömda, bär af sin upphofsmans målande snille. Icke heller blef han ens såsom skämtare och humorist fullt densamme, när han företog sig att i "Bacchi Tempel" — egentligen en parentation öfver dryckeskämpen Movitz — gifva ett arbete af episk framställning och vidd, eller att i ett och annat "Divertissement" beträda den dramatiska banan. Väl kan i afseende på "Bacchi Tempel" erinras, att dess form är blott en fortsättning af den, hvilken han i flertalet af de såkallade "Bacchanaliska Ordens-Kapitels Handlingarna" hade begagnat långt förut: men om ej torde kunna nekas, att formen redan der ofta är mindre gedigen än billigt, så måste ock erkännas, att detta fel ingalunda här blifvit afhjelpt genom dess ännu mera i stort bedrifna användning. "Divertissementerna" låta sig rätt väl läsas, och

uppfyllde tvifvelsutan för ögonblicket sin bestämmelse *): men synbarligen äro de — beställdt arbete; och långt mera dramatiskt lif råder i de uppträden och samtal, som esomoftast förekomma i hans rent lyriska skildringar. Äfven i det 1781 utgifna förlustelse-bladet "Hvad Behagas", — en tidning för skämtets vänner och egnad blott åt roligheter **), — framstår han mindre såsom skald än putsmakare; eller i allmänhet på ett fält, der Kexél fullkomligt kunde vara hans jemnlike. Också upphörde han dermed redan efter åttonde nummern. Öfverhufvud var han såsom skald endast så ofta fullt stor, som han fullständigt eller oinskränkt anlitade sin diktgåfvas musikaliska beståndsdel. Ögonskenligast visade sig detta, när han understundom, — såsom en och annan gång i anledning af Finska kriget och längre fram i anledning af konungens död, — ville göra rhetoriska poemer i stilen af de samtida hofskaldernes oder och elegier; han nedsjönk då strax till graden af underlägsen medtäflare. Onekligen tycks man således kunna påstå, att i historien om Bellmans poesi är denna dess period mindre utmärkt genom något ymnigt frambringande af nya förträffliga diktskapelser, än derigenom, att han först under den gaf åt sina skaldeverk en varaktig offentlighet, eller först nu lät det ena efter det andra, i ordnadt skick, utgå från tryckpressen (1783, "Bacchi Tempel"; 1787, "Zions Högtid"; 1790, "Fredmans Epistlar"; 1791, "Fredmans Sånger").

*) I det på Haga (nyårsnatten 1790) uppförda och af ett ganska muntert lynne utmärkta divertissementet "Dramatiska Sammankomsten", der personerna eljest äro idel bekanta aktörer och aktriser från den tiden (hvilka spelades af andra dylika), uppträdde Bellman sjelf såsom en blesserad och afskedad soldat, sjungande vid sin citra en "inpromtu", och sedan med henne accompagnerande de andras sånger. Äro samtliga personerna — såsom vi väl kunna förmoda — tecknade efter naturen, så måste "Mamsell Löf" haft en synnerlig benägenhet och vana att svärja.

**) Särdeles (enligt hans egen utlåtelse i fragmentet af Lefvernesbeskrifningen) åt "satir på Biographier". Dock träffar man der äfven Lidners poem "Ömheten".

Likväl må man vakta sig, att det sanna i detta påståen-de ej öfverdrifves till osanning. Ännu ganska mången gång hängaf han sig omedelbart åt ingifvelser af de fordnas art; och då infunno sig, jemväl nu, ånyo hans snilles hela eld och styrka. Evigt tjusande äro alltså, i det nyssbemälta Bacchi-Templet, sångstycken sådana som "Flodens sorl och vädrets flägt" *), eller som "Böljan sig mindre rör"; hvarjemte ock bör märkas, att t. ex. de båda Fredmans-epistlarne N:o 79 ("Charon i luren tutar") och N:o 82 ("Hvila vid denna källa"), äro diktade just under denna tid. Likaså härrör från densamma mången oskattbar perla, som träffas vid bläddring i massan af hans ströverser och tillfällighetsrim **): hvaribland vi främst hänvisa till flerfaldiga landt- eller sommarqväden, af den friskaste och ljufvaste täckhet; till hvilka ock höra de åtskilliga minnen af det vackra, på Lidingön belägna Elfvik, som tillika berätta oss, att han der, hos en Hof-gulddragare Widman, ofta vistades under 1780-talets sista somrar. Under en af dessa, på den 18 Augusti 1787, qvad han ock sin — i sitt slag makalösa — "Vaggvisa för min son Carl"; den första visa, som äfven jag (och otaliga med mig) på denna "sorge-ö" hörde sjungas. Skönare besjöngs ej heller af någon den furstlige hjelten från Hogland, då Bellman ej blott firade hans seger med en ståtlig "Kämpevisa" ***), utan äfven vid hans hemkomst från kriget 1790 helsade honom med praktfulla ord till en marsch, enligt föregifvande componerad af den tolfårige kronprinsen. Att han vid samma tid också hvälfde i sitt sinne någon större sångdikt öfver sin konungs hjeltebragder, ser man af en skämtsam biljett från Schröderheim till Toll †);

---

*) I Upsala har man plägat sjunga detta stycke och de längre fram i samma verk förekommande "Sjungom, systrar, Fröjas ära" samt "Under facklans dunkla låga", såsom tillsammans utgörande ett enda helt.

**) Se femte och sjette delen af de "Valda Skrifterna".

***) Valda Skrifter, Del. VI, sidd. 178—180.

†) Se det ypperliga biographiska verket "Fältmarskalken Grefve Johan Christopher Toll", Del. II, sid. 100. Schröderheim säger

det vittnar åtminstone om ett friskt skaldemod. Äfven de muntliga improvisationerna fortforo. Med en sådan undfägnade han i Upsala vid Magister-Promotionen 1791: bland åskådarne igenkänd af dess Ultimus (sedermera professorn) Kolmodin, som med ärkebiskopen v. Troils bistånd öfvertalte honom att inträda i processionen, oaktadt den af skalden föreburna omöjligheten att gå bland *hospites* i grön frack och röd väst. Man kan föreställa sig de unga magistrarnes jubel, då de vid sitt festmiddagsbord ägde Bellman till gäst. Sittande bredvid Kolmodin, hvars namne bland ledamöterne af "Bacchi Ordens-Kapitel" han adlat till Källarcreutz, hördes han för en skål, som utbragtes under stormande hyllningsrop, tacka med ett af ögonblicket ingifvet sång-svar.

Ju närmare hans lefnad framskred mot sitt slut, desto sällspordare blefvo dock dylika utgjutelser. Helsan aftynade; redan vid det nyssnämnda tillfället var hans röst genom bröstsjuklighet så försvagad, att blott de nästomgifvande kunde tydligt uppfatta hans sång; från de muntra gillen, hvilkas förnämste glädjebringare han varit, försvann han mer och mer; hans lynne, sökande ensligheten, syntes ofta och länge fördystradt. Sedan han upplefvat sin konungs plötsliga död, måste han göra det dubbla rön, att se många förhållanden genom detta frånfälle otrefligt ändras, och att finna sig bedragen på vänner, hvilkas tillförlitlighet han ansett för bergfast. Hans poem "Konungens Död och Minne" mottogs af hertigen förmyndaren med mycken köld; upplagan lär till det mesta blifvit indragen, eller förvandlad till makulatur *). Vis-

der: "Den fredligaste menniska i hela verlden, en afsagd fiende af skott och skjutgevär, har lagt sig om bord med krutdurkar. Det är Bellman, som gör en *poème épique* öfver Viborgska smällen . . . Du ser, att poeten occuperar sig med Ryssen, medan Beredningen förskansar Skåne. Jag beder dig att protegera denne foudroyante Amphion, både af kärlek för fäderneslandet och af omsorg för vitterheten; jag besvär dig det vid alla glada bålar på Mälby". — — Biljetten är o-daterad.

*) Fullständiga titeln är: "Konungens Död och Minne, på Kla-

serligen är detta klagoqväde mera hedrande för Bellmans hjerta, än värdigt hans snille och sitt föremål. Det är icke utan lyckade drag och ställen; men till den grad ojemnt, mestadels matt och ej sällan i både tankar och ordasätt förvirradt, att det helas möjlighet kan förklaras blott genom ett själstillstånd blandadt af invärtes qval och utvärtes betryck, hvarunder han lät undfalla sig till och med uttryck, som hos den mördade konungens ovänner kunde framlocka spelöjen. Men om upplagan — såsom det säges — verkligen indrogs: så låg väl orsaken ändå hvarken i den nya regeringens strängare smak, eller i dess skarpsyntare ömtålighet för helgden af den höge besjungnes hågkommelse. Att älska och sakna Gustaf den Tredje, var genaste sättet att anbefalla sig illa, om icke hos den nye regenten, dock hos hans regerande vizir; åtminstone innan de dagar kommo, då rigtningen af Fransyska revolutionens utveckling bragte honom att sjelf prisa den smädade monarken, ja Säkerhets-Akten såsom dennes yppersta verk, utan hvilket Sverige omöjligen kunde styras. I alla fall hörde de nya makthafvarne helst sig sjelfva lofsjungas. Väl hade Bellman, hvad hertigen beträffar, redan vid icke få tillfällen gjort sitt bästa deri; och i slutet af det nyligen omnämnda helsningsqvädet ställt honom, såsom Sveriges "räddare", vid Guds och konungens sida *). Men till något minne häraf syntes intet spår. Äfven om hertigen ej hade tyckt sig börja sitt egentliga räddarvärf först nu, så är troligt, att en författare af denna art befanns alltför "lätt", när han vägdes af den mystiska statsvishet, som nu skulle lyckliggöra fäderneslandet. De enskilda "förmenta vänner", om hvilka berättas **) att deras "trolöshet och ondska betogo skalden all mun-

---

godagen den 6 Juni 1792, uppläst i Augustiden". Exemplar deraf äro sällsynta.

*) Måhända tänkte Bellman i dessa ord på hertigens lika kloka, som mot konungen trofasta sätt att behandla Anjala-männen, sedan han i Finland mottagit öfverbefälet efter konungens första hemresa.

**) Se noten på sid. 17 af de Valda Skrifternas första del.

terhet", hafva ej blifvit namngifne. Bland hans vänner af högsta ordningen funnos de icke: men den upplifning, som desse skänkt, måste han af andra orsaker umbära. Schröderheim borttvinade på Järfva i onåd och hungersnöd; Kellgren var vid denna tidpunkt sjelf krank, instängd och döende; Kraus hvilade redan i jorden på Brunnsvikens strand, sedan han ännu under sin sista aftyning hade öfver Mozarts död componerat en sång, hvartill Bellman på hans begäran skrifvit orden *); Häffner, numera kapellmästare vid Operan, upptogs af jemna stridigheter med underlydande och förmän; Lidner, hvars umgänge dessutom sällan varit muntrande, hade afsomnat; Thorild var landsförvist. Hallman och Kexél lefde visserligen ännu, och i Stockholm: men den bästa vilja i verlden kunde icke göra dem till synnerliga tröstare. Härtill kommo hopade ekonomiska förlägenheter, mot hvilka hans kraftfulla makas hela verksamhet kämpade fåfängt. Stigande armod lät ensamheten kännas tyngre och sjukligheten bittrare. Ingen Gustaf stod nu tillhands att freda honom ifrån det fängelse, der en obarmhertig borgenär, ej långt före hans frånfälle, bjöd honom inspärras. Möjligen var denne borgenär en af de "förmenta vänner", på hvilka han fann sig bedragen. Dock förde honom samma anledning äfven till det motsatta rön, att han omsider alldeles oombedt utlöstes af ett par personer, hos hvilka han tilläfventyrs mindre hade påräknat ett så ädelmodigt tänkesätt. Fullt oegennyttige voro de likväl icke: de önskade sig den belöning, att åter höra honom sjunga; någonting, hvartill han nu ytterst sällan kunde bevekas utan det villkor, att derigenom befrämja något välgörande ändamål. Man anhöll om blott en enda af hans allbekanta "roliga visor". Med vissnade drag, med halfsläckta blickar, men en röst, hvars brutenhet ännu besegrades af en återvändande välklang, uppstämde han då: "Drick ur ditt glas, se, döden på dig väntar"; — och

*) Mozart dog i December 1791; Kraus i December 1792.

det är troligt, att man åtminstone denna gång fann den visan föga "rolig".

Den sjukdom, som i henne skildras med en förfärlig sanning, hade då redan med obämmbar makt gripit honom sjelf. Innan den hunnit beröfva honom all arbetsförmåga, sysselsatte han sig med en fri öfversättning af Gellerts "Fabler", som utkom från trycket ungefär ett år före hans död *). Några ledamöter af Svenska Akademien, ömt behjertande hans sorgliga belägenhet, ville nyttja denna öfversättning till skäl, att ånyo hugna honom med Lundbladska priset. De fleste voro dock af den mening, att det nu borde tilldömmas den unge Franzén, som liktidigt hade framträdt med sina första Selmasånger. Och väl måste medgifvas, att mot dessa träder det nämnda Fabelverket djupt i skuggan. Bellman kan der knappast igenkännas; de stycken, der bearbetningen är bäst lyckad **), skulle lätt kunna tagas för skrifna af Dalin eller Gyllenborg; de andra äro sedelärande — rim, och ingenting annat. Mången torde förundra sig öfver ett sådant val af föremål. Förklaringsgrunden ligger ej blott deri, att han aldrig var stark i reflexion och kritik; utan fastmera i den öfvervigt af ethisk syftning, som nu beherrskade alla hans tankar. Han trodde sig med slik uppfriskning af de glada barndomsminnen, som vid dessa Fabler voro fästade, tillika uträtta någonting godt, någonting sedligen nyttigt. Ur ännu innerligare rymder af minnets djup höjde sig de religiösa intrycken från hans föräldraboning och hans vackra moders sånger. Från dem hade, redan några år tidigare, ingifvelsen till fortsättande af "Zions Sånger" kommit. Detta ofullbordade verk, hvari stycken från hans första ungdomsålder voro upptagna, ville han nu fullända. Men en högre skickelse tillät det icke.

Tvifvelsutan var det vid vårens början 1794, som han till hertigen regenten skref en ej längesedan bekantgjord ***)

*) Egentligen i slutet af 1793.
**) Dessa finnas upptagna i "Valda Skrifter", Del. VI, sidd. 349—354.
***) "De la Gardiska Archivet", Del. XI, sidd. 243, 244.

böneskrift, författad på vers, och märkvärdig af flera skäl. Originalet, begynnande med "Högborne Furste, Allernådigste Herre", har blott underskriften egenhändig. Bellmans hand synes der varit maktlös, och besvärad äfven af en så liten möda. Från skrifvelsens ton och syftning torde vi kunna sluta, att hertigen omsider låtit påskina någon bevågenhet; fastän denna genom första strofens innehåll ställes i en belysning, som noggsamt uppenbarar, huru mycket den nya regeringen tyckte sig ha vigtigare saker att tänka på, än att från hunger frälsa den förras "lekare och spelmän". Bönen lydde så:

"Eders Konglig Höghet nära,
Bor jag inom dess palats;
Med den stolta föresats,
Att regentens mildhet ära:
Fastän gallren tungt förfära,
Der min skugga fått sin plats.

Nu Anakreon, kan tänka,
Misslynt på sin luta slår.
Gläd hans utsigt för i vår,
Att, der Mälarns böljor blänka,
Mig på Drottningholm nu skänka
Blott en byggning på ett år!

Norrby, öm, med dessa rader
För min Hoglands-hjelte står *):
Ber Ers Höghet, som förmår,
Att, bland Drottningholms kaskader
Och ibland dess promenader,
Jag en liten byggning får.

Våren bjuder fågeln sjunga,
Biet svärma, gäddan slå,

*) Troligen var brefbäraren aktören De Broen, som plägade spela Norrby i operan "Gustaf Vasa".

Hjelten öfver böljorna
Aldrig höra "*Ça ira*";
Nej! hans dygd skall jag bedyra
Får jag dit mitt hushåll styra?
Edcrs Höghet! svara ja"!

Bemödandet, att anbringa en smula **lek**, yı
i anspelningen på Sansculotternes beryktac
börjar redan med de första radernes antydn
de inom hertigens palats". Detta var nı
slottet; och gåtans hemlighet är ingen ann.
kraft af sin hofsekreterare-värdighet, bodde
högvaktsbyggnad, hvarest man, i den tiden
de gäldenärer, som (i högre och lägre beı
bland hofvets betjening. Det var ock der,
sin ofullbordade lefnadsbeskrifning; hvilken l
terat "kongl. slottet" den 8 Maj och den 2ı
ligt berättelse af hans son, uppmuntrades ha
förmögen bekant **), som fann sig så road al
han för hvarje skrifvet ark af fortsättningen
dukat. Uppgiften är märkvärdig: den spridı

---

*) Från en annan, hade denna anspelning kunna
risk: ty Hertigen och Reuterholm bäfvade nu oupphı
(ehuru sedermera Liljensparre inför

började uppsatsens hållning och ton, och med detsamma öfver den sinnesbeskaffenhet, som, när han var kommen i frihet, gjorde en likartad fortsättning omöjlig, — kanske till och med motbjudande. Vi kunna då ej undra, att genom hela hans böneskrift till hertigen går en anda af outsägligt vemod. Detta förråder sig i sjelfva hans påminnelse om benämningen "Sveriges Anakreon"; än mera i suckningsropet till Gustafs broder: "gör ej mina dagar tunga"! — Att han kort derefter blef utlöst, skedde dock (såsom vi sett) genom en frikostighet, som icke var hertigens; men den önskade sommarboningen beviljades. Och väl höfdes det, att just Drottningholms förtjusande park blef hans sista omgifning af den svenska sommarnatur, som han i så många oförgängliga sångtaflor prisat.

Så nalkades honom slutet allt närmare. Han hade varit naturens, nationens och konungens älskling; nöjd med uppfyllandet af få behof, i det längsta sorglös till och med för behofvet af ärans odödlighet, måttlig i allt utom i hänryckning, hade han af jordlifvets lycksaligheter fullt njutit hvad han åstundade: vänskapen, nektarn, lyran. Nu kände han sig hafva upplefvat skymningen af lifvet och snillet. Anande att hans yttersta timma ej vore aflägsen, lät han tillsäga några återstående förtrogna, att ett samqväm med dem, liksom i förflutna dagar, skulle vara honom kärt. Han trädde dem till mötes nästan skugglik, men med sitt fordna vänliga leende; äfven i glasens klang deltog han, ehuru sparsamt; och snart förkunnade han, att han ville låta dem "ännu en gång höra Bellman". Mäktigare, än någonsin, grep honom nu sångens ande, och sammanfattade alla strålarne af hans flyende bildningskraft till en improviserad afskedshelsning. En hel natt igenom, under oafbrutet strömmande ingifvelse, sjöng han då sin glada lefnads öden, sin milde konungs lof, sin erkänsla mot Försynen, som låtit honom födas bland ett ädelt folk och i detta nordiskt sköna land; slutligen gaf han hvar och en af de församlade, med en särskild stroph och melodi, som uttryckte det egendomliga både af den tillsjungnes personlig-

het *) och af skaldens förhållande till honom, sitt tacksamma farväl. I tårar bönföllo omsider hans vänner, att han skulle upphöra, för att skona sitt redan så starkt angripna bröst; men han svarade: "Låtom oss dö, som vi lefvat, i musik"! — tömde sitt sista champagne-glas och uppstämde, i dagbräckningen, sista strophen af sin sång.

Från den stunden sjöng han icke mera. Ej heller syntes han vidare utom sin boning. Blott få dagar derefter, i November 1794, nedsjönk han på den tio veckor långa sotsängen. Gjörwell, som var blifven hans slägting på sin hustrus sida, besökte honom och förtäljer, att han "under dessa veckor ångrade sina öfverskred, höll de mest andliga tal för hustru och barn, och dog med stor uppbyggelse för alla närvarande". Trognare kan dock ingen måla den döendes själstillstånd, än han sjelf det gjort, i dessa kort före utslocknandet dikterade verser:

"Med denna matta hand jag fattar än en gång
Min lyra, för att ge kanske min sista sång!
Dess ton, förstämd och svag, om min förvandling bådar;
Jag re'n i trädens skygd den tysta mullhög skådar,
Der jag naturens skuld skall återbörda få
Och en lycksalig hamn mot lifvets stormar nå.
Glad kastar jag en blick på detta fridens läger,
Och med förnyad kraft mitt rörda hjerta säger:
Se denna tillflyktsort, som Ödets Herre gaf,
En gräns för ditt förtryck, ett slut på lifvets smärta;
Ljuf och högtidlig syn för hvarje dygdigt hjerta,
Då brottets uslingar med rysning se sin graf.
Du, lifvets Upphofsman, som skänkt mig hvarje dag!
Jag lyssnar till din röst, jag lyder ditt behag:
Tag denna suck emot i ditt fördolda Höga;

*) Så t. ex. i strophen till Häffner, dennes åtskilliga egenheter: hans tysk-svenska sätt att tala o. s. v.

Se denna varma tår i mitt förgråtna öga;
Den gjuts med känslans kraft, den tränger från min själ,
Då svag jag stapplar fram mitt yttersta farväl!
Du hulda, i hvars sköt jag sällheten fått smaka,
Farväl, bedröfvade och älskansvärda maka!
Barn! minsken eder gråt vid eder faders död:
Med döden kämpar han, er gråt hans kamp försvårar;
Farväl! jag lemnar er, med förbön och med tårar,
Åt faderlösas far och enkors fasta stöd. —
Hvad? fly de för min blick, det glada hoppets strålar?
Och hvadan denna syn, som jemmer för mig målar?
Jag skådar — fattigdom, med suckan i dess spår;
I nödens blekhet klädd, hon till min hydda går.
Till örat tränger sig min sorgsna makas qvida;
Och rysningsfull jag ser, hur hon och barnen lida
Det hårdaste af allt: en saknad, följd af nöd;
De gråta min förlust — och gråta utan bröd.
Gud! jag försmäkta vill: må detta hjerta brista!
Ack, bortryck denna bild från ögat i mitt sista! —
Men — nu jag irrar mig; hvi svigtade mitt mod?
Förbarmaren är stor! Förbarmaren är god!
Han räknade min dag, då jag begynte vara;
Han på min sista suck skall lika nådigt svara;
Och skulle han ej då uti ett mildt förvar
Ta dessa lemningar af en försvunnen far?
Jo! lugnt mitt öga sluts, nöjd flyr jag denna hydda;
Den, som bevarat mig, skall äfven dem beskydda". *)

Man ser, att han lyktade sin skaldebana så, som han börjat den: med "evangeliska dödstankar". Föröfrigt är uppenbart, att Bellmans sista toner nära nog likna Lidners. Men också

*) I "Valda Skrifter", Del. VI, sid. 348, finnas af detta poem blott de tolf första verserne. Kanslirådet Wallmark lät sedan, enligt en "samlares" meddelande, införa det hela i ett blad af Post- och Inrikes-Tidningen.

var hans slutbelägenhet ej mycket olik dennes; och äfven för honom återstodo, sedan alla andra strängar brustit, ännu kärlekens, armodets och bönens.

Dödsdagen blef den 11 Februari 1795. En vecka förut hade han fyllt sitt femtiondefemte år. Hvad af honom var jordiskt, öfverantvardades åt jorden den 19 i samma månad, på Clara kyrkogård. Platsen, genom Svenska Akademiens försorg numera utmärkt af en enkel vård, väntar blott på "trädens skygd", hvars fridsamhet den döende skalden tänkte sig utbredd öfver sin sista bostad.

Sjelf har han tecknat sig sålunda: "Jag är en herre af mycket liten djupsinnighet, och frågar ej efter, om solen går eller jorden axlar sig. Hvad jag kan bedyra, är: att jag vill ingen varelse i naturen ondt; älskar oändligt en ädel man och med oupphörlig låga fruntimmer samt små beskedliga barn; äter, efter appetit, litet och godt, — Söndagen hvitkål, Thorsdagen ärter, Lördagen strömming." Samma högst egna blandning af sangviniska och melankoliska beståndsdelar, som är i hans poesi, var i hans själs hela temperatur: lika ömsint, som gladlynt. Hvad han yttrat om sin kärlek till barn, är äfven af andra intygadt *): sällan mötte han sådana utan att tilltala dem, smeka dem, och, i fall man vid mötet befann sig i en park eller på en gräsvall, nedsätta sig ibland dem till lek; hjertligt road, när de, lockade af hans fryntlighet, snart klättrade på hans knän eller hängde sig fast på hans rygg. I den fordna kungs-trägården **) sågo förbigående lustvandrare ofta detta skådespel. "Hans sinnelag", säger Gjörwell, "var det allrabästa emot andra: alla tjente han, alla gaf han med sig"; och i sin

*) *Notices sur la Littérature et les Beaux-Arts en Suède, par Marianne d'Ehrenström,* sid. 42.

**) Nu Carls XIII:s torg.

gifmildhet besinnade han aldrig sina tillgångar. Kunde han ej på annat sätt visa behöfvande sin välvillighet, så hjelpte han dem med ansökningar, skrifna i deras namn, än på vers, än på prosa. Slik tjenst var ej att försmå; dess åsyftade verkning uteblef sällan; kanske aldrig, så ofta de ställdes till Schröderheim, eller till konungen genom denne. Under sina sista lefnadsår, då hans dystrare sinnesstämning och tynande helsa gjorde nöjet att höra honom sjunga till ett sällspordt, begagnade han äfven detta nästan blott såsom ett medel för barmhertighetsverk. Så t. ex. vid Lidners frånfälle. Huru han åt den utfattiga enkan då sammanskaffade begrafningshjelp, har jag på ett annat ställe *) berättat. Man finner der skildrad hans fröjd, när han, under utropet: "Se här! detta har jag sjungit ihop åt dig"! tömde ur en hopknuten näsduk femtio silfver-riksdalrar på hennes omålade bord. Så var han ej mindre trofast och vänfast, än lättsinnig och barnsligt obetänksam. Hade hans morfader, kyrkoherden Hermonius, varit "känd såsom för stor hushållare" **), så blef dottersonen deremot ett föredöme af vederspelet. Det må ej nekas, att han tog det timliga lifvets förhållanden på ett sätt, som nog ofta glömde en makes uppmärksamhet och en husfaders omsorger. En sägen går, att han engång såsom sjuk, när hans hustru klagade att han skulle lemna henne utan tak öfver hufvudet, utspände öfver henne sin paraply; och sannt är, att den anvisningen ej kunde mycket trösta. Men belåten, som han var, med sin ringa del af jordiska håfvor, slog han de jordiska näringsbekymren ur hågen med fullkomligaste obryddhet. Tillförlitligen vet man, att han, mot slutet, sällan ägde mer än en rock; och att stundom någon af de vänner, som han besökte, fann hans skor i så obrukbart skick, att de måste utbytas mot ett par tofflor och skalden qvarstanna, tills man hunnit ombestyra en bättre fotbeklädnad. Sådant hände

*) "Svenska Siare och Skalder", Del. V.

**) Enligt Gjörwell.

till och med redan under konungens lifstid. En dag möttes han af sin beskyddare på gatan i så stor negligé, att öfver de kungliga läpparna flög ett: "Men, min käre Bellman, hvad du är illa klädd"! Bugande, svarade poeten: "Jag kan i underdånighet försäkra Ers Majestät, att jag ändå har hela min garderob på mig". Den krönte skaldebrodern, sjelf slät hushållare och sällan fullt stadd vid kassa, undsatte honom då genast ånyo med hvad han för ögonblicket mäktade bestå. Men dylika svårigheter återkommo; försträckningar af vänner kunde blott lindra till en viss gräns; och alltid qvarstod den hufvudsvårighet, att han på ingen af sina förfäder bråddes så litet, som på morfadern.

Föga eller intet lät han dock häraf anfäkta sig. Allt detta kallade han: "mina poetiska omständigheter". Så kallade han dem ock i sin ansökning om skyddsprivilegium för upplagan af Fredmans-dikterna; med tillägg af det hopp, att denna skulle i bemälta omständigheter "blifva till en god hjelp". Väl var det således något afseende äfven på dem, som slutligen pådref det utgifvande af en samling i tvenne band, hvarvid Kellgren biträdde honom i ordens redaktion och Kraus i melodiernas. Men denna synpunkt af saken bibragtes honom, tvifvelsutan, blott af hans vänners föreställningar. Det säges, att deras beräkning ej slog ut i enlighet med förhoppningen, — åtminstone ej under de första åren, och således just under återstoden af skaldens lefnad; det förtäljes, att hos Åhlström, som hade förlags-bestyret, lågo ganska länge, oaktadt vännernes åtgärder för snabbare spridning, massor af oafyttrade exemplar. För att begripa möjligheten af detta, måste man veta, att musik-tryck då var någonting mycket dyrt, och att i den tiden jemväl mängden af vitterhetsälskare hellre afskref otryckta poemer, än köpte tryckta. I alla fall kan visst antagas, att utgifvandet medförde en i någon mån förökad inkomst. Näppligen minskades dock utgifterna genom inkomsterna. Bellmans system förblef detsamma, som han i

ett qväde till Abbéen Michelessi *), en i Stockholm bosatt och med Sveriges vitterhet förtrolig italiensk litteratör, — hade tolkat med dessa ord:

Hör! sannfärdigt till sin son Apollo sjelf nu talar:
"Granna möbler, bord och salar
Saknas på min jord".
Minns, min frände, minns: Corneille, till verldens smak och tycke,
Skref sitt största mästerstycke
Vid ett krassligt bord.
Guldet ofta hos personen
Skämmer skaldetonen;
Men en stråle ifrån thronen
Gör poeten qvick.
Låt en karg sin kista bära,
Juden sig försvära:
Sjung du, glad, monarkens ära;
Gör, som jag, och drick.

Så länge "monarken" lefde, var han säker, att, när nöden påträngde för hårdt, aldrig sakna handräckning. Huru det gick sedermera, har redan blifvit skildradt.

Bellmans utseende, välbildadt och behagligt, lämpade sig på det nogaste efter hans inre tillstånd. Det motsvarade ömsom ett det allrahögsta mått af enthusiastisk själsyra, ömsom den nedspänning, som efter slik alla lifsandars uppstegring och ansträngning ej kunde uteblifva. Till sin växt var han något långlagd: under senare åren blek och mager; syntes ofta sömnig och i håret mindre städad, än man i frisurens tidehvarf fann skickligt; men kunde i ett ögonblick ny-upplifvas, och uttryckte då idel själ, snille, eld, glädje. I detta sitt egentliga uttryck, då hans anlete hvarje gång återtog ungdomlig färg och till och med fyllighet, är han målad på Gripsholm och

*) "Valda skrifter", Del. VI, sidd. 288—291. En handskrift deraf, som jag sett, har några läsarter olika.

modellerad af Sergel. En Orpheus, en Bacchus och en Satyr hafva der sammangjutit sina drag. Det hela, i sin eldiga maklighet, sitt godmodigt snillrika sjelfsvåld, är en poetisk lazzaron; men med nordisk själs-adel och en vemodssky öfver pannan, som påminner om både hans jordiska och hans himmelska fädernesland.

Hans trogna maka, enka vid ungefär trettiåtta års ålder, efterlefde med trenne barn, öfverlefde dem alla, och återförenades med sin man först i sitt nittionde lefnadsår.

De tre barnen voro söner. Om de två äldre, Gustaf och Carl, vet man ej mycket. Den förre, någon tid underofficerare vid den corps, som nu kallas kongl. lifgardet till häst, derefter löjtnant vid ett landt-regemente, gick slutligen i fransysk tjenst; den senare, som var den allkända vaggvisans äldsta föremål, erhöll en anställning vid arméens flotta, och gjorde en sjöresa, hvarifrån han aldrig kom tillbaka. Den tredje deremot, Adolf Jakob Henrik Martin, född den 29 November 1790, död den 30 Juli 1834, är ännu hos ett icke litet antal samtida förvarad i fullständig hågkomst. Sidenkramhandlare i Stockholm, en af dess borgerskaps femtio äldste, ledamot af samfundet *pro Fide et Christianismo*, var han framför allt annat en älsklig och högaktad man. Lycklig make, god husfader, glad värd, begåfvad med ett vackert utseende och en angenäm sångröst, lågande enthusiast för sin faders minne, men bättre hushållare än han, på samma gång frikostig och omtänksam, befann han sig tillika i förmånliga bergnings-villkor. Såsom en ständig festdag i hans hus firades den 4 Februari, årsdagen af faderns födelse: bordets öfre ända intogs då alltid af den lyra eller citra, som varit farfaderns och faderns; omkring henne lågo egenhändiga uppteckningar af åtskilliga bland den senares qväden, blandade med dithöriga ritningar af Sergel och Hilleström; och omkring bordet instämde ett glädtigt vännelag i hans af sonen uppstämda

sånger. Med undantag af ett fruktsamt äktenskap, felades alltså här intet drag i bilden af den sällaste lefnadslott, — då plötsligt i den kraftfulle mannens själsförmögenheter inträffade en rubbning, som förstörde både hans inre och hans yttre välmåga. Afsomnad omsider på Manhem å kongliga Djurgården, qvarlemnade han derföre i en ytterst torftig belägenhet, väl inga barn, men sin förträffliga hustru och sin ålderstigna moder. En förhöjd sorglighet erhåller detta utslocknande af Bellmans ätt genom det rykte, att sinnesrubbningen hade sin orsak i en berusning af sonlig glädje, eller i ett uppjagande deraf till yttersta öfvermått, genom de offentliga ärebevisningar, med hvilka faderns snille, trettiofyra år efter hans död, firades vid uppställandet af hans bröstbild på kongliga Djurgården. Sannolikt var, i alla fall, denna orsak icke den enda; tvärtom synes en slik verkan förutsätta, att sinnet, vid det angifna tillfället, redan var hemligen sjukt.

Äfven denna kalk måste alltså Bellmans enka tömma. Men hennes starka själ förblef sig lik. I sitt lynne allsicke tilldragande och förbindlig, snarare frånhållande och stolt, med ett hjerta hvars förtroende ej lätt kunde vinnas, med ett förstånd hvars skärpa gerna blef uddhvass, med ögonkast, vid första mötet genomträngande utan mildhet, var hon icke i vanlig mening umgängsam. De få, som småningom lyckats eröfra hennes vänskap eller gunst, funno dock i henne en personlighet, som ägde makt att fjettra både uppmärksamheten och deltagandet. Redan trappan, redan förstugan till hennes inskränkta bostad buro vittne om ett sinne för ordning och prydligt skick, hvilket sedermera, då man öppnade det glest och gammaldags möblerade rummet, framförallt i värdinnans egen drägt mötte gästen med en nästan bländande renlighet. I sin ålderdom genom giktkrämpor ofärdig, gick hon blott med tillhjelp af käpp, och i en deraf lutande ställning; men återtog, sittande i sin stol, genast den raka hållning, hvarmed hon ännu i nittionde året bar sitt stolta hufvud, sin höga panna, sin säkra blick. Snart bragt till språksamhet, förde

hon då samtalet med en eld i de stora bruna ögonen, med en kring läpparna oafbrutet spelande skiftning af klokhet, qvickhet, löje, spe, välvilja, hvarvid åhörarn inom sig måste erkänna, att hon var, icke blott såsom "fru Bellman", utan äfven i och genom sig sjelf, ett märkvärdigt föremål. Hennes älsklings-ämnen kunna lätt gissas. Om sin man talade hon med värma; om hopens föreställning, att han varit en drinkare eller en rumlande sälle, med harm; efter den nyssbemälta minnesfesten, vid hvilken i synnerhet konung Carl Johans aktningsbevis hade fägnat henne, hördes hon väl icke (liksom förut) klaga att hans poesi låg i förgätenhet eller förakt, men deremot, att man i allmänhet ändock ej förstod den på rätta sättet *). Öfverhufvud lät hon sig villigt tillbakaföras i sina ungdomsdagar; och i hennes konstlösa, men lifligt målande berättelser, sammanväfda med träffande, qvicka, esomoftast skalkaktiga omdömen, återspeglade sig ännu munterheten af det tidehvarf, i hvilket hon fortfor att ensamt vara hemmastadd. Ej sällan hände likväl, att hon plötsligen lät talets tråd falla och för en lång stund försjönk i aldrig meddelade tankar, hvilkas beskaffenhet omsider antydde sig genom en suckning, — ofta så djup, att den försatte hela hennes kropp i skakning; hvarefter hon, ej utan någon förlägenhet öfver detta ofrivilliga utbrott af vemod, med snabbt återvunnen besinning kunde förtälja, kunde skämta liksom förut. Sålunda mätt på lifvet utan att vara öfvermätt, flyttade hon ändtligen i begynnelsen af 1847 till den verld, der hon af sin make var i mer än ett halft århundrade väntad.

Skaldens lyra, fallen i främmande händer vid det allmänna skeppsbrottet af sonens lycka, fann omsider en ägare, som

*) Vid någon af de senare årens Bellmans-högtider på Djurgården hade ett sällskap, som trodde sig med nattliga orgier värdigast fira skaldens ära, lyktat dem med det slags hyllning, att öfvergjuta hans bild med en punschbål. Underrättelsen härom uppväckte hos hans maka en vrede, som sedan, vid samtal om hennes man, nästan hvarje gång ånyo upplågade och utbrast.

förstod att fullt uppskatta hennes värde. Herr doktor Minton, hågkommande att Apollo är läkarnes och skaldernas gemensamme fader, köpte det gamla strängaspelet för att rädda det från förstöring, och har förärat det till kongl. vitterhetsakademien; bland hvars samlingar det nu förvaras såsom ett dyrbart national-minne.

II.

Lika obesväradt och bekymmerslöst, som sin hushållning, skötte Bellman ock i sjelfva verket sitt skaldeyrke. Men här ledde honom en mäktig konstnärs-instinkt, som ägde att befalla öfver outtömliga tillgångar. Reflexion, theori, afsigt att tillverka något vackert, öfverläggning, långvarig förberedelse, begär att lysa och omtalas, — allt sådant låg från honom fjerran; eller sväfvade åtminstone blott tillfälligtvis och sällan förbi hans själ. Först inemot slutet af hans bana föll det honom in, att han möjligtvis vore en poesiens Hogarth, hvilken det ålåge, att göra nytta såsom karikatur-målande moralpredikant. I det längsta var dock hans enda sannskyldiga författarafsigt att roa sig sjelf — och goda vänner. Visserligen spelade han äfven i enrum sin citra, och sjöng dertill

— — — "wie der Vogel singt,
Der in den Zweigen wohnet". *)

Men hans sångmö behagades aldrig rätt, eller på längd, af något enslings-lif. Hon var afgjordt sällskaplig; och innerst, om ock ofta omedvetet, lekte för hvarje ny ingifvelse nöjet att snart få yttra sig i en förtrolig brödrakrets. Väl veta vi, att han diktade månget qväde på sin kammare under nattens tystnad, och än flera under morgonvandringar i de lustparker,

---

*) Harpspelaren i Goethes "*Wilhelm Meister*".

som omhvärfva Stockholm, bland hvilka han företrädesvis plägade utkora Solna-skogen. Mången vacker ungsommar-morgon hördes han ock bland Djurgårdens ekar, sittande ensam och afsides, genom citer-knäppningar söka tråden af någon ny skapelse *). Men äfven detta skedde visst sällan utan glada sidotankar på de samqväm, till gamman församlade mellan skål och vägg, der man var van att från honom vänta dess högsta försköning. Endast för dem sammansatte han ock de bland hans skrifter förekommande mera utförliga stycken, hvilkas mål var att i dessa muntra lag än uppläsas, än föredragas i en form blandad af uppläsning och sång.

Endast i sådana gillen kom derföre ock Apollo öfver honom med sin fullaste hänryckning. Ty dels föddes ofta hans qväden omedelbart inom dem; dels var det i alla fall blott der, som han vidgade poesiens förtrollningsmakt till en oskiljelig förening med musikens och mimikens. Han ägde nämligen en behaglig sångröst, mycken kännedom af tonernas konst, och en sällsynt skådespelar-förmåga. Den sista, hvilken han äfven på sällskaps-theatrar hade med allmänt bifall ådagalagt **), begagnade han både fullkomligast och helst, när han sjungande lät sina komiska diktgestalter för åhörarne framstå. Maneret af hans sång var föröfrigt det nu gammalmodiga, som i hans bästa tid allmänt gällde, med många såkallade för-slag och efter godtycke anbragta öfverlopps-noter; dock i allo genomträngdt af en rik och fin expression, som gynnades af den icke ovanligt starka, men klangfulla, smidiga och på sig sjelf alltid säkra stämman. I kretsar af det slag, som han älskade, sågs han ock aldrig — under sin helsas dagar — till meddelning ohågad eller nödbuden: föll andan på honom, så var han genast redo att gripa citran och sjunga öfver hvad

*) En ännu 1852 i hufvudstaden lefvande ämbetsman lyckades vid en tidig spatsergång bli vittne, huru sången "Hvila vid denna källa" sålunda föddes i sitt första utkast.

**) En af hans älsklings-roler sägos varit Markschreyarens i "Tillfället gör Tjufven".

som behagades, öfver hvilket ämne man uppgaf. Då blundade han, för att ej störas af yttre föremål; tills de melodiska vågor, på hvilka de inre föremålen svallade fram i dagen, hunnit taga en fart, som af ingenting kunde hämmas eller villas. Så qvad han ofta på hofvet, för sin konung: såsom då han engång af denne blef anmodad att med sitt sångspel afmåla konungens bägge f. d. guvernörer, grefvarne Tessin och Scheffer, tvenne herrar af högst olika lynnen och sätt att vara; han gjorde det i ögonblicket, till allas beundran och monarkens synnerliga nöje. Gjörwell, som här är sagesmannen, berättar sig ock sjelf hafva åhört, huru han, vid ett annat tillfälle, föreställde utgångs-scenen efter slutad gudstjenst i en landskyrka, med klockarens orgelspel *pro exitu*, och genom ljud från både citran och rösten lät tydligen förnimma, huru folket slog igen sina bänkdörrar, traskade gången utföre och tog farväl af hvarandra. Oftare tillät man honom dock, såsom billigt var, sjelf bestämma sitt ämne. Något mera genialiskt vexelförhållande vid allt detta, än konungens och skaldens, kan ej tänkas. "Huru står det till, Bellman"? frågade engång, då de möttes, den förre: "nu ser du mig inte ut att kunna hitta ett endaste rim". Skalden bugade sig, och svarade genast:

"Helt tomt är mitt schatull,
Min lyra är i kras;
Men ändå på mitt glas
Står Gustafs namn i gull."

En höstafton på Haga, då Gustaf vistades der under sin senare och brydsammaste tid, föll det honom in att låta eftersända Bellman. Ett ilbud affärdades med befallning att uppsöka sorgförskingraren, och att föra honom, i hurudant skick han än kunde befinnas, ofördröjligen till Haga. Bellman träffades på Djurgården, och icke alldeles obeskänkt; sjelf fann han sig ej presentabel. Men det halp ej: han upplyftades i en hofvagn, hans citra hämtades, och båda förflyttades till

lustslottet. Der sattes han vid ett med champagne uppdukadt småbord, drack, sjöng ett par visor, drack åter, men öfverrumplades derefter af en slummer, hvarunder han nedsjönk på stolen i nästan framstupad ställning. Konungen lemnade honom i ro och gick till sin qvällsmåltid. Efter dess slut återkommen och finnande sin gäst ännu sofva, yttrade han: "Jag undrar, hvad Bellman skulle säga, om jag nu väckte honom och fordrade en sång till mig." I blinken uppreste sig skalden, gnuggade ögonen och svarade: "Då skulle Bellman säga så här!" hvarpå han genast sjöng, till den gamla Marlboroughsvisans melodi, dessa vackra och betydningsfulla ord:

"De nattliga skyarna draga
Tungt, tungt, tungt hän öfver Haga,
Och stjernorna glimma så svaga,
Och skogen mörknar och flyr,
O Kung! din hvila är dyr:
Gå, kung, din hvila att taga;
Lugnt, lugnt, lugnt hvila på Haga!
När rymderna åter sig daga,
Ditt folk med mildhet du styr".

Utmattad af ansträngningen, dignade han nu ånyo ned på stolen, i sitt förra läge; och blef, med en liten minnesgåfva i fickan, sofvande hemförd.

Föröfrigt var det ingalunda ett oumbärligt villkor för hans sång, att en citra, eller något annat verkligt musikinstrument, skulle finnas tillhands. Ty han kunde äfven, till förvånande likhet, härma allahanda instrumenters klang; än med munnen, än med åtskilligt slags tummande och fingrande mot glas eller mot en bordskifva, än med blåsande på käppar eller andra redskap; och på sådant vis fullständigt sjelfaccompagnera sina sångstycken. Med det nyssnämnda arbetandet af tummar och fingrar, ömsom hårdare, ömsom lenare, hördes han ock esomoftast, innan han började sången, söka dess melodi; liksom i förberedande accorder, först irrande och

spridda, men snart ordnande sig mer och mer. Detta, som varade i några minuter, hvarefter han med ens upphöjde hufvudet och rösten, hette på hans umgängsvänners konstspråk att "operera". När de sågo honom rigtigt modd, eller vara i det så kallade "rätta esset", sköto de framför honom ett litet bord, med ett par buteljer af något utsökt vin derofvanpå, och ropade: "operera, Bellman"! Ofta skedde då äfven, att man omkring buteljerna, som egentligen stodo der mera såsom sinnebilder än såsom nödvändigheter för skaldens behof *), tillika lade på bordet åtskilliga ting att begagna till tonverktyg. Hans färdighet i detta afseende kan bedömmas deraf, att han på en resa, der han i hast kom ihåg sig alldeles vara utan mynt, köpte för några skillingar skjutsbondens piska, och blåste sedan på skaftet en så hänförande rad af marscher och polskor, att bonden, som trodde sig för en spottpenning hafva sålt ett det dyrbaraste instrument, blef hjerteglad, när Bellman vid framkomsten erbjöd piskan i betalning för skjutsen. I allmänhet var hans glada konst lättbedd, när de bedjande voro hans vänner, eller öfverhufvud personer som förekommo honom angenäma. Sällan töfvade i senare fallet — äfven vid möte med fullkomligt okända — skalden att röja sig; åtminstone genom något glädtigt infall. Ett sådant framlockade t. ex. Skjöldebrand, när denne, stadd på en nedresa till Skåne 1774, strax utanför Stockholm fick på Liljeholmen tillfälle att göra hans bekantskap. Bellman hade dit begifvit sig till fots ifrån sin häst, som stannat upptröttnad vid Nyboda backe. Det var en söndag. På den unge krigarens tillfrågan om missödet, svarades med leende anlet och denna quatrain:

"På vår Herres hvilodag
Hvilar jag och min gelike;
Hästen — ligger i ett dike,
Och på Liljeholmen — jag".

*) Emedan han mångengång drack af dem ganska litet.

Och härmed var bekantskapen i bästa form inledd. Men lika lätt kunde man ock, i motsatta fall, finna sig blottställd för stickande afsnäsningar. För hvar och en, som ej ägde hemligheten att stämma honom till sin fördel, var det högst orådligt att tränga sig inpå honom och påkalla hans sångargåfva; än mer, att enträget dermed fortfara; då hände nästan alltid, att man ådrog sig ett bitande genmäle, ofta till och med en blodig sarkasm. Detta erfor den högdragne och grälige Linköpings-Biskopen Filenius, som engång under en riksdag sammanträffade med Bellman och trugade honom att låta höra något prof af sin sång. "Nå väl!" svarade omsider skalden; och hugnade honom med ett tre strophers qväde, hvaraf den första och mildaste strophen lydde så här:

"En visa vill jag sjunga,
När vinet smakar bäst:
Hin håle i en gunga
Han satt' engång en prest.
Han gunga' honom af och an;
Och fast han var en riksdagsman
Så tog han honom dock".

En annan gång afspisade han en gevaldiger, som sade sig nödvändigt skola "höra Bellman sjunga", med följande ord, lämpade till den gamla kanon "Jag fattige Lappman":

"En far hade tre barn,
Alla voro de kanaljer;
Två blef hängda med segelgarn,
Den tredje blef en gevald'ger".

Ofta förnams han ock knota, vid middags- eller aftonbjudningar i husen, att rikt folk ville nyttja honom till en rodocka. Hans misstanka derom var ej ogrundad; inom det Stockholmska societets-lifvet fanns en icke liten krets, som, med ganska snöda begrepp om poesi och poeter, betraktade särdeles honom ur en ingalunda aktningsfull synpunkt; man tyckte, att

han borde för hvarjom och enom vara den poetiske hofnarr, som han ansågs vara för konungen. Dylika uträkningar kunde dock blott uppgöras af dem, som ej kände honom nära: ty i grunden var han — till och med under sina bästa år — hvarken någon muntergök, eller ens i vanlig mening underhållande sällskapsman. Äfven bland vänner mångengång ordkarg, tankspridd, oupprymd, tills någon omständighet, understödd af ett par glas vin eller punsch, lockade i dagen qvickheten och ingifvelsen, måste han desto snarare befinnas otillgänglig i kretsar af det slag, der man helst skulle behandlat honom såsom en gyckelmakare, ditkallad att visa sina konster. Han, som i sina vänners lag och inför sjelfve sin konung gerna sjöng i skjortärmarne och med uppknäppt väst, plägade fördenskull i slika samqväm uppträda helt stel och utstyrd med den omsorgsfullaste hofdrägt, för att skaffa sig en smula respekt och påminna, att han ej vore någon ny upplaga af Lasse Lucidor. Deremot satt han bland själsfränder sällan länge, innan han fanns uppstämd att skämta, att dikta, att sjunga, och att hålla ut dermed halfva eller hela nätter igenom; tilldess han nedsjönk utmattad, lik en Sibylla eller Pythia.

Af de omedelbara skapelser, som i dessa stunder "helgjutna frambrusto ur en lågande inbildnings sköte" *), voro många, som aldrig kommo på papperet; de bortklingade med den lust och glädje, hvarunder de föddes. Att bland dem sådana funnits, hvilka öfverträffat allt hvad man efter Bellman äger tryckt, har blifvit mig sagdt af män, som sjelfve varit deras åhörare; och det omdömet bör ej betviflas, om vi än torde få derifrån afdraga intrycket och minnet af hans eget framställningssätt. Andra — säges det tillika — lyckades för vänner att uppteckna, strax efteråt, ur ännu fullt liflig hågkomst, i åtminstone ungefärlig likhet med hvad de åhört. Oftast lemnade han väl dock till sådant upptecknande något

*) Kellgrens allbekanta utlåtelse.

biträde; eller, om icke oftare, åtminstone då, när orden till sångstycket förefunnos hos honom redan i förväg diktade; än såsom bevarade i minnet från någon af hans ensliga morgonvandringar, än såsom af hans egen hand utkastade på en papperslapp, och i båda fallen tillgängliga för hans förtrognaste att uppsnappa. För honom sjelf var alltsammans blott strögods, hvilket han tillät spridas bäst det kunde och — alltefter som ödet ville — glömmas eller gömmas. Detta gällde först och främst om dem af hans stycken, som rentaf voro improvisationer; men föga mindre jemväl om dem, som uppkommo på ett något mera vanligt vis, eller som ursprungligen skrefvos innan de sjöngos. Äfven dessa brydde han sig nästan aldrig om att förvara. Dock har man intyg, att åtminstone somliga lågo honom nära om hjertat och syntes honom förtjenta att sjelf äga: så (med största skäl) det herrliga augustiaftonstycket "Mamsell Ulla, märk, Mamsell", — hvaraf han återbegärde från fröken v. Stapelmohr (sedermera fru Schröderheim) den i hennes händer komna enda handskriften *). Hvilketdera föröfrigt ordens eller versernas upphof var, så blefvo de i sjelfva ingifvelsestunden sammanvigda med sina melodier, och på ett sätt, hvarvid snabbfyndigheten och konstskickligheten voro lika förvånande. "Aldrig ännu", säger Kellgren med strängaste sanning, "voro skaldekonst och tonkonst mera systerligt förenta; det är icke vers, som äro gjorda till denna musik, icke musik, som är satt till dessa vers; de hafva så iklädt sig hvarandras behag, så sammansmält till en skönhet, att man föga kan se, hvilken mest skulle sakna den andra för sin fullkomlighet: versen, att rätt fattas; eller musiken, att rätt höras". Stundom tog han dervid musiken från egen composition; oftast lånade han den från andras. Men denna blef då använd med ett så träffande urval, och till det nya ändamålet lämpad med en så fri behandling, ej sällan till och med fullkomlig ombildning, att den dymedelst — ehvar-

---

*) Se den lilla vers-biljetten i "Valda Skrifter", Del. VI, sid. 306.

den än var hämtad — outplånligt förvandlades till hans, eller för alltid stämplades till Bellmans. Sålunda begagnade han ömsom tonstycken ur verk af berömda componister, och särdeles ur theatermusik (af Rousseau, Philidor, Gretry, Monsigny, Händel, Naumann, Vogler, med flera); ömsom allahanda melodier af folkvisor, marscher, dansar (synnerligen polskor och menuetter), dels inhemska, dels utländska; ömsom äfven sådana, som ursprungligen hade tillhört en då nyss försvunnen tidsålders "andliga" qväden, — ja, en ännu äldre tids *"piae cantationes"*, — och af hvilka troligtvis flera, under hans barnaår, varit sjungna vid de fromma sammankomsterna i föräldrahuset. I afseende på den sistnämnda källan må erinras, att Bellman uppträdde vid slutgränsen af ett tidehvarf, som hyste ingen betänklighet att vexelvis använda psalm-melodier till visor och vis-melodier till psalmer. Så hade Runius gjort, och ännu Dalin: alltså just de båda skalder, som på hans ungdomsdaning utöfvade mesta inflytandet. Men öfverallt gäller, att sättet af användningen förvandlade lånen till originaler; och med detsamma, att äfven de härvid anlitade utländska sång-melodier, som dels redan voro omtyckta och gängse, dels blefvo det genom hans ord, i båda fallen omskapades af hans poesi till inhemska — eller svenska — för alltid.

Så t. ex. kan, bland Fredmans Epistlar, melodien till N:o 6 ("Käraste bröder, systrar och vänner") återfinnas i Rousseaus sångspel *Le devin du village*, der den utgör slutrondon *); till N:o 12 ("Gråt, fader Berg, och spela"), i Händels "Acis och Galathea", som i Stockholm uppfördes första gången den 10 Maj 1775; till N:o 29 ("Gubben är gammal, urverket dras"), i pseudonymen Philidors **) operett "Tunnbindaren", der melodiens text börjar med dessa ord:

*) Med orden: *Allons danser sous les ormeaux* etc.

**) Egentliga namnet var André Danican: känd såsom opera-componist och kanske ännu mer såsom en af verldens största schackspelare; dog i London 1795.

"En gammal tunnbindare, svartsjuk och dum,
Älskade Phillis, en ung herdinna;"

till N:o 31 ("Se, Movitz! Hvi står du och gråter") i den melodi af Rousseau, hvarpå man sjöng Bergklints "Ode öfver Motgången"; till N:o 44 ("Solen glimmar blank och trind"), i en gammal fransysk vis-ton, som lär varit sjungen redan i Henrik IV:s tid; till N:o 52 (Movitz, mitt hjerta blöder"), i Gretrys operett *L'amitié à l'épreuve*", skrifven 1770, och en af sin författares vackraste, men (såsom man sagt mig) aldrig uppförd i Stockholm, — hvarest dock annars tretton af hans sångspel blefvo gifna *); till N:o 53 ("Vid ett stop öl och några supar") i Voglers musik till "Gustaf Adolf och Ebba Brahe", som gafs i Stockholm första gången 1788; till N:o 56 ("Se Mollberg med svart rock och flor"), i Gretrys operett "De bägge Girige", författad 1770; till N:o 76 ("Se Hans Jergen, hur han sig bockar"), i ett fransyskt sångstycke "*Un rien platt, un rien engage*". Likaledes i Fredmans Sånger. Vi finna der melodien till N:o 6 ("Hör klockorna med ängsligt dån"), — jemväl af Envallsson använd i "Kronfogdarne" till första aktens slut-chor, — hämtad från Gretry **); till N:o 21 ("Så lunka vi så småningom"), från en äfvenså i "Kronfogdarne" begagnad marsch ur Naumanns musik till "Gustaf Vasa" ***); till N:o 45 ("Om ödet mig skull' skicka"), från en fransysk visa, som förekommer i en ej längesedan i Paris utgifven "*Recueil des chants populaires*"; till N:o 48 ("November den femtonde dagen"), nyttjad jemväl af Hallman i "Tillfället gör Tjufven" (till kupletten "Förgäfves i

---

*) Hvem har ej (åtminstone) hört omtalas "Richard Lejonhjerta"? hvem ej "Zemire och Azor"?

**) Hos Envallsson har den till öfverskrift: "Ton: Annetta just vid femton år".

***) Hvaraf man ser, att också detta qväde (äfvensom N:o 53 af Epistlarne) tillhör dem, som diktats under Bellmans senare tid. I "Kronfogdarnes" inlednings-chör sjunges dess melodi af en sergeant med orden: "En rätt och äkta svensk soldat" o. s. v.

mörkret jag famlar"), från Monsigny, af hvars åtskilliga sångspel ett och annat under 1770-talet uppfördes i Stockholm *); till N:o 52 ("Närvarande vid fluidum"), — nyttjad äfven både i "Kronfogdarne" och i det nyssnämnda Hallmanska sångspelet till bröllops-skarans chor: "Du par, som i de bästa år" — från ett fransyskt sångstycke, hvars af Hallman påpekade text börjar med orden: *"Ça ça, qu'on recommence un rigaudon"*; till N:o 58 ("Nej, fåfängt! hvart jag ser") ur en symphoni af Haydn. Sammalunda i "Bacchi Tempel": till chorsången "Sjungom, Systrar! Fröjas ära", har skalden begagnat en chor ur Naumanns opera "Amphion", som (med ord af Adlerbeth) uppfördes i Stockholm första gången 1778; och till chor-sången "Bort allt, hvad oro gör!" en af Haydns qvartetter **).

Förunderligare skall det väl förefalla, att man i en fransysk samling af "andliga sånger", kallad *"Cantiques sur différens sujets de piété"* ***), igenfinner melodierna till N:o 2 och N:o 9 af Fredmans Epistlar, samt N:o 44 af Fredmans Sånger. Hvem skulle väl ana, att ur-texten till "Nå, skrufva fiolen, hej! spelman, skynda dej"! börjar med *"Chantons, en ce jour, Jesus et sa tendresse"*; eller att visan

"Käraste bröder, systrar och vänner,
Si, fader Berg han skrufvar och spänner" —

sjunges på en melodi af fromma betraktelser öfver jordlifvets fåfänglighet, begynnande med satsen *"Tout n'est que vanité"*; eller att dialogen "Gamle bror Jockum! klang vid denna rå-

---

*) Hans operett *"La belle Arsène"*, uppförd 1779, öfversattes af fru Lenngren. Den ifrågavarande melodien träffas med sina ursprungliga ord (*O, ma tendre musette!*) i en samling "Folkesange, Fosterlandske og Fremmede", utgifven i Köpenhamn af Berggren.

**) I "Valda Skrifter" (Del. II, sid. 246) kallas den "Menuetto af Heine"; ett skrif- eller tryckfel.

***) Fullständigare: *"Cantiques ou opuscules lyriques sur différens sujets de piété, avec des airs notés, à l'usage de la paroisse S:t Sulpice à Paris. Chez A. Le Clerc."* 1818.

gan" har trädt i stället för ett uppbyggelse-qväde, som börjar med orden *"Du bonheur on parle sans cesse"*? — Vi måste likväl tillägga, att dessa melodier i sig sjelfva så föga motsvara sina andliga ord, att dessa näppligen kunna antagas för deras ursprungliga. Helt annat synes förhållandet vara med sådana, som t. ex. till Fredmans-Episteln N:o 34 ("Ack! hvad för en usel koja"), eller till Fredmans-Sången N:o 57 ("Sjung och läs nu Bacchi böner"): vid dem, och dylika, kan man ej undgå att förmoda ett både mera heligt och mera ålderdomligt upphof. *)

Men om han än sålunda i afseende på utländska sångtoner utöfvade ett slags vikings-rättighet, så må man ej föreställa sig, att han försmådde benyttjandet af nordiska, af redan före honom svenska. För att äfven här andraga några exempel: så påminner oss, bland "Epistlarne", melodien till N:o 51 ("Movitz blåste en concert") om den norska folksången "Boer jeg paa det höie Fjeld"; och vid N:o 62 ("Movitz valdthornet proberar") igenkänna vi den gamla svenska fackeldans-polskan, som första gången dansades på hofvet vid konung Erik XIV:s kröning. Bland "Sångerna" åter, äro de trenne elegierna i N:o 5 ("Så vandra våre store män", — "Se svarta böljans hvita drägg", — "Så slår min Glock nu locket till") gemensamt satta till den gamla Sinclairs-visans melodi, hvilken, hurudan än dess upprinnelse må vara, dock vid Bellmans uppträdande redan var en allmän svensk folksång **). Inhemska folksmelodier skönjas äfven vid N:o 20 ("Mina björ-

*) Bekant är, att man vid forskningar angående Choral-musikens historia ofta kommer till besynnerliga upptäckter. Motsatsen mellan "andliga" och "verldsliga" sångtoner var fordomdags mindre skarp, än nu. Om vissa choral-melodier ursprungligen varit detta och med dertill svarande ord, eller tvärtom, torde väl aldrig kunna utredas. Hvem skulle t. ex. gissa, att melodien till N:o 460 i vår Psalmbok ("Såsom hjorten träget längtar") var i Frans I:s tid en fransk jagtvisa, till hvilken Clement Marot skref andliga ord med anledning af Davids 42:a psalm?

**) På denna ton hade ock Dalin diktat sin visa "En Celadon gaf fröjderop", som sjelf blef ett svenskt folksqväde.

nar, samlen eder"); vid N:o 43 ("Adams skål, vår gamle far!"); vid N:o 46 ("Hur du dig vänder", — hämtad från den bekanta "Göterne fordomsdags"); vid N:o 49 ("Som nu och emedan"). Detsamma gäller, i "Fredmans Testamente", om N:o 3 ("Tyst, bröder, Bacchus har somnat"); äfvenså om N:o 71 ("Ögonlocken ä' torra, strupen är mager"; som, jemte N:o 72, går på tonen af "Min far, han var en Vestgöte, han, han"). — Likaså är, bland "Dikter vid åtskilliga tillfällen", N:o 9 ("Sveriges Kung!") skrifven till den nuvarande bondbröllops-marschen "Gustafs Skål"; N:o 28 ("Lilla Carl! sof sött i frid"), till den allkända vaggvise-tonen; N:o 51 ("Beate Marie satt uti högan lofts bur"), har tagit sin melodi från det urgamla folksqvädet "Herr Peder och liten Kerstin, de suto öfver bord". Med flera torde rummet ej behöfva upptagas.

För dem, som till dylika forskningar äga tillräcklig förmåga, sakkännedom, tid, återstå tvifvelsutan på alla dessa fält rika skördar af upptäckter: bland gamla in- och utländska melodier af alla slag, uppifrån andaktssången ned till vaudevillen, balletten och slängpolskan; i samlingar, än sådana som Rousseaus *"Consolations des misères de ma vie"*, än sådana som Panards *"Oeuvres choisies"* och Collés *"Théatre de société"*. Uppdaganden skulle måhända ock föranledas genom undersökning af qvarlåtenskapen efter Kraus: afgjordt är, att musiken till den täcka cantaten "Fiskarstugan" *) blifvit lånad från honom. Troligtvis kan mången upplysning vinnas från det håll, dit t. ex. Envallssons talrika sångspel höra; denne, hvilken ofta begagnar samma melodier som Bellman, är derigenom en god vägledare, att han, med de franska vaudevillförfattarnes noggrannhet, plägar antyda hvarifrån hans lån äro tagna. Hade Bellmans sångdikter blifvit utgifna i så inrättade upplagor, som den franske folkskalden Bérangers och den skottske folkskalden Burns': så kunde vi der, liksom i dessa, öfver hvarje visa, som diktats till någon förut känd me-

*) I "Valda Skrifter", Del. VI, sid. 223.

lodi, se begynnelseorden af dess äldre text anförda. Hvarför har så ej skett? — Säkerligen just derför, att Bellman till sina melodier öfverhufvud innehar en sjelfständigare ställning; eller i allmänhet behandlade äfven de lånta (mer eller mindre) såsom sjelf varande i betydlig måtto tonkonstnär. Och innan man anser sig berättigad till någon slutdom öfver hans originalitet i denna hänsigt, bör man besinna, att ännu är dock största antalet af de Bellmanska melodierna (och deribland äfven af de populäraste, de mest sjungna) till sitt ursprung okändt. — Så mycket är ögonskenligt, att nästan af all musik, som nådde hans öra, förvarade hans minne längre eller kortare motiver; såsnart han fann dem innebära förmågan af poetisk utveckling. Till och med helt obetydliga författare, af konsthistorien längesedan glömda, blefvo härvid ingalunda försmådda. Det är ganska sannolikt, att man för de första uppränningarna till menuetterna "Fader Berg i hornet stöter", — "Fäll dina ögon och skäms nu din tossa", — "Movitz! i afton står baln" (med flera dylika), — står i förbindelse hos tonsättare af det ringa slag, som en Hupfeld, en Edelman, eller den Filtz, hvars "duetter" Ulla plägade sjunga. Men genom Bellmans uppfattning allena utbildades dessa småmästares melodiska (eller halfmelodiska) tankefrön till det, som de för det närvarande äro.

Att Bellman äfven var tonkonstnär, har — förunderligt nog! — helt nyligen blifvit nekadt *). Och likväl kan hans förhållande till sina sångers musik omöjligen angifvas mindre tvetydigt; än Kellgren det gjort i följande ordalag: "Man vet, att de flesta hafva gift sig tillsammans med förut kända melodier; andra finnas dock, som erkänna samme skapare med versen; och nästan alla hafva, mer eller mindre, emottagit Skaldens ändringar och förbättringar". Slik uppgift bör väl näppligen kunna synas obestämd. Dess rig-

*) Af Wieselgren, i "Sveriges Sköna Litteratur", Del. IV, sidd. 319, 320.

tighet hörde ock de, som umgingos med Kraus, denne älsklige tonsättare till alla delar bekräfta. Men än mera. Hvad Kellgren betygar framför den Fredmanska samlingens ena del, har Bellman sjelf betyget framför den andra, i denna förklaring: "Efterföljande Fredmans 65 Sånger äro, så till Poesi som den af mig till en del äfven componerade Musik, öfversedda, rättade och erkända". Ej heller saknas alla särskildare underrättelser om de compositioner, som rentaf äro Bellmans egna. Så t. ex. veta vi, att han, åtminstone "till en del", sjelf har gjort musiken till "Parentationen öfver Lundholm" *). Hvad mera är: den herrliga melodien till N:o 81 af Fredmans Epistlar ("Märk, hur vår skugga, märk, Movitz, mon frère"!), — densamma, till hvilken han sedan skref det i mina barnaår allmänt sjungna klagoqvädet öfver fru Schröderheims död **), — angifves såsom hans egen af en från hans dagar qvarlefvande tradition; som tillika berättar, att, när han sjöng den för Kraus, denne utropade om tonen *f* i dess sjette takt: "den är värd en dukat"! — Men föröfrigt bevisar just redan det ett djupt tonkonstnärs-sinne, att kunna vid sina ingifvelser genast välja de melodier, som voro de lämpligaste, och kläda dem i ord, hvilkas tanke esomoftast medförde en behandling, genom hvilken de sjelfva i väsendtlig mån blefvo nya. Några gifvas, som han tillskapat af gamla medelst rhythmens och meterns förändring (t. ex. Fredmans-Sången N:o 8: "Ack! om vi hade, god' vänner en så", af Fredmans-Episteln N:o 48: "Solen glimmar blank och trind", — äfvensom Episteln N:o 59: "Båtsman, tag nu din lufva", af Episteln N:o 1: "Gutår, båd' natt och dag"); andra, i hvilka två ursprungligen olikartade melodier (eller beståndsdelar ur sådana) blifvit sammansatta till en tredje, som derigenom är hans egen (t. ex. Fredmans-Sången N:o 54: "J närvarande parter", der första satsen i A-moll är eller påminner om en

---

*) Se, i de "Valda Skrifterna" Del. II, Sondéns anmärkning sid. 215.
**) "Valda Skrifter", Del. VI, sid. 266.

Vestgöta-polska, men det följande, eller slutet i A-dur, är hämtadt från något alldeles annat). Sannolikt har ett stort antal af de Bellmans-melodier, som nu förefinnas, uppkommit genom sammansmältningar af reminiscenser, som blifvit efter behag förändrade, enligt ordens fordringar. Kanske var detta oftast händelsen vid hans egentliga improvisationer, och öfverhufvud torde man kunna antaga, att han — såsom tonkonstnär betraktad — i dessa sistnämnda dels var sjelfständigast, dels förekom sina åhörare sådan. Hvad jag här yttrat, bekräftas ock genom ett minnesvärdt vittsord af den man, som i allmänhet var de Bellmanska melodiernas förste uppteckmare, eller hvars "skickliga hand" (såsom Kellgren förtäljer) "omedelbarligen flyttade dem från Auktorns röst på papperet", — krigsrådet Åhlström; som plägade berätta, att Bellman ganska ofta hade föresjungit honom samma grundmelodier i betydligt olika eller varierade former, och tillåtit uppteckmaren, att bland dessa utkora dem, som borde bibehållas. — Att han stundom till olika, ja olikartade qväden begagnade samma melodi äfven oförändrad, är redan visadt och dessutom för mycket bekant att här tarfva vidare bestyrkningar *).

Man finner emellertid, att han, fastän skyende allt eget omak för sina sångers räddning från förgätenhet, dock ingalunda såg ogerna, om andra åtogo sig bestyret dermed. Den bland hans umgängsbröder, som i hänsigt till orden förvärfvade sig de största anspråken på efterverldens tack, var en Völschow, om hvilken intet vidare är mig bekant, än att han lär varit cornett **). Äfven i denne nitiske väns uppteckn-

*) Några exempel dock, om man så önskar: till Episteln N:o 37, och Sången N:o 7; till Episteln N:o 48, och Choren på fartygen i Bacchi Tempel "Uppå vattnets lugna våg"; till Episteln N:o 58 och Sången N:o 31; till Episteln N:o 70 och Sången N:o 2; till Episteln N;o 78 och Sången N:o 17; till Sångerna N:o 11 och N:o 12 (ehuru med förändrad rhythm); till Sångerna N:o 33 och N:o 63; till Sångerna N:o 61 och N:o 65.

**) "Valda Skrifter", Del. VI, sid. 367.

gar kan dock en jemförande kritik varsna mången mindre god läsart, mången till och med förkastlig. Huru mycket oftare måste då slikt inträffa i de afskrifter, som på måfå spridde sig kring landet, esomoftast gjorda högst vårdslöst eller tanklöst, och flygbladsvis tryckta af nästan alla rikets pressar i ett skick, der skriffelen och tryckfelen höllo täflan! Också blef följden häraf en icke liten möda för sjelfve skalden, när han ändtligen beslöt hopleta sina qväden till utgifning. Nyare forskningar hafva uppdagat, att "Fredmans Epistlar och Sånger" allsicke utgöra ett fullständigt urval af hans dikter, eller en fullständig omfattning af alla dem, som bland de upptecknade voro de bästa. Noga betraktade, innehålla de hvad skalden, med vänners hjelp, hunnit för tillfället sammanskaffa; troligen med tankar på blifvande fortsättningar. I företalet till "Epistlarne" antyder ock Kellgren detta, då han kallar samlingen "det verk, hvars början nu öfverlemnas i allmänhetens händer". Redan året derefter utkom första fortsättningen — "Sångerna" —; och ingenstädes är sagdt, att denna skulle förblifva den enda. Samlingens värde blir derigenom icke mindre dyrbart. Ty alla dessa stycken har Bellman sjelf öfversett och rättat; och visserligen kan antagas, att vi der äga de flesta af dem, som både i hans tid allmännast omtycktes och äfven företrädesvis infunno sig i hans egen hågkomst, när han, under sina senare år mera sällan frambringande nya qväden, lät beveka sig att glädja någon vänkrets med sin sång.

Om somliga bland hans nu förhandenvarande skrifter är uttryckligen tillkännagifvet, att de voro "Inpromtuer"; om andra vet man det genom tradition; och äfven dessförutan kunde det lätt skönjas. Alla dessa äro visst icke jemnlika i poetisk förtjenst; få skulle uthärda att nämnas vid sidan af t. ex. den herrliga tacksägelsen till Abbé Vogler för hans orgelspel *).

---

*) "Abbé Vogler! när du rör
Orgelverkets gudadunder,

Men väl gäller om de Bellmanska skrifterna öfverhufvud tagna, att de fullkomligaste äro de, som närmast bibehållit skaplynnet af improvisation. Också kunna vi, som nu lefva, blott på grund af dessa i någon mån föreställa oss hans tjusningsmakt såsom Improvisatör. Att hans samtida beundrade honom i främsta rummet såsom sådan, har berättats oss både af allmänna sägnen och af personer, som sjelfve åhört honom; det är dessutom tillfyllest bestyrkt genom Kellgrens företal samt Gjörwells och Thorilds vittnesbörd. Det sista, af mig på ett annat ställe anfördt, meddelar tillika i korthet en skildring af hans föredrag, sådant det var i hans fulla styrkas dagar *). I detta åter var just sången sjelfva hufvudbeståndsdelen. Ännu tänker man ovillkorligt, så ofta Bellman näm-

---

Örat med förvirring hör
Skrålet ur Tartarens grunder;
Svalgets stormar, sprak och brand,
Hisnad, jemmer, ångst och fasa,
I de vreda toner rasa,
Som framrusa ur din hand.

Men vid dina milda slag,
När du saligheten målar,
Evighetens klara dag
Förs på morgonrodnans strålar;
Under himlarösters ljud
Ögat tåras, känslan lider,
Bröstet suckar, blodet strider,
Hjertat fröjdar sig i Gud".

*) "Sv. Siare och Skalder", Del. V, sid. 185. Thorild, som kallar honom "*aetatis nostrae miraculum*", säger att han är detta "*quia talis est lyricus extemporalis, ut unus ille post Scaldorum aevum, subito enthusiasmo et melos statim reperiat optimum et mirè ludens homoeoteleutis carmen fingat eximium, in quo modulis non minus quàm ideis vividissimè quidquid praesens est effingat ac praesertim bacchantis plebis facinora*". — Gjörwell utlåter sig: "Han måste ofta roa på hofvet med sina *extemporalia;* ty allt var hos honom creationer för ögonblicket".

nes, om icke genast på den improviserande skalden, åtminstone genast på den sjungande. — Derföre har jag ock hittills egentligen talat om dem af hans dikter, som äro mera sång än skrift. Först vid en nogare besinning påminner man sig, att det gifves jemväl en annan klass: eller sådana, som framställa sig i egenskap af mera skrift än sång.

Denna senare klass, i samma mån mera enkom gjord att läsas, träder dymedelst ock i täfling med de skalders verk, der ingifvelsen, ehuru stark och strömmande den må vara, dock alltid befinnes parad med afsigt, begrundning, utarbetning, afrundning. Vi äga här alltså framför oss Bellmans vittra — arbeten. Och visserligen anträffas äfven här det egendomliga, det utmärkande af hans poesi; men på ett sätt, hvari det vackraste deraf möter oss endast med betydliga mellanstånd. Ty hvarken i sina dramatiska försök, eller i "Bacchi Tempel" och de andra dermed beslägtade, mellan dramatisk och episk art sväfvande diktverken, hänrycker eller ens interesserar han egentligen oftare, än dels hans lyrik rentaf, dels den honom egna dramatiken i lyrisk form får tillfälle att frambryta; hvadan ock en naturlig sjelfkänsla gjorde, att han äfven i dem grep detta tillfälle ju oftare dess hellre. I annat afseende dramatisk var nämligen icke hans skaldegåfva, om än i högsta måtto mimisk; och till utbildandet af episka taflor saknade hon den lugna och jemnt uthållande eld, som kunde, mellan de orgiastiska utbrott i hvilka hon flammade skönast, värna mot vådan att ej sällan sjunka till en slappt mångordig hvardags-ton, der putslustigheten stundom är mera rå än rolig. De talrika spridda dragen, ömsom af qvicka infall och löjligheter, ömsom af glänsande naturmålning, förslå dervid ej att af det hela, såsom sådant, gifva något rätt tillfredsställande intryck. Dock synes, att han vid åtminstone somliga af dessa omfångsrikare skapelser har fästat en icke liten vigt. Den möda, som han då ansåg deras bearbetning förtjena, ådagalägger sig bäst genom ombildningen af "Bacchi Tempel"

från dess första gestalt*) till den, hvari det nu är allmännast kändt. — Föröfrigt anbragte han i dem gerna ett och annat af de smärre qväden, som han tillförne hade låtit vid vissa tillfällen höra såsom impromtuer. Så förekommer i Divertissementet "Dramatiska Sammankomsten", uppfördt på Haga "nyårsnatten 1790", den redan omtalta sångstroph, med hvilken han, väckt ur en champagnerus-dröm, ej långt förut hade på samma slott fägnat sin då af ut- och inländska fiender samfäldt antastade konung.

Till denna klass, ehuru till en helt annan diktningsart, hör ock det ofullbordade verket "Zions Högtid". Dess första märkvärdighet är, att det härrör till en del från skaldens tidigaste ålder och till en del från hans senaste. Såsom yngling, sökte han dermed sin moders uppbyggelse; såsom bedagad man, den christtrogna församlingens, och framförallt sin egen. Med den biografiska märkvärdigheten förena dessa betraktelser alltså jemväl den, att bebåda en ny utveckling af Bellmans diktkonst såsom möjlig, i fall ej sjukdom och död hade mellankommit. Orätt skulle man dock dömma, att deras poetiska värde inskränker sig till blott detta. Äfven inom en rymd, som från hans vanliga tycks ligga så fjerran, igenkännes hans skaldegåfva åtminstone då och då; änskönt i alldeles nya företeelser. Jag vågar tro, att hon, i denna början af betraktelsen "Öfver Evangelium på Nyårsdagen", ej för någon är osynlig.

"Gif akt, läs templen opp! Sig dagens gryning tänder,
Vid kulna vindars flägt, kring jordens frusna stig;
Och nattens lilla ljus till molnet återvänder,
Der fästets röda sken i flammor kastar sig.
All nejden rundt ikring en helig lofsång fyller,
Vid tornens himlaklang och instrumenters ljud;
Re'n på sitt hyende bärs templets helga skrud,
Hvars kärl små lampora eld bestrålar och förgyller.

*) "Valda Skrifter", Del. VI, vid slutet.

Så hasta, vandringsman, omgjorda dina länder,
Begynn med detta år för Herran visa dig!
Re'n Zions väktare, med kalkarna i händer,
I virkadt purpursläp till jorden buga sig.
Vid deras djupa suck, hvad glans i templet råder!
Ett stråligt Jehovah från deras bröstduk går;
Och under korsets fot, der altarbordet står,
Dess duk utbreder sig i rosenröda våder.

Träd in, du menighet, vid det basunadunder,
Som, mellan dubbla chor af starka stämmors lopp,
Än skallar Herrans lof, än ristar templets grunder,
Och än de gyllne hvalf med bäfvan fyller opp.
Böj dina trötta knän, och i en helig dvala,
Med handen för din syn, i samvetslugn bekänn:
Din Frälsare är född som menskoslägtets vän,
Att med sitt dyra blod din syndaskuld betala".

Men likaså kan hänvisas till flera: t. ex. stycket "Öfver Evangelium på Trettondedagen", som skildrar de vise männens vandring och framkomst; äfvensom det nästföljande, eller betraktelsen "på första Söndagen efter Trettondedagen", som i stropher, af hvilka de tre mellersta derjemte utmärka sig genom sin versbyggnads egna och sinnrika välljud, framställer den glada verldsbetydelsen af Gudabarnets lära. Den, som af dem alla närmast och renast bär karakteren af psalm, är dock tvifvelsutan betraktelsen "på Palm-Söndagen". Väl kunna, vid sträng nagelfaring af förevarande Zions-dikter, äfven i de bästa anmärkas ojemnheter, — öfverhufvud brister af åtskillig art: men i dessa öfverglänsas de och nästan utplånas af det helas fägring. Största felet har i alla fall Sondén betecknat, när han säger *), att äfven i "Zions Högtid" yttrar sig "här och der Bellmans målande snille, men icke alltid till

*) Palmblads "Biographiska Lexikon" B. II, sid. 71.

fromma för den andakt, som genom dessa verser skulle väckas och lifvas." Måhända låg orsaken innerst deri, att hans religiositet sväfvade på gränsen mellan Natur-religion och Bibel-Christendom. Visst är, att hans allmännare och bekantare maner, ehuru på ett icke stötande sätt, öfverallt genomskiner i detta stycke om de tre vise männen:

"Vid ett sken af nattens stjerna,
Som så späd i molnet brann,
Genom öknen med hvarann
Trenne vandringsmän sig ärna
Ned till Bethlehem i dag.
Tusen hinder dem beredas;
Men den eld, hvaraf de ledas,
Lättar deras andedrag.

Ödemarkens skrän och fasa,
Öcknens tomhet, nöd och brist,
Röfvarns skymt från minsta qvist,
Nattens köld och dagens brasa,
Tigrars blixt och lejons traf,
Sorgsna rop af slägt och vänner,
Fåfängt hindra dessa männer;
Stjernans stråle krafter gaf.

Mer ur molnen hon framskjuter,
Mera eldas deras fjät:
Tills för Frälsarns majestät
All dess klarhet sig utgjuter
Öfver ett eländigt skjul.
Armod tittar ur hvar springa;
Och en åsna låg och ringa
Står der bunden, trög och ful.

Lutad ner, satt der en qvinna,
Bördig ifrån Juda län;

Kring hvars hufvud, bröst och knän
Morgonrodnans flammor brinna
Mellan gyllne bloss och sken.
I sin famn bär hon Messias:
Vid hans blick allt blod befrias,
Mörksens kedjor krossas re'n.

Lysta af så präktig låga,
Så gudomlig, dyr och klar,
Dessa männer, en och hvar,
Med ny andakt fram sig våga
Och till jorden buga sig.
Verldens fröjd de ej begära;
Här vinns salighet och ära
På den minsta hyddas stig.

Sina skänker de tillbjuda:
Och med sträckta armar ge
Myrrha, guld och rökelse
Den nyfödde Kung af Juda,
Som Herodes vånda gör.
Stjernan nu i högre strålar
Med saphirens färgor prålar,
Och vid dagens fackla dör.

Skåden under sång och böner
Denna krubba, detta hus!
Här uppklarnar lifsens ljus;
Verlden här hugsvalan röner;
Hjertat — värma och beskydd.
Döden syns vid tröskeln, dräpen;
Mörksens furste, svart, men häpen;
Skyn med himlahjeltar prydd."

III.

Den **sedliga** beskaffenheten så af hans menskliga personlighet, som af hans poetiska, äfvensom det egentliga, det verkliga sammanhanget mellan dessa båda, utgjorde redan i hans dagar ett tvistämne; och de stridiga meningarne derom kämpa med hvarandra ännu i dag. Ursäktligt nog har den stora hopen alltid varit benägen att från innehållet af hans poemer sluta till innehållet af hans egen lefnad. Derföre sattes redan under hans lifstid åtskilliga anekdoter i omlopp, som ännu ej sällan låta sig höras, men dels äro påtagligen uppdiktade, dels bevisligen öfverförda på Bellman från äldre rustare och upptågsmakare, — från Lucidor och Runius, från Rabenius, från Taubmann, och så vidare, ända upp till Klaus Narr och Ulspegel *). Personer, som blott en och annan gång sjelfve sågo honom, än i berusningen af ingifvelsens ögonblick, än i det mellantillstånd, hvari han ofta syntes nedstämd och dufven, kunde i bägge fallen så mycket lättare anse honom för en i gröfre mening rus-älskande, som han, äfven för egen räkning, allsicke föraktade Bacchi gåfvor. Men då till och med Gjörwell kunde föreställa sig och berätta, att han "snart sagdt dagligen tjenstgjorde i Bacchi tempel" och det så, att han "först på sin sotesäng blef till fullo nykter": så må detta tjena till prof, huru han i allmänhet bedömdes af dem, som, till att förstå ett så beskaffadt väsende, voro i alla sina dagar för mycket nyktra. Rentaf utdör väl ej heller någonsin slägtet af dylika domare. Det borde eljest ej vara svårt att begripa, att hans lefnadssätt omöjligen kunnat vara sådant, som de menniskors, hvilka han skildrat, eller ens sådant, som en vanlig drinkares: ty snart hade han då, med förloradt snille, nedsjunkit till den lägsta pöbel-uselhet

---

*) Hvars ursprungliga namn är Eulenspiegel.

eller åtminstone till en ömkansvärd obetydlighet. Man öfverskåde, i sådan hänsigt, Lidners senaste framalstringar bredvid de senaste af hans! Också äga vi tillförlitliga intyg, att han, liksom han (enligt sitt sjelfbiografiska fragment) helst åt, så äfven helst drack — "litet och godt". Ingenting var mera skildt från hans personliga åtrå, än bränvinsfylleri, kroglif, eller ens det källarlif, som går ut på ett förnämare slag af "rumleri." Betydningsfull i detta hänseende är tvifvelsutan den underrättelse från män som känt honom nära, att han, ehuru föröfrigt esomoftast bekajad med skulder, dock aldrig hade någon "källarskuld" *). Det grofva försmådde han icke i sina taflor, så ofta det var ett oundvikligt villkor för deras egendomliga skönhetsart: men det fanns icke i hans person; hans eget väsende var tvärtom fint, luftigt, och för mängden af menniskor skyggt. Han skulle, i motsatt fall, hvarken för de flesta varit så svår att bli närmare bekant med, eller så svår att värfva till vanliga kalaser och dryckes-samqväm. Endast hans förtrogne, hans vänner kunde locka honom med sig till värdshus inom eller utom staden, att dricka och sjunga; men då var icke värdt att bjuda honom annat, än det läckraste — vanligtvis någon fin och eldig vinsort; och äfven deraf var hans förtäring långt ifrån omåttlig. Merändels — i fall han eljest var upprymd — kom han redan efter ett par glas i fullkomlig sångarestämning. Allt hans lif på krogar bestod föröfrigt blott i att på dylika ställen understundom sätta sig i en vrå, begära en butelj svagdricka eller ett glas öl och en pipa, samt bakom denna förevändning, som gjorde hans närvaro tåld, helt tyst betrakta hvimlet och sina målningars originaler. Lyckligtvis för hans konst, var det i den tiden lättare, både att hitta slika originaler och att poetiskt anbringa dem, än nu, sedan glädjen blifvit en sällsynt gäst på de lägre folkklassernas förfrisknings-orter. I sjelfva kroglifvet ingick då ännu ett slags oskyldig godmodighet, en flägt af natur-

*) "Dagligt Allehanda" f. 1832, N:o 215.

friskhet, en återstod af idylliskt, ja patriarkaliskt folklif, hvarigenom dess skepnader erhöllo en på samma gång mera treflig och mera sannt komisk grund, än dess nuvarande dösiga trumpenhet mäktar framte. Äfven från de sämsta krögarnästen, så inom Stockholm som närmast utom, hörde man då nästan hvarenda qväll en fiol, ofta flera instrumenter, och sorlet af lustigt kringsvingande menniskor. Dessa "baler", som de hos Bellman kallas, stodo öppna för hvem som helst. Om han, då han i eller omkring staden promenerade med några vänner, stundom helt plötsligt befanns försvunnen, och de i närheten hörde något dylikt dans-jubel, kunde de vara temligen säkra, att han begifvit sig dit; der anträffades han ock, men sittande afsides och stilla, med spänd uppmärksamhet, ofta med högst belåten uppsyn, — ungefär liksom en landskapsmålare framför en utsigt. Sannt är, att härvid skydde han hvarken de slemmast beryktade gränder eller de eländigaste kyffen.

Huruvida han umgicks med de personer, som på hans taflor uppträda och handla, eller blott aktgaf på deras umgänge sins emellan, är alltså en lättbesvarlig fråga. Det förra trodde kanske mången af hans samtida: ty när han från de flesta såkallade "bättre" husen och sällskaperna uteblef af skäl dem vi redan insett, påstodo dessa, att han trifdes endast bland folk af låg ton och dåliga seder. Vi få dervid ej glömma, att till sämre folk räknades, af slika menniskokännare, ej blott Hallman och Kexél, utan till och med Thorild; som af sina vittra vedersakare offentligen tillvitades att lefva i "slätt" eller "lågt" umgänge, och att helst på "hembryggare-ställen" församla omkring sig sina beundrare. Men att Bellman dväljdes med och ibland sina qvädens dryckes-hjeltar såsom en stallbroderlig jemnlike, är en ej mindre grundlös inbillning, än att de voro diktade väsenden, som skapades blott och bart af hans fantasi. Hvad det sista beträffar: så hafva de tvärtom alla förefunnits i den verklighet, ur hvilken han upplyftade dem till en komiskt idealiserad tillvaro. Af dessa dymedelst odödligvordna personligheter, bland hvilka ock mången är på ho-

meriskt vis begåfvad med något stående eller esomoftast återvändande epithet, lefde somliga i hans ungdomsår, andra samtidigt med hans mannaålder, och några längre än han. Om en del af dem är den historiska existensen urkundligt bevislig, ur kyrkoböcker, riddarhus-stamtaflor, tidningar och andra källor. Det kan sålunda t. ex. ådagaläggas, att den, hvars namn han lånade till skylt för samlingen af sina sångdikter, Johan Fredman, "namnkunnig urmakare utan ur, verkstad och förlag", vid femtifyra års ålder dog af bröstfeber den 9 Maj 1767, och begrofs på S. Olofs (nu Adolf Fredriks) kyrkogård; att bacchus-commendören von Berco, "afskedad bancobokhållare", var född den 23 Augusti 1712, död barnlös den 27 April 1771, och begrafven i Catharina; att Joseph Israelson, "stor latinsk poet som dog i distraction", var en försupen Upsala-student, efter hvilken ännu finnas en historisk disputation *) och åtskilliga latinska qväden (hvaribland en elegi vid ärkebiskopen J. Benzelii död 1747); att Joachim Wetz, "instantie-trampare och bröllopps-poet", hvars "hjerna värkte i hans hufvudskål utan att någon märkte hans tankepräl", var en rimmare som nämnes på ett par ställen i de första årgångarne af Kellgrens Stockholms-Post; att Trundman, "ordensklockare i riddare-kapitlet af de två förgyllda svinen", var en gammal aktör, som — enligt Stockholms-Posten — ännu 1790 uppträdde i ett theaterstycke, der han hade spelat redan 1747 **). Troligtvis kunna dylika uppgifter framletas äfven om korporal Mollberg, skoflickaren, som ifrån "ryttare utan häst och schabrak" blef "omsider dansmästare"; om "stadsvirtuosen på flera instrumenter fader Berg"; om "grälmakar Löfberg"; om "fader Movitz, konstapeln, som gjort sig ryktbar genom en concert på Tre Byttor och hade componerat musiken till Serla-

---

*) Under præsidium af O. Celsius den yngre. Berättelser om denne Israelson gingo ännu på 1780-talet i svang bland studenterne i Upsala; särdeles bland Östgötarne, till hvilkas samfund han hört.

**) "Svenska Siare och Skalder", Del. IV, sid. 278.

hans målningar föranledd nyfikenhet. De
manska fosterbröderne längst qvarlefde, säg
denne "passagerare, som ej oftare såg dag
teljbottnen", uppnådde således ändock en
skall omkring år 1812 ännu hafva bott i
gården.

Företrädesvis blef sålunda till beskåd
hjeltinnan, eller den qvinliga hufvudgestal
Ulla Winblad: dotter af en gardes-kor
dom "nymf och öfver-prestinna i Bacchi t
det lägre menniskospråket kallar krog-jun
gen gift med den äfvenledes af Bellman
besökaren Norström. Det säges, att
med honom till Norrköping, och att hon
den sedan afsomnat såsom enka. Att ho
ker, hörde man hennes skald ofta försäkr
ännu i hennes äldre dagar. Afgjordt är,
alla Fredmanspersonerna den enda, till hv
hade stått, i något slags närmare förhålla
mycket vet man derom, att en tid hade

---

*) Om denne rimmare och hans "Vårbl
skölds verk (2:a uppl.) sidd. 176, 177. Jfr. "S
der" Del II sid 238

och hörde honom gerna. Äfven sedan han börjat göra henne till ämne för offentliga qväden, förlorade detta förhållande ingalunda genast sin vänliga stämpel. Med de första af de visor, i hvilka han lät henne uppträda, säges hon varit helt nöjd. Märkvärdigt nog, berättas detta särskildt om den allbekanta skildring af hennes hemresa från Hessingen, som begynner:

"Solen glimmar blank och trind" (m. m.);

men det är möjligt, att vissa der nu förekommande läsarter och ställen ej funnos i den äldsta upplagan. Också förmärkes, att hon ännu såsom nygift plägat anlita honom om bistånd och beskydd: ty hennes man erhöll sin syssla just genom ett hans förord till Schröderheims svärfar, öfverdirektören vid stora sjötullen von Stapelmohr, — affattadt i dessa fyra rader:

"En ringa supplikant ur gruset jag framdrager,
Som till min ringa hjelp en ringa tillflykt tager.
Han tror uti sin själ — Gud vet, hvem den tillhör —
Att han har vunnit allt, när han blir Visitör" *).

Ändtligen tyckte hon dock, att hennes ryktbarhet gick för långt, och icke just var af det berömligaste slaget. I den senare tid, då Bellman hade längesedan upphört för henne vara hvad han tillförne varit, syntes hon fördenskull allsicke smickrad af det odödliga namn, eller den utsigt dertill, som hon igenom honom vunnit. Hennes förtrytelse deröfver utbrast engång till och med på öppen gata, der hon, då han kom gåendes, stannade och öfverhopade honom med häftiga förebråelser; dem han dock lugnt afhörde och nedtystade med några ord, af hvilka hon fann sin egen diktion öfverträffad. En af mina numera aflidna vänner **), som ock fordom var en af Bellmans, hade flera gånger besvurit honom att låta sig se

*) "Valda Skrifter", Del. VI, sid. 346.
**) Hof-kapellmästaren Häffner.

gången vän *), som blef Stockholmsbo förs
af Bellmans lefnad och vid den tiden änn
yngling, lyckades utkunskapa hennes hem
påhitta någon förevändning, hvaraf all m
skygghet blef förebyggd. Sannolikt bidrog
dighet, att han var en ung och bildskön
litet till det bevågna mottagandet; och då
stone vid hennes nuvarande ålder) så ovan
mött med en för henne än ovanligare bel
försumma tillfället att framställa sig såsom
värd person. Till hans fägnad bragte hon
icke lång stund, samtalet på den "otäcke"
"fula visor"; samt bedyrade, i ett temligen
dessa skändliga visor hade utan ringaste g
i vanfrejd. Hennes anlete röjde då ännu
af en fordom ej obetydlig fägring: men d
spetsigt, och de mörka ögonens liflighet ha
pa, hvilken de förgäfves bjödo till att förlj

Tvifvelsutan var det under den fordna
Bellman gjorde den för henne förmånliga b
rättelsen har Leopold till sagesman. En
de möttes på gatan, bad hon honom om
att köpa en blå salopp, i stället för den "
slagna", som han kände till och hon ej

man, "om jag ägde fler än två; men låt oss i alla fall gå dit". — Inkommen, drog hon sin beskyddare genast fram till saloppen, tog den, höll den för hans ögon, och vände den på alla sidor. "Ja", sade han, "min bästa Ulla, jag ser att den har utmärkta egenskaper; men hvad skall man göra, när jag har bara två plåtar att erbjuda"? — Nu satte den gamla klädmäklerskan på sig glasögonen, fixerade honom skarpt och utropade: "skulle herrn kanske vara Bellman"? — Ja, min goda madam. — "Poeten"? — Det också. — "Som så ofta narrat mig att skratta"? — Tör väl hända. — "Å, min käre herre! det förändrar saken; visst kostar saloppen fyra plåtar, men åt en så rolig herre står den till tjenst för två".

De personer, hvilka han begagnade till stående karaktersmasker för sin poesi, voro således dertill samtligen utkorade och hämtade ur verkligheten. Men vid sjelfva begagnandet höll han sig ingalunda punktligt till den strängaste historiska sanning. Att han tillät sig dikta mången af de situationer, månget af de uppträden, i hvilka han målar och grupperar dem, — det låg i sakens natur; och är stundom påtagligt. Fredman t. ex. skildras, i visan "Ack, du min moder! säg hvem dig sände", såsom liggande "en sommarnatt år 1768 vid krogen Krypin gent emot Banko-huset": ehuru han, enligt kyrkoboken, hade dött redan i Maj 1767. Ingenting hindrade, att skalden kunde låta sin urmakare lefva så länge han ville; eller hvad angick det denne Fredman, att kyrkoboken påstod honom vara död? — Sannolikt är på mången af dylika taflor anledningen lika verklig, som användningen diktad. Man påminne sig t. ex. den allmänt kända visan om Molbergs missöde på krogen Rostock, i följd af hans oförsigtighet att för dervarande gäster spela

"Drottningens polska i Polen, G dur"; —

som af åhörarne blef utdömd såsom politiskt otillbörlig. Vi hålla för ganska troligt, att den arme musikanten hade både spelat bemälta polska och råkat ut för stryk; men utom allt

tvifvel är åtminstone det, som just gör saken komisk, ett diktens påfund: nämligen att detta vederfors honom för hans förmätenhet att blanda sig i "Polens affärer", hvilka det öfriga sällskapet — skoflickarn, sergeanten, stånddrabanten, notarierne och madamen — betraktade ur en absolutistisk synpunkt.

Föröfrigt roade det Bellman emellanåt att göra äfven sig sjelf till en burlesk karakters-mask, en svensk Silenus: eller att jemväl då, när han qvad eller talade liksom ur skaldens enskilda varelse, ofta bibehålla sin engång antagna rol af den nordiske Bacchi prest. Detta bestyrkte än mera den såkallade "stora allmänheten" i den mening, att han, med allt sitt snille, sjelf var intet annat än ett slags finare Mollberg eller Movitz. Man antog, och förblef dervid, att han nödvändigt måste vara en ärke-drinkare, en rigtig suput; emedan satserna, tonen, ordasätten af en sådan nödvändigt hörde till de roler, af hvilka han, på skämt, tilldelade en åt sin egen person. I dylik maskering visar honom den flock af Fredmans Sånger, der vi träffa qväden af det lynne, som "Ack, om vi hade, god' vänner, en så"; eller "Supa klockan öfver tolf"; eller "Kom, sköna källarflickor", — och så vidare. Äfven hans ströskrifter förete talrika prof derpå. Den efter hans död föranstaltade samlingen "Fredmans Testamente" *) hvimlar af sådana; både i den främst ställda Bacchus-cykeln, och efteråt. Liksom derstädes ett af de behagligaste bland de stycken, i hvilka han talar på Gudens vägnar, är visan "Drufvorna digna neder åt marken": så möter oss ock der visan "Finge jag en thron blott sira" såsom ett bland de gladaste och skäraste bland dem, i hvilka han tycks omedelbart tala på sina egna. Men huru kunde han dikta t. ex. "Bacchi Port", utan att innehållet vore en scen ur skaldens dagliga lefnad, eller en paragraf ur hans egen moral? Detta var, hvad enfaldigt folk allraminst begrep. Måhända varseblef knappt någon den ironi, som i de tvenne slutraderne af sistnämnda styckes första stroph

*) "Valda Skrifter", Del. V. De stycken derur, som i det nästföljande citeras, äro N:o 23, 82 och 36.

har sammanfattat sig till en (visserligen ultra-bacchanalisk) sinnebild af menniskolifvets allmänna skröplighet.

För den, som vid betraktandet af Bellmans poesi afser endast sjelfva föremålet och dess beskaffenhet, bör det väl egentligen synas lika ovigtigt som omöjligt att utforska, huru ofta han verkligen haft rus. Att sådant understundom händt, särdeles i hans yngre år, — lär ej kunna nekas; och sitt första rön af detta slag har han sjelf förtäljt oss. Att upprepa dess förnyelse, var han dock, i grunden, alltid obenägen: desto mera, som det är intygadt af pålitliga vittnen, att vid de få tillfällen, då han i detta afseende hade förgätit måttans gräns, blef näktergalen i hans bröst helt och hållet stum. Åtskilliga drag i både hans poesi och lefnad tyckas förråda, att den sinnliga trollmakt, hvars retelser funno honom svagast, mindre varit Bacchus, än Venus. Det noggrannaste porträttet af sin inre menniska, i slik hänsyn, torde han hafva tecknat i dessa rader, med hvilka han slutar sin dedikation af "Bacchi Tempel" till Schröderheim:

> "Elis! Du min skugga råkar
> Bland små stop och långa stråkar,
> Men mig sjelf i Fröjas hof";

och med dem jemföre man — utom en mängd andra spridda antydningar — den i hans sjelf-biografiska fragment gifna, mer än behöfligt cyniska bekännelsen *). De nyss anförda raderna förkunna tillika, hvad han i den krets, der man råkade hans "skugga" (d. v. s. råkade honom i hans poetiska rol), för egen räkning betraktade såsom hufvudsak: detta utmärkes nämligen genom de "långa stråkarne", i deras motsats till de "små stopen". Vi läsa i Xenophons *Symposion*, att Sokrates engång sålunda yttrat sig: "Äfven jag, mine bröder! tycker ej illa om att dricka. Vinet, som uppfriskar andan och insöfver bekymren, uppväcker godsinnet, liksom oljan eldslågorna.

*) "Valda Skrifter", Del. I, sid. 13.

anskrifven hos vissa af våra nykterhetsv
som vi kunna förlita oss på de trov
Bellman i denna mening en sokratisk f
är, att för en man, som ingalunda var
hvars bröst ett lungsigtigt anlag lurade
skulle redan den diet och lefnadsordni
drickande förenades med ett omåttligt sj
vak, göra tillfyllest att undergräfva han
hans lif. Gjörwells utsaga, att "hans kr
nött af en nästan daglig tjenstgöring i
dyrkan utan gräns", må i sådan betyde
afkortning.

Blott i ett afseende kan den redovi
gjord för det moraliska af Bellmans pe
synas nödvändig för omdömet öfver de
Den tjenar nämligen, då den sålunda
komiska och humoristiska skaldeslagets
ter, till nytt bevis, att ingen äkta poe
utgå från ett subjekt, som icke står öfve
af den verldskrets, hvilken der skall geno
tras och upplyftas till ett eget slags s
Bellmanska skrifterna drag, ställen, stycke
der skildrandet af liderlig förvändhet, dvä
terialet eller stoffet med den öfvervigt af

gar, som äro genom sin natur berättigade till den ytraste frihet, gifves en gräns, utom hvilken det sjelfsvåldiga förvandlar sig till fräckt och stupar ned till en råhet, hvaraf skönhetssinnet allsicke såras mindre, än ärbarheten. Man må ej påstå, att icke sådana ställen, eller till och med stycken, kunna ur massan af dessa skrifter framsökas. Att vilja i Bellmans bild måla ett dygdemönster, kan ej falla någon in, som icke, af beundrande välmening, tappat sitt förstånd.

Mången torde dock än mer förvånas öfver den motsatta art af välmening, enligt hvilken han företog sig att dikta Fredmans-qväden — blott af servil royalism; eller blott för att derigenom tropligtigast understödja sin konungs finans-spekulation med kronobrännerierna. Upptäckaren har i flerfaldiga vändningar upprepat, att "Bellman blef hofskald, underhållen af en half lön ur ett national-spelhus, för att med sångens gåfva muntra till köp och förtäring af kronobränvin på källrar och värdshus" *). Ett prof — visserligen något starkt — af de öfverdrifter, till hvilka stundom äfven de bästa hjertan, de ljusaste hufvuden, de mest poetiska lynnen kunna ledas genom lidelsefullt nit för en sak, i sig sjelf för god att behöfva andra vapen, än sanningens! Om jag påminner, att den åtgärd, som förvandlade bränvins-bränningen till ett kronans monopolium, infördes enligt redan i Preussen och Ryssland gifna föredömen, som då prisades af många stats-ekonomer för ogemen vishet, — till och med för "moralisk" båtnad: så lär väl dock ingen förmoda, att jag med detta slags ursäkt vill försvara bemälta åtgärd, eller neka dess för både konungen och landet olycksdigra beskaffenhet. Det endast fordrar rättvisan, att denne konung ej oinskränkt fördömmes för felet att omfatta ett förslag, som ägde till och med en Carl Scheffers förord, och som af sjelfve Höpken bekämpades ur andra grunder, än den i efterverldens ögon vigtigaste; äfvenså, att man täckes erinra, huru han sedermera ångrade verkställningen, och

---

*) Se "Sveriges Sköna Litteratur" af Wieselgren, Del. IV: 2, sid. 724.

verkligen lät en så prosaisk afsigt bestä
bruk eller missbruk: så borde likväl äfv
kunna skönjas, att i slikt fall hade kon
Bellmans lydnad varit, icke blott låga,
ga och fåvitska. Inom de samhällsklass
senares egentliga allmänhet, funnos ju d
vins-förtärarne icke. Men, säger man,
gades; hvem känner ej, att hans qväden
mogen och arbetshjonen? Sannt: men c
periet inom denna krets, så vida det b
till sådant behof både ägde och hellre v
tvifvel idkas det rama supandet allram
det beledsagas antingen af inga visor,
platta. Äfven inom de högre klasser, h
redöme skulle hafva förgiftat de lägre m
mans sånger åstadkomna förgiftning, har
efteråt druckit vid visor, som emellan sk
ligen uppfyllt sin bestämmelse, ehuru de
är uppenbar. Detta gäller till och med
samtida dryckeskämparnes *élite*-corps, sä
Tvifvelsutan gifves det en viss libertinism
ven i sina egna ögon föreställa någontin
och som i opoetiska dryckesqväden ser, c
agg, dock med ett ...

ut är hängifven åt råa njutningar och anfrätt af sedligt förderf.

Fintligt nog har man slutligen från det håll, der man vill emellan Gustaf III och Bellman dela ansvaret för kronobränneriernas följder, andragit en påhittad, af skalden ingifven supplik, der han, just till belöning för sina förtjenster om denna inrättning, bönfaller om en å dess fond beviljad penningeskänk. Hvilket dräpande bevis! Men läser man den åberopade suppliken med ett sinne, som förstår skämt, så insees redan vid första ögonkastet, huru den är menad. Hvem vet ej, att han med dylika böneskrifter esomoftast förlustade sina gynnare och gynnarinnor, uppifrån konung Gustaf och baron Hummerhjelm, ned till madam Norman? Och hvem kan det falla in, att han någonsin på allvar ville genom baronens bemedling bli klockare i Wadstena, eller genom madamens gift med hennes dotter Wilhelmina *)? Visserligen var hans önskan mera uppriktig, när han sökte genom konungens nåd erhålla ett understöd af 333 riksdaler specie. Men detta är ock, i hans nu ifrågavarande supplik, det enda allvarsamma; med allt det öfriga åsyftade han blott att framlocka ett bifallslöje, der konungen dock i sjelfva verket roades på sin egen bekostnad och träffades af en satirisk udd, som framsticker temligen synbar **). Det må vara tadelvärdt, att

*) "Valda Skrifter", Del. VI, sidd. 347 o. följ. Man jemföre det bifogade friare-brefvet till dottren.

**) Böneskriften, hvars original upptäcktes af Knut Geijer (häfdatecknarens son) i riks-archivet bland ansökningar från enskilda personer för år 1780, lyder i sin fullständighet så:

"Stormäktigste, Allernådigste Konung!

Sedan, under den Högstes välsignelse, min underdåniga nit- och glädjesång mycket bidragit till afsättningen af de regala bränneriernas goda varor, och äfven till uppmuntran af hasarderade glupska insättningar på kongl. nummer-lotteriet: vågar jag underdånigst bönfalla om en liten gratifikation af 333 riksdaler specie, uppå någondera af dessa fonder.

Allernådigste Konung!

Bacchi Tempel är nu öppnadt. Allmänheten har derigenom fått första gången del af mina arbeten. De medföra ingen elak verkan, då

han, i likhet med Kexél, gjorde ett i grunden högst bedröfligt föremål till ämne för blott skämt. Men säkerligen begär man förmycket, om man fordrar, att han skulle betraktat saken såsom en djupsinnigare statsman, än konungen och den af Frankrikes physiokrater fostrade Scheffer.

Den nyaste behandlingen af Bellman från samma håll rättar sin fördelning af besagda ansvar på det vis, att det numera utsträckes äfven till en tredje part: nämligen "Mössorna, som år 1765 återupplyftade bränvinet till en makt i samhället"; hvarigenom således ock skuldbördan af Bellmanska sångmöns förförelse så till vida blifvit vältrad på dem, att de gåfvo henne "första rigtningen" åt ett skaldskap, hvilket "Gustaf III sedan uppmuntrade af interesse för sin bränvinsgrosshandel" *). Märkvärdigt yttrar den författare, hvars ord vi här anfört, blott få rader efteråt (och således nästan i samma andedrag), att sjelfva "Nykterhetens härolder ha ej varit grymmare mot det supande slägtet, än Bellman var", och ej

---

de roa. Och om någongång min lyra jagat bekymren från thronen, äger jag all den förtjenst, som gjorde Maros lycka.

Framhärdar till dödsstunden i djupaste underdånighet

Stormäktigste, Allernådigste Konung
Eders Kongl. Majestäts
allernådigste, tropligtigste tjenare
Carl Mich. Bellman".

Commentarier torde knappt behöfvas. I hvilken anda suppliken är författad, upplyses genast af den sammanställning, der både kronobrännerierna och nummer-lotteriet figurera såsom anstalter, till hvilkas båtnad hans "underdåniga nit- och glädjesång" hade lika bidragit; hvars dubbla merit alltså vore att hafva narrat konungens undersåter till ett superi, som snart qvarlemnade ingen annan bergnings-utväg än lotteri-spel. Sannolikt är, att till och med skriffelet "allernådigste tjenare" står der i komisk afsigt. Mot slutet röjer sig dock uppenbart hans verkliga mening, så väl om sin poesi, som om den sannskyldiga förtjenst, hvarpå den kunde stödja hans hopp om någon förnyad nådig uppmuntran. — Föröfrigt har denna supplik det märkliga, att den omnämner "Bacchi Tempel" såsom redan offentliggjordt. Kanske var dess tryckning börjad; ehuru den ej fullbordades förr, än 1783.

*) "Sveriges Sköna Litteratur", Del. IV, sid. 321.

kunnat bittrare, än han det gjort, "begabba Bacchi adelsmän"; hvilket jemväl på ett annat ställe, i anledning af tidningsbladet "Hvad Behagas", utan afprutning erkännes *). Men om så är (som här läses), att "ingen har djupare bespottat drinkarne, än Bellman": till hvad upplöser sig då hela det förunderliga påståendet? Eller hvad hafva då mössorna och Gustaf III, i denna hänsigt, egentligen förbrutit? Förledde de honom till en annan skalderigtning, än den, hvartill naturen sjelf honom förledt? — Ja, svaras det: icke just ändå Mössorna så mycket, men destomer konungen; ty hvad i denna rigtning ursprungligen var det bättre, nämligen det "begabbande" deri, gaf sig under deras tid full frihet, men förminskades ända till försvinning, sedan konungen tubbat honom "att med sin poesis aftonrodnad förgylla kroglifvet i Sverige **). Väl kunde vi här yrka bevis för den sats, att "begabbandet" är mindre i vissa af de yngsta Fredmans-dikterna (t. ex. i visan "Charon i luren tutar"), än i vissa af de äldsta (t. ex. i visan "Ack, du min moder! säg, hvem dig sände"). Men det behöfves ej: författaren har sjelf vederlagt sig på det näst förut anförda stället; hvarest om Bellman uttryckligen säges, att till och med "hans nit för kronobrännerierna är — ironiskt". Förhåller det sig åter så: motsvarade skalden ej då alltför illa sitt uppdrag? Vågade han offentligen så gäckas med konungens önskan? Eller framskymtar ej här (ehuru ovilligt) det medgifvande, att, om verkligen några personer — flera eller färre — blefvo drinkare genom Bellmans qväden, felet snarare låg i en omständighet, hvartill både mössorna och konungen voro oskyldiga: den, att en del af svenska nationen missförstod dessa dikter lika groft då, som nu?

Om, i någon förnuftig mening, Bellmans poesi kan påstås äga jemväl en politisk betydelse: så är den således åtminstone en helt annan. Derom ett par ord längre fram. Emellertid kan på frågan, hvad i allmänhet hans mening med

*) "Sveriges Sköna Litteratur, Del. IV: 2, sid. 526.
**) Samma bok, Del. IV, sid. 321.

sin poesi var, intet vissare svar gifvas, än denna hans egen beskrifning *):

"En mängd små cantilener,
Der, under alltihop,
Bland qvistar och syrener
Framglittra glas och stop;
En blomsterkorg med frukt,
Med väppling och jasminer,
Med klara apelsiner
Och pomeransers lukt".

Så att vi säkert ej taga miste, om vi anse hela hans både ethik och politik vara uttalad i denna stroph af Fredmans-episteln till poeten Wetz:

"Frukta intet dunder:
Under öfver under!
Bägarn blänker,
Klar som en juvel.
Spegla dig! Ditt hjerta
Skall bli qvitt all smärta,
När du tänker
Blott på sång och spel".

Men att han just i och med detsamma ofta tänkte på sin konung, — ofta och gerna, — det följde af både skaldens och konungens natur.

IV.

Det gifves en Bacchus, som icke är den Grekiske: en, som tjock och rödbrusig rider grensle öfver tunnan. För

*) "Valda Skrifter", Del. II (den med "Anakreon" undertecknade dedikationen till commerce-rådet Alströmer).

mindre skarpsynta ögon tyckes, åtminstone vid första påseendet, just denne Bacchus vara Bellmans; och likväl är han det på ett sådant vis, att han tillika är det icke. Men ehvad än den Bellmanske Bacchus föröfrigt må vara, så är han dock allraförst den Nordiske, den Svenske; hvarefter i nästa rummet bör märkas, att han är denne sådan, som han uppenbarade sig i Gustaf III:s tidehvarf. Näppligen skulle de personer, som i Bellmans qväden skildras, numera finna "bröder och systrar", med hvilka de kunde fullt trifvas på deras vis. Liksom alla andra samfunds-klasser blifvit mera enformiga, blaserade, kritiska, surmulna, så har äfven den lägsta, på sin grad, blifvit mera reflecterande, mera inom och utom sig tråkig, och i samma mån mera fattig på poetiska karikatur-ämnen. Desto rikare har den blifvit på politiska; och af dem skulle visserligen en Aristophanes, en Shakspeare, en Holberg kunna göra bruk: men för Bellmans poesi vore de lika litet begagneliga, som det skulle roa hans personer att tala i arbetar-föreningar eller utgifva tidningsblad. Det oaktadt igenkännas dessa gestalter dock ännu, och skola alltid igenkännas, såsom stående på svensk grund. Redan från denna sidan är han alltså en skaldekonstens Rembrandt eller Teniers af det svenska folklifvet och den svenska naturen. Men han är det äfven från en annan. Såsom Dionyser och Silener, Satyrer och Fauner, Mänader och Hetärer kunna här i Norden uppträda, — och särdeles uppträdde under nyss angifna tid, — har han låtit dem i sina målningar framstå: men dervid ock med dryckeslagens vilda vällust förenat sommarglädjen af folkhopens lustvandringar, med det hvimlande menniskolifvet det hvimlande naturlifvet, med sina karikaturer och deras upptåg de ljufvaste scener ur svenska landskap och svensk landtlefnad. Den enda fiskarvisan "Opp, Amaryllis! vakna, min lilla", vore nog att göra honom odödlig. — Med allt detta är dock den Bacchus, för hvars fröjder han gjort denna natur och omgifning till skådeplats, endast den skenbare genien af hans sångdikt; eller endast den marionett, som den verk-

des af Fredman, af Mollberg och M
den olympiske ande, som vid Grekernes
jordlifvets motsägelser i den öfversvalland
turens eviga harmoni; hvilken der yttrade
het förädlad lefnadsnjutning. All
vara sinnlig åskådningsform af en idealis
lighet. Att till en sådan form äfven der
njutning kan förädlas, — det bevisar d
son af Zevs och Semele, drufvornas mun
han, som i Aspasias, ja Platos sympo
gens mödor med en hvila, hvars uppfrisk
de i själfullhet med hvar och en renmen
Poesien, som i sin vidsträcktaste bemärke
ga drift och kraft att genom bildningsfö
individuell verklighet, mottog villigt d
sällskapsglädjen såsom ett nytt material
liga lemningar af Hellenernes bacchiska l
anledningarnas berusande innehåll der u
rening. Sjelfva de offentliga Dionysiska
beskrifningar förvåna nutidens begrepp o
dighet, voro till sin inre betydelse någo
va orgier. De hade uppväxt på en andli
firades till åminnelse af den gud, som

till menniskornas gudstjenst. — Men just detta sista gäller, oaktadt skepnadens olikhet, äfven om Bellmans lyriska bacchanalier: och detta är den punkt, hvarigenom en högre, en ädlare Bacchus inträder jemväl inom hans verldskrets. Man bör ej låta sig deraf narras, att Jupiters-sonen här antager en mask, sådan den i Norden, i Sverige vid Bellmans tid förefanns: ty denna mask idealiseras dymedelst, eller blir dymedelst i sanning just gudens, att den på samma gång, som den öfverallt sjelf parodierar sig, tillika öfverallt göres till ett genomskinligt omhölje för det högre väsende, som roar sig att uppenbaras genom sjelfva contrasten mellan sig och sin förklädning.

Så till vida är alltså Bellmans sångmö — sådan hon framträder i sina yppersta skapelser — äfven snarlik den äldre Attiska Komediens. Liksom denna, är hon skenbart begränsad af hvardaglighetens verldsordning, under det hon dock egentligen upphäfver den; hvilket sker derigenom, att hon öfverskådar och framställer den ur en synpunkt, inför hvilken den sjelf tillintetgör sin verklighet och med detsamma de gränsor, som tycktes hålla den högre verkligheten utestängd. Denna synpunkt grundar sig i den blick af oskiljeligen förenadt skämt och allvar, hvilken vi, när den innebär det löjligas poetiska uppfattning, kalla den komiska. Det är i denna blick allvaret, som gör, att diktens lek med löjliga företeelser icke nedsjunker till en gamman af lågt och fånigt skratt: men det kan på olika sätt yttra sin medverkan. Det kan nämligen låta bero vid den nyss angifna åtgärd, genom hvilken det adlar förlustelsen till poetisk: då synes dikten drifva sitt skämtspel med det löjliga blott och bart för skämtets egen skull, eller endast ur en fri fantasis glädje-ystra skalkaktighet; diktlekens tillfälliga särskilda anledning blir då under spelets utveckling så upplyftad inom Poesiens rymd, så ombildad till en ny och derstädes friskapad verklighet, att åskådaren eller läsaren nästan alldeles tappar ur sigte det ursprungliga, det prosaiska skicket af dess tillvaro. I sådant fall är den komi-

ska blicken en **rent komisk**. Mellertid glimmar dock i denna blick redan här den allvarets tanke, som anordnar qvickhetens fyrverkerier och bakom dem förborgar sig. I mån af den större eller synbarare bestämdhet, hvarmed denna tanke förråder sig eller sin bakom skämtet förställda rigtning, dröjer skämtet vid sin anledning för att vända sig emot den med ett lika dräpande som lekande löje: då skärper sig den komiska blicken till en **ironiskt-komisk**; hvilken åter så till vida, som dermed följer ett gäckande klander af någon dårskap, hvars narraktighet företer på samma gång ett föremål att beskratta och ett föremål att bestraffa, antager egenskapen af **satirisk**. Vanligen, eller i allmänhet, stannade vid de nu angifna uppfattnings- och behandlings-arterna *) både den Grekiska och den Romerska skaldekonstens komik; ifrån **Aristophanes**, der den spelar med sin högsta frihet och djerfhet, ned till **Horatius**, hos hvilken den är mildrad till den eleganta, med termen "persifflering" betecknade miniatur-ironi, hvars qvickhet är mindre fantasiens än förståndets. Men hända kan äfven, att till den komiska uppfattningen fogar sig i själens djup ett elegiskt element, som gör blicken ej blott öfverhufvud till en förening af skämt och allvar, utan ock enkom till en förening af **löje** och **tår**. Vi kalla den då **humoristiskt-komisk**; eller, med en förkortad benämning, hu-

*) Klart är, att gränsorna mellan dem ingenstädes visa sig absolut afsöndrande; äfven i de renast komiska diktverk kan man utan möda uppdaga någon ironi, ja satir. Arternas olikhet beror endast på öfvervigten af en viss komisk själsstämning; icke derpå, att den öfvervägande stämningen utesluter de andra. Så t. ex. måste vi till rent komiska verk visserligen hänföra **Shakspeares** "Troilus och Cressida"; likaså **Holbergs** "Ulysses von Ithacia" (det af alla hans lustspel mest genialiska och mest poetiska); likaså **Tiecks** "Die verkehrte Welt" och "Der gestiefelte Kater". Och likväl går igenom alla dessa en mot deras anledningar rigtad ironisk polemik, som i den ordning, hvari de bemälta skådespelen här blifvit nämnda, framträder mer och mer synbar. Men vid njutningen af dessa luftiga verlds-parodier, — huru föga tänker man på, att de i sin upprinnelse voro special-parodier öfver dåliga krönikor, dåliga dramer, dåliga aktörer och theater-publiker!

moristisk. Det låter sig lätt förklaras, att man i den tidsålder och diktkonst, som framgått ur christendomen eller uppspirat på dess grund, oftare anträffar detta slags förhöjning af den komiska verldsbetraktelsen. Dock kunna jemväl bland de nyare nämnas ypperlige komiske skalder, hos hvilka det humoristiska åskådningssättet icke finnes; eller åtminstone röjer sig blott så sällan och flygtigt, att dess yttring halkar nästan omärkligt förbi, såsom en början utan utveckling. Sådana äro t. ex. Molière och Holberg, eller — om vi gå till den lyriska komiken — Béranger. Ingen kan frånkänna dessa skalder en stor rikedom på komisk qvickhet: men humorister äro de icke *). Den verkliga Humorn träffas föröfrigt ej blott hos de författare, som enkom gjort den till sin diktningsart, — liksom Sterne och Jean Paul. Den möter oss äfven hos skalder, som åt den inrymt dels endast vissa af sina dikter helt och hållet, dels endast vissa partier af sina verk: således t. ex. hos en Shakspeare, en Cervantes, en Goethe, en Tieck, en Walter Scott, en Byron **), en Paludan-Müller ***). Bland dessa förekomma dock sådana, hos hvilka det humoristiska skaplynnet väl icke herrskar uteslutande, men har en öfvervigt, som allrainnerst bestämmer äfven de öfriga komiska tonarternas användning. Och till dem hör — vår Bellman.

---

*) Hade Molière och Holberg varit det, så skulle sådant hafva visat sig enkannerligen i lustspel af den art, som *Le Malade Imaginaire* och *Don Ranudo de Calibrados*. I det senare stycket gör just frånvaron af den humoristiska beståndsdelen, att det, oaktadt förträffligheten af de bägge hufvudpersonernas teckning, icke är i sitt slag ett lika fullkomligt mästarverk, som "Don Quixote" är i sitt. Behandlingen af Don Ranudos och hans makas dårskap qvarlemnar, i grunden, ett hånfullt och bittert slut-intryck. Hvad åter beträffar Béranger: så röjer sig nogsamt i t. ex. ett sådant qväde, som hans berömda *Les Bohémiens*, huru föga någon sträng af äkta humor finnes på hans lyra.

**) Se hans oförlikneliga epos "Don Juan"!

***) I hans med Byrons nyssnämnda diktverk beslägtade epos "Adam Homo": en af nutidens förnämsta poetiska företeelser.

Att Fredmans-dikternas sångare är en stor Comicus, fattade hans samtida. Att han är en stor Humorist, anade de; men kunde ej för sin aning hitta något uttryck. Så äfven de snillrikaste. Blott hos Thorild framblickar — om än utan sakens nu gängse term — så väl en verklig uppfattning af Humorns väsende och af det Burleskas poesi, som ock någon tillämpning häraf på Bellman *). Deremot har Kellgren, i sitt med skäl berömda företal, allsicke sett denna sidan af sitt föremål. Derföre inskränker sig det, som i detta företal innebär någon egentlig karakteristik, nästan blott till anmärkningarna öfver ämnets förhållanden till tonkonsten: det öfriga kan gälla ungefär lika om hvar och en "yr, häftig, förvånande, rik" vinets och kärlekens sångare; berättelsen om de båda olika skämtarne passar förträffligt, men kunde lika mycket passa i ett förord till Béranger. Till och med den långt senare skrifvande Arndt, från hvilken ett yngre slägte af svenska vitterhets-idkare sades hafva lånat sitt fullständigare sätt att betrakta saken **), har blott lösligen vidrört det: ty han gifver väl en vink derom, att Bellmans målningar äro "humoristiska", — att i dem ligger en "innerlig mening af det ömmaste hjerta och en orpheisk klagan", — ja, "en allvarlig den nordiska himmelens tragedi"; men inskränker betydelsen af denna tragedi till ett skaldens beklagande, "att han, fantasiens lekande och gycklande barn, blifvit utsatt i ett bristernas och behofvens land". Tvifvelsutan innebär det vemod, som i de Bellmanska sångerna esomoftast frambryter, äfven (ehuru omedvetet) någonting sådant. Men dess total-mening är en långt

*) "Svenska Siare och Skalder" Del. V, sidd. 314—316; jemförda med sidd. 335, 336.

**) Författaren af denna minnesteckning hade ännu icke sett Arndts "Einleitung zu historischen Karakterschilderungen", då han fick både höra och läsa, att han derifrån hade hämtat väckelsen och grundtanken till sin ynglings-uppsats om Bellman i tidskriften "Phosphoros". Förmodligen ansåg man det bevisadt derigenom, att Arndts bok utkom 1811, och sistnämnda uppsats först 1812.

objektivare och vidsträcktare. Den vore annars icke sjelfva den organiska hjertpunkten af Bellmans skaldesnille.

Med det nu sagda är alltså något närmare antydd hans plats bland de skalder, hvilkas diktverksamhet, företrädesvis vänd åt den rymd der motsatserne af skönt, stort, högt synas enväldigt herrska, begagnar just dess egnaste företeelser till sitt yttringsmedel, och dymedelst inom sjelfva denna rymd gör det sköna segrande, eller dymedelst äfven der gör dess närvaro åskådlig i anblicken af en gudomlig harmoni. Sitt namn har denna diktverksamhet af den orsak, att det sköna, som i sina andra hufvudformer har till sitt innehåll antingen det oändligt stora*) eller det oändligt väna**), får genom den till innehåll det oändligt lilla; således ett föremål, i hvars behandling det sköna ej kan uppenbara sig annorlunda, än såsom komiskt; ehuruväl ömsom utan, ömsom med det humoristiska skaplynnet. Af det skönas hufvudformer är denna visserligen den, som tillhör endast menniskolifvet och menniskoverlden: ty dess möjlighet beror på ett eget slag af reflexions-contraster och på ett eget sätt af dessas plötsliga upplösning för vår föreställning och känsla till en fantasi-lek af glädtiga öfverraskningar. Men då både det öfverraskande och det glada af denna lek har sin grund deri, att den innebär framglimmandet af en skönhet, hvars art är att der, liksom i blixt på blixt, infinna sig från ett alldeles oväntadt håll: så bör lätt kunna skönjas, att också det komiska har en hög ästhetisk betydelse, och att ett närmare ögonkast på densamma är oumbärligt vid en tankeledning, som vill fastställa det egendomliga värdet af Bellmans skaldskap.

Svårligen lär kunna nekas, att det vanligaste menskliga alldagslifvet ännu (i det hela) är underkastadt det oskönas herradöme; helst som vi till det osköna måste räkna, icke blott det stygga och det fula, utan ock det flärdfulla, det vulgär-

*) Maktens eller höghetens skönhet: det sublima.

**) Behagets eller ljufhetens skönhet: det enkom (eller i särskild betydelse) såkallade sköna.

täcka, det själsfattigt och behagsjukt småvackra; äfvensom i allmänhet det oförståndiga, det egenkära, det dumma, det i öfvermäktig sinnlighet och egennytta sjelfkloka, småsluga och slutligen sjelfbedragna. Att städse mer inskränka detta förhållande och omsider tillintetgöra det, är hvad all poesi, alla sköna konster gemensamt eftersträfva. Mellertid fortfar det än; och derföre är den skepnad, hvari menskligbetens allmännaste hvardagslif möter eller omgifver oss, ännu alltjemnt en brokig sammanväfnad, ej blott af obetydliga tillvarelser, utan jemväl af småaktiga, låga, lumpna, — hvilka dock samtligen, i sina sjelfmedvetanden, sina böjelser, önskningar, afsigter, handlingar, göra anspråk på en verklighet och vigt af fullgiltigaste slag. Kan nu anspråkens missförhållande till egenskaperna blottas på ett vis, hvarigenom dessa företeelser plötsligt förekomma oss såsom icke på allvar verkliga, utan endast såsom verkliga på skämt: då förvandlas allt det, som i dem var oss hämmande, pinsamt, tråkigt, till ett löjligt; vi skratta åt deras inbillning att vara, åt deras bemödanden att härma de äkta verkligheter, hvilkas miner de bjuda till att antaga, hvilkas roler de göra sitt bästa att inför både sig sjelfva och betraktaren spela; — och just med detsamma, eller i och med detta skratt, bekräftar sig de rätta, de högre verkligheternas varelse och makt ånyo såsom den enda sanna. Det löjliga dervid, det till ämne för komisk behandling egnade, ligger icke i oförståndigheten eller dårskapen såsom sådan: det ligger i oförståndets narraktighet; som uppkommer i mån af dess parning med en naivetet, genom hvilken det oupphörligt förråder sig i oftast omedvetna, alltid ofrivilliga uppritigheter. Också har den komiska poesien i alla tider haft sin enkannerliga gullgrufva inom det narraktigas område, eller inom kretsen af de otaliga sjelf-vederläggningar, i hvilka dess företeelser vilja inbilla sig och oss, att de äro någonting helt annat än de äro, — och vanligtvis just det motsatta deraf, — således öfverhufvud någonting ganska förträffligt; i kraft hvaraf deras omdömen om dem sjelfva, deras åsigter af lifvet, af familjen,

staten m. m. rätteligen borde, såsom ofelbara, gälla både enskildt och allmänt. Klart är, att en outtömlig myckenhet af löjliga uppträden och förvecklingar måste uppkomma, när t. ex. en feg låtsar tro — eller ock verkligen tror — sig vara tapper *); en ful, vacker; en fad fjesk, ridderlig och förtjusande kavaljer; en enfaldig, snillrik och verldsklok; en kannstöpare, statsman; en högfärdig, föraktare af allt utvärtes anseende — och så vidare; stundom med utveckling af ett i andra punkter icke litet förstånd, men hvars hela fintlighet här förspilles på att bevisa och genomdrifva rimligheten af en uppenbar orimlighet. Slik narraktighet företer sig inom alla samhällets klasser; men inom de lägre och lägsta på samma gång bjertast, naivast och godlyntast. Det är der, som den plägar ögonskenligast framstå vederlagd af verklighetens ringhet och svaghet, äfvensom oftast behäftad med en både inre och yttre torftighet, ett armod, som likväl af dylika inbillningar och deras ogemena sjelfbelåtenhet förgylles. Derföre har lifvet inom dessa klasser alltid varit för den komiska behandlingen, och särdeles för den humoristiskt-komiska, företrädesvis gynnsamt. Derföre låter sig ock lätt begripas, att Bellmans skalde-instinkt nödvändigt skulle med sin slagruta hänvisa honom på dessa den komiska diktens rikaste malmstreck. Hans grund att söka sina ämnen helst der, var beslägtad med den, hvarmed Goethe ursäktar sina Venetianska Epigrammer **).

Det är icke här stället att försöka någon fullständig utredning, hvarken af den qvickhet, eller af de contraster (så i sjelfva föremålen, som emellan dem och vår reflexion), eller af

---

*) Jean Paul har skrifvit en liten roman om en pultron (Attila Schmelzle), som, i all sin harhjertenhet, tror sitt grundfel vara ett öfverdådigt mod, för hvars obändighet han ständigt behöfver vakta sig.

**) "Hast du nicht gute Gesellschaft gesehn? Es zeigt uns den Büchlein
Fast nur Gaukler und Volk, ja was noch niedriger ist." —
Gute Gesellschaft hab' ich gesehn: man nennt sie die gute,
Wenn sie zum kleinsten Gedicht keine Gelegenheit giebt.

de sätt att plötsligen göra dessa contraster blottade (på samma gång för vår reflexion och för vår fantasi), hvilka tillsammans gifva den beskaffenhet, som vi kalla "komisk", åt en så stor mängd företeelser och intryck. Men af hufvudvigt för vårt nuvarande syfte är en bestämd insigt af de trenne omständigheter, på hvilka härvid beror, att det komiska är ett äkta komiskt: d. v. s. ett poetiskt, ett skönt. Den första dertill erforderliga egenskapen är, att det har sitt ämne och innehåll i någonting, som är löjligt ur skönhetens, ur poesiens egen synpunkt. Ty för hvarje annan synpunkt kan mycket vara löjligt, som antingen icke är det (t. ex. poesien sjelf), eller också är det på ett vis, hvarmed ingen rent fri och glädtig fantasi-lek kan drifvas (t. ex. vissa fysiska, intellektuella, moraliska lyten); hvadan ock evigt gäller denna Thorilds anmärkning: "en man af vett och en tölp, en prinsessa och en rodderska, en hög ande och en gemen — båda skratta; men på ganska olika sätt". Dess andra egenskap är, att det har sin själ, sin drifkraft, icke i något från sin högre reflexion utgående hån, utan i en oskyldig leklust, en harmlös skalkaktighet, ett fullkomligen godsinnadt nöje. Äfven i sjelfva det ironiska åtlöjet är en sådan sinnesstämning möjlig derigenom, att lika väl, som öfverhufvud i lifvets ringaste och inskränktaste skepnader, träffas ock i dess absurdaste och groteskaste en qvarlefva af dess gudomliga ursprungs-mening; här visserligen skum, förvirrad, förvänd, af sig sjelf till det yttersta parodierad, men dock ej alldeles tillintetgjord. Detta åter förutsätter den egenskap hos föremålen, att de alltjemt, till och med såsom förbytta till de gröfsta vrängbilder af vishet och sällhet, genomglänsas af en uppehållande lifsprincip, hvilken, om icke annorlunda, förnimmes åtminstone i deras naift sig yttrande välbehag öfver sig sjelfva och sin tillvaro. Löjets poesi skulle vara Grinets, om icke till botten för dess skämtspel (äfven under dess ystraste gyckel) alltid låge en slik godmodig återspegling af det slags godmodighet, som sålunda innebor i de skrattväckande föremålen sjelfva. Ty blott dyme-

delst sker, att jemväl ur **dem** ler oss till mötes — änskönt under liksom uppnedvända förhållanden — ett mildt verldsväsende, som åt alla sina skapelser, utan undantag, har utdelat, i och med tillvarelsen, jemväl förmågan att genomföra den, att trösta sig öfver den, att njuta den. Grinet, deremot, kan väl stundom vara qvickt, men är alltid **lågt**: skrattar det åt det gemena, så skrattar det af egen sympathi dermed. Derföre vänder det sig ock egentligen helst emot just det **höga**:

> "Es liebt die Welt, das Strahlende zu schwärzen,
> Und das Erhabne in den Staub zu ziehn" *):

men i hvarje sin rigtning drifves det endast af en lust att bespotta, som innerst upprinner samfäldt från uppfattningens ytlighet och uppfattarens elakhet (eller åtminstone disharmoni och otrefnad.) Skärskåda vi åter **det** verldsväsende, hvarom nyss förut nämndes, så visar det sig vara — just det Gudomliga; och här i sin egenskap af **skönt**; ty det, som här så oförtänkt ställer sig framför oss och upplöser sjelfva det osköna i sitt deröfver spridda förklarings-sken, är ingenting annat, än allt sinnelifs **harmoniska urbild**; som här, i följd af sin alldeles oförmodade meddelning inom en region, der vi eljest pläga minst igenkänna dess närvaro, föranleder en (på sätt och vis) yrande förlustelse.

Tvifvelsutan bör alltså en **sannt komisk** poesi ganska högt uppskattas. Genom sitt spel af milda ljungeldar, af blixtringar som i blink på blink följa hvarandra från en qvickhet, hvars löje tillhör det skönas eget eviga leende, luttrar hon allt hvad eljest i sig sjelft alltid är ett (mer eller mindre) fult, bränner bort hvad deraf är osmakligt och vidrigt, samt gör det återstående upptagligt inom den verldsåskådning, som i alla sina rigtningar fylles af harmoni och skönhet. Sannt är, att det komiska egentligast och vanligast vänder denna sin verksamhet mot de arter af oskönt, i hvilka det sköna ej möter en

---

*) **Schiller**, i anledning af Orleanska Jungfrun och **Voltaires** *Pucelle*.

positif motsats. En sådan motsats är det högsta fula; hvilket i den mån, som det ställer sig rakt och fiendtligt emot det högsta vackra, utgör det stygga. Detta åter, om det än stundom kan bringas att förete någon för komisk behandling lämplig sida *), uttrycker dock i allmänhet förmycket en ondt dämonisk princip **), och är derföre öfverhufvud förmycket paradt med en hemsk tungsinthets grymma allvar, för att kunna uppfattas och behandlas såsom löjligt. Det måste angripas med tragiska vapen; och det sublima äger här (liksom i Michaels kamp mot Draken) en af sina verkningskretsar. Tvärtom förhåller det sig med allt, hvad på oskadligare — vanligtvis äfven oskyldigare — sätt är orimligt och befängdt: ty endast detta erbjuder omedelbart tillfällen, att uppfattas såsom någonting roligt och genom behandlingen stegras ända till högsta putslustighet. Ställes dervid åskådarn eller läsarn på en ståndpunkt, som tyckes vara det löjliga föremålets egen, men derjemte alltigenom belyses från en annan, som är den på hvilken skalden står: då framträder i och med hvarje komisk bild ett komiskt universum, hvaraf den är beståndsdel; en verldsordning, der hela det alldagliga menniskolifvet visar sig liksom rentaf omstjelpt eller ställdt på hufvudet; hvarvid det medelst slik uppnedvändning bringas att sjelft upphäfva allvaret af sina anspråk, genom att låta oss skratta på deras bekostnad. Det uppenbarar då sjelft overkligheten af det täc-

*) Exempelvis må nämnas Goethes Mephistopheles. I honom är det sataniska väsendet så uppblandadt af ett komiskt element, att hela hans personlighet synes komisk. Detta har sin grund deri, att han, som med infernalisk qvickhet bespottar Gud och hela verlden, icke blott med samma qvicket emellanåt bespottar sig sjelf och sina egna syften, utan äfven — icke dessmindre — ganska allvarsamt hängifver hela sin varelse åt just dessa syften; ur stånd att inse, huru otillräckliga hans krafter äro att rigtigt uppnå dem. Häri ligger en menniskoartad inskränkthet, hvarigenom hånets och begabberiets öfverdrott blir sjelf till hån och spe, samt omsider kommer på skam såsom en dum djefvul: hvad han minst af allt förmodade sig vara.

**) Nämligen just det onda sjelft.

kelse, som det eljest för vår vanliga varseblifning drager öfver skönhetens verld; men med detsamma förvandlas ock denna overklighets representanter från otrefliga till trefliga. Dylikt förhållande kan framte sig concentreradt inom en enda liten lyrisk tafla: så hos Bellman esomoftast, — t. ex. i "Baggens-Gatan" *); ja, i en enda liknelse; såsom då Mollberg, som ingått skoflickar-bolag med Bredström, der förkunnar i högsta pathos, men med äkta skoflickar-fantasi, att han ser, mot sin flaska och sitt skinnförkläde,

"Astrilds pilar blänka som rödt saffian".

Det är ej troligt, att något umgänge på prosa med dessa skoflickare skulle förefallit oss angenämt; här åter, der de just genom den komiska behandlingen förädlats till poetiska väsenden, interessera de oss i sin art ganska lifligt. Och så bör nu vara klart, att genom den komiska diktverksamheten upplyfter Poesien till och inom sin ljusa glädjerymd äfven de företeelser, hvilka eljest alltid skulle från den förblifva uteslutna. Ty sådant är det skämt, hvari hon gör dem till föremål för gyckel, att vi dervid se dem, under stor lust och gamman, — både vår och sin, — sjelfva frambära sig till offer åt blixtsnabba flammor af en qvickhet, som (midt i all deras omedvetenhet derom) sålunda renar dem till skira omhöljen, genom hvilka det sköna kan öfverallt framskina.

Detta är således det komiska skämtets bortom leken förborgade djupare betydelse. Mycket kunde tilläggas; men det må för denna gång inskränkas till några få anmärkningar, hvilkas sammanhang med vårt egentliga ämne är omedelbart.

Det gifves ej blott ett komiskt i rent objektif mening, eller som ligger i föremålens egendomliga narraktighet; det gifves äfven ett subjektift komiskt, der den contrast, hvarpå anledningen och verkningen hvilar, ligger helt och hållet inom betraktarens egen reflexion. Det är härigenom, som t. ex.

*) "Valda Skrifter", Del. IV, sid. 129.

natur-varelser stundom kunna i vår uppfattning föranleda komiska intryck. Ehuru nämligen i sig sjelft det komiska är något, som tillhör endast menniskolifvet och menniskoverlden, händer dock ej sällan i en för lek upprymd sinnesstämning, att vi finna det jemväl hos Naturens väsenden, då vi hos dessa inlägga ett visst mått af vår förståndighet, eller hos dem förutsätta ett medvetande, en åsigt, som endast vi kunna äga. Så, när Dalin i en af sina täckaste vårvisor låter oss höra, såsom det högsta möjliga uttrycket af naturlifvets vårfröjd, att ej blott "kalf och lam af glädje hoppa" utan ock att

> "Tuppen, med sin fru,
> Har förgätit nu
> Att han engång skall bli soppa":

förfelar detta senare icke att göra en komisk verkan, — och som ingalunda ligger blott i de tokroliga ordasätten. Den har sin grund deri, att skalden ponerar hos tuppen och hönan en förmåga att kunna, liksom han, påminna sig all glädjes och sjelfva lifvets kortvarighet, eller tänka på det öde, som förestår, som hotar allt lefvande; ett öde, hvilket i högre regioner af tillvarelse antager sublimare gestalter, men i deras ej kan antaga någon annan, än den (likafullt för dem ganska tragiska), att slagtas och användas till soppa. Men ungefär likaså förfar den komiska behandlingen vid de otaliga skalkstreck, der det löjliga är mindre grundadt i föremålens beskaffenhet, än i behandlarens påfund. I en af sina romaner låter Jean Paul en resande upptågsmakare, som är magnetisör, undfägna en småstads honoratiorer med en yppig middagsmåltid på det vis, att han försätter dem till sig i en magnetisk rapport, under hvilken de inbilla sig att den långa rad af läckra rätter och viner, som han förtär ensam, spisas och drickes af dem sjelfva; hvarefter de, till sin förvåning, uppstiga från bordet hungrigare än de någonsin varit. Målningen är en af de muntraste: men tydligen uppkommer det lustiga här

genom tillställningen; det är blott genom den, som gästerne, annars helt vanliga magistrats- och ståndspersoner, förvandlas till komiska, till poetiskt roande. — Föröfrigt visar sig vid alla tillfällen, att det komiska intrycket af karakterer och situationer hufvudsakligen beror på en belysning, som (i större eller mindre mån) sprides från en högre ståndpunkt öfver en lägre: äfvensom, att just meddelandet af denna belysning mildrar och i viss mån förskönar hvarjehanda fel och brister, som eljest, betraktade blott af vårt förståndsomdöme såsom sådant, skulle strängt klandras och förefalla ingenting mindre än trefliga. Så, när vi läsa den gamla förträffliga romanen om "Landtpresten i Wakefield", se vi öfver personerna gjutas en från slik belysning kommande komisk dager, som icke blott gör deras enfaldighet, fåfänga o. s. v. uthärdliga, utan ock så innerligt sammansmälter dessa lyten med deras goda egenskaper, att deras personlighet just derigenom framstår fullt älsklig, ja vinner ett rörande behag. Detta är öfverhufvud hemligheten af allt, hvad vi kunna kalla det idylliskt-komiska; der således redan ett sentimentalt och elegiskt själselement är tillstädes. I samma mån åter, som en godhjertad qvickhets ironi än fullständigare ur sig utvecklar detta element, vidgas och höjes det sistnämnda komiska till ett humoristiskt-komiskt: ty den poetiska "humorn" består just i en vexelgenomträngning af spelande qvickhet med varm känslosamhet och djup betraktelse. Den uttrycker — ehuru på ett indirekt och negatift vis — en i grunden högst allvarlig verldsåsigt. Det är en själsstämning, som tyckes finna menniskolifvets mångfaldiga skröpligheter endast roliga och toklustiga, och derföre gör de narraktiga menniskornas förvända verld till ämne för ett så obegränsadt skämt, att dess förvändhet blir derigenom obegränsadt ögonskenlig; men som derunder, fastän leken icke dessmindre fortgår på ytan, i bottnen sörjer öfver den af menniskorna sjelfva så förvändt tillskapade verlden, och i allmänhet öfver vårt nuvarande jordlifs öde. Stannar likväl denna sorg vid att vara blott ett sådant under-

lag, så hindras det humoristiskt-komiska af ingenting att uppnå sin rikaste, sin vidsträcktaste utveckling; och i den yttrar det sig såsom ett romantiskt-komiskt. Med namnet "romantisk" beteckna vi nämligen all den fägring, der lifvets innerlighet framblickar såsom något på engång oändligen uppenbaradt och oändligen hemligt, eller såsom en underfull närvaro, som upplåter bortom sig utsigt åt ett ännu underfullare fjerran. Denna innerlighet kan blicka oss till mötes lika omisskännlig i glädjens skapelser, som i smärtans; den kan begagna de friskaste, de mest leende taflor af naturlif och menniskolif så väl till bakgrund som till förgrund. — Visserligen står emellertid, på alla punkter, öfvergången från det komiska till det tragiska helt nära; och, i följd af humorns väsende, ingenstäds närmare än der. Det vemod, som framklingar ur visan "Drick ur ditt glas! se, döden på dig väntar", har sannerligen ej mycket qvar af "sorg i rosenrödt" *).

I allmänhet innebär all ironi möjligheten af nyssnämnda öfvergång; på sina högsta grader, till och med begynnelsen deraf **). Naturligtvis är ock öfvergången ömsesidig. På den komiska sidan gifvas inga gynnsammare föremål för ironi, än sådana, som redan sjelfva ironiskt betrakta sig, eller sjelfva finna i sitt lif och lefnadssätt en icke ringa löjlighet, men ock sjelfva behaga sig deri. Så Shakspeares verldsberyktade Falstaff. Så hos Bellman flere af hans förnämsta personer: det humoristiskt-burleska, hvari han är så stark, förhöjes dymedelst, att de (till en viss grad) förekomma sig sjelfva såsom lifslefvande burlesker, eller i hans skildringar förråda en half medvetenhet om att vara det; en medvetenhet, som alltså dock aldrig går till något tvifvel på rigtigheten af deras verldsåsigt

*) Tegnérs bekanta uttryck om "vemodsdraget" hos Bellman.

**) Så ser man t. ex. Jack Cade, i Shakspeares "Henrik IV", sluta med att vara en tragisk person; emedan han är högsta graden af samma karakter, hvaraf Schnaps, i Goethes "Bürgergeneral", företer den lägsta. Derföre är Schnaps, alltigenom, blott och bart komisk. Men också är han en feg Sansculott; då deremot Cade är en tapper.

och omdöme. Också är här lätt för enhvar att fatta komikens mening. En annan art af ironiskt löje plägar deremot esomoftast missförstås. Det är ett leende, som det sköna, eller poesien, stundom tillåter sig jemväl öfver sin egen herrlighet, — så långt som denna är en mensklig, en af menniskor frambragt eller framburen, och således alltid i någon mån delaktig af menniskovarelsens mångfaldigt inskränkande villkor. Det är detta, som gör, att stora skalder hafva kunnat hämta anledningar till komisk lek äfven från de vördnadsvärdaste företeelser ur det skönas, högas, heligas område, utan att dervid tänka det ringaste ondt, eller åsyfta något annat än ett oskyldigt skämt. Lånar då skämtet från en sådan hög skepnad antingen det allmänna af dess form och ton, eller ock blott vissa särskilda egenheter, för att genom öfverförandet häraf på låga eller triviala föremål, och på förhållanden ur en nyare tid, åstadkomma en komisk contrastering af särdeles liflig verkan: så yttrar sig contrasten såsom en travesterande, eller hvad vi kalla parodi. Ju mera högtidlig den lånade formen är, desto mera parodisk blir effekten; särdeles, om — såsom i den äldre Fransyska Tragedien — formen är så uteslutande anlagd på högtidlighet, att innehållet näppligen kan öfverallt uppbära den; vid slika tillfällen kommer den halfvägs, och liksom sjelfmant, hvarje parodierande åtgärd till mötes *). Tyvärr! utom den poetiska parodien, som aldrig menar illa, gifves dock äfven en gemen; en brottsligt och fräckt begrinande. Det bör måhända ursäktas, om gränsen emellan dem ofta är för mängden af läsare hårfin eller gömd. Onekligt är i alla fall, att dylik lek har mindre betänkliga sidor, när den åtnöjer sig t. ex. med Homerus, med Virgilius, med Racine, än när den sträcker sig ända till Bibeln. Hvar man vet, att jemväl detta slags frihet har Bellmans poesi dristat taga sig; och det ingalunda sällan. Väl har han dervid hållit sig endast till det Gamla Testamentets berättande skrifter: alltså

*) Så i Goethes "Jahrmarktsfest zu Plundersweilern" (de tragiska scenerna ur Ahasveri historia); så i Wessels "Kierlighet uden Strömper".

till de bibel-urkunder, i hvilka det helas gudomliga mening har betjenat sig af menskliga redskap, som lätteligen, för en tidsålder så långt aflägsnad från författarnes, tyckas ofta tala och bete sig alldeles förmycket menskligt; helst som det i dessa urkunder skildrade forn-patriarkaliska lifvet har just genom sin naivetet en sida, som måste synas ej mindre komisk än idyllisk, såsnart en ny skildring öfverflyttar den från dess egen grund och botten till nutidens. Icke dessmindre är på detta fält en varsamhet nödvändig, hvilken han visserligen har stundom förglömt *). Men äfven då visar sig klart, om man bredvid dessa skämtstycken betraktar en hop med Bibeln gyckande fransyska (t. ex. af Voltaire och Parny), den skarpa åtskillnaden mellan sjelfsvåldigt öfverdåd och sjelfsvåldigt missdåd. I motsats till en qvickhet, som i grunden är ej mindre prosaisk än religionsfiendtlig och hädande, framstår då den Bellmanska såsom en barnsligt yrglad lekflust, som tvecklöst tager sina ämnen hvar som helst, med obekymradt anspråk på tillämpning af den sanning, att "för de rena är allting rent". Derföre gäller ock om dessa stycken, bland hvilka särdeles romanserna om "Ahasverus" och "Judith" aldrig kunna nog beundras, att de i allmänhet tillhöra det slag, som vi kallat det rent komiska; ehuru (naturligtvis) icke med någon så skarpt afsöndrande skiljegräns, att ej äfven här förnimmes humorns närvaro i bakgrunden, gömd bakom flerstädes framblickande drag af ömsom elegisk, ömsom till och med satirisk ironi.

---

*) Af sådan orsak har Sondén ur sin upplaga (de "Valda Skrifterna") uteslutit den i "Fredmans Handskrifter" befintlige "Unge Tobias": egentligen (såsom han sjelf bekänner) för "ett enda styggt ords" skull. Men är väl visan om "Gubben Lot", ehuru der ingen dylik enstaka plumphet förekommer, i sjelfva verket mera oklanderlig? Ja, innehåller ej tredje strophen af denna visa ett infall, som, strängt taget, skulle med långt större grund kunna stämplas till hädelse, än något i Bellmans öfriga stycken af samma art? — Utan tvifvel äro bägge dessa visor ganska lättsinniga; men betraktas de ur blott ästhetisk synpunkt, så har "Tobias" öfvervigt i qvickhet och komisk kraft.

Alla de slag af komik, hvilkas grundbeskaffenheter nu blifvit antydda, förekomma hos **Bellman** i rikt bruk och sammansmälta, genom dylika inbördes öfvergångar, till ett gemensamt helt. Men han vore ej den store skald som han är, om icke hos honom äfven den **högsta** arten af ironi förmärktes: den, som ur poesiens innersta själ — ehuru blott för de invigde uppenbar — sprider sig öfver till och med hennes allvarsammaste skapelser. Den innebär möjligheten af all poetisk parodi; men är sjelf, i sina yttringar, ingalunda parodisk. Det gifves en sinnesstämning, som öfver sjelfva det ljufvaste, det sublimaste, det fullkomligaste, det mest rörande och hänryckande af menskligt snille, mensklig dygd, mensklig kärlek och smärta förbreder ett fint smålöjes glans, genom hvilken dess framställningar just uppnå konstskönhetens sista fulländning. Månne detta leende har sin grund i någon missaktning för det i sannt, rätt, godt, sköut väsendtliga och evigt giltiga? Månne i någon så vansinnig fåfänga hos skalden eller konstnären, att hans enskilda person förhäfver sig öfver jemväl de heligaste ämnen som till behandling kunna väljas, eller anser sitt snille för en vida högre verklighet än menniskolifvets högsta objektiva värden, och derför berättigadt att nedskåda på dessa såsom på blotta leksaker för sitt förnäma tidsfördrif? Tvärtom! Det, som här yttrar sig, är just en handling af denna personlighets oinskränkta resignation; det är dess med återhållna tårar mysande sjelfmedömkan, då den från sjelfva sina beundransvärdaste verk skådar utåt det alltjemt fortfarande omätliga afstånd, hvari de likafullt befinna sig till ideen — till idealet — till Gudomligheten. Denna sinnesstämning, och det endast för de klaraste blickar fattliga uttryck, som derur, hos just de ypperste konstnärer, gjutes öfver konstverket i och med dess sista fulländning, är den ironi, hvars väsende, ehuru först vissa nyare tänkare *) börjat närmare aktgifva derpå, in-

*) **Fr. Schlegel, Tieck, Solger.** Uppenbart borde väl vara, att det slags ironi-begrepp, som har utbildat sig hos en **Hoffmann**, en **Heine** och en mängd ny-fransyska författare, är ett alldeles annat, än

nerst är samåldrigt med poesien öfverhufvud och framträder i den mån, som denna utöfvas såsom konstnärskap. Man må ej invända, att till så beskaffad ironi fordras ju fantasiens förening med ett större mått af reflexion, än det vanliga hos de skalder, hvilka endast — eller åtminstone företrädesvis — äro naturskalder; och att Bellman, i likhet med Burns, visserligen är mera naturskald än konstskald. Äfven här gäller, att reflexionen kan i ingifvelsen vara tillstädes på outveckladt sätt; eller såsom en känsla, som verkar, fastän för sig sjelf outredd. Utan svårighet låter sig skönjas, huru t. ex. N:o 14 af "Fredmans Epistlar" ("Hör, J Orphei drängar"!) bevisar det förhållande vi anmärkt. Hvad vi der se, är skenbart en ironi blott öfver den arme bröllopps-poeten Wetz: men i djupet är det just en dylik poesiens ironi öfver sig sjelf; eller åtminstone öfver hela den incarnation, som hon antagit i egenskap af Bellmans.

Vid all sann komik är således både vår första och vår sista iakttagelse denna: att så kunna uppdaga och behandla de contraster, kring hvilka det lägre (och, i viss mån, äfven det högre) menniskolifvets kretsar oupphörligt hvälfva sig i oafbruten sjelfparodiering, — det förutsätter en synpunkt, som icke kan gifvas inom de lägre kretsarne eller i allmänhet på en lägre odlingsgrad; en synpunkt, lika öfversinnlig och ethisk i sitt väsende, som fri och poetisk i sitt yttringssätt. Af denna synpunkt var Bellman i besittning — så ofta

deras. Men när de ändock häruti kunnat på det vidunderligaste vis, och tvärtemot deras egna uttryckliga framställningar, missförstås af sjelfve Hegel (som, i förbigående sagdt, utmanar Tieck att ådagalägga, hvar i Shakspeares "Romeo och Julia" någon deras åsigt motsvarande ironi finnes): så må man ej förvånas, att se detta missförstånd fortplantadt i den mot de såkallade "Romantikerne" fanatiskt hätska reaktion, som en tid bortåt i Tyskland varit modern, och som innerst har sitt upphof i just de grunder, ur hvilka den nyaste religiösa och politiska allförvirringen framgått. Det är fördenskull der ett ganska följdrigtigt "framskridande", att omsider Strauss blifvit en "romantiker" för Feuerbach, och likaledes denne, i sin ordning, en "romantiker" för Max Stirner.

hans instinkt ledde honom rätt; och den missledde honom sällan: ty den tillhörde en naturell, som i bottnen var ej mindre ädel än snillrik. Derföre mäktade hans humor uppfatta den moderna Bacchantismen öfverhufvud — och enkom dén svenska — i dess burleskaste förvirring, på ett sätt, hvarigenom han både skapade en idealisk narraktighet och (med detsamma) gjorde den till omedvetet organ åt ett harmoniskt verlds-helt, som i leende fulgurationer begläns er dårarne och dårskaperna med ett mildt gäckeri. Visadt har blifvit, huru en sådan andes ingifvelser skapa just genom att tillintetgöra det, som dess skapelser sjelfva anse för sin verklighet. Deraf de groteska figurernas benägenhet för yrande, häftiga, vilda beteenden; deraf deras öfvermodiga lek under blandningen af ett dagligt eländes känsla och glömska, deras njutning af sina ömkliga villkor under skratt öfver både sig och hvarandra, det parodiska äfven i deras allvarsammaste företag och begrundningar, det putslustiga äfven i deras mest tragiska sorger och strider; deraf jemväl den stormande lifligbet, som bär färgorna till deras målningar och från dessa meddelar deras egen illusion af obemängd glädje. Ty ju mindre karikatur-maskerna i denna carneval äro utan en aning om sin ihålighet och uselhet, desto ifrigare bemöda de sig att dricka, dansa och gyckla bort den. Men öfver deras former, fantastiska, brokiga, bjerta, gjuter sig en vemodig skuggning, som förråder det inre af deras bisarra ståt; den fröjd, som tycks vilja med sång och musik, med pukor och trumpeter öfverrösta all jordens smärta, yppar esomoftast i grundmelodien sin hemlighet, en gömd trängtan efter en sällhet som på jorden icke finnes; och i midten af det larmande tumultet öfverraskar oss då sångmön med himmelska, tårfulla blickar, som tränga till hjertat desto djupare, ju underbarare de motsäga hennes anletes komiska larv och festropen *evan evoe* från hennes läppar. Just i denna motsägelse består det för så mången nykterhetens och ärbarhetens vän gåtaktiga af Bellmans konst, att någonting, som tyckes gjordt blott att roa källarkunder och deras vederlikar, eller

besjunga nöjen, seder, tungomål af sämsta art och umgänge, likafullt med oemotståndlig kraft griper och anslår själens innersta strängar.

Ju nogare våra föregående betraktelser genomtänkas, desto klarare bekräfta sig nu fördelarne af det val, hvarmed en poesi af detta skaplynne helst sökte sina ämnen på den gränsmark af samhällslif, der den såkallade medelklassen ansluter sig genom sina lägsta grader till arbetshjonens klass, och der de sammanbindande mellanlänkarne utgöras af förolyckade, men mer eller mindre originella vagabunder från båda hållen. Ett lämpligare underlag för hennes diktan kunde ej finnas, än de sällskaper, der aristokratien representerades af korporaler *) och styrmän, der man var "rik med silfverur", der åsynen af ett guldur väckte utrop af förvåningsfullaste beundran **), och der glanspunkterna voro dessa baler, vid hvilka ej blott "husarer och dragoner", utan till och med "friska grefvar och baroner" infunno sig. De bättre krogar eller värdshus, der vid sistnämnda tillfällen alla sinnen bländades af galonerade hattar, kastorhattar, puder, silke, "hvita strumpor och knarkande skor", ansågo sig tvifvelsutan afundsvärdt upphöjda öfver de sämre, der man gjorde uppseende med strumpor som voro "nya och blå" ***), emedan "mamsellerna" der oftare dansade bland gesäller barfotade i stubb och med håret flägtande kring halfbetäckt barm. Sådant störde dock jemnlikheten blott skenbart: båda kretsarne ägde till gemensam sol den vackra Ulla; från den region, der hon var tullbesökarnes flamma, åtföljde henne ett urval af "bröder och systrar" upp till den, der hon var grefvarnes; och samma musikanter, som spelade hos "gumman på Thermopolium", uppstämde fröjdeljuden äfven "på templets höga tinnar" †). Förträffligt passar sig, att de vigtigare

*) "Ingen gemen, här ä' bara korpraler". (Fredm. Ep. N:o 8.)

**) "Och guldur, guldur, guldur, min bror"! (Fredm. Ep. N:o 67.)

***) "Si på Jungfru Lona:
Nya strumpor, himmelsblå"! (Fredm. Ep. N:o 9.)

†) Fredmans Epistlar N:o 29.

af de manliga personerne äro nästan allesammans konst-dilettanter: de flesta i musik; några derjemte i måleri; somliga i poesi; alla i dans. Den musikaliska färdigheten (ehuru dels större, dels mindre) är bland dem så allmän, att Norström, som "har ingen röst och spelar intet instrument", utgör det enda uttryckliga undantaget; hvaremot han är den ende, som (förmodligen i sin egenskap af sjötullsbesökare) "förskrifver sjelf sina viner". För de öfriga är spelmans-yrket tillika en näring, en bi- (om icke hufvud-) förtjenst; de spela ej blott för sitt eget nöje, utan ock, när och hvar de påkallas, för betalning: bäggedera vid de många värdshus-dansgillena, der de likväl dricka opp allt hvad de förtjena, och visserligen ofta betalas endast genom den fria förtäringen. Så Berg, på samma gång "tapetmålare och stadsvirtuos på flera instrumenter"; så Bergström, "namnsdagsblåsare i Cathrina-trakten"; så konstapeln och porträtt-målaren Movitz, som var harpspelare, valdthornist, violoncellist, samt dessutom sjelf compositör; så den på harpa, på basfiol, på trumpet välöfvade korporalen, skoflickaren och dansmästaren Mollberg. Knappt gifves något instrument, som ej här förekommer i bruk: skaldens sång är en ständigt vexlande återklang af menniskoröster, violiner, valdthorn, klarinetter, oboer, flöjter, trumpeter, dulcianer, mandoliner o. s. v. Balerna, som ej sällan lyktas med slagsmål, lyktas dock emellanåt äfven med concerter. Då förtjusar Ulla Winblad jemväl såsom sångerska: vid den ryktbara concerten på Tre Byttor sjöng hon

— — — "ett par af Filtzens duetter,
Vid ett accompagnement
Utaf två flöjter och sex klarinetter";

och öfverhufvud täflar hennes sångkonst med hennes skönhet. Ovisst är, huru stor all denna virtuositet i verkligheten var; men säkert, att genom den adlas det skildrade sällskapets medlemmar till någonting bättre, än de eljest skulle framställa; äfvenså, att genom den göras de lika användbara för en

högre, som för en lägre komisk behandling. Och härmed äga vi således, för en i sitt väsende så musikalisk komik som den Bellmanska, den förmånligaste grund och botten till alla delar fullfärdig.

Svårt blefve det icke att af den yppiga mångfald, som ur denna grund har uppblommat inom det vidsträckta omfånget af Bellmans lyrik, gifva en öfversigt indelad enligt den komiska diktningens särskilda arter: ty i enhvar af dessa dikter är skaplynnet af någon viss art det rådande; och så långt skulle de tvifvelsutan kunna ordnas i motsvarande klasser. Här blott några antydningar. Rent komiska äro (företrädesvis) dylika genre-målningar, som t. ex. bland Fredmans Epistlar N:o 57, der Mollberg inbjuder till barnsöl, eller N:o 69, der han undervisar i danskonsten; eller de oförgängliga skildringarne af musikanter, dansgången, folkfester i N:o 51 ("Movitz blåste en concert"), 75 ("Skratta, mina barn och vänner"), 3 ("Fader Berg i hornet stöter"), 9 ("Käraste bröder, systrar och vänner"), 13 ("Nå, ä' nu alla församlade här"), 29 ("Movitz, tag dina pinnar"), 62 ("Movitz valdthornet proberar"), 68 ("Movitz, i afton står baln"), 40 ("Ge rum i bröllopsgåln, din hund"), med flera; eller, bland Fredmans Sånger, den i N:o 28 för en disputation presiderande Movitz, äfvensom de många bibliska historierna. Likaså anträffas det ironiskt-komiska lynnet i alla grader: nedifrån den för mången knappt märkbara, der det (såsom i flera af nyss förutnämnda qväden) undangömmes af det helas glädjedruckna putsmakeri, upp till den allom ögonskenliga, der dess närvaro genast är påtaglig. Det framblickar t. ex. redan, ehuru ännu ganska mildt, ur taflan af den förnäma balen i Fredmans-Epistlarnes N:o 29; skarpare i N:o 41 ("Mollberg satt i paulun"); helt och hållet afslöjadt i N:o 26 ("Hvar står fiolen? säg, min son"!), 31 ("Se, Movitz! Hvi står du och gråter"), 45 ("Tjenare, Mollberg! Hur är det fatt"?), 44 ("Movitz helt allena"), 76 ("Se Hans Jergen, hur han sig bockar"). Gå vi till Fredmans Sånger, så se vi t. ex. i N:o 55 ("Baggens-Gatan") ironien uppenbara sig ännu blott

såsom en målande skälmaktighet; men med stor skärpa i N:o 6 ("Öfver Bränvinsbrännaren Lundholm"), 18 ("Frossan"), 44 ("Gamle Bror Jockum"), 45 ("Om ödet mig skull' skicka"). För egentliga satirer är Bellmans poesi mindre benägen; om än icke obenägen för satiriska målningar. Sådana äro i Fredmans Testamente N:o 175 ("Frun"), N:o 189 ("Grosshandlaren"), N:o 178 ("Kunglig Sekretern"); bland hvilka föröfrigt de bägge förra äro ett par af hans beröringspunkter med fru Lenngren, liksom den tredje en af hans många med Dalin. Dock förekomma äfven stycken, på hvilka namnet satir närmare passar; såsom, i Fredmans Sånger, de allbekanta begabberierna öfver Telje (N:o 33), Mariefred (N:o 34), Mäster Petrus (N:o 63); och väl kan man biträkna hvar och en ironi af så beskaffad art, som den nyssnämnda öfver Lundholm. Men liksom detta sista stycke företer en till satir öfvergående ironi (i de tvenne andra är öfvergången redan fullbordad), så gifves en mängd motsatta öfvergångs-daningar, i hvilka ironien redan är röst för denna djupare humor, som sedermera, i mån af sin stigande öfvervigt, genomtränger det ironiska elementet med städse mer elegiska beståndsdelar. Erkännas måste t. ex. redan vid Fross-qvädet ("Snart är jag ryckt ur tidens sköte") och vid visan "Om ödet mig skull' skicka", att om båda gäller detsamma, som om den senares nära slägting "Bröderna fara väl vilse ibland": ingendera är rent komisk, men ingendera är heller blott ironiskt-komisk; ty skrattet i alla trenne är ett förtviflande skratt, ur hvars innersta frambryter en den dystraste grundton. Näppligen behöfva de stycken påpekas, der denna grundton genast röjer sig: sådana äro (bland flera) de redan anförda: "Drick ur ditt glas, se döden på dig väntar" och "Ack du, min moder! säg, hvem dig sände"; af hvilka den senare, ett mästerstycke af humoristiskt verldsförakt, har ända upp till ryslighet stegrat sin fallne hjeltes sjelfbespottning. Dylik ton, här förnimmelig i sina starkaste förhöjningar eller (om vi så få uttrycka oss) på sina yt-

tersta spetsar, framklingar dock vanligtvis i mildare och oftast i förkläddare grader: uppifrån dikter af den art, som "Gubben är gammal, urverket dras", — "Ack, hvad för en usel koja", — "Charon i luren tutar", — "Märk, hur vår skugga, märk, Movitz, *mon frère*", — "Aldrig en Iris på dessa bleka fält", — och så vidare, ända ned till sådana, der, liksom i sorgmarschen "Undan ur vägen! se, hur profossen med plumager", sjelfva döden och grafven synas behandlade blott såsom ämnen för oinskränkt munterhet; att ej nämna de mångfaldiga, der den än mera oväntadt manar oss i blott enstaka stropher eller bilder, plötsligt genomskärande en eljest öfverallt glädjestämd grundklang. Spörjer man efter innersta orsaken till sådana styckens och ställens djuptgripande verkan, så ligger den allestädes deri, att de samtligen (smärre likasom större) äro sinnebilder, i hvilka egentligen hela det allvanliga menniskolifvet på samma gång begabbar och begråter sig — men genom en röst, som är poesiens, och som derföre ständigt upplöser till välljud äfven de grymmaste missljud.

I lika mått och på lika vis, som det nyss antydda, innebor dock visserligen icke öfverallt i Fredmans-dikterna den ådagalagda föreningen af jubel på ytan och vemod på bottnen. Betraktar man dem å den sida, hvari de förete en komisk sjelf-tillintetgörelse dels af det lägre menniskolifvets mer eller mindre osköna skepnader, dels till och med af det högre lifvets sköna (så långt, som äfven dessa hemfalla under vilkoren af en jordisk tillvaro): då får man likväl dervid ej glömma, att de jemte denna sida också framställa en annan; utan hvilken ock ingen möjlighet hade gifvits, att de glädtigaste af de hittills skärskådade kunnat någonsin komma till varelse. Denna andra sida är den, der ingifvelsens anda helt enkelt är — en melodisk njutning af all den oskyldiga fägring och lust, som äfven inom de lägsta och hvardagligaste lefnadskretsar är eller kan vara omedelbart tillgänglig. I sjelfva verket är det blott genom detta slags sinne, som den humoristiska verldsuppfattningen visar sig fullständig; att det saknas hos

en och annan tysk humorist och hos de flesta engelska *), länder dem alltså ingalunda till fördel; ty det slår, ehvar det finnes, ideliga bryggor från komikens och ironiens områden till idylliska blomstergårdar och romantiska fjerrsyner. Bellman var med detta sinne begåfvad i rikaste och lyckligaste mått. Den (mer eller mindre) ironiska burlesken af den förvända verld, der skalden bacchantiskt svingar thyrsen, utgör Fredmans-diktningens ena pol: sin andra, sin motsatta har den i pastoralen af ett svenskt Arkadien; hvilket han med förundransvärdaste trollkonst bringar att ömsom gränsa intill, ömsom ock rentaf sammansmälta med den förras brokiga hvimmel. Det senare, eller att båda sidorna fullkomligt sammanfalla, inträffar ofta inom den mängd stycken, hvarom redan blifvit anmärkt, att i dem det rent komiska elementet herrskar, — stundom uteslutande, oftare med en sådan det ironiska elementets underordning, att den rådande stämningen i alla fall är denna:

"Äol stormar uti skyn,
Nattens facklor de släckas, det regnar och sqvalar;
Neptun utur vattubryn
Han kastar upp sina gastar och hvalar;
Ack, hur ljuflig då den ton,

*) Esomoftast förderfva de sin poesi genom politisk *spleen;* så Swift, och otaliga. Desto märkvärdigare är den luftiga glädtighet, hvartill Byrons humor mäktat uppsvinga sig i "Don Juan". Väl störa oss äfven der några spridda grimacer af politisk lynnsyra: t. ex. i nionde sångens början det absurda utfallet mot Wellington, som der — bland annat — klandras för mottagandet af stora löner, och påminnes huru Epaminondas och Pitt voro nog högsinnade att dö utfattige. (Till genmäle på detta, och på sentensen

Great men have always scorn'd great recompenses,

hade segraren vid Waterloo kunnat fråga: hvarför Byron ej åtnöjde sig med lika författar-arfvode, som Milton?) Men med dylikt menas ej här så allvarsamt: det anbringas endast såsom officiellt tillhörande den rol af half-demokratisk opposition, som skalden — ehuru sjelf lord i hvarje fiber af sin varelse — hade af nyck företagit sig att spela.

När Apollo med mildhet förlustar vårt öra!
Sjung, bror Wingmark, min patron;
Ack, sjung en skål, som är lustig att höra"!

Eller, i andra ord:

"Långt till månda'n, J raska bröder!
Likså långt, som från Norr till Söder;
Morgondagen blott oro föder
Hela året ut.
Väljom nattens sköte,
Under aftonstjernans klara brand,
Till vårt glada möte,
Med pokaln i hand;
Och i mörkrets dvala
Res Cupidos altar, der du spör
Bacchi källarsvala
Drufvans ångor strör.
Låt den dumma i oket tråka,
Och den sluga sin hjerna bråka;
Vin och flickor och Fredmans stråka
Natten ljuflig gör".

Öfverhufvud möter oss bland de Bellmanska dikterna ett betydligt antal qväden, der Bacchi dyrkan, eljest skildrad såsom medelpunkten af de åt honom invigde "brödernes och systrarnas" fröjd, åtminstone ej omedelbart eller oförtäckt framstår såsom sådan; guden är der mera tillstädes blott såsom en godlynt tillställare och beskyddare af hvarjehanda förlustelser, hvilkas väsendtligaste näringsämnen hämtas från muntert folklif och skön natur, under det han sjelf träder i bakgrunden eller (än mer, än mindre) försvinner från skådeplatsen. Man kan i betraktelsen ordna dessa stycken så, att man i dem ser en gradvis fortgående framskridning, från bacchanaliska genremålningar till bacchanaliska idyller, och från de senare till dikter af så rent idyllisk art, att i dem ingen bacchisk, ja till och med ingen komisk beståndsdel förekommer. Dessa sista

äro få, men de finnas dock: ett sådant är det morgonljufva Fiskafänget ("Opp, Amaryllis! vakna, min lilla!"), der, inom ett ringa omfång, hela friskheten af en ung högsommar och hela ömheten af en ung kärlek är sammanträngd. Det är ett eget nöje att följa de öfvergångar, i hvilka vi förflyttas hit: dels från sådana högburleska skepnader, som den för eldsvådan flyende Movitz, den för sitt deltagande i "Polens affärer" pryglade Mollberg, den sig till satan på half-tyska förskrifvande Hans Jergen, den vid Bomans begrafning högtbedröfvade enkan, som står full mot en tunna med sin psalmbok i handen; dels från alla dessa komiska blandningar af hjertglädje och rusglädje, der dylika väsenden svinga sig om hvarandra i krog-balernas tummel. Liksom från hög uppsjö, från häftig svallvaggning, föra oss de sånger, om hvilka nu är fråga, på mer och mer lugnade böljor till speglingar af stillare, men icke mindre lifliga omgifningar; och vi se, i den mån slikt framskridande fortsättes, dessa stycken alltmera utmärka sig genom ingifvelsens större blidhet, glädtighetens skärare stämning, målningens ökade rikedom af trefliga folklynnes-drag och förtjusande landskapsbilder. Så företer den oefterhärmliga skildring af en öfverfart till Djurgården, som lyktar med valdthornsljuden "Stolta stad" (m. m.), en hvimlande sammansättning af komiska och idylliska elementer, i hvilken de senare ännu äro underordnade; likaså har den praktfulla sången "Phoebus förnyar de gyllene skyar" ännu en stark dyning af druckna lidelsers uttryck; i "käggelspelet vid Hammarbytullen" ("Så ser han ut midt bland de strålar") jemnväga beståndsdelarne; då deremot den idylliska och idylliskt-romantiska tonarten afgjordt öfverväger i t. ex. den rättvist allbeundrade visan "Solen glimmar blank och trind", äfvensom i det makalösa valdthorns-qvädet "Blåsen nu alla", — kalladt af skalden sjelf "en pastoral i bacchanalisk smak" *). Dithöriga egenskaper kun-

*) Derför har han ock, i Fredmans Sånger, gifvit benämningen "bacchanalisk Pastoral" åt samtalet mellan "Mollberg och Camilla" ("Hur du dig vänder", m. m.). Dock är den i samma samling upptagna elegien öf-

na således, understundom, framträda jemväl på taflor utan den landtliga grunden och ramen. De uppenbara sig t. ex. redan i den berättelse om "Ulla Winblads flykt", som börjar med orden "Vår Ulla låg i sängen och sof": en visa, dikterad af chariterna sjelfva under ett lindrigt champagne-rus, och på hvilken kan användas dess egen liknelse om Ullas likörglas, att "Astrild brinner i dess djup och Bacchus på dess yta". Men helt och hållet försätta oss på idyllens fält de tre undersköna inbjudningar till sommarfröjd, som locka Ulla ut i "det gröna" och oss med henne; än till Fiskartorpet ("Ulla, min Ulla! säg, får jag dig bjuda"), än till Första Torpet ("Liksom en herdinna, högtidsklädd"), än — i den skönaste af dem alla — till en "hvila vid denna källa", på hvars brädd hon "sista gången stod brud". Närbeslägtade med dessa äro det månklara augusti-aftonstycket "Mamsell Ulla, märk, Mamsell", det motsvarande oförlikneliga vinterstycket "Re'n calad jag spår och tror", det krigiskt präktiga lägerstycket "Movitz, vik mössan högt öfver öra". Bacchus, fastän i dessa dikter visst icke fullt osynlig, har i dem likväl mer och mer lemnat platsen åt Pan; framskymtar knappt alls på den bland alla målningar af en svensk sommarmorgon yppersta, "Storm och böljor tystna re'n"; samt är ändtligen alldeles aflägsnad från en rad af qväden, som blifvit inrymda dels i Fredmans Sånger, dels i den först efter skaldens död föranstaltade samlingen Fredmans Testamente. Jag har redan nämnt Amaryllis-visan; lika obemängdt idyll-artade till ton och färg äro den strax efter henne följande nattliga landskapstaflan "Aftonqväde", det täcka vårstycket "Fjäriln vingad syns på Haga", de många i Fredmans Testamente sammanställda och mestadels med namnet "Pastoral" betecknade sånger (N:a 152—159), af hvilka blott en enda (N:o 154, "Gurkorna") gör undantag såsom komisk och satirisk *). I alla dessa diktskapelser se vi det innerliga

ver "Stadshagen", ehuru kallad blott och bart "Pastoral", i sjelfva verket lika "bacchanalisk".

*) Den behagfulla visan N:o 52 — "Landtmannen" — äger ett

samlif af natur och menskligbet, som öfverallt är en grundegenskap i Bellmans framställningar, utgöra hufvudsaken och framträda med en ofta rörande renhet. — Också är onekligen detta den region, inom hvilken han står i så verklig beröring med Anakreon, som den allmänna grundskillnaden mellan antik och modern lyrik tillåter; och väl torde vi kunna påstå, att Bellman här visar sig i sin älskligaste dager. Ty öfver de nordiska bilderna af menniskor och natur hvälfver sig här en himmel, ej mindre blå, ej mindre leende än den, som glimmade öfver "den Tejiske svanen" och hans rosenkrönta vinpokal. Uppfattningen i skaldens själ har samma kristallklarhet; ingifvelsen samma skaplynne af en mild glädjes tjusning. Så till vida kunna ock Kellgrens ord, att "desse skalder hafva målat på samma duk och varit ingifne af samma anda", bringas i öfverensstämmelse med hvad han föröfrigt på samma ställe yttrar om deras stora olikhet. Men äfven inom denna region är Bellmans sångkonst djupare, uppfinningsrikare, mångtonigare, rymligare; och öfverhufvud består den väsendtliga skillnaden deri, att hos honom göra sig både natur och musik gällande med en makt, hvartill hos Anakreon intet motsvarande finnes.

Det är ock sistnämnda omständighet, som, i sin förening med humorn, tillvägabringar hvad en snillrik dansk författare*) har träffande kallat "den romantiska himmelsblå tråd, som i Bellmans dikter slingrar sig igenom de burleska situationerna"; och hvarom han anmärker, att den "äfven der, hvar den döljer sig för ögat, liksom förvandlar sig till en sträng, hvilken för örat klingar i melodier, som kanske aldrig bättre passa

det allranärmaste syskontycke med en i Lunds "Välsignade Tryckfrihet" befintlig "Landt-visa"; om hvilken jag ock har vid ett annat tillfälle yttrat, att hon "skulle kunna vara af Bellman" (Sv. Siare och Skalder, Del. IV, sid. 147). Jag tillägger nu: sannolikt är hon det. Man vet, att Bellman lemnade bidrag till Lunds tidning; och de båda visorna likna hvarandra så mycket, att den ena synes vara blott en omarbetad upplaga af den andra.

*) Heiberg.

till texten, än der de i sin romantiska ton allramest contrastera mot dess groteska innehåll". Betecknas rätteligen med termen "romantisk" ett så beskaffadt skönt, hvars företeelse — jemväl utan att den behöfver vara sublim — öppnar oss utsigt åt en på samma gång upplåten och hemlighetsfull oändlighet: så är oss lätt att i de Bellmanska dikterna både skönja denna tråds närvaro och igenkänna den äfven då, när den ofta genomlöper till och med de mest och vildast komiska sammanbindningar. Så framstrimmar den, ehuru flygtigt, i sjelfva "Ack, du min moder! säg, hvem dig sände", då rännstensgästen sjunger vid morgonbräckningen:

— "krogdörrn öppnas, luckorna skrufvas;
Ingen i staden klädd.
Stjernan af morgonrodnan liksom kufvas
Ned i molnens bädd.
Solstrålar strimma,
Kyrktornen glimma,
Luften blir så ljum";

ehuru han vid anblicken af den dagning, som borde vara honom sinnebild af ljusningen från en bättre verld, behjertar endast synen af den öppnade krogdörren. Starkare, och på flera ställen, lyser den fram i det skepparstycke om "Sophia på Lokatten", der framför värdshuset af detta namn snauskeppet Jungfru Maria ligger på redden i en månklar men stormig natt, med fladdrande vimpel, röd flagga, knarrande mast, gungande reling och en birfilare, som likafullt sitter der i skuggan af seglet och spelar. Begynnelsen företer ett af de talrika exemplen på de egna vändningar, genom hvilka det romantiska i dessa genre-taflor sammansmältes med deras öfriga burleska innehåll:

"Klang, mina flickor! Se, skyarna glimma,
Stjernorna försilfra båd' vatten och land,
Månan i molnet sin guldgula dimma

Kastar öfver klappträn och såar vid strand;
Lokatten lyser med tassar och klor,
Skylten på stången, den knarkar och hviner, —
Och guldgramanen uppå krögarmor
Glittrar kring mössan och skiner."

Med en romantisk anklang lyktar den tjusglada själsstämningen i "Movitz blåste en concert"; med en sådan, men starkare betonad, uppmanas Movitz att "vika mössan högt öfver öra" och glänta på sitt hvita tält, för att öfverskåda vapenöfningarna och folkhvimlet inom den aftonsköna landskapsram, vid hvars bryn Ulla framljungar i sin chäs efter en vådligt yster fåle. Vill man se skillnaden mellan dylika stycken och dem, i hvilka ingenting af den romantiska tråden är synligt, så blicke man härifrån på t. ex. den bekanta skildringen af Mollbergs dansmästarskap; framställningen är der öfverallt endast jovialisk och komisk. Eller ock jemföre man Fredmans-Sången "Grannas Lasse! klang på lyran", der den ypperliga målningen af gästgifvargårdens skjutsbonde-lif fulländar sig utan det minsta drag af romantik, med Fredmans-Episteln "Re'n calad jag spår och tror", som skildrar ett kortspel mellan Ulla, Mollberg och mor Wingmark; framställningen höjer sig här till romantisk i det ögonblick, då de spelande, trötta vid att ideligen se på klöfver och ruter, öppna fönstret att betrakta den stjernrika vinterhimmeln och månskenet på snön, sjön, skogen, under det blicken öfversväfvar isfältens åkande forbönder, skridsko-löpande pojkar och bjellerklingande slädfarter ända bortåt det aflägsnaste fjerran. I Mälar-lustfärden "Mamsell Ulla, märk, mamsell" möter oss det romantiska genast, klädt i sommarnattsglans och sommarnattsdoft; i samma drägt beledsagar det käggelspelet bland ekarna hos Faggens, då Mollberg anropas, vid näktergalens sång från Nacka och Hammarby:

"Vädret är lugnt, skyarna simma,
Blixt och norrsken lysa vattnets plan:
Slott och altan

Börja att glimma,
Mån' försilfrar käggelban'.
Stäm dulcian;
Gyckla en timma
För Diana, Mars och Pan"!

De anförda profven torde göra tillfyllest. Att nämna en mängd andra af dessa dikter, der den ifrågavarande tråden skimrar fullständigare och derigenom för allas ögon uppenbarare, vore väl nu en öfverflödig möda. Troligen skall man ock nu finna det helt naturligt, att den är allramest synbar i sådana stycken, som afgjordt taga antingen en idyllisk eller en elegisk vändning. Också hör just till de förra sången "Blåsen nu alla", der en i ämnets uppfattning herrskande romantisk grundkänsla så allsmäktigt genomgriper ordens och musikens samverkan, att hennes intryck ej kan störas af några cyniska skorrningar, hvilka mer än nödigt påminna om motsatsen mellan naturens rena fägring och beskaffenheten af det sällskap, som här tågar ut för att njuta den. Men i alla fall åstadkommer den Bellmanska poesiens grund-musikaliska karakter, att jemväl der, hvarest orden eller versen framställa högst o-romantiska föremål, öfvergjutas de dock esomoftast från sin beledsagande melodi med en (ömsom starkare, ömsom svagare) flägt af den allmänna romantik, hvari musikens konst innerst lefver och röres. Sjelfve "Kilberg", liggande död bakom krogdisken, ja, sjelfva "Baggensgatan" erhålla, förmedelst sådana melodier som den till "Hjertat mig klämmer" eller den till "Mollberg höll flaskan och Bredström satt midt emot i dörrn", ett visst mått af romantisk förklaring.

Såsom vi sett, anmärkte redan Kellgren vid denna lyrik den innerliga sammanvuxenhet af text och melodi, som gör, att man der ingenstädes fullt förstår den ena utan den andra; hvarken den förra utan den senare, eller den senare utan den förra. Erkänd är väl ock allmänneligen den underbara snillefyndighet, hvarmed skalden öfverallt så lämpat orden till

melodierna eller melodierna till orden, att deras samband frambringar, på hvarje punkt, den oförlikneligaste verkan. Än sker detta derigenom, att båda fullkomligt motsvara hvarandra, — såsom i den olympiskt glada och klara "Hvila vid denna källa"; än derigenom, att orden och tonerna, midt i deras oåtskiljelighet, contrastera på ett sätt, som stegrar innehållets komiska framställning till det höjdmått, hvaraf följer hvad Thorild plägade kalla en "högtid af skratt"; såsom då han till klagosången "Se, Movitz! hvi står du och gråter" begagnar melodien af Bergklints ode öfver Motgången *), och i dess högtidliga sorglighet kläder ord sådana som t. ex.

"Sätt på dig peruken, berätta
Hvarför du blef sparkad i änd'.

Derför begriper man ock blott så vida Bellmans genius, och är blott så vida befogad att kritiskt bedömma hans dikter, som man äger närvarande för sinnet eller minnet detta deras absoluta enhetsband af vers och melodi. Man läse t. ex. i Fredmans Epistlar Barnsöls-bjudningen ("Allting är rigtigt clareradt och gjordt"), eller i Fredmans Sånger den nyssbemälta "Baggensgatan"; och är man ej trögheten sjelf, skall man väl genast anslås af målningarnas skiftande liflighet: men man sjunge dessa stycken, eller höre dem sjungas; och man skall förvånas öfver den genom rhythmens rika vexlingar strömmande trollmakt, som å ena sidan liksom skirar de behandlade föremålen från både sakens och ordens flerfaldiga grofkornigheter, å andra sidan lyfter sinnet ur föremålens trånga lifskrets upp till en obegränsad rymd af oskyldigt lekande skämtbetraktelse. Andra stycken gifvas, der ordens skarpa ironi, ehuru i melodien ännu gällare uttalad, genom bådas samverkan på samma gång ökar skildringens förfärlighet och mildrar ämnets vidrighet: ett sådant är sången "Om ödet mig skull' skicka",

---

*) "Hur länge skall stormen då räcka"? m. m. (I öfversättningen af "Orthenbergska Familjens Lidande" sjunges till samma melodi den fordom så allmänt älskade visan "Om hoppet sin stråle ej tände".)

..., äro föga betydande, men ändock
således blott förmedelst den — tillvä
verkan; såsom ett dylikt skulle Fr
("Trumslagarn kommer; flickor, god da
väl inträffar detta fall ej på långt när
kes antaga. I allmänhet får man ej
den i sig sjelf rigtiga sats, att denna
för läsning än för sång. Icke blott s
i Fredmans Sånger det herrliga "Afto
såsom exempel på poemer, hvilka reda
träffliga såsom skaldeverk; sådana möt
ditt glas, se, döden på dig väntar", i
koja", i "Vår Ulla låg i sängen och so
stå stilla vid grind", i "Storm och bölj
glimmar blank och trind", i "Allting ä
gjordt", i "Fader Bergström! stäm upp
vik mössan högt öfver öra", i "Liksom
klädd", i "Hvila vid denna källa", i "C
min lilla", i Fredmans-Testamentets vac
många, många flera. Utan tvifvel vore
att i Bellmans lyrik öfverhufvud, lik
visors, anse melodien för själen och ord
hvaraf skulle följa, att dessa qväden i s
höra tonkonsten än skaldekonsten. Såd

och rot. Oinskränkt inrymmande om hela denna poesi, att den är ofullständig utan det musikaliska föredrag, som ursprungligen utgör en grund-beståndsdel af dess väsende, kan jag således likväl ingalunda sammanstämma med Heiberg i det allmänna omdöme öfver dess texter, att dessa "i det hela göra vid blotta läsningen ett svagt, ja till en del obehagligt intryck, emedan de förekomma o-rhythmiska, så att man icke vet huru deras meter är menad; hvilket" — fortfar han — "kommer deraf, att deras rhythmer äro alldeles och uteslutande bestämda genom musiken, och i en detalj, som våra moderna accentuerande språk ej förmå uttrycka genom sig sjelfva allena". Det sista har sin rigtighet: säkert är, att Pindari oder, att den antika dramatikens chorsånger o. s. v. skulle på helt annat vis, än nu, anslå både vårt öra och vår känsla, om den musik, hvaraf de beledsagades, vore oss tillgänglig; och lika säkert, att en mängd af Bellmans stycken, i fall vi äfven af dem ägde blott orden qvar, skulle i prosodisk hänsigt förefalla oss ungefär alldeles pindariska. Men — såsom jag nyss visat — en myckenhet andra finnes också, på hvilka slikt förhållande allsicke inträffar: versens rhythm företer sig der ganska tydlig, redan för blotta läsningen. Eller är den det icke t. ex. i "Finge jag en thron blott sira"? eller i "Movitz, vik mössan högt öfver öra"? Rhythmen bestämmes der visserligen "uteslutande genom musiken"; och har dock redan i orden, eller i versen såsom sådan, en så sjelfständig och full energi, att melodien tyckes redan i den innebäras och framqvälla ur stycket såsom dess resultat, — ehuru hon tilläfventyrs varit dess anledning. Sjelfva den allbekanta vaggvisan "Lilla Carl! sof sött i frid", — kan hon ej lika väl läsas, som sjungas?

Slutligen torde man ock genom det föregående finna förklaradt, hvarför de Bellmanska visorna aldrig kunnat förvandlas till slagdängor. Deras ungdomlighet är en evigt ursprunglig; den kan ej utslitas; den bibehåller, efter så många genomlefvade årtionden, ännu nyhetens hela, vårfriska behag.

---

undrad och förtjust: "ha vi gjort allt
med tillämpning häraf på den nu gift
mans poesi, vilja mot mig uppkalla sl
hans mun bry mig med frågan: "har
blefve jag dock för ingen del förlägen
vid hans reflexion, så utfaller det utan
kande, om vi fästa oss vid hans geni.
ger nämligen den tanke, hvarom här 1
och bestämd; både i utöfningen af
sjelfkänsla deraf, hvarmed han i sin til
skrift till konungen tillkännagaf, att ha
skaldskap såsom sitt egentliga *). I
den visserligen alltid blott ofullständig
än han, har ingen ägt någon ästhetisl
öfver någon sådan: att roa sig och an
för honom sjelf hans konstläras både A
och gynnare, hvilkas nöje härvid företrä
bart, utmärkte han, i samlingen af sin
skilda tillegnanden af vissa deribland:
son! dina kärl, dina skålar", till Serge
barn och vänner", till Kraus; så "Like
tidsklädd", till Kellgren; så "Hvila
Leopold; så "Märk hur vår skugga"

Blad, som af alla dessa vänner lefde längst (eller ända till 1834); så Fredmans-Sången N:o 64, som egentligen består i ett skaldebref, till Schröderheim; och så vidare. Sannolikt voro platser för ännu flera bestämda i samlingens tillämnade fortsättningar: måhända till och med (oaktadt den högpresterliga värdigheten) för ärkebiskopen Troil, — med hvilken han, liksom med Schröderheim, var du-broder. Men ehvad han än må hafva inhämtat genom sitt umgänge med dylika män, så ledde det ej till någon annan inverkan på hans diktkonst, än uppmuntringens. Skulle man beteckna någon vitter skola, ur hvilken han utgått, så vore det Dalins; med hvars språk och maner han till och med i sina senaste skrifter har mången beröring: såsom i berättelsen om "Bacchus på visit", eller i den väna kämpavisan "Beate Marie satt uti högan lofts bur", ett af Bellmans allravackraste stycken *). Men äfven med denna skolas — eller hennes urbilds — principer, såsom sådana, bråkade han aldrig sin hjerna; hela Fredmans-diktningens beskaffenhet är derpå det afgörande beviset; och näppligen använde han af sin lefnad åtta dagar, tillsammantagna, på studium af någon äldre eller yngre *ars poetica.* Så till vida var han, hvad han sjelf om sig berättar: "en herre af mycket liten djupsinnighet." Med undantag af Dalin, torde föröfrigt Gellert varit den ende skald, som utöfvade någon verklig inflytelse på hans sätt att stämma sin lyra; blandade genljud från dem båda förnimmas understundom vid de tillfällen, då han försöker sig i en mera positift allvarlig sång-art. Det synes nästan, som hade, i det hela, hans vittra beläsenhet varit temligen inskränkt. Fördelarne häraf blefvo två stora; den ena, att han aldrig (liksom Kellgren) fastnade i någon esthetisk begrepps-ensidighet, som behöfde tid att sent omsider brytas genom ökadt förråd af kunskap och lifserfarenhet; den andra, att han undslapp hvarje öfverväldigande frestelse till imitation. Han blef sålunda, hvad han blef, med fullkomligt obe-

*) Del. V, N:o 25; Del. VI, N:o 51.

roende af alla mönster; utvecklad så, som sångfåglarne utvecklas i skogen — genom frihet och glädje. De konstdomare, som befrämjade denna utveckling, voro Schröderheim och Gustaf III; sedan kommo Thorild *) och Kellgren, — med mera granskning; ehuru det icke är troligt, att de, i sina samtal med honom, stödde den på klyftiga theoretiska utredningar. Måhända var det genom sitt umgänge med Thorild, som han tillsist kom på föreställningen om likhet mellan sig och Hogarth. Först med denna föreställning började han egentligen reflektera öfver det egendomliga af sitt skaldskap. Sina bacchanaliska dikter förklarade han nu — och urskuldade — för sig sjelf genom det begrepp, att de voro poetiska Hogarths-taflor, och således, i grunden, gjorda med sedeförbättrande hänsigt. Också förekommer i Fredmans Testamente ett stycke (N:o 167) kalladt "Midnattsgillet", hvarom, inunder denna öfverskrift, finnes tillagdt: "Hogarths tafla *A midnight modern conversation*, transporterad i poesi och musik **), och till konungen underdånigst lemnad d. 13 Febr. 1793". Af hvilken särskild anledning han med detta stycke — som föröfrigt allsicke är ett bland hans svagaste — hoppades behaga den unge konungen, veta vi ej; men vi se, att det är författadt under hans sista tid och just på det år, då han utgaf sin öfversättning af Gellerts Fabler. Förmodligen härrör ock från samma tid det nästföljande stycket (N:o 168) "Reveljen", som likaledes angifver sig vara gjordt "i anledning af en Hogarths tafla". I det förra anropar han Apollo:

> "Skänk mig Hogarths öga, eld och anda,
> Låt hans teckning lifva min"!

Så föga visste han, i detta blygsamma uppblickande, huru

---

*) Att ej Thorild erhållit något Fredmans-qväde sig tillegnadt, förklaras lätt af hans förhållande till Kellgren.

**) Musiken är densamma, som vid Fredmans-Episteln N:o 7: "Fram med basfiolen, knäpp och skrufva"; dock hafva de sista tre stropherna en annan melodi.

mycket han i komiskt snille var öfverlägsen den engelske satirmålarn; och huru litet han sjelf behöfde någon Lichtenbergs uttydningar, för att först genom dem förvärfva åt sin komik den humor, åt sin satir den jovialitet, hvarförutan de stanna vid — naturtrogen fulhet eller den psychologiskt-anatomiska prosa, öfver hvilken Hogarth, på egen hand, blott sällan uppsvingar sig *).

Lika litet, som på denna slutliga syftning, har det allmänna sättet att betrakta Bellmans skaldskap gifvit någon akt på en sida deraf, som af oss redan blifvit vidrörd, — men så flygtigt, att den fördenskull ännu återstår i fullständigheten af vårt ämnes skärskådning.

Med skäl har Hammarsköld yttrat, att Bellman är, "oaktadt sitt yppiga användande af romerska gudanamn, en mera fosterländsk skald, än i allmänhet våra senare med sina Odiner, Baldurer och Thorer någonsin kunna blifva". Han fortfar: de "hålla sig vid ytan af vår nationalitets historiska forngrund; han har gripit det närvarande nationallifvet i dess innersta". Tilläggom: det sätt, hvarpå han tillåter sig begagna en mängd figurer ur den grekiskt-romerska mythologien, förtjenar en särskild uppmärksamhet. Det sammanbinder sig på ett så fritt, så eget vis med hans allmänna nordiska bacchantism och natur-åskådning, att derigenom har uppkommit ett slags ny mythologi, som, oaktadt de främmande namnen, är i sjelfva verket långt mera svensk än antik. Föröfrigt behöfver ej vidare erinras, huru innerligt hans poetiska gestalter äro fastvuxna vid fosterlandet sjelft och vid allt det mest egendomliga af dess natur, ortligheter, folkseder; ända derhän, att han i denna hänsyn ännu är af alla våra skalder den svenskaste. Enkom är han det i afseende på Stockholm och dess omgifningar. Derföre kunna de flesta bland hans qväden aldrig fullt uppfattas af någon, som icke haft tillfälle att med Sverige och Stockholm göra sig rätt nära bekant. För ut-

*) Bland undantagen bör kanske i främsta rummet nämnas skildringen af den kringtågande skådespelar-tropp, som inqvarterat sig i en lada·

orsak gjorde, att han redan långt fö
var af flera bland Danmarks utmärk
derad. Men — förundransvärdt! un
de företeelser, i hvilka Bellmans sver
så godt som alldeles undfallit han
nämligen föga bemärkt, huru hans h
diktverld som tycktes omskansa hono
dess gränsor strider och larmar, aldr
medborgerlig känsla varmt klappa för
konung, dess hjeltar, dess välgång, d
Och så till vida har han en sida, so
las "politisk".

Väl hörs han utbrista:

> "Folket klagar alltid på t
> Än på sol och än på mol
> Intet till lags, krig eller f
> Hjernan trängs i hufvudsl
> Tacka vill jag förnöjda si
> Hjertan utan sår och qval

Men han är långt ifrån att med likg
fosterlandets öden, eller i sin pokal, d
så mycket annat, äfven dränka Sverig
Tvärtom: han älskar att utgjuta sig

icke räkna de flerahanda skämtstycken, i hvilka han drifver gäck med all kannstöpar-politik *); ehuru hvarje qvick behandling af themat:

"Kom! låt oss mästra allt hvad sker,
Fast vi det ej begripa",

onekligen är en på indirekt vis patriotisk. Deremot må vi här öfverhufvud ihågkomma hans flerfaldiga sånger till konungen och konungahusets medlemmar: ty han försummar lika sällan att i dem uttrycka en fosterlandskänsla af djupare och allmännare syftning, som att förhöja uttryckets lif genom anbringandet af alltid nya tjusbilder ur den fägring i natur och konst, hvaraf de Stockholmska nejderna och deras lustslott täflingsvis erbjuda sina outtömliga håfvor **). Före Gustafs uppstigande på thronen qvad han på Gustaf Adolfs och Carl XII:s dödsdagar ***); i likhet med Dalin, om hvars föredöme både ämnet och tonarten i dessa qväden påminna; såsom i följande stropher:

"Vi gråta Kung Carl på ett kärligt maner,
Och vörda hans blodiga aska;
Vi tycka, för tidigt han dignade ner,
Den raskaste hjelten bland raska.

Kung Carol, du lejon på Turkarnes plan!
J Ryssar, det hören med gamman:
Ja, lefde han än, — vid Sankt Niklas och Fan! —
Han dängde er sönder och samman".

*) Se t. ex. i "Fredmans Testamente" den år 1767 författade "astronomiska conversationen i Bacchi källarhvalf" (N:o 83), de åtskilliga roliga funderingarna om Polen och Holland (N:o 164—166), m. fl.

**) Så lofsjungas på samma gång Konungen och Haga (Fr. S. N:o 64), Drottningen och Drottningholm (Del. VI N:o 15), Drottningen och Ulriksdal (s. D. N:o 86), Drottningholm och Karusellen (s. D. N:o 17), o. s. v.

***) Del. VI, sidd. 145, 146.

Det gladde honom ej litet att längre fram se, huru hans Gustaf i så god afsigt gjorde sitt bästa, — så långt omständigheterna medgåfvo. Visserligen kunde han således ej erkännas för "patriot" af dem, som i hans samtid plägade kalla sig så. Han var alltigenom, utan vank och tvekan, med oinskränktaste tillgifvenhet en konungens man; den monark, som han på revolutionsdagen den 19 Augusti 1772 hade i renaste hänryckning hyllat med ett par af sina vackraste inpromtuer, förblef honom intill det yttersta lika kär, lika dyrkansvärd. Det förtjenar kännas, att han på denna dag, under det utgången af konungens företag ännu vägde oviss, improviserade för en flock militärer den ljungande marschen

"Knekt! vörda din konung; men för hans person
Blodfärga din värja och tänd din kanon" *), —

och att han på aftonen lät den beledsagas af följande helsning till segraren:

"Så lyser din krona nu, kung Gustaf, dubbelt dyr,
Och ditt folk nu med tårar till ditt hjerta det flyr:
Gud och kung! är folkets röst;
Är Svenska Folkets röst.
Sjung, en hvar:
Kung Gustaf är vår far!
Europa beundrar en så ädel monark,
Så kunglig, så vitter och i dygder så stark.
Hvem vill icke kyssa din spira, din hand?
Hvem vill icke lefva och dö i ditt land?
Vi följe dig;
Vi hylle dig;

*) Se i Del. VI, N:o 8, det dråpligt krigiska hela. Det i första raden anbragta "men" förefaller besynnerligt; sannolikt vill det beteckna motsatsen mellan det slags vördnad, som borde visas jemväl enligt den statslära hvars konung var blott en personificerad "namnstämpel", och den verkliga vördnaden för en verklig konung.

Och in i döden blir vår kärlek dyrbar och sann.
Vår milde kung, lefve han"!

Den i visst afseende märkvärdigaste yttringen af hans politiska öfvertygelse är det "Tal hållet i Orangeriet på Carlberg" *), hvarmed han 1785 firade den nyssnämnda dagen, och hvari han, från en praktfull målning af Carlbergsparken och det glada folk som hvimlar der, öfvergår till en grundligare framställning af den prisade statshvälfningens anledningar och betydelse, än man från honom skulle väntat. Ty detta tal, der det riksdagsvälde, då

"Till rikets möten opp sågs rikets bödlar vandra,
Att plundra få hvarann och fängsla sin monark",

finnes skildradt med en skärpa i teckning och en bjerthet i färgläggning, mot hvilka nästan alla den tidens öfriga rojalistiska behandlingar af samma ämne synas lenfälliga och matta, tillhör ej blott i allmänhet dem af Bellmans verk, som han med omsorg utarbetat såsom skrifter; det är derjemte af dem alla det, som visar det största måttet af reflexions-förmåga, — eller af en åsigt grundad på verklig reflexion. Hade en så stark bekännelse af hans konungskhet förnummits några år senare, när förbittringen hos Gustafs inhemska fiender var stegrad till sin höjd, så skulle den å deras sida kunnat bekomma honom lika illa, som en mot Anjala-männen och Finlandsrymmarne rigtad ode var på väg att bekomma Lidner **); — i fall de ej kanske velat för Bellman låta den ursäkt gälla, att han ju vore blott och bart en poetisk hof-gycklare. Men huru mycket allvar — äfven på skämtets botten — låg i månget hans qväde från Anjala-förbundets, Säkerhetsaktens, Viborgs och Svensksunds tid, röjer sig nogsamt i sådana, som det heroiskt-komiska skaldebrefvet "till baron Armfelt ***)

*) "Valda Skrifter", Del. VI, sidd. 166—172.
**) "Sv. Siare och Skalder", Del. V.
***) I de Valda Skrifterna (Del. VI, sid. 292) stå, i stället för namnet, blott stjernor.

uje, som helt enkelt har till öfverskr
1790" *). Än heter det (i December

"Hit från Finland i fläng
Trumslagare, pipare, allt med
Venster om, sväng!
Stryk mustaschen och tig;
Om kungen gräla inte me
Rymd nyss från bataljon,
Ställ flaskan der med trumma

Än åter (i Februari 1789):

"Ja, i dessa tider,
Fastän hjertat svider
Och vid hvart klockslag afbid
Ändå hvaren fägnar,
Att, på Bacchi vägna
Oss nu tillbjudes vårt pärongl
Hvad skall man göra
Sig hurtigt uppföra
Denn wir müssen haben nur G

Än sjunges i ett lag af äkta Svear, p
ningarnas segerkrönta år 1790:

"Mer krut! Kanon får inte bl

Och bland bataljoner luntan tändas på.
Blåser oväns vimpel, sjungom då;
Sjungom hvar och en på hafvets gröna bölja!

Mer krut! till trots för högmod och hot;
Mal och sigta, och döda, och dö, patriot!
Men förr'n du på qvarnen mal,
Elda dig vid din pokal.
Sveriges ära kräfver än en blodig signal;
Dock ett glas, ur Bacchi arsenal,
Böra vi uti hans varma åmar skölja.

Men förr'n du dör, i tjäll eller fält,
Klang för Gustaf! Stå trogen, der kungen dig ställt!
Har du intet mera krut?
Har ock din granne malit ut?
Tacka, som en Bacchi man, värdinnan till slut:
Tacka värden, färdig hvar minut
Att med oss i döden kungens vilja följa"!

I samma anda utropar han, "vid konungens återkomst från kriget":

— — — — — — "Gustaf tillbaka,
Af lagrar krönt — hvad felas oss mer,
Än den vällust i Norden att smaka,
Då, Enighet, man dig tillber"?

Dock, tillägger han, vändande sig till konungen:

"Du har ett skingradt folk gjort till ett
Och du lärt de upproriska känna;
Med din klinga, ditt snille, din penna,
På nytt du Sveriges väl beredt".

Näst konungen sjelf, besjunges gång efter gång hertig Carl; präktigast i en på folksångs-ton uppstämd "Kämpevisa öfver segern vid Hogland", och i ett qväde vid hans "hemkomst från kriget den 12 September 1790", börjande med dessa ord:

Niger i vassen vid Aols basun;
Najaderna brottas, och vid kanoner
Mot bergen skaka sina skummiga f

De nu anförda exemplen äro, såso
ur hans lyriska dikter; med undantag
der han iklädt sig en mera oratorisk
ger han ock i de redan förut omnämn
ringen på Kongl. Skeppsholmen den 2
derneslandets Försvar" *). Med lågand
den förra:

— — — — — "Hvad präktig syn f
Då Mars, vår äldste vän, sitt lagerkrö
Omfattade, och flög lik blixten från de
Och det vid Sveas sköld uppställde i d

Huru mången af hans beundrare skulle
i stropher lika de följande?

"De gyllne pikar gny, de hvita fanor
Det ljufva valdthorn hörs, de blanka t
Standaret vecklas ut, och arsenalens lå
Är uppläst vid en vink, att oväns grill
Vid Carlars klingor der, görs känslan
Så fort som vind och våg, allt till sin
Af bomber resas värn, i bruna pyramid

Hans uppsyn röjer lätt en hjeltes andedrag:
Der eld, och stoft, och dam gör fältet svart och ljungar —
— — — — — — — — — — — — — — — —
Du stridsman, känslofull af ömhet och af ära!
Om du till vänster står, till höger se din graf;
Men skåda rundt ikring, och svinga käck din glaf,
Och låt ej löftens gull med svek ditt nit förfära.
Besvik ej kung och land, då du din värja drar!
Spartanske generaln befallte, i en gåta:
Slå fienderna först! se'n är tids nog begråta
Min son, som stupat har".

I uppmaningen till "Fäderneslandets Försvar" finnes påminnelsen om Sparta yttermera förstärkt med erinringar om Marathon och Salamis, om Carthago och Philenerne, om Albions kamp mot Philipp II, om Brutus, Doria och Schweitz.

Säkerligen är det för våra flesta läsare nytt att se Bellman ur en synpunkt, inför hvilken han framstår såsom i samma person en svensk Anakreon och en svensk Tyrtäus. Likväl röjer sig denna krigiska anda redan i åtskilliga af hans bekantare dikter, genom beslägtade och förberedande accorder: såsom t. ex. i den nästförsista, på arsenalen hänvisande strophen af den komiska idyllen "Mollberg! stå stilla, stå stilla vid grind"; eller i den rena — man kunde säga, kungliga — idyll, som afslutar samlingen af Fredmans Sånger, är klädd i formen af ett "Bref till Kongl. Sekreteraren Schröderheim", och har till ämne konungens resa till Ryssland år 1777. Detta af idel skogsluft och landtglädje genomandade stycke, der skalden tillika har målat en liten glänsande tafla öfver sig sjelf såsom jagtklädd och jägare, är föröfrigt det vackraste af alla dem, som han gjort för att läsas; och har den särskilda utmärkthet, att af alla dessa vara det i språklig hänsigt noggrannaste, — ja, enda fullt korrekta.

ıycкııg uıauuıııg af skrift-svenskans o
skaper; så likväl, att den senare van
Närmare kan det så beskrifvas, att har
frimodighet, har upplyftat vårt hvardag
språk; visserligen med poetisk och mu
med troget bibehållande af hela dess
ingen dithörig frihet, som ej här träffas
obryddhet utan like: t. ex. vid förhålla
och pluralis (såsom "vi gör", eller "
"blixt och skyar prålar", eller "bödlar
kom, sup i st. för gån, kommen, s
ovanliga, någongång rentaf origtiga or
för skurit, stog för stod); vid apostr
dragningar, särdeles af imperfekter (s
klacklappade), — och mera dylikt; a
xens mångfaldiga sjelfsvåld. I den Fred
skaldespråk är sådant ej något fel. De
att den högre och den lägre grammatike
manmängda på ett sätt, som ger ett stö
aktighet. Sällan går detta dock så lång
heter i fröjdqvädet vid konungens återko

"Prester! öppnen nu templet o
I alla rikets vinklar och vrår,
Och förk

"Ström och floden våldsamt rinner".

Lyten af så beskaffad art, som i alla fall visa sig mindre sparsamt än önskligt vore, stöta naturligtvis mest, när de (liksom här) möta oss i stycken af högtidligare slag, eller af en annan ton än den egentliga Fredmans-sångens. Vi vilja ej vidare fördjupa oss i anmärkanden af brister, som här och der, åtminstone för stränga nagelfarare, blotta en försummad städning: något lågt eller oädelt uttryck på obehörig plats, någon onödigt besynnerlig ordställning, någon alltför våldsam ellips, någon blindmening, någon origtighet i .bild, något för långt drifvet eller på opassande ställe *) användt bruk af slurfvigt dialekt-uttal, ja — hvad af alltsammans dock är det sällsyntaste — något rimtvång, eller till och med rimfel. Men så öfverhalkande framskymta slika fläckar och så vanmäktigt mot det helas behag, att de genom detta genast bringas till glömska: särdeles om vi härvid (såsom billigt är) mest tänka på dem af hans qväden, som tvifvelsutan inför både hans eget och hans insigtsfullaste vänners omdöme gällde högst. Utom Dalin, har näppligen någon annan svensk skald varit i så fullständig besittning af alla sitt modersmåls tillgångar; och han liknade deri många rika män, att han stundom misshushållade med sin rikedom, eller använde den slösaktigt och obetänkt. Det är en motsvarighet till det bruk, som han gjorde af sina snillegåfvor öfverhufvud. Vi påminna här om Kellgrens bud: "Säg icke, kalle, läsande man! detta är fel mot språket, smaken . . . Äg skaldens känsla, äg ynglingens hjerta, älska, drick, sjung; och du skall se dessa fel förvandlas till snilledrag; eller skall du ej se dem". Att så förhåller sig

*) En vers, sådan som den följande:

"Fordom, der palatset stog" —

kan tålas på en Fredmans-broders läppar; men icke i "Zions Sånger". Försvarlig blir denna ordform ingalunda derigenom, att den förefinnes i en och annan skrift från 1600-talet (vanligtvis tillgripen såsom rim, — t. ex. af Dahlstjerna).

saktas genom det humoristiska snillets
den allmänna satsen, att Bellmans p(
läsas och granskas, än att sjungas
Frågan är, i sjelfva verket, länges
fordrar dock tydligheten ännu ett tillä
Det bör ej kunna undfalla någon,
punkt betraktar Bellmans komik, att d
förekommer oftare, än det är nödvändi
ning och fulla liflighet; äfvenså, att de
gripligt i både sedlig och ästhetisk m
denna gnistrande qvickhet i framställnin
frestar sjelfva ärbarheten till löje, utan
fattningens fullkomliga naivetet och es
samt den renande inverkningen ifrån
oinskränkta vexelgenomträngning. Det
gens oskuld, som gör att uttryck, bild
äro — såsom Kellgren betecknar det —
tur", här bli sjelfva oskyldiga. Väsen
bevara sättet från all låghet i syftning
retelse; och höja just derigenom dess q
Men — säger man tilläfventyrs — myc
förföriskt, ändock vara för blygsamheten
lighetskänslan och skönhetskänslan motb
visserligen kunna (såsom vi redan anmä

gång har han förirrat sig till hela stycken af dylik art: ett sådant är i Fredmans Testamente "Smedgats-brunnen", som i det bortglömda tidningsbladet "Hvad Behagas" gerna kunde fått qvarstå. Oftare händer dock, att han i stycken, hvilkas sinnesstämning i grunden är rent komisk, råkat ställvis använda en färgläggning, som gerna hade kunnat vara en smula finare; men blott ytterst sällan utsträcker sig vid dylika tillfällen grofmålningen så långt öfver det hela af qvädet, som t. ex. i Fredmans-Episteln N:o 4 ("Hej, musikanter, ge valdthornen väder"). Vanligtvis går mellertid ordens råhet ingenstädes längre, än att den liksom skiras genom de komiska och de musikaliska makternas ömsesidiga handräckning. Detta är det allmänna fallet med anstötligheterna i de Fredmans-dikter, hvilka skalden sjelf i samråd med Kellgren granskat för utgifning. Jag vet genom en man, som hört det af Kellgrens egen mun och sjelf var en af det Gustaviska tidehvarfvets märkvärdigheter *), att Kellgren vid denna granskning ingalunda var släpphändt, utan förmådde Bellman utplåna flera drag af det öfverklagade slaget, så ofta han fann dem hafva undfallit skalden med onödig frikostighet, eller kunna umbäras utan att uppoffra något af framställningens eld, fart och sprittande skalkaktighet. Men han ville lika litet vid språk-cynismerna, som vid språk-barbarismerna, gå till väga med en stränghet, hvars åtgärd, skoningslöst genomförd, skulle rätt ofta från dessa taflor hafva bortrensat oersättliga förtjenster; ty just med felen — än påstådda, än verkliga — äro, på många ställen, förtjensterna oupplösligt sammanvuxna. Exempelvis må nämnas, att han sålunda i första strophen af "Vår Ulla låg i sängen och sof," lät ett uttryck qvarstå, som i hela detta oändligt täcka stycke är det enda mindre välanständiga; men deremot nödgade skalden att medelst en föreslagen och lycklig rim-förändring borttaga ett likartadt i tredje strophen af "Solen glimmar blank och trind"; emedan han der fann det

*) Karsten.

hela sin diktkonst varit ojemförligt mi
kig. Om till bätnad för hans poesi oc
— Detta kan starkt betviflas.

Och härmed komma vi till en på

De, som bryta stafven öfver Belln
digheter", synas icke veta eller besinna
lifvets lynne, i hans och Kellgrens tid,
gynnade ett mått af frihet i framställni
ofta öfverskred de gränsor, hvilka geno
det höfviska och passande blifvit uppdr
blott umgänget mellan män, som dervi
nogräknadt. Man känner ju genom tra
diga anekdoter, huru ofta då äfven fru
mindre af bildning än af rang och skön
yttranden och blixtra med infall, som n
dömmas såsom fräcka, men då lika all
mun till mun, med beundran öfver dera
man ej hört berättas om t. ex. fru S
vissa den tidens grefvinnor? Väl förtäl
just i anledning af Bellmans qväden), at
ofta till öfverdrift yrkade och ropade
skick, tal, skrift, ehuru sedligheten ej
de. Ja, han sjelf och hans Stockholms-]
veckling från sina

utan till och med den af hans beundrare allmänt prisade "Sinnenas Förening". Huru de yttermera stegrades under årtiondet efter hans bortgång, kan ses på en och annan omständighet vid Leopolds sätt att redigera sina skrifter; hvaraf kan slutas, att han, som då i sina "Erotiska Oder" fann och uteslöt anstötligheter, skulle, om han varit fader åt Kellgrens ryktbara sång "till Cynthia", näppeligen hafva i samlingen upptagit den oafkortad, eller åtminstone utan att beledsaga den med någon ursäktande not. Också bör enhvar kunna inse vid läsningen af denna sång, som tvifvelsutan är ett erotiskt skaldestycke af ganska högt konstvärde, att en sådan både öm och elegant vällustighet måste på unga sinnen göra ett vida farligare intryck — ett intryck som förhöjes just genom stilens utsökta städning och fina läckerhet, — än äfven det sjelfsvåldigaste bland utbrotten af det komiska gyckel, den ironiska afspegling, hvarmed könskärleken vanligtvis behandlas hos Bellman. Mellertid fortfor man dock under hela 1790-talet, och jemväl längre, att i afseende på framställandet eller vidrörandet af vissa vanskliga ämnen vara betydligt mindre nogräknad, än man blifvit sedermera. En sådan visa, som Stenhammars om "forntidens goda skick" *), skulle nu anses för icke litet grofkornig; en sådan, som den i sin tid öfverallt sjungna "Gref Adam på Eden," för (till någon del) plump; skämtet om "Gubben Didriks dotter" är allsicke mindre fritt, än mången af Bellmans målningar; och hvem af nu lefvande skaldinnor kunde väl djerfvas för allmänheten qväda ballader af den art, som parodien "Cathrina i sin fållbänk låg"? Likväl äro både denna och Didriks-visan, i all tukt och ära, författade af — sjelfva fru Lenngren; och blefvo i lika mycken tukt och ära införda bland "Skaldestycken satta i Musik", att spridas kring Sveriges hela sångälskande sällskapsverld. Väl var anonymitetens täckmantel anlitad, — särdeles för "Cathrina": men den förslog ej; man visste lika allmänt namnet på författarinnan till

*) Efter Rahbek.

den roliga parodien, som på författaren till det sorgliga originalet; och jag kan ej från den tiden — mina barnaår — påminna mig, att jag någonsin hörde hennes qvicka fritalighet klandrad såsom oblyg. Hvad mera är: till och med i samlingen af hennes skrifter, ur hvilken de nyssnämnda blifvit uteslutna, förekomma dock understundom drag, som visserligen i sig sjelfva äro högst oskyldiga, men ändå knappt skulle sättas på papperet af någon skaldinna i våra dagar. Man begripe min mening: jag angifver härmed blott ett factum, ett onekligt förhållande; under det jag å ena sidan lika beredvilligt antager, att tidslynnets skärpta anständighets-rigorism innerst utgår från en verklig framskridning i sedlighet, som jag å andra sidan är långt ifrån att af det äldre tidslynnets liberalare grundsatser draga oförmånliga slutföljder för de författares moralitet, hvilka deraf begagnat sig. Eller för hvem är okändt, att fru Lenngren var lika vördnadsvärd i dygd, som i snille? Men utan att här hvarken fördjupa oss i undersökningar af gränsorna för fantasiens komiska frihet, eller tadla vissa af det ifrågavarande tidehvarfvets skalder för missbruk deraf, vill det nu anmärkta blott erinra, att Bellman bör få tillgodonjuta åtminstone det slags ursäkt, som innebäres i denna hans samtidas mindre ömtålighet. Ty väl är sannt, att Kellgren fann hans qväden behöfva utstyras med ett i viss mån urskuldande förord: men lika sannt är, att i den tid, då några ej mycket mera finsiktade visor sjöngos oförgripligt och allmänt, hördes äfven Fredmans-sånger ej sällan från fruntimmers läppar, — om än med urval och uteslutningar; af hvilka dock de senare ej skulle stort hafva hjelpt saken för åhörare, som icke delade de sjungandes trosbekännelse: "*honni soit qui mal y pense*".

Huru man nu än häröfver må dömma: så är och förblifver en Bellmans-upplaga, som vore strängt lämpad för läsarinnor, eller *in usum Delphini*, alldeles omöjlig. Vid somliga stycken kunde man hjelpa sig med total uteslutning. Men huru ville man bära sig åt vid t. ex. "Movitz valdthornet

proberar"? Detta stycke skulle tillhöra de många, som kunna läsas och höras utan minsta anstöt, — så framt icke slutet af tredje strophen vore. Hvad ville man sätta i stället för dessa två rader, som, på sin plats i beskrifningen af Hoffbros väggmålningar, göra en så ypperligt komisk effekt? — Men svårigheten ligger ingalunda blott i bestämmandet af utgallringarna. Den ligger fastmera i den omständighet, som skulle göra dessa utgallringar på samma gång nödvändiga och ändamålslösa: den egna ställning, hvari qvinnan öfverhufvud befinner sig till all egentligen storartad komik. Detta slags verldsuppfattning, med hela sin egendomliga ironi och humor, synes vara en blott med mannen befryndad — och således blott för honom fullt begriplig — egenskap. Det qvickt lustiga, det ystert naturglada, det oförlikneligt natursköna i Bellmans poesi kan visserligen äfven för fruntimmer erbjuda månget behag; så att hans snilleverk ofta — särdeles genom sin förening med de så lifligt förklarande melodierna — kunna förekomma dem långt mera lättfattliga, än kanske alla öfriga humoristers. Alltid skall dock den anda, som utgör det helas lif, qvarstå för dem såsom en förunderlig gåta. Dessa vilda språng mellan skämt, allvar och alla möjliga motsatser, under det att själens djup ändock ständigt förvarar en enhet, som bestämmer och ordnar dem: detta löje öfver sig sjelf och alla andra, hvarmed likväl intet ondt menas mot någon; denna lek, som, emedan den leker med hela verlden, också leker stundom med sjelfva det smutsiga, men utan att smutsas, — ja stundom med sjelfva det heliga, men utan att häda; detta gällskratt med tåren i ögat (eller åtminstone i hjertat): — allt sådant framställer sig för qvinnan i allmänhet — äfven den mest bildade — såsom en hemsk disharmoni, eller ock såsom en art af harmoni, till hvilken hon saknar nyckel. Man märke äfven här, att det sagda icke innebär klander. Tvärtom: för en qvinna som vore så fullt "emanciperad", att hon fullkomligt såsom en man kunde förstå och njuta Bellman, skulle jag, och troligen mina flesta läsare, hysa bäfvan. Ty

hon skulle med detsamma hafva lemnat bakom sig hela sitt köns naturliga ståndpunkt, och förvandlat sig till ett genom sitt osammanhang frånstötande tvåkönings-väsende. Också har naturen dragit försorg, att sådant sällan eller aldrig sker annorlunda, än genom affektation. Jag känner ej, huru långt den vedervärdiga libertinism, hvartill en mängd ny-fransyska och ny-tyska vitterhets-alster vill uppfostra menniskoslägtet i allmänhet och qvinnan i synnerhet, har lyckats häri. Så mycket se vi, att dess inflytelse redan på vissa företeelser af Sveriges litteratur är uppenbar. Man har från detta håll beskyllt de begrepp om dygd och ärbarhet, som för det närvarande bland allt vettigt folk äro gängse, att på den frisinnade och äkta menniskobildningens bekostnad, och till hinder för den dithörande fullständiga jemnlikheten mellan könen, gynna skenblygsamhetens tillgjorda sipphet. Gåfves dock mot denna intet annat medel, än en utrotning af de nyssnämnda begreppen: då borde tvifvelsutan, i valet mellan för mycken anständighet och för liten, den förra tveklöst föredragas; äfven om dermed skulle följa någon inskränkning af det æsthetiska omdömets synvidd.

VI.

Den synpunkt för Fredmans-diktningens betraktande, som är på samma gång poesiens och moralens, har i det föregående blifvit uppställd och utredd. Troligen skall dock alltid en (större eller mindre) allmänhet återstå, för hvilken den fortfar att vara främmande: emedan man då befinner sig på en grund, som är moralens utan att vara poesiens *). Denna allmänhet skall icke blott, gång efter gång, stötas af de eftergifter, i

*) Visserligen kan Bellman uppfattas ur ännu en synpunkt: nämligen en, som är utan både moral och poesi; — men vid den lönar ej mödan att uppehålla sig.

hvilka skaldens sangviniskt-melankoliska strängspel tycks alltför beredvilligt åtlyda, ömsom ett lättsinne, som var hans eget, ömsom — och långt oftare — ett, som var mera tidsandans, än hans: den skall, äfven om allt dylikt afdrages, beklaga sig att sedlighets-känslan är kränkt, så genom dryckenskaps-lastens (om ock skenbara) lofprisning, som öfverhufvud genom den till skildring valda kretsen af personer och samfundslif. Allt sådant misshag kommer deraf, att endast den poetiska blicken mäktar se det hela af denna diktning, i all-sammanfattningen af den humor och den musik, af hvilka den ena utgör dess djupaste grundväsende, den andra ofrånskiljeligen tillhör dess form. Först i samma mån, som detta hela träder inom åskådningen så mäktigt och klart, att dervid inga delar — såsom delar — vidare bemärkas, uppenbarar sig att dess innersta är ett sedligt, — ja, att total-intrycket innebär en oskuld, som tillintetgör allt det mindre rena af vissa enstaka delars (vanligtvis oundvikliga) beskaffenhet. Utan tvifvel skulle dessa qväden förekomma mången vida mindre anstötliga, om deras genius vore en okynnig och ytlig, men i qvicka visor af alltid åtminstone half-anständiga ordasätt inklädd, polemik emot den bestående moraliska, religiösa och politiska samhällsordningen. Det är ett diktslag, hvari Fransmännen uppnått ett mästerskap, som dock må betraktas utan afund: ty båtnaden deraf har varit lika liten för poesien, som för staten. Sjelfve Béranger, af naturen älskvärd och i sin art stor, skulle förvärfvat mindre popularitet för dagen, men ett desto varaktigare fullmått af ära, om han velat öfverlemna sig åt endast poetiska ingifvelser. Tänka vi oss Bellman såsom lefvande i en senare tid, så hade måhända äfven han blifvit smittad af kittlingen att esomoftast göra Bacchus, Venus och Komus till tolkar af en flack Gironde-vishet, på hvilken vi redan i prosa läst och hört oss mätta. I sin oskyldighet, i den fullkomliga oberäkningen och harmlösheten af sin sång, liknar han deremot nu långt mera den Skottske visdiktaren Burns, — en af de naturfriskaste och äktast romantiska skalder, som någon-

sin varit till. Båda likna derföre hvarandra i en fosterlandskärlek, som lyfter sin skära flamma högt uppöfver hvarje dunstkrets af fronderi och parti-qvalm.

Men — att kunna rätt njuta Bellman, det förutsätter ej blott i allmänhet sinne för poesi, och enkannerligen för sådan poesi; det förutsätter jemväl, antingen en lycka, som ej låter påkalla sig när som helst, eller en kraft att tänka sig denna lycka med så liflig föreställning, att dess brist i någon mån derigenom fylles. Jag menar lyckan att höra hans qväden i ett föredrag, som förmår låta deras innersta väsende framträda. Klart är, att detta föredrag måste vara ett musikaliskt och mimiskt. Men mycket är redan vunnet, ja — när man ej har en alltför fattig inbillningskraft — det mesta, om man får höra det förra oförfalskadt framklinga, genom en behaglig sångröst, med sann känsla af ordens skiftande lif och betydelse; hvarvid ock, naturligtvis, en viss grad af mimik sällan eller aldrig uteblifver. Mången tror sig dock vara en rigtig Bellmanssångare blott i den mån, som han med sin behagliga eller åtminstone drägliga röst förenar en färdighet att åt det föredragna, genom en tokrolig förening af ljud-spel och ansigts-spel, gifva det möjligast bjerta uttryck af grotesk komik. Vid dylika Fredmans-representationer har man derföre helst plägat välja de stycken, i hvilka tonen af sådan komik är starkast anslagen: såsom t. ex. Telje-visan; der rhapsoderne också alltid gjort sitt bästa att öfverflygla hvarandra i briljanta grymtningar. Och likväl gäller om härmningen af slika läten, äfvensom härmningen — eller till och med verkliga närvaron — af accompagnerande instrumenters flerfaldiga klang, att allt detta är lika litet, som mimiken i anletsdragen, i åtbörderna, i klädseln, något mera än blotta underlaget vid ifrågavarande framställningar. Vore Bellman endast hvad han på slikt vis tyckes vara, så vore han i grunden blott en qvick karikatur-tecknare, till en viss grad jemväl musikalisk, — men utan egentlig poesi. Äfven en verklig rhapsod-förmåga står härmed, på sin höjd, blott vid

begynnelsen af uppgiftens lösning. Uppgiften är nämligen att framställa — just sjelfva poesien; och dymedelst tillvägabringa ett i sanning ästhetiskt slutintryck, der alla de brokiga motsatserna äro fullharmoniskt förmedlade och försonade. Utom andra fördelar vinnes alltså dermed äfven den särdeles maktpåliggande, att ett sådant föredrag skärar, ja utplånar den råhet, som hos Bellman ej sällan finnes på papperet, och som eljest, genom en för starkt accentuerad mimik, höjes i stället för att mildras. Ju mer man i sången och spelet lägger öfvervigt på det i orden ofta slippriga och stundom plumpa, eller ock på det burleska enkom såsom burleskt, desto mer betager man dessa skapelser deras adel, eller det, som gör deras lek till poetisk. Det är icke nog att qvickt härma, eller ens (med detsamma) qvickt begabba, rusdryckernas verkningar och dyrkare. Visserligen yttrar sig i Fredmans-dikterna esomoftast en känsla, som efterjagar att bedöfvas genom en grof sinnlighets vilda nöjen; ty detta tillhör den verld, som der målas. Men sådan, som nämnda känsla här fått röst, är hon icke blott en benägenhet att sjelf förlöjliga sitt vanvett, utan gömmer ock inom sig, under gles beslöjning, en annan känsla; hvilken än i elegiska toner begråter ett förloradt paradis, än i idylliska återställer det så långt, som sjelfva kroglifvet — här det allmänna jordlifvets tragikomiska sinnebild — kan dagas genom inblickandet af uppenbarelser från högre rymder. Liksom i den stora menniskoverlden, så brottas med hvarandra äfven här i sinnebilden det låga och det ädla, det fula och det sköna, under ömsesidiga segrar och nederlag; men så, att allt slutar än med en dissonans, som kännes vara blott skenbar, än med en melodisk suck, vid hvilken det yrande hvimlets hela skådeplats hastigt belyses af en himmelsk stråle. Att så är, förstår — eller åtminstone anar — en och hvar, när en besvärjare infinner sig, som har blick och röst att fullt lösa dessa dikters på papperet bundna andar. Man erfar då, huru föga han i sitt företag skulle lyckas, om ej rösten, blicken, leendet, allt, beledsagades och förklarades af den själens

oskuld, på hvilken ingenting kan inverka orenande, så snart det uppfattas af ett rent sinne.

Sådana voro de Fredmans-föredrag, som i Upsala, för något öfver trettio år sedan, gåfvos af ett litet sällskap, hvars ledande ande var den sedermera genom sina "Rese-Anteckningar" så allmänt och älskligt bekante Kernell. Ofta voro dess medlemmar costumerade såsom Movitz, Mollberg, Wingmark, och så vidare; äfven Ulla Winblad föreställdes då af någon dertill utklädd spädare yngling; och de beledsagande tonverktyg, som i dessa dikter omtalas, hördes dervid alltid eller mestadels i samverkan. Hufvudvigten låg dock på Kernells sång; och från den kunde man hämta idealet huru Bellman bör sjungas. Någonting i detta slag sannare, ädlare, fullkomligare, kan åtminstone jag ej tänka mig. Hade man engång hört och sett honom, undgick man näppligen att af alla andras konstprof i samma väg finna sig otillfredsställd. Också var han till detta värf utrustad så, som hade han af den bortgångne skalden varit dertill enkom begärd och beställd. Med utmärkta gåfvor för sång och mimik förenade han en ovanlig skönhet, som äfven under den löjligaste förklädnad alltid framblickade, och som derigenom omotståndligt hänförde, att den sjelf var blott ett genomskinligt flor för den sällsyntaste och renaste själsfägring. Åsynen och medvetandet häraf stämde, genast vid hans framträde, åhörares sinnen för något högre, än blotta burlesken ensamt såsom sådan. Från begynnelsen till slutet hade hans föredrag i sigte det poetiska af dessa qväden, med jemnlik och jemnfördelad uttrycks-makt för alla dess beståndsdelar: den musikaliska tonfröjden, den dramatiska åskådligheten, den naiva målningen, den yrglada leken, den i uppenbara löjen och halfgömda tårar vexlande humorn, det djupa emellanåt frambristande vemodet, — nedifrån sjelfuppmuntrings-ropet

"Å, gråt för tusan! Hjerta, lef,
Och visa, att du andas"!

upp till längtnings-känslan af den fängslade fågel, som

"Fast hans tunga orkar sjunga, dock sig sjelf förtär"; —

och allt detta, utan att dervid låta den öfverdådiga komiken i ringaste måtto komma till korta, eller förbigå ett enda af jemväl de betänkligaste bland dess upptåg och infall; ty de halkade så flygtigt undan i den etherdoft, som breddes öfver det hela, att ingen betänkning hann vid dem fästa sig. Sådan var hans personlighets magiska verkan. Dithyrambens hänryckning, som strålade i hans uppsyn, var hvarken Silenens, eller Faunens, eller ens den vackra Bacchantens; den unge sångarn tycktes vara ynglingen Dionysos sjelf, men med himmelsklarare ögon och englalikare anletsdrag. När man såg dessa ögon, fann man i blinken det skaplynne begripligt, hos hvilket ingen berusning af

"Nymfer och friskt kalas,
Vällust i blod och glas",

någonsin förmådde qväfva toner, lika de följande:

"Du lefvande Gudom, du eviga Ljus!
Upptänd i mitt hjerta din låga;
Min bäfvande anda lyft upp ur sitt grus,
Och vårda min lilla förmåga.
Förlossa den fångne, som suckar och ber;
Förklara det öga, som dunkelt dig ser;
Och skåda ditt verk uti plåga" *)!

Med få ord: en bättre commentator har Bellman aldrig ägt; och jag vågar påstå, att hvar och en, som fick bivista dessa sångfester, lärde sig fullt förstå den förunderlige skalden. Tyvärr! ehuru de egentligen voro symposier helgade åt Apollo, och ehuru Kernell sjelf af alla närvarande drack minst, blottställde dock det myckna sjungandet hans bröst för ansträngningar, hvilkas vådliga följder snart nödgade honom att fly

*) "Valda Skrifter", Del. VI, sid. 375.

till ett sydligare luftstreck. Han sökte der helsan, men fann döden; och sin konst tog han med sig i grafven.

Det sista gäller äfven om en annan högtbeprisad Bellmanid, Raab: hvilken jag aldrig fick tillfälle att lära känna såsom sådan; ehuru jag eljest, och innan hans rykte i detta afseende var börjadt, sett honom spela en och annan komisk rol alldeles förträffligt. Att han var Kernells öfverman i mimiskt konstnärskap, är möjligt; om han var det i total-speglingen af Fredmans-dikternas anda, måste jag lemna derhän, då jag ingen jemförelse kan anställa. Om hans läromästare Hjortsberg bör jag kanske icke dömma från den enda gång, då jag såg och hörde honom föredraga Telje-visan, jemte ett par af hennes syskon. Han gjorde det ypperligt, på visst sätt — nämligen såsom en stor skådespelare: men tonernas innersta trollmakt låg ej inom hans förmåga; och synbar var benägenheten, om ej att gifva ensidig öfvervigt åt det komiska såsom blott och bart komiskt, åtminstone att välja endast sådana stycken, i hvilka lustspelarns konst fann för sig det mesta utrymmet.

Hvad på skriftlig väg kan uträttas till spridning af ett fullständigt begrepp om Bellman, har företrädesvis blifvit befrämjadt af Kernells slägting, den — till Svenska Kyrkans och Svenska Vitterhetens oersättliga förlust — likaledes tidigt hädangångne Sondén: genom utgifvandet af skaldens verk i den af sex delar bestående upplaga, som kallas "Valda Skrifter af C. M. Bellman" *), och som i allo påminner om den omsorg, ur hvilken de bästa upplagorna af forntidens *auctores classici* framgått. Man skönjer genast, att hon är ett verk, icke af någon halfvitter handels-spekulation, utan af en för sjelfva saken oegennyttigt nitälskande kärlek, fullt vuxen sitt företag genom grundlig bildning, sällsynt litterär-historisk kunskap och en måhända ännu sällsyntare noggrannhet, som från det största till det minsta lika oförtrutet utsträcker sig. Denna upplaga är så ändamålsenlig genom sin utgifvares klara

*) Tryckta i Stockholm 1835—1836, hos H. G. Nordström.

uppfattning af Bellmans personlighet, så tillförlitlig i läsningen, jemförandet, aftryckandet af skrifter och handskrifter, så rik på varianter och ändtligen på upplysande anmärkningar af alla slag, att hon icke af någon sannskyldig vitterhets-vän, och allraminst af någon sannskyldig Bellmans-vän kan umbäras. Det musik-bihang, hvarmed hon blifvit begåfvad *), ökar ytterligare hennes värde och de sakrika upplysningarnas antal. Af sig sjelft förstås alltså, att en sann minnesteckning af Bellman har blifvit möjlig först genom henne. Detta må ock vara hennes försvar mot det eljest behöriga klander, att hon rätteligen hade bort kalla sig "samlade skrifter". Ty väl kan icke nekas, att de stycken, som blifvit uteslutna, visst ej skulle fylla många ark, och att således det i anmälningen utlofvade "urvalet" har bekommit ett omfång, som betydligt öfverskrider den ästhetiska synpunktens utstakningar; men den biografiska synpunkten har alla skäl att med det rikliga sammanförandet vara belåten. Sjelf förklarade utgifvarn benämningens orsak vara den, att han ansåg sin samling "endast såsom förberedelse till en fullständigare"; hvilken, utom annat, äfven borde innehålla alla erforderliga "underrättelser om de i dessa skrifter förekommande personer, orter, klädedrägter m. m., jemväl, så långt ske kan, åskådliggjorda genom chartor och teckningar, samt först och främst alla dithörande ännu outgifna melodier, som ännu, möjligen, kunna igenfinnas". Blott ett är härvid glömdt: i en sådan upplaga borde vi ock se afbildas åtminstone några af de hos en och annan samlare befintliga och i sitt slag karakteristiska pennritningar, dem skalden ej sällan roade sig att kasta på papper och skänka åt sina vänner **). Rättast borde kanske två

---

*) Af herr professor Drake.

**) Vi se t. ex. i "Valda Skrifter" Del. VI, sidd. 328—329, huru han, efter ett af sina besök hos den på Lidingön boende hofgulddragaren Widman, sände till denne och hans fru ett par ritningar, af hvilka den ena föreställde hans "afskedstagande på Elfvik", och den andra hans "öfverfart på färjan ifrån Lidingön". — Angenämt är att tänka sig detta

goda Bellmans-upplagor tillvara bredvid hvarandra: en, i slik mening fullständig; och en, som verkligen vore (ur ästhetisk synpunkt) "urvald", eller inrymd allenast åt hans egentliga poesi; d. v. s. blott åt sådant, som framter denna endast i dess obemängda och oafmattade skönhet. — Men huru man än härom må tänka: så står om Sondéns upplaga oföränderligen fast, att blott den, som är "litteratör" i detta namns ädlaste bemärkelse, förmår åt ett stort skaldesnille uppresa så värdig minnesvård.

Men det tillhörde Bellmans ära att ej blott förtjena, utan äfven förvärfva, ännu en annan: en i bronz förevigad hyllning från hans landsmän, från svenska nationen sjelf. Lundarne och stränderne af Stockholms Djurgård, vidtberömda för en fägring, som i hans tid ännu var mindre ofredad af det påträngande stadslifvets inkräktningar, äga för diktens älskare jemväl det behag, att i föreställningen återkalla de dagar, då man der — såsom gamle män berättat — ofta såg mellan trädstammarne den gula öfverrock skymta, under hvilken Bellman på ensliga stigar bar sin mandolin, att i det gröna välja sig en lägerplats för besök af sångens andar. Ingen lämpligare nejd för en stod till hans åminnelse kunde väljas. Oförgängligt tackvärd är den trefaldiga samverkningen dertill: af det talrika sällskap, som fattade beslutet och sammansköt medlen; af den ridderlige konung, som, sjelf deri deltagande, äfven af sitt vackra Rosendals ägor upplät det för ändamålet lämpligaste ställe; af den ädle konstnär *), som så lyckligt utförde sitt uppdrag och med afböjande af hvarje annan vedergällning, än nöjet att sålunda bidraga till förherrligandet af Bellmans minne. Det är deras verk, att nu, i en halfkrets

---

Elfvik, der Bellman så väl trifdes, att han aldrig kunde derifrån skiljas utan "tårar" eller "upprörd själ", och att det "skar honom i hjertat" hvar gång, då han måste aflägsna sig från "den backen som bär till Elfviks grindar". Bo der äfven nu en värd och en värdinna, lika dem som skildras i det lilla täcka stycket på sid. 326, så kan ett mera lockande sommarställe ej finnas.

*) Byström.

af Djurgårdens ekar, hans kolossala bröstbild nedblickar på vandrarn från sin fotställning af granit, med sitt af vinrankor bekransade hufvud, sitt af träffande likhet utmärkta anlete; för att ännu, och framgent, gifva sångens

> "Helgd åt dessa kullars gröna runder,
> Dessa lugna vikar, skumma lunder, —
> Helgd åt nöjets, hvilans, diktens stunder,
> I dina skuggor, du vänliga park" *)!

Det var på aftonen af den 26 Juli 1829, som denna bild aftäcktes med en sjelf i hvarje hänsigt betydningsfull högtidlighet. Hela dagen hade moln hotat med oväder och ihållande regn: men de försvunno i mån af qvällens annalkning; det visade sig, att naturen ej kunde glömma den sångare, som så ofta och så makalöst besjungit hennes fägring. Ändtligen sågs himlen fullt ren; alla ansigten klarnade med den; en den skönaste sommarafton stämde alla sinnen till glädje. Öfver den vida trakten, så fjerran som nära, hvimlade en oöfverskådlig folkskara; vagnar, med festliga gäster från hufvudstadens vackra verld, glänste i grupper och rader; ingen enda plats fanns tom i närheten af den kring minnesvården dragna omhägnad af granris och löf, inom hvilken ledamöterne af föreningen för dess upprättande hade samlat sig. Utsigten från detta skrank kan ej med ord målas: till höger den vidsträckta bergsluttningen, helt och hållet af menniskor öfverklädd, till venster, en tafla, ej mindre rik; i fonden, folkmassor i olika rigtningar på kullarnes afsatser och spetsar, än stillastående, än rörliga, i brokigt hvimmel ända från det fjermaste afstånd. Bland sjelfva föreningens medlemmar var äfven skaldens yngste son; på den läktare, som för enkom inbjudna åskådare var i grannskapet uppbyggd, sågs i främsta rummet hans högtbedagade maka, — dit ledsagad af hans personlige vän Hjortsberg, — och, vid hennes sida, den gamle läkaren professor Blad, den ende

---

*) Ord ur en af sångerna vid aftäcknings-festen.

qvarlefvande af hans egentliga ungdomsvänner *). Klockan 7 anlände från Rosendal konungen och kronprinsen till häst, med en lysande svit, under från alla nejder skallande hurrarop, och täcktes hålla nedanför den gröna omhägnaden. Nu öppnades högtiden. Från berget till höger uppstämdes af valdthorn melodien till "Opp, Amaryllis! vakna, min lilla", vid ord, som fyrstämmigt afsjöngos af fyrtio framför monumentet stående amatörer, och besvarades från venstra sidan af Svea Gardes regements-musik. Sedan denna chorsång upphört, framträdde föreningens ordförande, friherre Åkerhjelm, som i ett vackert tal, enkelt och kort, angaf aktens betydelse; derefter, på gifvet tecken, afhöljdes i en blink den efterlängtade bilden. En löpeld af hänryckning genomfor skarorna; från den spegelklara viken sände färgrikt bevimplade skepp sin hyllning med kanondunder; och omedelbart inföll, på melodien af "Storm och böljor tystna re'n", den nyssnämnda choren med en ny lofsång, som följdes af ännu en, hvars melodi var lånad från "Blåsen nu alla". Nu begåfvo sig konungen och kronprinsen inom skranket, närmare upp till stoden, mellan leder af det derstädes befintliga sällskapet, som genast med Folksången helsade dem. Då de höga personerna kommit uppföre planen, blottade de sina hufvuden inför den odödlige folkskalden, och gjorde en rund omkring hans vård; hvarefter konungen lät föreställa sig hans maka och son, dem han båda tilltalade med de nådigaste ordalag. Det uttryck man vid allt detta såg måladt i anletsdragen af en monark, lika djupkänslig för ärans sublimaste och för familje-bandens ömmaste rörelser, hela denna hans aktningsgärd, i nationens åsyn gifven åt ett af dess yppersta snillen, genomgrep alla närvarande med en själslyftning, hvars fröjdeskri, sedan han med sin omgifning aflägsnat sig till en lustbyggnad der drottningen och kronprinsessan sig befunno, ännu länge genljudade öfver skog, berg och dalar. Nu vidtog en särskild sång för Bellmans maka; och derefter

*) Densamme, till hvilken han egnat en af sina vackraste Fredmans-epistlar ("Märk, hur vår skugga" m. m.).

begaf sig det sällskap, som hade tillställt högtiden, till Djurgårds-slätten. Öfverflödigt vore här att beskrifva den festmåltid, som der under tre stora tält var för trehundrade personer anrättad, och som njöts under fullklingande tonspel från Första Gardets musik-corps, vid afsjungande af skålar för konungen, för skalden, för hans maka och son, för Byström, för de män, som haft ombestyret af monumentets uppresande. Nämnas må blott den smakfulla, i midten af största tältet anbragta dekoration, som företedde skaldens af Sergel förfärdigade och nu af en rik lagerkrans omslutna medaljong, samt ofvan denna en med friska drufvor omlindad gyllne lyra, och vid foten hans egen från fädren ärfda citra eller mandolin, omvirad af murgrön. Först efter midnatten åtskildes sällskapet, sedan det gjort en vandring till minnesstoden, och från densamma, i en omkring den sluten ring, tagit ett allmänt sångens afsked. — Sådan var denna Bellmans triumf; af det dåvarande Sveriges utmärktaste män i litteratur och konst nästan mangrannt bivistad. Fornsagan derom skall efterverlden med nöje höra; och säkerligen då äfven gladt upprepa de sköna ord, de förträffliga verser, som till dess chorsånger och skålar diktades af två skaldebröder *), med broderlig täflan.

Blott en enda ärebevisning återstod, — en, som kanske af mången väntats tidigare uppfylld: den, att af det vittra samfund, som var den Tredje Gustafs stiftelse, och som redan under sina första år offentligen betygade sitt erkännande af "Bellmans sällsynta snille", omsider bedömmas jemväl i hela sin skaldestorhet, med en alltså både högtidligare och fullständigare hyllningsgärd. Äfven denna har blifvit gifven. Svenska Akademien, sedan hon lyckats utspana och för efterverlden beteckna den i förgätenhet fallna platsen af hans graf, har ock på en skådepenning låtit afbilda den längesedan ofvan molnen uppflugne svan, som i sin Gustafs dagar lät öfver Sverige "nya

*) Valerius och Beskow.

skaldeljud frambrusa i djerfva dithyramber" *). Det vådligt hedrande uppdrag, att i ett beledsagande "minne" förklara meningen häraf, kom genom en egen händelsernas fogning att lemnas åt en med både Kernell och Sondén lika närbeslägtad man, som just i umgänget med dem hade erhållit det yppersta tillfälle att till fullmognad utveckla sin åsigt af Bellmans lif och skaldskap. Rättmätigt hördes fordom i nyssbemälta samfund Schröderheim instämma med "Plinius, som erkände för Gudarnes yppersta gåfva den dubbla förmåga, att göra hvad som förtjente beskrifvas, och att skrifva hvad som förtjente läsas" **). Att Bellman har gjort bäggedera nästan utan all kamp och möda, frånröfvar det ej en hårsmån af dess förtjenst. Men den, som förmått så framsjunga sitt folks både lekfullaste och djupaste toner, så lefva i dess hjertan, så klinga på dess läppar, har dermed ock tagit ett så stort förskott på äreminnet, att detta mäktar med ingenting öka ett sådant föremåls glans; och att minnets anspråkslösare teckning får vara nöjd, om den blott i ringaste måtto har ökat dess — begriplighet.

---

*) Se den från Horatius lånade omskriften. Äfven de nästföljande orden *numerisque lege solutis* kunna (i viss mening) lämpas hit.

**) Svenska Akademiens Handlingar ifr. år 1786, Del. III, sid. 130.

Tillägg.

Sid. 25.

Divertissementet "Värdshuset" blef "på kongl. theatern" (förmodligen på Bollhuset) uppfördt 1787 under titel af "Kärsö Värdshus, Divertissement i en akt" (Jfr Valda Skrifter Del. VI, sidd. 101, 360). Jag har hört berättas, att Hjortsberg deri haft någon rol.

Sid. 25.

Att Kexél var medarbetare i tidningsbladet "Hvad Behagas", är åtminstone i hög grad sannolikt.

Sidd. 38, 39 m. fl.

Flera beskrifningar på Bellmans personlighet hafva meddelats mig från män, som sjelfve med skalden lefvat och umgåtts. Den senaste härrör från den ej längesedan aflidne commissarien och lån-bibliothekarien Westman. Enligt honom, var Bellman bleklagd; i allmänhet tyst och stilla; hade ett tänkande, nästan grubblande utseende; drog aldrig på munnen, när han sade ett infall; träffades ofta i en gul öfverrock, hvarunder han plägade bära mandolinen (citran); sågs i sin klädsel mestadels tarflig, stundom knappt detta, men alltid snygg. — I allt hufvudsakligt har jag funnit samtliga dessa beskrifningar öfverensstämma; blott med sådana skillnader, som alltid uppkomma genom olika individers sätt eller tillfällen att uppfatta samma föremål. Så qvarlefde han t. ex. i Häffners minne klarast (och nästan uteslutande) såsom upprymd, sjungande och improviserande.

Sid. 44.

Original-upplagan af Hallmans "Tillfället gör Tjufven" (tryckt 1783 i kongl. tryckeriet) har en förteckning på de per-

soner ur hof-cirkeln, hvilka först gåfvo detta stycke på Ulriksdal. Der står:

"*En Marktschreier . . . . Hof-Sekreteraren Bellman*",

som var ensam ofrälse bland de spelande; hvilka eljest utgjordes af Gust. Maur. Armfelt, grefvinnan Löwenhjelm (född Fersen) o. s. v. En af mina vänner har hört Hjortsberg säga, att Bellman hade sjelf skrifvit åt sig Marktschreierns rol. Det kan vara möjligt. Likväl öfverstiger den ingalunda Hallmans krafter; och i dennes "Skeppar Rolf" förekommer en dylik redan förut.

Sid. 48.

En fändrik Morian hade 1779 på en källare företagit sig det oråd, att göra narr af Bellman. Den härigenom förvärfvade välförtjenta (och i det årets Stockholms-Post — fastän utan titel — införda) snäsan, som i professor Blads samlingar uttryckligen bar öfverskriften "Till fändrik Morian som förolämpat Bellman på en källare", har för vår senare krigshistoria en viss märkvärdighet genom sin profetiska afslutning. Poemet lyder så:

I Monomotapa jag på ett värdshus satt,
Och hade kappan om, för det jag mådde illa,
Drack eljest ett glas vin, men teg som muren stilla;
Men väcktes ur mitt lugn af salfvor utaf skratt.
  En Morian, med fjädrar i sin hatt,
    Sin martialska röst lät höra:
Han pekade på mig, och såg förfärlig ut.
    Jag frågade min värd till slut:
"Månn' jag så mycken fröjd den unga herrn kan göra?
    Det skulle fägna mig, minsann!
Ser jag så rolig ut"? — "Å, herre", svarar han,
"Han är en Morian; bör ni deröfver undra?
    Sin spegel han i fickan bär,
Och skrattar jemt åt den, som honom olik är.
    Ack! slika narrar ha vi hundra;

Se, tvenne *) sitta der!
På käringar att voltigera
Och genom blåsrör lossa skott,
Är, hvad han hittills har förmått:
Och bör man, i hans år, af honom fordra mera"? —
"Men", föll jag in, "hvad är hans syssla då"? —
Min värd i mössan tog, och svarade mig så:
"Ni kan det se, om er behagar;
Ty af den lans, det koger som han bär,
Begrips, att han en hjelte är.
Gud gifve frid i våra dagar"!

Olyckan var, att Gud icke gaf frid. Det har nämligen all sannolikhet, att denne "hjelte" är densamme, hvilken längre fram — först under Gustaf III, sedan under Gustaf IV Adolf — fick utsökta tillfällen att ådagalägga, huru Sverige ägde ännu ett ämne, värdigt att af den senare begagnas till commendant i Sveaborg eller öfverbefälhafvare för Finska Arméen **).

*) Förmodligen hade Morian med sig någon ung glop, som var hans kamrat.

**) Se "Anteckningar af Grefve Magnus Björnstjerna", Del. I, sid. 109. "Då Gustaf III under 1788 års fälttåg anföll Fredrikshamn till lands och sjös, med en sammanräknad styrka af minst 20,000 man, var fästningen så svag, att besättningen utgjorde endast 500 man, utan krut och med ruttna lavetter under kanonerna. Öfverste Morian (då major och adjutant hos konungen) skickades för att uppfordra fästningen; men blef af dess commendant så skickligt förd bakom ljuset, att han, vid sin återkomst till konungen, bedyrade omöjligheten att bemäktiga sig den, samt föranledde återtåget derifrån. Detta tillintetgjorde hela krigsplanen. — Samme Morian (Finsk till födseln) lät år 1806 å koopvaerdiefartyg på Trave embarquera alla de i Lauenburgska landet under hans befäl stående troppar; hvarest dessa, utan att kunna skjuta ett skott, blefvo tillfångatagna af marskalken Bernadotte. Landvägen stod likväl ännu öppen; så väl till Travemünde, som till Stralsund. Morian sjelf följde den, ensam med sin auditör, och kom fram utan ringaste svårighet; likväl medelst den krigslist mot auditören, att han, då några franska tiraljörer sköto ett och annat skott från Travens motsatta strand, satte sin galonerade generalshatt på auditören, i stället för dennes svarta runda, hvilken han sjelf påtog".

Sidd. 51—58.

Om melodien till "November den femtonde dagen" är eljest det rykte gammalt och ännu gängse, att den skall vara hämtad från Rousseau. Att den är fransk, kan åtminstone ej sättas i fråga. En af mina vänner har i Paris, år 1836 eller 1837, hört den på *Théâtre de Vaudeville.* Samme vän hörde då äfven, på *Théâtre des Varietés,* melodien af "Solen glimmar blank och trind".

Motivet till "Käraste bröder, systrar och vänner" hafva somlige musik-kännare tyckt sig igenfinna uti inledningen, för obligat valdthorn, till dryckes-chören i Händels "Alexandersfest". Att denna var känd af Kraus, är säkert; troligen var den det äfven af Bellman. Uppgiften på sid. 53 synes mig kunna lätteligen härmed sammanjemnkas. — Mindre oväntadt, än att en sådan melodi blifvit använd till en "andlig" sång, skall det väl förefalla, att samma kännare hafva funnit motivet till "Hvila vid denna källa" härleda sig från en chör i Pergoleses himmelskt sköna *Stabat Mater,* — ett musikverk, som fordom i Sverige ofta uppfördes.

De melodiska satserna till dessa ord i Mollbergs barnsölsbjudning:

> "Kan du begripa, hvarthän du skall fara? —
> Nej, det begriper jag inte, min bror! —
> Jo, du skall ut i galopp och förklara
> Verlden en nyhet, och helsa från mor" —

röja, oaktadt sin egenhet, ett synnerligt slägttycke med begynnelsen till chören vid raffel-lådan i Meyerbeers *Robert le diable.* Att Meyerbeer skulle kännt Bellmans melodi, — och det för mer än tjugu år sedan, — kan svårligen antagas. Möjligtvis äga båda dessa musikstycken ett gemensamt ursprung.

Att "Telje-visan" har nära nog samma början, som en bekant visa i "Lilla Matrosen", synes — då *le petit Matélot,* af Gaveaux, först 1795 blef uppförd i Paris — likaledes leda

till förmodan om något äldre, för både Bellman och Gaveaux gemensamt original. Härtill kommer, att en af mina vänner har i en gammal fransysk visa återfunnit hela Bellmanska melodien, — blott med undantag af grymtningen. Enligt ett yttrande af Crusell, skall antingen Kraus eller Vogler haft någon del i Telje-visan. Kanske har denna andel bestått just i grymtningens musikaliska behandling; som troligen öfvergick Bellmans techniska förmåga.

Inskränkte sig Bellmans efter- och ombildningar till musiken endast? — Hans afgjorda öfverlägsenhet i både uppfinning och framställning, hans äkta svenskhet i blick, ton och färg, hans stora originalitet (kort sagdt) i det hela, kunna äfven i afseende på orden ganska väl sammanbestå med ett fritt bearbetande af utländska anledningar. T. ex. Hela Sverige känner "Gubben Noach". Men hvem tänker ej ovillkorligt på denna visa, när han hos en Fransman, Olivier Basselin, träffar följande för flera hundra år sedan sjungna stroph:

"Que Noe fut un patriarche digne!
Car ce fut luy, qui nous a planté la vigne
Et but prémier le jus de son raisin.
O le bon vin"!

När man föröfrigt hos Bellman stundom påminnes om vissa i gamla fransyska dryckesvisor förekommande egenheter — såsom t. ex. hans

. . . . . bedra,
A, a, a, a"!

som i visan "Om ödet mig skull' skicka" motsvarar en forntida fransysk bacchanals

. . . . *"chanterie.*
I i i i i e": —

så bör man likväl ihågkomma, att förebilden härtill är ännu äldre, och träffas i vissa latinska medeltids-qväden.

Sid. 75.

Leopold, som berättade att Bellmans natur var "finkänslig och ofta melankolisk", tillade äfven, att han var till och med "nödbuden att dricka", och att han desto hellre sökte undvika det, som han ock lekamligen befann sig illa deraf. Härvid bör dock anmärkas, att förhållandet väl icke var alldeles detsamma under de yngre åren, då Leopold ännu ej med honom umgicks, eller åtminstone ej på någon förtrolig fot *). Under sitt tidigare hvardagsumgänge med Kexél och Hallman drack han tvifvelsutan, om än icke mycket, dock mera, än Leopold af sin bekantskap kunde intyga. Å andra sidan skönjes, att Bellmans diet börjat bli "nykter" långt tidigare, än den beskedlige Gjörwell antog. — Med nämnandet af "Bacchi Port" är föröfrigt ej meningen, att tilldömma detta stycke något synnerligen poetiskt värde. Blott första strophen deraf bär stämpeln af Bellmans snille, ehuru osnygg taflan är. I sitt hela, är det ett ibland dem, som i en samling af Bellmans dikter ganska väl kunde umbäras.

Sid. 98.

Huru lätt det komiska slår öfver i och förvandlar sig till ett tragiskt, visar sig kanske ingenstädes i en så påtaglig och fullständig bild, som i Don Quixotes — på samma gång högst komiska och högst tragiska — person. Noga betraktad, är den till och med ännu mera tragisk än komisk. Derjemte ådagalägga både han och hans Sancho, på olika vis men dock lika klarligen, huru föga möjligheten, att i ett visst afseende bli narr, uteslutes af ett i andra afseenden utmärkt förstånd. Don Quixote är icke blott i sjelfva sitt "irrande ridderskap", under alla dess löjligheter, en oafbrutet aktningsvärd karakter, i hvars inre den ridderlighet, som blir en galenskap genom sin utöfnings förutsättningar, lefver med den ädlaste sanning; han är tillika i allt, som ej omedelbart berör hans fixa före-

*) Enligt Leopolds utsago, skref Bellman på hans rum ett och annat af sina senare qväden.

ställningar, ett mönster af vishet. Sancho åter, som i allmänhet är praktiskt klokare, och från sin bond-synpunkt af tingen snart nog inser att hans herre är en stor tok, hvilken han sjelf stundom tillåter sig narra och fullproppa med lögner, tror icke dessmindre fast på samme herres förespeglingar, så långt och så ofta de ställas i samband med dennes löften om något grefskap eller ståthållardöme. — Föröfrigt är denna roman det mest lysande bevis för sanningen af hvad på sidd. 85—87 blifvit yttradt om den sannt komiska diktlekens egenskap att ombilda sin tillfälliga anledning till en ny och inom Poesiens rymd friskapad verklighet, vid hvilken åskådaren eller läsaren, ja skalden sjelf, omsider nästan alldeles tappar ur sigte anledningens ursprungliga och oftast lumpna beskaffenhet. Påminna vi oss härvid den i en not på sid. 87 förekommande sammanställningen af "Don Quixote" och "Don Ranudo", så må vi ock erinra oss ännu en omständighet, hvari bemälta roman *) öfverträffar det Holbergska skådespelet: den sanning, mot hvilken Cervantes låter fantasteriet — den föråldrade, spökande riddare-romantiken — brytas, är sjelf en ny och ungdomsfrisk romantik; då den deremot hos Holberg är en så platt verklighet, att i jemförelse dermed representerar de båda hufvudpersonernas an-högfärd ändock sista flägten af ett slags själslyftning och ideell storhet, som ej vill att äran skall böja sig i stoftet för myntets öfvermakt.

Sid. 124.

För andra än Danskar äro Bellmans qväden visserligen, till det mesta, oöfversättliga. Det säges, att Tieck har gjort några försök till Fredmans-tolkningar (förmodligen efter 1819, då jag, ofta med honom samtalande, aldrig hörde honom omnämna dem); i alla fall äro de väl ännu otryckta. Deremot

*) Troligen skall ingen tid vederlägga A. W. Schlegels profetiska försäkran om detta mästerverk:

"Was auch hinfüro mag ersonnen werden,
Dies bleibt die unvergleichlichste Historie".

hörde jag Rühs, under ett besök i Greifswald 1817, uppläsa några af honom författade, som tycktes mig verkligen lyckade; men också hade Rühs vistats mycket i Sveriges och Stockholm. Äfven dessa torde dock ännu ej vara genom tryckpressen bekantgjorda. — I Danmark har Bellman redan länge varit högst populär. Många af den ypperlige Heibergs lustspel bära derom vittne. Då Rydqvist besökte Köpenhamn, fann han Bellmanska sånger begagnade i en omtyckt folk-pjes "Capriciosa", af Overskou. Beskow bivistade der en af Bournonville sinnrikt uppfunnen ballet till Bellmans förherrligande. Under de oss närmast liggande åren har "Skandinavismen" gjort Bellman i Danmark fullkomligt inhemsk. Men känd af landets vitterhetsmän var han långt förut; redan 1817, i Berlin, hörde jag Oehlenschläger, med sin vackra röst och sitt vackra anletes äfven mimiska liflighet, sjunga en hel mängd af Bellmans visor.

Sid. 127.

Qvick och träffande är Sondéns utlåtelse om de "rimmade Tal", hvilka Bellman höll understundom, att han "synes besvärad af detta vitterhets-slag, likasom kunde han hvarken gå eller flyga" *). Följande stropher, ur "Talet i Orangeriet på Carlberg", må likväl anföras till prof af det bästa, som han i den vägen har frambragt.

Efter en kort "aria med accompagnement af citra" fortsatte han:

"Vid dessa strängars ljud käns hjertats fria låga
Sig yppa mer och mer inom vårt brödratal,
När under vinets lust, vid en högtidlig råga,
Kung Gustafs ära sjungs i denna blomstersal.
Från trädens mörka skjul, som slingrar sig i grenar,
Hvar fågel på sitt löf sig med vår röst förenar.

*) Valda Skrifter, Del. VI, sid. 364.

Bese, hvad präktigt skydd de stolta stammar dela,
Hur med ett åldrigt rusk de grumla vattubryn;
Hur i en glittrig våg de gröna skuggor spela
Vid vattnets glans mot soln och molnens flägt i skyn:
Hur dessa rundlars vidd ett öppet fält utbreder
Upp till den blomsterport, som till vårt tempel leder!

Beögna än en gång, hvad snilleval sig röja
I spridda planers prål och labyrinters lopp;
Hur invid dammens brädd sig rosenkrukor höja
Och lagerträdets stam sin krona skjuter opp;
Hur mildt Pomona ler åt höstens kulna dimma
Inom de glesa skrank, som för vårt öga strimma!

Der ses Neptuni spel de skönsta floder spruta
I ljusa hvirfvelsprång, försilfrade och blå,
Och än Diana hörs i jägarhornet tuta,
Och stundom Pan med lurn ur skogens kamrar gå:
Längst från aflägsna fält förnöjda röster höras,
Hvars fröjdeljud till oss på vädrets vingar föras.

Allt röra med lätta fjät till denna högtidstimma:
Af glada åldrars språng man fälten hvimla ser;
Med korgar, kärl och bloss de mellan träden glimma,
Och kasta bördan sällt vid våra trösklar ner.
Med muntra anletsdrag ses alla pligter skötas,
Tills portarna slås upp och våra bröder mötas.

Så samlas detta folk af trohets äkta stämpel,
Som tretton resor re'n invigt sin högtidsdag,
Och som med enigt bröst i detta Floras tempel
Frambär kung Gustafs lof i hvart ett andedrag.
Flyg, echo, bergen kring, att våra sorl besvara;
Och må kanonens dån vårt mannamod förklara!

I dag vårt träldoms-ok för tretton år tillbaka
Bröts af kung Gustafs arm, men utan eld och blod,
Just då, när aggets storm så Nordens grundval skaka',
Att spiran digna' ned vid Sverges fallna mod.
Bland mist och röda moln riksskeppet dref för ankar,
Der hvar och en had' vind, allt som han köpte tankar.

Förbistring hos en flock, och hämden hos den andra,
Af snikna styresmän inblåses vild och stark:
Till rikets möten opp sågs rikets bödlar vandra,
Att plundra få hvarann och fängsla sin monark,
Att åt en utländsk arm (hvem helst) sitt hjerta skänka
Och mot sin fosterbror i blodigt harnesk blänka.

Ett snöpligt äfventyr, som barn och barnbarn klandra,
Var all den väktarns vakt, som fredar Zions mur;
Med Bibeln i en hand och pungen i den andra,
Satt religionen hemsk vid politikens ur;
Ett gyllne ja och nej på helga läppar ströddes,
Då vid hvart tärningkast en rikets våda föddes.

Ibland de djerfva svar på väktarns lumpna fråga
En dödlig hviskning lopp, att fängsla Vasars son;
Att på så dyrbar stam det sista hugget våga,
Var rigtigt öfverlagdt, och mumladt till och från!
Men, Gustaf, full med frid, sig till Försynen vände,
Och för sitt folk och land blott ömhets-suckar sände.

Der rikets vinst och makt på handelsvågen hvilar,
Sig sjelfsvåld satte ned och vinsten undansmög,
Då strax, vid hennes vink, för alla vädrens ilar,
En mäktig vinglartropp ur börsens portar flög;
Båd' ära, lag och rätt, och mynt och curs man vrängde,
Vid idoghetens gråt, som lättjan slog och trängde.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Man vände ögat se'n till landtmans glada byar:
Här fordom bonden bjöd båd' kung och purpur trots! *) —
I aldrig något land sol, måne, blixt och skyar
Så lycklig bondeby bestråla, som hos oss;
Hans jord hans egendom, hans frihet i hans vilja,
Och träldom vågar ej på tröskeln af hans tilja. —

Nu åkern osådd låg; han satt uti sin stuga,
Med armarna i kors, med dryg och uppblåst själ,
Kringhvärfd af helig flärd, insvept i sömn och ljuga,
Att vid trumpetens klang bereda rikets väl:
Ej annat föremål hans nit nu ville njuta,
Än vid ett riksdagsval sjelf mutad bli och muta

Ett ömsom söndradt råd, af menighetens galla
Sin purpur fläckad såg och hädda sina värf.
Förvirring sågs i allt: i lyda och befalla;
Och oskuld, att få rätt, gaf ut sin sista skärf.
All rustning till sitt värn, när landet så omträngde,
I rost och spindelväf på nakna murar hängde.

Det hör vårt samfund till, att minnas och beundra
Båd' fosterlandets nöd och Gustafs dygd så stor!
Hvem mins ej från den tid, då riksdagsklubban dundra',
Hur vän bortsålde vän, en son sin far försvor?
Hur, i slikt tidehvarf, en usling sig förmådde,
Att han till bilans egg sin egen bror förrådde?

Vid patriotens disk man dyra safter sköljde;
Förrädarn skänkte i, och trolösheten drack.
Men egennytta främst sitt fala hjerta döljde,
Och stolta ja-ord njöt ur en förförisk rack:

---

*) "Fordom" betyder här det af Gustaf störtade riksdagsväldets tid; "kung och purpur": konungen och rikSråden.

164

I ränkor, sus och dus, man gaf och tog till bästa,
Och den blef patriot, som tog för sig det mesta.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Beröm då denna dag, då, utan svärd att blotta,
En kung, en infödd kung sitt seger-intåg höll!
Förut sågs en och hvar om landets spira lotta,
Då snart, ur hand i hand, hon vackla', skalf och föll.
Men säg, du Svenske man, om du bör lycklig kallas,
Att af så kunglig dygd få helsas och befallas!

Ja! vid den ångst och gråt, som krigets åska följer,
Der vattnet sprutar eld och marken svettas blod,
Der hungren vandrar främst, och sig i tårar sköljer,
Af dödens skugga ledd bland kulor, eld och lod:
Då fredas Svea folk i gamla fria Norden,
Och har dertill en kung, den bäste kung på jorden.

Sid. 146.

Besynnerligt nog, har Hjortsberg inför en af mina vänner hörts påstå: "Bellmans eget föredrag var allsicke utmärkt; han var roligare att läsa, än att höra." Detta omdöme, så afvikande från alla andra ögon- och öronvittnens enstämmiga berättelser *), yttrades dock möjligen i något ögonblick af nyck eller dåligt lynne. I annat fall skulle det intyga, att den store lustspelaren var utan sinne för just det egendomliga och poetiska i Bellmans-föredrag; och så mycket mindre skulle vi då öfvertygas, att han, i afseende på sättet att sjunga Bellman, någonsin kunnat vara den äktaste förebilden.

Det innersta af sin lefnads-filosofi har Bellman ingenstädes mera oafslöjadt framställt, än i det sköna, redan på sid.

*) Ett af de senast bortgångna var den år 1846 i Stockholm aflidne expeditions-sekreteraren Ulmgren.

14 omnämnda qvädet "Rundt kring i verlden jag sväfvar". Dess tre sista stropher må derföre här finna en plats, då vi nu från den kanske märkvärdigaste af våra skalder taga afsked.

"Brusande vågor och plågor,
Tusende blänkande lågor,
Glimma för vår alltför matta syn:
Brantaste klippor, som trossa
Lefvande skeppen att krossa;
Eld och storm från stoftet upp till skyn!
Ja, hvad bryr jag mig derom? Jag ber:
Ögat ser,
Munnen ler
Åt allt hvad sker.
Verlden är ljuflig och lustig och blid;
Kom' nu, min frände, det blir dock dervid:
Kära! ack, jag ber,
Muntra er! —
Dock jag är, i allt besvär,
Fågeln lik, som fängslad är;
Fast hans tunga orkar sjunga, han sig sjelf förtär.
Men så svinna dessa dar:
Snart vi skiljas, en och hvar,
Från hvarandra,
Till att vandra
På vår sista färd.

Hände i verlden, hvad händer:
Fritt jag min fackla då tänder,
Om min sol är kulen, mörk och svag.
Skänker mig döden sin galla,
Må han det gerna befalla;
Men den kalken smakar inte jag.
Ja! intill de sensta åldrars tal
I allt qval,
Min pokal
Mitt bästa val.
Lyckan i verlden liknar i fjäs
Draken på godset, som grinar och fräs,
Blott man honom är
Litet när. —

Tänk dock, om mitt lif nu fick
Se sitt sista ögonblick,
Gick jag visst med heta tårar från min jordaprick.
Men — ack! ack! hvad är det mer?
Middagssolen snart går ner;
Afton nalkas,
Dagen svalkas,
Oljan blir förtärd.

Liksom på vädrenas vingar
Örnen mot solen sig svingar,
Så ock mitt hjerta lyftes lika snällt.
Snart ett nöje sig lyktar,
Snart i ett annat jag flyktar,
Och mitt öga ser ett blomsterfält.
Skönhet främst i spetsen står och ler.
Hvad jag ser,
Intet mer
Jag hjertat ger.
Nu mina stunder de äro förbi;
Bojan är bruten och fången är fri;
Allting går till slut,
Hvar minut. —
Ja! så är vårt lilla spel;
Gamle gubben, styf och stel,
Med en skönhet dansar ofta, till vår sista del:
Och, när dansen slutad är,
Hvila då från allt besvär
Dessa båda.
Kom, och skåda,
Hvad vår glans är värd!

Mången af upplysningarne om Bellmans musik har meddelats mig från tvenne i sångens "glada vetenskap" lika invigda vänner, kongl. bibliothekarien Rydqvist och adjunkten vid Upsala kathedral-skola, magister Björck.

BELLMANS FRÄNDER.

Att vara litet tokig för rolighets skull,
Det är att vara kloker;
Kloker vilja vara, men aldrig vara glad,
Det är tokars lag.

GAMMAL VISA.

BELLMANS FRÄNDER.

Så låt oss då lefva för dagen,
Och glömma all verldens besvär!
Att lyda och skyddas af lagen,
Att dricka sitt glas och bli kär,
Se! detta är vishetens lära;
Allt annat är glitter och fras.
I nöjet — der se vi vår ära,
Och sällheten — i våra glas.

KEXÉL.

Ehvad man än vid betraktandet af Gustaf III:s tidehvarf må finna att klandra och fråntaga: så mycket åtminstone står fast, att det var ett af de muntraste och således äfven för all *gaya ciencia* upprymdaste, som någonsin tillvarit. Ej heller öfverlefde det denna sin glada sinnesförfattning; ehuru den visserligen under de senare åren mer och mer bemängdes med flerahanda dystra tillsatser, sedan den under det första årtiondet herrskat så godt som oinskränkt. Med undantag nästan blott af de störtade parti-höfdingar, som nödgats afsäga sig sina regent-anspråk och nu — enligt en dansk skriftställares *) målande ord — "surmulede paa deres Gaarde", andades, i begynnelsen af sakernas nya ordning, hvarje Svensk endast belåtenhet med den och förtjusning öfver dess konungslige gifvare. Ny och nymärlig var befrielsen ifrån det mer än femtioåriga mångväldets fejder, våldsgrepp, nesor, offentliga och enskilda oro; konungamaktens triumf både syntes vara, och var då ännu, folkfrihetens egen; en rad af goda årsväxter inträffa-

*) Ploug, i ett tal om Bellman, hållet inför Skandinaviska Sällskapet i Köpenhamn.

de plötsligt efter en rad af felslagna skördar; ej blott menniskorna, äfven deras hjordar och husdjur tycktes bättre trifvas, — emedan en förut envist gängse boskaps-sjuklighet upphörde; handel och näringar funno sig upplifvade; i landet herrskade öfverhufvud en välmåga, som äfven under de senare och sista åren af Gustafs regeringstid var allmännare spridd, än till och med de strängaste af hans granskare kunnat neka *); och denna allmänna välmåga befrämjade en lika allmän benägenhet att sorglöst öfverlåta sig åt det närvarande lifvets fröjder. Fogas nu härtill konungens personliga älskvärdhet, den från honom öfver hans umgänge och hof utbredda glädtigheten, kärleken i detta umgänge för qvickhet, vitterhet, skådespel och alla sköna konstnjutningar, glansen af detta hof, den sällsynta fägringen af dess damer, den ridderligt romantiska arten och prakten af dess fester: så har man tillsammans mera, än som behöfdes, för att särdeles i närmaste hand, hos lifvet i hufvudstaden och dess omgifningar, stegra fröjdberusningen till ett svall, hvars hänförelser flödade, igenom alla

*) Se t. ex. Bruzelii "Sveriges Historia för Ungdom". Den är skrifven under Lars von Engeströms inflytelser, der säges alltså om Gustaf III, väl icke allt möjligt ondt, men dock allt ondt som med något skäl, eller sken af skäl, kan sägas. Icke dessmindre, sedan författaren slutligen berättat om rikets genom konungen ådragna stora skuldsättning, lyktar han, plötsligt och högst oväntadt, med följande omdöme: "Ehuru riket således under Gustafs regering åsamkat en så betydlig skuld, måste man likväl tillstå, att tillståndet i landet, öfver hufvud taget, var vida bättre vid hans död, än då han tillträdde regeringen. Både åkerbruk och handel voro i större flor; och det är sannolikt, att nationalförmögenheten äfven ansenligt ökats; ty annars hade folket ej kunnat med tålamod bära skatterna, som blifvit så betydligt ökade. Detta bevisar, att ett lands välmåga kan ökas betydligen, ehuru dess utgifter ökas och landet skuldsättes, blott nya källor öppnas för vetenskaper, handel och näringar, och de lånta medlen användas till försvarande och ökande af rikets sanna anseende och sjelfständighet". — Vid jemförelsen mellan detta yttrande om Gustaf III med författarens flesta öfriga, — hvem frestas ej att ihågkomma profeten Bileam, som hade fått uppdrag att förbanna, men blef i stället nödgad att välsigna?

kretsar, ända ned till de lägsta värdshusen. "Här" — skref 1778 den då nyss till Stockholm ankomne Kraus — "här är allting glänsande och gladt; så många lustbarheter, att man icke skulle vänta sig något slut på dem" *). Att således sjelfva kroglifvet då kunde förete en ej blott genom dryckenskap tillverkad glädjeyrsel, en naif och icke genast frånstötande grund för burleska bilder, en rikedom på sannt komiska och således för poetisk behandling gynsamma föremål, till hvilka i dess nuvarande tunga fylleri-prosa erbjudas antingen inga eller blott ytterst matta och ömkliga motsvarigheter, var af det anförda en naturlig följd; det var en särskild skepnad af den folks-munterhet, som äfven bland de ringaste klasserna yttrade sig såsom en gemensammare och större, än sedermera någonsin. Förefanns nu en snillrik skald, som redan hade utbildat sina anlag för den rigtning, hvaråt härmed öppnades obegränsadt spelrum: så inses lätt, hvilket närande och uppbärande lifselement i allt detta kom honom till mötes, hvilken fullhet af ämnen för komiska målningar, för bacchantiska dithyramber, för bacchantiskt-arkadiska och jemväl rent arkadiska idyller, tagna ur Sveriges mennisko- och natur-verld, med den innerligast fosterländska sanning. — Likväl var det icke blott härigenom, som denne skald fullständigt blef Bellman. Öfverskåda vi nogare den vid första ögonkastet nästan oblandadt leende och lysande tidstaflan: så skönja vi här och der framskymtande företeelser, liknande ungefär de moln, som ofta på den vackraste sommardag öfverfara himlafästet och på det glänsande landskapet kasta skuggor, hvilka för denna gång fly, men väcka tanken på en återkomst med dystrare och varaktigare följder; kort sagdt, företeelser, som påminna oss, att hela det glada tidehvarfvet ändock i sig sjelft var aftonen af en verldsålder och verldsordning, som med den skulle upphöra. Det glimmande deraf innebar det olycksbådande lugnet af den hafsblick, som närmast föregår orkanen; bakom ett förhänge,

*) Se den lilla interessanta boken: "Biographie af Kraus med Bilagor af femtio bref ifrån honom".

som snart skulle uppdragas, beredde sig redan det stora blodiga drama, som snart skulle omhvälfva Europa och äfven upp till dess Nord sträcka sina alltförändrande skakningar. Väl kunde ingen då veta, att det var ouverturen dertill, hvars första afdelning man i det nyssbeskrifna jublet hörde: ehuru dess cymbalers och pokalers klang visserligen hade börjat mer och mer afbrytas af hotande olåt från dem, som tröttnat vid att "surmule" i tysthet, och som emellertid, af åtskilliga konungens felsteg, hade erhållit hvad ordspråket kallar "vatten på qvarnen". Huru omtänksamt och flitigt de hade begagnat det, visade sig vid riksdagen 1786 i det förbund af uppsåtligt och ouppsåtligt misskännande, hvars verksamhet, sedermera fortsatt i oafbruten stegring, ändtligen krönte sina bedrifter med hans död. Men redan långt före det mordskott, som drabbade sångarkonungen midt i sånggudinnornas tempel, framträngde sig tvärtigenom jubelgnyet emellanåt andra ljud, som underbart sammansmälte sig med den herrskande muntra tonen: förkänslor af en under all ytans harmoni förgömd disharmoni, som i tidens innersta med dolda minor arbetade på genombrott; dunkla känningar af det volkaniska i den grund, på hvilken man lekte; aningar om både högre sällheter och bittrare lidanden, än det lekande slägtets i allmänhet voro. Ingenting är begripligare, än att hos en skaldesjäl, på samma gång så qvick, så skämtfull, så djupkänslig och så godlynt, som Bellmans, måste äfven dessa stämningar finna sin tolk; och dymedelst antaga det blandade skick af rent komisk förlustelse, ironiskt gyckel och elegiskt vemod, hvartill hans humör så allsmäktigt begagnar sina outtömliga lyriska och musikaliska tillgångar. Hans komik skildrar med oöfverträfflig åskådlighet en krets af löjliga varelser, som derigenom fullända både sin egen trefnad och betraktarens nöje, att deras löjlighet är för dem sjelfva en halft medveten. Hans ironi beler deras naiva och omätliga sjelfbelåtenhet, men deltager jemväl sjelf godmodigt i deras glädje. Hans elegi varkunnar sig öfver dem för de bedrägliga förutsättningar, på hvilka denna

glädje hvilar, och hvarom äfvenledes hos dem understundom uppstiger en mörk halftanke. Så sker, att från en lyra, skenbart egnad nästan åt en vexlande gamman af grofva sinnenjutningar och rasvilda tokroligheter, ofta framklingar en öm klagan öfver menniskolifvets allmänna lott, — såsom i bottnen varande öfverallt sig lik, eller på sina lägsta grader densamma som på sina högsta. Det Fredmanska kroglifvet är deraf — en burlesk symbol.

Säga vi alltså, att endast i ett så beskaffadt tidehvarf kunde Bellman vara till, d. v. s. fritt och fullt blifva, hvad han blef: så är likväl dermed ingalunda meningen att neka, eller förringa, den personliga sjelfständigheten af Bellmans snille. Att i visst afseende vara en viss tidsandas fullkomligaste representant, är icke detsamma, som att af denna tidsanda vara oinskränkt tilldanad och ledd; man vore då blott dess passivaste verktyg, och tillhörde den stora massan af varelser, som bestämmes af tiden ungefär liksom spånen följa med strömmen. Vi ha föröfrigt sett att några af hans yppersta dikter voro författade redan före den af Gustaf verkställda styrelse-förändringen. Midt i den politiska flygsandsöcknen hade hans sångmö lyckats utspana egna oaser, der hon i ro kunde lyssna till sina ingifvelsers glada mandolinklang. Men öppet i dagen ligger, huru mycket en full utveckling af den rigtning, som i dessa dikter hade vågat sig fram, skulle gynnas af tidslynnets omstämning till en nästan allmän motsvarighet.

Så långt den kan, gäller samma anmärkning äfven om några med Bellman samtida skalder, som, i kraft af oneklig frändskap, befinna sig inom hans närmaste omkrets. Jag sade, "så långt den kan": ty de äro icke, liksom han, snillen af högsta ordningen. Detta utgör den allmänna skillnaden emellan dem och honom. Derföre beror ock deras ställning, ehuru äfvenledes en ganska egendomlig, vida mer af lynnet hos den tid, i hvilken de lefva. Slägtingar till honom äro de dock; — närmare eller fjermare; — åtminstone så till vida,

att de alla hafva sin varelse inom den krets af komisk diktkonst, der han står i medelpunkten såsom på samma gång deras frände och deras evärdlige öfverman. Nämna vi nu dessa slägtingar: så böra tvifvelsutan Hallman, Kexél och ostindie-fararen Wallenberg utmärkas såsom de, hvilka i diktargåfvor stodo honom närmast; dernäst befinna sig Lannerstjerna, jemte (på ännu längre afstånd) Rudbeck, Schröderheim och Envallsson. De tvenne första är man längesedan van att tänka sig såsom väsendtliga beståndsdelar af Bellmans omgifning; derom påminnes man ock af orden till den allbekanta kanon "Bror Bellman, bror Hallman och bror Kexél". Äfvenså visa sig för hvar och en genast flerfaldiga syskontycken i skaplynne mellan Fredmans Sångare och "Sonen på Galejan". Betydligt mindre lika honom i arten af sin komik äro visserligen de fyra senare. Detta gäller till och med om den visserligen blott dilettant varande, men dock med skäl här, såsom lustspelsdiktare, betraktade Schröderheim: ehuru han, och på långt innerligare vis än Hallman och Kexél, tillhörde Bellmans förtrognaste vänner. Lannerstjerna, hvars "Resa till Månans Ö" på intet vis förtjenar den glömska hvari den fallit, tänkte mycket på att efterlikna Bellman; men är mest skald just der, hvar han minst haft denna tanke i sinnet. Att Rudbeck — "Boråsiadens" författare — mot slutet af sin korta lefnad ville stämma sin lyra efter Bellmans, var ett än större misstag; men hans natur-anlag inneburo dock både en lekande verldsåsigt och en verklig *vis comica*. Huru gerna Envallsson begagnade Fredmans melodier och öfverhufvud (så godt han förmådde) anslog Bellmanska tonarter, skönjes lätt, när man bläddrar i denne outtröttlige lust- och sångspels-tillverkares tallösa dramatiska potpourrier; men alltsammans anbringas der, ej blott med en afsigt, som är uteslutande dramatisk, utan äfven med den hos honom vanliga ytligheten af en talent, hvars användning ådrog honom från Thorild benämningen "Sumpens Genius". — Föröfrigt insåg man redan i den tid, då desse män lefde, att Bellman, såsom skald

stod högt öfver dem alla; huru högt, inser hans efterverld ännu klarare. Det oaktadt kan ingen af dem utmönstras ur en tillbörlig skildring af Bellmans tidehvarf, ingen ratas såsom vid dess öfversigt ovärdig en dröjande blick. Ty dels förtjena de i och genom sig sjelfva en sådan; dels har deras ställning till Bellman den analogi med vissa engelska skalders ställning till Shakspeare, att man gör bekantskapen med honom fullständig genom bekantskapen med dem.

Naturligt är, att i samma mån, som desse män varit mindre sjelfständige än Bellman vid behandlandet af hvad de ur sin samtid mottogo, måste ock deras egenheter visa sig i långt betydligare mått tillhöra den tidsstämning, hvilken dock äfven de (från sin grad af förmåga) poetiskt representera. Detta röjes kanske ögonskenligast i deras brister. Skröpligheten af det tidslynne, hvars tolkar de äro, se vi derföre hos Hallman esomoftast blottad med en råare ton, än åtminstone i det bättre och bästa af Bellmans lyrik är vanlig; äfven hos Kexél (hvars slipprigaste skrifter blifvit i Sondéns samling uteslutna) yttrar sig mången gång på ett ganska bjert vis ett själstillstånd, som är ännu mera hans tids lättfärdiga reflexion, än hans egen lättfärdiga sinnlighet; ja sjelfve den (i bottnen) allvarligt fromsinnade Wallenberg har tillåtit sig drag och uttryck, som i vår tid skulle allraminst hos en prest finnas ursäktliga. Men en ästhetisk betraktelse af dessa mäns verk förklarar dem blott; den försvarar dem icke. Och så vida är med dem sak samma, som med Bellman sjelf; hvars bruk af sina snillegåfvor icke heller kan öfverallt till punkt och pricka rättfärdigas. Redan hos honom inträffar ej sällan det fall, att målning och ordalag röja ett sjelfsvåld, hvarvid vi behöfva påminna oss, ej blott diktartens natur, utan ock det med honom samtida sällskapslifvets mindre noggranna ärbarhets-fordringar. Men om ändock hos honom vissa slags friheter oftast gifva mindre anstöt, än hos de nyssnämnda: så sammanhänger detta innerst med just de egenskaper, genom hvilka han är det högre och fullständigare snillet. Huru stor Bellman är, up-

penbarar sig derföre — på närmaste håll — först rätt genom jemförelsen med dem. De äga af honom vissa naturliga likhets-stycken; med undantag af Schröderheim, som aldrig glömde sin anspråkslösa egenskap af dilettant, sträfva de — framför alla Kexél — att (än i ett, än i annat) göra sig honom ännu likare; deras komiska talent är ej mindre omisskännlig, än deras glädtighet och skämtlust; de trifvas, liksom han, i folklifvet; de lägga gerna, liksom han, under sina skämtbilder en bacchanalisk botten. Deras komik ströfvar till och med, då och då, långt nog inom den humoristiska diktningens gränsor. Men den är dock i allmänhet utan denna djupare, högsta och lyriska humor, som är honom egen, jemte det dertill hörande vida omfånget af en diktgåfva, lika outtömlig i uppfinningar, som i förmågan att med en gamman, hvars löje ofta är en leende smärta, under nästan ständigt vexlande musikaliska former måla brusande stormnöjens maskerad-gyckel, vid en mångengång öppnad utsigt åt idylliskt sceneri och romantiskt fjerran.

Vi påstå dock icke, att någondera af dem, som vi här kallat "Bellmans fränder", är utan all andel af åtskilligt häribland. Den största har Wallenberg: och detta inverkar fördelaktigt på den kända berättelse, hvari han förtäljer om sina hafsfärder till vinländer. — Föröfrigt äro de alla, i likhet med sin store medbroder, "lustiga bröder": män, som lefva, och sjunga, för dagen; obekymrade om efterverlden behagar påminna sig dem, men också belåtne, i fall sådant händelsevis skulle inträffa. Sjelfve Schröderheim var, i detta "lefvande för dagen", långt mera deras like, än på hans plats såsom statsman var behörigt och nyttigt. Samtligen äro de mera trefligе, än beundransvärde. Till det senare var måhända Wallenberg utrustad; man ser åtminstone, att han syftade åt ett "*majora canere*" och på slutet åt en allvarlig konstnärsbildning; men hans banas tidiga afbrott gör vår förmodan oviss.

Hallman.

Denne mans märkvärdighet är i alla fall icke liten; om än större genom hvad han möjligen hade kunnat blifva, än genom hvad han verkligen blef. Född i Stockholm den 31 December 1732, hade Carl Israel Hallman till fader kyrkoherden i Stockholms Ladugårdslands-församling, doktor Johan Gustaf Hallman; som sjelf var bland sina samtida en poet af anseende. Man träffar skaldestycken af honom både i Carlesons och Sahlstedts samlingar. Följande rader, ur ett hans brölloppsqväde, måla en hjertlig och värdig kärlek till skaldernes konst:

"Ack ädla Poesi, du himlens egna skänk!
Du är en gyllend' vagn, i hvilken vishet prålar;
En hand, som dygdens glans med äkta färgor målar,
Så täck, som skönsta brud på rödan sammetsbänk;
Ett nöje, ogement för hvart ett ädelt sinne;
En evig runa för de stora hjeltars minne."

Med en originellare skaldegåfva var dock sonen utrustad: ty det ser ut, som hade naturen tillämnat i honom en sammansmältning af Bellman och Holberg; ehuru visserligen ock stannat vid ett ganska ofulländadt utkast. Om hans lefnadsöden känna vi ej mycket. Såsom tjensteman var han anställd i bergs-collegium; men utan att der vinna någon befordran. Knappt behöfver man dertill söka någon annan orsak, än hans egen sorglöshet. Sluteligen lär han dock haft titel af assessor. Troligtvis var han lika förtjent deraf, som mången annan. Af den sextioårige gifver oss Thorild, i sin "Kritik öfver Kritiker", denna bild: "en glad anakreontisk gubbe, en patriark för det lustiga, hvars hufvud nu är så vackert som en antik". Om sanningen af det sista kan enhvar öfvertyga sig, som ser detta hufvud graveradt framför Stjernstolpes upplaga af hans skrifter. I företalet berättas der: "Ännu" (1820) "lefva

flere af hans anhöriga och bekanta, hvilka enstämmigt intyga, att han äfven under sin sena ålderdom var liflig och glad, samt att han, i hvarje sällskapskrets der han visade sig, gaf ton åt ett fritt och okonstladt nöje". Så fortfor han intill sitt yttersta. Sannolikt bestodo dock dessa kretsar mestadels af det bättre slags källarkunder, bland hvilka han sjelf var en; ehuru en af de både genialiskt och moraliskt ädlare. Den melankoli, som hos Bellman låg på väsendets botten, fanns ej i hans; derför ägde han, såsom umgängsvän, en jemnare munterhet. I sina ekonomiska omständigheter var han deremot fullkomligen Bellmans jemnlike. Sådant kunde dock föga bry en man, om hvars vanliga dagordning följande blifvit oss förtäljdt. Han började dagen (säges det) med att "på morgonqvisten" gå in till en på Kungsholmen boende apothekare, ryktbar för sitt dråpliga bränvin och sin ofantliga karbunkelnäsa, som af Hallman förvärfvade honom namnet "Näsenblom". Hos honom togs morgonsupen; den befanns alltid lika profhaltig; hvadan ock skalden, till erkänsla, inrymde honom en plats, såsom Nasenblom, i sitt skådespel "Finkel eller det Underjordiska Bränvins-Bränneriet". Sedan fortsattes vandringen; och nu till stadens alla boklådor. Der efterfrågade han försäljningen af sina förlager. Fick han penningar, så bjöd han sina vänner till välfägnad; fick han inga, så bjöds han af dem. Om aftnarna sammanträffade han med dem på Humlegårds-theatern, der han och Kexél, såsom författare af de mest omtyckta bland de pjeser som gåfvos der, hade fritt tillträde. — Vid instiftningen af sällskapet *Par Bricole*, på 1770-talet, var han Kexéls medhjelpare. Ensam stiftade han föröfrigt ett ordens-sällskap, som var rentaf vittert: det kallades "Grekerne". Detta samfunds skrifter, förvarade hos åtskilliga personer och efter dessas död förskingrade, voro, när Stjernstolpe skref sitt företal, alldeles förkomna. Sällskapet *Par Bricole* qvarlefde deremot i ett blomstrande skick; och åt detta sällskap har Stjernstolpe tillegnat samlingen af Hall-

mans arbeten. Öfverlefvande både Bellman och Kexél, dog han, i sin födelsestad, den 23 April 1800.

"Det är skönt", säges vidare i samma företal, "att kunna tala känslans allvarliga språk till hjertat; men ögonblick måste väl finnas här i lifvet, då man ej försakar glädjen och munterheten, i trots af ett surmulet tidehvarf. Hvarje författare, som uppmanar dertill, har väl också sin förtjenst; och i detta afseende äger Hallman rättvisa anspråk, att ej blifva förgäten". De komiska arbeten, genom hvilka han bestyrkt dessa anspråk, äro till största delen dramatiska; och i allmänhet af tvåfaldig art; nämligen dels Parodier, dels rena Burlesker. Med "rena" beteckna vi här sådana, som äro till sin composition fullt sjelfständiga; ehuru föröfrigt, hvad andan och tonen beträffar, båda slagen äro lika burleska. Parodierna åter utgöra motsvarigheter till några i hans tid frejdade operor och andra skådespel, hvilka således föranledt deras tillvarelse och i viss måtto bestämt den. Enda undantaget är "Corporal Ölbom", der han parodierat en Elegi af Creutz. Deremot har man i "Casper och Dorothea, Heroisk Djurgårds-Ballet, i tre akter", en parodi öfver Lalins "Acis och Galathea": i "Skeppar Rolf, Skådespel i tre akter med divertissementer emellan akterne", en parodi öfver Gyllenborgs "Birger Jarl"; i "Petis och Thelée, Komedi i tre akter blandad med Sång", en parodi öfver Wellanders "Thetis och Pelée", — den första af de inhemska operor, som framkallades af Gustaf III:s ynnest och esomoftast äfven hade honom att tacka för sin uppfinning. Rentaf på fri hand componerade åter äro "Finkel eller det Underjordiska Bränvins-Bränneriet, Komedi i tre akter blandad med Sång"; dess inledning, "Finkels Parentations-akt, Prolog"; "Bousaronerne eller Det skall någon orsak ha, *Proverbe-Dramatique* i en akt", som tillika är "efterspel till Parodien Skeppar Rolf"; slutligen "Donnerpamp, Komedi i en akt, blandad med Sång samt Intermède". — Af misstag har Stjernstolpe låtit komedien "Sterbhus-Kamreraren Mulpus, eller Kaffehuset i stora Kyrko-

brinken", införas i samlingen af Hallmans arbeten *), det tillhör Kexél.

De parodierade skalderne upptogo Hallmans skämt ganska olika. Creutz yttrade, då han läst sin "Zephis" förvandlad till "Corporal Ölbom", att han ville hellre hafva skrifvit parodien än elegien. Gyllenborg åter ansåg sin "Birger Jarl" vanhelgad genom "Skeppar Rolf", och klagade hos Gustaf III. Monarken, som inom sig kanhända fann Skepparen roligare än Jarlen, pålade Hallman till straff, att äfven parodiera "Thetis och Pelée". — Sin ursäkt, och sin åsigt af sina parodiers oförgriplighet, har skalden framställt i företalet till "Casper och Dorothea"; hvilket han lyktar med dessa ord: "skulle mitt försök vinna gunstigt bifall, skall jag icke skona min penna, att framdeles vidare utlöpa på denna lustiga farväg; under säkraste förmodan, att vår vackra och redan så stadgade Theater ej deraf på minsta sätt förlorar eller vanskapas".

Det enda af hans skådespel, som icke är burleskt, och som endast af detta skäl här nämnes sist, är "Tillfället gör Tjufven, Divertissement i en akt med Vaudeviller". Huru det gått till, att Gustaf III:s ryktbare gunstling Armfelt länge kunnat gälla såsom detta lilla täcka sångspels författare, åtager jag mig ej att utreda. Bland Hammarskölds förtjenster är också den, att hafva återbördat hedern deraf åt Hallman. I en not vid Hammarskölds utlåtande bifogar, med rätta, Sondén: "sjelfva styckets beskaffenhet gör Hallmans författarskap ostridigt". Jag tillägger: läser man Armfelts Inträdes-Tal i Svenska Akademien, så öfvertygas man genast att den, som skrifvit detta, aldrig kan hafva skrifvit någon-

*) Hvarest deremot åtskilliga af hans verkliga skrifter icke finnas: t. ex. hans vid Djurgårds-helsobrunnen hållna "Sorgetal, då Gudinnan Coffea flyktade ur Svea land den 31 Juli 1794"; hans "Ansökan att blifva Spögubbe i Fröjas tempel", m. fl. Om det sistnämnda (hittills otryckta) poemet försäkrar Hammarsköld, att det, ehuru diktadt "i Grécourts frivola anda", står "i uppfinning och utförande högt öfver allt hvad Grécourt frambragt", samt "gnistrar af fantastisk qvickhet och godmodigt skämt". För mig är det blott till namnet bekant.

ting af artistisk composition och ästhetiskt värde. Den sägen är alltså ej otrolig, att Armfelt, för att äfven såsom vitterhetsidkare och theaterförfattare behaga konungen, beställt af Hallman detta arbete för ett måttligt arfvode, samt, för att få det färdigt, hämtat honom ut till Drottningholm och der i två dagar hållit honom innestängd. Enligt samma sägen, skall Armfelt sedan ha glömt att erlägga de utlofvade hundra riksdalerna, och Kellgren haft den afsigt med sitt skaldebref "Till en förnäm Herre som skrifvit ett Theaterstycke", att påminna honom derom. Det första är alltför möjligt, men icke så det sista; ty ingen skymt af slik mening kan i det nyssnämnda skaldebrefvet uppdagas; tvärtom: Kellgren sjelf tyckes på fullt allvar anse honom för styckets upphofsman. Antingen låtsade han det; eller var Hallman nog trofast mot Armfelt, att åtminstone en tid framåt bevara hemligheten. Visst är, att detta stycke är det finaste af alla hans skådespel. Och i denna hänsigt kunna vi ej annat än finna märkvärdigt, att det är det senast författade. Man synes nämligen häraf berättigad till den gissning, att, om Gustaf III tillåtits längre lefva, eller om de sista åren af hans lif ej mer och mer fördystrats af växande politiska bekymmer, skulle Hallmans dramatiska anlag kommit att uppnå en rikare utbildningsgrad. Ty väl liknar äfven detta skådespel deri hans öfriga dikter, att det är ställdt på det lägre folklifvets grund: men grunden, eller bottnen, är här den egentliga svenska allmogens; det har en mild komik och en ton af landtligt frisk naivetet, som än i dag ej förfela att behaga. Också är det af alla de Hallmanska skådespelen det enda, som förmått ända tills nu bibehålla sig på scenen. — Bland melodierna träffar man der flera af Bellmans.

I förordet till detta stycke, som trycktes 1783, yttrar han: "Denna är den första pjes, som i Sverige blifvit skrifven i denna smak. Felen kunna vara många, i synnerhet som den blifvit gjord på ganska kort tid; och dessutom är alltid den svalan mattast, som först flyger ut om våren. Ändamå-

let har varit, att utesluta tal och recitativer emellan vaudevillerna, och att på ett ställe hopsamla glädtig, narraktig och behaglig musik; för att skingra de allvarsamma intryck, som en tragedi eller dram ofta gör på själen". Han började härmed på svenska skådebanan en rigtning, hvilken sedermera Envallsson i sina talrika sångspel fortsatte. Men ingen af dessa senare svalor öfverträffade den första.

Thorilds minnesvärda omdöme öfver Hallman har således enkannerligen hans öfriga arbeten i sigte. Det utgör slutet af den afdelning i hans "Kritik öfver Kritiker", som handlar "om Parodien, eller det Hottentottiska i Vitterheten". Sedan han på det strängaste fördömt hela denna "gemena" vitterhets-art, tillägger han: "Likväl bör en rättvisa här göras åt dem, som, genom en parodisk yrsel, kommit att blifva mästare i det sanna Burleska. De hafva, i denna yrsel efter det mest gement löjliga, hufvudstupat ned i en ny verld af löjlighetens vidunder, som naturen här och der kastar, och inbildningen i sin egna glans uppställer; och för denna upptäckt, som icke är alldeles ovärdig snillet, förtjena de en lager. Den låga verlden är också en verld. Den har sitt märkvärdiga, sitt stora, sina hjeltar och deras öden. Sådana burlesker äro, hos oss, herr Hallmans parodier: i hvilka allt hvad som är egentligen parodi, eller eftergyckling af något ömt och ädelt, är falskt, och gjordt endast för vitterhetens tölpar, för hvilka ingenting skönt någonsin var heligt; men i hvilka åter allt det, som är sann burlesk, eller märkliga karakterer och öden ur den låga verlden, är mästerligt och af stort snille. Parodien — är således ett orätt namn på herr Hallmans dramer. Han har förtjent en vida bättre ära. Han har skapat sitt slag, den vilda bacchiska glädjen: som hos oss har en alldeles egen och original ton; och hvars Pindarus det är rätt sagdt, att Bellman är *). Han har gifvit oss, icke

*) Har afseende på det yttrande af Kellgren (i företalet till "Fredmans Epistlar"), att Bellman, hvilken man plägat kalla "den svenske Anakreon, skulle "med mera skäl kunnat nämnas den svenske Pindarus".

parodier, som släpa sig lågt och ömkligen i spåren af de stora snillen; utan mästerstycken i det burleska, och — i en lefvande dramatisk verld — Hogarths taflor".

Vi ämna här hvarken undersöka, huru långt den uteslutande förkastelse-domen öfver all parodi kan behöfva inskränkas *); eller huru långt det påstående är grundadt, att Hallman endast på parodiens väg inkom i burleskens — nemligen den sanna burleskens — verld (hvilket visserligen har det för sig, att "Casper och Dorothea" är det äldsta af hans skådespel). Men synbart är, att Thorild både i sitt tadel och sitt beröm stämplar samtliga hans burleska diktningar till parodiska, — ehuru med erkännande, att de vid utförandet råkat utbilda sig till någonting bättre, än hvad i första tanken och afsigten innebars. Så mycket ha vi dock redan sett, att några deribland icke äro parodiska i annan mening, än den, enligt hvilken det burleska öfverhufvud kan sägas i och för sig sjelft äga ett parodiskt förhållande till menniskolifvet. Föröfrigt är det anförda snillrikt, och till det mesta rigtigt. Jemförelsen med "Hogarths taflor" har en viss sanning. Hogarths innersta syftning var att verka såsom en sedelärare, eller att

*) Obegripligt är, huru Stjernstolpe, som dock sjelf anmärker att Thorild går för vidt i sitt fördömmande af parodien, kunnat taga för allvar det ställe, der Thorild säger, att i "hög konst, eld och originalitet" står Virgilii Äneid långt under Holbergs "Peder Paars," äfvensom denna stroph ur Lalins "Acis och Galathea":

Förr skall en dufva drifva
Sin maka ifrån sig,
Än jag skall öfvergifva
Att troget älska dig —

långt under den motsvarande i Hallmans "Casper och Dorothea":

Färr schall ein stiefel plife
Färpittet till ein schu,
Färrn jach schall äffergife
Tich red' und hvit valmu.

Thorilds mening är, tvärtom, uppenbart denna: till så befängda omdömen måste man komma genom Stockholms-Postens kritiska smaklära.

genom sina framställningar varna för dårskap och afskräcka från last; Hallman, som väl hufvudsakligen tänkte blott på att roa sig sjelf och den allmänhet, som var den dåvarande Humlegårds-theaterns, låter dock åtminstone påskina (se hans företal till "det Underjordiska Bränvinsbränneriet"), att jemväl han önskade "på sedernas vägnar gagna". Det mest träffande i jemförelsen ligger dock deri, att äfven Hallman med stor naturtrohet målar personer och uppträden ur samhällslifvets lägre kretsar. Men här framträder klarare, än Thorild det insåg, just en af de beröringspunkter med Bellman, der dennes öfverlägsenhet allramest är skönjelig. Då nämligen målaren är comicus utan den innerligare och musikaliska humor, som hos Bellman vanligtvis liksom skirar äfven fantasiens lek med det smutsiga, och derigenom gör äfven de vanskligaste komiska utbrott till — endast komiska, kan lätt ske, att denna naturtrohet emellanåt sjunker nedom skönhetslinien eller ned ur poesiens rymd; i hvilket fall den gifver oss intrycket af en ej sällan vidrig grofhet. Detta afhjelpes ej genom den utväg, som den komiska qvickheten i slikt fall gerna begagnar: att tillgripa karikaturens pensel. Det företräde har föröfrigt Hallman framför Hogarth, att alltid vara, hvad denne högst sällan är, glad; om än med en mindre luftig glädtighet, än Bellmans. Tillika äger han, jemte sin qvickhet, sin makt öfver språket, sin ledighet och lätthet i verskonst, en ingalunda matt flägt af lyrisk förmåga.

Bekant är, att Bellmans poesi, sådan den i Fredmansdikterna yttrar sig, har midt i all sin lyriska form en uppfinning, en sanning, en mångfald af objektif karakteristik och mimik, som gör henne i betydlig mått0 dramatisk. Hallmans åter går ut på att vara detta i egentlig och fullständig betydelse, och således i rentaf theatralisk skepnad. Den af våra litteratörer, som ej utan all grund blifvit beskylld att hafva för högt uppskattat Hallmans förtjenster, och som förr än någon annan tyckt sig i honom "se ett uttryck af naturens lekande bemödande att sammansmälta Holbergs och Bellmans

snillegåfvor", har dock sjelf ej förgätit anmärka: att "den sjelfständiga komiska mångsidighet, hvilken gör Holberg så underbart stor, lika litet hos Hallman röjes, som den elegiska djuphet, hvilken utgör innersta kärnan af Bellmans bacchantiska skaldesång" *). Vi lemna derhän, huruvida det — såsom han förmodar — "mest varit brist på fri öfning, som orsakat, att Hallman icke förvärfvat sig en större rätt att dela Holbergs hederskrans", det vill synas, som hade tillfällen för sådan "fri öfning" ej bort kunna tryta under Gustaf III:s tid. Helt och hållet må deremot underskrifvas, att dels den torftiga beskaffenheten af de pjeser, efter hvilka han inrättade sina parodier, dels beqvämligheten af slik diktningsart, och öfverhufvud beqvämligheten att frambringa arbeten som närmast voro beräknade på Humlegårds-publikens bifall, inverkat menligt på hans utveckling; särdeles i afseende så väl på kompositionen, som på tonen. Ty visserligen hade eljest den förra kunnat vara både rikare och konstmessigare, än den nu esomoftast är; och om än den senare vill åberopa sin nödvändiga motsvarighet till det slags folklif, som på de flesta af dessa taflor är skildradt, så kan dock ej nekas, att Hallman ganska ofta berättigar till den erinran, som Wieselgren på något ställe har slungat mot Bellman: "finkel är finkel, äfven om det hälles i geniets gullpokal". Öfver skådespelet "Bousaronerne" hafva flere granskare fällt den dom, att det är det "plumpaste" af Hallmans arbeten. Svårt förekommer oss dock att fatta, hvilken större finhet utmärker t. ex. den berömda elegien "Korporal Ölbom"; som emellertid har den onekliga förtjenst, att stå på mera svensk botten, än den travesterade Creutziska urbilden.

Såsom ett helt betraktadt, torde bland de parodiska skådespelen "Casper och Dorothea" böra anses för det mest lyckade. Bland de öfriga åter **) har "Finkel, eller det Underjordiska Bränvins-Bränneriet", blifvit satt i det

*) Hammarsköld, i sitt kända verk "Svenska Vitterheten".

**) Komedien "Donnerpamp", som räknas till den icke-parodiska klassen, synes dock vara i allmänhet en parodi på den tidens sångspels-maner.

första rummet af både Hammarsköld och Stjernstolpe. Erkännas måste ock, att Hallman der företrädesvis röjer ett ymnigt mått af komisk kraft och uppfinningsgåfva. Ett ypperligt infall är t. ex., sedan Advokaten Finkel i Plutos rike anstiftat en sammangaddning till lönligt inrättande af ett bränneri, den lärde Nasenbloms förslag att till brännings-ämne begagna de Eliseiska fältens sockerrör, som växte på hinsidan af Styx, och till hvilka man om nattetid skulle simma öfver floden för att stjäla dem. Äfven för älskare af Hogarthiska moraltillämpningar är en sådan uttryckligt gifven i denna slutsång, der stycket sålunda sammanfattar sitt *utile dulci*:

"Finkel går med sitt eviga glas,
Jockum simmar der böljorna fräsa;
Nasenblom, det höglärda as,
Bär sitt straff på sin svällande näsa.

— — — — — — — —

Hvar och en har vunnit sin del,
Som han härmed haft att befatta.
Pjesen är all — och ni har fått skratta;
Si, det är nyttan af hela vårt spel"!

Om ändock det hela, såsom sådant, icke fullt tillfredsställer: så ligger väl hufvudorsaken dertill mindre i de af författaren sjelf anmärkta omständigheter, att "der brister mycket i reglorna", och att der "saknas den fina intrig, som på ett dels löjligt, dels angenämt sätt oförmodar *) åskådaren", än deri, att han är i karakters-teckning svagare än både Holberg och Bellman. Hvad han äger i hög grad, är qvickhet och fyndighet både i dialog och situationer. Men förmågan att med fullständig åskådlighet individualisera sina personer, så, att de oaktadt en gemensam grundlikhet ändå bestämdt skilja sig ifrån hvarandra, träffas på långt när ej så stark — eller så utbildad — hos honom, som hos Fredmans-dikternas sångare. Karakteristiken hos Hallman går, i särskillnaden af personerna, mera på ytan

*) Surprenerar. (Noten är Hallmans egen.)

äp på djupet; och skildrar derföre med större framgång det generiska af deras inre lif, än det speciella.

Särdeles qvickt parodierade han stilen af sin samtids heroiska operor. I detta afseende innehåller "Skeppar Rolf" oförlikneliga saker. Exempelvis må anföras — och vederbörligen deklameras — hjeltinnans, den stolta rådmansenkan Gunilds monolog i tredje aktens första scen, då hon ur en vindsglugg åskådat en bardalek, der hennes älskare, i en kalfhage utanför sin gård Tjällbo, kämpar till hennes försvar mot en hel svärm stadstjenare och kälkborgare, som kommit från Telje för att återföra henne dit. Älskaren är just Rolf, men hvars rätta namn och rang hon då ännu ej känner; hon anser honom för en simpel sjömans-sven eller jungman, hvilken det vore under hennes värdighet att taga till äkta.

GUNILD,

ensam.

Mitt öga flyr — och kan ej längre se åt hagen,
Den dödens hand nu dränker uti blod.
Jag saknar allt mitt förra mod;
Jag får så gräsligt ondt i magen.
Hvar släng jag sett dig ges, i mina skullror svidit;
Hvar näsduk uti mitt schatull
Är däfven utaf gråt, den jag ur honom vridit;
Jag gråter nu min halsduk full.
Den enda jag har kär, hvars hjerta för mig hettas,
Och nu för mitt försvar innnder påkar svettas,
Se'n jag den stackarns hopp förödt, —
Hvad gör, att han så nöjd går bort uti bataljer,
Mot korporal Knosters folk och Telje stads-gevald'ger?
Blott en ursinnighet, som jag hos honom födt.

(Lutar sig mot en spinnråck, och efter en stunds tystnad fortfar.)

Så ryk och ränn, du vilda högmods-anda,
Till Hecklefjäll, att få ditt slut!

Se nu med väpplings-gräs det tappra blod sig blanda,
Som för din sturskhet gjutes ut!
Törhända, bäst jag står i stugan här och stökar,
Med gråten i min hals, en blåntott i min famn,
Min sjöman stiger in på vanligt sätt, och spökar
Uti sin andelösa hamn;
Då kan jag vara exponerad,
Ty när man spöke är, så gör man hvad man vill;
Ack, öde! hjelp en fru ifrån att bli forcerad!
Det grufligt är —

(Susanna kommer in.)

Susanna! hur står till?

SUSANNA.

Han lefver — fast jag tror man honom mör har basat.
Men stillhet blef der öfver allt;
Jag tror, han piskat har hvarenda syndapalt.

I det följande beskrifver Susanna striden och den unge sjömannens bedrifter med ett svall af pathos, i samma art. Gunilds högmod är nu kufvadt af detta kärleksprof, som lärt henne fullt inse huru dyr han är för hennes hjerta. Hon skänker sig åt sjömans-svennen; som, till hennes glada förvåning, nu afkastar sitt incognito och framstår såsom den vidtfrejdade skutskepparen sjelf.

Ett ställe i "Petis och Telée", en krigisk dialog i kammarjungfrun Petis' kammare mellan den grefve, i hvars tjenst hon är, och en fattig poet Telée, har, jemte det roliga att bägge medtäflarne äro lika rädda och i sin ångest storskrytande, äfven det märkvärdiga, att Hallman der har på skämt (liksom ostindie-fararen Wallenberg, i en hymn, på allvar) återupptagit den då eljest i långvarig glömska begrafna svenska hexametern. Den lägges i poetens mun: den förnäme motståndarn talar, såsom billigt, i alexandriner.

GREFVEN.

Hör, *Tête-bleue!* dig det är ej svårt att tukta;
Que dites-vous, Masette? Vill du ock ha mätress?
Jag har Borgauder *) lärt att för mitt puder frukta;
Min *baton d'or* skall snart ge dig en ann caress.

TELÉE

(springer omkring theatern, hållande handen på värjan).
Spritt, mitt manliga blod på alla Musernas vägnar!
Spritt! och sprittande vis', att du ej bäfvar för höghet.
Hej! kom Mars, du modige, blodige, frodige hjelte:
Hjelp en Apollos son, när ej Apollo vill hjelpa!
Har herr grefven en käpp af guld, jag värja af messing:
(drar ut värjan med starkt anskri)
Dö och dödas ska' den, som vågar taga min fästmö!
(Grefven blir förskräckt och ställer sig bakom Petis.)

GREFVEN.

Karl! kom mig icke när; jag sticker dig ihjäl,
Så dobbskon skall gå durk igenom kropp och själ.

TELÉE.

Hej! jag ä' rasande, hi, ha, hej! jag fruktar för ingen!
Jag skall sticka, och stöta, och hugga, och piska, och prygla.
Jag skall visa, hur svårt det är, att nappas med skalder;
Ty de veta, att sköta perfekt så värja som penna.
(Han går närmare inpå grefven, som med ena armen håller Petis framför sig och parerar framför henne med sin käpp.)

GREFVEN.

Håll opp, mordanta fä! ditt hjerteblod skall strömma;
Jag gör en flanconad — då är din lycka gjord.
Håll opp! jag eljest skall din skaldeåder tömma,
Så visst min stamfar åt vid sjelfve Odens bord.

*) En tredje rival: en rik Not-Finne.

Jag skall, *je vous assure!* dig skimpa till kalops,
Och hugga näsan af, så du skall bli en mops.

TELÉE.

Mopsa mig hit och kalopsa mig dit, jag fäller ej modet;
Jag skall låta er känna, Seigneur! det Apolliska blodet.
Det är äldre än Odens och allt, det vill jag bevisa:
Ty min stamfar var riks-poet hos drottningen Disa.
Akta ert lif, Seigneur! jag stöter er ner som en fluga.

Uppträdet lyktar dermed, att Petis, nu af grefven i högsta förskräckelse anropad om räddning med löfte om "en stolt present", befaller Telée sticka värjan i skidan och gå; då denne lyder, springer grefven fram och stöter honom med sin käpp immerfort i ryggen; hvarunder poeten, ånyo skrämd, löper ett par hvarf omkring theatern och ut.

I tredje akten, med dess orakel-scener och tragiska katastroph, når komiken af detta lustspel sin höjd. "Theatern föreställer Kloka Gubbens hemvist i Skinnarviken", och till inledning helsar oss denna "chor af gamla käringar och gubbar":

Vårt hocus pocus ingen vet;
Det är och blir en hemlighet.
Sibyllas kloka bok, som obegriplig är, —
Vi känna bäst, hvad kraft hon innebär.
Här gäller andras kunskap föga!
Hon är fördold för små och höga;
Men ganska klar för kärngars öga.
Vårt hocus pocus ingen vet;
Det är och blir en hemlighet.

Man får ej glömma, huru mycket lifligheten af dessa parodiers verkan befrämjades deraf, att Hallmans allmänhet ännu hade deras originaler i färskt minne. T. ex. alla menniskor kunde då utantill operan "Thetis och Pelée", der oraklet klingade:

Den ödet utsett har att blifva Thetis man,
Med tiden får en son, som större blir än han.

Desto lustigare skulle då denna travestering förefalla:

> Den ödet utsett har att blifva Petis' man,
> Med tiden får två horn, som högre bli än han.

Åt Telée, som ensam af hennes trenne älskare hade ägt tillräcklig kärlek att ingå på detta villkor, gifver hon sig af förtjusning öfver hans present af en ny mössa; men förskjuter honom snart i högsta vrede, då den ännu obetalda sy-madamen inkommer på scenen med den gamla messings-värja, som Telée hade för mössan satt i pant, och, efter åtskillig ordvexling, rycker den dyrbara hufvudbonaden af hennes hjessa. Petis rusar ut i raseri; Telée drager sin olyckligt återfångna värja, sätter henne för bröstet och går förtviflad bort. Nu kommer, i slut-orden, sensmoralen: som är, att kärleken förklarar:

> Så kan en lappris-sak de största verk förstöra;
> Hvad icke hin förmår, det kunna kärngar göra.

Hallman har framför komedien "Finkel" m. m. ställt en "Underrättelse", hvars afsigt är att angifva den synpunkt, ur hvilken han ville att detta arbete skulle betraktas. Men samma synpunkt betecknar, tvifvelsutan, jemväl hans eget sätt att betrakta både sina skrifter och sig sjelf. "Jag anhåller" — säger han — "i all ödmjukhet, att denna lilla pjes måtte blifva antagen för en komedi: ty, fastän der brister mycket i reglorna, ... så är den likväl i det mesta befriad ifrån det söfvande opium, som icke så sällan flyter från våra bokpressar; ty ibland tjugu af mina vänner, som jag särskildt läst den förre, har icke mer än en enda somnat under läsningen. . . . . . Satir *), efter mythologien half menniska och half bock, är begåfvad med den vittra konsten att på ett fint, löjligt och saltadt vis teckna lasten och dårskapen så likt, att de känna igen sig sjelfva och flatna; lär förmodligen vara född att förbättra menniskor, ådraga sig hat, lefva fattig och skrifva komedier för en dagakarlslön. (N. B. De lärde hafva

---

*) "Satiren" är i detta skådespel en af personerne.

ännu icke stannat i visst beslut, om en Satir kan hafva godt hjerta; vore väl, att få höra den saken *cathedraliter* afgöras) . . . . Undra icke, att detta spel har temmeligen afvikit från den läckra smaken; man måste i det närmaste aftaga sina originaler, och passa färgen efter hyen. —Om jag härigenom på något sätt skulle kunna på sedernas vägnar gagna, i någon mån förbättra, äfven blott en enda ännu lefvande Finkel: så vore jag väl betald för mitt arbete. Men det epikuriska lynne, som bränvinet föder hos sina älskare, låter sig icke omskapas eller förödmjukas af några moraliska piskslängar; knappt nog af hasselpåkar. Jag är då nöjd, allenast allmänheten får skratta; och låter så hela min åtrå bero dervid".

Dessa rader gifva en djup inblick i Hallmans själ och lefnadsställning. Der visar sig, — jemte hvad han var, — äfven hvad han ville vara, så ofta han tänkte på någon ursäkt dels för sitt poetiska dagdrifveri, dels för sina "afvikelser från den läckra smaken". Dock voro de senare visst icke alltid så frivilliga, som han här velat låta oss tro. Sannolikt är, att han i sitt personliga förhållande till de omgifningar, hvilkas verld han på sina taflor återgaf såsom både löjlig och förlöjligad, var mera, än Bellman "lik fågelen snärd i garnet". Men att afgöra det, sakna vi tillräckliga data. — Såsom författare skall han alltid ihågkommas med en viss grad af aktning. I sina lustspelsdikter sjelfständigt stående på svenska folklifvets grund, började han de lofvärda bemödanden att skapa en rent svensk dramatik, hvilka sedan af andra (Kexél, Lannerstjerna, Envallsson m. fl.) fortsattes. Vid åminnelsen häraf, skall efterverlden aldrig neka en gärd af billig erkänsla åt denne den Svenska Poesiens Diogenes; som en gång antog masken af Hephästion.

Kexél.

Denne lustige tures lefnads-omständigheter äro fullständigare kända. I det längsta voro de det likväl så litet, att hvarken Hammarsköld i sitt verk om Svenska Vitterheten, eller Sondén vid utgifvandet af dess andra upplaga, kunde meddela någon enda dithörande uppgift. Men icke långt derefter grep den senare saken an, och lyckades, i sitt outtröttliga forskningsnit, ej blott att föranstalta den år 1837 tryckta samlingen af Kexéls Skrifter (hvilka dittills endast funnos såsom spridda), utan derjemte att sammanskaffa de talrika biographiska underrättelser, som numera der läsas i hans företal. För mig återstår — i slikt afseende — nästan intet annat, än att med förkortningar följa honom i spåren.

Olof Kexél föddes i Kalmar den 28 November 1748. Fadern, hvilken likasom farfadern både hette Petrus Kexhelius *) och var adjunkt vid domkyrkan i Kalmar, befordrades 1751 till kyrkoherde i Norra Möckleby på Öland, samt afled 1768. Slägtens moraliska frejd var icke den bästa. Hans farfader hade blifvit skild från sin tjenst, emedan han vid en träta råkat slå stads-komministern så hårdt, att denne för lång tid vardt oförmögen till tjenstgöring; hans fader är beskrifven såsom qvick, men utsväfvande, under sina senare år underlig, och ofta liksom rubbad till sina sinnen; hans systrar, "som år 1776 ännu voro ogifta och bodde i Kalmar, sades vara Fröjas dyrkan tillgifna". I en annan urkund heter det, att både "sonen och döttrarne bråddes på fadren". — Om modren, Sara Svebilius, berättas intet; deremot om mormodren, Brigitta Göth, att hon "var på sin tid ansedd såsom en af de mest utmärkta skönheter i Norden". Möjligen förenade hon med denna fägring också någon skönhet till själen, som i arf fortplantades på hennes visserligen lättsinnige, men alltid godlynte och mot alla menniskor förbindlige dotterson.

*) Farfaderns fader var handelsmannen i Kalmar Nils Käxe.

Efter en kortvarig undervisning vid skolan i Kalmar, blef han student i Upsala redan 1761; således utomordentligen tidigt. 1761 träffas hans namn, skrifvet Kjexhelius, på en historisk exercitii-disputation *), försvarad under presidium af professor Georgii (och sannolikt af honom författad). Den 13 Maj 1768 antogs han till auskultant i kongl. commerce-collegium. Då förekommer han under namnet Kexelius. Men redan under en förklaring den 16 December 1768 skref han sig Kexél; och dermed fortfor han sedermera i nästan alla sina egenhändiga namnteckningar; blott med den olikhet, att accenten öfver e någongång finnes utelemnad eller uteglömd. I dagligt språkbruk uttalades dock namnet såsom Kexell; troligen äfven af honom sjelf: emedan det så skrefs af alla andra, ända till Sondéns upptäckt af hans egenhändiga skrifsätt **).

Genast efter sin anställning i Stockholm, och ännu ej hunnen öfver sitt tjugonde lefnadsår, uppträdde han såsom författare: med ett mångskrifveri, som snart — och det i bokstafligaste mening — kom att kosta honom dyrt. Redan under förloppet af 1768 utgaf han en samling af allahanda roande strögods, kallad "Nya Småsaker till nöje och tidsfördrif", i tvenne delar (hvardera dock blott af 64 sidd. 8:o); en öfversättning af "Thomas' Äreminne öfver Daguesseau"; begynnelsen af en tidskrift, som utan omsvep antog namnet "Hatten"; en af flerårig pennfejd om presterskapets rättigheter föranledd flygskrift, "Prestmanna-Öde i Sverige"; och på denna följde, efter blott få månaders mellanstånd, "Bref till en Utlänning om Mössornas ursprung och uppförande, intill närvarande tid". Befanns han i de

*) *Cogitationes nonnullae de applicatione Legis Salicae ad Successionem Valesinam in Galliâ.*

**) Om namnet verkligen står skrifvet såsom Kexell på dem af hans theaterstycken, som anföras hos Hammarsköld såsom otryckta: så tyckes detta allmänna sätt, att både uttala och skrifva det, hafva utgått från hans närmaste omgifning.

båda förstnämnda åtminstone oskadlig, om ock mera läsvärd såsom öfversättare af Thomas än såsom fortsättare af Bergii "Småsaker" *), så råkade han desto värre ut genom de senare: i hvilka han med sin lilla speljakt öfvermodigt uppsökte de politiska skär, som i den tiden voro så ytterst äfventyrliga. Oväntadt kan synas, icke att han slöt sig till Hattarnes parti, — ty detta drog gemenligen till sig alla lynnen af någon poetisk stämning, — men väl i allmänhet, att han någonsin ville inlåta sig i politiskt författarskap. Sannolikt var hans kallelse åt detta håll en mera yttre, än inre; och varnande missöden dröjde ej att väcka honom till sjelfpröfning deraf. Icke alldeles ovigtig för kännedomen af tidens periodiska litteratur, men ganska omogen i både tankar och skrifsätt, nödgades "Hatten" redan i Maj 1769 upphöra vid sin elfte nummer; under bryderiet af en tryckfrihets-rättegång, hvari han då var invecklad för skriften "Prestmanna-Öde". Ett utslag af Svea hofrätt afgjorde innan kort denna rättegång, så, att han för "hårda och ogrundade tillmälen emot tidens presterskap i gemen, och obehöriga tillvitelser emot öfriga medborgare i riket", dömdes att "böta trehundrade daler silfvermynt". Egen var den omständighet, att just på dagen af detta utslag — den 23 Maj 1769 — utkom det än större förtörnelse väckande brefvet om "Mössorna": hvilket redan på sjunde dagen derefter (eller den 30 Maj) blef indraget, och redan på fjortonde (eller den 7 Juni) ådrog honom från samma hofrätt ett nytt

*) Gjörwell, i sina "Tidningar om Lärda Saker", förklarade öfversättningen vara "en ibland våra bästa". Om "Småsakerna" deremot anmärkte Salvii "Lärda Tidningar", att "der träffas mer löjliga än granskade, sammansökta fast icke uppsökta stycken . . . till en del äfven sådana, som tillförene äro tryckta i andra större eller mindre rolighetssamlingar, i von Dalins Vitterhets-arbeten, i Mina Tidsfördrif och annorstädes". Ostridigt är, att Kexél, såsom samlare, ej kunde i urskillning och noggrannhet mäta sig med de äldre Småsakernas urgifvare. Föröfrigt tillade han i sina Småsaker en ny artikel, kallad "Stats- och Lärda Nyheter". Gjörwell yttrar derom: "den är uppsatt med en qvick och bitande penna; Satyren grinar här med hela käften".

utslag, som dömde honom återigen till trehundrade daler silfvermynts böter. Ja: från kongl. slotts-kansliet utfärdades den 19 Juli ett upprepadt förbud af detta bref, med antydan för "en hvar, att inom tre månader till kongl. slotts-kansliet inlemna sina exemplar af berörda förgripeliga skrift" *). Äfven Gjörwell, i sina "Tidningar om Lärda Saker", ansåg dess innehåll för "ett högst anstötligt, om ej alldeles förgripeligt".

Vid denna tidpunkt rymde från Stockholm en utsväfvande boktryckare, Momma (den yngre), som hade inlockat Kexél i sin bekantskap och aflockat honom borgensförbindelser "för betydande penningesummor". Ej litet besvärad af de ådömda böterna för sin politiska frispråkighet, blef han nu jemväl af Mommas kreditorer "hårdeligen eftersatt". Han tillgrep nu — omkring år 1770 — den utväg, att sjelf rymma ur riket.

En hans förtrogne vän, bergsrådet Jonas Cederstedt, som i handskrift efterlemnat ett par uppsatser om hans lefnadsöden, skaplynne och befattning med sällskapet Par Bricole, förtäljer, att "han lär dock ej varit auktor till någondera af dessa båda pjeser, fast han af ungdomsoförsigtighet påtog sig dem". Se vi kanske här ett nytt vänstycke af den förlupne boktryckarn? Hade väl denne också narrat honom att för slika skrifter ikläda sig författare-ansvar? — Det märkvärdigaste vid förhållandet till Momma är ändock, att Kexél då ännu kunde antagas såsom vederhäftig borgesman för "betydande" penningelån. Hade någon förmögenhet tillfallit honom i arf efter hans nyss (1768) aflidne fader? Och var det med någon öfverlefva deraf, som han lifnärde sig under den vistelse i främmande länder, hvarifrån han först efter trenne år djerfdes tillbakavända?

Underrättelserna om denna irrfärd äro hemlighetsfulla och fåordiga. Med en svensk sjö-kapten — säges det — kom han

*) En besynnerlig åtgärd! Skriften utgjorde i tryck blott 16 sidd. 4:o; fann någon ägare vådligt att behålla det tryckta exemplaret, så kunde han således, inom en så rundlig preskriptions-tid, med lätthet hinna afskrifva hela den lilla boken.

till Portugal, blef der känd af Fox, och begaf sig med honom till London. "Om sina resor utomlands har han ingenting anmärkt", heter det i en anteckning; "men ihågkom Pitt, Fox, Pombal". Enligt samma anteckning, hade han ock under denna tid — förmodligen under vistandet i Portugal — haft en tanke att öfvergå till katholska läran.

Tryggad genom Gustaf III:s revolution, visst icke för nya björnar, men åtminstone för "Mössornas" hämd, återkom han till fäderneslandet 1773. Af dåvarande direktören vid kongl. theatern, Patrik Alströmer, blef han nu der anställd såsom "ordonateur": en titel, vid hvilken det redan för hans samtida föll sig svårt att fästa något bestämdt begrepp, emedan den, under en rättegång 1777, sålunda öfversattes af hofrättsrådet Linderstedt: "Den vid de kongl. spektaklerna någon slags befattning hafvande Olof Kexél". Omkring 1778 befordrades han till sekreterare vid direktionen öfver kongl. maj:ts spektakler: ty så kallas han redan i theater-almanackan för 1779. Man finner honom sedermera nämnd, än sekreterare i kongl. opera-direktionen (så på titelbladet af hans berättelse "Zamaleski"), än sekreterare och ombudsman. Till hans sista befordran öppnades honom vägen genom Bellmans död: han blef nämligen då — 1795 — sekreterare vid direktionen öfver kongl. nummerlotteriet. Ett lefnadsbröd, hvilket man alltså fortfor att för poeter — åtminstone af det muntra slaget — anse såsom särdeles lämpligt.

Var Kexél icke ämnad att ingripa i det politiska samfundslifvet, så ingrep han deremot i det sociala med en icke ringa, om än i mångens ögon föga tackvärd verksamhet: såsom egentlige stiftaren af det ryktbara och ännu florerande sällskapet *Par Bricole*. Anledningen dertill gaf honom i November 1774 ett sammanträde af några lustiga bröder på källaren Kejsarkronan, för hvilka Hallman höll ett parentationstal, hvars föremål hette Sackenhjelm och hade varit ägare till flyglarne af Bergstralska huset. Det parodiskt-högtidliga i talet och i hela tillställningen roade Kexél så mycket, att

han, sedan detta sällskap emellertid hade flera gånger samlat sig på nyssbemälta ställe, omsider 1777 företog sig att inrätta det såsom en Orden, med allahanda sinnebilder, ceremonier och vidgadt upptagande af ledamöter. Snart nog infunno sig deltagare, eller "bröder", äfven från samhällets högre och högsta kretsar. Hertig Carl blef "Protector"; och på en maskerad hos hertigen visade sig hela brödragillet såsom formligen inbjudet, hvarvid en af dess förnämsta medlemmar, bokhandlaren Schildt, bar en bröstsköld eller crachan med två förgyllda svin uti. År 1778 var sällskapet redan för talrikt att rymmas inom Kejsarkronans murar: det flyttade då "till Hüner på Börsen"; och på kronprinsens födelsedag, den 1 November samma år, sågs det derstädes församladt att betyga sin glädje. Ännu voro dock inga skriftliga stadgar uppsatta, utan receptionerna omvexlade efter Kexéls mer och mindre goda lynne. Men sedan också hans tillkommande biograph Cederstedt blifvit ledamot, erhöll Kexél i honom en medhjelpare att åt alltsammans gifva en mera bestände form; hvartill föröfrigt den ifrigaste biträdaren var lifdrabanten Arvid Adrian Stjernecrantz, en ledigt versgörande, föga poesi-haltig, men ingalunda oqvick Bellmannian. Den första reception efter gifven och fixerad ritual skedde den 11 November 1779, och samma år firades för första gången den 4 December såsom ordensdag. Kexél upphörde dermed likväl icke att fortsätta sin stiftelses utbildande genom nya grader och påfund. Ifrån dess början till sin död var han sjelfskrifven general-ceremonimästare i alla grader, och alla ceremonierna på stordagarne äro af honom nästan ensam anordnade. Då han till en ordensfestdag utkorade Sophias dag (den 15 Maj), lät han, stillatigande, mången anse detta för en undersåtlig hyllning åt dåvarande drottningen. Men sanna meningen var att dymedelst fira den vackra och vittra Sophia Holmstedt, hos hvilken han (enligt Cederstedts uttryck) "låg länge för ankar". Åt henne hade han öfversatt Chamforts komedi, "Slafhandlaren i

Smirna" *); glad, att hon troddes vara dess öfversättarinna, och såsom sådan äfven blef i tidningar besjungen.

Med skäl yttrar Sondén: "Märkvärdigt blifver det alltid, att ett dryckesgille, till en början bestående af några få vänner utan rang i det allmänna, kunde inom få år förvandlas till ett af de mest talrika ordens-sällskaper, der icke blott personer af de högsta värdigheter, utan äfven alla utmärkta snillen hade inträdt. Att det vittnar om utomordentliga talenter hos den man, som hufvudsakligast bidrog att lifva och sammanhålla sällskapet, lärer icke kunna bestridas". Erkännom dock, att det tillika vittnar om makten af en tids-ton, hvars rike vi för ingen del önska återställdt. I alla fall skulle man bedömma Kexél högst obilligt, om man antoge, att han i Par Bricole ville inrätta ett drinkare-institut. Visserligen älskade han glaset; och dem, som rådde honom att derifrån afstå, svarade han troligtvis, hvad Cervantes fordom svarade studenten från Salamanca: "rådet är godt och förståndigt, och mången har sagt mig detsamma förut; men det synes dock, som vore jag egentligen född till att dricka". Likväl var det komiska i dessa tillställningar alltid för honom sjelfva hufvudsaken, eller det ändamål, till hvilket han konstnärligt bearbetade deras bacchiska beståndsdel såsom medel. Ett mångårigt skämt i dramatisk form, ett permanent lustspel, hvari han oafbrutet var än gamla, än nya rolers aktör, uppfinnare och utdelare — se der, hvad hela Par Bricole i grunden var för Kexél. Hallman delade, äuskönt med en blott episodisk samverksamhet, hans synpunkt. Naturligt är att Bellmans biträde lika litet fick och kunde uteblifva, som Hallmans. Men det var Kexél, som hade tagit saken i sin hand; och i motsats till honom, som aldrig tröttnade att år ut och år in bedrifva detta skämtspels vidare utbildning, visade sig Fredmans-diktaren för mycket lyrisk att annorlunda dertill bidraga, än med ögonblickliga munterheter och qväden.

*) Stockholm 1774, 8:o.

Den tideräkning, som Kexél der hade infört, var, att — liksom ifrån ett *ab Urbe Condita* — tälja åren "ifrån kronobränneriernas inrättning". Hade dermed ock för hans financiella omständigheter ett nytt och förmånligare tidehvarf velat ingå! Men dessa kunde aldrig upphjelpas ur det obestånd, hvari de blifvit störtade genom bekantskapen med Momma. Och här ser man drifffjädern till det arbete (om det så skall kallas), som han 1776—1777 utgaf under benämningen "Mina Tidsfördrif på Gäldstufvan". Det är återigen en samling plocksaker, af små berättelser, anekdoter, infalls-reflexioner och dylikt kram, dels lånadt, dels eget, dels (hvilket väl gäller om det mesta) bäggedera; men öfverhufvud af en sjelfsvåldig, ofta högst lättfärdig och sköraktig beskaffenhet, alltsammans tydligen åsyftande att, utan skygghet för äfven de sämsta medel, locka det största möjliga köpare-antal. Vi veta ej, om det var en redan verkligen upplefvad belägenhet, eller ännu blott en förebådande syn, som, i ett slags med "Bysatt" undertecknad dedikation till läsaren, sålunda målas: "I denna kreditens obyggliga hämde-arrest, der Ängslan på ena sidan sitter i svart robekofta och sjunger fångvisor, och Bedröfvelsen på den andra, i en gammal utsliten nattrock och förklarar Utsöknings-Balken, — hvad menar du väl der kan gifvas för nöjen? Nerrökta murar, rostiga galler, dånet af riglar och lås, åsynen af svarta peruker och långa messingsvärjor, kunna ju icke ge något särdeles angenämt tidsfördrif. Icke dessmindre bjuder jag till, att roa mig så godt jag kan. Här lemnas dig ett prof. Vinner det ditt bifall, så skall jag uppvakta dig med fortsättningen; om det inte dessförinnan skulle behaga min borgenär, den stränge herr Mutarmius, att återge mig min förlorade frihet". Ett slikt betryck må ursäkta, så långt det förmår, hvad hos' en starkare karakter näppligen skulle kunna förlåtas. Tre häften följde hastigt på hvarandra; flera voro i antåg: men lagens hammare kom emellan. Den påkallades af Stockholms konsistorium: synnerligen med an-

ledning af ett par berättelser, "Baldur den Vise" *) och "Pater Gispogapius" **), i hvilka ett uppenbart spe drifves med Bibelns berättelser om Salomo och om Simson. Några derjemte förekommande gäckerier, som enkom rörde preseståndet, troddes hafva medverkat: men sanning är, att i de nyssnämnda skrifterna har Kexél tillåtit sig travestera Simson, Salomo, Höga Visan m. m. på ett vis, hvari alla fromma och allvarliga lynnen oundvikligt måste finna religionen och moralen lika oblygt begabbade. Gifvas bestående samhällslagar till bådas fredande och helgd, så bör man väl åtminstone en och annan gång påminna det qvicka okynnets skenande sällar, att dessa lagar — äro till. Så tänkte de åklagande; och deremot är, i sjelfva verket, så mycket mindre något att invända, som det vid parodiska lekar med bibliska framställningar gör en ofantlig skillnad, om skämtet är (såsom vanligen hos Bellman) ett på sångens vågor snabbt förbigycklande ögonblicks-utbrott af öfverdådig, men reflexionslös och harmlös glädjeyra, eller om det i prosa spinner ut sig till långa historier, hvilka väl icke alltid förutsätta, men dock lätteligen tyckas förutsätta en eftertanka, en öfverläggning, en mot det Heliga fiendtlig afsigt. Enligt Sondéns omdöme, skadade dock de kärande sin sak och gagnade Kexéls: ty denne "fick tillfälle, att genom qvicka förklaringar, som (i sitt slag) vida öfverträffa sjelfva Tidsfördrifven i värde, vinna alla skämtets vänner på sin sida och derigenom bereda arbetet en större afsättning, än det annars skulle hafva haft". Men att rättegången skulle förskaffa honom en större popularitet, förutsågo sannolikt åklagarne sjelfve. De vunno i alla fall sitt syfte: Kexél kom i en ganska svår klämma, och lät den — såsom hans följande skrifter utvisa — lända sig till varnagel. I kongl. öfre borgrätten, inför hvilken

*) Fullständiga titeln: "Baldur den Vise. Historiett, funnen i ett sterbhus i Sigtuna".

**) Fullständiga titeln: "Sagubrott om Pater Gispogapius, funnet i Sveno Dalii eller Salig Gubbens papper och öfversatt ifrån Latin i förra seculo af en hospitals-pastor i Sölfvitsborg".

målet instämdes, yrkade tre ledamöter på offentlig afbön i Storkyrkan, jemte böter af hundra daler silfvermynt för boken och tjugu daler för hans första "förklaring"; tre ledamöter ville befria honom från kyrkoplikten, men höja böterna till trehundrasjuttio daler silfvermynt, — nämligen femtio daler efter lag, trehundra efter tryckfrihets-förordningen och tjugu för otjenlig skrifart. Slutligen förenade sig alla med en ledamot i det förslag, att Kexél skulle undfå en varning och bokens båda första delar indragas. Dess afsättning blef således åtminstone för några år framåt hämmad. Det var hans lycka, att han ägde "gynnare, som togo honom under armarne". Troligen hade han eljest förlorat sysslan; hvilket aktor strängt påstod.

Tio år derefter kungjorde Kexél i Stockholms-Posten *), att han ämnade utgifva en ny upplaga af dessa Tidsfördrif, tillökt med en fjerde del och de förutnämnda "Förklaringarne". Löftet uppfylldes dock icke; först efter hans död blef boken ånyo upplagd **). Deremot utgaf han ett par andra samlingar af liknande slag: "Mina Tidsfördrif på Högvakten" (1780) och "Bacchi Handbibliothek, eller Nya Tidsfördrif på Gäldstufvan" (1785—1786); den förra i två flockar, den senare i fyra delar (alla små). I båda dessa är han betydligt mera återhållsam och varsam. Deras ästhetiska värde är föröfrigt ej större, än de förras. Salvii "Lärda Tidningar" hade yttrat om "Småsakerna", att de innehålla "mer löjliga än granskade, mer sammansökta än utsökta stycken i bunden och obunden skrifart". Äfven dessa följande samlingar torde till större delen förtjena samma dom. Den sista, eller "Bacchi Handbibliothek", har Bellman riktat genom åtskilliga bidrag. Icke dessmindre måste den upphöra, i följd af afsättningens omotsvarighet till tryckets och kopparstickens dyrhet. Längre fram blef den dock mera efterfrågad, och omtrycktes i en ny upplaga, hvars häften utkommo dels kort före, dels kort efter författarens död.

*) Årg. 1787, N:o 119.
**) Stockholm 1798.

Litterär-historiskt interessanta äro de "Theater-Almanackor", som Kexél för åren 1779—1789 utgaf*). De innefatta, utom kalendern och kongl. theaterns stat, förteckningar på dramatiska arbeten, som å kongl. svenska theatern blifvit uppförda; små biographier och strödda underrättelser om theaterförfattare och skådespelare; theater-anekdoter, m. m. I sitt slag väl redigerade, samt utstyrda med musik-bilagor och plancher, meddela de — såsom man ser — mången för historien om svensk vitterhet och konst vigtig upplysning.

Den qvickhet och rolighet, som i alla fall ej kan frånkännas månget af de i "Tidsfördrifven" införda stycken, utmärka, i förening med en bättre ton än der vanligtvis herrskar, den till sällskapet Par Bricole dedicerade berättelsen "Zamaleski" **). Det är en öfver hofmän och konungagunstlingar satiriserande novell: måhända till grunddragen lånad från flera författare; med sådant var Kexél aldrig noga. Sjelf kallar han den på titelbladet "öfversättning från flera språk". Egendomlig är der likafullt åtminstone den stil, hvarigenom han alltid sammangöt äfven det lånade till någonting nytt och påtryckte det sin stämpel. Föröfrigt skönjer man genast så väl här, som i berättelserna om Baldur, Gispogapius m. fl., en liflig återklang af Voltaires sätt att berätta. — Det har blifvit anmärkt ***), att Kexéls "skizzer och skrifter af blandadt innehåll äga en egen märkvärdighet såsom innebärande de första försöken till Svenska novellen". Men likartade försök kunna uppvisas redan bland Dalins skrifter. Näppligen får alltså Kexél anses för Svenska novellens fader i samma mening, som Mörk är Svenska romanens. — Var, måhända, äfven till detta verk bevekelsegrunden mera behofvets än snillets: så är den dock, genom utförandets talent, här fullkomligen öfverskyld.

*) "Kongl. Svenska Theaterns Almanach för året 1779". Stockholm 1779. O. s. v.

**) "Zamaleski. Historisk Berättelse". Stockholm 1781.

***) Palmblads "Biographiska Lexikon", B. VII, sid. 37.

Men fullständigast gäller detta om dem af Kexéls arbeten, för hvilka efterverlden är benägnast att inrymma honom en plats i sin hågkomst: de dramatiska. Med klar kännedom af sin natur, höll han sig der inom lustspelets område, och helst inom den rena komediens. Så ofta han var trogen denna sin innersta syftning, lyckades han till den grad, att han ännu qvarstår såsom en af de utmärktaste bland dem, som hos oss försökt sig på samma täflingsbana. Med undantag af ett par öfversättningar från Fransyskan, den på mamsell Holmstedts vägnar tolkade "Slafhandlaren i Smirna", samt "August och Theodor eller Kammar-Pagerne", som uppfördes första gången 1794, äro de öfriga originaler i den betydelse, som Kexéls egnaste arbeten vanligtvis voro det. Vi nämna dem här i ordning af deras ålder: "Sterbhus-Kamereraren Mulpus, eller Kaffehuset i Stora Kyrkobrinken" första gången uppförd den 5 Januari 1788; "Michel Wingler, eller Bättre vara brödlös än rådlös", första gången uppförd den 18 September 1788; "Bergslags-Fröken eller Rivalerne", första gången uppförd den 3 Maj 1789; "Kapten Puff eller Storprataren", första gången uppförd den 15 December 1789; "Välgörandet på Prof, eller den oförväntade Mågen", första gången uppförd 1790; "Folke Birgersson till Ringstad", första gången uppförd den 28 Januari 1793; slutligen "Namnsdagen", första gången uppförd den 18 Februari 1795. Alla dessa skådespel äro, såsom nyss yttrades, originala på Kexéls vis; det vill säga: å ena sidan, till grundtankar, till flerahanda motiver lån än från Fransyska, än från Engelska skådespel; men å andra sidan så fria bearbetningar och ombildningar af det låntagna, att deraf hafva uppstått nya skapelser, som ej blott till språk, utan ock till seder, tidsomständigheter, skådeplats, hela lynnet af både personer och infall äro fullkomligt Svenska. Ingenstäds har han trälaktigt släpat sig i sina föregångares fotspår; till och med icke i "Folke Birgersson till Ringstad", — det enda af dessa arbeten, der han sjelf ansåg sig hafva så pass nära slu-

tit sig till sin förebild *Raoul de Crequi*, att han tyckte sig böra namngifva den. Undantages detta stycke, som kallar sig "komisk opera" och är gjord till musik af D'Aleyrac, men innehåller oändligen litet af komisk art, äfvensom "Välgörandet på Prof", som väl i likhet med de öfriga benämner sig "Komedi", men fastmera har den sötsliskiga kärleks- och välgörenhetsandan af hvad man under Kotzebues period plägade kalla "dram": så äga vi deremot, i de andra, verkliga komedier både till namnet och till gagnet. Af dessa åter är den äldsta, eller "Sterbhus-Kamreraren Mulpus", på samma gång den mest farce-artade och den såsom komposition minst betydande; det roligaste der, utom ett slags prolog *) i Haquin Bagers namn, är den första och i sitt slag mästerliga scenen, som föreställer en politisk tvist mellan ett par kannstöpare. Att det hela är mera farce-likt än något af de öfriga Kexélska skådespelen, var kanske anledningen dertill, att denne "Mulpus" länge tillskrefs Hallman, och att Stjernstolpe har infört honom i sin (temligen slarfviga) upplaga af Hallmans skrifter. Också har sällskaps- och samtals-tonen här mindre finhet, än eljest är vanlig i dessa styckcn, der den, i aldrig svikande ledighet och naturlighet, alltid håller sig på lika afstånd från pöbelaktighet som från öfverspänning. Sjelf rekommenderar författaren, i prologen, sin komedi blott "till representation uti Humlegården"; och i fall det var Humlegårds-theatern, som år 1788 — i Stockholms-Postens underrättelse om detta styckes första uppförande — kallade sig "Nya Svenska Theatern" **), så uppfördes det knappast sedermera på någon förnämligare skådeplats. De andra deremot åtnjöto alla den hedern, att

*) Eller "Dedikation efter stånd och värde, till alla i gemen och hvar och en i synnerhet, som antingen förestå eller bivista Stockholms kaffehus".

**) Var denna densamma, som på titelbladet af "Folke Birgersson" heter "Nya Kongl. Theatern"? — Det är föröfrigt Stockholms-Postens ofvan anförda annonce, i N:o 3 af årg. 1788, som bevisar, att "Mulpus" tillhör Kexél; hvilket ytterligare bestyrkes genom samma tidnings N:o 132 af årgången 1790.

gifvas på stora Dramatiska Theatern; och med ett bifall, som de i sanning förtjente. I många år fortfor detta utan afbrott. "Michel Wingler", som redan den 13 April 1790 uppfördes "för tjuguåttonde gången", syntes på våra theatrar ännu i nuvarande århundrades början. Hammarsköld berättar sig hafva sett honom spelas. "Kapten Puff" har bibehållit sig på scenen ända till våra dagar. Väl kom detta i väsendtlig mån deraf, att hufvudrolen var en af dem, hvilka den oförgätlige Hjortsberg spelade med synnerlig förkärlek och hela sin rika talent: men Kexél hade dock skänkt honom rolen eller sjelfva dess grundinnehåll, i sin af glädtighet sprittande, af qvickhet gnistrande teckning. Att "Bergslags-Fröken" blef ofta uppförd, vet jag: och troligt är, att "Namnsdagen" blef det äfvenså; ty den ansluter sig, i lynne och värde, ganska nära till de trenne förutnämnda.

Hammarsköld, som af de Kexélska lustspelen kände blott "Kapten Puff" och "Michel Wingler", och med skäl fann dem utmärkta genom intrigens sinnrika inveckling, situationernas lifliga och raska komik, jemte ett ledigt och qvickt, men alltid lika städadt samtals-språk, hade således ej heller orätt, när han förmodade dessa egenskapers närvaro äfven hos de öfriga, för honom endast till namnet kända. Minst tillfredsställd skulle han säkerligen blifvit af "Välgörandet på prof". För min del är jag likväl föga belåtnare med "Folke Birgersson", hvars enda komiska företeelse är fångvaktaren Östen; troligt är dock, att denna såkallade "komiska opera", som på mindre egendomligt vis tillhör Kexél och derför af Hammarsköld nämnes särskildt, visar sig någorlunda till sin förmån på scenen, der handlingen och orden verka i förening med D'Aleyracs musik. Deremot är och förblifver "Kapten Puff" alltid Kexéls egentliga mästerverk. Icke lätt förglömmer man de godbitar, som utgöra dess högsta glanspunkter. En dylik är t. ex., när Puff sålunda skildrar sig för Brukspatronen:

"Jag talar sällan och litet, men alltid kort och begripligt; och deri består konsten. Ni skulle hört mig på riddarhuset vid 1765 års riksdag,

när jag i fem timmar och en qvart talte mot hemligheter, tysthets-eder pickenicker, kontradansar och kabaler, såsom oförgripliga hufvudgrunder till alla de odygder, lister, ränker, bedrägerier, hierarkier, oligarkier, aristokratier, anarkismer, despotismer, lurendrägerier och lönskaläger, hvarmed den menskliga naturen i och för sig sjelf är bekajad, dels härflytande ifrån tvång uti, med, öfver och emot menniskoförnuftets förmögenheters bruks ändamål; och när jag kom till den riksödande vexel-kursen, och medborgares fredande genom frihet i tryck, pennor och papper emot det landsförderfliga ämbetsmanna-väldet, så talte jag med sådan styrka, att sekreteraren knappt förmådde föra protokollet för lutter admiration; också sa' salig contre-amiralen Änterfelt, att jag borde liknas vid den Romerske Cicero, som var talman för borgare-ståndet i Rom i kejsar Augusti tid . . .

Brukspatronen.

Jag tror, att göra mer och prata mindre är det bästa.

Puff.

Den moralen kan passa för folk, som tala illa, och som, med sitt långsamma Ja så och Nej säg, kunna sätta gallfeber på ett helt auditorium. Jag var knappt tre år gammal förr'n jag talte rent, ja, så väl om en hop saker, vida öfver mina år och mitt begrepp, att min farmor tog mig en dag på sina armar. . . Den saliga hedersgumman, vill jag säga, höll till mig följande tal — jag minns det, som det varit i går: ty hjertat hos ett barn är som ett mjukt vax; man kan trycka dit hvad man vill, och det förgår aldrig. Om ni vore så hemma i physiken och anatomien som jag, så skulle jag demonstrera det för er: ty jag har i all min dar varit en stor älskare af litteratur; och det är vackert nog för en gammal militär som jag, att veta litet i hvarje. Jag känner Cartesii hvirflar, Swedenborgs lära om andarne, aerostatiken och hydrologien. Swedenborg och jag voro goda vänner. Han var den bäste theaterskribent och den snällaste criticus på sin tid; och det är just efter honom, som jag skrifvit den dråpliga kritiken öfver en bekant Opera, i en veckoskrift, på hvilken jag är medarbetare och prenumerant. Ni bör ha er hvar sin prenumerations-sedel. Om jag hade tid, skulle ni få höra en kritik i samma vittra sak öfver den namnkunnige Grekiske poeten Virgilius Maro, som dog för 1500 år sedan i Karthago . . .

Brukspatronen.

Virgilius dog ju i Rom? Sa, sa, sa!

Puff.

Disputera mig inte det! Historien känner jag på mina fem finger, och citerar den alltid à propos. Jag har inte glömt det minsta af hvad

jag läst. Segern vid Salamina och Marathon, der Julius Cäsar blef fången, bataljen vid Actium, som Alexander Magnus förlorade Anno Mundi 2004, bataljen vid Ivri der Henrik VI slogs emot Hugenotterna, belägringen vid Lützen, der Carl XII blef skjuten — — jag tror jag confunderar mig i anseende till ställena.

Brukspatronen.

Nå, nå, det är inte underligt — det var också en mäkta stark digression, ifrån sal. farmors lärorika tal till Alexandri Magni bataljer. Jag måste i alla fall bekänna, att jag aldrig hört någon citera historien med så mycken precision, som ni. Det är visst inte allom gifvet, det. Sa, sa, sa!"

Läsaren torde knappt hafva väntat, att denne Puff var, utom allt annat, äfven en så väldig "nationens man"; som i sina dagar bekämpade hierarki, aristokrati, despotism, ämbetsmannavälde, jemte andra menskligheten och statens brister, med föga mindre vältalighet, tankedjup och sammanhang, än hans talrika efterföljare i en senare tid, och med nära nog samma styrka i historiska insigter. Att se och höra honom föreställas af Hjortsberg, säges varit en fröjd utan like; och den store lustspelaren skall dervid särdeles förvånat genom snabbheten af sin tunga.

Om Hallman veta vi, att han, i enskilda kretsar, stundom sjelf spelade sina skådedikters hufvudroler: så t. ex. (enligt Gustaf III:s egen dagbok) "Skeppar Rolf", när pagerne 1778 inför konungen uppförde detta stycke *). Att Kexél äfven i denna omständighet liknade sin vän, se vi af Schröderheims "Anteckningar". Föröfrigt var ju hela hans ledamotskap i Par Bricole ett ideligt lustspelande. — Men desto förundransvärdare måste det synas för enhvar, som med uppmärksamhet öfverskådar banan af hans lefnad och verksamhet, att han först under sina senaste lefnadsår på allvar öfverlät sig åt dramatisk diktning. Var det han sjelf, eller var det theaterstyrelsen, som ej förr upptäckte hans förnämsta, hans egentligaste kallelse?

---

*) "Gustavianska Papperen", Del. II, sid. 142.

Lyckligt hade tvifvelsutan varit i hvarje afseende, om detta uppdagande skett mindre sent. Således ock i ekonomiskt: ty såsom visst kan antagas, att han af sina dramatiska skrifter skördade större inkomst, än af de andra. Men att fattigdomen blef hans följeslagare hela lifvet igenom, och till och med mångengång försatte honom i en belägenhet af yttersta nödställning, få vi dock ej alltför mycket beklaga: ty detta öde sammanhängde så väsendtligen med hans karakter, och bars af hans lynne med en så lekande lätthet, att det syntes vara en oskiljaktig beståndsdel af hans personlighet och ett nödvändigt villkor för dess trefnad. Att arbeta med ansträngning och ihärdighet, att spara, att neka sig någon njutning när en sådan för ögonblicket stod till buds, att låta dess gamman hämmas eller ens i ringaste måtto störas och inskränkas genom tankar på morgondagen, var aldrig hans sak: men också aldrig att beklaga sig, att ligga vänner till last, att anropa välgörares ädelmod. Armodet förekom honom sjelf såsom så naturligt hörande till hans dagsordning, att han omöjligen kunde finna det mera värdt andras uppmärksamhet, än sin egen. Derför undvek han ock helst, ehuru stor sällskapsälskare han var, att mottaga besök hemma i sin kammare. En ämbetsman, med hvilken han någon tid bodde i samma hus, anade hans knappa omständigheter, sökte hans bekantskap för att kunna hjelpa honom, och öfverraskade honom en dag i hans rum. Husgerådet bestod då af ett bord, ett par krassliga stolar, ett bläckhorn, och en butelj, som nyttjades till ljusstake: men vid bordet satt han sjelf på den ena stolen i en klädsel, hvars prydlighet sällsamt afstack mot hela den öfriga omgifningen. I denna punkt var han nämligen alltid högst ordentlig och städad. Uppoffrade han stundom något af andra nöjen, så skedde det endast för nöjet att alltid vara välklädd. Hans linne var esomoftast i torftigaste skick, men fina och välstärkta manchetter felades aldrig; när han klädde sig, för att gå ut, fasttråcklade han dem sjelf vid den söndriga skjortan; den klädning, hvari han trädde ut på gatan, var

hans enda; men alltid lika elegant, som hans chapeau-bas-hatt och hans hår, hvilket ständigt befanns kammadt och pudradt med stor omsorg. Att kunna öfverrumpla honom i hans boning, måste föröfrigt räknas till ovanliga händelser: ty sällan tillbragte han dagen der, och äfven då träffades dörren oftast igenläst. Skälet gissas utan möda. Stundom uppsnappades han dock af de stöfvare, som han ville utestänga; han inqvarterades då, för längre eller kortare tid, på högvakten: men detta blef för honom en ny källa till komiska "tidsfördrif". Vännen Cederstedt säger sig hafva "föga sett honom lustigare, än då han 1780 var insatt på högvakten för gäld". Våren 1781 finna vi honom åter i samma läge. Opera-dagarne uttogs han ur häktet för att göra sin tjenst, och inspärrades derefter ånyo. Förutseende, att fångenskapen denna gång skulle bli långvarig, betraktade han sig nu såsom från sällskapet Par Bricole redan afliden; och lät vid allmän ordens-sammankomst uppläsas en skrifvelse, daterad "Eliseiska Högvakten den 3 April 5:te året efter Kronobrännerîernas inrättning", i hvilken han på följande sätt utnämnde sin efterträdare:

"Högst uppsatte, högst durchsigtige och högst oförgänglige Bacchi män, guvernör samt ordförande! — Högt uppsatte, högt durchsigtige och högt oförgängelige Bacchi män och vice guvernörer! — Durchsigtige och oförgänglige seende bröder af sjunde hemliga graden! — Förnumstige och skinande bröder Bacchi söner, capitulares och consistoriales! — Sedan mitt våta lif ändteligen hunnit sitt mål och den nyktra misskrediten numera beledsagat mig till mitt otörstiga hvilorum, har jag velat gifva eder tillkänna, älskelige i Baccho, att jag, innan denna torra katastrophen skedde i min fuktiga vandel, med fulla sinnen, pokalen för munn och skorpan i näfven, i närvaro af den milde fadrens män och högst ansenlige procuratorer, testamenterat, skänkt och förärat min i lifstiden innehafvande general-ceremonimästare-staf och öfriga förnumstiga dekorationer och höga rättigheter till vår faders äldste son, den seende, durchsigtige och oförgängelige brodern Björkstedt; förstandes jag på dessa torra Eliseiska fälten i det glada hopp, att j, mina älskelige, denna min våta och yttersta vilja benäget verkställen . . . Böljorna frusa i kreditens Phlegethon; Charon på stranden, i skinnbyxor och messingsvärja, ropar mig; Plutos politimästare rycker mig pennan ur handen: så jag får icke mer, än underteck-

na mitt numera på sedlar till sedelhafvaren och accepterade källare-räkningar onyttiga namn".

Att sällskapet, efter mottagandet af detta sändebref, med en högtidlig parentations-akt firade minnet af den till högvaktens elysium hädangångne, bevittnar tillfyllest, huru högt Kexél var af samtliga ordens-bröderne älskad och ansedd. Detsamma intygas genom en af honom sjelf uppsatt förteckning på de bröder och vänner, som under denna tid hugnade honom med besök. Den upptager 252 personer, och af båda könen. Fruntimren betecknar han dock, af grannlagenhet, endast med omskrifningar eller initial-bokstäfver: t. ex. "*Une dame de qualité* v. K"; "Tvenne hederliga fruntimmer af mina vänner"; "Mamsell M. E. B." o. s. v. Männerne äro af åtskilliga stånd; till större delen militärer och civile ämbetsmän. Med undantag af några få, som äro förklädde bakom skämtsamma benämningar, — t. ex. "*Lasse Eumele, prince d'Admet*" — förekomma de öfriga med utsatta namn, ofta äfven titlar; de, som voro "bröder", angifvas likväl vanligtvis blott med denna. Sålunda träffa vi här t. ex. brodern Bellman och brodern Hallman (som synas besökt honom tillsammans); brodern A. Stjernecrantz; brodern Schildt, brodern Holmberg (båda bokhandlare); brodern Karsten; brodern, sekreterarn Stenberg; brodern, kapellmästarn Uttini; mons. Marcadet; öfver-hofjägmästarn, direktören öfver kongl. spektaklerna, R. och C. af K. M. O., herr grefve Fersen *); brodern Schröderheim; brodern Lenngren; brodern, kongl. bibliothekarien Kellgren; brodern Masreliez; brodern Gjörwell; baronen och ryttmästaren brodern Reuterholm; brodern Hederstam, "*directe* från landet"; baronen och ryttmästaren Rudbeck, "å egna och nådig fruns och frökens vägnar"; baron Silfverhjelm; hofjunkaren Paykull; regeringsrådet Zibet; ryttmästaren Schmitterlöw; ryttmästaren Jernfeltz; löjtnanten Holthusen; en mängd löjtnanter och fän-

*) Af de personer, som hörde till theatern, torde knappast någon enda saknas på förteckningen.

drikar vid k. lifgardet, mestadels grefliga (Schwerin, Wrangel m. fl.); bland de icke-grefliga möter oss den sedermera så ohyggligt ryktbare Ankarström.

Ändtligen slapp han åter ut på fri fot, sedan operadirektionen hade reglerat saken på det sätt, att hans borgenärer fingo uppbära det mesta af hans lön. Fortfor detta förhållande (såsom det synes) en längre tid framåt, så beskärdes honom dock alltså, med detsamma, äfven en fortfarande orsak till sådana själs-utgjutelser, som t. ex. detta lilla klago- och tröstequäde, hvilket han daterat "den 26 Juli 1782" och kallat "Moralische Gedanken, *ou mes Regrets et ma Consolation*":

"Jag flera björnar har, än himlahvalfvet stjernor,
Än Södertelje svin och storsultanen tärnor,
Än Hüner droppar har i sina våta krus,
Än Bergman har procent och skinnarn Björk har hus.
Allt sådant likafullt mig aldrig så förskräcker,
Att, då en Bacchi bror sin flaska till mig räcker,
Jag henne tar emot och dricker som jag kan,
Och ger hvarenda björn åt Beelzebub och Fan".

De krigiska åren 1788—1790 spridde sin oro jemväl till Kexéls lefnadskrets. Deras somrar tillbragte han derföre helst på landet; om än, såsom det vill tyckas, icke just i någon arkadisk oskuld. Ty Cederstedt berättar, att han "under dessa kritiska tider" sökte sin tillflykt hos "de tvenne Gudomligheter, som både försötma och förkorta det menskliga lifvet; dock torde Fröja oftare blifvit åsidosatt för den milde fadern; den, som häruti kunde gifva bästa upplysningen, vore mamsell Anna Sophia Lind." Mellertid var det ock under dessa år, som han egentligen uppträdde såsom dramatisk författare; och det med en alstringsdrift, en fruktsamhet, som upphörde först med hans lif. Häraf, så väl som af åtskilligt annat, kan man draga den slutföljd, att han i de båda gudomligheternas dyrkan ändock iakttog en viss måtta, hvilken hans beundrare och härmare väl i allmänhet föga behjertade.

Närmaste föremålet för hans egen beundran, och äfven (i ej ringa mån) för hans härmning, var Bellman. Och huru skulle en sådan natur, som hans, kunnat lefva i Bellmans sällskap utan frestelse till försök, att — så långt ske kunde — inympa hans egenskaper på sina? "Kexéls lekande snille", säger Cederstedt, "var föga fallet för djupa betraktelser; men hade en stor lätthet att på stället applicera andras produkter som sina egna, och dermed dels roa, dels förundra sina åhörare och läsare. Hans dristighet att föra till torgs det han visste, hans behagliga sätt att göra det, gjorde, att man ej så noga räknade med honom i sådana fall, utan lät gerna ett ofta upprepadt infall, antingen af honom sjelf framkläckt eller af andra lånadt, hvarje gång passera som en ny original-produkt. Jag har ofta sett folk förgapa sig öfver hans Inpromtuer, hvilka jag hört väl tjugu gånger förut. Bellman började han att efterapa först vid sin hemkomst utifrån; och vänjde till slut genom konst naturen och minnet, att de vackraste af hans bacchanaliska sånger flöto ur honom med den mest förundransvärda lätthet. Dervid halp honom äfven, i början, en ganska vacker röst; den förföll mycket de senare åren." — Hade ej de flesta af hans många visor och sångstycken gått förlorade, så skulle vi nogare kunna bedömma deras förhållande till Fredmans-dikterna: dock har man i "Bacchi Manskap på Paraden", i "Bacchanalisk Afbön", i "Concurs-Grälet", som sjelft angifver sig "höra till Bacchi Concurs i Fredmans Sånger", fullgiltiga prof, ej blott på den lediga verskonst som utmärker alla Kexéls rimstycken, utan ock enkom på hans skicklighet att tillegna sig en efterklang af Fredmans lyra. Han går så långt deri, att han, ehuru eljest i sitt språk öfverhufvud korrektare än Bellman, dock i dylika stycken jemväl tillåter sig åtskilliga begagnanden af dennes hvardagstals-grammatik. I alla fall se vi, också då frågan är om hvad han föredrog "mellan skål och vägg", huru alla underrättelser sammanstämma till bekräftande deraf, att hans snille, makalöst i smidig imitation och behändig plagiering, var märkvärdigast

genom sin förmåga att omsmälta hvarje lån till sin verkliga och obestridliga tillhörighet — ofta blott medelst helt få tillsatser ur egen fatabur. Denna egenskap, att i sjelfva imitationen ändock vara original, förenad med hans anspråkslösa lynne, hans fyndighet på upptåg och hans alltid jemna glädtighet, gjorde att Bellman, som eljest lätt kunde ansett honom för en underhaltig kopia af sitt eget väsende, nu i honom såg en omistelig fosterbroder, som åtminstone mångårigt förblef en hufvudperson i hans dagliga umgänge.

Härtill kom ännu en omständighet. Vida honom underlägsen såsom skald, stod Kexél likväl fullkomligt med honom i jemnbredd såsom qvick; och denna qvickhet, åt hvilken ett så glänsande spelrum var öppnadt vid tecknandet af t. ex. Kapten Puff eller af Löjtnant Geheimenschreck *), steg i hans prosa stundom till en humor, som ingalunda förbleknar bredvid humorn i Bellmans lyrik. Den har visserligen icke på sitt djup samma känsla; men på sin yta samma blixtring af verlds-parodierande fyrverkeri, lika outtömligt, lika glimmande och färgrikt. Ett sannt mästerstycke af detta slag är hans "Tal till öppnande af Parentations-akten öfver framlidne Vice-Guvernören Brodern J. J. Schildt" **); ett ännu större, "Korporal Mollbergs Bref under dess utrikes resor genom Pommern, Baden-Durlach, Alpiska Bergen och Ön Corsika". En sådan beskrifning, som den af staden Rostock i det första, till ordens-parentatorn och perukmakare-gesällen Janke Jensen adresserade brefvet (tyvärr! flera kommo ej), söker tvifvelsutan fåfängt sin like. Vi kunna föreställa oss "brödernes" jubel vid dylika meddelanden; och enkannerligen, huru de af Bellman och Hallman åhördes med ett skratt, som i outsläcklighet liknade de Homeriska Gudarnes.

---

*) En af personerna i "Bergslags-Fröken": särdeles ovärderlig i sin kärleksförklaring (se sjette scenen af tredje akten).

**) "Hållet den 19 Martii 1784, af brodern guvernören och generalceremoni-mästaren Olof Kexél".

Mästerligt förstod han också att inleda sin personliga bekantskap med Bellman. Då han en gång satt ensam på en källare vid ett frukostbord, inträdde en okänd och begärde sillsalat. Ingen sådan fanns på stället. Den okände visade sig deröfver högst misslynt. "Behagar min herre sillsalat, så kom till mig", sade Kexél; "den saken är jag aldrig utan". Och derpå drog han upp ur fickan ett stort, väl omlagdt paket, som innehöll den efterfrågade rätten. "Det kan jag kalla att vara rangerad karl", utropade den okände; "vi måste bli bröder! Jag heter Bellman". — Möjligt kan visst vara, att Kexél, som länge önskat sig denna bekantskap, ganska väl kände honom, hade märkt honom komma, och i hast, genom någon behändig öfverenskommelse med källar-uppassningen, förberedt detta sätt att begynna den. Hvad vi veta, är, att under den tidigare del af Bellmans mannaålder, då han esomoftast vandrade ut och omkring på allahanda puts och upptåg, följde honom dagligen Kexél, såsom en trogen adjutant och rolighetsminister. Traditionen förvarar en mängd anekdoter derom: men dels äro de obestyrkta, dels så sväfvande i afseende på berättelsens hufvudperson, att den ene berättaren tillskrifver Bellman, hvad den andre tillskrifver Kexél. Ett exempel derpå är den kanske för mången af mina läsare bekanta historien om det af Bellman vunna vad, då han för Kexél, Hallman och några andra vänner hade utfäst sig att gå såsom segrare ur en skällsords-strid med Stockholms värsta rodderskor. Händelsen lär verkligen ha förefallit: men under det somlige sålunda påstå att det var Bellman, påstå andre att det var Kexél, som hade gifvit detta slags bragebägar-löfte och som dymedelst uppfyllde det, att han, sedan han länge bekämpat sina motparter muntligen, uppdrog ur bröstfickan ett ofantligt folio-ark och började fortsätta striden genom uppläsning; hvarvid de, i stor häpnad ropande: "nu må f—n längre hålla ut och höra dig!" kastade sig i sina båtar och rodde bort från stranden.

Var han alltså invigd i "Gröna Gångens" sällskapston, så upplät sig dock (såsom vi sett) äfven för honom, en och annan gång, hans konungs boning. Innan den vackra theatern på Gripsholms slott hunnit inrättas, hade man der uppbyggt en provisorisk "af granris, uti damernas pigkammare, fordna kyrkan". Det var der, som Kexél spelade sin "Slafhandlare i Smirna", när Gustaf III, som nyss (till belöning för den fullbordade realisationen) hade till baron nödgats upphöja den mera finanskloke än friherrlige Liljencrantz, utbrast i ett skämtande bifall vid denna kuplett:

"Rik och lustig jag sjunger min ton;
Klang! se min pung, hur han klingar och skiner!
Jag har sålt min tyska baron,
Och fått nya blanka sequiner" *).

Säkert är, att Kexél, hvars egentliga dramatiska verksamhet utvecklade sig först under de sista åren af Gustafs regering, skulle, om monarken fått längre lefva, blifvit af honom i denna rigtning flitigt använd. Huru väl han på detta fält kände konungens önskningar, visas af det ställe i "Bergslags-Fröken", der Siri Brahe och Dramatiska spektaklet omtalas, och en friherrinna säger: "Skall ändtlig en *femme de qualité par complaisance* någongång gå dit, så bör det aldrig ske i annan afsigt, än att gäspa åt Svenska språket och sucka öfver förlusten af det Franska" **). Det var nämligen just för svenska språket, som Gustaf III — i motsats till sin blott fransyska skådespel tålande moder — hade inrättat en tvåfaldig skådebana; det var just vårt modersmål, som denne (ännu för sin "fransyskhet" häcklade) konung ville, i trots af sina egna barndoms- och ungdoms-vanor, upplyfta äfven inom hofvets kretsar till giltighet och anseende.

---

*) Se, om allt detta, Schröderheims "Anteckningar" sidd. 39, 40.

**) Se andra aktens tredje scen. — När detta lustspel uppfördes de första gångerna, förekommo der ock några anspelningar på Finska kriget; men dessa blefvo sedan utstrukna eller ändrade.

Sjelf öfverlefde Kexél blott fyra år sin konung. Bjuden 1795 till sin vän Hjortsbergs bröllopp, kom han sent dit ifrån ett annat fest-samqväm, kände sig illamående, och kunde ej njuta något af välfägnaden. Han blef derefter allvarsamt sjuk. Det onda lindrades sedermera så vida, att han kunde bivista en sammankomst i Par Bricole. Men sjukdoms-anfallet förnyades. Då förordnade läkaren kräkpulver: med tillägg, att, om det första icke gjorde verkan, borde han efter en timma intaga ett till o. s. v. Efter föreskrift intog han både det första och det andra; men utan påföljd. Nu tog han tvenne på en gång: — och detta försök kostade honom lifvet. Han dog den 5 Mars 1796. På begrafningsdagen, den 12 Mars, uppfördes hans "Bergslags-Fröken" nittonde — och sista — gången.

Med all sin flygtighet, var Kexél ändock — enligt alla sina bekantas enhälliga skildring. — lika afgjordt i botten hederlig, som i umgänge angenäm. Beträffande originaliteten af sina snillefoster var han lika oförlikneligt obrydd. När Cederstedt ibland enskildt gaf tillkänna sina upptäckter af hans vittra lån eller stölder, och sade honom: "Detta har du tagit der", svarade han helt fryntligt: "Ja, har du läst den boken? den är rar!" och dermed slöts talet om det ämnet. "Af dem bland hans skrifter", fortfar Cederstedt, "i hvilka han tyvärr något lekt med religionen, är ingen enda original; alla dessa äro sammanrafsade ur Laurents, med flera dylika arbeten, och nästan ord för ord öfversatta. Men denna lek härrörde mera af lättsinnighet, än af hjertats böjelse. I de tjugu år jag känt honom, har jag aldrig hört omtalas honom hafva någon ovän; ej heller har jag någonsin sett honom i något sällskap, hvarest han ej med allas fägnad blifvit emottagen. Hans glädtighet var medfödd och af omständigheterna oberoende. Den gjorde ock, att han i sällskap var mycket behagligare än sjelfve Bellman; hvilken ofta, innan han af drufvornas saft blef uppvärmd, satt ganska tyst och mulen. Kexél åter, alltid lika, alltid munter, alltid den förste så väl i de bacchanaliska

lekarne som i sången, lät aldrig bedja sig. — Allt detta, tillsammanlagdt, gör honom saknad hos alla hans vänner och bekanta, och det så länge de lefva".

Vid samlandet af hans skrifter var Sondéns "hufvudsyfte, att bibehålla allt, som är karakteristiskt för författaren"; hvarvid han således ock — så vidt möjligt — undvek att upptaga något stycke, som kunde "anses såsom blott lån eller öfversättning". I afseende på de uppsatser af blandadt innehåll, som utgöra det mesta af senare delen, bör i allmänhet yttras, att Kexéls prosa förmånligt utmärker sig genom enkelhet, liflighet och en sorgfälligare språkets vård, än vi möta hos Bellman och Hallman *). Åtskilliga af dessa uppsatser äro rigtade mot hans tids prester. Att de harmades öfver hans "Baldur" och hans "Gispogapius", borde han egentligen sjelf finna både naturligt och billigt; men de hade gifvit honom andra, mera rättmätiga orsaker till in- och utfall. Icke alltid skämtade han öfver de andliga fäderna: den lilla artikeln "Något om Prester" innehåller saker, om hvilka alla de vettigare bland ståndets medlemmar måste med honom tänka lika. Men när man läser hans dialog "om Komedianter", — ett "samtal emellan en intendent af kongl. spektaklerna i Paris och en theologiæ doctor", — så får man ej glömma, huru "Frihets-tidens" presterskap hade, äfven i riksdags-anföranden, med oinskränkt fördömelse nitälskat mot theater och dramatisk poesi **).

---

*) Denna vård utsträcker han dock ej till den Tyska och Tysk-Svenska, som han använder i vissa komiska roler: vid den måste samma anmärkning göras, som vid Bellmans, Hallmans och Dalins, — att den är en putslustig, men godtyckligt hopgjord jargon, som esomoftast slår Tyska Grammatican vid örat.

**) Man har ifrån riksdagen 1765—66 ett det dåvarande preståndets protokolls-utdrag, hvari det förklarar alla skådespel, antingen de kallas tragedier, komedier eller operor, för idel ting af allsingen uppbyggelse, hvarken i sitt väsende eller i sina verkningar. Jesuiterne, säges der, hade

Då jag icke mer kommer att återvända till brodertreheten "Bellman, Hallman och Kexél", vill jag slutligen, ur ett för mig obekant, men af Wieselgren uppdagadt Tal af Hallman, bihangsvis anföra ett stycke, som innebär, jemte ett fördelaktigt tillägg till dennes karakteristik, äfven hvad man kan anse för de trenne skaldebrödernes gemensamma musikaliska trosbekännelse.

I detta "Tal, hållet öfver kongl. Majestäts kammar-musicus Christopher Pihlman", och infördt i "Stockholms Nya Småsaker 1780", uttrycker Hallman sin åsigt af musikens skönhet och höghet med följande ord:

"Hos ett upplyst och tänkande folk uppstiga de fria och ädla konster med triumf på sin thron; derifrån utgifva de sina lagar . . . Men jag lemnar eder alla, j ädla och fria konster, och vill endast hålla mig vid dig, du vackra himlabarn, du oskyldiga och med dina kyska behagligheter retande, du ömma och förtjusande musik! Du leder ditt upphof ifrån naturens första gryning, och utur Edens skuggrika lunder uppväckte fåglarne hos den första menniskan de första rörelser af din ljuflighet. Från ett så oskyldigt ursprung leder du dig visserligen. Menniskans röst har sedermera gifvit ditt lopp en friare fart; och örat, det fina örat, har omsider bragt dig genom verldens åldrar till den fullkomlighet, den rikedom

---

viast försvarat dem såsom dygdeskolor: men ett rättskaffens Lutherskt presterskap kan ej annat än finna, att detta deras försvar hvilar på en bedräglig grund. I tragedien, ett lån ur gamla Grekiska och Romerska historien, drifves intet högre än hämd, högmod och outsläcklig kärleksbrånad, samtligen bemantlade med fagra namn. I komedien läres varsamhet vid odygdens utöfning. Ungdomen förderfvas genom allt detta i grund. Fruntimren dragas ifrån barnauppfostran och hushålls-sysslor. Theaterprakten måste lurendrejas utifrån främmande länder. Timmerkarlar förspilla derpå dagsverken, som kunde nyttigare användas. — Det var i följd häraf, som det blef angeläget för Gustaf III att förmå biskopar till theater-besök. Ännu 1775 hade ingen biskop synts på något sådant. Den förste, som då visade sig i en loge, var biskop Lamberg från Göteborg. Högligen ogillande, att han låtit konungen tubba sig härtill, kallade mängden af hans ämbetsbröder honom sedermera Fårberg. (Se härom Palmblads "Biographiska Lexikon", Band. VII sidd. 277, 278. Dock fanns någonting, som i ofvannämnda protokoll utmärktes såsom än mera fördömligt: det var maskerader; "man klädde sig der oftast som djur, men var vida sämre".)

du äger. Du har blifvit antagen till helgedomens förherrligande; i krigets bruk är ditt tappra ljud ett tecken till triumfen; och du utgör en stor del i fridens ypperligaste nöjen . . . Musiken äger en skapelsekraft i menskliga lynnen; hon upplyfter själen till högre betraktelser; hon är talande och öfvertalande; hon sätter lifsandarne i ett lättare lopp. Alla andra af de fria konsterna härma naturen och afbilda dess behagligheter; men musiken är sjelf en del af naturen; sin egen och ingen annans".

Önskligt hade varit, att den författare, från hvilken vi hämtat detta stycke *), behagat meddela ett fullständigare utdrag. Skildrande huru han sett musikens tempel stå i sorglig prydnad med anledning af Pihlmans död, fulländar talaren sin målning dermed, att han ur templets innersta hört från sjelfva Gudinnans läppar denna fråga: "Hvi skall jag, fastän sjelf odödlig, alltid föda och uppamma dödligheter"?

Wallenberg.

En mera storartad personlighet, både i den utveckling han uppnådde såsom man och i den han bebådade såsom skald, var den redan genom sin första skrift högst populär vordne, men från en knappt mer än började författarbana bortryckte Jakob Wallenberg. Angenämt vore i samma mån att nogare känna hans öden. Men här sträcker sig min kunskap ej långt utom de magra uppgifter, som förekomma hos Hammarsköld.

Född i Mars 1746 i Wiby socken af Östergöthland, och student i Upsala i Januari 1763 **), blef Wallenberg, liksom

*) Se "Sveriges Sköna Litteratur", Del. IV: II, sid. 695.

**) Wallenberg hade till fader kronolänsmannen i Wiby Jakob Wallenberg, och till moder Anna Christina Tillberg. I Linköpings skola och gymnasium utmärkte han sig genom en ovanlig qvickhet, både i studier och i pojkstreck; samt höll, vid sin afgång från detta läroverk, en oration på latinsk vers. Han blef prest i April 1769. Ännu saknas en fullt

så många andra obemedlade ynglingar, nödgad att hjelpa sig fram genom informatorskap eller såkallade "konditioner". Troligen var det en sådan befattning, som hade gjort honom till Norrköpings-bo under Leopolds barnaår, då denne, hvars fader då var tullförvaltare i Norrköping, erhöll tillfälle att lära känna honom och ofta vistas i hans umgänge. Wallenberg tyckte om den qvicke, lärgirige, vitterhets-älskande gossen; hvilken, å sin sida, omfattade den snillrike studenten med all sin ålders oinskränkta beundran. Ännu på sina gamla dagar hördes Leopold berätta: "jag hängde honom alltid i rocken och bad honom göra vers"; äfvensom han ofta ur minnet anförde, eller uppläste, stycken af sin barndoms älskling *). Någon tid derefter återfinna vi Wallenberg i Göteborg, såsom informator hos direktören vid ostindiska kompaniet, Holterman. Ett följdrikt förhållande; ty genom denne sin patrons förord blef han 1769 ostindisk skeppsprest. Sedan han förut under en sex månaders resa besökt Danmark, Norra Tyskland, Holland, Frankrike och England, gjorde han i December 1769 sin första ämbetsresa till China med skeppet Finland, som återkom till Göteborg i Juni 1771. Vid ännu tvenne dylika färder medföljde han, 1772 och 1774; samt ämnade 1777 företaga en fjerde: men blef då utnämnd till kyrkoherde i Mönsterås församling af Kalmar stift. Icke långt efter flyttningen till detta sitt med glada förhoppningar motsedda herdetjäll, dog han der helt oförmodadt, den 25 Augusti 1778, vid en ålder af blott trettiotvå år; ogift, men af talrika vänner saknad.

Af en tillförlitlig sagesman **), som känt honom helt nära och just på skeppet Finland — "galejan" — var styrman un-

god upplaga af Wallenbergs skrifter. (Jfr derom Palmblads "Biogr. Lexikon", B. XIX: 2, sidd. 238—39.)

*) T. ex. Hymnen ur "Min Son på Galejan".

**) Dåvarande löjtnanten vid galer-flottan, sedermera öfversten vid örlogs-flottan m. m. N. A. af Ekenstam. Denne tappre och ädle krigare, i hvilken förevarande verks författare med evig tacksamhet vördar sin svärfader, var en man, hvars hela sätt att tänka och känna var genomträngdt af den frommaste bibel-christendom: hvilket här nämnes i af-

der hans första ostindie-färd, har jag hört honom beskrifvas, icke blott såsom en glädtig och underhållande sällskapsbroder, utan tillika såsom en rättskaffens och med stora predikogåfvor utrustad prest, af vida strängare noggrannhet i sina seder och vida djupare christligt allvar i sina öfvertygelser, än mången tyckt sig kunna dömma från skämtets (ofta långt drifna) frihet i hans ryktbara reseberättelse. En sägen går, att bland de sålunda dömmande var biskopen i Kalmar, och att detta påskyndade hans tidiga frånfälle. Denne biskop, som med ganska oblida ögon såg hans befordran till Mönsterås, skall — så berättas det — hafva derstädes kort efter hans ditkomst hållit en visitation, och af en oordning som råkat förefalla på kyrkovallen tagit sig orsak till den offentliga utlåtelse, att något bättre kunde ej väntas af en hjord, som erhållit till herde en lättfärdigt vitterlekande skeppsprest. Wallenberg, som nyss hade mottagit församlingen i ett djupt förfall af seder och kyrkotukt, lade — så fortfar berättelsen — detta kränkande tillmäle så häftigt på sinnet, att han genast derefter angreps af den sjukdom, som blef hans sista. — Man ser, att detta slut påminner om Mörks.

I vår vitterhets häfder grundar sig Wallenbergs plats på två ganska olikartade skrifter, men som båda uppenbara verkligt snille. Den ena, under hans lifstid styckevis känd genom afskrifter, men såsom ett helt utgifven först efter hans död *), är den åtminstone till namnet allbekanta humoristiska resebeskrifning, som kallas "Min Son på Galejan, eller en Ostindisk Resa, innehållande allahanda bläckhornskram, samlade på skeppet Finland 1769—1771"; hvars tredje och sista del dock egentligen utgör ett bihang, som innehåller "strödda anmärkningar" från hans föregående och allraförsta utomlandsresa. Den andra åter är ett högtidligt, på alexandriner diktadt drama i fem akter, "Susanna"; hvilket också

seende på vigten af hans omdöme öfver Wallenberg såsom menniska och prest.

*) Stockholm, 1781 (enligt Hammarsköld).

"blifvit författadt under en lång sjöresa" (således under någon af de bägge senare), enligt uppgiften derom i dess företal. Detta skådespel trycktes första gången på skaldens dödsår (1778, i Göteborg), och förmodligen kort före hans bortgång; åtminstone har han sjelf skrifvit företalet.

Resbeskrifningen, i det hela författad på prosa, företer dock ett icke ringa antal både af smärre versbitar och utförliga skaldestycken. Öfverallt igenkännes Dalins skola. En nyare tid kan ej undgå att finna många bland infallen något åldrade, och tonen af dess humor esomoftast både mera gammalmodig och mera grofhuggande, än vår nuvarande läckra smak mäktar fördraga. Så väl vid vissa af de ställen, der köns-förhållandet vidröres och anspelningar göras på dess hemligheter, som ock vid åtskilliga af de bacchanaliska och pathologiska taflorna, — t. ex. kapitlet om sjösjukan *), — skulle en modern humorist tvifvelsutan bete sig ojemförligt finare. Men hvad i alla fall icke kan frånkännas den muntra skildringen, är qvickhetens och humorns verkliga, naturliga, osökta närvaro; äfvenså, att med dem blanda sig skaldeljud, här och der af den allvarligaste, stundom upphöjdaste lyriska anda. Så den hexametriska tacksägelse-hymnen till Gud, efter stormen i Nordsjön. Öfverhufvud utmärker sig den af våra fäder så högt älskade "Sonen på Galejan" genom en lika skiftrik som godlynt förmåga att med glad liflighet uppfatta och återspegla alla sina betraktelsers föremål, huru åtskilda de ock må vara i klimatiska och nationliga egenheter, i värdighet eller i löjlighet, i behag eller i fasa, i fägring eller i fulhet. Naturforskare är han dock icke: man läse det roliga kapitlet om hans förolyckade vetenskapliga vandring på en ö i norska skärgården; hvarefter han förafskedar alla vidare bemödanden i den vägen. "När mina naturforskningar" — säger han der — "ej lyckats bättre, måste jag göra ett knäfall för hans majestät af

*) Ej utan skäl kallas detta kapitel, i sin öfverskrift, "ganska tjenligt att läsas af dem, som behöfva kräkas".

örtriket, hertig öfver krokodiler, hafsfruar m. m. samt herre till fyrfotadjur, fjäderfä och insekter, vår store riddare **von Linné** *); anhållande ödmjukast om befrielse från dessa steniga excursioner, både här och på andra ställen . . . Jag högaktar hans ojemförliga insigter och trampar ogerna ihjäl någon af hans små krypande undersåter; men kröker ock nödigt min rygg efter dem: ty min lust är med menniskors barn. Dessutom tycker jag mer om en välluktande blomma, än en besynnerlig". Gerna leker han med allt; sjelfva det i naturen förfärligaste, en orkan på hafvet, erbjuder honom lustiga sidor. Han leker, säga vi, med allt — utom med religion och fäderneslandet; så ofta dessa beröras, blottar sig genast hans djupaste känslas, hans innersta tänkesätts heliga allvar. Härmed står ej i strid, att på icke få ställen frambryter en uppsyn och ton af *libertinage*, nog oväntad hos en författare, som både var prest och var det med sträng åsigt af detta kalls helgd. Man bör dervid ihågkomma, att just en dylik ton då ansågs för en väsendtlig beståndsdel af den "goda" tonen i allmänhet. Att så var, tillhör nattsidan af Wallenbergs samtid: en sida, hvilken jag längesedan har vid andra tillfällen — t. ex. vid skärskådandet af Kellgrens Stockholms-Post **) — belyst med all tillbörlig skärpa. Aldrig förneka sig dock hans fasta tro och modiga trohjertlighet, när punkter beröras, dem han anser höjda öfver allt skämt; då trotsar han sjelfve sin beundrade Voltaire. I fosterlandskärlek har han af ingen svensk vitterhetsidkare blifvit öfverträffad. Boken hvimlar af prof derpå. Ett af de starkaste har man i det kapitel, som kallas "en hastig blink på Cap och Sverige tillika", och som, efter en Sveriges jemförelse med Holland, Frankrike, England och Cap, lyktar en vältalig lofprisning af fäderneslandets skönhet och trefnad med följande angifning af hela resans egentliga resultat:

---

*) Linné lefde då ännu.

**) "Svenska Siare och Skalder", Del. IV, sidd. 109—119.

"Sverige, säger jag till slut,
Är det bästa Gud har skapat!
Om jag vetat det förut,
Jag ej andra land begapat *).
Den, som reser hemifrån
Efter lärdom eller seder,
Efter föda eller heder,
Hämtar vattnet öfver ån.
Nej! blif vid din födselort,
Föd dig på din torf med ära;
Ty, hvad du kan borta lära,
Är allenast litet 1...."

Medelpunkten för all denna hänryckta tillgifvenhet är Carl XII. Han är för Wallenberg, öfverallt, Svensken i sin fullkomlighet; hufvudrepresentanten af allt hvad svenska folkskarakteren äger förträffligt och stort **).

Ännu mer, än i sin resa — ehuru på alldeles motsatt vis — skattade Wallenberg till sin tids anda i sitt skådespel "Susanna". Det är nämligen, enligt bästa förmåga, inrättadt efter den äldre Fransyska skolans dramatiska mönster; och

*) Vid slutet af boken upprepas dessa fyra rader, men med den sista varierad sålunda:

"Skulle jag ej utåt gapat".

**) Ett rön, huru vissa utgifvare pläga förfara med aflidna författares skrifter, har jag i detta ögonblick liggande framför mig. I en upplaga, tryckt i Upsala (hos Bruzelius) 1819, låter man Wallenberg, från London, berätta om Carl XII följande: "Jakobiterne härute toasta ännu till Svenske Hjeltens åminnelse, medan de Hannoverske med bäfvande tunga kalla honom Wadman". Hvad skola läsarne härvid tänka? Meningen af denna benämning måste vara dem alldeles obegriplig. Gåtans upplösning är den, att i den ursprungliga texten står *mad man;* hvilket på nyssnämnda sätt blifvit försvenskadt. — Den anförda "Hannoverska" utlåtelsen erinrar om ett ställe i hertigens af Marlborough nyligen utgifna brefvexling, der denne statskloke hjelte eftertryckligt inskärper, att man med den i Saxen stående Carl XII borde umgås högst varsamt: emedan *"the martial King of Sweden is of a very peculiar humour."*

författaren ville (såsom företalet utvisar) låta det efterföljas af flera försök, att "fresta sin styrka på Cothurnen" (förmodligen i den ännu strängare formen af ren tragedi). Olyckligtvis kom till den valda konstformens ursprungliga brister det förfelade valet af ämne. Huru en ung och skön maka med orubblig dygd strider mot två lösaktiga gubbars ränkfulla och hämdlystna älskogsbrånad, misskännes äfven af man och föräldrar, samt ändtligen genom Försynens mellankomst räddas från undergång, läses i Susannas historia med nöje; men är, betraktadt såsom ämne för ett skådespel (och särdeles för ett af denna form), visserligen ett af de allraminst tjenliga. Bortser man derifrån, och ursäktar de åtskilliga härigenom uppkomna så väl mindre som större olägenheterna, så må man gerna erkänna, att detta drama, som i förstone njöt den heder att uppföras på Gustaf III:s theater, var, framför de flesta af der uppförda försök att efterbilda Frankrikes dramatik, berättigadt dertill genom planens enkla utveckling, uppträdenas sanna naturlighet, känslans värma, samt språkets och den flytande alexandrin-versens icke ringa förtjenst. Märkvärdigt är föröfrigt i afseende på olikheten af den svenska och den tyska vitterhetens utbildningsgång, att på samma år (1782), som Wallenbergs "Susanna" första gången uppfördes i Stockholm uppfördes Schillers "Die Räuber" första gången i Mannheim — Ogerna har jag sett mig nödgad, att nu med kritisk köld tala om ett skådespel, till tiden det första som jag läst, och detta under späda barnaår, med många heta och ljufva tårar. Dock gläder jag mig, att ännu kunna der vid ett och annat ställe, ja, en och annan scen, återförnimma en flägt af min barndoms rörelser. Så framförallt vid de båda scener i femte akten, der Susanna, i sitt fängelse, tager afsked från sin förtrogna (Thirsa) och föres till döden; de kunna — särdeles vid hänsigt till den konstform som för Wallenberg var den klassiska och högsta — än i dag med rättvisa kallas vackra.

Hammarsköld går än längre; han yttrar, att detta diktverk, när man "mäter det efter auktors valda fransyska mön

ster", är "det bästa skådespel hvilket vi från adertonde seklet på vårt språk hafva att uppvisa". Likväl bifogar han, bland sitt klander, denna besynnerliga anmärkning: "Den upplyftande grundidé, som försonar lidandet med en högre verldsordning och lyfter den menskliga handlingen ur tidens och rummets materialistiskt inskränkande band, söker man här förgäfves. På visst sätt kunde man säga, att härigenom har dramatikens genius hämnat sig för författarens, hos ett snille, oförlåtliga och dumdristiga omdöme om Shakspeare". — Sannt är tvifvelsutan, att Wallenbergs utlåtande om Shakspeare, Hamlet och Engelska theatern tillräckligen blifvit straffadt genom det missöde, att ej komma sitt mål närmare, än som skett i "Susanna"; men icke är det genom någon brist på en "försonande grundidé", som "Dramatikens genius" här har "hämnat sig". Få skådespel torde gifvas, i hvilka en ledande Försyn visar sig lika uppenbar; icke heller möter oss hvarken hos Susanna eller hos Daniel ett handlingssätt, som dväljes inom "tidens och rummets materialistiska inskränkning". Det enfaldiga omdömet öfver Shakspeare, med sin fulländning i denna klagan: "nöjet, det makalösa nöjet att vid rörande föreställningar kunna gråta, hvilket aldrig undgår mig vid en Fransk tragedi *), är obekant här" (nämligen på Londonstheatern och vid uppförandet af Shakspeares stycken), — må läsas i sin utförlighet såsom ett af de många sorgliga bevisen, huru långt vissa herrskande tids-fördomar kunna hindra äfven ypperliga hufvuden att se — sjelfständigt och rätt, eller bringa dem att leka blindbock med poesien. Men vid slutdomen öfver ifrågavarande skald bör man i allmänhet noga minnas, att han dog vid en ålder — af blotta två och trettio år.

Klarast torde detta unga snilles utvecklingsförmåga ådagaläggas, om jag nu tillåter mig anföra, näst efter hans goda, men ännu Dalinskt stämda qväde i anledning af Capske vice-

*) Eller, såsom det heter i den några sidor förut befintliga lofprisningen af den Fransyska theatern, nöjet att "gråta med en dygdig lidande Zaire och öfver en mördad Cesar m. m."

regentens begrafning, den Klopstocks-artade hymnen till Gud och de tvenne vackraste scenerna ur dramen "Susanna". Man skall då finna, att han i det första stod på jemnhöjd med sina förnämsta vittra samtidingar, och att han i de båda andra, hvilkas upphöjda uttryck af innerlig känsla ännu förtjenar beundran, redan hade stigit öfver eller skridit framom dem.

I.

Vid åsynen af Vice-Regentens begrafning.

Högsta lott i verlden,
Är ju bara flärden;
Här på jorden finns ej lyckan.
Se på grafvens väggar,
Och dess murkna läggar!
Spiran kännes ej från kryckan.
Låt en yppig slaf,
Uppå lustans haf,
Prunka i förgyllda slupar;
Rik må vinna rang
Genom guldets klang!
Cresus jemte Irus stupar.

Fåfängt segren kröner
Krigets tappra söner:
Döden stoppar dem i jorden.
Näfva mull begrafver
Carlar och Gustaver,
Fast de ägde hela Norden.
Slipper skönhet dö?
Nej! af vintrens snö
Ros och nässla lika höljas.
Skyddar lärdoms ljus?
Nej! i samma grus
Mevius och Maro döljas.

Sjelfva dygdens fränder
Röna tidens tänder;
Äfven oskuld måste falla.
Intet oss kan bärja
Undan dödens färja;
Evig natt skall gömma alla.
Usla verldens barn!
J, som flygtigt skarn
Med så mycken omsorg söken!
Hvad gör all er makt? —
Ära, gull och prakt
Äro endast lyckans spöken.

Snål må ramen suga,
Och sin mammon ruga;
Han skall dö, och skatten tagas.
Månn oss höghet gläder,
När vi mellan bräder
Under masketanden gnagas?
Säll då den, som nöjd
Litet har med fröjd!
Bäst är lagom stämpel bära!
Ty, med allt besvär,
Mörka griften är
Medelpunkten af vår ära.

II.

Hymn till Gud.

Sångmö, var allvarsam! och tystnen, J lekande toner!
Andakt helge min sång! Ty jag vill qväda den Högste,
Och min dödliga läpp framstamma den Eviges under.
Gack, min frälsade själ! och låna dig vingar af örnen;
Flyg bland stjernornas här till himlens renare lufter,
Att du må finna den thron, der den evige Dundraren herrskar,

Makalös i majestät, kringglänsad af tusende solar,
Delande lif åt allt, tillbeden af tallösa verldar,
Fruktad af helvetets troll och firad af himmelens söner.
Kasta dig nu tillbedjande ned, och tacka din Herre!
Tala med Gud; men sätt försoningsmanteln emellan:
Ty din dödliga syn kan eljest ej bära hans anblick.
Tala för oss, och säg: Se der, i de lågare kretsar,
Der, på det ändlösa djup i de sprutande hvalarnes hemvist,
Flyter en bräcklig spån, med suckande menskor i skötet,
Kastad omkring uti skyhöga svall af tjutande stormar!

O Du, som åker i skyn på dundrets rullande vagnar,
Kallar ur hemliga rum de långväga brusande vädren,
Andas ikull de fastaste slott, när Du ljungar i molnen;
O, förskräcklige Gud! lägg bort ditt hämnande koger,
Och var nådig igen! Ditt namn är ju Fader af ålder.
Sänd dock en ömmande blick ned på det bedröfvade Finland *);
Kasta ditt öga till oss! Ditt leende, mäktige Fader,
Är all varelses lif; Ditt hot all varelses ända.
Herre! Du viste Din arm — och håren restes af häpnad:
Dagen slukades upp af nattliga, frostiga mörker;
Djupet sprutade skum; Din himmel slungade flammor;
Straffet bådades oss ur stormarnes dödsbasuner,
Och vi sågo vår graf! . . . Men Din förbarmande godhet
Lystrade till våra rop; Du näpste de trotsande böljor. .

Väldige Gud! som synes i allt och fattas af ingen!
Dödligt öga går ej Ditt heliga dunkel igenom;
Men en redlig suck, en bön kan hinna Ditt öra.
Derföre tacke vi Dig, Du skyarnes evige Konung!
Lofve Dig himlarnes här! Allt lefvande qväde Din ära!
Ty Du frälsar i nöd. J djup, förkunnen Hans allmakt!
Sjungen er Skapares nåd, J luftens qvittrande söner;
Och Du, frälsade folk! ack, vörda Din herrskande Fader!

*) Nämligen skeppet af detta namn.

III.

Ur Dramen Susanna:

femte aktens fjerde och femte scener.

SUSANNA. THIRSA.

SUSANNA.

Så har jag fått min dom, och dödens timma nalkas . . .
Mig tycks, jag fasar ej; min smärta kännbart svalkas;
Jag andas mera fritt. . . Är detta den tyrann,
Som menskans öga ser med sådan rysning an?
Är det den stora skräck, som grafvens konung väcker?
Min blod helt stilla går; ett lugn min själ betäcker,
Hvars like aldrig var bland mina känslor än;
Min död syns mig en tröst, en efterlängtad vän.

Ja, Thirsa! gråt ej mer; låt stanna dessa tårar,
Ditt hjertas tysta språk! Mig ingen oro sårar;
Min plåga är förbi; en kär, osynlig hand
Har löst min nöjda själ från alla jordens band.
Döf till bekymrets låt, så väl som nöjets toner,
Jag ser med lika köld mitt bål och kungars throner.
Sjelf kärlek är förglömd; och blodens egen röst
Får inga gensvar mer utur mitt slutna bröst.
Allt hvilar — allt är tyst, för Himlens högre stämma;
Blott guda-känslor nu mitt väsen öfversvämma.

Ja, Du, fördolda Makt! som tolkar ditt befäl
Med thordön uti skyn, med nåden i vår själ;
Som, rörd af bönens rop och nödens tysta smärta,
Upplyfter med Din kraft ett svagt, förläget hjerta,
Långt öfver all natur, långt öfver tankens gräns!
Du ensam herrskar här, Du ensam hos mig känns;
Du sprider i mitt bröst en stråle från det Höga,
Som, endast sedd af Tron, är mörk för dårens öga;

Den styrkte mina fjät på farans hala brink,
Den styrker äfven nu mot dödens bistra blink.

Ett offer för min dygd, jag lifvet gerna låter!
Det var ett lån af Gud: Han tar det rättvist åter.
Jag vördar hans försyn, och möter nöjd min lott!
Den har ju lefvat nog, som dör förutan brott.

Så kom, förtrycktas vän! du härold från det Höga:
Kom, död! kom, sista sömn, och lyck mitt matta öga!
Det har nu gråtit ut; lös opp de svaga band,
Som fästa mig ännu vid dödlighetens strand;
Lös opp ett färgadt stoft, som brottslig lusta väckte;
Gif jorden det igen! Jag trängtar ur mitt häkte.
Till Himlen, till min Far . . .

Officer, med vakt.

OFFICERN.

Min fru! jag har befäl . . .

SUSANNA.

Allt nog, jag är tillreds . . .

(omfamnar Thirsa)

O Thirsa! far då väl,
Du sällskap i min sorg, du enda fasta hjerta!
Farväl, J mörka hvalf, som svarat på min smärta,
När menskor stumma stått . . . Farväl, J tunga band,
Som, smidda blott för last, nu tryckt en dygdig hand!

(Ser på sin mans porträtt, som hon bär på bröstet.)

Och du, begråtna bild! Du, likhet af en maka,
Hvars kära blick jag nu med lifvet skall försaka:
Tag af en hatad vän, som älskar lika jemt,
En trogen afskedskyss, min kärleks sista flämt!
Om ömma intryck stå, när stoftets omslag falla,
Så skall det namn, du bär, i sjelfva himlen skalla,

Förenas med min sång, och blandas i min ro,
Att äfven Englar må bli vittnen till min tro.
(Kysser det.)
Farväl, ännu . . . min Gud! förlåt mig dessa tårar!
De rinna för en man, hvars mistning ömt mig sårar;
Jag glömmer hvad han är, och minns blott hvad han var;
Tag honom i Din vård, som det Du kärast har! —
Förgät ej heller dem, som mig till verlden burit;
Lägg till i deras år, hvad du af mina skurit!
O dyra hederspar! jag får ej se er mer:
Men själens sista pust skall bli en bön för er.
(Ger Officern handen.)
Så kom! jag är förnöjd, att lägga lifvet neder.
Ni synes rörd . . . hvi så? . . . Säg dem, som skickat eder,
Att jag förlåter dem! . . .
(Föres ut.)

Lannerstjerna.

Man träffar hos Wallenberg denna förklaring öfver meningen med hans rese-anteckningar: "Jag är en fiende till rynkade pannor, och önskar kunna sprida ungdom i alla ansigten". Samma bekännelse antog, såsom det tyckes, äfven Johan Magnus Lannerstjerna till valspråk. Född den 10 December 1758, afliden den 15 Januari 1797, var han först konungens page, sedan konungens lifdrabant, och slutligen kapten. Detta, med tillägg att han var ledamot af sällskapet Par Bricole, är allt, hvad Hammarsköld vet om hans lefnadslopp; och mera derom vet — tills vidare — icke heller jag.

Man ser, att han såsom yngling och ung man tillhörde Gustaf III:s hof. Huruvida han redan såsom page, eller först sedermera, författade sitt satiriskt-komiska poem "Pageade", är mig obekant; men också ganska likgiltigt. Det var i sin

tid mycket omtaladt; dock väl endast inom hofvets närmaste omgifningar. För nutiden består dess märkvärdighet egentligen i det korrektur-ark, hvari det befinnes på akademiska bibliotheket i Upsala, med följande påskrift af den lärde M. Floderus: "Hans Majestät genomläste korrekturet af detta poem och förböd, att något exemplar deraf skulle afdragas; således är detta det enda som finnes" *). Det utgör blott tolf qvart-sidor, och skulle tryckas "i kongl. ordens-tryckeriet 1777"; hvaraf man alltså skönjer, att författaren då var i sitt nittonde år. Skildringens komiska salt är svagt. Dock kan den äga ett slags historiskt värde såsom en sedemålning af det dåvarande page-lifvet. Har det sanning, hvad här säges om den mat, som bestods i pagernes boning, så lefde Gustaf III:s pager, åtminstone i hvardagslag, föga mindre tarfligt, än fordom Carl den Niondes:

Men middan är förhand. Man sig att kläda hastar:
Ett slarfvigt liveri man genast på sig kastar;
Det lika mycket gör, om skjortan trasig är,
Blott att man syns gentil, samt krås och värja bär.
I detta equipage man ner i matsaln stiger,
Der aldrig än var lugnt, der aldrig någon tiger,
Men der ett ständigt stoj och ständigt brak och larm
Tycks reta pigans trut och väcka B**s harm.
När man der kommit in, man sig vid bordet sätter
Med slätt och ringa hopp den dagen blifva mätter:
Allt strömming och kalops och hafversoppa är;
Om man då kan bli mätt, bäst läsarn dömma lär".

Huru dock så väl derefter, som efter den lika skrala qvällsvarden, någon ersättning vinnes genom plundring af öfverlefvorna från konungens bord, är måladt med ej mindre åskådlighet, än de unga herrarnes flerahanda öfriga olater, deras

*) "Det har sedan", tillägger antecknaren, "kommit i herr sekreteraren Gahms händer, hvilken år 1787 behagade förära mig detsamma".

matfru, lärare och förmän, deras lektioner i fäktning och dans, m. m. Men då detta poems föremål,

— — — — "en flock, som pager kallas plär
Och med effronteri en guldsmidd klädning bär",

tvifvelsutan har vid alla hof och i alla tider varit sig temligen likt, så var författarens afsigt naturligtvis att interessera, icke genom taflans historiska innehåll, utan genom hennes ästhetiska form. I slikt hänseende är den likväl en så matt härmning af Rudbecks "Boråsiad", om hvilken jag snart går att tala, att dess qvarhållande i korrektur-tillstånd *) ingalunda har tillfogat vår vitterhet någon förlust.

Med större framgång beträdde han skaldebanan inom sällskapet Par Bricole; särdeles i ett par högtidstal, hållna 1791 på Sophia- och Barbara-dagen. I det förra berättar han rätt roligt, huru han den förste Maj hade från källaren Freden blifvit upptagen till Bacchi slott och bjuden till en fest bland Olympens makter.

"I salens fyra hörn ur hvar sitt lejongap
En klar och bågig ström sig opp i höjden tränger,
Som åter regnar ner i stora guldbassiner:
Och det var Ungerskt, Rhenskt, Bourgogne och *Vin de Cap*.
En punschbål af smaragd än mera prakten ökte:
Den var som Björkfjärn vid; hvad lukt den spridde kring!
Ty våra bålar här betyda ingenting
Mot denna, som der midt på gudabordet rökte.
— — — — — — — — — — — — — — — — —
Vid Junos sida satt Apollo, röd och kär:
Han drack Champagnevin, skref vers och slog sin lyra,
Och, hänryckt i sin ljufva yra,
Han sjöng just ungefär så här:
Vinet och kärleken elda mitt bröst:

*) Rättelserna i korrekturet äro troligen författarens egenhändiga.

Skål, broder Bacchus, och skål, syster Fröja!
Helgom vårt hjerta, vår gom och vår röst
Till att rätt deras värde upphöja.
Lustigt det är, i Olympen att bo!
Men huru högt ock dess sällhet må skattas,
Skulle oss Bacchus och Venus der fattas,
Vore det lappri med hela vår ro" *).

För komik i dramatisk form — särdeles på vers — tycks han likväl mest varit begåfvad. Man har efter honom i denna väg, utom ett halft dussin med stor ledighet gjorda öfversättningar **), fyra originaler: "Qvinnorna och Förtroendet, Komedi med Sång, i en akt"; — "Magistern, Komedi i en akt"; — "Adolf och Lotta, Dram i tre akter"; — "Äfventyraren, eller Resan till Månans ö, Komedi på vers i två akter, blandad med Sång". Det sistnämnda stycket, hvars titelblad förtäljer att det blef första gången uppfördt "på Svenska komiska theatern i Januari 1791", har af dem alla längst bibehållit sig på skådeplatsen; och detta med full rätt. Man må obegränsadt instämma i Hammarskölds omdöme, att det är "ett ganska muntert, i lediga verser utfördt fantasispel, lika behagligt att se som att läsa". Äfven här möter oss en ofullbordad talent, men en verklig och betydande.

Ämnet är lyckligt uppfunnet. Till en vid Röda Hafvets inlopp belägen och åt Månan helgad ö, der man är i begrepp att fira en fest till Gudinnans dyrkan, ankommer just i detta ögonblick, genom skeppsbrott, en äfventyrare från Paris, "hr *A la Bonheur*", en gladlynt, sjelfbelåten, förhoppningsrik sammansättning af bonvivant, sprätt och poltron, som nu hotas af det öde, att brännas på bål såsom det af sjelfva Gudinnan utkorade högtidsoffret; men räddas, dels genom den kärlek han

*) Denna stroph kan sjungas som Bellmans "Mollberg, stå stilla, stå stilla vid grind" m. m.

**) "Den oförmodade Upptäckten"; — "Den förställda Trolösheten" (på vers); — "Tom Jones i London" (på vers); — "Slott i Luften"; — "Tom Jones och Fellamar" (på vers); — "De vänfaste Rivalerne".

ıst förstår uppväcka gemensamt hos öfverste prestens maka dotter, dels genom den lyckträff, att både öfverste presten öns tvenne ansedddaste krigshöfdingar, af hvilka den ene löfte om prest-dottrens hand, äro lika harhjertade som anlingen; i följd hvaraf denne, som fintligt begagnar sig af timrens gunst och modighet, omsider sjelf blir öfverste pres måg och den högste af öns höfdingar. Tanken häraf, i någon mån äfven behandlingen eller utförandet, innefatså mycket både komiskt och romantiskt stoff, att étt mera ıtnärligt skaldesnille, — ett sådant t. ex. som Heibergs, lätteligen hade kunnat utbilda det till ett romantiskt lustaf första ordningen. En samtids-aning derom framblicock i den omständighet, att (såsom det berättas i företa"nio de förnämste och för musikaliska talenter allmänt erle kompositörer" hade "täflat med hvarandra vid musikens ttande".

På versens beskaffenhet må några bitar, ur de tre första erna, anföras såsom prof.

Chor af Fiskare och Invånare.

Kärlek! Dyra himlalåga,
Som vårt första upphof var!
Du försötmar lifvets plåga,
Skingrar våra mulna dar.
Kan väl något nöje svara
Mot den vällust du oss ge:
Gif oss, att så sälla vara,
Som vi ifrigt dig tillbe!

En Fiskare.

Re'n ser man solens klara bloss
Ur österns purpurskyar skrida,
Att gläda och förnöja oss,
Som längtande dess ankomst bida.
Man re'n sefirens susning hör

Med bäckars dofva sorl sig blanda,
Och morgonvädrens friska anda
En balsamerad ånga för.
En strålig värmas kraft ses jorden åter lifva;
Allt tycks bebåda oss en klar och molnfri dag,
Som ej bör fruktlöst använd blifva.
Nej! med ett lekande behag
Må nöjen utaf alla slag
Bekymrens svarta här från våra hjertan drifva!
Vår sol af ingen molnfläck skymd,
Det lugn, som herrska syns kring hafvets blanka rymd,
Allt lofvar oss ett rof, som skall vår möda kröna.
Då vi kring denna vik vår snara breda ut,
Så skall en lycklig fångst till slut
Vårt företag, vårt nit belöna.

Efter den nu uppträdande öfverste prestens förebrående påminnelser, att dagen är bestämd till firande af Månans fest och att allt annat göromål på den dagen är syndigt, nalkas till templet, med blomster- och fruktkorgar, en

Chor af unga Flickor.

Dessa band och dessa knippor,
Flätade af blad och sippor,
Som vid våra stränder gro, —
Goda Makt! låt Dig behaga,
Att som offer emottaga
Till en pant utaf vår tro.

Templets portar öppnas: men i detsamma sänker sig vid horisonten ett svart moln, som slutligen alldeles bortskymmer solen. Åskan höres bullra på långt håll.

Öfverste Presten (häpen).

Förskräckeliga syn! Sig solen undangömmer;
Hon täckes af en svartgrå sky.

God' vänner! ack! hvart skall jag fly?
Rättnu jag hela festen glömmer,
Af ängslan och af hufvudbry.
Gudinnan lär i dag ej sköta om vår messa;
Hon är förtretad, som man hör,
Och åskan hotar denna hjessa!
Ack! tänk, hvad skada, om jag dör!
Förenen er med mig, att bedja vår Gudinna,
Att hon dock spar mitt lif på denna bistra dag!
Nog fån J annan prest: men sådan prest, som jag,
Är ej, minsann! så lätt att finna.

Emellertid har ovädret tilltagit, och blir omsider en fullkomlig storm. Öfverste presten, högst förskräckt, håller sig skälfvande fast vid höfdingen Strambos rockskört, hvilken lika häpen stödjer sig vid sin vän Rupi; alla tre krypa tätt intill tempelmuren. Prestdottren Zicca, fastän sjelf försagd, gör narr af sin tillämnade man, som påstår, att om han "tycks darra", så är orsaken blott att han "fryser". Att närmare nalkas åskan, hvars fördubblade knallar och täta ljungeldar åtföljas af ett häftigt regn . . . På långt håll synes ett skepp, som arbetar mellan vågorna; masten brytes och skeppet stöter mot en klippa, hvarpå det sjunker.

Chor.

Dödsqval, förskräckelser, ensamt här rå:
Allt sprider häpnad och rysning och fasa.
Saltgröna böljor mot klipporna slå,
Uddiga blixtar i skyarna rasa.
Ljungelden följs af en skrallande knall,
Eldsprängda moln öfver fästet sig smälta,
Vatten-kolonner från klyftorna välta.
Himmel! kan Du vid vår nöd vara kall?

Då likväl stormen nu börjar småningom lägga sig och luften efterhand klarna, blir man varse en man i en skeppsjulle, som

vräkes af böljorna mot ön. Sedan öfverste presten, som tittat opp med mycken bäfvan, ändtligen sansat sig, utpekar han den ankommande såsom ett af Gudinnan utsedt offer, och befaller att alla skola draga sig undan, beredde, så snart främlingen landat, att omringa och fånga honom. Med tillhjelp af en sönderbruten åra, flyter nu till lands

Herr A LA BONHEUR

som klättrar opp på ett litet berg hvarifrån han ser sig om, sätter sig på bergshällen och ajusterar sin peruk.

Det var, *par Dieu!* rätt väl jag lyckligt kom i land!
Den, som placerat denna strand
Just här, har rätt förnuftig varit;
Ty om den legat längre bort,
Så märker jag, att innan kort
Jag andra vägen hade farit.
Den här fason att roa sig
Ger jag på båten, jag; den faller nog besvärlig;
Och jag vill aldrig vara ärlig,
Om denna lek är annat än fatig;
Bevars! hvad stormen var förfärlig,
Och hvad den åskan skrämde mig!

— — — — — — — — — — — — — —

Men, lika godt! Jag har dock sluppit väl,
Ty aldrig trodde jag, att mera höra göken.
Monsieur A la Bonheur för namnet har gjort skäl,
Fast bland misslyckade försöken
Hans resa kommer att bli nämd.
Dock — hvarför det? — Man ser, att Ödet mig bevarar:
Kanhända lyckan sig för mitt parti förklarar,
Kanske just här hon är bestämd!
Är denna ö bebodd, så kan det ej manquera,
Att jag, som är en sådan karl
Och som så mycket snille har,
Det råa folket skall charmera.

Låt se! De ta mig först till deras höfvidsman; —
Nå ja! Att börja med, så kan det väl gå an:
Och se'n, om kungen här dör eller afsatt blifver,
Hvem skulle lotten falla på?
Jag blef nödvändigt den, som alla valde då,
Och strax jag på min thron med myndighet uppklifver.
Den kuppen vore excellent!
Ty då jag komme just uti mitt element.

— — — — — — — — — — — — — —

Kors! Hur väl jag då skall trifvas,
Om mig lyckan gör till prins!
Från Circassien skall förskrifvas
Skönsta flicka, som der finns;
Läckra rapphöns raguseras
I en diamants-terrin,
Och uppå mitt bord serveras
Ostron och champagnevin.

Hvarje dag i mina stater
Blifva skall en liten fest.
Jag skall vada i dukater,
Dricka ungerskt som en häst.
Myndigt skall jag paradera
På en briljanterad thron;
Pharao skall jag punktera,
Och på kortet en million.

Utrymmets knapphet medgifver ej att roa läsaren med stycken af det följande, der han, plötsligt omhvärfd af öns invånare och snart förnimmande deras afsigt, med snabb fyndighet uppgör och med stor behändighet utför sin operationsplan.

Anmärkas bör slutligen, att efter Gustaf III:s död författade Lannerstjerna endast öfversättningar. Huru långt han skulle kunnat utveckla sig såsom dramatisk skald, förblifver alltså desto mera oafgjordt: ty hans egentliga diktningsförmå-

ga slocknade med den snillrike och alla snillen uppmuntrande konungens lif. Att så skedde, låter sig utan möda förklaras. Den sol, vid hvars strålar en inhemsk dramatik hade börjat uppblomma, var nämligen med detta lif försvunnen. Blott Envallsson, öfverhufvud mindre original än öfversättare och härmare, den både ytligaste och fruktsammaste af de män, genom hvilka i Gustaf III:s dagar en svensk national-theater kom till varelse och sträfvade att komma till bestånd, fortsatte till omkring 1800 den alstrings-ymnighet, hvars tidigaste företeelse — den parodiska operan "Iphigenie den Andra" — hade fröjdat allmänheten 1780.

Rudbeck.

Mera gåtaktigt är, hvad denne yngling, under förlängd lefnad, hade kommit att egentligen uträtta. Möjligtvis hade man fått se honom lykta sin verksamhet på ett helt annat fält, än det, på hvilket han i förstone gjorde sig känd och aktad.

Namne och sonsons-son till den store Atlantikern, ägde Olof Rudbeck, född i Stockholm den 8 September 1750, till fader en man, som sjelf var i någon mån vitterhetsidkare, hade besjungit den senare Ulrika Eleonora *) och dessutom tillverkat flerahanda verser, — till en del förvarade i Sahlstedts samlingar. Det var vice-presidenten i bergs-kollegium Johan Olof Rudbeck; som jemväl hade under sina student-år (1733) utgifvit en af sjelfve Haller med beröm vittsordad botanisk dissertation, om den af hans fader upptäckta plantan *Sceptrum Carolinum* **). Hans första maka Eva Elisabeth Mo-

*) "Då Hjeltinnan i Norden, de Yfverbornes dråpeliga (!) Drottning Ulrika Eleonora sin jordiska krona i den himmelska förbytte den 24 November 1741". Stockholm, 4:o.

**) Enligt sina "Anteckningar" var dock Linné, som hade vistats någon tid i upptäckarens hus och haft tillgång till hans papper, den sannskyldige författaren.

dée, känd för "gudsfruktan, fromhet och vett", blef vår Olofs moder: men skildes af döden från sitt barn i dess ännu späda ålder. Till sin lycka erhöll gossen i den för samma egenskaper allmänt värderade Christina Margareta von Numers en stjufmoder, som vid hans uppfostran fortsatte modrens hulda omsorg. Denna blida och sorgfälliga skötsel behöfde han i vida högre grad, än de fleste gossar vid hans år: ty han var, icke till själens, men till kroppens beskaffenhet ett sorgebarn. Blott tu år gammal, hade han angripits af en svår sjukdom, som för alltid qvarlemnade i underlifvet en lamhet, hvaraf följde en under större delen af hans lefnad betydlig svårighet att gå. Bäst gick han under de sista sju åren, ehuru blott med tillhjelp af käpp. Deremot ägde han i armarne en sällsynt styrka. Men öfverhufvud fick han ifrån sina dagars gryning vänja sig vid att vara, hvad han intill sitt sista förblef: en sjukling; och denna olägenhet, tidigt betagande honom både förmågan och smaken för barnaåldrens vanliga nöjen, befrämjade vändningen af hans sinne åt de stillare fröjder, som för en tankfull och känslofull själ aldrig kunna förblekna. Böcker och bokliga konster blefvo hans allt; hans vettgirighet gick i oafbrutet stigande; och redan i de första barndoms-åren förmärktes, huru hans lifliga qvickhet och träffande omdömesgåfva beledsagades af en synnerlig kärlek för poesien. Då han skulle öfvertalas att lära främmande språk, beqvämde han sig dertill blott med det vilkor, att han fick begynna hvarje språks läsning med dess förnämsta poeter. Således började han Latinens studium med Virgilius och Ovidius, Fransyskans med Racine och Voltaire, Engelskans med Pope, Italienskans med Tasso. Med hvilka han började Tyskans och slutligen äfven Isländskans, har ej blifvit anmärkt; men väl, att han förstod äfven den förra tillräckligt, för att kunna njuta dess skalder, och att han i den senare var förtroligt hemmastadd. I allmänhet läste han, under hela sin korta lefnad, mycket och mångahanda; men bredvid poesien utgjorde historien hans hufvudstudium. Från Greklands och Roms häfder

och fornkunskap öfvergick han till Sveriges; med sin forskning företrädesvis rigtad på vår skandinaviska Nords hjeltesaga, diktsång och ålderdomsmärken. På sina hvilostunder roade han sig med teckning och ritande. Huru långt han deri (för sina år) hann, ådagalägges bäst af den underrättelse, att han af kännare uppmuntrades att göra denna vackra och ädla konst till sitt egentliga yrke. Till slikt beslut kunde han dock ej förmås; han svarade alltid, att "ingen fullkomlighet kan deruti vinnas, utan genom utländska resor".

Fadern tycks ej hafva brådskat med hans afsändande till universitetet: ty han blef student i Upsala först 1771. Man kan sluta detta från den uppgift, att han, efter "trenne" års studier derstädes, blef 1774 anställd i riks-archivet såsom extraordinarie kanslist. Bland de Upsala-kamrater, med hvilka han närmare umgicks, nämnes Leopold, som hade 1773 anländt till högskolan. 1775 uppflyttades han i archivet till kopist, och 1776 till ordinarie kanslist. Denna befordran blef hans sista: ty snart infann sig den tidpunkt, hvarefter han ingen vidare behöfde. — Föröfrigt vederfors honom den rättmätiga utmärkelse, att kallas till ledamot af vitterhets-sällskapet *Utile Dulci.*

Äfven i äldre år, och vid redan börjadt skalderykte, som lockade till honom månget besök, deltog han i större sällskaper icke gerna; men var bland vänner alltid liflig och upprymd; jemväl under täta lidanden. Fromt undergifven Försynens skickelse, mötte han döden lika frimodigt, som han tåligt burit dess långvariga förberedelser. På sotsängen låg han blott få dagar; en andtäppa, som troddes härröra från böld i vänstra lungan, lyktade hans jordiska bana i dess tjugusjunde år, den 23 Mars 1777. Men han var alltifrån de spädaste barnaåren van att se döden i ögonen och uthärda dess anblick. Hans uppförande i dödsstunden — säger ett ögonvittne — "utmärkte ett stadgadt sinne, grundadt på ett christligt och osvikligt hopp om ett bättre lif efter detta".

En hans vän *) höll öfver honom (1783) ett åminnelsetal i sällskapet *Utile Dulci*. Jag kan ej neka mig nöjet att derur låna följande bild: "Rudbeck hade ett manligt ansigte, qvicka ögon; hela utseendet röjde ett eldigt och snarfyndigt snille. Öm och upprigtig mot vänner, alltid munter i umgänge, ägde han nog sinnesstyrka att ständigt, ofta under sjukdom och plågor, kunna bibehålla sitt vanliga och skämtsamma lynne. Hatare af alla bittra satirer och smädeskrifter, trodde han, att man först borde rätta sina egna fel, innan man vågade att på det värsta uttyda andras. Oskrymtadt var hans nit för konung och fädernesland. Hans hjerta skydde förställning, och derföre undflydde han stora sällskaper. När han sökte hvila från sina trägna arbeten, utvalde han, till uppmuntran och vederqvickelse, några få, men upplysta vänner. Med så stora naturens förmåner, så ädla tänkesätt, tillvann han sig under sin lefnad en allmän tillgifvenhet; och blef vid sin bortgång på det ömmaste saknad af alla dem, hvilka högakta snille, dygd och förtjenster".

Sammanfatta vi allt det hittills sagda i få ord, så tillägga vi: han var en af dessa vackra karakterer, hvilkas tecknare det är en vällust att vara.

Tidigt — såsom lätt förmodas — hade hans böjelse för skaldekonstens utöfning yppat sig. Förhastad är likväl den uppgift af hans vän Regnér i Gjörwells tidskrift "Samlaren", att han redan vid sjutton års ålder diktade sitt förnämsta verk, det komiska hjelteqvädet "Boråsiad, Poem i fyra Sånger". Att förhållandet ej kan vara sådant, röjer sig genom mognaden både i ämnets uppfattning och i framställningens form; också angifver hans minnestalare uttryckligt, att han "vid sjutton års ålder begynte skrifva sin Boråsiad, ... som, ansenligt förbättrad och tillökt, blef år 1776" (således året före hans död) "på trycket utgifven". Deremot härröra visserligen från hans första ungdom några moraliskt-sati-

---

*) Fredrik Broman: kanslist vid kongl. antiqvitets-archivum.

riska uppsatser i stilen af Dalins "Argus" (hvar och en vanligtvis slutande med någon sedelärande fabel på vers); äfvenså kanske de flesta af det antal smärre poetiska ströskrifter (sagor, visor m. m.), som efter hans död, genom Regnérs försorg, trycktes dels i den nyssbemälta Gjörwellska tidskriften, dels (längre fram) i Regnérs egen tidskrift "Svenska Parnassen". Det är i synnerhet på dessa senare, som inverkningen af Bellmans lyra och föredöme är synlig; stundom — dock sparsammare — äfven af Kellgrens. Visste vi ej förut, huru mäktigt den sistnämndes äldsta erotiska maner, hvars höjdpunkt var det vekliga, lika enerverande som sjelft enerverade stycket "Sinnenas Förening" *), imponerade på sin samtids unga sinnen och retade till efterföljd: så skulle det måhända derigenom bevisas allramest, att slika inflytelser grepo jemväl vår Rudbeck; så att äfven denne mot nästan ständiga plågor kämpande och fromme sjukling, ehuru sjelf troligen kysk i högsta grad, en och annan gång bjöd till att i den allbeprisade Kellgrenska tonarten vara en smula lösaktig. Se t. ex. hans i Svenska Parnassen (Juni 1784) införda Saga om Herden och Herdinnan! Den är, emellertid, i sitt slag så pass lyckad, att den skulle kunnat gälla för mönstrets eller mästarens egen, — i någon af Stockholms-Postens första årgångar. Naturligare var, att humorn af Bellmans bacchanaliska dikter slog an på hans för skämtan benägna lynne, och aflockade honom efterljud, hvilka för honom intet annat voro, än en fantasi-lek utan allsköns praktisk anledning och tillämpning. — Det af hans skaldeprof tidigast offentliggjorda synes dock varit ett alldeles olikartadt: nämligen en Ode öfver den 19 Augusti 1772, eller den då af Gustaf III verkställda regeringsförändringen. Jag har ej sett den; hans vänner funno den "förträfflig". Såsom säkert kan likväl antagas, att deras beundran för "Boråsiaden" var fotad på en sannare grund; och det är troligt, att ymnigheten af deras bifall föranledde framträdet af hans andra ko-

*) Det står att läsa t. ex. i Gjörwels "Samlare" för 1777, Del. IX.

miska hjelte-dikt "Neri, *Poème Heroïque* i tre Sånger", som efter hans död utkom (1784) från kongl. tryckeriet. Af skäl, dem jag innan kort skall angifva, gjorde dock detta senare verk ej på långt när samma lycka, som det förra. Det erhöll ej heller någon ny upplaga; då deremot "Boråsiaden", med en viss typographisk prydlighet utstyrd af den frejdade boktryckaren Fougt, sedermera har blifvit ännu två (om icke flera) gånger upplagd. — Slutligen ville han ock uträtta någonting för theatern, och företog sig, i sådan afsigt, en öfversättning af Voltaires tragedi Mahomet. Döden afbröt den, då han dermed hade hunnit så långt, att af tredje akten felades blott hundrade verser. Arbetet fullbordades af vännen Regnér.

Det kan ej förvåna oss att se honom, öfverväldigad af sin tids rådande smak, stanna vid dylika mönster såsom de högsta af all vitter fullkomlighet. Mera förundransvärdt är, att den kärlek för det fordna Skandinaviens tungomål och vitterhet, som hos honom var ett fädernearf, kunde bredvid dessa fransyska sympathier oförminskadt fortgå. Förmodligen befinner sig någorstädes i handskrift fragmentet af det "Utkast till en Afhandling om Nordens äldsta Skalder", hvars utarbetande, börjadt året före hans död, sysselsatte honom ännu då han sträcktes på sin sotsäng. Kände vi detta, så skulle vi med detsamma känna, både huru långt han egentligen var kommen i sin bekantskap med det då redan urmodiga föremålet, och huruvida han trodde sig funnit någon utväg att sammanjemnka Snorre Sturleson med Boileau. Regnér och Broman förtälja, att han i bemälta utkast ville "visa, hvad styrka de äldsta Nordiska skalderne ägt i sina tankar, ehuru enfaldiga deras qväden låta för mindre kännare"; samt att han der hade "gjort åtskilliga artiga upptäckter om deras skaldelära, dem han äfven upplyste med imitationer på vårt nuvarande språk, då döden afbröt detta vackra arbete". Märkvärdigt är Bromans tillägg: "Med allt skäl kan tros, att Rudbeck, medelst återlifvande af en numera alldeles förkolnad smak för fäderneslandets antiqviteter, hade

för sitt tidehvarf, med en efter våra tider mera lämpad urskillning, blifvit hvad den gamle Rudbeck varit; derest döden ej så hastigt hade beröfvat oss honom". Efterverlden, som häraf underrättas om det allvarliga i denna för hans flesta samtida förborgade eller likgiltiga sträfvan, skall hufvudsakligen med afseende på den skatta honom minnesvärd.

Efter den härmed gifna allmänna öfversigten, torde några anmärkningar af mera särskild beskaffenhet tjenligast erhålla sin plats.

Bland dem af hans smärre skaldestycken, i hvilka Bellmans inverkan är allramest ögonskenlig, synes mig främst böra ihågkommas det följande: dels derföre, att det verkligen är det bästa; dels ock derföre, att det har en förklang af den i våra dagar så älskade "Glunt"-poesien.

Afsked mellan Drinkare.

A.

Käraste bröder! tiden lider;
Gud vet, om vi få råkas mer!
Stjernan på himlen allt lägre skrider,
Solen går upp — och solen går ner;
Ack, hvilken hvälfning af skiften och tider!
Gud vet, om vi få råkas mer.

B.

Det var då fan, att philosophera! —
Fritt låt döden taga sin tull!
Solen går ner — ja, hvad är det mera,
Blott hon hvar afton fått se mig full?
Statt nu ej längre der och orera;
Drick! och låt döden taga sin tull.

Huru vissa af den Bellmanska Fredmans-diktningens elementer taga sig ut i Rudbecks försök att bemäktiga sig dem,

ser man föröfrigt kanske tydligast i det afsked från lifvet, som han låter den "namnkunnige urmakaren" hafva sjungit nyss före sin af otillfredsställd bränvins-törst åstadkomna död. Här ett utdrag af denna "svanesång", som "med rosslig röst" qvads af

"Den store Fredman sjelf, så känd i våra dar, —
Då ingen slant var mer uti hans byxsäck qvar,
Då han förnekad var att mer på borgen taga,
Och redan åtta dar måst gå med nykter maga".

Elegi.

Då klockan nio slagit har
Och mörkret öfverskyggar verlden,
Då månans ljus försilfrar fjärden,
Och lyktor tändas der och hvar:
Då går jag bort, der lifvets glädje finnes:
Ledd af en ljuflig drift, af vanan, jag ej minnes,
Att jag ej har en styfver mer,
Och att Radon*) på borgen aldrig ger.

Jag stiger in, all oro platt förglömmer.
Slå i! — Det sker. "Men pengar först"! — Nå, nå,
Gutår, min bror! — "Nej! ingen droppa då".
En ann går fram, betalar, glaset tömmer;
Och jag får der med brända läppar stå.
Mitt mod flyr bort; jag suckar, klagar:
Jag är ju här mest alla dagar!
Bror väl en sup mig gratis ger? —
"Å hut"! — Förskräckt, jag till en ann mig lagar;
Men fåfängt jag båd' Glock och Nyström**) ber;
I nödens stund finns inga vänner mer.

---

*) En krogvärd.

**) Ett par andra krögare, besjungne af Bellman.

Mitt öde kallar mig . . . Jag kan ej undanvika.
Nu, då min himmel sågs med svarta skyar täckt,
Då uti Gaffel-gränd hvarenda dank var släckt
Och min förtviflans höjd med nattens mörker lika,
Jag då med häpen syn en ängslig vålnad fann:
"Kom, Fredman"! sade han, med hesa ljud; jag bäfvar;
För ögat jemt den bistra skuggan sväfvar,
Tills vid en krogdörr den försvann.

Jag följa må . . . Farväl, J krögare och vänner!
Jag ej mot er den minsta ilska känner,
Fast till min död er njugghet varit skäl.
Ja! långt ifrån att agg mot eder bära,
Så önskar jag: må ödet er beskära,
Att snart J allihop fån supa er ihjäl!

Far, rännsten, väl! som med din tjocka bölja
Så mångengång fått mina leder skölja,
Då du med sqvalp mig tagit i din famn!
Ack! när härnäst, — som det väl snart tör hända, —
En trogen bror i dig drar öfverända,
Så sorla sakta fram mitt öfverblifna namn.

Och du, o dyra krog! . . . här qväfvas mål och röst,
Af ömhet strida tårar rinna . . .
Skall fyrti-åra fröjd då som en rök försvinna,
Som du mig skänkt, i alla qval min tröst? —
Farväl! Ack, snart jag skall de vålnars antal öka,
Som utan rast kring dina knutar spöka
Med tomma glas och törst-förbrända bröst!

— — — — — — — — — — — — —

Farväl! farväl! jag dödens ankomst känner,
Som, lik en eld, i hals och mage bränner . . .
Att endast dö — är det ej illa nog?

Men törstig dö! — Ack, ack! jag ville gerna mista
Båd kyrkgård, grafplats, svepning, bår och kista,
Om blott jag finge nu en sup, förrän jag dog!

Det var dock icke den komiska lyriken, — det var den komiska epiken, som skulle grunda Rudbecks skalderykte. Huru mycken framgång hans först utgifna försök i denna art hade rönt, synes bäst deraf, att det senare, eller "Neri", som efter hans död utgafs anonymt liksom det förra, likväl på sitt titelblad angifver sig såsom barn "af Författaren till Boråsiaden"; tydligtvis en beräkning att draga fördel af det förras lycka. Men just om denne "Neri" frestas man tro, hvad Regnér och Hammarsköld berättat om Boråsiaden, att den blifvit "författad vid sjutton års ålder", eller i allmänhet långt före den nyssnämnda: ty den ger, alltigenom, intrycket af ett ganska svagt och omoget utkast; hvadan ock säkerligen kom, att skalden sjelf icke fann den tryckvärd. Hjelten der är en girigbuk, en procentare, som, uppmanad af sitt skydds-troll, utflyttar från Stockholm till en vacker landtegendom, för att förhärja den enligt det välbekanta landsförödare-system, hvars grundsatser, ehuru det hunnit långt mera utbilda sig sedan Rudbecks tid, likväl fullständigt nog uttryckas i dessa trollets ord:

"Din vinningslystna själ bör ej af Stockholm tvingas.
En landtgård innan kort skall i ditt välde bringas:
Snart lär du finna sjelf de bästa plundrings-sätt;
När du förmågan har, stor sak om du har rätt.
Håll landtman för en träl, som du bör aldrig spara;
Låt ingenting så täckt, så rart och fredadt vara,
Att du, vid myntets klang, ej skiljes lätt dervid;
Gör sjön på fiskar tom, hugg alla skogar nid;
Sist, när du vändt till mynt allt hvad som mynt kan blifva,
Kan du en ödes-plats åt siste köparn gifva! —
Så skall du väldig, rik, förutan vågspel bli,
Och smyga Lagens hämnd och Hamans grift förbi".

Företaget lyckas ock så vida, att han både köper och utflyttar till den vackra landtgården, der

> Han ser en stolt allé, och strax i tankan rinner,
> Att här han ämne nog till gröfsta virke finner (m. m.);

men hans njutning af slika glada tanksyner blir kort. Genast under första natten väckt af en dröm, om sju magra nöt som gjort inbrott i hans bästa äng, skyndar han i morgongryningen ut att bortjaga dem. Han finner väl blott ett enda, hvilket han med en väldig knölpåk snart fördrifver; med samma mod och vapen nederlägger han ock trollkäringen Bussla*), som till värn för sitt nöt rusat fram ur en skogspark; men just då han äfven i denna drabbning vunnit en "dyrköpt seger", framropar hon med gällskri tre andra käringar till hjelp. Nu ser han intet annat råd än att taga till fötterna. Han flyr undan "de grymma möjor" till en aflägsen grotta; men der uppenbarar sig en "himmelsk skönhet", som är bygdens fagra Nymf eller Rå, och beveker honom med ett hotande strafftal, att "af landets faror skrämd" återvända hals öfver hufvud till Stockholm, sälja sin landtgård och återtaga sitt förra procentarlif. — Uppfinningen är fattig. Omöjligt skulle dock ej varit att häraf göra någonting roligt, som hade motsvarat den muntra begynnelsen:

> Om vapen sjunger jag och om den tappre man,
> Som ämne för sitt mod vid Mälarns stränder fann;
> Som uti lyckans storm sitt segel visste styra;
> Han modigt slog e n kärng, försigtigt flydde f y r a.

Men det hela är berättadt så knapphändigt, så matt, med så sparsamma drag af någon egentlig qvickhet och målningsförmåga, att det synes vara, mindre utkast till ett verk, än — utkast till ett utkast.

Onekligen är deremot "B o r å s i a d e n" ett poem, om hvilket man gerna kan instämma i Leopolds omdöme, att det är

*) Lånad ur Herröds och Boses saga.

"fullt af sannt geni" *). Visst utmärkes också här uppfinningen ej af synnerlig rikedom: men den är konstnärligt genomtänkt, innehåller tillräckligt ämne för en mängd dels komiska, dels landtligt täcka, dels till och med på allvar episka småtaflor, och visar sig öfverallt symmetriskt utförd, med en säkerhet i den valda tonen, med en makt öfver språket och versbyggnaden, som jemväl i och för sig sjelfva — eller äfven utan hänsigt på skaldens tidsförhållanden — förtjena ett stort beröm. Denna hjeltedikt kan derföre ännu läsas med nöje, och (åtminstone styckevis) med ett ej litet; särdeles af enhvar, som under läsningen erinrar sig hvad här alltigenom parodieras, — den inrättning, den tillskärning, det maner, som i den tiden, vid hvarje försök till "epopé" eller *poème epique*, stereotypiskt gällde såsom normala. Anledningen var hämtad från ett några år tillförne i Vestergötland förefallet oväsende, hvarvid en bond-uppviglare Håffman hade varit hufvudpersonen. Häraf tog eller skapade Rudbeck sitt qvädes egentliga ämne: ett slagsmål vid Borås, emellan en hop vestgöta-bönder som anföras af bemälte Håffman, och en Boråsisk borgare-här, hvars fälthöfding är stadens tappre borgmästare Edbom. Efter flerahanda dråpliga tal, stolta tillrustningar och en den förfärligaste påkstrid, åtskiljas omsider de kämpande genom ett slagregn; i det ögonblick, då borgmästaren är på punkten att fullända sin seger genom Håffmans fullkomliga undergång. — Känner man de begrepp om "episk höghet" och "episkt machineri", som i dåtidens smaklära hade utbildat sig ur en uppfattning, för hvilken Virgilii Äneid var den Homeriska Epikens första och Voltaires Henriad dess sista fullkomning: så förmodar man ock, att interesset af ett sådant föremål måste ligga i det skickliga genomförandet af den komiska kontrast, som uppkommer, då denna höga ton, dessa gudainblandningar användas på idel företeelser af den mest obetydliga beskaffenhet. Och slik förmodan finner sig här verkligen uppfylld.

*) Leopolds "Samlade Skrifter", Band. V, sid. 61.

Detta poem är, i sanning, den bästa hjeltedikt som Sveriges vitterhet äger att uppvisa från tidehvarfven före det nuvarande. Läsaren torde fördenskull icke ogerna här se det behandladt med en utförligare redogörelse.

Sedan skalden börjat med denna ingång:

> Jag sjunger om Borås, och om den hjeltens ära,
> Som efter långt besvär fick segerns lagrar bära:
> Som Håffmans ilska tämt med påk och mannamod . . .
> — — — — — — — — — — — —

och åkallat sin sånggudinna:

> Gif mig den eld, den kraft, som förr Homerus dref,
> Då han om Thetis' son och Grekers fälttåg skref!

skildrar han, huru Mars vredgas öfver fredslugnet i Sverige och de i en "föraktlig dvala söfda" Svenskarnes otacksamhet att ifrån hans dyrkan, som tillförne hade lyftat dem "till ärans högsta spets", nu vända hela sin håg blott till att "söka pris af slöjd och kunskaps-ljus". Guden besluter att hämnas, och straffa dem genom att inom Sveriges sköte upptända ett inbördes krig, som skall störta detta urgamla rike och förfära jorden.

> Så snart han detta sagt, han i ett moln sig kastar
> Och i en hvirfvelvind till Vestergötland hastar;
> Bland heta ångors qvalm han finner Håffman der,
> Uppå en fuktig ort, der Bacchi tempel är.
> Der bränvin ljuflig färg på bleka kinder målar,
> Der dusig glädje töms ur djupa, fulla skålar;
> Af kannor, krus och glas byggs hjeltens ärestod,
> Och ölet i sitt fall bär vittne om hans mod.
>
> Mars i en länsmans hamn strax in i templet stiger:
> Hvar bonde blir förskräckt, tar mössan af, och tiger.
> Men Håffmans djerfva bröst så lätt ej skrämmas kan:

"Du ser så törstig ut", sad' han, "du hedersman!
Drick! jag betala vill, och här din man du finner". —
En länsman nekar ej: strax öl, som bäckar, rinner.
Att visa kraft och fröjd, slås skål och bord i kras;
Och segern svigtar än emellan bägges glas,
Då länsman börjar så: "Jag ser din eld, din ifver,
Som motstånd bryta kan och segern till dig rifver.
Men säg: skall gnistan bli i ständig aska höljd?
Och du för verldens syn af låga tak fördöljd?
Kanske du tror ditt namn bland stora drottmäns finna,
Då du kan första plats bland dryckeskämpar vinna?
Men vet, till hjeltars höjd är bultars höjd ej nog:
På hela ärans väg finns ej en enda krog.

Nej, Håffman! följ mitt råd; det grundas på din heder!
Allting uti vårt land bör vändas upp och neder;
Ett listigt herrefolk har styrseln fått i hand,
Och tryckt vår menighet med lagars stränga band.
Med slughet vet man lätt, att brott på hopen dikta;
Vår enfald är det fel, hvarför vi oftast plikta;
Ett ord för roskull sagdt, ett öfveriladt slag
Blir straffadt utan nåd: slik hårdhet kallas lag.
Än mer: ett glädtigt rus, för egna pengar taget,
Blir ofta, som ett brott, för ting och domstol draget.
Gård, äng och egendom, allt blir de storas rof,
Och deras öfverflöd uppslukar vårt behof.
Ack! när skall lagens tvång och vårt betryck sig sluta?
När skall enhvar sin rätt i jemkadt tillstånd njuta?
Är frihet oss ej skänkt i födsel och natur?
Och vi ta lagar an, att sämre bli än djur!
För någras högmod skull, stå tusend ju i fara.
Bör ej ett hurtigt folk sin egen styrsel vara?
Vi mådde allrabäst, — man säge hvad man vill, —
Om ingen Herre gafs, om ingen Lag vor' till.

Det egnar, Håffman! dig, att detta onda häfva:
Du aldrig varit van för herre-folk att bäfva.
Sprid falska rykten ut; böj hopens lust till krig;
Uppelda deras mod, ock sjelf i spetsen stig!
Din arm skall till vårt värn tyranner nedertrycka,
Och våra lyfta dig till heder, glans och lycka — — —"

Mars föreställer honom vidare, att väl är vägen upp till ärans slott brant och slipprig; men har han en gång kämpat sig dit, så får han sedan desto friare sänka sig i maklig hvilas armar, se Bacchi tunnor desto rikligare strömma, bli en af konungens förnämsta män och le åt rättens hot, under det landshöfdingen sjelf med bäfvan dricker hans skål.

Härvid ett hastigt sken igenom luften bröt,
Som kring en väpnad gud i fladdrig eld sig slöt.
Förbländad Håffman föll; bort rusets dunst var drifven,
Då han, med skräck, till Mars såg ortens länsman blifven.
"Gå!" ropte krigets gud: "för ut, hvad jag befallt!
Af mig och segern följd, kan du förhoppas allt".

Bestört, men strax färdig till lydnad, börjar Håffman sitt värf; i Frihetens namn förklarar han, att lagens thron är byggd endast på de lydandes feghet:

Men den är värd sitt ok, som ej det vågar bryta.

Hans djerfva tal, hans ränkfulla dikter lyckas att snart församla omkring honom en uppretad och oförvägen hop:

Som alla väders våld kan reta hafvets våg,
Så rörs af alla prat det blinda folkets håg.

— — — — — — — — — — —

Från trädens friska stam enhvar sig grenar bryter,
Och skogens gröna prakt i påkar sig förbyter;
En götisk klubbehär till örlog rustar sig.
Borås! ett moln går upp, och stormen hotar dig.

Nu följer en stolt beskrifning af det idoga och rika Borås, lyktande med denna vers:

Kort sagdt: uti Borås vårt land ett Tyrus har.

Lyckligtvis äger det nya Tyrus ock en Borgmästare, som är ett sådant samhälle värdig.

Om det till makters väl och vissa sällhet länder,
Att styrseln lemnad är i hjeltars vård och händer,
Så fägna dig, Borås! du i din Edbom har
I fred din hjelp och tröst, i örlog ditt försvar.
Liksom en rotfast ek, hvars topp mot skyar räcker,
En hop af späda träd med starka grenar täcker,
Som grönska i dess skygd då stormen rasar fram,
Hvars krafter brutna bli mot ekens hårda stam:
Så skyddar Edbom dig och all din handels grenar;
Han mod och rättvist nit i en person förenar;
Han både aln och svärd i sina händer har.

Men — det stillaste lugn bebådar ofta åskans ankomst. Ett dammigt ilbud förtäljer om de antågande Göternes här, uppsåt, fältherre och vapen. Svarta sorgemoln öfverhölja staden med ängslan och skräck.

Madamer, jungfrur, kring på alla gator gå
Med vidt utrefna hår, och sig för brösten slå.
Till torget samlar sig en blek och rådvill skara,
Som af sitt eget sorl förvissas om sin fara.
En del, förtviflad re'n, sig stängt i sina hus,
Att krossas med Borås och dö uti dess grus.
Ur mörka källarhvalf de dolda skatter föras,
Som hvälfvas om hvarann och bort ur staden köras.

Nu först, vid det allmänna sorlet, får Edbom veta orsaken till larmet. Han kastar sig i trängselns vågor, han förebrår, uppmuntrar, hotar, ber: än väcker han allas ömhet för en älskad stad, än påminner han om ärans dyra lag, än målar han flyk-

tens neslighet och fara. Hans vältalighet, den eld, det g
hopp som strålar ur hans ögon, hans värdighet och dygd,
allt i förening gör, att han snart ingifver förtröstan och
omkring sig en här af modiga kämpar. Det allmänna sin
lugnet är återställdt.

Som då, när vädrens våld fått böljans frid förstöra
Och tunga vattumoln kring hela fästet föra,
Då ses en blixtfull natt på hafvets utrymd rå,
Och vågen, fraggig, brant, mot strandens klippor slå;
Men när den blida sol har mörkret undandrifvit
Och brutit molnens vägg och ljus åt luften gifvit,
Då saktar böljan sig, då fängslas vädrens makt,
Och himlen speglar sig i vattnets lugna prakt.

Med dessa vackra verser slutar den första sången.
andra begynner:

På stadens stora torg man redan plantadt skådar
Det grymma strids-banér, som krigets faror bådar,
Den spända trummans larm ett ovant buller gör,
Och folkets skri och gny man allestädes hör.
De gamle rådmän re'n i tunga vapen blänka,
De glömma sina år och blott på staden tänka;
Och re'n den raska hop, som kännes af sitt mod,
Som ungdom krafter gett och mera hetsig blod,
Församlad, väpnad är; — allt tyckes blott begära,
Att slåss för stadens värn, och dö för Edboms ära.

Men hjelten mellertid lagt fredens mantel ner:
Hans höga hatt, hans påk, allt krigets tecken ger.
En lurfvig hvit peruk hans breda panna pryder,
Som på hans värdighet med hundra lockar tyder;
Ett konstladt bockeragg tycks liksom yfva sig
Att svepa in ett vett, som styr i fred och krig.
Höljd af en mörkblå rock, som sjuttonhundrafyra
Blef åt hans farfar gjord då han Borås fick styra.

Han vid sin fasta länd en forntids-värja drar:
Tre tum är klingans bredd, tre böglar fästet har;
Och, fast en åldrig rost den fästat i sin skida,
Den örlogs märke är och pryder hjeltens sida.

Hans maka, täck och ung, som nyss en helgad knut
Har vid hans öde fäst, ser nu så djerft beslut.
Hon häftigt i sin famn den rörde Edbom sluter,
Och öfver hans peruk en flod af tårar gjuter.
"Du grymme"! ropte hon, "hvad är, som tvingar dig
Att öfverge Borås, din kärlekseld och mig?
Ack! låt ej villa dig af fåfäng lust till ära;
Förnämst uti vår stad, hvad kan du mer begära?
Du knappt uppå vårt torg en myndig fot har satt,
Så böjs hvarenda rygg, så lyfts hvarenda hatt.
Om du af seger följd slår Håffmans skara neder,
Blir du ej större man ell' njuter större heder.
Ack! välj en höfvidsman, men styr ej sjelf vårt krig:
Din lagbok och din fru bli ursäkt nog för dig.
Nils grofsmed . . . kan ej han från faran dig förlossa?
Hans rygg tycks vara gjord, att alla påkar trossa;
Han är en pröfvad buss i slagsmål och i rus,
Han barn och hustru slår och dundrar i sitt hus,
Han plär med lejonröst om sina dater ryta;
Låt honom höfding bli, låt honom spetsen bryta! —
Men ack! din tystnad rår . . . du delar ej mitt qval;
Du släpper ej din påk; du rörs ej af mitt tal.
Välan — om Ödet dömt, att jag dig så skall mista,
Så skall den samma stund ock bli för mig den sista"!

Ännu sluten i hennes famn, och då hennes tårar fortfara att be sedan munnen har tystnat, känner hjelten sitt bröst pinsamt slitas af de stridigaste bud: pligtens och kärlekens; det knotar ömsom öfver den dag då han blef gift, ömsom öfver den då han blef borgmästare. Ändtligen segrar dock äran: han bemannar sig till ett svar, hvari han föreställer henne, att

stadens bästa gäller framför hvarje enskildt; att han måste älska Borås till och med högre än henne; att Nils väl kan skrämma sina barn, men ej anföra en krigshär; att en smed ej duger att befalla rådmän, —

"Ty, att bland rådmäns hop sig skicka som sig bör,
Dertill vill odladt vett . . . Men trumman åter skallar,
Som mig utur din famn till strid och seger kallar.
Din röst med ärans röst bör hellre blanda sig;
Ack! låt mig värdig bli mitt kall — min stad — och dig! —
Farväl"! . . . Hon svimmar af, och dagens stråle släckes
För hennes matta syn, som af ett moln betäckes.
Han gjuter tårar ut, men kan ej göra mer.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Från detta ömhetsprof har Edbom slitit sig:
Till torget skyndar han, der allting andas krig.
Hans här med muntra rop sin raske höfding helsar.
Hur mången reslig buss! hvad mängd af vrängda pelsar!
Karpusers svarta moln af hjelmar likhet har;
I smärre striders dust ett mjukt, men godt försvar.
Af påkars täta skog bortskymmes nästan dagen,
Trumpeten blåser larm, och fanan ut är slagen. —
Som bäcken, då med sorl han många bugter gör,
Förrn han i hafvets sköt sitt friska vatten för,
Så gå Boråsarne, att bardalekar yrka;
I hjertan ha de mod, i händer ha de styrka.
De likna Grekers här vid Xanthi djupa flod;
Fast sämre i gevär, dock större uti mod.

"Ur stadens hvälfda port" tåga de nu till kamp. Håffmans grymma här, hvars vapenbrak och larm

Tycks reta himlens blixt och trotsa Edboms arm,

anträffas på de utanför staden belägna, vida och bördigt grönskande åkerfält, hvilkas gröda snart, liksom af en hagelskur, nertrampas af de sammandrabbande menniskoskarorna. Krigs-

guden, från ett moln nedskådande med fröjd, begifver sig till en fjällgrotta i Nordpolens mörka och ödsliga istrakt, der trollet Raseri sitter fjettradt i starka, men ständigt knakande kedjor, på hvilka det gnager med skarp och fraggig tand. Sjelfve Mars bortvänder ögonen från dess åsyn; men löser det och sänder det till Borås, med befallning att i Häffmans här uppfylla hvartenda bröst med sitt svarta gift. Men vid det brak, som uppkom af det lössläppta trollets orkan-vilda färd, sänkte Olympens Drott en blick till jorden.

Hvad syn! hvad ohörd sak! han Vestergötland fann,
Som, upprest mot sig sjelft, af krigets lågor brann;
Mot sin, mot ödets lag! Förbittrad, Mars han sporde:
Hur han ett sådant larm på jorden väcka torde?
Om han ej lydnad mer åt Gudars Konung bör,
Som styrer verldens klot och ljungeldsviggen för?
"Förmätne"! sade han: "du skall till straff befinna,
Att ingen droppa blod i detta krig skall rinna".

Tredje sången är en oafbruten målning af sjelfva drabbningen. Lika boksynt och stridsklok som tapper, utsträcker Edbom sin skara "i en djup phalang", ordnad enligt mönstret af den Macedoniska; derefter utropar han "Boråser"! och håller ett likaledes enligt de yppersta förebilder inrättadt uppmanings-tal. Sedan han slutat det sålunda:

"Förenom då vår kraft! I stridens brak och dunder
Besinnen segerns lön och nattens glada stunder!
Då öppnas skall för er mitt ölfat och mitt hus;
Hvem vill ej ta emot en örfil för ett rus"?

åkallar han skuggorne af sina prisade företrädare, som fått i fredlig hand bära stadens klubba och ymnighetens horn, att bistå honom på en bana, så olik deras:

"Till annan heders höjd vill ödet mig bespara;
Hvad eder flit förvärft, skall Edboms arm försvara.

Den äran blifve min, att jag i vapen blänkt,
Och att jag åt Borås dess första seger skänkt"!

Så snart han detta sagt, framrusar han i spetsen för sin här med hastigheten af en från fjällklippor brusande fors och svingar sitt vapen, hvarmed han åt höger och vänster

Ger prof, att också träd kan öka hjeltars heder.
Här tumlar en ikull, den andre vinglar der,
Och blånad minsta rön af Edboms styrka är.
I hop på hop hans män sin raska höfding följa.
Strax flyta skyar fram och himlafästet hölja;
Och solen, sjelf bestört att stridens början se,
Tycks neka att sitt sken åt sådan grymhet ge.
Så tätt, som hagel plär i strida skurar falla,
Så tätt de hårda slag kring bröst och axlar skalla:
Ett fasansvärdigt skri kring luftens rymder går,
Och jorden blir betäckt med rifna skägg och hår.
Mars på ett mörkblått moln i gyllne rustning blänker,
Och kraft och dristighet åt Håffmans svärmar skänker.
Dock hjelten från Borås, — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —

Han känns ifrån sitt folk, ej af den rock han bär,
Ej af den lockperuk, som på hans hufvud är,
Men af de starka slag hans tunga runpåk delar,
Och af den höga eld som i hans ögon spelar:
Så känns ock Jofur sjelf ibland sin guda-här,
Af åsyns majestät och blixten som han bär.

Den starke Sandalin betäcker hjeltens sida,
Dernäst Clas Sundergren och Johan Lindorm strida,
Den axeldryge Brink och rådman Erik Blom,
Skomakar Mickel Ring och länsman Mejenbom.
Emot dem tränga fram så många käcka drängar:
Här nalkas Håffman sjelf och delar grymma slängar;
Han följs af Jon i Hult och tolfman Erik Plog,
Som ensam på en gång tolf styfva djeknar slog.

Flere kämpar i Håffmans här uppräknas: den förfärligaste bland dem alla var dock berserken Olf från Sunnantorp. Till hans axel räckte ingen i hela Skara-län; i en jättes växt bar han jättars styrka; hans make fanns ej ens

Innnder Äthnas hvalf, der eld och väder knaka,
Utaf en nedfälld björn han ludna rofvet bar;
Hans påk af instöpt bly tung, som Cyklopers, var.
Med täta klubbeslag han grufligt kring sig svingar,
Och halfva Edboms här han snart att flykta tvingar.
Hans sida skyddad är af Jan från Hagelbäck,
Så rask som krigets gud, som vårens gudar täck.
Ej nöjd att sitt beröm af qvinlig fägring söka,
Vill han sin skönhets pris med lagerns pris föröka.
Olyckelige Jan! din alltför tappra håg,
Hvi drog den till Borås dig hän i detta tåg?

Väl tumla nämligen för hans händer en hökare och en skräddare; väl slår han sjelfve råmannen Sandalin "midt i flinten":

Men pannan var så hård, att påken söndergår;

och nu kastar sig denne på den oväpnade Jan, i hvars fagra ljusa hår han lindar sin arm, tills ynglingen innan kort vrider sig "i dödlig blekhet" på sanden. Olf ser det, och blir nu alldeles ursinnig; med gräsligt rytande skallar tre gånger från hans läppar Sandalins namn. "Spring, tappre rådman, spring"! ropar skalden: men denne skyndar "sitt ödes hot" till mötes,

Och hämdens bleka hamn re'n kring sitt offer sväfvar.
"Du grymme"! ropte Olf, "som missbrukt så din makt,
Du, som ifrån ett barn så neslig seger bragt!
Om du ock arm af stål och påk af koppar bore,
Och om du mera stark än värste hundturk vore,
Skall du ej fly ditt straff. Och vet, till dubbel harm:
En rådman krossas skall utaf en bonddrängs arm"!

— — — — — — — — — — — — — —

> Tre gånger han sin arm i långa ringar svängde,
> Förr'n han till Sandalin med alla krafter dängde.
> Ett sådant dunderslag han denne rådman ger,
> Att väl en laglig mur deraf skull' ramlat ner.
> Boråserne ge skri, när detta skyddsvärn stupar:
> "Han tumlar för ett slag, som tålde tjugu supar"!

Också börjar striden nu taga en för dem vådlig vändning. Bondehären, som redan begynt rygga, framrycker åter, eggad af sin väldige anförare, som en stund synes omotståndlig. Skalden anropar nu sin sångmö om "nya krafter", då han skall "med större konst beskrifva större kamp". Ty

> Nu möter Edbom sjelf. Hat, vrede, lust att vinna,
> Förtviflan, harm och hämd i alla hjertan brinna.
> Det vida fältet sveps uti en sky af dam:
> Här smäller Edboms påk, der bryter Håffman fram;
> En dristig kämpa-flock kring båda två sig skockar;
> Här blandas om hvarann båd' kläds- och vadmals-rockar.
> Af bönder, borgare, ett lika anfall sker:
> De tränga ömse på och stupa ömse ner.
> Men — lik en våldsam ström, som dammens motstånd bryter,
> Med fragga störtar sig, förfärligt vågen ryter,
> Hus, hjordar, träd och allt, som framför svallet är,
> Uti sitt salta sköt den vreda böljan bär:
> Så rusar Edbom fram; ej hårdrag eller slängar,
> Ej trängsel, brak och skrän, ej hundratal af drängar,
> Förhindra hjeltens mod; han lik orkanen går;
> En bondlurk raglar kull för hvarje slag han slår.
> Carl, Anders Eriksson, och Clas och Nils från Walla,
> Och Torkel Thorbjörnsson, så vid hvarandra falla;
> Hans påk lik åskan går, hvart hugg en ljungeld är,
> Som sprider skräck och fall kring hela Håffmans här.

Ändtligen har han öppnat sig väg till denne, som, ännu kämpande lika oförfäradt, sjelf längtar att sammandrabba med sin förnämste fiende; och nu svingar Edbom

. . . re'n det slag med senig kämpahand,
Som Håffman straffa skall och freda Göta-land.

Se! då betäcker Mars sin älsklings bröst med sin egen sköld, och mot dess obrytliga stålhvalf splittras borgmästarns vapen i hundra stycken. Han inneslutes nu i en ring af bistra fiender och en storm af påkar:

Så skogens vilde kung, af jägarnäten motad,
I mannaringen stängd, af hundra spetsar hotad,
Dock ej af bäfvan vet; föraktar flyktens hopp,
Och lyfter oförskräckt ett fruktadt hufvud opp.

Men om Mars ej glömmer sin bränvins-advokat, så glömmer ej heller Vishets-gudinnan sin borgmästare. Jorden darrar, i luften blänker ett sken, en gudamakt nedsänker sig i en mantel af glänsande skyar: det är Minerva. Genom molnens flor glimmar ägiden, i hennes andra hand en knölpåk utan like; bönderne, mot hvilka hon vänder "trollets bild med ormbeslingadt hår", digna till marken af fasa. Med ett uppmuntrande tilltal räcker hon åt sin gunstling den nya påken, "mer farlig än en glaf"; och efter de tillagda orden:

"J, som mot rätt och lag och Edbom vågat strida,
Sen vapen i hans hand, sen Gudar vid hans sida"!

försvinner hon genom luftrymden i en strimmig låga. Edbom, som knäböjt af andaktsfull vördnad, uppreser sig, guda-beväpnad, med fördubblad kraft, lofvande att offra till henne alla som falla för hans hand. Allt viker nu för honom, allt flyr eller nedstörtas.

Fjerde sången, som förtäljer den utgång striden fick genom Jofurs beslut, börjar med en idyllisk och ganska täck målning af Kinnekulle. Till dess "glada höjd, omhvärfd af ljusa skyars prakt", har Thordönets gud begifvit sig med Olympens öfriga makter, att derifrån öfverskåda detta fältslag; om hvilket han leende förkunnar, att det skall bli

För efterverldens skratt ett evigt föremål.

Uti en upprörd luft de tunga
Och till ett mörkgrått hvalf s
Man öfver Venern re'n de sv
Som nalkas i en blink och st

I det längsta kännas de dock
stridens larm gör regnets svall
förfärligt samljud. Men det låg
sig öfver fältet, gjuter ändtligen
strömmar, beledsagade af så häf
nings band i båda härarna lossa
hvarandra hit och dit.

Af böljan släckes ut all striden
Den är nu kämpe nog, som fa
Förtviflad stretar en mot storm
Med döden i sin syn och vädre
En ann sin breda hatt med bis
Som svåfvar lik en örn och sig
Han bannar vädrens våld, som
Och håller sin peruk med båda

Detta gifver anledning till

Förentes här med köld, att ingens suckar höra;
Och kärleken, hvars bild hon var i hvarje drag,
Gaf henne, ej sin eld, men hela sitt behag.
Snart ryktet, som dess namn på snabba vingar sände,
Långt bort i Wimmerby ett manligt hjerta tände:
Den unge Carl Clorin, berömlig af sin ätt,
Som länge, far för son, en rådmans-stol beklädt,
Men mer af styrka, mod och dryga kämpa-seder;
För sina fäders stad en bäfvan och en heder. —
Han ilar till Borås. Dygd eller lycka gör,
Att han den skönas bröst till lika ömhet rör.
Förenad bön de snart hos hennes fader våga,
Att han med kraftigt "ja" vill helga deras låga.
Förgäfves. Blott förtjenst och tårar här han såg;
Men han vill först se guld, se'n dygder, hos sin måg.

Nu målas de båda älskandes smärta. Ungersvennen från Wimmerby vankar omkring stadens murar,

Vid månans bleka sken, förföljd af mörka tankar:

då, till all lycka, det oförväntade stridsbudet skallar, och "Clorin, af äran väckt", får tillfälle att främst bland medkämparne "visa sig med hotande behag". Han räddar den gamle uttröttade rådmannen, just då denne var nära att bli dödens rof eller Håffmans fånge; men gubben antastas nu af en "ilsken ande",

Som lånar vädrens hjelp och af hans hjessa vrider
Hatt, mössa och peruk. Uti hans hvita hår
Den kalla hvirfveln hväs, den strida böljan slår.
Bedröfveliga syn! Clorin med ifver lossar
Sin fodrade karpus, och sjelf han faran trotsar*),
Att frälsa rådman Blom. Det varma fälp i hast
Kring gamla hjessan binds med tio knutar fast.
Den tårar ej bevekt, den inga böner hörde,

*) Rudbeck skrifver "tråssar".

Så högsint ädelmod i ögonblicket rörde;
I den han nyss förnämt, han nu en skyddsgud såg:
Han räckte ut sin hand: "Clorin! blif du min måg!
Jag vördar sjelf en eld, som jag ej mäktat qväfva;
Din kärlek skall ej mer för ödets hårdhet bäfva.
I prof af högsta dygd med dig jag täfla vill;
Min skatt du dela skall; min dotter hör dig till".

Det mest utvalda par, Borås! som du fått skåda
Af Hymens fackla lyst, det voro dessa båda. —
J, mer än sälla två! om skaldens konst förmår,
Att skingra glömskans moln och segra öfver år:
Skall jag en efterverld med edra öden röra,
Och edra namn, er dygd i Minnets tempel föra.

Mellertid hindrar ock det gudasända ovädret Edbom att fullborda sin motståndares undergång. Då han som bäst är i farten dertill, mister äfven han peruken för en hvirfvelskur, som tillika slår honom med blindhet.

Att följa segrens spår, tre gånger hjelten hastar;
Tre gånger stormens våld tillbaka honom kastar.
"Ack Himmel"! ropar han, "jag all din hårdhet ser . . .
Dock — jag har frälst Borås; jag bör ej önska mer".

Också äro nu Håffmans leder allestädes brutna; öfverallt synas kastade vapen, öfverallt förskräckelse och flykt. Endast honom sjelf ser man ännu, förtviflad, "mot Ödets domslut streta"; men "han muntrar utan hjelp och strider utan hopp"; raseriet, hällregnet och fiendernas öfvermakt hafva utmattat hans arm. Ändtligen, liksom sedermera Napoleon vid Waterloo, bortrycks han ifrån slagfältet "af en flyktig svärm som vördar än hans namn"; lik en högväxt alm, som, ehuru djupt i flodbrädden rotad, af en våldsam öfversvämning upprycktes med rötterna och bortförs. "Luftens mörka qvalm och regnets strida bölja" fortfara jemntupp så länge, att de göra allt förföljande omöjligt.

En vink af Jofur: stormen tystnar; lätta väder kring-ddra ånyo och klyfva luftens tyngd med spända vingar.

De störta sig i skyn: och molnen om hvarann
Förmängas, ljusna opp och ta ny bildning an.
De svarta dimmeberg till smärre sönderrifvas;
Zephiren jagar ett, af östan andra drifvas.
Allt mörker, alla moln från horisonten flytt,
Och himlens dunkla färg är nu i glans förbytt.
Strax ljungar solen fram; uppå det höga, vida,
På böljan, öfverallt får hon sin klarhet sprida;
Uti ett eldlikt haf dess glob sig sänker ner,
Och på en bister dag den skönsta afton ger.

rötte, men belåtne på samma gång öfver stormens och drabb-ngens slut, sprida sig Boråserne *) öfver tummelplatsen att pleta sina våta hattar och peruker.

Nu kan en vän sin vän, en bror sin broder finna;
Här delas handslag ut, och glädjetårar rinna.
Du, rena vänskaps-eld! du lifvar alla bröst:
Ett sorl kring fältet går af glada munnars röst.
En bullrar om den frejd, som han i striden vunnit,
En ann åt faran ler, som hotat och försvunnit.
Borgmästarn, stolt och glad, man midt i hopen ser;
Bland alla tapprast sjelf, han allom [illegible]rd ger.
"J kämpar"! ropte han: "att långsamt er berömma,
Det vore att er törst och er belöning glömma.
En ann må rosa er med granna, tomma ord;
Men Edbom talar blott med öl och dukadt bord". —

Sådant är detta nu allmänt glömda, men af våra fäder ch farfäder med stor gamman lästa poem, hvaraf jag dels erföre, dels emedan det verkligen icke förtjenar glömskans ott, har ansett mig böra meddela ett så utförligt samman-

*) Eller "Borås'ren", — såsom de, genom ett obehagligt verstvång, somoftast kallas.

drag. Ämnet är åtminstone ej sämre, än det "bortröfvade vatten-ämmar", som episkt besjöngs af Tassoni och ännu för resande visas i Modena.

Karakteristiskt för Leopold är, att han på samma ställe, der han prisar Boråsiaden såsom "full af sannt geni", tillika klandra den såsom hörande till klassen af "pusserlighet" eller "låg rolighet", d. v. s. den, der "satiren är blott och endast grining, utan något slags förnuftsvärdig åsyftning". Annorlunda förhåller sig, tillägger han, med "Byxorna" af Kellgren, jemte åtskilliga bekanta stycken af Silfverstolpe och fru Lenngren: i dem är det "den verkliga satiren, som håller penslarna; som målar, det är sannt, groteska figurer; men under filosofiens ögon och till odlingens tydliga ändamål". Enligt denna theori skulle, om icke Wielands hela Oberon, åtminstone Ariostos hela Orlando hänföras till den förkastliga "låga rolighet", der satiren blott och bart "grinar"; såframt man ej skjuter inunder dem såsom det förnuftsvärdiga ändamålet att förlöjliga de gamla riddarsagorna om Carl den Store och hans paladiner. Men hvad hindrade, att låta ungdomsvännen Rudbeck hafva hyst den visserligen ej mindre "förnuftsvärdiga" syftningen, att drifva litet gäck med den fransyskt-romerska skolans mani och maner att tillverka Epopéer? Sjelf kallar han sitt verk, i företalet, en "oskyldig satir"; men tillägger uttryckligen, att den icke syftar på Borås; syftar den på något, så måste den alltså syfta på sjelfva maneret. Troligast är likväl (erkännom det), att han åsyftade rentaf ingenting, utom ett glädtigt och oförgripligt skämt. — Lyckligtvis förglömde Leopold sjelf sin theori, när han diktade "den Vackra Bedjerskan": en berättelse, fullkomligen jemnlik med de bästa af både Voltaires och Wielands; men hvars *sens moral* är antingen platt ingen eller ock den näppligen "förnuftsvärdiga", att den största bland alla menskliga dårskaper är — äktenskap *).

*) I samband med yttrandet öfver Rudbecks poem står äfven detta: "Ett kroglag af halfdruckna dobblare, en djurgårdsbal, en påkbatalj äro

Sannolik nog är föröfrigt Hammarskölds anmärkning, att Boileaus *Lutrin* varit Boråsiadens närmaste förebild. De betraktelser, som han derefter bifogar i anledning af det Boileauiska begreppet om Epopé, äro, om än icke alldeles fria ifrån ensidighet, tvifvelsutan till det mesta rigtiga. Men på hvad har denne granskare tänkt, när han slutligen vill bevisa ur det episka diktslagets natur, att "en komisk epism omöjligen kan finnas"? Han har dervid förgätit, att t. ex. Ariostos nyssnämnda *Orlando furioso*, hvars sanna och stora värde han alltid djupt beundrade, är intet annat från sin början till sitt slut, än just ett komiskt epos. — Man ser, att konstlärare ur hvilken skola som helst, — fransysk eller tysk, — stundom råka på besynnerliga infall.

Hvart ett med ifver fortsatt studium af Norräna-vitterheten omsider skulle ha fört? det är i alla fall, hvad denne Rudbeck beträffar, den interessantaste — ehuru ock obesvarligaste — frågan. Hans förkärlek för den fornskandinaviska mythologien framlyser äfven i sjelfva företalet till Boråsiaden. Der ångrar han nämligen, och stämplar såsom ett numera "oboteligt fel i sammansättningen", att han i sitt poem "infört Grekiska gudamakter med all Homerisk allvarsamhet"; då likväl "Thor, Odin med flera det Götiska Vallhalls styresmän hade kunnat med mera billighet användas". Dunkelt är oss dock, hvad han vid dessa ord egentligen menat. Var meningen den, att de Götiska gudomligheterna äro i sin natur mera komiska, och derföre skulle bättre passat i en komiskt-nordisk hjeltedikt? Måhända tänkte han härvid på t. ex. sagan om

---

visserligen ej ämnen, som en läsare af smak älskar att finna skildrade. Han kan skratta, men han föraktar; han kan gilla talangen (i fall någon röjes deri), men han ogillar helt säkert användningen. Målningen af lägre seder eller gröfre språk kan behaga någongång; men endast genom sitt (verkligt) satiriska ändamål. Och äfven då måste detta slag af satir vara kort, och sparsamt användt." — Huru Bellman skall enligt denna ästhetik kunna särdeles högt uppskattas, ja blott försvaras eller ens ursäktas, — är sannerligen svårt att inse.

Thors resa till Jotunheim. Men äfven vid ett **komiskt** bruk af dessa guda- och jättemakter fordras, att den diktning, hvari de uppträda, har — liksom Oehlenschlägers behandling af nyss bemälta ämne — en deremot svarande form, genomklingad af en äkta skandinavisk grundton. Så, som Boråsiaden nu engång var inrättad, hade tvärtom just användandet af andra mythiska makter, än de Romerskt-Grekiska, blifvit ett obotligt sammansättnings-fel. Fortfarande forskningar i vår inhemska forntids sånger och sagor*) skulle utan tvifvel, liksom i andra hänseenden, så äfven i detta hafva skärpt hans blick till klarare insigt.

Envallsson.

Om hos Rudbeck, oaktadt hans visst icke låtsade glada lynne, det jovialiska "lefvandet och qvädandet för dagen" likväl mera var en poetisk förklädnad, än en personlig verklighet: så var deremot ingen af de författare, som tillhöra nu fö-

*) Ett märkvärdigt undantag från den förkolning, hvari nitet för vår fordna Nords vitterhet allmänneligen under dessa årtionden hade fallit, är (den äldre) Skjöldebrands Inträdes-Tal i Kongl. Vitterhets-, Historie- och Antiqvitets-Akademien den 23 Maj 1797. Det innefattar en "undersökning, huruvida Ossians Sånger kunna förtjena våra fornforskares uppmärksamhet; jemte en jemförelse mellan dessa sånger och de gamle Skandinaviske Barders qväden". I poetiskt värde tilldömmer han Ossian företrädet. Men han behandlar äfven de senare med mycken kärlek, och en för hans tid ovanlig grundlighet; tillika beklagande (utom många andra hithörande försummelser), att "hos oss ingen vårdat göra någon synnerlig samling af våra gamla Kämpevisor och Sånger. Nu torde de till största delen blifvit tidens rof; och skulle de eftersökas, så borde det kanhända ske i aflägsna provinser, såsom Dalarne, Helsingland, Medelpad, Ångermanland etc." (Att så rik skörd ännu fanns qvar i Öster- och Vestergötland, ja sjelfva Upland, kunde han ej förmoda.) Mellertid var han bland 1790-talets vitterhetsmän väl nästan den ende, som tänkte på något sådant.

revarande grupp, i så fullständig betydelse en vitter dagsländs, som Carl Envallsson.

Denne man, om hvars enskilda lefnad vi knappt veta mer än att han var notarius publicus i Stockholm, fann derjemte tid till en utomordentlig skriftställar-verksamhet, som — i det längsta — uteslutande egnades åt den i Sverige nyfödda Theatern. Skald i egentligaste mening får han näppligen kallas. Men en rättvis teckning af vår vitterhets häfder kan ej med tystnad gå honom förbi: ty ingenting vidare felades honom till att bli en svensk Lope de Vega, än att äga snille i samma grad, som han ägde de flesta andra för en theater-författare nödvändiga egenskaper. Hans dramatiska fruktsamhet är förvånande: man har af honom omkring åttio*) skådespel. Också förflöt under tiden från 1780 till 1800 (och deröfver) intet enda år, då han ej förlustade allmänheten med åtminstone två eller tre, men vanligtvis fyra eller fem, nya arbeten för svenska scenen; utom dem bland hans äldre, som otaliga gånger ånyo uppfördes. Sällan befattade han sig med annat, än sångspel af komisk art. Dock försökte han stundom att från kretsen af musikaliska komedier och farcer höja sig till hvad man i hans tid betecknade med namnet "dram": så i skådespelet "Gustaf Eriksson i Dalarne", som första gången blef uppfördt den 29 Oktober 1784, i konungens och båda hertigarnes närvaro. Men ojemförligt mera var han på sin plats, när han fick slå sig lös i rena skrattstycken, sådana som den parodiska operan "Iphigenie den Andra" **), eller i så kallade "lyriska komedier", sådana som "Slåtterölet eller Kronfogdarne", med dess trenne välbekanta fortsättningar ***).

---

*) Sondén sammanletade sjuttiosex (se deras namn i Palmblads "Biographiska Lexikon"); men trodde listan ännu ej vara fullständig.

**) "Iphigenie den Andra, eller de gamla Grekiska Historierna. Opera-Comique i tre akter. Parodi af Iphigenie i Tauriden". — Tryckt 1780 och 1800.

***) "Colin och Babet"; — "Sorgen för glädjen går, eller Mor Bobi och Skolmästaren"; — "Bobis bröllopp".

Redan mängden af hans framalstringar tillkännagifver en sällsynt lätthet att uppfinna och ledighet att utföra. Originaler, i sträng mening, äro visserligen blott få: men idéen, om än oftast lånad, är ej sällan bearbetad med mycken sjelfständighet; imitationerna äro aldrig slafviska; sjelfva öfversättningarna, som utgöra det största antalet, äro mestadels mer eller mindre fria, och ofta ganska lyckligt lokaliserade på svensk grund. Öfverallt röjer sig, att han sjelf var musik-kännare; hvadan han ock, mot slutet af sin lefnadsbana, utgaf Rousseaus "Musikaliska Lexikon" i en fri öfversättning. Han förstod derföre alltid, väl icke att i sin versbyggnad ingjuta den Kellgrenska versens välljud, men att skickligt lämpa orden till musiken, och att i de "lyriska komedierna" (de verk, för hvilka han skördade lifligaste bifallet) fyndigt sammanfläta till ett behagande helt de melodier, som der hämtades från många håll (hvaribland ganska ofta Bellmans qväden). Nämna vi nu, jemte allt detta, det särdeles väsendtliga, att han ofta lyckades i situationerna lägga mycken komisk kraft, och på sina taflor anbringa månget med trefnad igenkänneligt drag ur svenska folklifvets natur och seder: så må vi ej förundra oss öfver den ofantliga gunst hos sin samtida theater-publik, hvaraf han var i besittning. Den svek honom ytterst sällan: och förmodligen blott en enda gång så långt, som vid uppförandet af "Den tokroliga natten, eller Lyckan står de djerfve bi", — en komisk opera, om hvilken Stockholms-Posten (1792, N:o 13) berättar, att den blef "uthvisslad", en här i landet (säger denna tidning) "alldeles ny händelse". Deremot finna vi, att t. ex. "Skärgårdsflickan", tryckt 1789, kort derefter gafs för nittonde gången, och att "Kronfogdarne", som första gången uppfördes den 12 September 1787, redan den 4 Mars 1790 uppfördes för den femtiondefemte. Icke utan skäl knotades och bannades understundom recensenterne öfver hans alltför stora popularitet, och varnade så väl allmänheten, som honom sjelf, för hans oarter; men bägge två slogo förmaningarna lika obekymradt i vädret, och fortforo att tillsammans roa sig af hjer-

tans grund. Icke heller uraktlät han att uppvakta sin principal, "den vördade Allmänheten", med de oinskränktaste betyganden af tacksam underdånighet. Exempelvis må jag ur företalet till "Mor Bobi och Skolmästaren" anföra följande ställe: "Om denna nya lyriska komedi vinner det smickrande bifall som de förra, så har jag vunnit mitt ändamål. Det är detta bifall, denna ovärderliga ynnest utaf både högre och lägre, som har uppmuntrat mig . . . Åskådarnes nöje och välbehag har varit mitt enda ögonmärke. Jag vill alltid göra mig en ära af att säga med en utländsk författare: *Le Public seul est aujourd'hui mon étude, mon Dieu, mon Père. C'est lui seul que je crains, que je respecte. Je ne scais quoi de sublime s'empare de moi à cette idée: "je n'aurai pour juge que l'Auditoire"*.

Utan tvifvel har han i dessa ord, med tillräcklig klarhet, afslöjat sin egentliga stånd- och synpunkt. Ytligheter, slarfvigheter, plattheter, eftergifter för den smak, som finner sitt käraste nöje i såkallad "tvetydighet" och ett ofta knappt ens grofsiktadt skämt, — allt dylikt var inför en sådan synpunkt något, hvaröfver man, då Guden *le Public* var belåten dermed, ej behöfde göra sig samvete. Likväl synes Hammarsköld bedömma de Envallssonska skådespelen mycket för hårdt, då han tillviter dem att esomoftast "hafva i sin behandling en råhet, som sätter dem långt under Hallmans". Troligtvis åsyftas här hufvudsakligen de sjelfsvåldigheter i afseende på köns-förhållandet, för hvilka Envallsson ock stundom under sin lifstid (t. ex. i Silfverstolpes "Journal för Svensk Litteratur") blef agad. Men så långt min beläsenhet i dessa skådespel sträcker sig (dock måste jag bekänna, att den ej sträcker sig utom fjerdedelen), har jag tvärtom funnit Envallsson — efter råd och lägenhet — göra sitt bästa att vid köns-förhållandets ömtåligare yttringar (dem han onekligen gerna uppsöker) välja tillställningar och framförallt ordalag af en finare, men derföre ock för sinnligheten mera kittlande art. Och så till vida är han i sjelfva verket mindre cynisk än Hallman, som vanligtvis (lik-

som esomoftast Bellman) går ut på att framställa hela köns-kärleken *) såsom en grof löjlighet; hvilket ingalunda är att göra den förförisk. Uppenbart är föröfrigt, att Envallssons litterära bildning var ganska torftig och lösliga. Någon annan utländsk vitterhet, än den fransyska, tycks han knappast haf-va kännt **). Icke heller får man af hans utfall mot Thorild, som till gengäld straffade honom med benämningen "Sumpens Genius", föreställa sig, att han någonsin hade genom egentlig tanka fästat sig vid denna vitterhets smak och grundsatser. Det var blott en hyllning åt den stora hopens skrattlust; hvilken dessutom, i slik rigtning, var privilegierad af Stockholms-Postens kritiska orakel. — Inför en nutida recensent är, i alla fall, hans största fel bristen på poesi: d. v. s. på denna inre, grund-äkta, ur djupet af en sann skaldesjäl framqvällande poesi, som allena gör både skämtet och allvaret sköna; den poesi, som — för att här taga exempel af verkliga skalder — är ej mindre närvarande i en Lopes flygtiga utkast, än i en Calderons grundliga utarbetningar.

Envallssons författar-värde är således (vi hålla med derom) icke ett af de stora: men det är likväl ett värde; och detta bör komma honom till godo. Att skrifva för theatern, var för honom lika mycket en födkrok, som ett nöje; denna hans ställning få billige domare ej förgäta. Men redan för blotta öfversättningarna af åtskilliga sångspel, som i sitt slag tillhöra första ordningen och med rätta gjort oräkneliga åskådares och åhörares förtjusning (sådana som t. ex. "Konung Richard Lejonhjerta", med Gretrys-musik), skulle han, i förevarande bildsal, förtjena en tacksam minnesruna. Ännu afgjordare framstår hans rättighet dertill, när vi betrakta de ut-

*) Icke den innerligare, den ädlare kärleken mellan man och qvinna. För den har Bellman, så ofta han vill, rena, ljufva toner (se t. ex. Amaryllis-visan); och sjelfve Hallman är ej alldeles utan dem.

**) Ett af sina lustspel ("Tos-orden, eller de nyfikna Fruntimmerna") har han dock kallat "Imitation efter Italienskan".

märktaste bland de skapelser, i hvilka han är (mer eller mindre) original. Än i dag kunna vi hjertligt skratta vid den tokroliga "Iphigenie den Andra", der sammansättningen alltigenom yrar af glädje. Stycket är visserligen blott en farce: men en, som ovärderligt roar, — till och med vid blotta läsningen; också har den på theatern hvarje gång beledsagats med lika oafbrutna skrattsalvor. Och sannerligen! lustigare kunna hvarken handlingens anledning, beskaffenhet och utveckling, eller de handlande personernas karakterer och skiftande belägenheter förvrängas, än i detta gyckelspel; från den begynnelse, der Iphigenie bland en flock af Dianas "Pastorskor och Kaplanskor" uppträder såsom deras "Prostinna" och helsas "Högvördigaste Fru", intill det slut, der — sedan man till eftergifvenhet skrämt den alltigenom af vidskepelse och pultroneri darrande Thoas — Pylad och Iphigenie förklara hvarandra sin kärlek, och hela personalen, efter Orests påminnelse att rätteligen "en smula kärlighet ej i denna tragedi borde få finnas", sjunger i chor:

Fast en smula kärlighet
Ej finns i Tragedien,
Man den bättre skatta vet
I Parodien!

Alla detaljer sammanstämma till den muntrast komiska verkan: stilen af dialogen, urvalet och anordningen af musiken, de skramlande brandvakter och mångelskor, som omhvärfva och slå den sofvande Orest i egenskap af Furier, den dervid ur jorden med rynkad svepning uppstigande Klytemnestra, som bär armen i band och ansigtet betäckt af plåsterlappar m. m. Framförallt äro melodierna kostligt valda. Presterliga hymner och chorqväden sjungas på dans-tonerne af "Gref Adam på Eden" och Branicula; Orest söfver sig vid vaggvis-ljuden af "Tussalulla, litet barn"; han och Pylad framsnyfta sin ömma uppoffrings-täflan på Marlboroughs-airen, med refrain "ptupte-

rup, ptupterup, ptupterura" *); Iphigenie, då hon såsom offer-prestinna skall slagta sin broder, helsar honom med dessa ord på tonen af "Ack, hvad för en usel koja":

Hvad min sysla jag beklagar,
Och hvad mig ert öde rör!
Er jag visst, min vän! misshagar,
Då i er jag knifven kör?
Ack, mot edra muntra blickar
Och ert blomstrande behag,
Hur i dag
Grymt jag mig skickar!
Men — förlåt Gudinnans lag!

hvarefter följer detta samtal på tonen af "Förgäfves i mörkret jag famlar":

Orest.

Ack! ni ju på tiden blott drager?
Nej! mörda mig promt utan all compliment!

Iphigenie.

Hvad del i ert öde jag tager!

Orest.

Hvad godhet! Ack, hvad genereust sentiment! (O. s. v.)

Att qvinno-rolerna spelas af förklädda karlar, är ett infall, som både öker intryckets löjlighet och gör den på visst sätt antik-artad. Iphigenie sjelf föreställdes af den ypperlige komikern Schylander; Pastorskorna anfördes af Widerberg, kaplanskorna af Åbergsson. Vet man dessutom att Orest spelades af Hjortsberg och Pylad af De Land: så vet man tillika, huru det allbekanta såta vänskaps-förhållandet skulle taga sig ut i denna behandling.

Vid det muntra och täcka sångspelet "Kronfogdarne" behöfver jag ej särskildt dröja. Det har blifvit ett nationalt,

*) Eller i andra strophen: "tranteri, trantera, tranterorum."

och förtjenar det. Åskilliga der förekommande yttranden hafva, sedan mer än sex årtionden, ingjutit sig i alla sinnen såsom evärdliga minnes-verser. T. ex. denna förklaring af kronfogden Polycarpus:

När jag dricker, är det rätt;

äfvensom denna hans erinran till den i gungan hängande ämbetsbrodern Bryngel:

Det är ej nog, att vara hängd, —
Man bör ock höflig vara.

Men jemväl i de minst kända af Envallssons stycken träffas ofta rätt qvicka och roliga saker. Så i "Musikvurmen": der en illslug betjent, som utgifver sig vara den store kompositen och virtuosen Da Capo ("i musik än gruflig, än himmelsk, gudomlig och ljuflig"), berättar för den vurmande hufvudpersonen, att han i sina kompositioner med alla sträng- och blås-instrumenters toner också blandar ljuden af allt slags fältartilleri, och dymedelst i dessa odödliga verk skildrar

En hel bataillés blixt och dunder,
Med segrarns fröjderop, de slagnes jemmerskri!
Allt himlens mästerverk och firmamentets under:
Solskenets strålande och tysta harmoni,
En källas lugna sorl och hafvets raseri,
Norrskenets ljungande och månans sympathi,
Midnattens dystra tid och alla dagens stunder, —
Allt målar jag, i en och samma symfoni;
Ja! när jag vill gå långt uti min fantasi,
Jag målar snöbollar, skridsko- och släd-parti,
Cytherens blomsterfält och Lappska drifvans glitter,
Och dombasunens dön och siskans ömma qvitter.

Engång ville dock Envallsson äfven pröfva sina krafter inom en högre rymd; och så uppkom hans "Gustaf Eriksson i Dalarne, Drame i tre akter"; ett lyriskt skådespel

med musik af Stenborg. Man har sett, att både konungen och hertigarne med sin närvaro hedrade dess första uppförande *). Att han ej lagt ringa vigt på detta försök, eller på sin afsigt dermed, ser man af företalet. Han säger der, bland annat, sedan han omtalt att han nu valt det för hvarje sann Svensk yppersta ämne: "Vi hafva ännu icke något original af detta slag; och det första måste nödvändigt vara felaktigt. Jag fruktar ännu mer, när jag besinnar Svenskarnes ständiga kallsinnighet för deras eget, och deras benägenhet att hellre nöja sig med det slättaste, endast det är på Fransyska. Men jag flyr i mitt hopp till de upplysta i nationen, och lystrar icke till väderhanar". Här anropar han alltså en annan publik, än sin vanliga. — Men den luftkrets, till hvilken han med allt val sökte lyfta sig, fordrade spännkraften af starkare vingar. Det bästa i detta skådespel, — der han föröfrigt ock ger dugtiga knuffar åt läran om de "tre enheterna", — är Daldrängen Olas ariett i första akten:

> Vi Dal-drängar unga,
> Vi lefva glade och sjunga
> Hvar dag.
> De sysslor vi yrka,
> Ge helsa och styrka
> Och nöjen af hundrade slag.
> Arbetet mättar oss,
> Arbetet lättar oss,
> Arbetet kläder oss,
> Arbetet gläder oss!
> När du ser drängarna
> Ute på ängarna
> Brottas och svärma,
> Skall du dem härma
> Som jag. (O. s. v.)

*) Såsom det på titelbladet heter, "vid invigningen af Svenska Comedie-huset i Stockholm".

Den nu följande skildringen af Daldrängarnes och Dalkullornas lustiga lif har en landtlig friskhet, som ej saknar behag. Men denna sida var ock den enda, hvari ämnet ej öfversteg behandlarens förmåga. Måhända tänkte Gustaf III, vid åsynen af denne "Gustaf Eriksson", på sin ett par år derefter framträdande "Gustaf Vasa".

Det af Leopold berömda sång-lustspelet "Målaren kär i sitt Modell" *), hvari Thorild lär förekomma parodierad, har jag, oaktadt flerfaldiga efterspaningar, ännu ej varit i tillfälle att få se. Om dess beskaffenhet kan jag således ingenting yttra. Jag förmodade, att ett annat bland Envallsson stycken, som heter "Sekten, Moraliskt Lustspel" **), skulle äga en dylik syftning: men det är rigtadt mot religiöst svärmeri af den art, som nu allmännast kallas "Läseri". En slagtare, en hökare och en sadelmakare, på hvilka predikoandan plägar falla, narras der af en skenhelig skrymtare, som är deras profet, att kläda sig i hvar sin säck och sålunda, inknutna i dessa säckar till halsen och ställda på framscenen i rad, liktidigt predika; hvarunder skrymtaren bestjäl dem och ämnar rymma, men ertappas på färsk gerning af en förståndig man, som genomsöker huset, bringar tokarne till förnuft och förhjelper till giftermål ett par unga älskande, hvilka dittills varit offer för sina föräldrars galenskap. — Ett ställe, som uppenbart går ut på att parodiera Thorilds "Passioner", finnes deremot i "De Muselmanniske Pelegrimerne, eller det oförtänkta mötet" (öfverhufvud en af de mest poetiska bland Envallssons komiska operor, och första gången uppförd den 20 Juni 1786). Det deklameras af Vertigo, en förryckt och vid hvarje häntydning på "äktenskap" i raseri råkande Målare, samt lyder så:

Afgrund! dunder och blod! hvad syn för mitt häpnade öga!
Verda! . . . Sjelf Hymen jag ser ju, blixtrande, faslig, behornad!

---

*) Leopold kallar det "Målaren kär i sitt Original".

**) På förteckningen i "Biographiskt Lexikon" kallas det "Den nya Sekten". Det trycktes på samma år (1782), som det förutnämnda.

Dunbäddens Behemoth! Manliga själars Leviathan!
Nattens tjusande skallerorm, dagens frustande dunderhäst!
Digra Sphinxernas Drott, Vaggornas gnisslande Furste,
Sött-ljuft-smilande, falsk: Hydrophobisk-slickande! mordisk!
Ack! O! Eja! och Ha! — Ej din Furie-fackla förskräcker;
Kom! Statt stilla! Blif här! — Du flyr? pultronisk? kujonisk?
Halt! . . . Min pensel din bild till verldens fasa vill måla.

I allmänhet synes Envallsson hafva ansett hexametern såsom särdeles passande till framställningar af svulstig löjlighet. Derföre låter han ock, i första scenen af Iphigenie den Andra, "Prostinnan" i rimmade hexametrer förtälja sin af hisklligheter uppfyllda dröm; hvarefter Pastorskornas anförarinna utropar:

Så ryslig aldrig än i verlden man fått höra!
Det var en dröm af första rang.

Huru välklingande denne mans verser kunde vara, eller en och annan gång verkligen äro, visar t. ex. denna "ariett", i hvilken målarn Vertigo berättar, att han på en oförliknelig landskaps-tafla, bredvid

— en flod i största fall,
Som rusar ned utför en klippa,

har med samma hänförande konst målat

En liten bäck,
Så klar och täck,
Som fram igenom ängen bryter,
Slingrar sig och flyter . . .
Blommor, röda, blå,
Rundt kringom bräddarne stå,
Som, medan böljorna gå,
Stolta sig spegla få.
På den guldsand bottnen bär,
Sig vattnet tumlar;

Floden, som han vore kär,
Sakta mumlar.
Och då ljufligt han sorlar förbi,
Tyckes han hela naturen söfva;
Hör nu:
Cla, cle, cli, clol, clu!
Han bort våra sinnen vill röfva,
Då så ljuflig han sorlar förbi;
Sphererneas harmoni,
Ej så alljuf, så alljuf kan bli.

Sista häftet af hans "Nya Acerra Philologica, eller Läsning till Nytta och Nöje", underrättar oss genom sitt företal, att han då (1806) var blind — och fattig. Hans afgud, den "stora" allmänheten, hade glömt honom; och troligtvis kände han sin döende förmåga vara en af dessa otaliga citroner, dem dess njutningslust utkramar och bortkastar. Han straffades — icke derför, att han ofta hade uppvaktat med uselheter; utan derför, att han icke framkom med nya.

Schröderheim.

Då denne Gustaf III:s ryktbare gunstling (eller fastmera vän) här ställes i sista rummet: sker det af intet annat skäl, än att han sjelf — såsom litteratör — ansåg sig blott för en vitter dilettant, eller oberättigad att räknas bland egentliga författares antal. Och likväl var det endast hans statsmannalif, som hindrade honom att i sitt tidehvarfs vitterhet, och särdeles på Lustspelets fält, blifva en af dess utmärktaste och troligen äfven fruktsammaste idkare. Jag instämmer till och med helt i det omdöme, hvarmed hans efterträdare i Svenska Akademien yttrar: "Hade tidens tillräcklighet hos honom kunnat svara mot snillets, så skulle Svenska Scenen i honom hafva funnit den store komiske författare hon ännu saknar".

Längesedan skildrad af flera, — särdeles i Svenska Akademien af Blom samt i Vitterhets-, Historie- och Antiqvitets-Akademien af Adlerbeth, — har denne (med alla sina svagheter) lika älskvärde som beklagansvärde man blifvit i våra dagar af tvenne förtjenstfulla biographer ånyo tecknad: med mycken utförlighet, och mycken hårdhet, af Wieselgren i fjortonde bandet af Palmblads "Biographiska Lexikon"; med större korthet, och större billighet, i Inledningen till den hädangångnes nyligen utgifna "Anteckningar till Konung Gustaf III:s Historia"; memoirer, i hvilka han föröfrigt sjelf, både med och utan sin vetskap, har målat sig med klaraste åskådlighet *). Frestelsen är stor att försöka en ny behandling af ett bland de för lefvernesbeskrifning angenämaste, sorgligaste och lärorikaste ämnen; men då bristande utrymme tvingar mig emotstå den, finner jag mig lycklig att kunna hänvisa till så ymniga och lätt tillgängliga källor. Jag må derföre nu inskränka mig till några korta erinringar.

Elis Schröderheim föddes i Stockholm den 26 Mars 1747, såsom äldste son af dåvarande kongl. hofpredikanten, sedermera biskopen i Carlstad Jöran Schröder och hans maka Margareta Elisabeth Elis, hvars tillnamn sonen vid dopet erhöll till förnamn. Till namnet Schröderheim adlades han (jemte sina syskon) 1759. Fadern var högt aktad såsom theolog, andlig vältalare, själavårdare, styresman och i allo dygdig föresyn; modren säges varit känd för en from, men till sjuklig mysticism benägen sinnesart. Hans följande utveckling ådagalägger, att han bråddes icke blott på fadern i vältalighet, utan äfven på modren i en viss böjelse för mystik; som dock hos honom aldrig blef särdeles djuptgående. Nämna vi godsinthet, glädtighet och qvickhet, ett snille, lika snabbfattande och mångsidigt som lekande, en umgängesgåfva, lika

*) Såsom ett stycke sjelfbekännelse kunna vi äfven betrakta det sätt, hvarpå han, i sitt inför Vetenskaps-Akademien hållna Åminnelsetal öfver Creutz, angifver och urskuldar de fel, för hvilka man beskyllde den älsklige skalden såsom embetsman och hushållare.

lysande som behaglig och förbindlig, så hafva vi tillika nämnt hans grundegenskaper; och med dem kunde han så mycket mindre förfela att väcka Gustaf III:s synnerliga uppmärksamhet, som han redan under barnaåren hade lekt tillsammans med denne furste i parken vid Drottningholm, der Schröderheims fader vistades några somrar såsom dåvarande kronprinsens handledare i christendomen. Tidigt — eller redan vid sjutton års ålder — förvandlad från Upsala-student till extraordinarie kanslist i Inrikes civil-expeditionen, hade han 1768 hunnit till kopist, då Gustaf, just vid den tidpunkt då han bevekte sin fader att nedlägga regeringen, återknöt banden af den fordna goss-bekantskapen. Efter hans thronbestigning, och revolutionen 1772, följde befordran tätt på befordran. Utnämnd 1773 till ordinarie kanslist, och samma år till tjenstgörande protokolls-sekreterare för konungens konselj, blef barndomsvännen 1774 härold vid alla de kungliga ordnarne, och 1775 förste expeditions-sekreterare vid Inrikes civil-expeditionen, — men med en befattningskrets, som hädanefter, i sjelfva verket, gjorde honom till minister för inrikes ärenderna. I hufvudstaden delade han nu göromålen med stats-sekreterarn; under konungens resor och vistelser på lustslotten skötte han stats-sekreterare-ämbetet merendels ensam. 1780 blef han riddare af nordstjerne-orden (i den tiden en stor utmärkelse) och rikshärold, med seraphimer-ordensstjernan fästad på en gullmedaljong att bäras i ett bredt blått band omkring halsen; på frånsidan stod: "detta ordenstecken gifves af konung Gustaf III till dess förste expeditions-sekreterare Elis Schröderheim den 28 April 1780". Egentligen mottog han titeln och lönen af en syssla, hvars verklige innehafvare han redan varit i sju år, då han omsider 1782 formligen till stats-sekreterare för inrikes civil-expeditionen utnämndes i de ärofulla ordalag, att det skedde med anledning "ej mindre af bepröfvad trohet och oförfalskadt nit för kongl. maj:ts och rikets tjenst, än af den utaf honom till konungens höga nöje och välbehag vid flera tillfällen och på längre tid berömligen bestridda förvaltningen af

statssekreterare-ämbetet, samt städse ådagalagda skicklighet, drift och erfarenhet vid förekomna ärenders varsamma vård och skötsel, hvarmedelst han således fullkomligen uppfyllt det nådiga förtroende, med hvilket kongl. maj:t honom redan hedrat och omfattat". — Lätteligen förmodas, att det höga förtroendet sträckte sig vidt utom kretsen af hans enkannerliga ämbetsverksamhet; och så förhöll det sig: det försatte honom i beröring med så många och till stor del så olikartade ämnen, att han, en tid framåt, nästan var konungens allt i allo. Man ser honom vid riksdagarne tjenstgöra, såsom sekreterare i bondeståndet 1778, såsom sekreterare i hemliga utskottet 1789 och 1792; man ser honom vara ledamot i general-tull-direktionen 1783—1791; ordförande i nummer-lotteri-direktionen 1791—92; ledamot i förvaltningen af magasiner och hushållningen med spannmål (i hvilken egenskap han "betydligen bidrog till de nödlidandes räddning under tiden af den svåra spannmålsbristen"); tillförordnad landshöfding i Upsala län 1786; förrättare af general-mönstrings-kommissarie-sysslan 1790, när konungen lät för sig mönstra Stockholms borgerskaps infanteri- och kavalleri-corpser; tillförordnad hof-kansler 1792; för att ej omtala hans ledamotskap i direktionen öfver barnsängshuset *Pro Patria*, i patriotiska sällskapet m. fl. Härunder ökades ock andra utmärkelser: han blef riddare af vasa-orden 1786; kommendör af nordstjerne-orden 1787 (hvarvid han tog till valspråk: *Fide et Labore*); och blott med möda afböjde han att vid slutet af Gefle-riksdagen upphöjas till friherre (dock — enligt sin egen bekännelse — "ej insensibel deråt, icke heller deciderad att resignera dertill för alltid", men ohågad att synas "få belöningar såsom för riksdagsmeriter").

Att först vetenskaps- och derefter vitterhets-akademien (den senare 1791) valde honom till medlem, skedde dock lika litet af blott artighet mot konunga gunstlingen eller den förnäme statsmannen, som konungen sjelf bestämdes af någon dylik synpunkt att 1786 kalla honom till en af den då instiftade svenska akademiens ledamöter. Det af fru Nordenflycht

bildade vitterhets-samfund, som var skingradt efter hennes död och sedan Creutz bortrest till Frankrike, hade just Elis Schröderheim åter församlat och nyinrättat till det bekanta sällskap *Utile Dulci*, ur hvilket (jemte honom) Oxenstjerna, Adlerbeth, Kellgren, Leopold, m. fl. inom svenska akademien upptogos. Om honom utlät sig dervid stiftaren: "Den vittre man, som med en så ädel skrifart vet att pryda de allmänna författningar, som utgå af det ämbetes skyldighet han i staten bekläder, och som enligt den pligt, honom i mina ordenslagar är föreskrifven, tolkat med så mycken sanning och vältalighet den ålderstigne riddarens *) äreminne, hvilken, sedan han börjat sin lifstids lopp i Nordens Alexanders tjenst, grånat och slutat sina dagar i mitt hof, har visserligen rätt, att räknas för en värdig medlem af ett samhälle, hvars syftemål är vältalighet". Alla de tal och andra offentliga uppsatser, som Schröderheim efterlemnat, bekräfta konungens utsago; och än mera förökades denna "rätt" sedermera genom de lustspel, hvilka då ännu ej voro författade.

Allt detta är likväl blott ena sidan af Schröderheims mångverksamhet. Den andra bestod deri, att han tillhörde konungens enskilda umgängeskrets på det närmaste, omedelbaraste och förtrognaste vis; deltagare, ofta anställare, af hans nöjen och tidsfördrif; härold och medarbetare vid hans tornerspel; sällskapare i mystikens, visionernas, spådomarnas irrgångar: tröstare och sorgförskingrare ömsom vid hans politiska, ömsom vid hans husliga bekymmer. Han var (såsom Wieselgren träffande anmärkt) för Gustaf III, hvad Lindsköld var för Carl XI; och hade, liksom denne, alltifrån första morgonstunderna sitt förmak fullpackadt af allt slags folk, — ända tills hans stjerna under några år bleknade för Armfelts. Med en och hvar talade han; allvarsam med de allvarsamma, skämtande med de glada, from med de fromma, enfaldig med de enfaldiga, snillrik med snillena, gjorde han alla nöjda; åtmin-

*) Riksrådet och riksmarskalken grefve Liewen.

stone ingen nedslagen. Lika fryntlig och upprymd inkom han sedan, med alla de ansökningar och bryderier han inbergat, till konungen, och framlade sin skörd till lättfattlig öfversigt. Så var han, i hvarje betydelse, sin herres "rolighetsminister". Såsom sådan, upprätthöll han ständigt både sitt och konungens mod; äfven vid de ytterst sällsynta tillfällen, då det senare började svigta. Det fanns t. ex. ett (ehuru flygtigt) ögonblick, då Gustaf III, vid det inom hans här i Finland utbrustna upproret, tänkte på thron-afsägelse såsom sin enda räddning; och det var då Schröderheim, som, äfven nu varande tillhands, förhindrade hvarje steg af det slag, hvilket konungen skulle innan kort hafva bitterligen ångrat. Lika rastlös, som Gustaf var i uppfinningar af ämnen och behof af omvexling, lika fruktbar på utvägar var Schröderheim att utföra de förra och tillfredsställa de senare. I slik outtömlighet och outtröttlighet förmådde ingen af denne monarks gunstlingar jemnlikna honom. Också fortfor det enskilda vänskaps-förhållandet emellan dem äfven under de år, då i allmänna ärender hans råd och biträde föga äskades eller nyttjades, — de år, då han af Toll och Nordin var undanträngd från sin plats såsom statsman, och af Armfelt från sin plats såsom favorit. Hans umgänge, hans bref, voro jemväl nu för konungen oumbärliga. Och han upplefde den tid, då det fordna konungsliga förtroendet till honom återvände fullständigt: men dessa dagar voro de, som närmast föregingo och utgjorde slut-akten af den Tredje Gustafs tragiska bana. Betydningsfullt nog är, att Schröderheims namn var det ord, som i dödsstunden sist hördes från konungens läppar, och Schröderheims hand den sista, som han på jorden tryckte.

Men han upplefde ock den för honom sjelf återstående slut-akt, som åt hans egna öden gaf en ingalunda mindre tragisk fullbordan. Jag vill ej uppehålla mig vid hans fall ur hertigen-regentens ynnest genom Reuterholms åtgärd; hans afskedande och höfliga bortförvisande till landshöfdingsämbetet i Upsala (1792); hans invecklande i Armfeltska rättegången på

grund af orimliga misstankar och beskyllningar (1794); hans flyttning från Upsala till Järfva, der den yttersta fattigdom förenade sig med grämelse och sjukdom att snart (den 30 Augusti 1795) afskära hans lefnadstråd. Till blygd för Gustafs broder förvarar ett outplånligt minne, huru man öfverlemnade honom åt den lott, att (lik Magnus De la Gardie), under den på lasarettet liggande lakejens frånvaro, aftyna utan både uppassning och lifsmedel; äfvenså, huru han fick bredvid landsvägen hugga sin ved, utan att hertigen och Reuterholm, som just då kommo åkandes, funno för godt att i förbifarten skänka honom ett ögonkast. Med skäl förundrar sig härvid Wieselgren, att han synes blifvit glömd äfven af sin egen broder; som likväl — och det förmedelst honom — satt i Carlstad såsom biskop och derjemte kyrkoherde öfver nio församlingar.

Den nyssnämnde författaren, sträng i sina domar både öfver Schröderheim och öfver hans loftalare, tillerkänner dock Adlerbeths minnesord förtjensten af verklig "historia". Desto hellre låna vi derifrån här denna skildring af Schröderheims karakter: "I hans mest lysande ställning var det honom en hugnad att återse, omfamna och tjena gamla vänner, öfver hvilkas krets lyckan syntes hafva lyftat honom. Fåfänga och högdragenhet voro så skilda från hans väsende, som de voro nedanom hans förstånd. Det var honom ej möjligt att bemöta någon med hårdhet; knappt att framföra obehagligheter. Derigenom ådrog han sig den tillvitelse, att vid flera tillfällen alltför lätt hafva gifvit löften eller smickrat med hopp, då det tilläfventyrs varit bättre att framställa misshagande sanningar. Om han i sammanlefnaden understundom med mindre varsamhet nyttjade satirens och ironiens vapen, var det ej hjertat, som ville skada; det var snillet, som lekte; och glädtigheten gjorde alltid såren mindre svidande, än bitterhetens öfverlagda dråphugg. Af naturen välgörande, kände han aldrig fägnad af någons ofärd; kunde glömma oförrätter, och förstod konsten att hämnas med ädelmod. Yppades fråga om hårda eller lindriga utvägar, nyttjade han alltid hvarje tillfälle att befrämja

de senare. Böjelsen för välgerningar gjorde honom frikostig, och ökade de behof, i hvilka en mindre vårdad hushållning kastade honom. Dessa behof voro roten till hans flesta både bekymmer och fel: ty få hafva mera behöft och mera föraktat penningar, än han". — Det nu anförda förklarar, bland mycket annat, äfven möjligheten af den pastorats-försäljning, som under den tid, då han såsom stats-sekreterare jemväl förestod ecclesiastik-väsendet, lades honom till last — tyvärr! ej utan grund; ett oskick, på hvilket Toll, med Nordin och Armfelt, ganska rättmätigt bevekte konungen att göra slut. I sjelfva verket var detta oskick ett ganska gammalt, fastän aldrig tillförne så högljudt öfverklagadt. Schröderheims fel var, att fortsätta det häfdvunna, från "Frihets"-tiden testamenterade missbruket; och konungens, att länge stillatigande tillåta det fortsättas. Huru han sjelf såg denna sak och för sitt samvete ursäktade den, visar sig af det bref till konungen af Stockholm den 10 Oktober 1789, hvari han derom yttrar: "Man tog förvaltningen af mig och lemnade den åt en prest *), med mindre religion och moral än jag verkligen har . . . Mina enskilda omständigheter tvungo mig att nyttja de förmåner, mina företrädare oklandradt njutit: men, ehuru jag blifvit dömd, kan jag bevisa, att jag icke gjort deras missbruk. Jag har varit elak mot mig sjelf i complaisance mot andra; och de, som jag mest tjenat, torde snarast ha vedergällt mig på annat sätt" **). Användande sina öfriga inkomster mestadels till andras nöje och tjenst, visste han med sig, att han äfven med dessa mest riktade "väns vänner"; och i känslan, att vara så till vida långt oegennytti-

*) Nordin.

**) Man märke föröfrigt, att han, i sammanhang härmed, äfven säger· "De oordningar, hvaröfver man klagat, voro redan förekomna, då E. M. på Gripsholm gillat mitt underdåniga förslag att upplifva kyrkolagen om presternes ålder och förekomma otidiga vokationer." Häraf synes, att han redan sjelf hade ämnat ställa det kyrkliga befordringsväsendet på en förbättrad fot

gare än sina företrädare, försmådde han eller förgat, sangvinisk som han var, att likna dem i försigtighet och skrymteri. I alla fall kräfver rättvisan att, emot denna tvifvelsutan högst klandervärda pastorats-köpenskap, lägga i andra vågskålen den inrikes-politik, till hvilken han oaflåtligt sökte leda sin konung under de senare stormiga åren af Gustaf III:s lefnad, och som i ofvannämnda bref — med anledning af Stjernelds qvarhållande i fängelse ännu länge efter riksdagens slut — sammanfattar sig i detta likaledes karakteristiska yttrande: "Allernådigste konung! Hör icke dem, som tala illa om medborgare! De veta icke hvad de bedja. Hör oss, som i glädjens och sorgens dagar unnat andra godt; och eders majestät skall i en allmän kärlek återvinna sitt lugn". — Öfverhufvud funnos godt och ondt hos denne man så blandade, att det förra, genom både sin beskaffenhet och sin öfvervigt, oundvikligen bestämmer efterverlden till omdömet: han var en god man. Hans grundfel bestod egentligen deri, att han äfven i det goda var till öfvermått en "lustig broder". Ett tyskt bond-ordspråk säger:

Lustig gelebt und selig gestorben,
Heisst dem Teufel die Rechnung verdorben;

och detta tyckes, i det längsta, varit hans innersta valspråk. Det motsäges icke ens af andan och tonen i hans sista anteckningar, ehuru skrifna under gulsot, vattensot och mångfaldig förtret; icke heller af den återblick på sitt lif, hvarmed han valde till inskrift på sin likkista: "Då det bäst varit hafver, så hafver det möda och arbete varit".

Såsom författare hade han alltsedan 1781 gjort sig fördelaktigt känd genom åtskilliga Tal: dels afhandlande vetenskapliga och vittra ämnen, dels Åminnelse-tal (och till de senare kan man slutligen äfven räkna hans känslofulla och vackra "Konung Gustaf III:s Personalier"). Men under de sista åren af konungens lefnad framträdde han jemväl med dramatiska verk. Först 1788, med en komedi i tre akter, kallad "Rångedala-Riddaren", som snart åtföljdes af flera; 1791

med en ny tre-akts-komedi, "Fjäsken eller den Beställsamme"; samma år, med ett lustspel i en akt, "Sladdret eller Fjäskens Mirakler"; ännu 1794 muntrade han sig med en komedi i fem akter "Optimisten, eller Allt är bra" (fri bearbetning af ett fransyskt original); och under samma tid skrefs förmodligen ock den från fransyskan öfversatta en-akts-komedien "Morgonstunden", som jag läst i handskrift. Så vidt jag vet, finnas dock af dessa fem skådespel hittills endast två tryckta: nämligen "Fjäsken" och "Optimisten". Dessutom känner jag ett på Järfva (den 29 Juli 1786) uppfördt skämtstycke, "Cambios seger öfver Lotto"; och en om- eller utarbetning deraf på vers, kallad "Gustava Gök".

"Fjäsken", som första gången uppfördes på Dramatiska Theatern den 30 April 1791, gjorde en stor och ända till våra dagar fortfarande lycka. Med fullt skäl: den förtjenar verkligen ett utmärkt beröm. Hans förebild har varit den fransyska komedien *l'Officieux*, af De la Salle. Men han har imiterat den — säger Adlerbeth rättmätigt — "så, som snillen göra det: lämpat den till svenska seder, riktat den med nya komiska drag, med nya tillfälligheter som måla karakteren eller väcka löjet, och i den lätta stil, som härmar den goda tonen i umgänget, utan att stöta språkets reglor". Äfven till händelserna har han försvenskat allt, fullkomligare utbildat teckningen af hufvudpersonens karakter och gjort en mängd tillägg, genom hvilka både handling och samtal vunnit en förhöjd liflighet. Framförallt är hans mästerskap i språket berättigadt till uppmärksamhet: samtalets art och gång förenar den största finhet med den ledigaste frihet. Han är, kort sagdt, lika förträfflig i den komiskt-dramatiska stilen, som i stilen af sina bref; och är derjemte i den förra mera rent svensk, än i den senare, — der han ofta (liksom i sina "Anteckningar") inmänger fransyska ord öfver allt behof och all höfva. Väl speladt, skall detta stycke än i dag ses och höras med synnerligt nöje: särdeles om en ypperlig skådespelare föreställer sjelfva hufvudpersonen, landtrådet Gyllenfjäsk, —

en egenkär men högst godmodig hedersman, som, genom sin oombedda allbeställsamhet, sin i allt sig läggande välvilja och allestädes påträngande tjenstfärdighet, föranleder det helas inveckling. Särdeles dråplig är den sjelfmålning, som han i första aktens tredje och femte scen gör af sin mångartade tjenstaktiga verksamhet och af alla sina kapaciteter dertill; äfvensom (kanske höjdpunkten af hans narraktighet) monologen i andra aktens sista scen, der han i sin föreställning uppgör alla de möjliga farorna af en på Strömsborg utbrusten eldsvåda, hvilken han ämnar skynda sig att afhjelpa genom sin nyss uppfunna "sprängkista". — Mig tyckes blott, att författarn hade kunnat draga större fördel af öfverste-löjtnanten Puff (Kexéls kapten, som här avancerat), genom att skänka honom något mera utrymme, och ställa hans narraktighet i ett förhållande till landtrådets, hvari klarare framstode både dess frändskap och dess motsats.

Ej utan betydning synes vara, att just "Optimisten, eller Allt är Bra", utgjorde, under hans lefnads dunkla qvällskymning, hans sista vittra arbete. Det är, i en skrifvelse från Järfva den 12 Augusti 1794, tillegnadt den vitterhets-beskyddande boktryckar-frun Elsa Fougt; med påminnelse om fordna "glada aftnar" vid hennes thebord, "der man aldrig talar om modet, politiken eller de frånvarande". Delande med det nyss skildrade lustspelet alla det goda lynnets och det goda språkets förtjenster, innehåller det ingenting af en på så bjert vis komisk verkan: men är, genom hufvudpersonens också här mästerliga teckning, i rikt mått både roande och trefligt. Denne Glädjenstråle, en godsinnad småländsk adelsman och godsägare, som alltid, "när han tänker rätt efter", finner sig "bra lycklig" *), som af allting fröjdas och vid allting vet trösta sig, som i allt ser det möjligast bästa och af alla skiften uppdagar ljusa sidor till sin och andras hugnad, samt outtröttligt sträfvar att åt sin omgifning meddela samma

*) Se hans angifna skäl dertill i tionde scenen af första akten.

verldsåsigt, är egentligen Schröderheim sjelf, eller hans innersta menniska framställd i trogen afbild.

Äfven i vers har hans snille försökt sig, och efterlemnat åtskilliga spridda småstycken; utmärkta af samma godlynthet, glädtighet, qvickhet och ledighet *). Bekantast bland dessa är hans qväde till Hans Jakob Seseman, den ryktbare rimmaren och arithmetices magistern, vid dennes bröllopp; som med komisk prakt anordnades och bekostades af Schröderheim sjelf, under den tid han var landshöfding i Upsala. Ett urval af dessa ströverser borde finna ett rum i den samling af Schröderheims skrifter, hvilken ännu — och högst oförtjent — i vår vitterhet saknas. Ett stort steg till fördel för hans minne har emellertid blifvit gjordt medelst det utgifvande af hans "Anteckningar" m. m, för hvilket vi stå i förbindelse hos den grundlige, oveldige, på samma gång strängt och mildt samvetsgranne litteratör, som dessförinnan riktade våra häfder genom sitt allom kända verk öfver fältmarskalken Toll. Jag får här ej dröja dervid, att för enhvar, som vill rigtigt uppfatta Gustaf III:s tid, personlighet, regering, hans stora, alltigenom närda och omsider af en tidig död plötsligt afbrutna planer för Sveriges upplyftande till ett förnyadt och skandinaviskt Östersjö-välde, de tankar, som sysselsatte honom under hans lefnads sista månader och dagar, med mera, är deras innehåll af synnerlig vigt. Huru månget alldeles nytt bidrag de i alla dessa afseenden **) frambära, må vid ett annat till-

---

*) Skådespelet "Gustava Gök" är versificeradt, och kallas "lustig tragedi i tre akter". Titeln är, äfvensom hela stycket, en parodi på "Gustaf Wasa" ("lyrisk tragedi i tre akter"). Här skrifver författaren Campio (icke, såsom i första utkastet, Cambio). — En samling af Schröderheims vittra arbeten lär verkligen vara på väg att föranstaltas; och det af samme man, som utgifvit "Samlade Dikter af Olof Rudbeck". (Denna samling är ännu icke utkommen; den lärer likväl inom kort vara att förvänta. 1863.)

**) Jemväl i litterär-historiska. Man får t. ex. veta genom ett bref af den 9 Mars 1792, att han då, "på baron Armfelts begäran", lät "förbjuda en ny edition af Thorilds straffbalk emot de nerveuse Poeterne".

fälle visas och begagnas: nämligen, då jag kommer att afsluta nästföljande afdelning med några sammanfattande betraktelser öfver denne konung och hans tidehvarf. Tills vidare må jag blott bifoga, att deras skrifsätt är — oaktadt sin ymniga späckning af fransyska glosor — förträffligt, och att sannfärdigheten är, om än icke på alla punkter en strängt objektif, dock öfverallt åtminstone en strängt subjektif, — eller en, som, äfven der föremålen någongång målas i en af enskilda lidelser fördunklad dager, alltid lika träffande målar sjelfve författaren. Schröderheim kan sannerligen ej vara mer Schröderheim, än t. ex. på det ställe, der han, framför sina högst orättvisa omdömen öfver Toll, med naivaste godmodighet varnar sina läsare att ej blindt tro hans ord, emedan Toll varit hans fiende och är honom ohjelpligt vedervärdig. Han skildrar derefter mannen med gräsliga färgor; men lyktar med att tillerkänna honom de ingalunda slemma egenskaperna "oneklig integritet, ovanlig drift, mycken arbetsamhet, mycken ordning och redighet". En djupt rörande tafla är berättelsen "om några omständigheter vid konung Gustaf III:s sista sjukdom och död": hon länder både den döende herrskaren och den sörjande tjenaren till oförgänglig heder.

Vill man slutligen se, huru han af sina vittra vänner och skyddslingar betraktades under den tid, då han, vid sidan af sin vackra och (tyvärr alldeles förmycket) qvicka maka *), kunde esomoftast se dem församlade i sitt gästfria hus och omkring ett bord, hvars välmakt aldrig lät förmärka hans kassas redan då ej sällan inträffande vanmakt: så vet jag ingen bild, som i åskådlighet öfverträffar denna sång af Bellman "på stats-sekreteraren Schröderheims födelsedag":

Alle man i bålen!
Gissa, hvars är skålen?
Skrålen, gode vänner, skrålen!

*) Anna Charlotta von Stapelmohr: född 1754: gift med honom 1776; död den 1 Januari 1792.

Han med stora magen,
Blef på denna dagen
Fram till denna verlden dragen.
Älskad af kamrater,
Vördad af magnater,
Rikshärold och Statssekter i Rikets och i Nöjets stater,
Tar han smak och toner
Efter ort, personer,
Ämnen, ordning, tid och skick.
Drick!

Oro och bekymmer
Vid hans åsyn rymmer;
Moln hans ögon aldrig skymmer.
Under lek och joller,
Bref och protokoller
Han i bästa ordning håller.
Spannmåls-kommissioner,
Barnsängs-direktioner,
Ordenstal och tråk och bråk i Inrikes Expeditioner,
Allt han väl bestrider;
Och hans nöje lider
Ej dervid ett ögonblick.
Drick!

En ting ej vi glömma,
När vi glasen tömma:
Att vår Elis högst berömma.
Önskom honom, bröder,
Allt, hvad kroppen göder,
Allt, hvad muntert snille föder!
Måtte kreditorer
Och exekutorer
I ditt förmak lemna rum för välbemedlade pastorer!
Må så dina dagar,
Efter ödets lagar,
Långsamt skrida till sitt mål.
Skål!

SAMLADE SKRIFTER

I OBUNDEN STIL

AF

P. D. A. ATTERBOM.

TREDJE DELEN.

VI: II.

ÖREBRO,
N. M. LINDH, 1863.

SVENSKA

SIARE OCH SKALDER

ELLER

GRUNDDRAGEN

AF

SVENSKA VITTERHETENS HÄFDER

INTILL OCH MED GUSTAF III:s TIDEHVARF

TECKNADE

AF

P. D. A. ATTERBOM.

SJETTE BANDET.

II.

ANDRA UPPLAGAN.

ÖREBRO,
N. M. LINDH, 1863.

FÖRORD.

Föregående delar af detta verk har författaren öppnat med en helsning till allmänheten, med en tillegnan åt sina vänner. I förordet till denna sista afdelning är det en annan röst, som måste föreställa hans; ty hans egen är tystnad, hans penna hvilar, hans lyra klingar ej mer. *Atterbom* är, sedan den 21 Juli detta år, icke mer bland de på jorden lefvandes antal. Hans bortgång, den största förlust, som för närvarande *kunde* drabba Sveriges vitterhet och vitterhetshistoria, har i barns, i vänners, i lärjungars hjertan, har hos alla beundrare af hans sångmö, väckt en lika liflig som rättvis saknad, och äfven utom fäderneslandet framkallat uttryck af omisskänneligt deltagande. Så har från Gefions ö en sång klingat öfver till *Atterboms* graf, ur en lyra med hans närbeslägtad, ur ett hjerta, med hans alltifrån ungdomen förbrödradt. Denna sång, på den frejdade Danaskaldens egen begäran, här införd vid slutet af *Svenska Siare och Skalder*, lemnar åt detta fosterländska galleri till slutprydnad *Atterboms* egen bild, målad af *Ingemann*.

Sjette bandets förra afdelning utkom redan om hösten 1852. Under de nästföljande tvenne åren, i författarens hittills så solljusa hemlif fördystrade af skuggorna från hans makas sjukbädd och snart af de ännu mörkare från hennes graf, vände han sig alltmer från prosan, vid hvilken han ofta hördes yttra sig nu hafva "tröttnat", åter till poesien, omarbetade *Lycksalighetens ö*, fortsatte *Fågel blå*, besörjde utgifningen af sin ungdomsvän *Hedborns* skrifter, och förberedde en ny upp-

laga af sina egna poetiska. Först i början af innevarande år återtog han, och nu för att afsluta, sitt verk *Svenska Siare och Skalder,* hvars sista afdelning borde, enligt hans plan, innehålla de trenne återstående hufvudbilderna från Gustaf den tredjes tidehvarf: *Kellgren, Leopold, fru Lenngren.* Af dessa hade han fullbordat den första och den sista, ja, allaredan till trycket lemnat sin monografi öfver *Kellgren,* då episoden om den för hans hjerta så dyrbare *Ernst Kjellander* kom att växa till den utförlighet, att teckningen af *Leopold* dag från dag måste uppskjutas. När han slutligen vid den ville lägga hand, afbröts hans arbete af döden. Den lucka, som läsaren härigenom finner i denna sista del, är så mycket mer att beklaga, som man för visso vet, att *Atterbom* hade för afsigt att nu låta sin fordna motståndare full rättvisa vederfaras och, för detta ändamål, var betänkt på att omarbeta ett äldre utkast till hans karakteristik, i samma blida och försonande anda, som, så utmärkande, genomgår hela detta arbete.

Många *Atterboms* vänner erinra sig säkert ännu, hurusom han i början af 1847 tillkännagaf sin afsigt att i hufvudstaden öppna en rad af offentliga föreläsningar öfver Sveriges äldre och nyare skalder, och huru hans vid samma tid svåra insjuknande då gjorde denna plan om intet. Redan hade han likväl färdig den inledningssång, hvarmed han vid detta tillfälle ämnade helsa allmänheten. Den har, efter hans död, återfunnits bland hans handskrifter, och meddelas läsaren på nästa sidor. Jag har trott, att, från den som menniska och skald lika oförgätlige, allmänheten ej borde gå miste om en helsning, som nu tillika är hans afsked.

Upsala den 6 Nov. 1855.

C. W. Böttiger.

INNEHÅLL.

	Förord	sid. VII.
	Helsning till allmänheten	„ XI.
I.	KELLGREN	„ 1.
	Bihang: *E. J. F. Kjellander*	„ 151.
II.	FRU LENNGREN	„ 193.
	P. D. A. ATTERBOM, poem af *Ingemann*	„ 231.

HELSNING

TILL

SVENSKA ALLMÅNHETEN.

— — — — — — — — — — —

Blott *ett!* — Jag är (om *någonting* jag är)
En *Minnets* man. I det förflutna bor
Min tankas umgängskrets, och sagans tempel
Är helgedomen för *min* offertjenst.
Det gifves andar, hvilka trifvas bäst
I svunna tiders ensliga beskådning;
Likt Ossian på månklar midnattshed
Bland vålnader af hjeltar, sångmör, barder,
Framlockade från kumlen, eller skyn,
Af älskande besvärjningsljud, som härma
Lifstonerna af deras eget fordom.
Så jag. Sjelf oförmögen att i värf
De hädangångna höga fäder likna,
Mot deras ädla bilder har jag vändt
Den trogna spegeln af en tacksam hågkomst,
Och *så,* om speglingen är sann och ren,
Kanske ej alldeles förgäfves lefvat.

Ty icke dådlös, icke dystert sjelfvisk
En sådan spegling är. Sin glans den kastar
Med skär belysning öfver nutid, framtid,
Och tyder, när den målar hvad som *varit*,
Derur ock, hvad som *är* och varda *bör*.
Så, utur skumma grifters innandömen
Föryngringsämnen hämtar andens lif;
Liksom de nyss på mumier funna korn
Af Faraoners hvete, sådt ånyo,
Som ur mångtusenårig död stått upp
Till gyllne skörd på dagens åkertegar.

Välan! I svenska vitterhetens bildsal,
Till flygtig genomvandring — tidens knapphet
Förnekar annat — vågar in jag bjuda.
Arm, liksom Norden sjelf, men arm likväl
Med gömda, omedvetna skatter, — fattig
På stora *verk*, men rik på stora *utkast*,
Han stolt ändock kan uppslå sina portar:
Med Odin börjar han, med Brage, Vala,
Och lyktar med Stagnelius och Tegnér.
Förtörnens icke, höga föremål,
J, sångens, talets drottar, om ert lof
Jag tolkar matt, och med ett sken af *dom!*
Af allt i verlden, lättast är, att *mästra;*
Af allt är svårast, vara *mästare.*
Det finns en granskning, tadlets lumpna konst
Att se i allting, endast eller helst,
De värden, som det *icke* har; det finns
En annan ock, som i *hvart* mått af snille,

XIII

Det *minsta* som det *största,* skönjer gladt
En själ af skaparkraft, en blick af sol,
En grad af skönt, en ton af harmoni.
Har *detta* slag jag valt, helt visst J då
Från himmelskt brödralag med blidhet lyssnen,
Om jag er kallar med ett Kellgrens-ljud,
Om jag begynner med en känd accord:

Ädla skuggor, vördade fäder,
Sveriges skalder och siarmän!
Om ännu dess sällhet er gläder,
Tänden skönhetens lif igen!
Kommen, att vårda dess helga gnista!
Skulle väl hjertat i döden *brista,* —
Glömma, hvad fordom dess kärlek drog?
Nej! det *vidgas* — att famna jorden;
Nej! det *vidgas* — att slå för Norden
Ännu högre, än här det slog.

Sångens tempel är rikt på gudar;
Edra throner beredda stå.
Minnen, i snöhvita offerskrudar,
Till er hyllning med kransar gå.
Kasten, strålande stjernelågor,
Återsken öfver tidens vågor,
Från *försoningens* hembygd än!
Bortom grafven i evig dager,
Hvar förtjenst har sin egen lager,
Hvarje täflan är *väns* med *vän.*

XIV

Ja! det finnes ett stilla rike,
Der en odödlig endrägt rår:
Kärlek vid kärlek! like vid like!
Älskar ej *mest* den, som *mest förstår?*
Blomsterdrömmen af sommarns ängar,
Stjernesången af lyrans strängar,
Hoppets löje och minnets tår, —
Alla tala ju samma mening:
Alla trängta till *den* förening,
Om hvars frid sjelfva striden spår.

Allting åldras — blott Diktens panna
Ristas aldrig af flydda år;
Tidens hjul lockar *hon* att stanna;
Sjelf är hon jordens och hjertats vår.
Viljor gifvas, som aldrig hisna;
Känslor gifvas som aldrig vissna:
Bragd och *sång* deras tolkar bli.
Lifvets makter må vexla, brista,
Men dess *första* bli ock dess *sista:*
Tro, och *Kärlek,* och *Poesi!*

Atterbom.

KELLGREN.

Men hvad är skönheten af bildningsgåfvans drag, —
Hvad är, af sångens röst, det starka eller ljufva;
Hon oss förskräcka må med dundergudens slag,
Hon må förtjusa oss med suckningens behag
Af myrtenskogens turturdufva:
Om himlen, unge man, ej skänkte dig en själ
Med kraft att sig mot våld och dikt och flärd bemanna;
Ljus, i sin flygt upp till det sanna,
Och brinnande för menskors väl?

LEOPOLD (i sin "Sång öfver Kellgrens död").

JOHAN HENRIK KELLGREN.

> Du, som af skönhet och behagen
> En ren och himmelsk urbild ger!
> Jag såg dig — och från denna dagen
> Jag endast dig i verlden ser.
> — — — — — — —
> Kring rymden nya himlar sträcktes,
> Och jorden nya skrudar drog,
> Och bildningen och snillet väcktes,
> Och skönheten stod upp och log.
>
> KELLGREN.

Vore det möjligt att förgäta, huru mycket häfderna — och således äfven vitterhetens — äro, på samma gång, ett enhetens och motsatsernas rike: så kunde man knappt lifligare derom påminnas, än då man, å ena sidan från den dystre och tanklöse Lidner, å andra sidan från den gladare, men likaledes öfver sin bestämmelse föga tänkande Bellman och de lustiga bröder, hvilka vi kallat hans "fränder", begifver sig till Kellgren och Leopold. Hos den förre stå vi nemligen framför bilden af ett snille, som, från nog mycket (och ofta lättsinnigt) lekande begynnelser, från en länge nästan obetydlig uppväxt och i viss måtto tvetydig knoppning, omsider, i sin slutliga syftning till mognad, företer en af de vackraste karakterer någon vitterhets tideböcker mäkta framvisa: en man, rigtande med otröttlig ifver sina krafter åt det för hans öfvertygelse mest sanna och mest sköna; samvetsgrannt vårdande och förkofrande det pund, som var honom ombetrodt, under den oförtrutnaste sträfvan att fylla sin ungdoms brister och rätta sin första banas fel; lyftande sig,

ur en trång och af smittor härjad lifskrets, på mer och mer frigjorda vingar till en vidare, renare, skönare ljusrymd; en skald, som tillika är litteratör, och som är beggedera med ständigt mera klarnadt begrepp om det dubbla kallets ansvarsdigra förpligtelser, med ständigt allvarligare uppfattning af deras dyrd för mensklighet och fäderneslaud. Samma intryck meddelar sig — så långt skildringen hittills blifvit förd — äfven från den senare af dessa båda vördnadsvärda gestalter. Det är för dem gemensamt, eller innebär deras allmänna likhet. Den utan tvifvel väsendtliga särskillnad, som vid nogare skärskådning yppar sig, kan i förväg dermed kortast betecknas, att i Kellgrens varelse kom alltmera den känslige skalden, i Leopolds åter alltmera den reflekterande litteratören till öfvervigt; hvadan ock snilleutvecklingen, hos den förre alltmera en fritt diktande och slutligen rent poetisk, blef hos den senare alltmera en läro-diktande och slutligen (åtminstone i sin afsigt) strängt philosophisk. Man skall i det följande finna utredt, huru djupt härmed sammanhänger, att den senare skepnaden mera framställer ett inom sig afslutadt helt af en under fransyska och fransyskt-engelska inflytelser fostrad, men i sitt slag fullfärdig förflutenhet, — under det att den förra, i aningar, i spridda föreljud, i morgonstrimmor af gryende daningar, mera häntyder på en framtid af konst och vitter bildning, sannt svensk i kraft af egenskapen att vara sannt fri.

Sannolikt skall man icke ogerna se, att jag med dem båda till gemensam grupp sammanställer en tredje bild; på grunden af en uppenbar syskonfrändskap, — i sjelfva verket så stor, att konung Gustaf, om han fått upplefva detta tredje skaldesnilles fullt framträdande egendomlighet, otvifvelaktigt skulle ansett det för sin unga svenska vitterhets tredje klassiska hufvudgestalt. Anna Maria Lenngren — ty hvem har ej redan gissat, att den här bebådade är hon? — började väl först omkring tidpunkten af Gustafs bortgång sin egentligt utmärkande bana; hvilken hon sedan, i likhet med Leopold, tilläts fortsätta långt utöfver både den Gustaviska tidsålderns och dess eftersommars gräns. Men i hela

skaplynnet af sitt bildningsmått, sin glädtighet, sin qvickhet, sitt på samma gång fritt spelande och didaktiskt-satiriska skämt, är hon alltigenom oförändradt Gustavisk; och ställes här lämpligen bredvid Kellgren och Leopold såsom en systerlig mellanlänk, då hon, i jordlifvet med begge förbunden genom enskild vänskap, äfven i vissa egenskaper och tonarter af poesi var begges närmaste själsförvandt.

I.

Johan Henrik Kellgren föddes i Vestergötland på Floby prestgård, den 1 December 1751. Hans fader var kyrkoherden derstädes, Jonas Kellgren. Son af en bonde, som varit brukare af kaptens-bostället Kellstorp i Kellby församling, hade denne prestman derifrån tagit sitt namn. Berömligt frejdad till förstånd, kunskapsmått och sinnesart, hade han jemväl mycken kärlek för vitterhet, mycken smak för måleri, bildhuggeri, musik, skref sjelf vers (både latinsk och svensk), och spelade på åtskilliga instrumenter. Modren, Christina Elisabeth Aminoff, beskrifves såsom ett "stilla, fromt och gudfruktigt fruntimmer", som gjorde sitt hem till en fridsäll omkrets af husliga dygder. Ur en så lycklig förening af föräldrar uppsprang ådran till sonens snille, och enkom till de diktljud af en innerlighet ej mindre djup än ljuf, som blefvo hans lyras skönaste — och sista. Innan fem års ålder läste han redan obehindradt, och nödgade sin fader, som under de nästföljande åren förblef hans ende läromästare, att låta honom begynna grammatikan. Allvarsam och tyst, sällan deltagande i barnlekar, satt han helst inne vid boken och mestadels hos fadern, hvilken han ständigt sysselsatte med vetgiriga frågor. Öfverhufvud sökte han sällskap hellre med män, än med gossar; ty hans fattningsgåfva, lika trägen som snabb, tyckte sig nästan blott i äldre personers samtal finna något innehåll. Mest lefde han bland de vittra verk och samlingar, hvilka, dels såsom böcker, dels

såsom handskrifter, anträffades i faderns ego. Vid fyllda tio år öfverlemnades han af den faderliga undervisningen åt den allmänna. Läroverket i Skara, der han nu mottogs med genast började uppmärksamhet, såg honom snart utveckla egenskaper, som gjorde honom till lärarnes gunstling, men bland lärjungarne förvärfvade honom både beundrare och ovänner. Hans kamrater funno honom nemligen något förmycket i tankar försänkt, ojemn i lynne, egensinnig, förbehållsam; och dertill kom, att en stark håg för satir, tidigt eggad genom läsning af Dalins Argus och Holbergs komedier, dagligen yttrade sig i allahanda in- och utfall. De, som icke voro föremålen, förtjustes af deras "qvickhet"; de andra, vanligtvis äldre och mera groflemmade än han, klappade ej sällan upp honom för deras "kitslighet". Studierna försummades härunder ej: framstegen fortgingo med skyndande fart; blott med möda kunde fadern hejda lärarnes lust att belöna den snillrike gossen medelst tätare flyttningar, eller förkortningar af hans skol- och gymnasii-tid. Hvad fadern dervid befarade, var först och främst menliga följder för sonens helsa; följder, som befrämjades af nätternas offrande åt hans hufvudstudium, vitterheten. Också sjuknade han 1767, eller vid sitt sextonde år, i en feber, som var nära att sluta hans dagar och qvarlemnade en svår inverkan på hans bröst. Snart nog syntes han dock, åtminstone i själskrafter, ånyo sig lik; och redan året derefter, eller 1768, afreste han till universitetet i Åbo. Fadern hade studerat der, och en dit förut anländ äldre broder (Jonas, sedermera prost i Skatelöf) inväntade honom. Sin helsa skötte han ingalunda bättre såsom student. Serdeles under de tvenne första åren höll det hårdt att någongång draga honom från kammaren och boken till annat än föreläsningars afhörande. Huru förträffligt han deremot skötte sina studier, ådagalades äfven för dem, som kände honom mindre nära, då han redan 1772, på sitt tjugondeförsta år, vid nyssbemälta universitet "med beröm" promoverades till philosophie magister*).

*) Den i Stockholms-Posten för 1795 (N:o 114) tryckta och förmodligen af Lenngren författade Nekrologen säger, att han "i Åbo fullföljde

Besannade voro emellertid — och förblefvo alltmera — de faderliga farhågorna: det nästan jemna stillasittandet grundlade hos den eldiga, äfven till kroppen fint danade varelsen en sjuklighet, som med åren ökades. Kanske medverkade dertill redan nu en orsak, hvilken, efter hans ankomst till Stockholm, af beställsamma rykten öfverlemnades åt pratlystna tungor att längre fram af hans ovänner utbasunas med förstoring. Men derom några ord senare. I allmänhet funno dock hans jemnårige vid högskolan ingenting annat hos honom att klandra, än en stor svårighet att erhålla hans förtroende, en af stickande skämt förskansad tillslutenhet; densamma, hvaröfver skolkamraterne i Skara hade beklagat sig. Redan nu var han tillgänglig blott för de menniskor, som kunde i någon liflig grad tillvinna sig hans interesse och aktning. Denna egenskap gjorde honom, i hans första ungdom, sjelf mera aktad och framförallt mera afundad, än älskad. Sådan blef dess naturliga följd; denna åter verkade sin orsaks fortsättning, och rotade den i hans hjerta. Deraf utspridde sig öfver hans umgänge med okända (eller mindre kända) ett visst tvång, ett visst återhåll, som först af en närmare kännedom blef skingrad. Men denna förvärfvade han snart; och dolde sig aldrig för den han högaktade.

År 1771 afled hans fader; som alltså ej hann upplefva sonens magister-promotion. Från det i torftiga omständigheter försatta barndomshemmet upphörde dermed allt penninge-understöd. Förvärfvande sitt bröd genom enskild undervisning, qvarstannade han, till en början, i Åbo. Vitterheten, i hvilken han der 1774 blef docens — såsom Rosenstein förtäljer, "med allmänt bifall" — var alltredan utkorad till hans lefnads yrke. Om hans dåvarande theoretiska och litterärhistoriska bildningsmått erhålla vi ett begrepp, när vi läsa den præsidii-dissertation *de Poësi, philosophiæ ubivis gentium prævia*, som af den unge magistern utgafs just enkom till prof deraf. Skulle den

---

sina studier i 13 år, och vann lagerkransen". Detta siffertal är förmodligen ett tryckfel: ty hela hans Åbo-vistelse, äfven om man inberäknar tiden af hans docentur, upptog endast nio år.

mätas efter nutida fordringar, så undginge den icke att synas ganska ytlig. Men lyckligt är, att skaldegåfvornas utveckling ej oinskränkt beror af innehafvarens lärdom och reflexion. Dantes föreställningar om tragedi och komedi voro ungefär sådana, som nu våra barn höras yttra; men han diktade likafullt sin jetteskapelse, som, ehvad än må sägas om dess benämning *Commedia*, dock evärdligt förtjenar binamnet *divina*. De flesta unga magistrar kunna nu om slika ämnen skrifva lärdare disputationer: men hur mången af dem blir en Dante? eller ens en Kellgren? — Dock är ej utan, att ju äfven den praktiska beskaffenhet af hans ungdomsbildning, som uppenbarar sig i de skaldestycken han under dessa och de nästföljande åren lät trycka, omisskännligt förråder en motsvarande knapphet. Rosenstein berättar, att han "kort efter ankomsten till Åbo hade gjort sina första poetiska försök, som bestodo i verser vid tillfälligheter"; men att han "alltid återtog och förstörde dem". Om dessa försök voro hans allraförsta, lemna vi derhän. Säkert är, att han under sitt vistande i Åbo (enligt Rosenstein "vid slutet" deraf) författade skaldestycken, som trycktes i Åbo tidningar, allmänt prisades, och snart införde honom såsom en oskattbar ledamot i vitterhets-gillet Aurora. Det var en finsk utgrening af det treeniga samfund, som i Upsala egde en annan under namnet *Apollini Sacra*, men i Stockholm, der dess af Schröderheim sammanhållna hufvud-afdelning vistades, kallade sig *Utile Dulci*. Frändskapen i kärlek för vittra yrken knöt här Kellgrens vänskapsband med två unga män, sedermera vidtfrejdade af vetenskaplig och medborgerlig förtjenst: Porthan och Tengström. Såsom karakteristiskt för denna tid må tvifvelsutan anses, att sjelfve Porthan då sysselsatte sig med — "öfversättningar ur Anakreon" *)! Men hvad för vännerne var blott vitter lek, blef för Kellgren allvar och pligtkall. Af de åtskilliga stycken, som efter honom finnas qvar ifrån dessa år, och af hvilka somliga sedan ur Åbo tidningar omtrycktes dels

*) Man finner dem i tredje delen af "Vitterhets-Nöjen, utgifna af Sällskapet *Utile Dulci*" (Stockholm 1769—81).

i Stockholms-Posten, dels i Gjörwells tidskrift "Samlaren", skönjes (hvad man kunde vänta), att platsen såsom förebild hade Dalin måst afträda till Creutz och Gyllenborg; samt föröfrigt, att den unge skalden väl då och då stämde sin lyra till såkallade "oder" af än didaktiskt, än panegyriskt medborgerlig art (t. ex. "Ode öfver Aristidis död" och "Ode till Konungen, af Sällskapet Aurora"), men med ännu större lust hängaf sig åt erotiska och satiriska qväden. Dessa voro ock de, som, emellan de visst icke uteblifvande berömmen öfver de förra, dock löntes med ojemförligt högljuddare bifallsrop. Bland dem samtligen var det företrädesvis den fordom allbekanta satirdikten "Mina Löjen", som hos den större svenska allmänheten — enligt Rosensteins vittsord — "började den namnkunnighet han sedermera ständigt ökade och utvidgade". Onekligt utmärka sig dessa "Löjen" genom täckhet och flerahanda näpna infall. Men för att i våra dagar ej bedömma dem med mindre än rättvisa, måste man kunna helt återförsätta sig i den tidens lynne och förhållanden; der — bland annat — ett versificeradt språk, som mäktade vara både korrekt och elegant, ännu gaf, redan i och för sig sjelft, intrycket af en förvånande och förtjusande sällsynthet.

Huru än härmed var: så öppnade sig år 1777 ett nytt och löftesrikt vägstycke af den med så mycken uppmuntran beträdda banan. "Originale författare", säger Rosenstein, "kunna träffas på alla ställen; men knappt lärer något land kunna framvisa i vitterheten någon författare af en allmän, stadgad och fullkomnad smak, som icke tillbragt en betydlig del af sin lefnad i hufvudstaden". Kellgren — fortsätter han — "sökte derföre af öfvertygelse tillfälle att få vistas i Stockholm; och fick ett af de önskeligaste i sin ställning och för sitt ändamål, då han emottog till undervisning dåvarande general-löjtnanten (sedermera fältmarskalken) grefve Mejerfelts tvenne söner". Hans rykte hade föregått honom, och ej lätteligen kunde någon ung författare, i hans villkor, under gynnsammare omständigheter i hufvudstaden uppträda. Redan prisad skald just i den rigtning,

som då inom dess tongifvande kretsar var den högsta sällskapsbildningens egen, hade han ådagalagt genom äfven inför dessa kretsar fullgiltiga prof, att hans sångmö egde allt det lätta och ofta tillika lättfärdiga behag, hvars anda och uttryck var för dem det yppersta af vitterhetens värden. De saknade der, visserligen, en enda — och hufvudsaklig — förtjenst: Frankrikes tungomål; men så långt möjligt var att finna någon ersättning i en försvenskad fransyskhet, hade ingen före, ingen jemte honom i Sverige lefvande poet framburit en sådan i finare och läckrare verser. Desto djupare måste det inverka på hans nästföljande utvecklingsgång, att det hus, hvars medlem han blef, var ett af de både förnämaste och smakfullaste i det Stockholm, som då ännu, till alla delar, sjelft var — Gustaf den tredjes. Väl har grefve Mejerfelt blifvit af en samtiding*) beskrifven såsom "en lång, ful, obetydlig man, som icke blott arbetade att vara ansedd för favorit, utan lopp derefter": men deremot var grefvinnan den såsom en af hofvets skönaste prydnader namnkunniga Lovisa Wrede-Sparre; en af de trenne grefliga gracer, som kort derefter af Kellgren besjöngos i det afundade lofqvädet "Gratiernas Döpelse". Ett rykte tillade, att hon var den af honom eldigast och omedelbarast dyrkade bland dem alla. Det nämnde bland de många, som för hennes fötter lågo suckande af ömma qval, ej blott den med utsöktaste parisiska granlåt slösande ambassadören D'Usson, utan tillika den i sin naiva och ännu blommande ungdomlighet långt älskvärdare svenske poeten; som, jemte sina ingalunda mindre utsökta verser, endast kunde förära offret af en låga, hvarom man påstod, att den ej brann obelönt. I alla fall är ingenting lättare att begripa, än huru umgänget i ett sådant hus, och förtroligheten med en sådan dame, skulle i allmänhet yttermera förstärka och försköna de inflytelser, som den unge skalden alltredan från sina fransyska förbilder mottagit. Sjelfnödvändigt måste nu den tjugusex-årige magisterns smak utbildas till full-

*) Memoir-författaren Ehrensvärd.

komligt hofmessig. Äfven deri låg åtskilligt ur konstnärlig synpunkt godt, — om ock mera stilistiskt än egentligen poetiskt. Det onda var, att dermed tillika följde en ännu fastare tillknytning af de band, som länge höllo hans snille fängsladt inom en ytlig och snäf smaklära.

Hans fiender hafva låtit trycka, att han, såsom informator, gjort sina lärjungar mycken skada genom sitt "fritänkeri". Den uppsats*), der denna anklagelse förekommer, gör honom till och med till "Atheist". Men den hvimlar af dels falska, dels öfverdrifna beskyllningar. Säkert är dock, att jemväl en grundligare religionsundervisning, än han vid denna tid förmådde meddela, skulle i unga sinnen blott svagt hafva motvägt vissa vittra föredömen, dem han, just under sin vistelse i Mejerfeltska huset, offentligen gaf med dess och en talrik allmänhets bifall. Man har derjemte påstått, att dessa föredömen voro poetiska öfversättningar af verkligheter, hvilka icke omedelbart kunde tillhöra offentligheten. Det gifves en förvillelse, som är vådligast genom sin siren-konst att antaga skepnaden af en skön naturdyrkan; och den bedömdes af flertalet bland Kellgrens samtida ur en så mild synpunkt, att man deri knappt såg annat fel, än sjelfådragandet af en brådskyndad förvissning. Man kallade det att "lefva fort", eller ock (i fall man ville uttrycka något ogillande) att "lefva för fort". Från detta slags fortfärdighet synes Kellgrens lif, under de första åren af vistandet i Stockholm, ej kunna frikännas. Rosenstein, i sitt företal till hans skrifter, antyder den med de prydliga orden: "hans ungdom offrade åt nöjet". Stenhammar, i sitt akademiska minnestal, efter ungefär samma utlåtelser att "han hade dyrkat

*) "Johann Heinrich Kellgrens Leben und Charakter. Aus einer schwedischen Handschrift". Införd i Allgemeiner Litterarischer Anzeiger (d. 14 Okt.) 1796. Denna anonyma pppsats, som härrör från C. F. Nordenskjöld, är ett slags Nekrolog, som till det mesta består af missteckuande personliga tillmälen i afseende på Kellgrens karakter, seder o. s. v. Hvad den innehåller om honom såsom skald, tänkare och granskare, är icke till alla delar osannt; men röjer, i sitt hela, ett lika oklart begrepp om hans brister, som om hans förtjenster.

nöjet i sin ungdom", bifogar (ett par sidor längre fram), att "hans physiska varelse, hvars sammansättning stillasittande och en för trägen arbetsamhet hade redan i den första ungdomen undergräft", blifvit af "Stockholms-lefnaden" ännu vidare "försvagad". Båda omnämna, med nästan enstämmiga uttryck, "häftiga lidelser och svallande sinnesrörelser", hvilka sedermera kufvades, men qvarlemnade tärande verkningar. Det kan ej nekas, att man i åtskilliga af hans tidigast bekanta poemer, och öfverhufvud i den ej så litet Grécourtska ton, som genomklingar de första årgångarne af hans Stockholms-Post, har hjelpredor nog till förståendet af dessa halfqvädna visor. Historien, hvars obevekliga grundfordran är **sanning**, får således ej med tystnad förbigå en ungdomsvilla, hvars tillvaro och följder, dessutom, äfven vissa klagotoner från hans lyra hördes bevittna; sedan den omsider, — och icke för sent för hans **andes** helsa, — hunnit besegras af hans manligare vordna själ.

I ögonen faller mellertid, såsom någonting ganska betecknande för både skalden och hans dåvarande umgängskrets, att det i den tiden så alltförtrollande qvädet "Sinnenas Förening" trycktes i Gjörwells "Samlare" på sjelfva det år (1777), då han i det nyssnämnda huset inflyttade. Stycket var nemligen en med det möjligast tunna flor beslöjad lofsång till könsvällustens ära. Det bekröntes med en omätlig beundran, hvars hågkomst fortfor under Kellgrens hela lefnad. Obestucken deraf, inrymde han dock sedermera, i samlingen af sina skrifter, lika litet någon plats åt detta erotiska qväde, som åt det till allvarsammare läsares uppbyggelse författade moraliska, för hvilket han 1778 erhöll priset af sällskapet *Utile Dulci*. Efterverlden, som inser och gillar skälen, måste likväl tillerkänna det förra, oaktadt dess intill vidrighet sträckta veklighet, en märkbarare flägt af verklig ingifvelse; hvars orsak var, att han der sjöng en uppriktig sjelfbekännelses lifligt rönta innehåll. Det senare heter "En Ynglings inträde i verlden", har till öfverskrift (af Voltaire) "*J'ai vû le monde. Hélas*"*!* och skildrar nattsidan af denna verld i sorgbebundna alexandriner, der

den Gyllenborgska moralbetraktelsens verldsförakt återljuder, men med en matthet, som tycks förråda sorgens egen svaghet eller ytlighet. Det ryktbara tidningsblad, hvilket han på samma år började utgifva, yppade snart, huru litet han ännu var på allvar blifven den "Timon", hvars namn han ett årtionde efteråt antog*). Möjligen skulle man med sinnesstämningen af en sådan kunna förlika, att han ungefär vid samma tid, som han lät höra den i en ond verld inträdande ynglingens veklagan, bad i denna tidning om ursäkt för en (långt mera poetisk) "Ode öfver Christus", — visserligen (sade han) "någongång af honom författad till öfning i sin andakt", men utan hans vetskap i bladet införd och "undertecknad med hans namn", ehuru den törhända kunde tillhöra "stycken, för hvilka han ej önskade att vara känd"**). Men ingen Timon — i fall en sådan befattat sig med att utgifva en tidning — hade kunnat begagna den att kort efter denna urskuldning lofsjunga en "Mamsell Dubois" utan all anhållan om ursäkt, hvarken för denna lofsång eller för den derunder anbragta och (genom sin didaktik) ännu betänkligare***) noten. Man märke härvid, att i vittert

---

*) Se, i samlingen af hans skrifter, det elegiska skaldebrefvet "till Christina".

**) Huru det ifrågavarande kunnat införas Kellgren oåtspordt, synes gåtolikt. Månne vännen Lenngren ville begagna ett tillfälle, då Kellgren tilläfventyrs under några dagar var borta från staden att genom meddelandet af denna ode nedslå de ej sällan förnumna anklagelserna för bristande religiositet och moralitet? Se, af Stockholms-Posten f. 1779, N:a 69 och 73: den förra innehåller det fromma poemet; den senare, ursäkten.

***) Nemligen i sitt första skick, eller såsom den läses i N:o 98 af årgången 1779. Den innehåller ett långt försvar för skaldens djerfhet att kalla en slik nymf "dygdig", ja uppmana dygden sjelf att sucka öfver hennes bortgång; och polemiserar, med detsamma, mot det inskränkta begrepp, som sätter qvinnans dygd endast i "kyskhet". Följande utlåtelser måla tidslynnet. "Det är en grym orimlighet, att tillräkna det svaga och alltid anfallna könet såsom det gröfsta och ett oförlåtligt brott, hvad vi hos oss sjelfve ej engång behaga räkna för en svaghet, utan snarare för en förtjenst. Antingen gifves ingen dygd, eller ock är den gemensam för båda könen" (detta kan visst ega sin riktighet). "En he-

värde står det oursäktade griftqvädet ingalunda högre i sin art, än den ursäktade oden i sin; den senare skulle (åtminstone med en och annan liten lätt ändring) ganska väl kunnat försvara ett rum i de "samlade skrifterna", vare sig bland "Oderna" i andra delens början, eller — då den utgifver sig för en "öfversättning" — bland de "Imitationer och Öfversättningar", som afsluta denna del och upptaga hälften af den tredje. Förunderligt vid allt detta är mellertid ingenting annat, än att se honom, liksom ej långt förut emot Bellman (i "Mina Löjen"), så äfven strax efteråt emot Leopold (i en stridskrift mot dennes kronprins-ode), upphäfva sig till — kyskhetens hämnare*).

Det kan ej vara för någon af våra läsare obekant, att den tidning, hvarom här talats, var den för Sveriges vitterhet epoch-

---

derlig flicka bör betyda detsamma, som en hederlig karl. Man sätter fruntimrens dygd nog lågt, och inspärrar den inom en ganska trång krets. Kan då ej ett fruntimmer falla annorlunda, än baklänges? frågar den vise Young. Och hvarifrån härröra så många olyckliga äktenskap, om icke deraf, att kyskheten är den enda dygd, hvartill en flicka uppfostras; och då hon med mycken möda" (hvilket här antages såsom ett axiom) "kan bevara den, tror hon sig derigenom vara frikänd från alla öfriga skyldigheter: såsom ädelmod, godhet, välgörande, vettighet, vänskap, sedighet (!) etc. Det är likväl dessa dygder, hvilkas utöfning gjort den namnkunniga Ninon l'Enclos förtjent till följande teckning af St. Evremont:

L'indulgente et sage Nature
A formé l'ame de Ninon
De la volupté d'Epicure,
Et de la vertu de Caton (!)

Det är i denna sanna bemärkelse, som den vackra Ninon-Dubois förtjent att kallas dygdig. Fördomar och skrymtan skola ropa häremot: men de öfverröstas af flere hennes landsmän, som rönt hennes hjelpsamhet; de" (och nu kommer hufvudbeviset) "öfverröstas af tvenne hennes lefvande älskare, af hvilka hon frälsat den ena från gäldstugan och till den andra testamenterat all sin egendom". — Blott detta sista bevis på hennes catoniska dygd, jemte de tillämpade fyra raderne af St. Evremont, har Kellgren, i samlingen af sina skrifter, bibehållit af den långa noten; hvars innehåll, med all sin utmärkande blandning af sannt och falskt, dock är anstötligast genom sjelfva tonen.

*) Jfr "Siare och Skalder", Del. IV, sid. 138.

görande "Stockholms-Posten"; hvars första nummer utkom den 29 Oktober 1778. Ett bland den förutnämnda fiendtliga uppsatsens påståenden är, att bokhandlaren Holmberg var dess förste egentlige upphofsman och utgifvare, samt Kellgren ursprungligen blott en af Holmberg vidtalad och betalad medarbetare, som genom sin qvickhet snart blef den förnämste, derefter undanträngde den arme bokhandlaren, och belönte honom med nedrig otack. Men detta, redan i sig sjelft otroligt, strider mot alla mig eljest bekanta underrättelser*). Att tanken till ett dylikt dagblads utgifvande väcktes hos Kellgren af den företagsamme Holmberg, kan vara möjligt; men den förre var och förblef dervid hufvudmannen. Till medutgifvare valde han en i Stockholm förvärfvad vän, dåvarande sekreteraren i kommerskollegium, sedermera kommers-rådet Carl Lenngren: en hedersman, som fortsatte detta biträde ända till hans död, och derefter till 1813 sjelf var tidningens hufvudredaktör**), samt omsider afled 1827, sedan han med nit och skicklighet genomvandrat en lång bana af trägna embetsvärf. Väl har denne förbundsbroder gjort sitt namn odödligt blott genom att låna det åt sin maka, — den såsom fru Lenngren vidtberömda skaldinnan; men med den snillrike vännen egde han dock (enligt Rosenstein) all den "likhet i tankesätt", som gaf möjlighe-

*) Ur luften gripna äro alltså dessa Nordenskjölds ord: "sobald Kellgren bei dem Könige Einfluss erlangt hatte, entriss er dem Holmberg dies Journal, und verfolgte sogar diesen armen Mann, der Frau und Kinder hatte, aufs grausamste. Er wirkte das Verbot gegen ihn aus, überhaupt keine periodischen Schriften verlegen zu dürfen" (!!!). — Det enda jag sett, som kunde andragas till bestyrkande att Kellgren icke var den ursprunglige utgifvarn, är, att förklaringen om hans Christus-ode har denna öfverskrift: "till Utgifvaren af Stockholms-Posten". Men förmodligen ville han då ännu ej vara såsom sådan offentligen känd.

**) Efter Kellgrens frånfälle, antog äfven han en med-redaktör: och först skaldens systerson, notarien i kommers-kollegium (sedermera advokat-fiskalen) Lengblom; derefter med. doktorn (sedermera medicinalrådet) Rutström. 1813 skiljde han sig från Stockholms-Posten helt och hållet. Dess redaktion öfvergick då till magistern och bokhandlaren Wiborg; som år 1821 afträdde den till kapten Lindeberg.

ten för både förtroligt umgänge och litterär samverkan. Kellgren ansågs mellertid alltid för hvad han var: Stockholms-Postens sannskyldige höfding, som af allmänna omdömet gjordes ansvarig för dess innehåll. Snart blef erkändt af hufvudstad och land, att i svenska vitterheten, der ännu minnet af Dalins Argus var färskt, hade uppträdt en ny öfverdomare, lika ung och qvick, men än mera smakfull. Inga gensägelser mot det nya tribunalet kunde någonting uträtta. Det ingrep i Sveriges vittra bildning lika innerligt och allmänligt, som det förra; det afgjorde dess öde för årtionden; det förblef ända till 1809, ja i mångens ögon än längre — om ock tillsist varande blott en *magni nominis umbra* — svenska vettets och svenska smakens högsta publicistiska domstol. Och minst kunde man i Kellgrens dagar förutse den strådöd, hvari denna då så stolta tidskrift ändtligen på våren 1833, vid nära femtiofem års ålder, stilla afsomnade under kapten Lindebergs spira*).

Sitt tidningsbestyr, och i allmänhet sitt författarskap, betraktade Kellgren hädanefter såsom sin enda syssla. Han sökte ingen annan. Väl förflöto ännu några år, innan han öfvergaf sin grefliga informatorsbefattning; men han synes bibehållit den snarare af böjelse, än af behof. Ty med den alltmera stigande inkomsten af hans tidning förenade sig innan kort ett af konungen honom tilldeladt årligt understöd att omsider försätta honom i en belägenhet, der han kunde lefva endast och allenast för vitterheten. — Det har blifvit sagdt (och är visst icke osannolikt), att hans personliga förhållande till konungen inleddes genom en anbefallning från den vackra grefvinnan Mejerfelt. Äfven utan en sådan, skulle det dock snart hafva sjelfmant infunnit sig. Såsom skald var han alltredan af konungen känd; hans lärospån såsom hof-skald blef en för Drottningholms theater författad "Prolog", som uppfördes 1778

*) Enligt en (sannolikt) af denne sjelf författad artikel i Palmblads Biographiska Lexikon, måste han låta den upphöra, emedan "dess aftagande debit icke betalte tryckningskostnaden". Han gaf dock — berättar han — "prenumeranterne ersättning i brochyrer". Lyckliga prenumeranter!

"då hoppet att se konungahuset förökt med en ättling af Gustaf och Sophia Magdalena gjordes allmänheten bekant". I sig sjelf föröfrigt obetydlig (och derföre sedan utesluten ur samlingen af hans skrifter), förebådade den dock, genom en i den tiden ovanlig språkets och versens lämplighet till text för musik, hvad han längre fram skulle för den lyriska scenen uträtta. Och redan förtjust i poeten Kellgren, kunde konungen ej heller undgå att finna äfven tidningsutgifvaren Kellgren uppmuntransvärd.

Man har äflats att på denna omständighet lägga en besynnerlig tonvigt, såsom på någonting menligt för både konungens och skaldens minne. Intet tvifvel är, att ju den förre lika mycket ur politisk synpunkt, som ur ästhetisk, måste vara belåtnare med Stockholms-Postens journalistik, än med den nyss kufvade parti-tidens. Men detta kan honom af ingen opartisk förtänkas; minst af någon, som gjort sig mödan att med egna ögon inhemta beskaffenheten, å ena sidan af Kellgrens dagblad, å andra sidan af den näst föregångna periodens tidnings-litteratur*). Då Kellgren — i motsats till denna — tillkännagaf sin afsigt vara att söka på engång "muntra och upplysa, genom att inbjuda på de snillets läckra och oskyldiga nöjen, som ett trumpet och okunnigt, af politiska tvister sysselsatt folk vanvårdar och föraktar": så blef, i Sveriges dåvarande skick, redan den vändning, att allmännare uppmärksamhet, deltagande, njutning der kunde väckas af annat än politiskt partigräl, en kraftig medverkan för konungens syften, en öfver hans motståndare vunnen följdrik seger. Derjemte får man ej låta inbilla sig af den i detta blad så gerna uppstämda panegyriska tonen, att

*) Af hvad derom i en föregående del blifvit yttradt, tillåter jag mig här påminna om dessa ord: "Gifves ännu någon älskare af vett, som drager i tvifvel nödvändigheten och nyttan af Gustaf III:s revolution: då råda vi honom till det — visserligen heroiska — botemedel, att göra sig bekant med 1760-talets tidningar och flygskrifter; för att rätt lära känna den anda, hvars oupphörliga stigande i förhetsning och förgrofning ändtligen under åren 1771 och 1772 uppnådde sin yttersta gräns". (Del. IV, sid. 140.)

den nya tidskriften var en "hoftidning" i den oinskränkta betydelse, som af ett nymodigt språkbruk plägar brännmärkas med glosorna "absolutistisk" och "servil". För det första bör man veta, att det (för oss) osmakliga öfvermått, hvartill den öfverklagade tonen understundom blef stegrad, oftast får skrifvas på de fransyska — och romerska — smakmönstrens räkning; för det andra, att den var, vid Kellgrens och hans tidnings uppträdande, rättfärdigad af sakernas allmänna ställning; och äfven senare af en jemförande återblick på nyssförflutna årtionden. Eldig i sina öfvertygelsers uttryck, liksom i sina böjelsers, var Kellgren aldrig njugg på beröm, när han tyckte sig ha skäl dertill. I hans skrifter finna vi Locke heta "den förnuftigaste man som jorden burit", Marmontel "den ljusaste, sannaste, finaste af alla ästhetiska författare", och Voltaire rentaf en "gud", — eller åtminstone en "dyrkansvärd" innehafvare af "gudars vishet och gudars dygd". Han kunde ju ej då i Gustaf III fira blott en ny "Cäsar" (och onekligt egde Gustaf mera i sig af Cäsar, än hans baneman egde af Brutus och Cassius); han måste äfven höra sig tillropas af solens gudomlighet, att "Gustafs dygd ej kunde mätas med dödligt snille", och att "hvarenda af Gustafs dagar ledsagade en af hans dygder upp till odödlighetens thron" *). Den naturliga sympathien mellan en publicist, som var poet, och en konung, som sjelf var detsamma, behöfver dervid näppligen komma i åtanka. Sämre och skadligare var, att denna sympathi sträckte sig äfven till de lyten i moralisk och religiös bildning, som i Stockholms-Postens första årgångar ej sällan ganska bjert framstå. Man har velat häraf draga den slutsats, att Gustaf III med uppsåt, med berådt mod användt Kellgren och hans tidning såsom verktyg för allmän spridning af ett envålds-gynnande lättsinne och sedeförderf **). Men sådant är att (för tillfället) glömma, huru djupt, hos flertalet af den tidens vittra ledare, dessa lyten voro sammanvuxna med deras

---

*) Se oden "på konungens födelsedag 1780".

**) Så Wieselgren, i sitt bekanta verk, flerstädes: t. ex. i Del. IV: 2, sidd. 699—709.

ästhetiska. När "guden" Voltaire gick i spetsen med den skändedikt, åt hvilken han lånat namnet från en af jordens herrligaste och heligaste qvinnor; när sjelfve Rousseau förklarade, i en till och med "philosophisk" afhandling *), att af kärleken mellan könen vore "*le physique*" det väsendtliga, det enda egentligt natur-enliga och fördenskull sanna: hvad kunna vi då vänta, hvad billigtvis fordra, af de öfriga? Jemväl i denna hänsigt var alltså konungen ingalunda den förförande; han, och skalden, voro båda lika förförda. Serskildt om det politiska vexelförhållandet må dessutom erinras, hvad jag vid tillförne gifna anledningar sökt visa, att Kellgren stundom inrymde sitt blad äfven åt uppsatser från den tidens "patrioter" **); ja, någongång tillät sig uttrycka sin egen frisinnighet på ett sätt, som — i hans personliga ställning till konungen — glömde både tacksamhetens och skicklighetens lagar. Till sådana utgjutelser bör visserligen ej räknas det evigt minnesvärda qvädet "Dälden", lika oförgängligt i sin djupa betydelse som i sin glänsande skönhet; en dikt, hvarom väl kunde frågas: när har någonsin skaldespråket frimodigare och ädlare tolkat en politisk opposition? Annorlunda förhåller sig deremot med den i Stockholms-Posten 1781 förekommande och af oss redan på ett annat ställe***) anförda betraktelsen om Augustus och Propertius; hvilken, anbragt såsom not vid en öfversättning från den senare, ypperligt skulle passat i Lunds "Välsignade Tryckfrihet", men ej utan förvåning kan befinnas författad af just den man, som i nästföregående årgång af sitt blad hade lofsjungit Gustafs dygd såsom omätbar af hvarje dödligt snille, och i den nästföljande årgången lät ett nytt lofqväde om samme Gustaf tillägga att han "förnyat alla de stora hjeltars dygd, till lof af hvilkas namn

*) *Discours sur l'origine de l'Inégalité parmi les hommes.* (Se derom "Sv. Siare och Skalder", Del. V, sidd. 151—152).

**) T. ex. från Publicola = Halldin (Sv. Siare och Skalder, Del IV, sid. 142). Denne var dock deri olik de andra, att han ärligt menade konungen väl.

***) Del. IV, sid. 144.

rökverk brinna och suckar hinna upp till Olympens famn"*). Förklaringsgrunden är, att i det innersta af sin själ, och innan han öfverlefvat franska revolutionens begynnelsedagar, var Kellgren långt mera republikan, än flertalet af dem, som i hans tid ville gifva sig uppsyn och ton af republikanska tänkesätt. Men en af de åtskilliga egenskaper, i hvilka Gustaf III verkligen liknade Cäsar, var, att aldrig såras — eller åtminstone aldrig låta påskina något sår — af sina snillens infall. Kändt är (eller bör vara) hans uppförande mot Adlerbeth, då han, omedelbart efter dennes uppträdande emot honom på riksdagen 1789, i sin enskilda krets mottog den redlige talaren utan ringaste förändring af sin vanliga vänlighet. Så må här ock i förbigående påminnas om det tillfälle, då han (1780) hade nödgat Oxenstjerna att lemna honom sin portfölj till genomseende, och der fann ett så lydande epigramm, hvilket skalden hade glömt eller ej hunnit undansnappa:

"Man vid en konungs syn var i förundran dragen,
Som gick, af snillet förd, att fylla hjeltars lopp;
Men midt i banan trött, af nöjen blott betagen,
På första lagern söfd, tycks glömma verldens hopp;
Lik den för trägna värf som stiger bittid' opp,
Och se'n är sömnig hela dagen".

Konungen läste papperet och återgaf det utan ovilja med detta yttrande: "Jag har förtjent det, då jag tvang er att öppna er portfölj; det har billigtvis gått mig liksom dem, som lyssna vid dörrar. En tid kan komma, då ni upphör att göra mig denna förebråelse; och kan hända äro vi då, begge två, mindre lyckliga"**). Sammalunda förfor han ock med Kellgren: hvilken han, sedan han gjort honom först till sin bibliothekarie och sedan till sin handsekreterare, alltid med oförminskad ynnest såg inom sitt närmaste umgänge. Fåfängt ställdes denna gunst en och annan gång på prof; den förblef ständigt oförvandlad. Än mindre kunde någon rubbning deri tillvägabringas genom

*) Se oden "på konungens födelsedag 1782".
**) "De la Gardieska Archivet", D. XVIII.

den omständighet, att i Kellgrens tidning lika synbart, som i hans poesi, under de senare åren mer och mer utvecklade sig en anda af djupare sinne, af otvetydigare ärbarhet, öfverhufvud af skärare och högre känslolyftning. Ty Gustaf sjelf rigtade, i verkligheten liksom i dikten, sin eldsjäl alltmera på höga, heroiska, tragiska föremål, stora planer hvälfde sig der, ej blott lifligare, utan äfven allvarligare än någonsin; och Oxenstjerna, som fordom hade funnit honom "sömnig", kunde nu, tvertom, finna honom förmycket vaken. En bland följderna blef, att hans egen vittra smak, förädlad i samma mån, lät förmärka en jemväl sedlig rening. Han hade under sin sista tid så långt bortvändt sig från en viss art af versificerad voltairism, att Schröderheim kunde yttra — och just i anledning af Voltaires *Pucelle* —: "det är bekant, huru litet nöje konungen fann uti allt slags läsning af sådant ämne" *). Tilläggom: om tillförne

*) Schröderheims "Anteckningar" m. m. sid. 182; i "berättelsen om konung Gustaf III:s sista sjukdom och död". Det var nemligen ett bland "Patrioternes" bidrag till hans historia, att Hjortsberg hade, ur ofvannämnde poem, läst för konungen under den sista natten han lefde. Schröderheim säger, att detta är honom alldeles okändt; att han om aftonen, nyss innan han ("uppgifven af sorg och fatig") hemreste till några timmars hvila, hörde ordineras "någon lectur för att befrämja sömn"; att dervid, under konungens dåvarande belägenhet, "endast var fråga om ljudet, men ej om innehållet"; att således, i händelse Hjortsberg verkligen skulle råkat tillgripa denna bok, det var alldeles "indifferent hvilken pjes som togs"; och "dessutom" (bifogar han nu med de ofvan anförda uttrycken) är "nog bekant", huru litet konungen af all dylik lectur var road. — Föröfrigt se vi, af artikeln "Wallqvist" i "Biographiskt Lexicon", att äfven en annan (och förbättrad) upplaga af denna sägen gick i svang. En baron Funck visste, att "Wallqvist hade läst för konungen *la Pucelle d'Orleans*, — och just under den stund, då han skulle bereda honom till döden" (!!!) De funnos dock, för hvilka, oaktadt den största beredvillighet att svälja hvarenda om denne monark uppdukad smädelögn, likväl denna var nog magstark. Skjöldebrand ansåg den för otänkbar: men "antog" (*sic!*), att besagda föreläsning "hade inträffat strax efter skottet, då ingen fara för lifvet anades". (Att den måhända aldrig hade inträffat under konungens hela sjukdom, — det kunde, naturligtvis, icke "antagas"!) — Artikelns författare (den bekanta signaturen —x) anmär-

så väl han, som Kellgren, hade omfattat detta poem med förtjust beundran: så böra vi dervid ihågkomma, att det ingalunda är blott en qvickt okysk förlustelse- och stridsskrift. Betraktad ur endast ästhetisk synpunkt, eller blott och bart såsom konstverk, är det Voltaires yppersta; lifvadt genom en flägt af ariostiskt epos, hvilken här förirrat sig inom en luftkrets lik de pontinska träskens, — leende och vådlig.

En nyligen offentliggjord historisk samling, som har framgifvit flera för Gustaf III:s minne förmånliga materialier än hon måhända sjelf förmodar, utlåter sig alltså om Kellgren ganska rigtigt, att han vardt "befunnen just tjenlig att utgifva ett sådant slags vitter riksorgan för konungadömet, som man kände sig behöfva"*). Endast sättet af denna "tjenlighet" hafva vi här sökt utreda. Och kanske torde nu följande ord af Rosenstein kunna hoppas att hädanefter finnas lika sanna som vackra.

"Svenska vitterhets-idkare", säger han, "hafva måst antingen uppoffra sin tid åt andra yrken, eller strida med brist och fattigdom. En fördom har dömt dem oskicklige till allmänna värf; en annan ovärdige all belöning af det allmänna, om de ensamt följde den stråt böjelsen tycktes för dem utvisa. Vida öfver dessa fördomar var den konung, under hvars spira Kellgren, till sin och svenska vitterhetens lycka, var född att lefva. Gustaf den tredje, med en stadgad öfvertygelse om värdet och nödvändigheten af de skillnader och företräden samhällsordningen infört, egde ett lika stort begrepp om ett annat företräde, som naturen oföränderligen fastställt för dem, åt hvilka hon skänkt snille och öfverlägsna egenskaper**). Hans största begär

---

ker mellertid här sjelf, hvad han vid månget föregående tillfälle synes glömt: att "adels-oppositionens anekdoter" från denna tid "äro ej tillförlitliga".

*) Bergmans "Minnen" m. m. Del. I, sid 258.

**) Detta begrepp medgifves honom äfven af Wallqvist-artikelns författare; då det yttras i dennes berättelse om svenska akademiens (enligt honom, såsom det tyckes, föröfrigt onyttiga) stiftelse: "Men ett vanns: kanske det, som främst söktes. Gustaf ville tvinga börden att finna en ära i beröring med Guds adel, snillena; och han ville tvinga denna natur-

var odödligheten; och han visste att urskilja dessa sällsynta menniskor, som, genom bedrifter eller snillealster, engång skulle lemna sina namn åt minnet för att omgifva hans eget och utmärka hans tidehvarf hos de senaste åldrar. Kellgren kunde för honom ej länge blifva dold. Att han hade varit skicklig till sysslors skötande, derom kunna icke de tvifla, som känt hans rediga begrepp, säkra omdöme, arbetsamhet, noggrannhet och värma för allt hvad som var rätt eller nyttigt. Om hans håg varit lika stor med hans skicklighet, hade han helt visst i tjenstevägen af konungen emottagit vedermälen af samma bevågenhet, som andre vitterhetens idkare erfarit. Men Gustaf tänkte, att ett snille, sådant som Kellgrens, tillräckligen och mest gagnade genom skrifter: och att af de medel, som till en så stor del användas på rikens anseende, icke de förspillas, hvilka gifvas åt dem, som hedra sitt fäderneslaud genom sin egen namnkunnighet. Intet slags ära gafs, som han icke ville hafva till sin och Sveriges. Han lyckönskade sig att kunna förbehålla Kellgren ensam åt sånggudinnorna, och att i honom gifva det första efterdöme af en svensk, som funnit bergning utan att vara annat än vitter. För att utmärka honom för den hop, som dömmer efter titlar och rang, gaf konungen honom fullmakt att vara Dess handsekreterare. För att sätta honom i stånd att med sinnets ledighet arbeta och med värdighet och beqvämlighet tillbringa sitt lif, gaf han honom pensioner, som efterhand ökades. Kellgren fick härigenom uppfylla den önskan hans valspråk uttryckte, att blifva "Allt vid sin lyra", — och han blef nog till sin egen och sitt fäderneslands heder".

Om årtalen af hans utnämnanden, först till kongl. bibliothekarie, sedermera till konungens handsekreterare, har det lyc-

---

adel, att i beröring med den väl- och högvälborna konstprodukten tillegna sig tidehvarfvets finare umgängston". (Sveriges sköna Litteratur, IV: 2, sid. 697.) — Detta vanns alltså. Det var ändå något! helst när man besinnar, att bemälta umgängston, genom alik inympning, ändtligen tog de jättesteg i sann förfining, hvarom t. ex. Kellgrens "Ljusets Fiender" och Leopolds "Eglé och Annett" bära vittne.

kats mig vinna de upplysningar, att det förra utnämnandet skedde den 16 November 1780, och det senare den 7 Januari 1785 *). I hofkalendern 1786 finnes derföre hans handsekreterartjenst första gången tillkännagifven. Deremot är jag icke i stånd att med säkerhet utsätta det slutliga helbeloppet af de från konungen erhållna pensionerna. I min ungdom hörde jag berättas, att den första pensions-anvisningen — den, som beledsagade kongl. bibliothekarie-fullmakten — varit ställd på öfverskottet af någon hospitals-fond, och att båda blifvit honom tillsända i ett omslag, på hvilket konungen hade med egen hand, nedanom den vanliga utanskriften, tecknat dessa rader ur det förromnämnda satirqvädet "Mina Löjen":

Säg, hvilken dig med blindhet slog,
Då du till lycka och till heder
Den Helikonska vägen tog,
Som gent till hospitalet leder?

Både saken och formen måla Gustaf III. Man kan föreställa sig skaldens angenäma öfverraskning. Ett par år derefter — 1782 — tilldelades honom en pension, som skulle årligen utgå af "Manufaktur-fonden", emot det angifna åtagandet att fortsätta ett af borgmästaren Säfström börjadt "Handels-Lexicon" **). Också utgaf Kellgren verkligen på följande året (1783) en bok,

*) Se "Uppfostrings-Sällskapets Tidningar", 1781 den 5 Februari och 1785 den 10 Februari.

**) Den till kommers-kollegium afgångna befallningen derom lyder, som följer:

"GUSTAF med Guds Nåde m. m. Vår ynnest och nådiga benägenhet m. m. Som vår bibliothekarius Johan Henrik Kellgren åtagit sig att fortsätta det Handels-Lexikon, notarien, numera borgmästaren i Halmstad Erik Säfström af trycket utgifvit: så hafve Vi i nåder godtfunnit såsom en pension tillägga honom, Kellgren, ifrån den 1 sistledne September och framgent årligen, af Manufaktur-fonden Etthundrade Sextiosex Riksdaler Trettiotvå Skillingar. Befallandes Eder o. s. v. Gripsholms Slott den 16 December 1782.

GUSTAF.

Schröderheim".

som heter "Nya Handels-Bibliotheket"; och som, väl ej utan skäl, af Thorild *) befanns föga betydlig. Men om än sålunda — såsom vår litteraturs senaste häfdatecknare utlåter sig — "Pegasus blef säckbärare" **), så undandrog han sig ock snart den ovana befattningen: ty någon ny del af detta verk utkom — aldrig; och förklaringsgrunden dertill kunde man, om så behöfdes, alltid uppvisa i Kellgrens under de senare åren ständigt ökade sjuklighet. Slutligen är visst, att utnämnandet till handsekreterare åtföljdes af ett anslag ur konungens enskilda handkassa; men ovisst, huru mycket detta innebar. — Hvad man i alla fall tillförlitligt vet, är Kellgrens sällsporda lott att kunna, omkring den i sitt sigill ristade lyran, med full sanning begagna de horatianska ord, på hvilka Rosenstein i det föregående anspelar: *Omnis in hoc sum* ***).

Vigtigast för efterverlden är emellertid, att hans tjenstmannaskap dock i ett afseende var en verklighet; och att han dermed tjenade ännu mer allmänheten, än konungen. Denne använde honom nemligen, i sjelfva verket, såsom handsekreterare — men blott såsom poetisk: eller i den beställning, att på svensk vers utföra åtskilliga af de planer, dem Gustaf sjelf, rik på uppfinning i skaldkonst som i statskonst, hade för sin nya svenska theater uttänkt. Den äldsta af dessa för scenen bestämda diktningar var "Äneas i Carthago", kallad "lyrisk tragedi i fem akter, med prolog". Ämnad af konungen till just det skådespel, hvaraf nyssnämnda theater skulle med stor

---

*) I "Nye Granskaren".

**) Wieselgren, "Sveriges Sköna Litteratur", Del IV: 2, sid. 507.

***) Såsom yngling hörde jag förtäljas af en min morbroder (prosten Kernell), som var Leopolds ungdomsvän, att Kellgrens understöd af konungen varit mindre än Leopolds, men större än Bellmans. Antager man — såsom man, till följd af det ofvananförda, tvifvelsutan måste göra — att han från detta håll egde åtminstone dubbelt så mycket som Bellman (jfr VI: 1, sid. 20); ihågkommer man, att en dylik summas realvärde var betydligt större då, än det vore nu; och lägger man dertill hans intägter såsom utgifvare af en allmänt gynnad tidning: så framstår klart, att han i afseende på sin timliga bergning kunde lefva fullkomligen sorglöst.

prakt invigas, och satt af den förträfflige Kraus i en af kännare högligen prisad musik, blef den ändock — förunderligt nog! — hvarken under konungens eller Kellgrens lifstid uppförd. Närmaste orsaken var den oförmodade plötsliga frånvaron af en påräknad hufvudperson (sångerskan fru Müller, som behagade rymma); sedan kommo — säges i ett förord — "andra händelser och deribland sådana, som hade inflytande på hela samhället" (sannolikt först konungens utländska resor, samt derefter inträffande flerahanda politiska oroligheter), äfvensom "en viss — ehuru blott till en tid rådande — fördom emot den skickliga hand, som till detta stycke satt musiken" *). Strängt taget, förete det, under all sin präktighet, ej något synnerligen poetiskt värde. Men framsteget ifrån "Prologen 1778" är dock märkbart; det i språket och versen musikaliska yttrar sig än mera utbildadt, och med åtminstone här och der anslagna ljud af mera innerlig känsla. Närmast i tiden författades den 1785 af kongl. hofvet på Gripsholms slott uppförda "Drottning Christina"; en "dram i fyra akter, med sång och ballett". Sedermera uppförd äfven på "kongl. dramatiska theatern", har den, för sina åtskilliga stora svagheter, sin bästa ursäkt deri, att den (enligt Kellgrens egen utsago) "i början var ämnad blott till ett enskildt nöje inom ett hof". Mäktigare ingifvelse, högre uppflygt lyftade omsider både uppfinnaren och utföraren till de sannare skönheter, hvilka derföre jemväl inför efterverldens omdöme fortfara, i de båda hjelte-operorna "Gustaf Wasa" och "Gustaf Adolf och Ebba Brahe", — hvardera i tre akter: den förra kallad "lyrisk tragedi" och första gången uppförd den 19 Januari 1786; den senare kallad "lyrisk dram", och första gången uppförd den 24 Januari 1788. Båda löntes ock af ett det mest allmänliga och förtjusta bifall. Vid "Gustaf Wasa" kom, till den ästhetiska och fosterländskt-historiska hänförelsen, också den politiska. Föreningen stegrade bifallet till en verklig folks-

---

*) Se förordet till detta skådespel, i första delen af Kellgrens samlade skrifter.

hänryckning; hvaraf återljudet ännu i våra dagar ej förklingat, och förmodligen aldrig skall till fullo förstummas.

Sådan var den handsekreterar-tjenst, för hvilken ena hälften af Kellgrens arfvode blifvit angifven. Den andra hälften utgjordes af hans andel i det umgänge, hvarom vi funnit sjelfve Skjöldebrand yttra*): "det var bland valda snillen, som Gustaf III sökte förströelse från maktens börda och höghetens tvång; ett bevis, huru älskvärd han måste hafva varit i dessa stunder, kan hämtas af den förtjusning, som åtföljt deras minne hos alla som deraf varit delaktige". Sagesmannen, här anförd, emedan han ingalunda gjort sig känd för loford öfver Gustaf III, åberopar, jemte Leopolds intyg, äfven Oxenstjernas, Adlerbeths och Rosensteins. Så ligger en dubbel sanning i Stenhammars utlåtelse: "att upplifva minnet af någon sånggudinnans vän, är att väcka åtankan af Gustaf den Tredjes välgerningar; det är ej möjligt att tala om en vitter man, som hedrat hans tidehvarf, och ej tillika i dess åminnelse blanda denne konungs lof". Ej heller utan skäl tillägger han, att för sådana män behöfves "Regentens uppmärksamhet och uppmuntran" mer, än annorstädes, "i ett land, der odlingen ej stigit högt; der den läsande hopen är trög och kallsinnig**); ett land, hvars språk ej kännes i Europa, och hvars ringa folkmängd gör antalet af läsare ringa". Uppmuntringen åter bestod, hos en furste som aldrig var rik på mynt, mindre i hvad han mäktade anskaffa af penningar, än i den personligt lifvande solvärman af konungsligt snille och konungsligt hjerta. Vi kunna således ej klandra dessa samme talares ord: "i allt öfrigt har Kellgren sjelf skapat sitt mått af sällhet och odödlighet; men den skänk, som han emottog af lyckan, var att lefva under en sådan konung".

I denna ställning, så gynnsam för de yrken mellan hvilka Kellgren delade sig såsom skald och såsom utgifvare af svenska

---

*) I Sitt "Tal vid Statssekreteraren m. m. af Leopolds graf", 1829.

**) Med undantag af de stundom påkommande och föga båtande "hetsigheterna" (se Ehrensvärd!).

nationalbildningens ledande tidning, genomkämpade han ock med framgång de trenne märkvärdigaste af sina kritiska fejder: den första, mot Leopold; den andra, mot Thorild; den tredje, mot anhängarne af Swedenborg och af animala magnetismen. De finnas, i följd af sitt sammanhang med Thorilds öden, redan utförligt skildrade i vår berättelse om dessa. Vid den sistnämnda vann han — åtminstone i den större allmänhetens ögon — fullständig seger, genom sin öfvervigt i qvickhetens och spelöjets vapen. Vid den första och den andra deremot vägde bardalekens utgång mellan de stridande oviss, men afgjordes ändtligen till Kellgrens fördel genom förhållanden, som voro mera personliga än litterära. Ty vid båda kom det honom förträffligt till pass, att motståndarne omsider begåfvo sig ur landet och (med detsamma) från stridsfältet; den ene för några år; den andre för alltid. Leopold blef nemligen af knappa penningmedel, som ej tilläto den vid våra inhemska högskolor vanliga tidsutdrägten för magistergradens vinnande, nödgad att taga den i Greifswald, der han sedermera treårigt qvardröjde; Thorild åter tvangs genom politiska oförsigtigheter att i Tyskland söka en fristad, som slutligen gafs honom i just samma Greifswald, hvarest han derefter till sin död qvarstannade såsom professor. Sedan dessa strider samtligen af oss blifvit — och (vi våga säga det) för första gången — framställda i sitt sanna och fulla ljus, bör väl ej kunna nekas, att den första var, så till innehåll som sätt, i sjelfva verket ganska obetydlig. Den syntes likväl, vid dåvarande tidpunkt, icke sådan; och möjligen skulle den kunnat utbilda sig till någon mera grundlig, mera varaktig och således mera märkvärdig skiljaktighet, så framt ej en vapenhvila blifvit föranledd genom Leopolds resa till Tyskland, och denne efter sin återkomst funnit den fordne häcklaren förbytt till en lofprisare, som nu ville alldeles glömma det förflutna. Man må ej misstänka, att orsaken till slik vändning var Leopolds gunstlingskap hos konungen; detta var då ännu ej börjadt. Närmaste bevekelsegrunden låg i hans kort efter hemkomsten utgifna "Erotiska

Oder"; en fjermare, i hemlig medvetenhet af begången orättvisa. Ur synpunkten af det mellantillstånd, hvari Kellgrens kritiska lagskipning nu hade öfverskridit sitt första vägstycke utan att hafva inträdt i sitt sista, kunde visserligen dessa kärleksqväden ej undgå att af Stockholms-Posten helsas med oinskränkt beröm. De framkallade till och med, i enskild skrifvelse från Kellgren till den då i Upsala vistande Leopold, yttranden sådana som dessa: "Jag förenar mig med allt folk af smak och känsla, att tacka herr Bibliothekarien för dess Erotiska Oder, så olika dessa flödande kärleksepistlar, der man antingen gäspar vid ett kallt galanteri, eller vämjar vid debauchen. Herr Bibliothekarien har förenat Propertii djupa och brinnande känsla med Ovidii behag" *). Innan kort upplefde nu Kellgren den upplösning af den fordna misshälligheten, att se Leopold förvandlad till vän; och snart äfven till vapenbroder. Ingen af hans litterära strider lyktades på ett för honom angenämare sätt. Också var han deraf i desto större behof, ju tyngre en ohämmeligt växande sjuklighet tryckte på lynnets stämning och snillets vingar. Ty redan vid den tid — medlet af 1780-talet — då det vänskapliga förhållandet mellan honom och Leopold begyntes, närmade sig denna sjuklighet till afgjord utveckling af den tvinsot, som efter några års häntyning förde honom i grafven. Man vet, huru vapenbrodern slutligen, i följd häraf, uppträdde jemväl såsom hans försvarare och hämnare, — eller mot Thorild drog i härnad på både sina och den slocknande Kellgrens vägnar.

II.

Det mer och mer försvagade helsotillstånd, som på en föröfrigt klar lefnadshimmel sålunda var och förblef det enda, men

*) Se det första af brefven i *Notice Biographique sur M:r de Leopold, par Marianne d'Ehrenström, née de Pollett.* Stockholm 1830.

olycksdigra molnet, medförde dock deruti ett godt, att det gjorde behofvet af längre sommarfärder till landsbygden, och af förlängda vistelser derstädes under veckor af årets vackraste tid, omsider till en trängande nödvändighet. Målet för dessa längre resor, hvilka i allmänhet tyckas blifvit företagna först vid och efter 1786, var det i Värend belägna herdatjell, som han genom sin bemedling lyckats förvärfva åt sin äldre broder Jonas. Denne, såsom alltifrån nyssnämnda år kyrkoherde i Skatelöf, bosatt i den fagra trakt, hvars stränder sköljas af de genom Helgeån förenade sjöarna Åsnen och Salen, gladdes att kunna dit inbjuda den dyrbare brodern på vederqvickelser, hvilkas enkla ljufhet förhöjdes genom en den älskligaste husmoder — en liflig, bildad, till själ och gestalt behaglig svägerska, hvars namn var Christina. En gammal, af mig i min ungdom hörd sägen derom*) förtäljer derjemte, att hon var den Christina, till hvilken Kellgren egnat en af sina skönaste dikter. Man kan derhän lemna det visst icke osannolika påståendet. Men säkert är, att de toner af hans lyra, som i nyssnämnda qväde funnit ett bland sina innerligaste och renaste uttryck, först under det nu ingångna tidskiftet vaknade till lif och sjelfkänsla. På detta afstånd från hufvudstaden bidrog och samverkade allt att i hans själsförfattning befrämja en brytning, hvarur han, ej blott såsom menniska, utan äfven såsom tänkare och skald, framgick väsendtligt förändrad. Han hade, i sin tidigt bräckta kroppshydda, ej insamlat afundsvärda frukter af sitt glänsande verldslif. I sina bästa år ett offer för det fransyskt-förnäma lefnadsvett, hvars lösa sedelära äfven han i sirliga verser förherrligat, måste han, i ensligheten af dessa lika stilla som sköna bygder, snart komma till insigt, huru litet den förtjenat skaldens hyllning, huru opoetisk den i sitt innersta var. Den broderliga sommarfristaden gaf tillfälle, å ena sidan att dagligen betrakta en from och kärnfrisk allmoge, å andra sidan att dagligen umgås med bekännare af Christus, hvilkas tro yttrade sig ej min-

---

*) Tegnér har begagnat den i sin idyll "Kronbruden".

dre glad och fördragsam, än fast och varm. Jonas, nitisk prest, mera känd för ypperligt hjerta än för klyftigt hufvud, inlät sig förmodligen sällan eller aldrig i försök att dogmatiskt återföra sin älskade gäst från det såkallade "fritänkeriets" villoväg; men han nyttjade den kraftigare bevisningen, — lefvernets, gerningarnes, välsignelsens. Hvad den vackra och känslofulla svägerskan angår, så torde arten af hennes inflytelse*) närmast skönjas i den dittills för Kellgrens vittra kritik främmande åsigt, som hädanefter blef i Stockholms-Posten — säkerligen till mångens förvåning — uttalad med anledning af Klopstocks Messias: att "Religionen, den sanna Religionen, är den renaste af alla passioner och den ömmaste af all kärlek", samt har, såsom sådan, rättighet att ega en sig egen poesi; att denna är "en ny ordning af poetisk skönhet, grundad på den tro, som allena rätt kan fatta den stora hemligheten af en Gud som lider, en Gud som dör"; att detta skaldeslag visserligen ogillas "af Puristen, af Philosophen, af Hofvet", men blott emedan de ej förstå "passionens och i synnerhet kärlekens språk", — och således af samma skäl, som de ogilla "Rousseaus Heloise"; ehuru, om de kunde "läsa den med St. Preux's och Julies hjerta, deras dom skulle blifva — beundran och tårar"**). — Det kunde synas grymt att nu erinra oss den tid- och ståndpunkt, der han offentligen anhöll

*) *And certainly Aurora had renew'd*
In him some feelings he had lately lost
Or harden'd; feelings, which, perhaps ideal,
Are so divine, that I must deem them real: —

The love of higher things and better days;
The unbounded hope, and heavenly ignorance
Of what is call'd the world and the world's ways;
The moments when we gather from a glance
More joy than from all future pride or praise,
Which kindle manhood, but can ne'er entrance
The heart in an existence of its own,
Of which another's bosom is the zone.

Byron, *Don Juan* C. XVI.

**) Se, i samlingen af Kellgrens Skrifter, Del. III, sidd. 262, 263.

om ursäkt, icke för sin lofsång öfver en sköka, men för sin lofsång öfver Christus, och der han klagade i en (något senare) återblick på sina "villor"*), att "kärleken" är den af alla våra villor bedrägligaste, emedan den i samma mån, som vi sträcka dess begär "endast till det sanna" och gå utan omsvep "till målet", är blott "en brånad, spridd med blodets lopp, — en lusta, som behofvet väcker och njutandet å nyo släcker". Men om vi här återväcka dylika minnen: så sker det blott för att med glädje finna, huru ansenligt han på sin väg hade aflägsnat sig från dess begynnelser, och huru han, numera, var af helt andra makter tagen i uppfostran.

Bland dessa makter inträdde nu ock de herrliga, med det svenska snillets äkta skaplynne närbeslägtade andar, som i Danmarks vitterhet, och på ännu afgjordare vis i Tysklands, hade tillvägabragt Skaldekonstens uppflygt åt en rymd af friare vidd, renare luft, klarare ljus, ädlare och sannare skönhet. Kellgren fick nemligen det lyckliga infall att sträcka en af sina Värendsresor än längre söderut, — ända öfver sundet, till Köpenhamn. Af Danmarks vitterhet hade han dessförinnan läst ingenting annat, än Holberg; nu lärde han känna den sådan, som den börjat blifva genom Evald och Baggesen. Den förre hade kort förut lyktat sin stjernskottsbana, och den senare nyss uppträdt med den löftesrika inledningen till sitt i sanning "labyrintiska" skaldelif. Deras studium, jemte Rahbeks (med fleras), anslog genast i hans själ befryndade strängar; med en liflighet, en styrka, som hädanefter skönjes, ej blott på hans aktningsfulla sätt att omtala och anbefalla dessa författare, utan bäst på de från dem hämtade lån, som han för Sveriges diktkonst gjorde fruktbärande. Bland dessa skaldestycken af evärdlig förtjenst, som blott oegentligt kallas "öfversättningar", emedan de i sjelfva verket äro fria (till och med förskönande) ombildningar, synes den till tiden första varit den allbekanta "Lydia". Född redan under hans återfärd från Danmark, i parken vid det i Ydre be-

*) Skaldestycket "Våra Villor", i Kellgrens Skrifter Del. II.

lägna, ståtligt vackra och då af en hans vän*) bebodda herresätet Olstorp, gaf denna Lydia, genom sin åminnelse, en ny försköning åt ett ställe, hvarom en senare skald**) plägade yttra, att "Naturen har der slösat med herrliga skapelser till land och vatten". Väl hade umgänget med Kraus börjat hos Kellgren väcka en dragning till närmare bekantskap med Tysklands litteratur; hvilken han dessförinnan hade bevärdigat först med ingen uppmärksamhet, sedan med en ringa, och derefter med en likgiltig (eller i grunden ännu temligen missaktande). Man erinre sig våra i en föregående del***) gifna utförliga skildringar af Stockholms-Posten gosse- och ynglingsålder! Väl förekomma ock, i ett bref till Kellgren från Kraus, dateradt "Wien den 20 April 1783", dessa ord: "De af våra skalder, som förtjena kännas, äro min vän redan nog bekante"†). Men huru de (då ännu) voro det, ådagalägges tillfyllest af den just vid samma tid, i det ryktbara stridsqvädet mot Thorild, fällda utlåtelsen om "Klopstocks orim" och "Goethes convulsioner"; ett yttrande, som af nutida granskare blifvit åberopadt kanske oftare än billigt; men som, ehvad det än föröfrigt — i sitt sammanhang med "Shakspeares yrsla" — må bevisa eller icke bevisa, dock åtminstone förråder hans dåvarande ställning till Tysklands vittra bildning. Nu åter, med en känsla stämd genom det i en presterlig idyllverld förnyade omedelbara samlifvet med naturen, var han redo att helt annorlunda uppfatta både kärlekens och religionens språk. Begripande det förra i Goethes Werther liksom i Rousseaus Héloise, begrep han jem-

---

*) Den vittre öfverste-löjtnanten, sedermera landshöfdingen Schmiterlöw.

**) Hedborn, som år 1806 vistades på Olstorp såsom informator åt nyssbemälte egares söner. (Då jag här kommit att nämna Hedborn, må jag begagna tillfället, att i hans utgifna Skrifter rätta ett oanmärkt och vigtigt tryckfel: i Del. II på sid. 262 — rad. 24 — står Upsala; läs Linköping.)

***) Del. IV.

†) Brefvet finnes i "Biographie af (öfver) Kraus, med bilagor af femtio bref ifrån honom". Stockholm, 1830.

väl numera, och med lika förtjusning, det senare i Klopstocks Messias. Ifrån att hafva på både vers och prosa fördömt "orimmet" såsom någonting smaklöst och så osvenskt, att "Svenskan till sin skaldkonst nödvändigt behöfver rimmen, emedan den annars blir prosa"*), skref han nu sjelf "orim" på renaste allvar; tog, å ena sidan den oförstådda "andeliga poesien", å andra sidan den missförstådda Bellmans-lyriken, i vältaligt försvar; utropade i en uppsats af 1791, näst efter ett fördelaktigt omdöme öfver Danmarks litteratur: "Man påminne sig, att vi ännu ej längesedan vågade tala med löje och förakt om sjelfva den Tyska"! och efterlemnade, såsom hufvudvinsten af slik förvandling, bredvid en och annan skämtdikt af ej mindre djup än glädtig halt, äfven dessa manligt ljufva, ömt skära, till större delen smärtligt välljudsrika qväden, hvilka vi (tills vidare) nogsamt beteckna, när vi deribland hänvisa på det redan nämnda skaldebrefvet "till Christina", på "Den Nya Skapelsen", på det undersköna fragmentet "Sigvarth och Hilma".

Visserligen kunna bland Kellgrens äldre skrifter — både i vers och prosa — företeelser upptäckas, hvilka märkbart nog förebåda denna i hans inre timade omhvälfning. I annat fall hade ju ock dess möjlighet varit — omöjlig. En sådan företeelse är t. ex. den lilla älskliga vårvisan "Vinterns välde lyktar". Hvad hans theori beträffar, så behöfver man blott genombläddra första delen af Svenska Akademiens Handlingar, för att i tal, af honom derstädes hållna på våren 1786, varsna ett och annat minnesvärdt prof af redan då utvidgadt synsätt. Detta samfund instiftades af Gustaf III den 20 Mars 1786: då, i rådkammaren, beslutet att inrätta det tillkännagafs och dess första tretton ledamöter utnämndes. Till offentlig stiftelsedag valdes den 5 April, emedan samma dag var "utmärkt för tjugufyra år sedan genom konungens första inträde i rådet såsom kronprins". Då han åt denna akademi gaf ett ständigt

*) "Sv. Siare och Skalder", Del. IV, sidd. 171—174.

boningsrum i Svea konungars slott, ville han dermed påminna sina efterträdare, att "Snille och Smak" böra räknas både bland thronens närmaste kungliga behof och bland dess innehafvares närmaste personliga; då han tillät henne mottaga allmänheten i det palats, som är egnadt åt daglig vård om handelns rikedom och idoghetens vigtigaste ärenden, ville han dermed påminna sitt folk, att det finnes jemväl ett annat slag af idoghet och byteshandel, hvars nationalvinst blir ett förädladt modersmåls evigt räntebärande tempelskatt af stora tankar, sköna sånger, heliga och till nya bragder eldande minnen. Kellgren var en bland de tretton ledamöter, som, i denna syftning, utnämndes af konungen sjelf och befalldes att den 15 nästföljande April taga inträde. Vald vid denna hennes första offentliga sammankomst till hennes förste direktör, besvarade han såsom sådan kort derefter, utom åtskilliga andra tal, äfven dem, med hvilka Armfelt (den 13 Maj) och Celsius (den 27 Maj) togo sitt inträde. På den senares, der dåtidens fransyska ensidighet ärligt erkännes*), svarar Kellgren med några ganska väl sagda anmärkningar om "skadan af en uteslutande smak", åt hvilka han ock sedermera lemnat plats i samlingen af sina skrifter. Kanske skall man än mera öfverraskas af det i svaret till Armfelt förekommande, men vid urvalet till samlingen (orättvist) glömda utfallet mot den "från naturen fjermade vackra verldens goda ton, som, konstlad i tal och skick, tyrannisk och vacklande, är så olik den (äkta) goda smaken", samt beskrifves såsom en så beskaffad "smakens förfining, som sätter värdigheten i en fattigdom, och nöjet i ett ledsamt"; som har "gifvit oss läckerheter för föda, grannlåt för kläder, det täcka för det sköna"; ännu mer, "fördömt såsom oanständiga alla nöjen af djupt in-

*) "Fransmännens skrifter", heter det, "utgöra nästan hela vår läsning och vitterhet". Vid prisandet af "Voltaire, Europas älskling och Kothurnens heder", som "i sin förträffliga Henriad likasom insupit Virgils anda", kan dock biskopen ej undertrycka denna suck: "O, att han egt så snyggt hjerta, som hans penna var förträfflig! Men i menskligheten måste alltid något saknas".

tryck, alla nöjen som våga mer än halka öfver själen" (o. s. v.). Kunde man ej här tro sig höra sjelfve Thorild?*) — Likväl få vi aldrig glömma, att denna alltifrån 1786 mera ögonskenligt fortgående utveckling, tyvärr! ganska snart afbröts genom hans död; och således ej heller föreställa oss, att den kritiska reflexionen deri höll jemnsteg med det poetiska sinnet. Väl röjde sig i dettas instinkt nu (vanligen) en säkrare ledning, så vid danandet af nya skapelser, som vid förbättrandet af fordna; äfvenså öfverhufvud, i sättet att behandla ämnen för omdöme och granskning, en upphöjdare åsigt af lifvet, samhället, upplysningen, ett äfven bakom qvickhetens lekar framblickande sannare allvar. Men redan sjelfva det urval af hans skrifter, som han vid slutet af sin lefnad anordnade till utgifning, blottar i flera omständigheter, huru långt han ännu vid banans upphörande var från en fullständig förafskedning af den "gamla surdegen", — sina ungdomsdagars verlds- och smakvishet; för att ej nämna den i hans krig *pro Sensu Communi* uppenbara blandningen af ädelt lågande öfvertygelse och några träffande anmärkningar med en återstod af förfluget ytlig philosophi, som blott för hans samtida kunde skylas af de bländqvicka infallen; eller i allmänhet den sväfning mellan sjelfmotstridiga påståenden, som jemväl i de sista årgångarne af hans Stockholms-Post, och till en del äfven i de bland hans "Skrifter" inrymda prosaiska uppsatserna, svårligen kan undfalla någon uppmärksam läsares öga.

Snille och karakter sammanhänga på innerligare vis, än mängden af menniskor synes tro; och sällan torde väl något verkligt snille kunna framtes, der ej — åtminstone såsom an-

*) Äfven Rosenstein klagade, i ett tal på svenska akademiens högtidsdag samma år, öfver "den delen af menniskor i den högre kretsen, som hafva anspråk att gifva ton: men äro för veklige, att känna; för tankspridde, att öfverväga innan de dömma; för mycket tärde af ledsnad, att kunna blifva roade; eller, i fall de blifva det, snart åter afkunna den korta, men i deras sinne betydliga domen: ledsamt". — Beskrifningen är träffande. Men fanns (och finnes) "den delen af menniskor" endast inom "den högre kretsen"?

lag (hvilket visserligen kan förmörkas och förvillas) — karakterens storhet visar sig förenad med snillets. Det bör alltså ej finnas oväntadt, att i samma mån, som Kellgrens ande utvecklade rikare snillegåfvor, gjorde den ock hela hans varelse mera ädel, mera redbar, mera blygsam; — det sista, i alla detta ords betydelser. Vi veta ej bestämdt, hvad han tänkte om sig i de yngre åren, då han snart efter sitt framträde såg sig allmänt hyllas och sin tidning skyndsamt förvärfva det anseende, att "Postens" äfven minsta loford eller tadel afgjorde en författares frejd eller vanfrejd, och en der beviljad plats åt ett gilladt versstycke var högsta målet för hvarje ung vitterlekares ärelust. Onekligen fortfor han länge att nog ofta utöfva denna domsmakt på ett sätt, som berättigade hans fiender att förebrå honom kitsligt öfvermod. Desto minnesvärdare är den ödmjuka föreställning, som han om sig sjelf hyste vid slutet af sin lefnad; och hvarom detta ställe, i ett kort före hans död skrifvet bref till en vän, på det otvetydigaste vittnar: "Det var en liten man i vår litterära verld. Hans talanger voro små. Han hade kanhända icke hvad man kallar snille. Hans flesta skrifter hade liten vidd och vigt. Men han hade en egenskap, kanske i högre grad, än någon af sina medbröder: det var ett nit, en värma för svenska vitterhetens förkofran och heder, som följde honom beständigt genom ett plågsamt lif, och som ännu var hans sista passion i den stund han skref dessa rader". I allmänhet är det en glädje, när man öfverskådar de senaste åren af hans bana, att se det höga begrepp om en värdig författares kall, som under denna tid hos honom rastlöst utbildades. Ännu ett prof af denna inför det heliga knäböjande sjelfförsakelse ämnar jag andraga längre fram: den själsbeskaffenhet, hvarpå ett ungt snille kan sjelft igenkänna sanningen af sin kallelse, har han der målat i en skildring, hvaraf menniskan och författaren Kellgren lika oförgängligt hedras.

Hans personlighet hafva ock alla de, som i ett närmare umgänge sett honom såsom fullmogen man, täflat att förmånligt beskrifva. Hans ansigte, säga de, tolkade ärligt hvad hans

hjerta kände. Dess muskler, hastigt både rörda och spända, förente sig med hans spetsiga, genomträngande blickar, att göra hans utseende qvickt, men med ett uttryck af djuphet, ihärdighet och visshet. Så allvaret af hans uppsyn: men när den uppklarnade till löje, tyckte man sig der se glädjen, satiren, parodien sjelfva; och derifrån kunde, vid ämnen som påkallade en ömmare känsla, anletsdragen i den plötsligaste vexling öfvergå till en stämpel af lindrig och rörande blödighet. Lika uppriktig var hans tunga. Han hade ingen ovanlig lätthet att tala. Men hans tankar, alltid klara, meddelade sig, i undersökningar, med genomskinliga, korta, vigtfyllda uttryck; i skämt, med en snabbhet, en osökthet, alltid slående, aldrig skrytsam eller afsigtligt sårande; den skalkaktiga glädtigheten mera födde än följde utlåtelsen, och förrådde, vid träffandet af en löjlighet, aldrig deröfver någon oädel eller hjertlös triumf. Sällsynt! qvickhet, eldighet, ömtålighet och otålighet, en häftighet, som i tvister lätt tog hetta, såg man hos honom förenade med stadga, sinnesstyrka, en uthållighet som skydde ingen möda, och en villigt för rättelser tillgänglig mottagsamhet, som hvarken blygdes att ändra meningar eller att erkänna misstag. Sin verksamhet styrde han, i det hela, med mycken klokhet; allt, hvad han började, fortsatte han med drift och fullbordade med besked; i det längsta dervid besegrande sin ohelsas mer och mer ökade motstånd. Detta hos honom ögonskenliga enhetsband af eljest (till utseendet) stridiga egenskaper, denna under den rörliga ytan orubbligt fasta botten, bragte ock mången af hans bekanta till den tro, att han, om han blott velat, hade kunnat blifva jemväl en den dråpligaste embetsman; "det utslitna, men ej desto rättvisare påstående, att snillet i litteratur utesluter förståndet i affärer, skulle" — så försäkra de — "åtminstone hos honom hafva funnit en vederläggning" *). Tvifvelsutan ligger dock just i den omständighet, att han icke ville, ett fullgiltigt bevis, att han sjelf bättre kände sig, och ej till

*) Nekrologens ord.

detta slags förträfflighet var ämnad. Lika oföränderlig i nit för sanning och rätt (eller hvad han trodde vara det), som i tillgifvenhet för anhörige, vänner och fäderneslaud, kunde han ända till tårar röras af vackra gerningar, stora och ädelmodiga företag, en öppnad gladare utsigt för menskligheten. Under ett lycksaligt ögonblick af sådan stämning och af dess ifver mot allt förtryck, skref han till en vän vid första tidningen om en händelse*), på hvilken sedermera, till hans bestörtning och afsky, följde det chaos af vanvett, brott, blod och smuts, som kallade sig fransyska republiken: "Jag har gråtit som ett barn, eller rättare, jag har gråtit som en man". Bland sina förtrogna öppenhjertig, och, när ej kroppsliga qval alltför hårdt ansatte honom, vanligen gladlynt, var han bland obekanta och mindre bekanta tystlåten, höflig, men icke alltid fördragsam eller undfallande; det kunde då nog hända, att ett och annat stickord öfverhalkade hans läppar. Öfverhufvud var han, oaktadt all sin frimodighet, retligt finkänslig till ett mått, hvaraf hans vänner stundom förvånstes; och för anfall från motståndare, som kunde såra, ömtålig ända till äfven kroppsligt lidande. Leopold hördes förtälja, att Thorilds "Straffsång" angrep Kellgrens nerver på ett både djupt och långvarigt sätt; han tillade, att den förhöjning af Kellgrens sjuklighet, som under de sista åren tillvägabragtes genom Thorilds polemik, varit hufvudanledningen till hans eget uppträdande mot denne. Icke dessmindre sågo vi, vid betraktandet af Thorilds fejder, att Kellgren från sjelfve sin hätskaste och vådligaste fiende, under fortgången af deras långa strid, mottog ej blott uppsatser till alltid beviljadt införande i sitt dagblad, utan ock intryck till befrämjande af sin egen utveckling; än mer, att han slutligen kunde, till och med offentligt, hos denne fiende erkänna verkliga snilledrag. Det sätt, hvarpå han 1791 anmälte första häftet af den enkannerligen mot honom sjelf rigtade "Kritiken öfver Kritiker", var ett steg till försoning, hvars fruktlöshet, som ej var hans fel, vi

*) Sannolikt Bastillens eröfring. Rosensteins ordalag äro här något insvepta.

redan haft tillfälle beklaga *). Det synes ha varit Thorilds förakt af denna recension och derefter följande ännu skarpare fortsättning af sin Kritik, som vid qvällen af Kellgrens lefnad ingaf honom den mot vederparten djupare ovilja, hvilken han då i enskilda meddelanden utgöt. Att tillförne "hafva beskyllt honom för en uteslutande smak", var, i alla fall, visst icke — såsom Rosenstein påstår — den "största af hans fienders orättvisor" **). En större begingo de, då de föregåfvo, och ännu efter hans död sökte utsprida, att hans herrskande själsegenskaper varit — afund och otacksamhet ***). Tvertom: likasom all yngre förtjenst fann honom hjertligt uppmuntrande och med grannlagenhet rådgifvande, fann honom all äldre hjertligt aktningsfull. Såg han mellan vitterhetsidkare af verkligt värde missförstånd och misshällighet uppkomma, vinnlade han sig att sammanföra,

*) "Sv. Siare och Skalder", Del. V, sidd. 9—11. Skriften sades vara "egen till förtjenst som till fel," samt full af värma och kraft"; tillika "mera ljus, än auktorns förra skrifter", äfvensom "stiga någongång till sublimt" och ega ställen af "verklig skönhet". Prof derpå anfördes äfven.

**) Här bifogas till bevis: "i en af hans mest bekanta strider var det aldrig nyheten, aldrig verslaget eller skaldeslaget han angrep". Men dervid har Rosenstein förgätit, utom åtskilligt annat, sjelfva det ursprungliga *corpus delicti:* Kellgrens första utslag öfver "Passionerna". Der förkunnades uttryckligen, att detta skaldestycke hade varit "berättigadt till det större priset, om det icke varit bundet i ett orimmadt daktyliskt verslag" (hexametern), stridande mot den i vitterheten allmänt godkända smaken"; hvadan sällskapet(*Utile Dulci*) "ej trott sig, genom en sådan belöning, oinskränkt böra gilla en likaså vådelig som onödig nyhet". (Sv. Siare och Skalder, Del. IV, sid. 159).

***) Så smädeskriften i "Litterarischer Anzeiger". På hans otacksamhet förtäljes der t. ex. följande prof. Kellgren lät sig af en gammal vän, som för hustru och barn behöfde förbättring af sina inkomster, föras till en guldsmedsbod för att der på vännens bekostnad utvälja en hop silfver, mot löfte om rekommendation hos statssekreterarn (Schröderheim?). Den arme sökanden — tillika Swedenborgian och alchemist — gjorde sedermera bankrutt, i följd af de mutor, genom hvilka han ändtligen vann sin önskan. Då utkorade Kellgren honom till ett ämne för spelöje; till hufvudföremålet för poemet "Man eger ej snille för det man är galen" (!!!).

att försona dem; och sörjde i allmänhet, när deras uppförande icke motsvarade deras snille. Huru lycklig han kunde göras genom upptäckten af en ny skaldegåfva, ett nytt diktslag, blef ock vid samma tid, då han syntes vilja närma sig till Thorild, nogsamt ådagalagdt genom den glädje, hvarmed han läste och i sitt blad införde Franzéns första vårdikter. Hans enkla godhet och välvilja, när han enskildt mottog första besöket af den så rik förhoppning gifvande skaldeynglingen, förblef alltid ett af Franzéns angenämaste lefnadsminnen; vid hvars meddelande denne ock gerna beskref den tveksamma skygghet, de afbrott, det högt af bäfvan och vördnad klappande hjerta, hvarmed han då hade stigit uppför Kellgrens trappor och knackat på den dörr, innanför hvilken den dittills osedde store mannen tillropade honom ett "kom in"! med matt, men (som det tycktes) en smula otålig stämma. Kellgren var nemligen allsicke road af nyfikna och uppvaktande påhelsningar. På kännares bifall, äfven såsom personligen yttradt, satte han, naturligtvis, mycket värde; men fann ingenting plågsammare, än denna beundrareklass, hvars visiter och tomma ärebetygelser så ofta bortröfva omistliga stunder. Föröfrigt hatade han ej sällskapslifvet (ehuru han, i hvad man vanligen så kallar, sällan — och slutligen aldrig — deltog); men han älskade ensligheten. Till det umgänge han behöfde, voro honom några utvalda vänner nog.

Sådan alltså funno och målade honom dessa, — äldre och yngre: en Rosenstein, en Lenngren, en Kraus, en Stenhammar, en Franzén, en Järta; de tre sistnämnde, såsom upptagna inom deras krets mot slutet af hans lefnad. Till bildens fullständighet må här ock bifogas, att hans kroppsgestalt var liten, men välväxt och under de sista åren ytterligt afmagrad: med en hög panna, slutligen nästan kal i följd af det blonda hårets tilltagande tunnhet; blå, omsider djupt liggande ögon, och en hy, hvars blekhet under dessa år erhöll en gulaktig tillsats*). An-

*) Enligt Nordenskjölds beskrifning, uttryckte hans ögon, i förening med hans "schwarzgelben Gesichtsfarbe" idel afund; hans "neidischer Charakter" hade äfven gjort näsan spetsig och läpparne "auf beider Seiten

rockar, men alla lika tunna och l
dan, efter framkomsten, en teml
skalade af sig det ena plagget ef
icke närmare kände honom, afbi
mycket väl tillsist af den beröm
Den enkla prydlighet som han i
heller saknas i hans boning. I
belägna bostad*), omedelbart invid
landsmän ännu ej behörigt uppska
trädande vänner alltid emottagna
de fryntlighet.

Sådan skildrade honom jemvä
laren i hans samtidas beundran,
gerna erinra sig den tid, då deras
bytt till ett förhållande, ej blott af
andras snille och skrifter, utan äfv
stone mot slutet af Kellgrens lefna
ligen kan det uppdagas, — hvaro
Leopold mindre, än åtskilliga andra
närmaste vänner i den mening, d
mycket ett enskildt själssamband,

gren såsom ett mönster både af snilledrott och af ädel man; ty deri yttrade sig ett omdöme, som, obestucket af enskild hänförelse, var grundadt endast på klar insigt af föremålets sanna beskaffenhet. — Till Kellgrens vänner i fullständigaste mening hörde deremot hans blifvande företalare och lefnadstecknare, Rosenstein, — af både Leopold och Thorild*) kallad den "rättfärdige": enligt den tidens begrepp, en "philosoph" (till och med af första ordningen); enligt alla trovärdiga vittnesbörd, en man, hos hvilken ett förträfligt (om ock just icke spekulatift) hufvud var paradt med ett ännu förträffligare hjerta. Det förra hade han, på gamla dagar, olyckan att öfverlefva; det senare vidmakthöll sig intill sitt sista andedrag. — Främsta rummen i Kellgrens oinskränkta förtroende innehade likväl två (fastän på olika vis) för svenska sången och vitterheten dyrbara varelser: den ena, Kraus; den andra, fru Lenngren.

Med den förstnämnde var hans bekantskap inledd förmedelst en opera "Proserpina", som uppfördes, med texten af honom och musiken af Kraus, om sommaren 1781 på Ulriksdal**). Närmare, innerligare blef den alltifrån det ej långt derefter företagna samarbetet på operan "Äneas i Carthago". Man ser i ett af de bref, som Kraus från Sverige hemsände till sina anhöriga, huru mycket han gladde sig att (genom Zibets förord) hafva till text "bekommit ett poem, skrifvet af Sveriges bäste skald". En för flera år sedan utgifven och högst angenäm biographi, hvars aktningsvärde författare nu sjelf gått att uppsöka konstens hjeltar i den bättre verld, der de egentligen äro hemmastadde, har fullständigt skildrat den i sin kraftfullaste ålder bortryckte mästare, om hvars verk sjelfve Gluck yttrade: "den mannen har en stor stil". — Vi veta således, ej blott att han i Gustaf III:s tidehvarf alltmera framstrålade såsom dess förnämsta musikaliska prydnad, sedan han, i trots af flerfaldig afunds stämplingar, både vunnit och åter-

*) "Sv. Siare och Skalder", Del. IV, sid. 240.
**) Hvarvid Kraus "sjelf dirigerade orchestern".

vunnit denne all skön konst älskande*) furstes ynnest; vi veta ock, att han, såsom student i Göttingen under 1770-talet och således under åren af det ryktbara skaldeförbund, som derstädes då samverkade som bäst, varit genom innerligaste vänskap förenad med tvenne dess medlemmar, den af Bürger, Hölty, Voss högt värderade, men tidigt af döden skördade Hahn, och grefve Friedrich Leopold Stolberg (alltså den utmärktaste af de båda "Tyska grefvar", hvilkas af Gjörwell berömda "Gedichte" ännu 1780 i Stockholms-Posten belogos för deras "orim" och "sköna tyska smak"); vi veta, att han med Hahn, på äkta "Hainbunds"-vis, hade "läst Fée-sagor, deklamerat Klopstock, fulminerat mot religionsföraktare och *solenniter* förbränt Wielands Agathon"; vi veta slutligen, att denne tonkonstnär, lika humanistiskt bildad som i sin egen konst grundlärd, var äfven i sin personlighet ej mindre älskvärd än snillrik; att hela hans lif var ett oupplösligt samband af den eldigaste och ömmaste känslighet med den ädlaste karakter och de behagligaste umgängsgåfvor. Sammanfatta vi nu allt detta**), och tillägga vi, att han innan kort förvärfvade sig en grundlig bekantskap med

---

*) "Vid allt framlyser konungens patriotism för Konsterna", säger han i anledning af en på sommaren 1778 uppförd opera. Sedermera en tid framåt stängd från tillfälle att närma sig till monarken, blef han missmodig och antog (1779), att "Konungen icke älskar musik". Annorlunda stämdes han genom sin presentation för Gustaf III 1781, efter uppförandet af sångspelet "Proserpina". Han beskrifver den så: "Det sätt, hvarpå konungen förklarade mig sin tillfredsställelse, var öfver all min väntan. Strax efter musikens slut samtalade konungen med mig mer än en fjerdedels timma: gjorde mig först rätt artiga komplimenter, frågade mig om ett och annat, och mätte mig med sina stora ögon från hufvudet till fötterna. Jag, efter min gamla vana, tog mig friheten att se den store monarken stinnt i synen; detta, såsom jag sedan fick höra, har just behagat honom". — På hösten 1783 såg han i Wien Joseph II, och fick då tillfälle till ästhetisk jemförelse: "med H. M. Kejsaren har jag haft den nåden att tala; men han hade mig just ingen så rätt gällande konstnärsphysionomi, att jag deraf ville göra räkning på något stort".

**) Hvaraf det mesta likväl var mig i förväg meddeladt af Häffner; som aldrig talade om Kraus utan hänryckning.

Sveriges språk, vitterhet och häfder: då blir lätt att förstå, huru Kellgren snart måste känna sig till honom dragas, och lika snart röna hans städse växande inverkan. Också var det allraförst han, som i Kellgrens själ utsådde de frön till kunskap om Tysklands litteratur och till en älskande uppfattning af densamma, hvilka omsider, vid och efter sommarbesöken hos naturen och Christina, uppspirade till blommande växtlighet. Kellgrens lott blef att öfverlefva denne vän, som, ehuru ej infödd svensk, hade med hela sin själ gjort sig i Sverige inhemsk. Det var en af hans sista och största grämelser. Stoftet af Kraus, hvilande i en till Tivoli närbelägen dal vid Brunnsviken, gent emot den kulle som på motsatta stranden innesluter Lings, har alltför länge saknat en värdig minnesvård åt den af Gluck och Neukomm beundrade man, som innehar ett af hufvudrummen i vårt fosterlands konsthistoriska bildsal.

Hvad här om fru Lenngren behöfver nämnas, är endast, att kretsen af det sällskap, som hos henne plägade församlas, var, i hela det dåvarande Sverige, den på "snille och smak" mest rika (åtminstone blott med undantag af konungens egen, — som ock, till en väsendtlig del, utgjordes af samma medlemmar); och att denna vittra krets tillika var nästan den enda husliga, i hvilken Kellgren under de senare åren kunde förmås att infinna sig. Från hennes thebord styrdes *Utile Dulci*, hvars ledamot hon sjelf var; och kring samma bord sutto kämparne *pro Sensu Communi*, utvexlande med värdinnan reflexioner och infall. Äfven musik tillhörde der dagordningen; Kraus var i detta hus en flitig gäst; och Kellgrens stora tillgifvenhet för sin medredaktörs maka förhöjdes icke litet af den gåfva, hvarom hennes efterverld vet minst: hennes angenäma sångröst. Han hade alltid, och med lidelse, älskat tonkonsten; framförallt en enkel, hjertlig sångmusik. Sjelf komponerade han någongång sådan; och hördes understundom af personer, som bodde honom nära, i ensliga timmar småsjunga den vid sin violin. Så satte han sjelf melodi till den skönaste af sina dikter, "Nya Skapelsen eller Inbillningens verld". Ingen af

sina vunna lagrar värderade han högre, än när den gillades af Kraus; och aldrig uppglänste öfver hans anlet ett gladare solsken, än när den sjöngs af fru Lenngren. Troligt är dessutom, att han, då hon vid sitt klaver med sång undfägnade sina vänner, äfven deltog med egen röst: ty genom Leopolds berättelser om Kellgren har blifvit kunnigt, att han sjöng jemväl sjelf, och med utmärkt behag. Att han dervid helst valde melodier af Kraus, bör ej kunna förekomma oväntadt.

I allmänhet var detta ett visornas — de egentliga visornas — tidehvarf. Dess minnesvård i Sveriges vitterhet är den Åhlströmska samlingen af "Skaldestycken satta i musik". För min del, kan jag aldrig utan en ljuf rörelse betrakta denna numera ålderstigna samling, med sina många i god och många i ond mening enfaldiga stycken, der man finner tillsammans, och med melodier försedda, de flesta af dåvarande skalders — visserligen ock af dåvarande versmakares — lyriska qväden. Det var en menlös (och derigenom lycklig) tid, när en ung skald trodde sin odödlighet gifven, om hans poem fick en hedersplats i Stockholms-Posten och derifrån infördes i en dylik samling; han var då viss, att det flög i afskrifter kring hela landet, intog genom vackra händers försorg sin plats i otaliga handskrifna visböcker, och sjöngs af alla vackra läppar (om än ofta med mera fritt än skönt förändrade läsarter). Äfven för de bästa — t. ex. alla Franzéns första vårmorgonsånger — syntes denna lott ärofull. Kellgren sjelf försmådde ej att låta sin "Nya Skapelse" gälla för en visa, och att anse den belönad just genom sådan behandling. De, som med mig kunna minnas denna visornas tidsålder, hvilken ännu under 1790-talet (och något deröfver) fortfor, erinra sig, huru ett litet nytt sångstycke af någon förtjenst då väckte ett lifligare och framförallt varaktigare uppseende, än i våra dagar den yppersta eposdikt, tragedi eller roman. Sveriges vitterhet var då ett träd, som bar endast sparsamma frukter; men några voro dock verkliga hesperiska; och det kom ej blott de andra, utan jemväl dessa till godo, att man då njöt, hvad man mottog, med oänd-

ligt eldigare deltagande, oändligt frikostigare tacksamhet, oändligt djuphaltigare hågkomst. Denna tid har längesedan i sällskapslifvet upphört. Måhända har den musikaliska bildningen vunnit derpå; — men den poetiska har omätligt förlorat. I dessa sångstycken var nemligen, både för sjungande och för hörande, poesien alltid hufvudsaken; musiken gjorde dervid ej större anspråk, än att erbjuda henne sin tjenst såsom en beledsagerska, som hos den större allmänheten underlättade hennes presentation. Derföre var ock ingen då belåten med att afsjunga eller afhöra blott första strophen af orden. Voro ock stropherna aldrig så många, — liksom t. ex. i Franzéns ballad "Det var i Saimen på en ö", — man genomsjöng dem samtligen; af det skäl, att just orden, med sitt innehåll af händelse, känsla, vemod, roligbet, öm eller leende verldsbetraktelse, ansågos för något synnerligen maktpåliggande att förnimma. Så till vida befann man sig ännu på de gamla folkvisornas ståndpunkt; hvilken ock — så till vida är Bellmans-visornas. Men den är ock, i sjelfva verket, hvartenda af musik beledsagadt lyriskt poems. Att af ett sådant, när det (såsom vanligen) består af flera stropher, afsjunga blott den första (eller, på sin höjd, blott ett par), ger lika mycket begrepp om poemet, som man erhåller om ett musikverk blott genom spelandet af dess första takter; ty qvädets poesi ligger just i dess fullständighet, dess helhet; den fortgår medelst helhetens utveckling i ett oafbrutet *crescendo*, och sammanfattar först i och med afslutningen sitt väsendes fulla uttryck. Om vi af den äldre tidens klassiska visor utvälja till exempel en, som ännu någongång plägar sjungas, Valerii "Jag helsar dig, fredliga flagga": hvad är deraf den första strophen utan de följande? utan alla? Och att icke dessmindre afbryta vid den, — hvilken barbarisk stympning!*)

*) Erkännas måste dock, att vid en sång, der musiken är satt till eller endast passande för den första strophen, nödgas man, af denna orsak, att med den upphöra. Ett exempel härpå är den bekanta "Kung Carl den unga hjelte". Helt annat är förhållandet med t. ex. Geijers "Viken, tidens flygtiga minnen"; hvars höga poetiska värde ännu kanske för mången är en hemlighet.

Men så väl den nu, vid dylika tillfällen allmänna minneslättja hos de sjungande, för hvilken slik sedvana är beqvämast, som ock de åhörandes förnöjsamhet dermed, ådagalägger öfvernog, huru likgiltig för bådadera sjelfva poesien, såsom sådan, är. Sällskapssången har, kort sagdt, förvandlat sig till en musikalisk konst-prestation (eller bemödande att vara det); och sedan så skett, är det anmärkta bruket fullkomligen konseqvent. Ej heller medhunne man eljest att inom en kort stund — såsom nu öfligt är — genomjaga så många af besagda "prestationer"; hvilka föröfrigt tyckas alltmer aflägsna sig jemväl från sjelfva musikens område i samma mån, som man i dem har börjat göra äfven den till bisak, och deremot lägga hufvudvigten på den enskilda sångröstens virtuos-förmåga. Mellertid har den fordna sällskapssången nu, i somliga rigtningar, nästan alldeles tystnat; så t. ex. i den, då fordom glada lag omkring måltidsbord så ofta hördes uppstämma qväden af den art, som Franzéns "Goda gosse, glaset töm", eller Leopolds "Sällhetsskapande förmåga". Nutiden har rättighet att tillvara på sitt vis; och visserligen sättas med få undantag — numera vida konstrikare, någongång äfven vida snillrikare sångstycken än då. Men att i dem orden — också när de verkligen äro poetiska — vanligtvis utgöra blott ett underlag, ett kommenterande bihang, lär väl lika litet kunna nekas. Det anförda må i alla fall, om så behöfves, förklara Kellgrens nöje vid det gammaldags enkla och minnesgoda sätt, hvarpå hans och hans vänners visor sjöngos af fru Lenngren.

I svenska akademien, till hvars förste Direktör han genast och enhälligt valdes, lemnades honom alltid, och af alla, sjelfvilligt det främsta rummet. Men han var der ej blott den allmänt erkände snillefursten. Han var äfven, och med lika erkännelse, den outtröttligt flitige ledamoten; vid alla detta samfunds ärenden, vid dess enskilda förhandlingar som vid dess allmänna, i råd och dåd, såsom granskare, ledare, upplysande och upplifvande vän, lika oförtrutet påräknelig. De första af akademiens utgifna handlingar redigerades af honom. I staf-

sättet, som då ännu ej var bestämdt, förekommo, naturligtvis, flera skiljaktigheter; men åt honom öfverläts att dermed enligt sitt godtfinnande förfoga. När akademiens Ordbok företogs, erhöll Kellgren bokstafven A; och utarbetade de första prof, som skulle tjena de öfriga till mönster. Han deltog i detta arbete med ej mindre nit, än skarpsinnighet, smak och takt. Sannolikt skulle hans biträde, i fall det ej så tidigt afbrutits genom sjukdom och död, blifvit af stor och varaktig vigt; särdeles emedan han, liksom i allt annat, så äfven i detta hänseende ständigt förkofrade sina insigter. Såsom bevis på hans ovanliga skicklighet att foga sig i de akademiska formerna, kunna — bland flera — nämnas de fyra svar, dem han inom fjorton dagar afgaf på Armfelts, Nordins, Celsii och Wingårds inträdestal. Svaren, alltid lyckligt träffande i afseende på ämne och person, äro ej sällan interessantare än sjelfva talen: emedan de flerstädes belysa dessas ämnen med snilleblickar af ett värde, hvars rättmätiga sjelfkänsla sedermera inrymde allt det vigtigaste deraf i samlingen af hans skrifter. Så uppsatserna "om skadan af en uteslutande Smak", och "om Språkförädling": den förra är, ursprungligen, ett stycke ur svaret på Celsii tal; den senare, likaså, ett stycke ur svaret på Nordins.

Men så knappt tillmätt var tiden för hans verksamhet, att den just i de rigtningar, som för efterverlden voro de vigtigaste, hann föga mer än antyda, hvad den skulle kunnat blifva. Redan omkring eller snart efter medlet af 1780-talet hade hans sjuklighet börjat förråda ett afgjordt anlag till hektisk tvinsot. Detta utbildade sig under de följande åren alltmera; och nödgade honom omsider att icke vidare öfverträda sin bonings tröskel. Fåfänga voro nu den största ordentlighet och varsamhet. Förgäfves omgaf honom en den sorgfälligaste vård af den skicklige läkaren Gahn*), i hvars hus han bodde; den förläng-

*) Assessorn, ledamoten af kongl. vetenskaps-akademien m. m. Henrik Gahn: en af sin tids anseddaste läkare, och en af läkare-sällskapets stiftare; den förste, som i Stockholm införde skyddskopporna; död 1816.

de, icke lifvet, men lidandet. Serdeles under sina tvenne sista lefnadsår hemsökte det honom nästan oafbrutet; under det att dess känsla, såsom naturligt var, stegrande återverkade derpå, genom oundvikligheten af sinnesoro och smärtsamma tankar. De förtrogne vänner*), hvilkas umgänge han företrädesvis älskat, voro dock alltid ögonvittnen till en af plågorna oförsvagad själsnärvaro. "Hans lif", säger en af dem**), "var nu endast en långsam död; men hans själ behöll sin styrka, och yttrade den äfven från hans sjuksäng". Lycklig var han tillika deruti, att bland dessa närmaste tillgifna kunna räkna jemväl sin nyssnämnde läkare och husvärd; att hos honom bo inom en huslig krets, hvars alla medlemmar täflade i stundlig uppmärksamhet, ömhet, skötsel; att af husets dotter vederqvickas genom sång, — hvarvid hon snart förmärkte att hon gjorde honom det största nöjet, när hon lät röst och klaver återljuda de qväden, som i gladare dagar hade fröjdat honom hos fru Lenngren. Ännu en sällhet var honom unnad; det tilläts honom, nästan alltigenom, att mot plågornas förnimmelser ega det medel som, åtminstone innan kalken rågats till öfvermått, plägar vid dess tömmande vara författarens, skaldens, konstnärens 'enda egentliga hugsvalan: arbetet. Ej förr än med sitt lif öfvergifvande de yrken han älskat, fortsatte han dem äfven på sotsängen i en sinnesstämning, der han med sitt vanliga deltagande följde verldshändelsernas gång, erfor hvarje allmänt olycksöde med

*) En af de personer, som under denna sista tid hade till honom dagligt tillträde, var den ännu i mångens Stockholmsbos minne qvarlefvande advokat-fiskalen Bergström; som i den Nordenskjöldska uppsatsen erhållit följande utmärkelse: "Bei der Kränklichkeit der letzten fünf Jahre seines Lebens hatte Kellgren das Unglück, in Herrn Bergström einen Freund zu haben, der durch seine häufigen Besuche und Erzählungen seine Uebellaunigkeit vermehrte, die seiner Gesundheit so verderblich war. Man könnte fast sagen, Herr Bergström habe Kellgren auf diese freundschaftliche Art getödtet". Hvem kan föreställa sig — och likväl är det så — att Nordenskjöld här talar om den "Pehr Bergström", som öfver hela Stockholm, ja Sverige var känd ej blott för sin muntra qvickhet, utan ock just för godlyntheten deraf?

**) Hans efterträdare i svenska akademien, Stenhammar.

lifligare känsla än sitt enskilda, och suckade varmare för fosterlandets, för mensklighetens välfärd, än för sin. Glödande för Sveriges ära, för vitterhetens förkofran, för spridning af det ljus, som i hans eget inre städse renare och fullare uppgick, nödgades han ock anlita sin arbetskraft till mótståndskraft, när han i slag på slag fick röna smärtor, hvilka både ur allmän och ur enskild synpunkt måste kännas lika bittra. Gustaf III:s plötsliga och blodiga bortgång; frånfället af Kraus; stegringen af den Thorildska och Nordenskjöldska ligans (först af honom sjelf föranledda, sist af Leopold flerfaldigt uppretade) hätskheter; den mer än barnsliga, af Gustaf slutligen föraktade ordens-mystikens uppblomstring förmedelst hertig Carl och Reuterholm; svenska akademiens upphäfvande genom dennes vrede, den 7 Mars 1795; den onåd, som från samma håll äfven serskildt drabbade Leopold, Oxenstjerna, Adlerbeth, hvilka samtligen, halft frivilligt, halft ofrivilligt, lemnade hufvudstaden och nedsatte sig i landsorten*); hvarefter, sedan Lidner och Bellman hade följt skaldekonungen i grafven, och Thorilds kometiska snille blifvit från Sverige bannlyst, hela den vittra luftkretsen var till fullo förmörkad. Ej heller kunde det opoetiska vis, hvarpå han af många sina beundrare förstods**) och prisades, förekomma ho-

---

*) Leopold, i Linköping. Det enda hithörande upplefde icke Kellgren, att Leopolds tidning, Stockholms-Postens bundsförvandt, Extra-Posten, blef — under hans vistelse derstädes — förbjuden. Jfr "Siare och Skalder", Del. V, sidd. 157, 158. I anledning af Silfverstolpes inträdestal, hvarifrån föreväudningen till svenska akademiens upphäfvande blef tagen, sades der — ty rättvisan kräfde det — att talaren var en aktningsvärd man, som menade ärligt med sina öfvertygelser. Erkännandet häraf kan dock ej hindra oss att finna åtminstone somliga af de stötande utlåtelserna — ytterst absurda. Se t. ex. noterna på sid. 182; och kanske företrädesvis noten***). I allmänhet hände det Silfverstolpe, såsom tänkare, ej sällan, att på honom kunde tillämpas detta Leopolds utrop: "se der huru man resonerar illa, grundligen"!

**) Hvarvid främst företer sig deras mani att i sådana stycken, som "Fåglarnes Vitterhets-Akademi", "Ljusets fiender" med flera, uppvädra och utpeka idel personliga anspelningar; ofta både högst oförtjenta och högst

nom i ringaste mått hugneligt. Af alla sig påträngande dystra föreställningar var dock ingen pinsammare, än den, att se sig bortryckas midt i loppet af en bana rik på löften, på innehåll, på ära, — ja, vid den punkt deraf, då hon börjat komma till fullklar sjelfmedvetenhet, och så till vida måste tycka sig vara nu först egentligen börjad. Ju tydligare han kunde skönja närheten af hennes afbrott för alltid, desto mera ytlig eller af vänskap förbländad syntes honom den mening, att han vore en alltredan fulländad mästare, som vid förlängdt lefnadslopp väl kunnat uträtta mycket mera till Sveriges båtnad och heder, men likväl för sin odödlighet hade gjort nog (om icke öfvernog) — och det på ett sätt, hvilket alla tidsåldrar skulle lika erkänna. Just så tänkte samtliga hans vittra medbröder och inländska beundrare; vi mäkta ej varsna det ringaste spår, att de någonsin förmärkte det för efterverlden så påtagliga tillstånd af öfvergång och förändring, hvari hans författarskap — och enkannerligen hans skaldskap — hade inträdt. Yppade han verkligen detta slags svårmod endast för sina tyska vänner: för Kraus, och dennes trogne vapendragare Häffner? Den sistnämnde, hvilken (liksom tillförne Kraus) plägade bära till honom nyutkomna vitterhetsalster från sitt fädernesland, hördes ej sällan förtälja, såsom tyska litteraturens första och yppersta triumf på det förfranskade Sveriges jord, att han en morgon hade träffat Kellgren med tårar i ögonen, och, på tillfrågan om orsaken till hans bekymmer, erhållit af den sjuke skalden, som dervid pekat på ett uppslaget band af Klopstocks oder, detta svar: "Ack! jag har lefvat förgäfves, och förspillt min tid på saker af intet värde". På den öfverraskade frågarens bemödande att finna ord af tröst och hopp, genmältes: "Nej! med mig är det förbi". — Det förstås, att, om denna uppgift är ordagrannt rigtig, Kellgren gjorde sig sjelf stor orätt; men otänkbart är ett så beskaffadt utbrott af grämelse, i hans dåvarande ställning och stämning, visserligen icke. Troligast synes dock,

otacksamma. (Så skulle, i det förra "Örnen", i det senare "Källarmästaren", beteckna Gustaf III; "Ufven", i det förra, Höpken; o. s. v.)

att de svenska vännerna, när slika yttranden råkade undfalla honom äfven inför dem, ansågo dem för intet annat än mörka sjuklings-griller; och att de föröfrigt, om de i hans vittra åsigter numera uppdagade en något stark eklekticism, funno den tillåtlig hos ett så stort och eljest sansadt snille, — till och med när den (af en genialisk nyck) sträckte sig till orim. Blott när den sträckte sig ända till spöksagor (såsom vid försvenskningen af balladen "Fredriks Vålnad"), suckade de rättroget upplyste; serdeles för det förföriska efterdömets skull *). — Men huru än härmed var: från hvarje dylik stundens modstulenhet kämpade han sig likväl ständigt åter lös. Han omgaf sig alltjemt med utkommande skrifter, dem han ännu läste med granskning. Framförallt sysselsatte han sig med att granska, förbättra, ordna sina egna; till den samling, som, efter hans bortgång, skulle utgifvas medelst vänskapens omsorg. Uteslutande många, med mognad ungdomlighet rättande och omdanande andra, förmådde han ock dikta åtskilliga nya; af hvilka ett par ("Dumboms Lefverne" och "Ljusets Fiender") utmärka sig genom en den glädtigaste qvickhet, men de öfriga (och flesta) genom en förening af fantasiens uppflygt med en skärt elegisk känsloton, som gör dem till i vår vitterhet ojemförliga svanesånger. Och så, medan stoftslöjan långsamt förtärdes, sågs den i sin skönhet alltmera blottade anden stiga, högre och högre, till rymden af fulländad befrielse och förklaring.

Naturligtvis kunde dock ej undvikas, att den flamma, som, i all denna verksamhet, sålunda ännu öfver grafvens omedelbara grannskap kastade sitt stundom till och med lekande skimmer, dermed ock desto fortare påskyndade sin utbrinning. Blott några få utkorade, hvaribland främst Rosenstein, Lenngren, Stenhammar, Järta, insläpptes, under de sista veckorna, till hans dödsbädd. Närmande sig med en tyst och sorglig högtidlighet, rönte de hvarje gång den vällust, att finna den ifrån dem hastande älsklingen städse mera kärleksvärd. Om sig och sitt

---

*) Se Leopolds afhandling öfver "Spökrädslan".

lidande hörde han ej gerna talas; han ville ej beklagas; och långt från att i ord förråda sina qval, sökte han ännu ofta på deras läppar tillbakakalla den hämmade glädtigheten, det flyktade skämtet. Känslan för musik förmärktes alltigenom oafkyld. En af hans allrasista njutningar på jorden var att lyssna till ett ungt, länge i hög och vördad ålderdom qvarlefvande fruntimmer, som i våningen under hans rum, vid täta besök hos hans värdfolk, ofta till sång höjde sin vackra röst. Sedan han frågat sin värd hvem sångerskan var, och flera gånger förtäljt att hennes åhörande lindrat hans plågor, inbjöd Gahn henne att följa sig upp till den sjuke skalden, hvilken hon sålunda fick se. Mottagande henne hjertligt och berättande, att han redan kände henne såsom en melodisk — ande, bad han henne att också nu, i synlig gestalt, föresjunga honom någonting. Hon sjöng då några tyska romanser, och slutligen hans egen ryktbara aria ur "Gustaf Wasa":

Ädla skuggor, vördade fäder m. m.

hvarefter han uppreste sig från hvilosoffan, tryckte hennes händer och sade: "Lycklig den författare hvars ord blifva så sjungna"! — en prisbelöning, hvilken hon ännu efter sextio års förlopp med oförminskadt ljuf rörelse påminte sig. Föröfrigt lågo honom hans skrifter på hjertat; till och med i bokstaflig mening. Stenhammar underrättar oss, att de "hvilade på hans armar, ännu då dessa sänktes, stelnade, mot hans bröst". Men hans tankar lyftade sig från den jordiska odödligheten till den öfverjordiska; dess tröstande förhoppning uttalade sig i det af samme vän antecknade yttrandet: "Verldens Upphofsman kan ej hafva skapat masken, menniskan, blott att qväljas och dö". Måndagen den 20 April 1795 blef, vid en ålder af blott fyrtiotre år och (nära) fem månader, hans yttersta lefnadsdag. På lördagsaftonen hade han ej tyckts mera illamående, än vanligt. Men på söndagseftermiddagen infunno sig kännetecken*), af hvilka han sjelf genast föresåg, att slutet nalkades. Under natten begärde han likväl af Gahn en medicinsk recension för

*) Hämmad upphostning och börjadt rosslande i bröstet.

G. A. Silfverstolpes litteratur-tidning, och lät uppläsa för sig, med anledning af en i Örebro Veckoblad införd öfversättning, Horatii ode "*Justum et tenacem propositi virum*". En deråt lifligt egnad uppmärksamhet var hans afsked från poesien. På morgonen, två timmar före sin död, sade han till den inträdande Lenngren: "Nu är det snart slut, jag har ej många minuter igen"! — men tillsporde honom likväl sedan, efter en paus, om sammanhanget af en orättvisa, som nyss i kollegium medicum blifvit begången mot en förtjent, men för hertigen misshaglig man*). Hans sista ord, yttrade helt kort före dödsögonblicket, voro detta uttrycksfulla farväl till Gahn: "Det kostar på, att dö ifrån er". — Så slocknade han i sanning, såsom Rosenstein utlåter sig: "stilla och frimodigt". Och bekräftadt till alla delar är detta korta vittnesbörd genom Järtas utförliga, i ett bekantgjordt bref om Kellgrens bortgång till philosophen Höijer**); der skildringens begynnelse lyder: "Kellgren dog som en hjelte".

Sitt afsked från lifvet i allmänhet hade han, några dagar förut, affattat i de oförgängligt sköna rader, dem han kallat "Propertii porträtt". De följa här: och hvem ser ej, att han deri egentligen tänkt och tecknat sitt eget?

"Blekt mitt anlete är: men tadlen konstnären icke,
Att han det gjort så blekt; sådan i lifvet jag var.
Rigtigt bildades så den färg, som Cynthia gaf mig;
Blodet torkade bort, kinderna vissnade hän.
Ungdom och helsa och lycka och lugn, allt offrades henne:
Hennes jag lefvande var; hennes i döden jag är.
Lifvet flyktade snart — men ack! när egde jag lifvet?
Nej! genom Cynthia blott var ju Propertius till".

I en anordning, skrifven den 27 December 1794 med uppdrag till vännen Lenngren att verkställa den, hade han testamenterat det mesta af sin egendom till brodern i Skatelöf:

*) "Assessor Ribbe".

**) Se "Karakteristiker ur Samtidas förtroliga bref och anteckningar" (Stockholm 1851). Brefvet (sidd. 144—148) är börjadt tre dagar efter Kellgrens död, och fullbordadt kort efter hans begrafning.

men upplagan af sina skrifter till systersonen Lengblom; med anhållan, att Regnér, i hvars vård han ville öfverlemna samlingen, måtte vid dess utgifvande biträda. Tillika bemyndigade han der sina förtrognaste vänner att utesluta, hvad tilläfventyrs endast egenkärlek bragt honom att gilla; förbehöll sig "heligt, att ingenting måtte tilläggas"; och lyktade med denna för sitt föremål ärorika tacksamhetsgärd: "Rosenstein har lofvat skrifva ett företal; detta anser jag för den största heder som kan ske mitt minne". — En önskning, som ännu på sotsängen ofta upptog hans tankar, var ock, att svenska akademien måtte till hans efterträdare välja Stenhammar. Äfven den blef uppfylld.

Af de bildade bland hans landsmän, ansåg åtminstone det stora flertalet hans förtidiga hädangång för en nationlig olycka. Med undantag af det Exegetico-Philantropiska Sällskapet*) och några föröfrigt genom hans kritik oblidkeligt förtörnade skriftställare, sörjde honom i lika mått både allmän och enskild saknad. Också visade sig på den dag (den 25 April), då hans stoft fördes till sin graf, begge såsom sammansmälta i den mest omisskännliga förening. Platsen af detta sista hvilorum, på St. Jakobs kyrkogård och nära intill kyrkomuren, hade han längesedan valt, och i flera år sett från sina fönster. Den betecknas genom en sten med hans namn, insatt i sjelfva muren och upprest af hans vänner. Endast sådana bevistade begrafningshögtidligheten. Enligt hans eget förordnande så enkel och tyst, att han till och med hade undanbedt sig den dervid sedvanliga klockringningen**), egde denna sorgefest alltså i stället den

*) Nordenskjöld, som i sin uppsats — ehuru i försvarande mening — sjelf gifver en ganska platt framställning af detta sällskaps verldsåsigt och syftningar, afslutar sin berättelse om Kellgrens död med att kasta följande blomma på hans graf: "Ihn bedauern — die Wüstlinge; beweinen — die leichtsinnigen Damen. Die mehrsten Schwedischen Gelehrten halten ihn für einen gallsüchtigen Despoten, der seine Talente auf Kosten der Gerechtigkeit übte, ohne die doch niemand die Liebe der Menschen haben kann".

**) Enligt Järta, med de orden: "Denna musik har aldrig roat mig sjelf; jag vill ej dermed plåga andra".

sällsporda utmärkelse att för alla dess deltagare verkligen vara det: ty bland dem befanns ingen, af hvilken han ej äfven personligen var känd och älskad; ingen, som ej nu firade hans hågkomst med en gärd af tårar, eller af en tystnad, hvars vältalighet ofta är större än dessas. En af de tillstädesvarande*) förtäljer: "Endast vänner och högaktare följde Kellgren till griften. All rang var bortblandad omkring hans kista; hvar och en, äfven af personer i rikets högsta värdigheter, ville med egen hand ledsaga ett älskadt stoft till hvila; och dessa orden: Till jord skall du blifva! hafva sällan utpressat så många tårar". Ett annat ögonvittne**) sammalunda: "Begrafningen var majestätisk. Ingen procession; utan alla buro, eller trängde sig omkring kistan. Tårar i nästan allas ögon". En egen rörelse spridde vid detta tillfälle den åldrige Gyllenborg; som, vid kistans anblick, störtade fram, kastade sig öfver henne med utbredda armar, och fästade på locket en cypressblandad lagerkrans. — Efter jordfästningen utdeltes bland gästerne en skådepenning i silfver, hvilken tolf af Kellgrens vänner låtit prägla. Den bär å framsidan, hans vällträffade bröstbild med omskrifvet namn; å frånsidan: *Poetae, Philosopho, Civi, Amico lugentes Amici. MDCCXCV****). Rosenstein, som dervid med några ord förklarade penningens ändamål, skref sedermera, till den bortgångnes skrifter, det begärda företalet; kanske det bästa bland hans flerfaldiga förord. Visserligen i sitt biographiska innehåll nog knapphändigt, och i sitt ästhetiska numera ej tillfredsställande,

*) Författaren af Nekrologen i Stockholms-Posten.

**) Järta.

***) Af Järtas bref ser man, att denna inskrift var Rosensteins verk; att Järta, som fann den (hvad vi ej kunna finna) "insignifiant", hade velat inskränka den till blotta "namnet J. H. Kellgren, som säger allt", — eller ock tillägga endast "hans vänners *pietas*"; att äfven Höijer var missnöjd med inskriften och hade gjort en "remarque", som man här ej får reda på, men som tycks enkannerligen ha rört ordet "*civi*"; och att några medlemmar af vitterhets-akademien äfvenledes "lade sig emot" nyssnämnda ord, "men förnämligast af räddhåga" (förmodligen att "*civis*" skulle kunna tagas för ungefär detsamma som "jakobin").

andas det dock alltigenom en känsla, som är sann och öm, och som derföre uttrycker sig med en flärdlös fägring. Och väl må vi nu yttra med honom, i anledning af den nyssnämnda grafstenen: "Vid åsynen af denna minnesvård skall det namn, som är dess enda prydnad, väcka hugkomsten af allt, hvad lifvet har behagligt och ljuft; och midt bland förödmjukande vedermälen af menniskans förgänglighet säga, att hon är stor genom dygden, tanken och snillet".

Besynnerligt kan det förekomma efterverlden, van vid sitt tidnings-väsendes till öfverdrift snabba påpasslighet, att se Kellgrens frånfälle, i hans eget dagblad, ej omnämndt förr, än en dryg månad efter hans dödsdag: nemligen först i nummern för den 22 Maj; der ändtligen en Nekrolog möter oss, som, ehuru värdig och vacker, dock tvifvelsutan borde kunnat uppsättas inom ett mindre rymligt tidmått. Men hvarken redaktörer eller läsare hade i denna menlösa tidsålder brådtom. Kort derefter (den 29 Maj) besjöngs han i samma dagblad af Silfverstolpe, som i detta offer var den tidigaste af Sveriges skalder; och detta qväde, kalladt "Ode till Melpomene", är ett bland sin författares bästa. Längre fram efterföljdes det af Leopolds ryktbara "Sång öfver Kellgrens död". Flera andra lyror slogos äfven. Hans anledsdrag hade Sergel förvarat, i en medaillon, hvars afbild står i koppar stucken framför hans Skrifter.

III.

Innan vi gå att taga en slutlig öfverblick af Kellgrens författarbana och synnerligen af hans skaldskap, torde här vara stället att något närmare, än hittills skett, belysa den egentliga beskaffenheten af hans förhållande till Leopold alltifrån den tid, då detta hade förvandlat sig från ovänskap till vänskap. Det är nemligen, utan allt tvifvel, en af de vigtigaste omständigheterna i begges lefnad; och interesserar i flerfaldig måtto,

så väl genom utsigten af hvad det möjligtvis hade omsider kunnat blifva, som genom insigten af hvad det verkligen var.

Den föreställning, som räknar Leopold bland Kellgrens närmaste vänner, är i visst afseende fullkomligt grundad. Man må ingalunda med Hammarsköld tro, att ömsesidigheten af deras tillgifvenhet och beundran var konstlad eller hycklad. Men med full sanning kan sägas, att sambandet var, — åtminstone i det längsta, — mindre personligt, än litterärt. Orsaken dertill låg, icke i någon hjertelagets bristande välstämning, men i en stor naturolikhet af lynne och sätt att vara. Leopolds egde en viss styl och ton af vitter "hofman", hvarmed Kellgren aldrig kunde göra sig rigtigt hemmastadd. Rättfram och utan krus, som den senare var, led han — kanske mer än skäligt — af Leopolds art eller sed att städse komplimentera sin snillebroder med de utsöktaste ordasätt. Män, som på närmaste håll varit i tillfälle att mellan Kellgren och Leopold anställa personliga jemförelser, hafva sagt oss, att den sistnämnde — i den tiden — utmärkte sig såsom benägen för en kruserlighet, som lätt kunde synas öfverdrifven och till sin inre halt mindre tillförlitlig; hvaremot Kellgren, så ofta han fick vara enkel, alltid kunde på sig tillämpa den bekanta vackra versen ur medtäflarens "Oden":

> Så öppen som den rymd, der dagens stjerna skrider,
> Så öppen är min själ.

Detta gjorde, att deras enskilda umgänge alltid bibehöll någonting ceremoniöst. Leopold plägade, när han ville göra Kellgren besök, dagen (eller åtminstone några timmar) förut anmäla det genom en biljett, så utstofferad, att denne, som påstod sig vara dum i allt slags påhitt af artigheter, ofta måste försitta en förmiddag i bryderi med att utfundera ett icke alltför omotsvarigt genmäle. Efter visiten funno hans förtrogne honom hvarje gång utmattad, och hörde honom bedyra, att han ej visste någonting mer tröttande, än den första, ständigt åt panegyriska haranger inrymda, fjerndelstimman af Leopolds ankomst: "men se'n jag öfverstått den", — brukade han tillägga,

— "skulle mannen gerna få sitta hos mig hela dagen; ty sedan talar han väl och interessant". — Föröfrigt ser man det vexelförhållande, som uppkom efter deras första personliga närmande till hvarandra, taga den vändning, att det började med ett beskydd af Kellgren för Leopold, och lyktades med ett beskydd af Leopold för Kellgren — eller med Leopolds förvandling från klient till protektor.

Ögonskenligt uppenbarar sig ock detta i andan och tonen af några dem emellan skrifna bref, som här må öfverlemnas åt en större allmänhet, sedan de (åtminstone mestadels) långt förut blifvit bekantgjorda för en mindre*). — Genom det redan anförda kan begripas, hvarföre, i flertalet af de Kellgrenska brefven, en icke liten öfveransträngning till artighet är synlig. Af de åtskilliga andra anmärkningar, till hvilka man under läsningen af dessa meddelanden föranledes, må eljest här i förväg blott den enda göras, att de båda skaldernes första ömsesidiga annalkning måste hafva inträffat under vintern 1785—1786; emedan ej det ringaste spår till något sådant kan skönjas i de tillförne**) framlagda och ända till hösten 1785 fortfarande bevisen på det vänliga förhållande mellan Leopold och Thorild, som icke rentaf upphörde förr, än efter den förres utgifvande af sina "Kritiska Anmärkningar" vid Gyllenborgs "Tåg öfver Bält". — Den Bibliothekarie-titel, hvarmed Leopold tilltalas både i de Thorildska och i de första Kellgrenska brefven, tillhörde honom, vid dåvarande tidpunkt, i egenskap deraf, att han vid Upsala universitets-bibliothek var anställd såsom *Bibliothecarius Lidenianus*.

---

*) Se fru Ehrenströms *Notice Biographique sur Mr de Leopold*, äfvensom "Karakteristiker ur samtidas förtroliga bref och anteckningar".

**) "Sv. Siare och Skalder", Del. IV, sidd. 181—192. All sannolikhet har, att Thorild lät förvara, ej blott sina bref utan äfven Leopolds; men bland de papper, som kommo mig tillhanda, funnos de senare icke.

1.

LEOPOLD TILL KELLGREN.

Upsala den 27 Jan. 1786.

Högädle herr kongl. sekreterare!

Förlåt mig den frihet jag tager mig att skrifva hr kongl. sekret. till i ett ämne, som intet är vigtigare, än att det rör mig — och mig ensam. Jag har likväl förbindelser emot hr kgl. sekr. att redan afbörda mig i samma ämne; och då hr kgl. sekr. således visat någon egen böjelse att vara mig nyttig till nödtorftig bergning, så hoppas jag att med fullt förtroende kunna adressera mig till hr kgl. sekr. i anseende till de förslag, som vissa förändringar här vid akademien nu eller framdeles kunna fournera mig.

Herr grefve Gyllenborg har icke försummat att underrätta mig om det hr kgl. sekr. behagat göra för min skull. Jag tackar hr kgl. sekr. för dessa prof af dess rättsinnighet; hvilka jag ber att hr kgl. sekr. ville fortsätta, så länge hr kgl. sekr. finner mig förtjent af en sådan attention.

Jag skall icke beskrifva min helsas och min lyckas tillstånd. De äro sådana, att de i min belägenhet kunna kallas beklagliga. Mina kreditorer äro egentligen de, som draga fördel af de 100 riksdalers pension, hvarmed h. e. grefve Creutz tänkte att hugna mig, och hvarmed de nu betala sig sina fordringar. Jag lefver till det mesta lika blottställd, i väntan af beständiga underverk för att subsistera; tvungen att i allmänhet göra våld både på mitt ansigte och mina små tillgångar, för att icke alldeles förtryckas af den allmänna medömkan; nästan oskicklig, i anseende till en förderfvad helsa och beständiga omsorger, att igenom något slags litterär industri skaffa mig en bergning, som tysslan icke gifver; *par dépit* opprimerad och traverserad i alla mina förslager af en corps, som under handen arbetar att vräka ut den Lidénska inrättningen ur akademiens sköte, eller åtminstone att försvaga den; ändteligen äfven beständigt sängliggande, men sängliggande för att pinas af en obotlig sjukdom, som icke dödar mig, och som, långt ifrån att inskränka mina behof (hvilka den snarare fyrdubblar), endast afstänger mig ifrån alla kraftigare medel att soulagera dem. Sal. riksrådet grefve Creutz gjorde mig den äran, att rätt allvarligen bjuda mig till Stockholm. Hellre hade han kunnat befalla mig möta sig i de saligas hemvist. Jag hade till den ändan blott behöft att adressera mig till doktorerne; som längesedan synas ledsna till och med att pina mig för intet.

För mig återstår då ingen annan hjelp, än den, att dö: som jag likväl — för att säga sanningen — icke kunnat vinna, ehuru jag dertill användt alla de ringa tillgångar jag kunnat ega, och alla de doktorer, som jag kännt i Sverige och Tyskland. Den dernäst vore, att kunna lefva bergad. Men det är jag icke utan 6 à 7000 *) årligen. Hvar finner man bröd i öcknen? eller vid en akademi, der man är stängd ifrån alla ansökningar?

Voilà le noeud fatal qu'il fallut délier! — —

Var gunstig och gif mig en liten idé om de nu för tiden mest betydande personer, hos hvilka jag har att insinuera min ansökning**). Jag känner till namnet få, till person ingen, utom herr stats-sekreteraren Schröderheim. Men jag vet, att hr kgl. sekr:s förtjenster förskaffat sig hos alla dessa en aktning, som skulle göra dess förord gällande, — äfven hos konungen. Jag ber hr kgl. sekr. med den uppригtighet, hvarmed den förtryckte, utan att förnedra sig, kan adressera sig till rättsinnige: unna mig detta förord, hvar hr kgl. sekr. finner att det kan gagna mig. Värdigas härigenom gifva mig en vink till den närmare vänskap, som jag så många år åstundat; som jag intet ögonblick skall vara ovärdig; och som skall vara en ära och en tröst för mina få återstående olyckliga dagar.

Är det väl nödigt för mig att vara personligen närvarande? Mina beständiga sjukdomar hafva gjort mig sådan, att jag säkert föga rekommenderar mig genom mitt utseende, hvilket mycket liknar, efter min tanka, spöket af en fördömd, — och ännu mindre genom min konversation, som alltid är kort och generad. Det var till en stor del detta som gjorde, att jag aldrig i person vågade visa mig för vår sal. parisiske kanaler***); jag fruktade alltid, att jag skulle förlora derpå. Emellertid, om hr kgl. sekr. finner så för godt, skall jag anlända så snart min helsa tillåter mig; och om allt annat slår mig felt, skall jag hålla mig skadeslös genom den äran att hafva gjort hr kgl. sekr:s bekantskap.

Jag läste i går, här på slottet, den så mycket omtalte, så länge väntade Gustaf Vasa. Vitterheten har måst göra många fåfänga försök till Gustavers ära, innan hon ändtligen i våra dagar kunnat frambringa något som är dem värdigt. Hr kgl. sekr. är, utom mycket, också öfver den vanliga auktors-svagheten, som hemsamlar begärligt alla de lagerblad man tillfälligtvis räcker henne; men man bör hoppas, att ett upplyst och hyfsadt samhälles bifall, för hvilket man skrifver, icke kan vara ett föraktligt ämne för den sanne skalden. Tillåt mig då att förena min röst med detta samhälles, och att säga: att ingen svensk skald tillförene haft denna

---

*) Förmodligen i dalers-räkning.

**) Innehållet af denna ansökning är mig obekant.

***) Creutz.

ton i dramatiska ämnen; att denna musikaliska philosophi aldrig högre upphöjt sin röst på vår theater; och att hr kgl. sekr. synes dominera i alla ämnen af vitterheten, igenom skönheten af sin versifikation.

Förlåt i synnerhet mitt alltför långa bref, och emottag min försäkran om den respekt och den admiration, hvarmed jag har den äran m. m.*).

2.

KELLGREN TILL LEOPOLD.

Stockholm den 6 Febr. 1786.

Högädle herr bibliothekarius!

Sjuk, och derigenom hindrad från all verksamhet, fann jag mig tvungen att förleden postdag lemna hr bibl:s bref obesvaradt. Det förtroende hr bibl. deruti behagar visa mig, gör mig ett så mycket renare nöje, som, i allt hvad kan hända och (jag hoppas) snart händer till hr bibl:s förmån, jag med skäl får anses för fullkomligen onyttig. Hos alla dem, i hvilkas händer hr bibl:s lycka kan vara lemnad, har jag funnit långt förut en så rättvis känsla af hr bibl:s merit och så lifligt deltagande i dess belägenhet, att ett bättre öde för hr bibl. ej kan vara långt borta. I synnerhet eger hr bibl. i kansli-rådet von Rosenstein en den uppriktigaste vän och pålitligaste befordrare; hvarom jag ock hoppas, att det bref han i dag hr bibl. tillskrifver fullkomligen lär öfvertyga. Sedan jag tagit mig den frihet att meddela honom hr bibl:s bref, har han sjelf begärt få dela nöjet af dess besvarande. Jag har nyligen hört påtänkas ett nytt förslag till hr bibl:s lycka, hvilket jag för mitt enskilda interesse helst önskade gick i fullbordan, emedan jag smickrar mig att derigenom vinna en närvarande vän och medbroder. Om ej öfverste kammarjunkaren gref Oxenstjerna redan låtit hr bibl. få veta deraf, bör jag ej vara indiscret och förekomma honom deri**).

Jag förenar mig med allt folk af smak och känsla, att tacka hr bibl. för dess erotiska oder: så olika dessa flödande kärleks-epistlar, der man antingen gäspar vid ett kallt galanteri eller vämjar vid débauchen. Hr bibl. har förenat Propertii djupa och brinnande känsla med Ovidii behag.

*) Leopold underskrifver sig här "ödmjukaste tjenare". Kellgren skrifver, under sitt nästföljande första bref, endast "ödmjuke".

**) Detta ställe förebådar en till Leopold, kort derefter, genom skalden Oxenstjerna anländ befallning från konungen, att komma till Stockholm. Härom, och om dess följder, skall längre fram talas serskildt.

— Jag tackar äfven hr bibl. af hela mitt hjerta för sin goda tanke om poemet Gustaf Vasa. Om någon hade den olyckan att ej öfverdrifvet värdera svenska allmänhetens lof: så vore det för honom, som kännares bifall måste blifva så mycket dyrbarare. Det upphöjde rum hr bibl. bland dem eger, bör vara en försäkran om den uppriktiga fägnad, hvarmed jag skyndar hr bibl:s vänskap till mötes.

3.

Den 1 Maj 1786.

Jag får den äran att på nytt tacka för ett nytt nöje. Den tid hr bibliothekarien lemnat mig att flera gånger återtaga lecturen af denna förträffliga pjes*), har låtit mig se och njuta dess skönheter i all deras vidd. Det är i dag, som man dricker för att få märg i benen; mig skulle försöket endast göra drucken, och sedan svagare än förut. Likaså skulle en annan kunna läsa sig märg i själen, ur hr bibl:s poem; åt mig, épuiserade, har det endast kunnat gifva ett rus af nöje, men styrkan blir alltid borta. Då jag så vida skulle öfverträffas äfven i den genre, der jag mest försökt mig, är jag glad att det sker af den jag räknar för min vän, och tröstas att dela mitt öde med de flesta. Jag vill hoppas, att man hädanefter ej plågar en fattig menniska att mödosamt frambringa, med flera månaders arbete, hvad en annan, långt fullkomligare, leker fram på några dagar. — Verserna till grefve Oxenstjerna äro, som allt hvad hr bibl. skrifver, fulla af otvungen skönhet. Jag har bråkat ett slags ode öfver samma ämne, den jag vid tillfälle vill underkasta herr bibliothekariens granskning.

4.

Stockholm den 6 Mars 1789.

Välborne herr kongl. sekreterare!

Jag ber hundratusende gånger om förlåtelse, att jag så länge dröjt återsända hr kgl. sekr:s oförlikneliga ode**). Jag har mer än en dag velat återge mig det nöjet, att omläsa och beundra den. Det är styrkan, bibehållen, det är stilen, fullkomnad, af det stycke i samma slag***), på hvars

*) Hvilketdera bland Leopolds skaldestycken här menas, är mig okändt, och kan ej utgissas af hvad derom i brefvet förekommer.

**) Sannolikt "Häfdernas Röst".

***) Leopolds ungdoms-ode öfver kronprinsens födelse.

— sanna eller inbillade, men obemärkliga — fel jag, för tio år sedan, så förmätet och olyckligt vågat bära en gosses granskande blick.

Det är då i himlen sagdt, att hr kgl. sekr. skall öfverträffa mig i hvad slag och hvad ton som väljes. För att hädanefter regera på sin egen fläck af den vittra rymden, ser jag intet annat råd, än att kasta sig uti öcknarne af logogryphen och anagrammen; den ena aldrig odlad af någon svensk hand, den andra i träde sedan Nicanders död. Men, beklagligen, blefve jemväl denna ära nog dunkel, då den egdes endast af segervinnarens förakt.

Jag vill påminna mig, att Sverige*) fordom egt en skald Einar, med tillnamnet skaldespiller; emedan han förspillde alla sina föregångares och medtäflares reputation. Det var ett naivt språk, den gamla götiskan. Hr kgl. sekr. har gjort, att ordet bör upplifvas. Ty, efter min tanka, är första och sista regeln vid upptagandet af gamla och nya ord: att saken finnes.

Jag skall i morgon i akademien ha den äran att lemna ett läsligt exemplar af det lapprit hr kgl. sekr. haft den godheten att begära**).

5.

Stockholm den 8 Mars 1789.

Det skulle bedröfva mig om hr k. s. kunde misstänka för smicker, hvad jag sagt endast af mitt hjertas fullhet. Bland alla mina oskickligheter, är det icke den minsta, att ej kunna smickra. Men egde jag ock denna charmanta konst i all möjlig höjd, så var viss derpå, att den aktning jag hyser för en hederlig mans tänkesätt, skulle likaså mycket förbjuda mig att nyttja den mot hr k. s., som ypperligheten af dess förtjenster skulle göra den rent omöjlig.

Jag påminner mig blott ett enda ord i mitt förra bref, som skulle kunna misstydas till ett obehörigt lof. Då jag nämnt hr k. s. vår tids Skaldespillare, har min mening ej varit (den hade bort anses för falsk och förolämpande), som skulle alla öfriga svenska skalder förlorat sitt värde vid hr k. s:s; jag har endast velat erkänna det onekliga företräde hr k. s. för dem alla eger. Det är icke jag, som sätter denna spira i hr k. s:s händer; den var aldrig i mina: jag svär den blott min hyllning, och förenar min röst med allmänhetens och häfdernas. Det är icke af en snillebragd, men af tio års segrar på alla vitterhetens fält, som hr k. s. vunnit den. Men ock, så villigt jag går att erkänna en chef, så långt är jag skild från den slafviska försakelse, att förneka mig och mina

*) Skada, att detta är ett minnesfel!

**) Här underskrifver sig Kellgren "ödmjuke tjenare och beundrare".

medbröder all litterär existens, och att säga, hvad Raynal låter svenska nationen hafva sagt 1772: "*Sire! vous êtes tout, et nous ne sommes rien*". Ty vore än hr k. s:s förtjenst dubbelt större (och det ankommer allenast på dess helsa och egen vilja att den säkert en dag blifver det), så skall jag dock aldrig trifla, att ju auktorerne af Atis och Camilla, af Menniskans Elände, af Dagens Stunder, af poemet öfver Handeln, af Ode till Svenska Folket, böra, hvar och en till sin höjd, och hvar och en i sitt slag, behålla i alla tider ett utmärkt rum på svenska parnassen.

Uppriktigheten fordrar, att jag nämner ett ord om mig sjelf. Hr k. s. skall deraf finna, att jag icke är utan högmod. Jag sätter mig i förhållande af svenska vitterhetens Johannes döpare. Johannes var ingalunda en af de största profeterne, men hade den lyckan att vara den störstes förelöpare, och döpte med vatten i afvaktan på Den, som kom att döpa med eld. Det var Messias allena, som förstod sig på det dopet. Alla andra döpare skulle bränt fingrarne på försöket. Man var derföre nödsakad att återkomma till vattnet; och Johannes har fått den äran att i alla tider passera för en habil vattendöpare.

Tillåt mig att med stillatigande få lemna åt mina skrifter att refutera det beröm hr k. s. behagat tilldela mig. Såsom tillräcklig vederläggning för denna gången, sändes härmed oden öfver Förtviflan.

Jag har blottat mitt hjerta; jag har gjort min bekännelse på ära och samvete. Anse den för sådan, och var öfvertygad, att ingen kan med större beundran af hr k. s:s snille och med lifligare regrêt af dess vänskap förblifva etc.

6.

Den 8 Mars 1792.

Tack som en Voltaire, för denna dagens present! Man såg aldrig ett mera godt plaisanteri*). Förlåt, om jag säger det på mitt vanliga raka sätt. — Lenngren och jag äro nu båda af den tanken, att skurkens annons**) ej bör införas, utan lemnas honom tillbaka med tillsägelse, att, som det är ett tillmäle utan bevis, så kan det ej införas mer än alla andra assertioner af sådan natur. Rosenstein tillstyrkte ock i går denna utväg; och hr k. s. borde gilla den. Emellertid vore dock bäst, att ha några ord i promt beredskap, i fall han reusserade att få den införd i

*) Leopolds ryktbara stridskrift mot Thorild: "Den Nya Lagstiftningen i Snillets verld" m. m.

**) En tillkännagifvelse af Thorild, att "Straffsången" skulle utkomma i en ny och förökad upplaga.

Allehanda. Intet vore så nyttigt, som att nu strax, och innan någon generelare anstalt af kungen kan hinna vidtagas, få någon bjudande vink t. ex. från baron Armfelt genom moyen af polismästaren, — i fall ej *directe*, — som höll hr Pfeiffer*) till sin skyldighet. Ursäkta min slurfvighet, och må väl!

Mannen**) har lofvat skrifva ett litet juvenaliskt stycke, der han skall skicka oss alla åt helvete. — I afton skall jag skicka början af Recensionen***).

7.

Den 9 Mars 1792.

Om jag brustit i mitt löfte, att till i går aftons ha början färdig af recensionen: så tillräkna det min sjukdom, — förökad af det bref hr k. s. var god och sände mig i går morgons. Det intryck som det hos mig gjorde, ehuru det gladaste mitt hjerta på lång tid känt; surprisen, den djupaste känsla af tacksamhet, minnet af det förbigångna, af hvad jag felat och lidit, af gamla vänners kallsinnighet, — tusende känslor, lika oredigа jag här tecknar dem, försatte mig i ett tillstånd att hela dagen ej kunna företaga mig något göromål, ehuru lätt och mekaniskt det än vore. Min bäste vän! jag har inga ord att uttrycka min tacksamhet. Men om den öppnaste, renaste, förtroligaste vänskap af ett nära förtärdt hjerta, en snart slocknad själ, mer kan hafva något värde för hr k. s:s ögon: så eg den, så nyttja den, ifrån denna stund, med oinskränktaste rätt!

Det hedrande steget må ha verkan eller ej! Det är icke derefter, som jag mäter min förbindelse. — Rosenstein har visat mig brefvet†) till kungen. Det har smickrat mig på det högsta, att der se mitt namn och min sak förenta med hr k. s:s.

Förlåt mitt slarf. Jag längtar oändeligen att få omfamna min vän. Må väl — och älska mig alltid!

8.

(Utan datum.)

Jag skickar i ögonblicket till Lenngren. Om möjligt är, skall det skickade komma in till i morgon. I annat fall skall jag strax återsända

*) Dagligt Allehandas utgifvare.

**) Thorild.

***) Stockholms-Postens utförliga anmälan af den nyssnämnda Leopoldska skriften.

†) Uppsatt af Rosenstein? eller af Leopold sjelf?

det. Men, min bäste vän! låt oss då få det tillbaka i afton eller i morgon bittida, för att införa det om Fredag. Jag menar, att om Lördag börja vi med recensionen. Gud gifve blott, att mitt hufvud ej så alldeles vore förloradt!

Straffsångs-annoncen har surprenerat mig; men sjuk, instängd som jag är, för hvem skall jag beklaga mig? Hvad utväg har jag annan, än tåla? Kanske gör jag ock bäst deri. Det är till Tit., som allt vettigt, allt hederligt folk ropar: Tröttna ej! Ty visst är, att från denna stund, om tystnad började från vår sida, vore allt förloradt. Må väl! och älska mig så högt, som min erkänsla det skall söka förtjena!

9.

(Utan datum.)

Jag har här på mig ett förb—t manuskript för posten i morgon, som blott tillåter mig att som hastigast genomlöpa de benäget sända papperen, för att ej låta hr k. s:s bud vänta för länge. Hvad jag inhemtar, är, att hr k. s. iakttagit ett nytt tillfälle att visa mig vänskap. Efter de väsendtliga prof jag deraf förut erfarit, var detta mig icke oförväntadt. Jag önskar, att hr k. s. kunde läsa i mitt hjerta all min tacksamhet. Men äfven utan afseende derpå kan hr k. s. ej annat, än hafva en full tillfredsställelse af sjelfva sitt ädla förhållande häruti. — Jag har icke läst något blad af "Democritus"*); men man har sagt mig, att jag skall vara der antastad på nytt med mycken grofhet. — Min helsa har hela tiden varit usel. Gud gifve en bättre åt hr k. s., som så väl vet att använda den till vitterhetens och vänskapens fördelar! Om jag i morgon kan kräla ut, skall jag ha den äran att få muntligen fullfölja mitt svar.

Jag ser, att hr k. s. har bekymmer af saker, som inflyta i Extra-posten emot dess vilja och tänkesätt. Jag har gjort samma trista erfarenhet i fjorton års tid. — Till frågan, huruvida jag kunde misstycka att offentligen nämnas som auktor till sagan om Ljusets Fiender, har jag svårt att svara. I fall man i afsigt af något beröm skulle vilja anse mig som författare dertill, kan jag, i följd af den djupt inrotade auktorliga egenkärleken, icke finna mig stött deraf. — Med innerligaste högaktning och vänskap, och med ständigt förnyade skäl dertill, har jag äran att oupphörligen vara m. m.

Huru man ock i öfrigt må bedömma dessa bref — och visserligen får man vid dem ingalunda påminna sig t. ex. Goe-

*) En af de många — till största delen periodiska — pamfletter, som blefvo den Reuterholmska tryckfrihetens nästan enda frukt.

thes och Schillers, der både personförhållandet och sakförhållandet äro så omätligt mera storartade: den vigt för Sveriges litteratur-historia ega de i alla fall, att på det möjligast åskådliga vis måla beskaffenheten af Kellgrens och Leopolds vänskap. Tryter ännu något i taflans fullständighet, så möter oss det erforderliga tillägget i följande, i en flerfaldigt märkvärdig samling meddelade, bref ifrån

SCHRÖDERHEIM TILL GUSTAF III*).

1.

Stockholm den 23 April 1790.

— — Apollo gaf i går middag åt Olympen. Det låter som en fabel: men det verkliga är, att grefve Oxenstjerna**) öppnat sitt hus; det är monteradt efter hans värdighet och moyens. Det är alltför anständigt, både i anseende till bord, möbler och betjening; men ingen pretension till magnificence. Han är en glad värd, gör hedern af sitt hus utan all embarras för sig eller gäster. I går hade han bjudit af akademien gräddan och direktören***), Gyllenborg, Adlerbeth, Rosenstein, Kellgren, Leopold och Lehnberg. Societeten embellerades af brodern De Besche, statssekreterarne Franc och Carlsson, och värdens skjutne bror riddar St. Göran †). Jag placerade mig emellan Lehnberg och Leopold. Den förre hade uti sin konversation all gravité af akademiens gamla stock af oss Rosensteinianer. Den senare all smak och lätthet af hofvet, och den uppmuntrande tonen af stora verlden och protektören. Man lade komplimenter hvarftals med maten, och jalousien spillde då och då på begge delarne en knifsudd salt. Genierna voro redan förut bröder; och *in vino veritas;* man explicerade sig med mindre förbehåll under desserten. Jag hade önskat att kunna föra ett protokoll, och att sända E. M. det i stället för alla tröga ifrån regering, beredning m. m. Man slog vad om vädret; för att endast hålla bagateller å ömse sidor,

*) Schröderheims "Anteckningar", sidd. 249, 250, 253. Då det ofvan införda brefvet skrefs, var konungen i Finland.

**) Den bekante skalden och riksmarskalken.

***) Schröderheim sjelf.

†) Skaldens yngre broder Georg Ludvig, major, och svårt blesserad i det föregående årets fälttåg; erhöll 1790 svenska akademiens pris för en skrift om fältmarskalkarne Stenbock och Villars.

satte den ene upp Oden och den andre Birger Jarl. Man talte om Dalin och Tollstadius, gjorde tillämpningar till skalder och prester, och till slut, med många komplimenter, till sig sjelfva.

En annan scen var mera dramatisk. Dagligt Allehanda har i går Holthusens svar på Kellgrens kritik öfver "Slädpartiet"*). Termerna äro starka, och gå nära på både saken och personerna. Kellgren var ledsen — och kanske arg. Leopold, icke missnöjd med hans embarras; men döljde all satisfaktion, och tog det ädelmodiga beslut att uppmuntra och förklara. Jag fick sedan veta att Holthusen, som förblandat snillen och redaktörer, gjort Leopold en elak kompliment. En gemensam fiende och fara förenade dessa herrar, som äro gjorda att lysa hvar för sig. Deras entretien var dem emellan i tysthet; men man trodde sig af vridningar på nacken, af uppspända ögon och deklamerande näfvar kunna tro, att Holthusens undergång blef besluten, och en off- och defensiv allians i Herrans namn sluten emellan Gustaf Vasa och Oden. Leopold meddelte högt till Kellgren sin sista anmärkning, af detta innehåll:

"Jag bör likväl nämna en sak till Holthusens försvar, som herr kongl. sekreterarn ej haft tillfälle att känna. Herr kongl sekreterarn har ej assisterat vid lecturen hos kungen om aftnarne. Det är skada. Jag har flera gånger velat, men — ja, ja, jag förnyar väl mina propositioner. Jag har flera gånger hört Holthusen läsa der: han läser charmant sina burleska verser, — om det är vers annars; man hör tydligen att han vet hvad han vill säga, fast han icke kan säga det; och det är alltid något". — —

2.

Stockholm den 9 Mars 1792.

— — På baron Armfelts tillsägelse, låter jag nu förbjuda någon förnyad edition af Thorilds straffbalk emot de nerveuse poeterne. — — —

Att de båda medtäflarnes föreningsband var — om icke alltigenom, dock nästan alltigenom — långt mera författar-

---

*) Komedi på vers i tre akter. Författaren, kapten och hofman, synes äfven varit stundom upptagen i konungens vittra sällskapskrets. Ofvannämnda recension var en bland dem, hvilka Thorild, i sin "Kritik öfver Kritiker", anförde såsom prof af Kellgrens obillighet. Man bör, sade Thorild, få "göra vers äfven blott som en kavaljer"; och "då straffas måste, böra dertill utses, icke en kavaljers fel, utan en mästares". Det redan af oss (Del. V, sid. 22) omtalta sätt, hvarpå dervid hänvisades till Leopolds "Oden", kunde denne aldrig förgäta.

nes än personernes: det torde väl nu, efter dessa meddelanden, ej vidare kunna sättas i fråga. Den litterära sanningen af deras inbördes tillgifvenhet är man af ingenting berättigad att misstänka. Hammarsköld, i följd af Kellgrens djupare poetiska sinne benägen att hos honom anse någon verklig aktning för Leopolds skaldegåfvor omöjlig, sträfvar fåfängt att finna en tvetydighet i det ställe af Kellgrens Skrifter*), der Leopolds talent omtalas med beröm. Hvad skulle han då sagt, om han fått läsa de loford, med hvilka Kellgren, i de här anförda brefven, upphöjer sin fordne motståndare till en förenare af Propertii och Ovidii snille, till svenska vitterhetens Skaldespiller — ja, till dess ändtligen ankomne Messias, hvars förebådande Johannes Döpare han sjelf satte sin högsta ära i att vara? Skulle han velat beskylla sin äfven på karakterens vägnar högt vördade älskling, att i allt detta blott drifva skrymteri? Näppeligen. Men han glömde, så väl, att en ärlig beundran för Leopolds "goda vers" måste (omsider) sjelfnödvändigt framgå ur Kellgrens äldre smaklära, som ock, att dennas tillsist började förändring aldrig hann blifva mer än började. Säkert är dessutom, att äfven i annat fall, eller om Kellgren slutligen hade kunnat betrakta Leopolds författarskap ur en synpunkt ungefär lik vår egen, skulle han dock aldrig upphört att erkänna den berömde medbrodern för en vitter storhet, som i sitt slag var både glänsande och sann. — Deremot är uppenbart, att det språk, som egentligen kan kallas hjertats, i dessa skrifvelser föga låter höra sig. Det frambryter först i den (verkligen) vackra, der Kellgren tackar förbundsbrodern för det öppna och kraftiga biståndet mot Thorild; om än den jemväl här (och ända till slutet) bibehållne "hr k. s:en" gör ett störande intryck, och det just på det mest rörande stället. Svårligen kan nekas, att de föregående brefven esomoftast bära stämpeln af någonting alltförmycket sökt och utpyntadt. I allmänhet synas här båda två komma då först rigtigt i fart, när de klaga öfver sin ohelsa och sina motståndare.

---

*) Kellgrens Skrifter, Band 3, sid. 207 (i tredje upplagan).

Äfvenså finner man af Schröderheims berättelse till konungen om Oxenstjernas poetiska middagsmåltid, att de båda skalderne jemväl af vänner och akademiska medbröder ansågos "gjorda att lysa hvar för sig". Tillika visar sig der, i afseende på deras personliga ställning till konungen, den — föröfrigt ock medelst andra källor nogsamt kända — åtskillnad, att Leopold ögonskenligen framstår såsom den närmare eller egentlige gunstlingen, den daglige ledamoten af konungens enskilda umgängskrets. Är Schröderheims berättelse ord för ord tillförlitlig, så ser det nästan ut, som hade Leopold äfven låtit förnimma, huru det beroddde på hans "propositioner", att Kellgren skulle kunna bli hugnad med samma förmån. Innebar hans utlåtelse verkligen en sådan vink, så var det, upprigtigt sagdt, att ej mot Kellgren bete sig serdeles grannlaga; helst när han visste (eller borde veta), att dennes större enskilda aflägsenhet från Gustaf III hade sina grundorsaker i ett lynne, som älskade en beqväm enslighets behag, i en lutning åt mindre strängt monarkiska åsigter, och i en städse mera tilltagande sjuklighet. — Föröfrigt se vi, af det anförda stycket ur ett senare Schröderheims bref till konungen, att man till skydd mot Thorilds anfall verkligen tillgrep den utväg, hvilken Schröderheim sjelf tyckes ansett påkallad endast af de båda poeternes "nerveusa" tillstånd. Man begagnade sig dervid af honom såsom dåvarande hofkansler; och hans beredvillighet synes deraf, att åtgärden verkställdes redan dagen efter sedan Kellgren, i en öfverrumpling af sjukt lynne, hade i en skrifvelse till Leopold föreslagit den såsom "nyttig".

Bekännom derjemte: den åsigt, att de båda vittra storheterna voro "gjorda att lysa hvar för sig", så ofta de ej "förenades af någon gemensam fiende och fara", hystes företrädesvis af personer, som tillhörde Kellgrens närmaste dagliga omgifning. Ofördöljeligt är, att åtminstone hos en och annan af denna krets var tänkesättet i afseende på Leopold temligen grått. Serdeles framstående äro de prof deraf, som förete sig i de ej längesedan tryckta brefven från Järta till Höijer.

I berättelsen om Kellgrens död och begrafning förekommer t. ex. en så beskaffad yttring: "Oxenstjerna har lofvat att skrifva vers; Silfverstolpe både vers och prosa; Leopold vet förmodligen hut; Rosenstein skrifver hans lefverne. Allt detta bör bli godt". I en senare skrifvelse, daterad "Stockholm den 16 Oktober" (1798), då man der väntade drottning Fredrika Dorothea Wilhelminas ankomst, säges om en prolog, som af Leopold var författad till dess firande och skulle "till drottningens tjenst sättas på franska" af M:r de Chaux, hvilken dervid hade utbedt sig Järtas biträde: "Du kan ej föreställa dig, huru platt den är. Vi hafva skrattat oss förderfvade. I en litteral öfversättning låter den så högrasande, att man ej kan imaginera sig något värre. Den börjas med en chorus af Sveriges landskaper: "Lyftom opp *(rétroussons)* tacksamma händer i fröjden". Ett evinnerligt "lyftande" i hela första arian. - - - Jag hoppas, att mannen skall blifva litet utskrattad för denna platta produktion". Mången af våra läsare vet tvifvelsutan, att ett år senare, då Leopold hade i anledning af kronprinsen Gustafs födelse diktat sin ryktbara ode "Det slutande Århundradet", utgick deröfver, från samma häll och hand, en parodi, som kringflög landet i otaliga afskrifter. Att Järta kunde till Höijer skrifva så, som han skref, låter ana, att Höijer sjelf var mot Leopold stämd till en viss antipathi; och deri bedrager man sig icke. De, som med Höijer umgingos, förnummo den ofta utbryta. Den upphörde aldrig fullt; och det var den, med dess benägenhet att djupt nedsätta Leopold under Kellgren, som hos Höijers lärjunge Hammarsköld sedermera fortplantades till gränslös öfverdrift. — Man må likväl ej föreställa sig, att denna synpunkt, som hos Hammarsköld var endast ästhetisk, äfven var det hos Järta och Höijer. Den förres bevekelsegrunder voro i betydlig mån, och den senares i ej liten, mindre ästhetiska än politiska. Leopold hade aldrig svärmat för fransyska revolutionen och republiken. Ständigt en afgjord (ehuru liberal) royalist, dels i följd af sin varma personliga vänskap för Gustaf III, dels ock i kraft af ett förstånd, som hvarken af poetiska eller metaphysiska

bländsyner kunde bestickas, ansågs han af den tidens svenska demokrater för en vitterlekande slafsjäl, hvars fåfänga, framför äran att vara en "folkets man", föredrog hofgunst och de förnämas bifall. Med Kellgren deremot, fastän sjelf sammalunda bedömd af de "röda" i landet (Thorild, Enbom, Philipson m. fl.), förhöll det sig olika. Djupt harmsen och bedröfvad öfver utvecklingen af det stora skådespel, hvars begynnelse hade gifvit så glänsande löften, fortfor han dock att af utvecklingens fortsättning ännu hoppas åtskilligt, som tycktes i större mått, än Leopolds mera varsamma och skeptiska förväntan, öfverensstämma med Silfverstolparnes och öfverhufvud den Upsaliensiska såkallade "Juntans" förhoppningar. Om henne mera vid ett annat tillfälle. Här må blott erinras, att till bemälta Junta hörde så väl Järta, som Höijer; den sistnämnde var hennes utmärktaste litteratör, och gällde i allmänhet för hennes hufvudman. Visserligen ser man, både af de i sanning lärorika uppsatser*), i hvilka han för Silfverstolpes litteratur-tidning recenserade en mängd skrifter angående bemälta revolution, och af de nyligen**) offentliggjorda bref, dem han under sin utomlandsresa 1798—1802 skref till friherrinnan (slutligen ärkebiskopinnan) v. Rosenstein, att han sjelf icke var — eller, om någonsin, blott flygtigt hade varit — hvad han på skämt ej sällan kallade sig, en "jakobin"; om än flertalet af nämnda sällskaps medlemmar ej derigenom hindrades att åtminstone härutinnan öfverträffa sin mästare. Men ehuru snart han — såsom hans bref ådagalägga — lärde sig att "förakta" fransmännen och inse, att af alla Europas nationer ingen duger till republik så litet som denna, fasthöll han dock länge i sin förkärlek en tankbild af republikansk statsförfattning, såsom ett önskvärdt syftemål, hvars slutliga (fastän sena) uppnående af Europas folk skulle bli en indirekt följd och vinst af fransmännens galenskaper. Att Kellgrens tänkesätt starkt lutade åt någonting dy-

*) De finnas införda i fjerde bandet af hans samlade skrifter.
**) I de redan tillförne omnämnda "Karakteristikerna".

likt, förråder t. ex. hans "Philosoph på Landsvägen" *) och mycket annat, — serdeles när man förstår att läsa äfven "det hvita mellan raderne"; och detta skulle, naturligtvis, göra honom desto högre uppskattad af hela det parti, som egde — eller trodde sig ega — en Höijer, en Järta till målsmän.

Tilläggom: under den senare hälften af sin lefnad hördes alltid den sistnämnde, så i vittert afseende som i politiskt, göra fullkomlig rättvisa — kanske till och med något deröfver — åt Leopolds snille och hela personlighet. Att tillkännagifva detta, är en skyldig gärd både åt Järtas och åt Leopolds minne.

I alla fall anse vi, för vår del, den nu anmärkta skiljaktigheten mellan Kellgrens och Leopolds öfvertygelser ingalunda hafva varit så stor, att den skulle, vid förlängning af Kellgrens lefnadslopp, kunnat hämma eller störa den kort före dess afbrott ögonskenligt började utbildningen af deras vexelförhållande till en i hvarje hänsigt fullständig vänskap. Att det såsom en sådan framställde sig för Leopolds hågkomst i hans ålderdom, är lätt begripligt. Derför målade han då, så ofta talet bragtes på Kellgren, den store medtäflarens bild ej mindre med hjertats rörelse, än med "snillets och smakens" beundran.

IV.

Kellgrens författare-verksamhet var, såsom bekant är, tvåfaldig: granskarens och skaldens. Det är egentligen i senare afseendet, som han qvarlefver hos efterverlden; — serdeles genom några toner, som framklingade mot slutet af hans korta lefnad. Likväl var det länge just i förra afseendet, som han utöfvade det kraftigaste inflytandet på sin samtids smak och allmänna sinnesodling. Vid en slutlig öfversigt af hans författarskap torde fördenskull vara lämpligast att först taga i betraktande hans ställning på detta fält: der han, i mången hänsyn, blef för nationens bildning ganska mycket; om ock enkom

*) Jemte de "Strödda Reflexioner", som utgöra dess fortsättning.

för dess vitterhet föga något mera, än en qvickare och roligare fortsättare af de äldre Dalinska smaklärarnes bemödanden. Och då detta tidigare skifte af hans bana utmärker sig fastmera genom en kritik, hvars negativa och diminutiva beskaffenhet var ett arf ifrån de närmaste mönstren, än genom en poesi, hvars tvifvelsutan ganska positiva skaplynne först längre fram kom till rigtigt genombrott och utbrott: så ligger i sakens natur, att det förra tidskiftet öfverhufvud företer hans svagare sida, och att den starkare, den förmånligare sidan först under det senare framstiger med full omisskännlighet.

Men i sakens natur ligger äfven, att den Kellgrenska Stockholms-Posten är till alla delar ett af de litterära föremål, hvilkas rättmätiga uppskattning allramest förutsätter en förmåga att förflytta sig tillbaka in i deras samtid, eller en fullklar insigt af den tidens samtliga bildningsförhållanden. Bortser man från helbilden af dessa, och utgår man omedelbart från en tillämpning af nutidens fordringar eller önskningar: så känner man sig, vid en genombläddring af den ursprungliga Stockholms-Postens årgångar, och om man der undantager ett och annat skaldestycke af förtjenst, visserligen frestad att med någon förundran efterräkna, huru ofta väl dessa årgångar verkligen röja, att i spetsen stod en ande af högre egenskaper än en qvick bel-esprit, med lifligt nit för voltairisk upplysning, vårdadt språk och rigtig versbyggnad. Slik förundran minskas då ej heller stort genom det medgifvande, att detta nit tager sig ut bäst, så ofta det upplågar af en fosterlandsälskande ifran; ty man önskar i alla fall, att det "sunda förnuft", för hvilket så många kritiska härnadståg anställdes och så många satiriska lusteldar afbrändes, hade med sin prisade sundhet förenat litet mera djup, höjd och vidd. — Vi drista hoppas, att den teckning af förevarande tidnings karakter, som gafs i vår framställning af Thorilds strid mot Kellgren*), ej med fog kan sägas vara gjord ur synpunkten af någon godtycklig och obillig uppfattning. Sannt

*) "Sv. Siare och Skalder", Del. IV, sidd. 109—139.

är dock, att också der har uppmärksamheten blifvit fästad mindre utförligt vid förtjensterna än vid bristerna*). Men detta var der en oundviklig nödvändighet; emedan just dessa lyten samfäldt innebära den objektiva förklaringsgrunden både till Thorilds polemiska uppträdande och till hela sättet deraf.

Hufvudsumman af Thorilds beskyllningar kommer ock att alltid qvarstå såsom ovederlagd. Fåfängt skulle man neka, att den kritik, som herrskade i denna ryktbara tidning, var — i det längsta — till sitt omdöme nog mycket snäf, till sin halt nog litet inträngande i tingens inre väsende; att den både tadlade och prisade utan gräns, men i båda fallen med större afseende på stil, vers, rim, än på sak och sammansättning; att den vid utdelandet af beröm plägade nöja sig med några allmänna ordblomster, men deremot nästan aldrig försummade något tillfälle att med synnerlig gamman specificera sitt klander. Uppenbart är, att den gerna, och med njutning (ofta äfven med nog lättfunnen satir), begabbade och intill benen hudflängde arma småförfattare, till största delen menlösa tillfällighetsrimmare utan ringaste anspråk på vitter ära; men ogerna — eller åtminstone blott sällan, fåordigt och vanligtvis endast med komplimenter — vidrörde sådana skriftställare, hvilkas upphöjdare plats i snillets verld tycktes kräfva en mera redbar begrundning af både saken och personen. Kellgrens fiender sågo i allt detta, å ena sidan ett kitsligt öfvermod, å andra sidan partisinne, skråanda och feg försigtighet. Ofelbarheten och allmakten kunde nemligen (sade de) i tre fall äfventyras: antingen man råkade mot förmodan stöta på och uppreta en oväntad vederlike (såsom kort efter Stockholms-Postens början skedde med den nyss på skaldebanan framstigne Leopold, som då gissiades af Kellgren för bombast och phebuseri); eller ock antasta någon af dessa få jättebåla svärmare, dessa regeltrotsande snillen utan hejd, som, oaktadt alla sina brott mot den "allmänt godkända

*) Man uraktlåte likväl icke, att dervid erinra sig äfven teckningens fortsättning, eller skildringen af den senare Kellgrenska Stockholms-Posten, sidd. 271—295.

smaken" eller den "erkända skaldekonsten" *), dock af nationens flertal omfattades med hänryckning; eller ock säga en ovarsam sanning åt de medbröder, hvilka, såsom redan befinnande sig i häfdvunnen besittning af den klassiska lagerns krans, kunde anse sina verk upphöjda öfver all vidare kritisk mönstring. Också var verkligen skenet emot honom, när ovännerne med skäl funno anmärkningsvärdt, att Sveriges förnämsta kritiska tidningsblad egnade trägen uppmärksamhet åt t. ex. den enfaldige Malmöhandelsmannen Bager, som der framhölls till ideligen förnyade spelöjen, och öfverhufvud ej försmådde att ur de aflägsnaste landsorts-vrår framdraga förbrytare i vers och prosa, som väl aldrig drömt om något rykte i vitterhetens häfder; men deremot gick omkring t. ex. en Lidner ungefär liksom på strumpлästen eller kring glödheta kol, — knappt ens nämnande honom; och i allmänhet öfver just sjelfva dignitärerne bland dåtidens vitterhetsmän iakttog en tystnad, som, när den bröts, ändock sällan lät förnimma något annat än ett i förbigående kastadt större eller mindre antal loford. Säkerligen gjorde man Kellgren helt och hållet orätt, när man förebrådde honom partiskhet och feghet, äfvensom när man misstänkte honom för afund; mera förtjent var beskyllningen dels för en böjelse att öfver höfvan sysselsätta sin kritiska lagskipning med småförfattare och småverk, dels för en viss undfallenhet mot såkallade "konsiderationer", när föremålen voro af den art eller kommo från det håll, som t. ex. Gyllenborgs hjeltedikt "Tåget öfver Bält" eller Leopolds tragedi "Oden". Väl hade man, billigtvis, i senare hänseendet bort med någon skonsamhet ihågkomma, hvilka egna svårigheter det innebär att med fullkomlig oveld recensera vänners arbeten; och hvad Lidner beträffar, till hvilken han visserligen stod i förhållande af hvarken vänskap eller ovänskap, så hade man bort finna troligt, att han mot en skald, som på samma gång var ett så stort snille och en så ömklig menniska, helt enkelt ej nändes offentligen yttra, hvad hans

*) Uttryck af Kellgren, i sitt första utlåtande öfver Thorilds "Passioner". Se "Sv. Siare och Skalder" Del. IV, sid. 159.

smak egde att invända vid denna olyckliga varelses poetiska själsutgjutelser. — Såsom en nödvändig följd af allt detta kunde mellertid ej uteblifva, att det, som genom en så beskaffad kritik mest blef bevakadt och gynnadt, var — om än alldeles emot Kellgrens egen vilja — en täck, men enformig och entonig felfrihet. Huru småaktig denna felfrihets-lära var, och på hvilka svaga fötter hon sjelf stod, blottar sig tillfyllest i den af oss tillförne*) beskrifna fejden mellan Kellgren och Leopold**). Utan tvifvel gjorde hon, längre fram, betydliga framsteg i syftningen åt uppfyllandet af positivare fordringar, än af de logiska, rhetoriska, prosodiska (sammanhang för tanken, språkrigtighet, uttryckens städning, ädelhet, lyftning, rim och rimledighet m. m.). Men tidig ohelsa och död hämmade, såsom vi sett, fullkomnandet af denna berömliga sträfvan. Ända till slutet bibehöll sig derföre ett och annat drag af hennes kynne från de år, då Voltaire var hennes Apollo; då, närmast honom, Pope och Locke voro i hennes ögon jordens yppersta snillen; då hon hos Shakspeare fann "yrsla", och hos Milton ofta, i stället för "skaldens ton", något som "mera liknar skrålet af en full på gatan"***); då hon betraktade "orim" och "orimlighet" ungefär såsom liktydingar, och öfver begge afkunnade samma dödsdom, förklarande rimmet för "smakens broder"†), d. v. s. en rentaf oskiljaktig egenskap från hvarje modernt — och en-

*) "Sv. Siare och Skalder", Del. IV, sidd. 131—139.

**) Då det, i sjelfva inledningen till den förres anmälan af den senares kronprins-ode, bland annat heter: "Läsaren bör kunna begripa, hvad skalden säger. Begriper skalden det icke sjelf, så förtjenar han ej mer det namnet. Det är intet poesi; utan prosa, som löper rasande. Pope och förnuftet hafva afsagt denna dom" — — så påminner oss detta (äfvensom ungefär hela den följande granskningen) ovillkorligt om det urgamla utropet: "intet nytt sker under solen"! Leopold agas nemligen här af Kellgren för alldeles detsamma, för hvilket sedermera, i sin ordning, de såkallade phosphoristerne (eller jag och mina ungdomsvänner) agades af Leopold.

***) Se poemerna "Nytt Försök till Orimmad Vers" och "Man eger ej snille för det man är galen".

†) Så i den förra af de nyssnämnda satirdikterna.

kom från hvarje svenskt*) — poem, som vill gälla för fullgodt; då hon syntes, både i vitter granskning och i vitter skapelse, lägga en hufvudvigt på satiren, epigrammet, parodien; och så företrädesvis älska det lekande, det nätta, det behagligt flygtiga, att i smaklärarens egna sånger äfven sjelfva lyriken, ja sjelfva erotiken förmärktes oftare och sannare tala deras tungomål, än den egentliga känslans och lidelsens.

Vi skulle storligen misstaga oss, om ej det väsendtliga af de anklagelser, som af Thorild och de med honom liktänkande**) rigtades mot Stockholms-Postens sätt att vara svenska vitterhetens högsta domstol, är i det nu anförda med temlig fullständighet sammanställdt; ehuru med de förmildringar och afdrag, under hvilka det, såsom vi förmoda, kommer att bekräftas af en opartisk efterverld. Hvad vidare skulle om denna öfverdomstols lyten kunna bifogas mera för vår egen räkning, har längesedan, i våra skildringar af Thorilds bragder och öden, blifvit på sina behöriga ställen utsagdt. Oss likväl, som kunna i lugnt afstånd betrakta, ej mindre dessa strider, än alla de omständigheter med hvilka de stodo i sammanhang, åligger en desto heligare skyldighet att här tillbörligt ihågkomma, huru mycket hvarje märkvärdig tidsföreteelse är en fortgående utvecklingskedjas nödvändiga länk, och huru mycket denna egenskap bör, för hvarje rättvist omdöme, lända den Kellgrenska Stockholms-Posten till godo. Vare det således från oss fjerran, att neka den flerfaldiga verkligheten af denna tidskrifts värde och nytta. Den var icke blott (hvad äfven Thorild erkände) qvick, underhållande, sällskapsrolig. Den verkade, först och främst, till nationens afvänjande från den då nyss upphörda partitidens råa och vilda kannstöperi; till införande af en bättre ton i den publicistiska verlden, — om hvilken vid Kellgrens uppträdande gällde, hvad han yttrar i en anmärkning till sin

*) Om den uttryckliga försäkran, att "svenskan till sin skaldkonst behöfver rimmen, ty annars blir den prosa" ("Sv. Siare och Skalder", Del. IV, sid. 172), ha vi redan haft tillfälle att påminna.

**) Hvaribland, i begynnelsen, till en stor del äfven Leopold.

saga om "Smeden och Bagaren", att "våra dagblad voro då i sanning föga annat, än dagpasquiller"; till det allmänna vettets förfining, hvarvid tvifvelsutan första steget var den känsla af medborgerlig anständighet, som med afsky bortvände sig från låga och plumpa personangrepp; till svenska konstsinnets upplyftning ur den nästan otroliga smaklöshet, som för både författarnes och läsarnes flertal var gemensam, och hvari den nyssförflutna tidsålderns riksdagslitteratur hade en lejonpart; till aktningsfullare föreställningar om vitterheten såsom samhällselement och moralisk bildningskraft; till mången dårskaps näpsande och hämmande (särdeles genom löjets vapen); till stäfjandet af månget ihåligt och sanslöst svärmeri, — om än, tyvärr! stundom dermed äfven den äktare, den djuphaltigare enthusiasmen förblandades; till spridning af ett både sakkunnigare och mera belefvadt sätt att recensera, än det eljest och dittills gemenliga; till det allmänna omdömets upplysning i flerahanda ästhetiska ämnen, såsom t. ex. i artikeln "Dramatik", som väl ock fick sin andel af Thorilds klander, men ingalunda är oförtjent af Stenhammars beröm för "upplysande anmärkningar öfver theaterns ändamål och inrättning", för "grundade omdömen om de uppförda styckenas värde och de spelandes skicklighet", korteligen, för kraftig inflytelse på den unga svenska skådeplatsens förädling och på bildandet af en sannskyldig åskådarpublik; ändtligen och synnerligen, sist liksom först, till språkets och versens förkofran i städning, egentlighet, lenhet, välklang. Kellgrens verksamhet, i så månget afseende en förhöjd fortsättning af Dalins, skulle i detta varit en fullkomnad, om han ej länge hade behandlat modersmålet vida mindre varsamt för inblandning af fransyska vändningar, ord och ordställningar. Sjelf blef han dock slutligen derpå uppmärksam; och ansåg då en renare och större vinst kunna hämtas från de med Svenskan närbeslägtade språk, som äro våra skandinaviska och germaniska grannars. Härvid gaf han nu företrädet åt Danskan: hvilken han, under de sista åren af sin lefnad, högligen älskade. — Lätt är att afgöra, huru mycket mer denna tidskrift hade

kunnat gagna, så framt i allmänhet ett större, ett högre sätt att se, och i särskild hänsigt en klarare uppfattning af snille, smak, vitterhet, skaldekonst, hade tidigare och fullständigare infunnit sig: med sitt beviljande af en rymligare fantasiens frihet, med sitt bemödande att rikta vårt skriftspråk dels ur inhemska, dels ur befryndade källor o. s. v. Icke dessmindre — hvilken kunnig och billig tvekar erkänna, att i Kellgrens uppsatser och tal framsticker oftare, än i Dalins, och framförallt på bestämdare vis, ett positivare betraktelsesätt? Så förnimmer man, i de förra, satser sådana som dessa: att "skalden, i motsats till philosophen, har till föremål mer att röra och måla, än upplysa och beskrifva", att han, emedan han "ser allting blott i förhållande till menniskan, till hennes sinnlighet, till hennes lidelser", och således verkar "endast inom inbillningen och känslan", har rätt att alltid "välja det uttryck, som är det lifligaste för sinnet och det behagligaste för örat, om det ock ej alltid blifver det sannaste för förståndet"; att han, "tänd af alstringsbegäret, jagad af nya påträngande känslor att med hastiga steg genomstörta sitt ämne, får skapa uttryck, som, föraktande den omständliga sanningens tröga, analytiska gång, men lyckliga för denna lifligare känslokraft, med sin sjelfsvåldigare ordfogning, sin tillfälliga (?) nummer skulle i andra fall, granskade af tänkarens öga, sakna både tydlighet, precision, renhet och framförallt noghet"; att "det gifves ett allmänt fult, ett allestädes att förkasta, — men att till och med all skönhet i naturen upphör att vara skön, då den flyttas ur sitt rum"; att "allt fullkomligt blifver fel, då det nyttjas i falsk ordning, eller motsäger sitt ändamål". Och i sammanhang dermed utropar han: "Hvarföre frågar man ej naturen? Af dess oräkneliga alster har det ena mera skönhet och fullkomlighet än det andra; men allt är skönt i sitt förhållande, allt fullkomligt i sitt ändamål. Rosen eger ej granens höjd, icke heller granen blommans behag. Hvilken vågar ni väl fördömma"? — Dylika yttranden, af hvilka de sist anförda uttalades i betraktelserna öfver en "uteslutande smak", öfverensstämma tvifvelsutan på det nogaste med den grundlag:

"allt bör dömmas efter sin art och hvarje verk efter sin afsigt", hvars uraktlåtande dock blef honom af Thorild så bittert förekastadt. Förmodligen tyckte Thorild, i fall han hade bemärkt dem, att de ändock alltför litet öfvergingo från theori till praxis. Likväl var det just en förmälning af skaldeinstinkt med sålunda utvidgad theori, som gjorde, att Kellgren (såsom vi sett) kunde slutligen intränga längre, än dittills någon af hans vittra fosterbröder, både i begreppet af en andaktspoesi, sådan som Klopstocks, och i begreppet af en dryckespoesi, sådan som Bellmans.

Visserligen var således Stockholms-Posten, efter dylika erkännanden och uppnådda insigter, på rak väg att väsendtligt förändra månget af sitt första skaplynnes grunddrag. Blef likafullt ingen rigtigt afgjord omvändning af det hela synbar, äfven under de allrasista åren af hufvudmannens lif: så bör sådant väl närmast tillskrifvas den omständighet, att denne, under just dessa år högst sjuklig, sparade sina kraftigare stunder åt sin sångmös kallelser, åt sina skrifters anordning för utgifvande efter hans död, och således då i möjligaste måtto undandrog sig från omedelbar befattning med den kritiska lagskipning, hvars svärd han nu lät med-redaktören och andra vänner föra bäst de förmådde. Häraf följde mellertid, att allmänhetens vittra omdöme försoffades i en vid den äldre Stockholms-Postens maktord hvilande dvala; förlåtlig, när sjelfve de utmärktare af den tidens författare, genom dessa — oftast ganska väl sagda, men ej sällan ganska flackt tänkta — orakelspråk, alltmera bestyrktes i sina likartade (eller från samma håll hämtade) föreställningar. Ännu vid adertonde århundradets slut kunde den allbeprisade Gyllenborg, i företalet till sin lärodikt "om Skaldekonsten", uppställa denna definition: "Skaldekonsten är ett efter någon viss cadence afmätt språk, behagligt för örat och instämmande med ämnet, som under berättelser, beskrifningar eller samtal, med lifliga uttryck, jemte bilder och liknelser, föreställes". En definition, onekligt sämre än den allförhånade Liljestråles, som i företalet till sitt allmänt utskrat-

tade Fidei-Commiss"*) hade utlåtit sig: "Hon är passionens och imaginationens eldade tungomål, utfördt i de tanken enklast och naturligast bildande ord, afmätta i en viss behaglig nummer, hvars upprinnelse är menniskans medfödda lust för harmoniskt ljud. Hennes syftemål är, att, då hon kort och klart afbildar den vackra naturen, tala till både förstånd och hjerta, för att anbringa sanna och sunda tankar. Men att väl utföra detta, dertill fordras den goda smaken; som är: en själens invärtes förmåga att fatta nöje af det vackra i naturen eller konsten". Troligt är att Kellgren, om han egt tillfälle att jemföra dessa definitioner, skulle funnit sig mest belåten med den senare; hvilken ock, i sjelfva verket, betecknar just höjden af hela detta tidehvarfs theoretiskt-ästhetiska åsigt. Också skönjes visserligen i fortsättningen af det från Gyllenborg anförda stället, att han satte skaldekonstens hufvudegenskap i någonting, som ej hade fått rum inom definitionen, — nemligen i att vara ett "gudaspråk", som, genom sin på samma gång musikaliska och målande förmåga, är enkom gjordt för de högsta känslor, tankar och föremål. Men till någon egentlig begreppsfattning af den djupare åsigt, som här framglimtar, kom lika litet han, som någon annan af de svenska vitterhetsmännen före 1810. Öfverhufvud kan sägas, att ända dittills var den Kellgrenska Stockholms-Postens äldre sätt att se och dömma, med det tilllägg af en viss eklekticism i smak, som utbildade sig under de senare åren af dess bana, något så i vår vitterhet stadfästadt, att äfven de förnämste af dessa män aldrig mäktade fullt lösarbeta sig derur; icke ens Leopold sjelf, ehuru han alltid till Kellgren qvarhöll en någorlunda oberoende ställning. De skulle derföre blifvit oss temligen onjutbara, om ej skaldesnillets ingifvelser hade ändock mångengång upplyftat dem till en ståndpunkt, högre än deras egen reflexions.

Lyktande våra betraktelser öfver Kellgrens ryktbara tidningsblad, böra vi till godt slut påminna om tvenne dess aktnings-

*) "Fidei-Commiss till min son Ingemund": en lärodikt, öfver hvilken man i Gustaf III:s tidehvarf gjorde sig särdeles lustig.

värda sedliga egenskaper, hvilka vi redan förr haft anledningar att omnämna med loford. Den ena är den personliga liberalitet, hvarmed han der alltid från sjelfve Thorild upptog insända artiklar, och lät trycka dem utan att beledsaga deras text med polemiska anmärkningar. Den andra är den förening af redlig fosterlandskärlek och medborgerlig frisinnighet, som, under de sexton åren af hans tidningsbefattning, mer och mer kraftigt utvecklade sig och modigt framträdde. Mången torde tycka mig här påstå en förunderlig vågsats. Ty långt mera allmänt, än den visserligen till en stor del rättmätiga beskyllningen för "vitter ensidighet", har nutiden rigtat mot Kellgren och hans tidning en annan förebråelse: tillvitelsen för nog mycken "vitter royalism". Väl är denna tillvitelse allsicke ny: framkastad redan af Thorild, fortsattes den af hans anhängare med bitter häftighet. Men häri förvillades Thorild af stridshettan. Bland alla de svenska litteratörer och skalder, som omgåfvo Gustaf III:s thron, var Kellgren, i sitt personliga förhållande till konungen, den sjelfständigaste. Men då man för öfverdrift fördömmer Stockholms-Postens panegyriska ton om och till denne monark, uraktlåter man att besinna åtskilligt, som dock ej borde så alldeles lätt kunna glömmas. Först: nationen befann sig länge, helt uppriktigt och i det närmaste allmänt, öfvermåttan väl under Gustaf III:s spira; och det — utom af andra orsaker — äfven af liknande skäl, som flertalet i Rom ypperligt trifdes under Augusti välde. Liksom der, var man jemväl här trött på senater, comitier, folk-tribuner, diktatoriska consuler, partikrig och proskriptioner. Hvar tid har sitt tycke. Det gifves perioder, då nationerna tröttna vid att styras af konungar; det gifves andra, då de tröttna vid att styras af fribussar*). Sådana omskiften hafva ofta timat; och öfvermodiga dagbladsskrifvare, den förbryllade menighetens på samma gång precepto-

*) Dalin har föreslagit denna svenska benämning på hvad man sedermera kallat "liberale", — "patrioter", o. s. v. Eget nog, hette två dylika "nationens män", mäktiga och ryktbara under tiden näst före Gustaf III:s revolution, Peter Dryg och Jöns Rase.

rer och hofmän, saknas, i de nyare staterna, aldrig att påskynda eller prisa dem. För det andra: hos Kellgren är skaldesinnets värma öfverallt märkbar, äfven i hans prosa, — ofta genom blixtar och flammor, som kanske ej tillhöra prosans betänksamma jemnmått; man bör då finna naturligt, att den i hans vers uttryckte sig ännu mera hel och het. Träffande har han sjelf*) sagt i afseende härpå: "Icke allt öfverdrifvet beröm är smicker. Känslans, passionens, enthusiasmens språk är ofta falskt, men aldrig förställdt. En älskare, som försäkrar en småtäck flicka, att hon är en gudinna i skönhet och behag; en af tacksamhet hänryckt undersåte, som jemför sin konung med Titus och Antoninus, skulle han än ehuru mycket vara under dem i förtjenst, — gifva båda ett beröm, kanske falskt, kanske för alla andra löjligt, men som är sannt i deras känsla: följakteligen ej smicker". För det tredje: angående det tillåtliga, ja erforderliga höjdmåttet af panegyrisk stil, hade den tidens snillen, som också häruti troget följde Romares och Fransmäns klassiska föredömen, inrymt i sin vitterhetslära ett eget, mera betänkligt än välbetänkt kapitel. Kellgren gifver oss, ej utan persifflering, men med ärlig tro att saken ej kunde vara annorlunda, dess summariska innehåll på detta ställe**): "Det är icke oder, prologer m. m. som förderfva en god konung, om han eger det minsta af erfarenhet och förstånd. Han vet då, att i dylika skrifter frågan är, icke: hvad är sannt? utan: huru en sanning eller osanning vackrast säges? Tillika vet allmänheten, att en enda grad beröm i vanlig prosa, är svarande mot två i vältalighet, fyra i poesi och åtminstone åtta i oder". Ja, han yttrar några sidor förut***): "En poet kan vara skyldig att berömma sin konungs gerningar, men icke att gilla dem". Ögonskenligen är i det anförda en blandning af allvar och satir; något deraf är dock i alla fall allvar. Det förstås, att vi, från vår synpunkt, deremot högligen protestera. Men vill man

*) "Samlade Skrifter", B. III, sidd. 209, 210 (tredje upplagan).
**) B III, sid. 227.
***) Sid. 209.

ej rentaf misskänna karakteren eller menniskovärdet hos de ädlaste af dåtidens lofprisande författare, så bör man ej sällan erinra sig om mycket af hvad vi nu kalla öfverdrift eller alltför bål tillskärning, att det föreskrefs kategoriskt af den tidens rhetorik och poetik, såsom — enligt då gällande smak — en för loftalet, oden, prologen m. m. oundgänglig figur.

Egentligen politiserade Stockholms-Posten icke alls, i ordets vanliga mening. Den hade redan i sin prospekt, uttryckligen, frånsagt sig all dylik afsigt. "I detta blad erhöll den lätta, qvicka, med sällskapslifvet närmast sammanhängande, litterära både produktionen och granskningen först ett eget fält". Så Geijer*), med rätta: sådant var denna under riksdagen 1778 började tidskrifts allmänna syfte; och utom detta dess egendomliga fält syntes den ej vilja gå. Men den gick — omsider åtminstone — i sjelfva verket längre; och dymedelst ombesörjde den jemväl det politiska interesset, om än på ett för blotta ytans betraktare mindre i ögonen fallande vis. Hos Kellgren utvecklade sig nemligen, under tilltagande ålder, en stor allvarlighet, som låg innerst i hans manliga själ; och i samma stigande mån uppfattade han betydelsen af begreppet medborgerligt vett, samt gjorde — såsom publicist — till sin pligt, att deruti undervisa. Af hans publicistiska sträfvan är numera det minnesvärdaste just det, som tillhör och uttrycker denna syftning. Han saknade dervid ej mod att säga sin allmänhet de bittraste sanningar: utan bekymmer, om denna allmänhet var den lägre och såkallade "stora", eller sjelfva den högre, ja till och med den högsta. Huru föga han smickrade den förra, bevisa uppsatser, sådana, som den "Om allmänhetens domsrätt i vittra mål", eller den "Om orsaken till den ringa afsättning, som böcker ega i vårt land"**); öfverhufvud hans på så många ställen eftertryckligt uttalade *spernere vulgus* (i hans egen

*) "Gustavianska Papperen", Del. II, sid 193.

**) En strängare karakteristik öfver svenska allmänheten och nationen, än den som förekommer i denna lilla afhandling, torde hvarken hos någon in- eller utländsk författare stå att upptäcka.

tolkning: "förakt för all pöbeldom"). Hvad i sjelfva verket alla dugtiga män varit — äfven då de inbillat sig vara demokrater — det var i grunden också Kellgren: en **aristokratisk** natur. Men huru litet han bäfvade jemväl för den senare allmänheten, den förnäma, intyga hans mot Swedenborgianismen, magnetismen, andebesvärjeriet o. s. v. rigtade angrepp. Ett drag af klandervärdt lättsinne var — det måste medgifvas — att om och mot Swedenborg sjelf tillåta sig en så oanständigt skymfande ton, utan ringaste kännedom af hans skrifter. Jag hänvisar till siarens af mig målade sanna — ehuru ännu ofullständiga — bild, som väl torde hädanefter, mer än tillräckligt, motväga den Kellgrensk-Rosensteinska karikaturen; och sedan nu äfven hela skaror af engelska och amerikanska vetenskapsmän uppträdt med bevisningar att han är ett bland jordens största snillen, tyckas ändtligen jemväl hans landsmän börja eftersinna, om han ej tilläfventyrs bör räknas för en af Sveriges yppersta äror. Men man bör veta, att personer, som hyllade det Nya Jerusalems lära och profet utan att sjelfve känna dem särdeles mycket grundligare än Kellgren, hade i den tid, hvarom här talas, af oäkta Swedenborgianism, oäkta Mesmerism och några andra beståndsdelar sammanrört en art missfosterlig mystik, med hvilken ej var så alldeles att narras. Den egde flere af sina varmaste anhängare bland landets stora; den täljde bland sina vänner konstläraren Ehrensvärd och statsmannen Höpken; den beskyddades i några år, med uppmuntrande gunst, af — konungen sjelf. Deraf den häftiga ifver, som i skaldestycket "Man eger ej snille för det man är galen" sammanbinder hatet mot detta mystiska svärmeri med hatet mot det vittra. Sitt objektiva värde har nyssnämnda stycke, jemte bihanget af dess fordom så imponerande "Anmärkningar"*), i följd af innehållets talrika grundheter och flackheter längesedan

*) Att dessa äro författade af Rosenstein, sades alltifrån deras första framträde. På sin ståndpunkt, ega de stor både förnuftighet och qvickhet; men sjelfva ståndpunkten. och de vid dess försvar ådagalagde kunskaperna, äro nog mycket hvad Thorild kallade en "småmästares".

förlorat; sitt subjektiva, eller värdet af brinnande sanningsnit och fosterlandskärlek, skall det alltid bibehålla. I slutet af detta qväde vänder skalden sig rakt till konungen, med en ordentlig förmaning, och med utrop, som visst ej kan kallas smickrande:

> "Förlåt mig sanningen, min kung! Förlåt den dygd,
> Som häfver skaldens bröst, som lyfter fria själar,
> Som, eldad för ditt lof, skall se med lika blygd
> Din spira sträckas ut till dårar, som till trälar!"

Obekant är, huruvida han, med denna sin stridssång *pro Sensu Communi*, äfvensom i allmänhet med sina tillförne*) af mig skildrade fejder derför, lyckades att på konungen inverka. Men skönjeligt bör vara så väl af detta poem, som af det förrbemälta allegoriska qvädet "Dälden", huru litet han, när det gällde att uttala en öfvertygelse, skydde för någon möjlighet af konungens misshag. Väl hade i alla fall Gustaf III förmycket hufvud att ej omsider få ögonen öppna för halten af de (till en del dock med honom och riket välmenande) charlataners visthet, hvilken deremot fann en desto tacksammare jordmån hos hertig Carl, — en godmodig själ, danad för ett ständigt omyndighetstillstånd. Men Kellgrens ädla dristighet är och förblifver, icke destomindre, lika hedrande.

Också är det den medborgerliga syftningens ingifvelser, som framalstrat de både till innehåll och form egendomligaste af de uppsatser, hvilka han velat för efterverlden bevara genom upptagandet bland sina "Prosaiska Skrifter". Från denna källa härflyter det stora, det sannt klassiska värdet i "Philosophen på Landsvägen" och i de "Strödda Reflexioner", som fortsätta den: skrifter, om hvilka rättvist kan sägas, att de — esomoftast åtminstone — äro lika förträffliga genom tankarnes djuphet, som genom deras qvickhet och mästerligt concentriska uttrycks-sätt. Tvifvelsutan röjer sig äfven här — till och med

*) "Sv. Siare och Skalder", Del. IV, sidd. 284—295.

i den förstnämnda uppsatsens öfverskrift*) — mycken inflytelse af den "för hela Europa högst kritiska epoch, hvari Gustaf III:s död inträffade; en epoch, då en upplysning vidgade sig, som mycket ändrade tänkesätten, utan att ännu rätt fästa dem vid några vissa afgjorda sanningar"**). Men der framblicka ändock, blixtvis, verkliga begynnelser till ett positivare grundläggande för politisk national-utveckling. Ja: man skulle med fog kunna påstå, att i samma uppsatser genomskimrar ock en positivare grund för æsthetisk folkbildning, än i hans äldre kritiska artiklar, ehuru enkom "vittra", någonsin blef synlig: ty de förråda, att hos honom den beprisade, men dittills ej så litet inskränkta *sensus communis* alltmera genomgreps och öfverväldigades af en genialitet, som dymedelst alltmera befriade sig till en poetisk verldsåsigt. Bandet mellan det framskridande i hans utveckling såsom tänkare och det framskridande i hans utveckling såsom skald, kan således, för skönsamma läsare, icke vara förborgadt. Undransvärdt kan tyckas, att Thorild, i sin strid mot Kellgren, rentaf förbisåg denna sida hos sin vederdeloman, och öfverhufvud det hos honom, under de sista åren, starkt progressiva i bildning och syftningar. Men man bör ihågkomma, att allt detta framträdde hos Kellgren egentligen först under den senare tiden af deras örlig; då det, till en ganska väsendtlig del föranleddes, väcktes, befrämjades just genom

---

*) Denna lyder nemligen: "Philosophen på Landsvägen, eller fria tankar i Litteratur, Philosophi och Moral, sedan den 11 Juli 1792" (datum af den Reuterholmska Tryckfrihets-förordning, om hvilken med skäl säges i Bergmans "Minnen", att den "mera liknade ett vältalighets-stycke af samma anda som Menniskans Rättigheter, än en ordentlig lag". (Det var likväl på denna vältalighet, som Thorild kort derefter led skeppsbrott.) Oss synes, att till detta slags hyllning åt den nya tiden hade Kellgren ej bort låta hänföra sig. Vi förmå ej bland alla de "fria tankarne" uppspana en enda, som ej hade ganska obehindradt kunnat tryckas under den då nyss mördade konungens lifstid.

**) Så Wallqvist — en af de yppersta biskopar och yppersta statsmän, som Sverige egt — i ett bref till Gjörwell. ("Biogr. Lexikon", B. XX, 1, sid. 21.)

Thorilds eggelser. Ty en hög föreställning om ett allmänt vett, som tillika närmast vore ett svenskt, utgjorde sjelfva det hufvudmål, om och för hvilket Thorild stridde. Och då han dervid tidigare, än Kellgren, utgick från en ännu djupare enhet af förstånd och poesi, eller åtminstone tidigare anade en sådan: torde vara både förklarligt och ursäktligt, huru han under krigstumultet kunde tycka, att motkämpen alltjemt qvarbefanns på blotta ytan.

Korteligen: hos Kellgren var — i bottnen — en ädel medborgsmanna-karakter underlaget för ett både qvickt och lyriskt snille; hvadan ock skedde, genom en ständigt innerligare de politiskt-moraliska och de poetiska spännkrafternas vexelverkan, att denna deras stegrade förening omsider frambröt såsom en oafbrutet växande utvecklingsmakt, som dref honom framåt och upp, från nästan ringa begynnelser, till den ansenliga höjd, hvilken han tillsist både såsom litteratör och skald uppnådde. Det är den, hvaraf efterverlden öfvertygas, att hans natur, innerst, var alltid en sannt poetisk; som derföre slutligen — ehuru med ständigt iakttagande af en smakens lagbundenhet i högre mening, — afgjordt sprängde och bortkastade bindlarne af den utvändiga konventions-smak, hvilken den först hade blott i spridda, men alltmera ökade yttringar genomvärmt och genomglänst.

Det ligger i saken sjelf, att de berömdaste tidskrifter, huru djupt de än må hafva ingripit i sin tids litteratur och allmänna bildning, likväl för senare tidsåldrar blifva endast matta skuggor af hvad de voro för sin samtid. Tvifvelsutan afsåg ock Leopold enkannerligen Kellgrens verksamhet såsom Stockholms-Postens hufvudman, då han i sitt svar på Stenhammars minnestal profetiskt utlät sig: "Den tid skall komma, då glansen af Kellgrens uppträde i svenska vitterheten, ännu så lifligen intryckt i våra sinnen, skall genom aflägsenheten mindre och mindre utmärka sig; då de nya starka väckelser, han gaf deråt, skola efterhand förlora sig i den allmännare rigtning som deraf uppkommit. Sångens, språkets, smakens omsider mera vanliga höjd skall då måhända föga tillåta att urskilja, hvad den

allmänna odlingen är skyldig åt honom, eller åt hans efterföljare. Kellgren skall då lefva, i den allmänna åtankan, blott genom sina större arbetens fullkomlighet. Men han fortvarar i sina olika skrifters verkningar: deras, som efterverlden skall beundra; och deras, som hon tilläfventyrs aldrig skall känna". — Bättre, än med lånet af så träffande ord, kan denna del af vår teckning ej slutas.

V.

Då vi nu gå att bland de Kellgrenska skrifterna uppsöka och utmärka de verk, på hvilka hans ära såsom skald orubbligt hvilar: så tillämpar sig härvid sjelfmant, hvad vi någorstädes i den verldsbekanta tidskriften *Quarterly Review* funnit sagdt om Gray: *"The greatness of his reputation, contrasted with the small extent of the compositions upon which it is built, is the strongest proof of their singular excellence"*.

Egen och skarp är sannerligen den motsättning, som de samlade minnesvårdarne af hans skaldskap förete. Å ena sidan, alster, i hvilka den skäraste morgonrodnad af frigjord och skön svenskhet uppgryr; å motsidan, andra, der den fransyskt-klassiska smakens envälde uppenbarar sig utan all inskränkning. Denna sidan är — i allmänhet — den äldre. Hos ingen af de vittra medbröderne, ej ens hos sjelfve Oxenstjerna, möta oss nyssnämnda fransyska bildnings *dulcia vitia* med en så triumferande förening af fullständighet och virtuositet, som i Kellgrens poemer från detta hans första tidskifte, då satiren "Mina Löjen" fullbordade grundläggningen af hans tidigaste skalderyktbarhet. Dessa stycken alstrades från en ådra, som ingalunda var den rena poesiens; men hvarur med osedd ledighet och behaglighet framqvällde en sammangjutning af qvick, men löslig reflexion (eller då såkallad "philosophi") och täck, men vek

och ytlig känslighet. Vilja vi tala sanning, så måste vi säga om flertalet af hans ungdomsqväden: der är i känslan och allvaret ännu någonting så föga djuphaltigt, der är i qvickheten och skämtet ännu någonting så smånätt men ock till alla delar småartadt, der ligger öfver det ena och det andra ännu i allmänhet så mycken glittrande — rimfrost, att i deras fader skulle visst ingen, som ej kände deras yngre och yngsta syskon, ana eller förutse Sveriges förste lyriske mästare. Att någon skulle se denne framblicka i t. ex. de båda "Nyårsbrefven af Stockholms-Posten till svenska allmänheten" (1781 och 1782), är föga trovärdt. Hvad värre var, och hvad på efterapar-skaran inverkade långt slemmare: några af dessa stycken andas en täck — osedlighet; som här icke urskuldas genom det ofrivilliga känslosvallet af ett dithyrambiskt sinnerus, icke heller genom en komisk sjelf- och verlds-bespegling upphäfver möjligheten af hvarje förförande intryck, utan bär stämpel af en studerad lättfärdighet, med antagen uppsyn af systematiskt öfverlagd lefnadsvisdom. Ett sådant är t. ex. oden "Till Bacchus och Kärleken", som, i all sin onekliga form-fullkomlighet, föranleder, vid åtankan på den Bellmanska lyriken, en både i poetisk och moralisk hänsigt oförmånlig jemförelse; ett sådant är det redan af oss ihågkomna qvädet "Vid Mamsell Dubois' död", der det vidriga ligger, icke så mycket i företaget att besjunga en dylik mamsell, som i utförandets förvändt moraliserande anspråk och vändning; ett sådant är "Samtal med Förnuftet", der, emot alla både den offentliga och den enskilda mensklighetens heligaste pligter, såsom lifvets enda sanna pligt uppställes en kärlek, hvars art, om ock nu en smula mindre ohöljd än i detta qvädes första upplaga, dock äfven i den nuvarande lätt igenkännes*). Sjelfva versens musik, eljest en af Kellgrens

*) I strophen:

"Må philosophen upp i skyn
För all naturens kunskap prisas!
Dess högsta skatter för min syn
I Zulmas ömma blickar visas" —

lydde sista raden tillförne så:

"Emellan Zulmas lakan visas".

allramest utmärkande egenskaper, är, i dessa och dylika stycken, ännu icke utvecklad till någon egentligt poetisk; den är der mera, dels en blott oratorisk, dels en blott lyftning af det allmänna sällskapslifvets konversations-ton till det högsta för den möjliga välljud. De undantag, der någonting innerligare, gedignare och klangrikare uppenbarar sig, äro sparsamma, och hafva blott genom en senare åtgärd blifvit fullt, hvad de nu äro. Så t. ex. den redan engång omnämnda Vårvisan: nu lika oskyldig, som ljuf; men i sin första gestalt behäftad med ett par numera utplånade drag af mindre fullständig oskuld. Å andra sidan äro ock, under de senare åren, återfall i det tidigare maneret högst sällsynta. Ett sådant är den uppmaning "Till Rosalie", som, i kraft af sin sjelfsvåldiga ingifvelses läckra uttryck, är värdig en Catullus eller Ovidius; men i Stockholms-Posten, då den befinnes vara ställd i spetsen för årgången 1789, väcker en billig undran hos enhvar, som känner Sveriges belägenhet vid det årets början.

Otvifvelaktigt är, att, bland hans bevarade dikter från den första tidsåldern, förnämsta rummet tillhör den fordom allbekanta elegien "Till Cynthia". Ehvad än i sedligt afseende må vid denna från Propertius inspirerade elegi anmärkas, — i poetiskt värde lyfter den sig ändock högt öfver alla de andra: ty den öfverdådiga vällustighet, som begynner den och genomlågar mer än dess hälft, eger åtminstone förtjensten af sann passion, och blir i någon mån ursäktlig genom den oförställda ton af en ömmare, en högre kärlek, i hvilken den stormande lidelsen — under mildare mellanskof — upplöser och adlar sig. Se den afdelning, som börjas med versen

"Snart nalkas dessa mörka år" (m. m.),

och hvars följande skildring af det såsom kärleks-förebild uppställda dufvo-paret lyktar med dessa stropher, hvilka uppenbarligen, i varm och musikalisk känsla, förebåda den senare Kellgren:

"Om lätta pilens lömska fart
Den ena makans hjerta sårar,

En dödlig ängslan lika snart
Den andras hjerta genombårar.
Förgäfves flygtigheten tröst
I nya älskarns kyssar bjuder;
Hon sorgen helgat har sitt bröst,
Och sorgen ensam i dess röst
Från torra ekens klyfta ljuder.

Dess klagan redan vaken är
Förrn morgontimman ljuset väcker,
Och dagen om hon med besvär
Sin matta flygt kring skogen sträcker,
Och ropar: "Är min maka här"? —
Och utur skogen, fjär och när,
Det grymma genljud henne räcker:
"Din maka är ej här — ej här". —
Då nattens mantel jorden täcker,
Hon döden i hans famn begär;
Han med dess plågor ömkan bär,
Och hennes lif med dagen släcker".

Det kan ej ifrågasättas, att detta poem är i sitt slag gjordt med lika utmärkt konstnärskap, som "Början af Horatii bref till Pisonerne" är i sitt; och bland de i samlingen af Kellgrens skrifter upptagna "Imitationer och Öfversättningar", hvilkas anledningar eller förebilder lånats från antiken, uthärdar ingen annan att med dessa båda jemföras. Icke dessmindre har man i bemälta Cynthia-elegi en glänsande varning, huru föga man bör önska återupplifvandet af detta sätt att efterbilda de gamles diktverk. Det är just genom ämnets förflyttande från antik grund på modern, just genom omstämningen af styckets ursprungliga ton till den af en moderniserande paraphras, just genom förvandlingen af den romerska urgestaltens plastiskt-lyriska nakenhet till en pittoreskt-lyrisk, som denna elegi nu har bekommit en för ärbarheten sårande anstötlighet, hvilken i Propertii text ej förefinnes, eller der åtminstone däm-

pas af den midt under sinnesruset bibehållna statuariska karakteren. Vill man erfara, hvilket helt annat intryck uppkommer, när nyssnämnda egenskap troget bevaras: läse man då Knebels förträffliga tolkning af Propertius, eller ock Goethes "Römische Elegieen"*). Att Kellgren alltid — och redan vid sin banas begynnelse — satte Propertius högst bland Roms erotiska skalder, är föröfrigt ett af de mest talande bevisen för den i hans natur anborna närvaron af ett äkta poetiskt sinne.

Man säge mellertid om denna "Cynthia" hvad som helst: der är dock åtminstone kärlek, och icke blott "kärleks-fjolleri", — en kategori, nyttjad af Kellgren sjelf att beteckna andan af hans äldsta erotiska dikter. Men hvem skulle förmoda, att ur sjelfva "fjolleriernas" tid få ifrån hans lyra förnimma en sådan sång, som den "Ode öfver — Christus", för hvilken han derför ock snart fann sig föranlåten att be om ursäkt? Äfven ur samlingen af hans skrifter utesluten och längesedan fallen i fullkomlig glömska, må den, såsom i Kellgrens bildningshistoria intagande ett märkvärdigt rum, på dessa blad ifrån de döda uppstiga.

ODE ÖFVER CHRISTUS.

Du, som till ljuf, men fåvisk yra
En verldslig skald förvilla plär,
Apollo, fly! Jag ej din lyra,
Ej sånggudinnors nåd begär.
En högre hjelp jag vågar kalla:
Låt, himlars Gud! en stråle falla
Utur ditt sköte till mitt bröst;
Din anda sig med min förene,

*) Också yttrade sig Goethe sjelf om dessa till Eckerman: "Wenn man den Inhalt meiner Römischen Elegieen in den Ton und die Versart von Byrons Don Juan übertragen wollte, so müsste sich das Gesagte ganz verrucht ausnehmen. Es liegen in den verschiedenen poetischen Formen geheimnissvolle grosse Wirkungen". (Eckermanns "Gespräche mit Goethe", Th. 1. s. 117.)

Min tanke från allt jordiskt rene
Och gifve styrka åt min röst!

Jord, kläd dig i din högsta prydnad;
Sol, gjut fördubblad klarhet ner;
J, jordens kungar, visen lydnad;
J, himlens englar, bugen er!
Och du, som ro och frihet saknar,
Gläds, Sion! se, den dagen vaknar,
Då sig din träldom sluta skall;
Se! Gudars Gud vill menska blifva,
Att sina barn förlossning gifva
Ur deras djupa olycksfall.

Hans späda lif skall tändas, näras
Uti en jungfrus kyska famn;
Hans dagar skola framgent täras
I plågor utaf alla namn.
I skjul för jordens stumma fänad,
En Gudason till boning lånad,
Hans bädd af vass och halm består.
J, som af guld och marmor lysen,
Palatser! J, som kungar hysen!
Er prakt mot denna ej förslår.

Ja! Han, hvars börd profeters munnar
För flera sekler föresagt,
Han föds — och innan kort förkunnar
Med underverk sin gudamakt.
Vid år, då än förnuftet tiger,
Han redan upp i templet stiger,
Att tolka himlens rätt och nåd;
Och sanning till hans händer räcker
Den fackla, hvilkens ljus förskräcker
De mörka villors öfverdåd.

Han talar — — stormens röst försvinner,
Den döde upp ur grafven står,
Det vreda haf man blidkadt finner
Och Petrus på dess yta går.
Den blinde ser en krympling hasta,
Att sig för templets altar kasta
Till pris af evig helsas gud;
Den döfve med ett häpet öra
Hör dumben sina läppar röra
Till Jesu lof, med fröjdeljud.

Du, drottning ibland jordens städer,
Var glad, Jerusalem, och sjung!
Känn Segrarn, som upp till dig träder:
Det är din Herre och din Kung.
Hvad fröjd ur allas ögon lågar!
Uppå den väg, der Hjelten tågar,
Man vårens blomster utstrött har.
Han undran, vördnad, kärlek njuter,
Och folket honom innesluter
Som trogna barn en älskad far.

Förmätna Rom! jag föga aktar
Din makt och dina segertåg;
Jag här en Guds triumf betraktar,
Mer undransvärdig för min håg.
Der, kungar uti striden slagne,
Med träldomskedjor blifva dragne
Af segrarns blodbestänkta hand:
Här Segrarn blott af kärlek brinner;
Han genom mildhet hjertan vinner
Och fängslar dem med dygdens band.

Men, himmel! . . . Ack! hvad har jag skådat?
Mitt öga, gråt! mitt hjerta, blöd!

Hvad skifte! — Denna högtid bådat
De största qval, den värsta nöd.
Jerusalem! ditt fall är nära;
Låt sorg och tårar dig förtära,
Och all din prydnad sönderrif!
Man vid din mur det kors skall resa,
Der Jesus sjelf, bland qval och nesa,
Förlora skall sitt ädla lif.

Det är mot Honom, som J rasen . . .
Ack, oerhörda tyranni!
Barbarer! bödlar! bäfven, fasen;
Det är er Gud; hvad gören J?
Ve! all min klagan är förgäfves;
Hans blick är släckt, hans ande qväfves . . .
O Jehovah! din åska rör!
Låt i en blick dess eldar lossas,
Låt jorden uti spillrör krossas,
Och dess fördömda ätt förstör!

Månn du mig bönhört? . . . Djupet skallar . . .
Af fasa stelnar all min blod . . .
Se! jorden darrar, luften svallar
Utaf en itänd svafvelflod;
Se! böljan väg åt lågan lemnar;
Det helga templets förlåt remnar,
Och solen höljs med nattens skrud.
Allt räds, o menska! i naturen, —
Och du, bland alla kreaturen,
Du ensam, skönjer ej — din Gud?

Din Son är död . . . Du, Herre, dröjer? —
Men hvad? — Han upp ur grafven far;
Och strax sin flygt till himlen höjer,
Se'n tid och död han trotsat har!

Så ses det klot, som dagen gjuter,
När det sin höga bana sluter,
I hafvets sköt sig sänker ner,
Snart åter upp ur böljan tåga,
Och sprida ut den rena låga,
Som ljus och lif åt verlden ger.

Hvad okänd hand, från jordens sköte
Mig tyckes lyfta öfver skyn?
Se, himlen öppnas . . . Sälla möte!
Sig Christus visar för min syn.
Der, krönt med majestät och ära,
Han ses den gudaspiran bära,
Som rättvist delar straff och nåd;
Och tusen englar thronen vakta,
Som på hans bud med lydnad akta
Och sjunga om hans helga råd.

J, otrons barn! J, lastens trälar!
Ack, stannen i ert blinda lopp!
Förskräckens, otacksamma själar!
En dag ert samvet vaknar opp.
Förskräckens! — Re'n basunen ljuder,
Som er till doms ur grafven bjuder:
J fåfängt söken nu ett skygd;
En afgrund sig för er bereder,
Der hämdens blixt er störtar neder
I evig pina, evig blygd.

Väl torde strängt bedömmande läsare hos denna ode finna ett diktvärde af underordnad art. De må dock sjelfve afgöra, om den — särdeles efter någon senare upputsning — skulle hafva lidit mycket af grannskap med t. ex. de oder öfver "Afunden" och "Förtviflan", som nu, tillika med den öfver "En Stadig Man", i de samlade skrifternas andra band anträffas genast vid begynnelsen. Ingendera — om än företrädet må tillerkännas

den "Stadige Mannen" — kan numera räknas bland Kellgrens bästa stycken. I dylika oratoriska oder var Leopold hans öfverman. Att den "öfver Christus" likväl eger långt större betydenhet än åtskilligt annat, som blifvit i samlingen upptaget, är säkert. Dess hufvudvigt är i alla fall, att den blottar vissa i hans själ djupt förvarade, men under denna tidrymd eljest hemliga strängar, hvilka vi tvifvelsutan må anse för ett arf ifrån hans fromma fädernehem.

Hvad föröfrigt alla Kellgrens äldre dikter ega gemensamt med hans yngre, är den stilistiska sorgfälligheten (om än med ett större antal gallicismer), framställningens ytterst vårdade noggrannhet, ledighet och elegans, versbyggnadens mjuka böjlighet, rhythmiska mångskiftlighet, ljufva, ofta smekande lenhet. Troligtvis bevekte honom enkannerligen dessa egenskaper att i samlingen af sina skaldeverk upptaga ett och annat, öfver hvars befogenhet dertill man i våra dagar frestas att undra; och att fördenskull äfven till slikt bagatellkram utsträcka samvetsgrannheten af de förändringar, de om- och utbildningar, genom hvilka han för sin del har på det afgjordaste vederlagt den fördom, att alla sådana, företagna i en skalds senare ålder, sjelfnödvändigt måste bli — försämringar. Det är ett vanligt påstående, att stora skalder, vid bearbetandet af sin ungdoms verk, alltid — och nästan oundvikligt — förderfva dem. Efter flitigt anställda undersökningar har jag dock funnit, att i den allmänlighet, hvarmed denna sats plägar framställas, är den lika ogrundad som trodd. Oftast har den ingen annan grund, än att man varit fullnöjd med ett vackert poems första gestalt, och blifvit van dervid. Gemenligen sammanhänger ock denna gestalt med någon viss läsar-generations käraste ungdomsminnen; den har anstämt, uttalat eller motsvarat dess känslor, önskningar, smärtor, förhoppningar just under lifvets färskaste ålder; och i följd häraf sker lätt, att hvarje omdaning eller ändring, vore den ock en den största fullkomning, betraktas såsom en å ett heligt föremål begången våldkränkning, — som först af framtida generationer bedömmes annorlunda. Härtill kommer det vid

sådana åtgärder ofta inträffande fall, att något enstaka skönhetsdrag, hvarvid läsaren har fästat sig med förkärlek, uppoffras och försvinner, under det att ett helt af skönhet, som tillförne ej fanns, erbjuder sig till ersättning; vanligen händer då, att läsaren ideligen knotar öfver förlusten af det enstaka draget, utan ringaste uppmärksamhet för det helas vinst i egenskap af helt. Visserligen har bemälta veklagan öfver vanställande ändringar icke alltid haft orätt. Men mången af dem, som föra den, skulle förvånas, om han visste, hvilken omsorgsfullt bearbetande vård Schiller egnat åt dem af sina ynglingsdikter, som han velat bevara, och huru mycket de på denna vunnit; eller om han vid sidan af det allbekanta skick, hvari en mängd af Goethes äldsta visor och skådespel nu förekomma, plötsligt finge se deras urförsta skepnader, och med detsamma upptäcka, hvilka grundväsendtliga förbättringar de undergått — icke utan klagorop från det läsareslägte, som var dessa dikters första. I Sverige hafva dylika rop blifvit hörda alltsedan Dalins tid. När andra upplagan af hans episka läroqväde öfver "Svenska Friheten" utkom, saknade hans samtida der, med förtrytelse, vissa otvungnare, lifligare, djerfvare snilleuttryck, hvilka dock — för vår syn — bestodo endast i några uppenbara plattheter, några handgripliga grammatiska och prosodiska bristfälligheter*). Liknande klagoskri, med lika litet skäl, upphofvos öf-

*) Ett sådant uppoffradt friare och djerfvare snilledrag var t. ex. detta (om Gustaf Vasas första krigshär):

"Med blott en näfva folk han först i fält sig våga",

som förbyttes till:

"En handfull väpnad dygd i fält sig torde våga".

Ett annat:

"Han jaga' bort det dvalm, som svenska modet söfde",

nu:

"Han skilde mörkren åt, som svenska modet söfde".

Ett tredje var sjelfva begynnelse-alexandrinens ifyllnad, från

"Jag talar om en svensk gudinna",

till:

"Jag talar om en svensk, en kärleksvärd gudinna".

ver Kellgren och Leopold; när man, i samlingarne af deras skrifter, fann mången af dessa mer eller mindre förändrad. Att i åsyftade förbättringar af skaldestycken lyckas eller misslyckas, beror helt och hållet på huru mycken — af åren oberoende — själsungdom hos skalden qvarlefver, och huruvida dess bevarade vårvärma mäktat förhöja sina krafter till ett fullmoget högsommarlif. Detta fall var Kellgrens.

Mellertid höra vi sjelfve Stenhammar vittna: "Man har icke utan ett slags missnöje ansett hans stränghet emot åtskilliga stycken, författade i hans ungdom; hvilka i sanning synas, under hans faderliga aga, hafva förlorat något af sina naturliga behag och sina täcka sjelfsvåldigare tycken". Denna åsigt var således äfven Stenhammars; hvilken derföre, förklarande och försvarande, tillägger: "Utan tvifvel kände Kellgren dervid, hvad han uppoffrade; men han trodde, att helgden af ett språk, för hvars renhet han nitälskade, fordrade dessa offer". — Låtom oss nu välja ett par exempel bland otaliga, för att visa, huru Kellgren betedde sig vid sina ändringar, och huru föga det var blott "språkets" fordringar, som han dervid hade i sigte.

Det ena må vara följande, af oss redan ett par gånger omnämnda

VÅRVISA.

Vintrens välde lyktar,
Och från våra fjell
Bore harmsen flyktar
Högst på lappens fjell.

Uti bergets klyfta
Sippan, späd och rädd,
Ses sitt hufvud lyfta
Upp ur drifvans bädd.

Re'n af löfvet höljes
Detta sälla bo,

Der min Daphne döljes
I en menlös ro.

Vår och kärlek! båda,
Gån, att för mitt väl
Med er tjusning råda
I dess unga själ!

Hör, hur staren pladdrar
Upp i björkens topp;
Se, hur fjäriln fladdrar
Kringom rosens knopp.

Se, hur silfret flyter
Utur klippans dam;
Hör, hur björnen ryter
Sina känslor fram.

Se, hur vestan leker
Uppå liljans bröst,
Och den sköna smeker
Med en kärlig röst.

Älskare! se tiden,
Som till kärlek drar!
Om J längre biden,
Är han mer ej qvar.

Gån, att nöjet lyda!
Blott en tid det rår.
Må dess blomster pryda
Eder ungdoms vår!

Jemföra vi nu denna text med den första upplagans, i Stockholms-Posten (1779, N:o 130), så finna vi der, efter den femte strophen, denna:

Hör, hur orren bråkar
Sina toners ljud;
Och om kärlek språkar
Med sin ömma brud.

Vidare, efter den sjunde strophen, dessa tvenne:

Är man sjelf benägen,
Svagt är allt försvar;
Älskarn, öm och trägen,
Alltid segren har.

Daphne, all din vilja
I ditt hjerta bär!
Blif så ofta lilja,
Som jag vestan är.

Hvem är i våra dagar den vittre läsare, som icke genast vid första ögonkastet inser nödvändigheten och båtnaden af de uteslutna strophernas uppoffring? Den "bråkande orren" var alldeles umbärlig efter den föregående strophens "stare" och "fjäril"; de två sist anförda stropherna åter skulle väl kunna försvara sin plats i en visa af annan grundton, men inverka här störande genom en flägt af lättfärdighet, hvaraf det öfriga eljest ej företer minsta spår. För den mognade Kellgren kunde ej fördöljas, huru mycket, genom deras borttagande, det hela af den lilla täcka visan skulle vinna (på samma gång) i renhet och enhet.

Såsom det andra exemplet må begagnas ett nästan alltigenom omarbetadt stycke, som i de samlade skrifterna heter "Varning till Zemir", men i Stockholms-Posten (1778, N:o 18) "Varning till Chloe". Det torde här vara nog, om vi ställa ett par bitar ur den äldre och den yngre texten emot hvarandra.

Så lyder begynnelsen, i Stockholms-Posten:

Hur länge, Chloe, tror du väl
Cupidos lag så strafflöst kränka?
Så blind han är, så ser han skäl,
Det må du tänka:

Han gaf din skönhet makt, att göra mig till träl,
Och tiden, att din träl sin förra frihet skänka.

Ja, Chloe! räds, re'n är dig åldren när:
Med snabba steg i dina fjät han hastar;
En lia och en plog han under armen bär,
Och på din vackra hy ett mordiskt öga kastar.
Han våldsamt sina vapen tar
Och svär att så din fräckhet hämnas,
Att ej ett enda mer skall lemnas
Af dina täckhetsblomster qvar.

I de samlade skrifterna:

Zemir! hur länge tror du väl
Naturens lagar strafflöst kränka?
Hur länge, spotsk i ditt befäl,
Så mången ynglings bröst uti förtviflan sänka?
Det gafs din skönhet makt, att göra mig till träl;
Men tiden, att din träl sin frihet återskänka.

Ja, darra vid hans namn! re'n, tyst, i dina spår
Med vingad fot och lyftad lia
Han jagat dina steg till gränsen af din vår,
Och vid sin gröpta kind och vid sitt hvita hår
Svär, att ur bojan snart din älskare befria . . .
Svär, att den hand, som klippans tall
Och däldens ros med lika lätthet fällde,
Också en dag väl skörda skall
En liten trubbig näsas välde.

Längre fram läses, i Stockholms-Posten:

De hår, som nu i mörka vågor svalla
På ditt albasterhvita bröst, —
I höst, i höst
Min lilla Chloe, sku de falla.
Den eld, som nu från dina blickar går,
Och ingen is i verlden finner

Som icke brinner,
Då han dess strålar råka får:
Skall snart en mindre verkan hysa,
Dess glada ljus skall mattas af,
Och dina ögons solar lysa
Som dunkla lampor i en graf.
De kinder nu af rosor höljas,
Dit kärleksguden ofta gått,
Att listigt under bladen döljas
Och säkert rigta sina skott;
De tänders snö, den muns koraller,
Som mitt begär till dina kyssar väckt, —
Ack, Chloe! allt förgås: vid åldrens minsta flägt
Korallen bleknar, rosen faller.

I de samlade skrifterna:

De hår, som nu i mörka vågor svalla
På ditt albasterhvita bröst —
Zemir, förskräcks! — i höst, i höst
De skola falla.
Din blick, som än en liten tid
Uppned på alla hufvun vänder,
Förjagar alla hjertans frid,
Och sjelfva ålderns isar tänder
Och splittrar visdomens egid;
Din barm, lik källans silfverbölja
Tyst gungad af en vestanvind,
Der tusen kärlekar sig dölja;
Och rosen, purprande din kind,
Och dessa tänders snö, och denna muns koraller,
Som fruktlöst mitt begär till dina kyssar väckt:
Zemir! allt, allt förgås. En natt . . . en kylig flägt . . .
Korallen bleknar, rosen faller.

Äfven i sin nuvarande gestalt är detta stycke visst icke ett af Kellgrens yppersta: men derpå ligger här ingen vigt; läsaren är nu i tillfälle att sjelf dömma, huruvida det blifvit försäm-

radt, eller "under hans faderliga aga förlorat något af sina naturliga behag". — Rummet tillåter ingen bevisning genom fullständigare bilagor; men jag kan på hedér försäkra, att det med Kellgrens ändringar öfverallt förhåller sig på samma sätt.

De redan tillförne betecknade egenskaper, om hvilka vi anmärkt att de äro gemensamma för både hans äldre och hans yngre dikter, voro ock de, som ingåfvo Gustaf III den lyckliga tanke att kora honom till sin "handsekreterare" — i poesien, eller till verkställande skaldkonstnär i sina opera-planer. Den såkallade "lyriska tragedien" Äneas i Carthago var, i denna rigtning, det förberedande uppdraget. Det hufvudsakligare, det för skaldens framtid afgörande blef den nya "lyriska tragedien" Gustaf Vasa*). Märkvärdigt! den påstöt, som härigenom gafs till det egentliga och fulla vaknandet af Kellgrens stora lyriska anlag, sammanträffade liktidigt med dem, som kommo, å ena sidan från hans började innerligare bekantskap med Christina, å andra sidan från hans begynnande närmare kännedom af Danmarks och Tysklands nyare vitterhet. Från denna lyckliga tidpunkt, der hans konung äfven snart i "Gustaf Adolf och Ebba Brahe" ombetrodde honom en fortsättning af medhjelparekallet att poetiskt förherrliga heligt fosterländska ämnen, se vi ock flertalet af de mästarstycken, som för evigt gjort honom bland Sveriges skalder till en stjerna af första storleken, datera sin begynnelse.

Frågar man oss: i hvilkendera af dessa båda operor Kellgrens lyriska snille har uppenbarat sig rikast och sjelfständigast? så svara vi, kanske till mångens förundran, men utan all tvekan: i den sistnämnda. Väl kan i allmänhet sägas om dem båda, att en operatext, sådan som dessa tvenne sångspels, en i så hög fullkomlighet på samma gång sjungbar och läsbar, tillhör — åt hvilket språk vi än må blicka — vitterhetens ovanligaste sällsyntheter. Och denna förtjenst är Kellgrens: ty

---

*) Så, eller med enkelt V, bör detta namn tvifvelsutan skrifvas af svenskar.

uppfinningen, plan-anläggningen, prosa-utkastet till dialogen, det helas theatraliska anordning och effekt, tillhöra konungen. Man skönjer af ett ställe i Rosensteins företal*), att "Gustaf Adolf och Ebba Brahe", som i motsats till sina båda föregångare kallade sig "lyrisk dram", ansågs af sin samtid för svagare, än både "Gustaf Vasa" och (hvem skulle förmoda det?) dramen "Christina". Vi kunna för ingen del gå in derpå. Vid "Christina" vilja vi ej uppehålla oss: i våra dagar kan hon stillatigande ur räkningen afföras. Hvad åter "Gustaf Vasa" beträffar: så må gerna erkännas, att konungens önskningar om text till en inhemsk hjelte-opera hade af ingen annan svensk poet kunnat uppfyllas på motsvarigare vis, än här skett genom Kellgren. Af sig sjelft förstås, att hvarje sådan text, ju förträffligare eller ändamålsenligare den är, desto säkrare är mera gjord att sjungas och höras, än att läsas. Men äfven för läsares behof har skalden dragit så mycken försorg, att man, ännu i dag, redan vid blotta läsningen röner en mäktig flägt af detta sångspels ursprungliga anda, och således jemväl af den hänryckning, hvarmed den Gustaviska tidens allmänhet kom dess täta uppförande till mötes. Visserligen händer, att för läsaren företer sig ett och annat, som vore bättre, om det vore annorlunda. Redan Thorild har anmärkt t. ex. de egenheter i Christians (hvarföre Christierns?) och Gustafs karakterer, att den förre sjelf inför hof och folk skryter af sin "dolda list" samt med allsköns välbehag förtäljer sig vara en ränkespinnare och bödel; att den senare, ställd i valet mellan att uppoffra sin moder eller sitt fäderneslaud, synes mera bestämmas af Christina Gyllen-

---

*) "Efter konungens egna planer" (säges der) "sammanskref han Gustaf Vasa, den svenska lyriska theaterns ära, värdig det namn den bär och de händelser den återkallar, som aldrig än utan förtjusning blifvit läst eller åskådad; Christina, rik på skönheter af det första slag (???); Gustaf Adolf och Ebba Brahe, med några brister, dem allmänheten trott sig upptäcka, men med förtjenster, i synnerhet i det naiva, hvilka äro sällsynta i vårt språk och kanske af detta skäl undfallit mängden".

stjernas uppmaning, än af sin egen hjeltedygd*). Men det hör ej hit att skärskåda konungens plan, hvilken Kellgren strängt har åtföljt. Sjelf med denna plan högligen belåten, hade konungen der i åtskilligt emanciperat sig från sin mönsterskolas fördomar; han hade till och med äfventyrat att efterbilda det skakande drömsyns-uppträdet i slutakten af Shakspeares Richard III; framförallt gladde han sig, såsom man ser af företalet till hans i handskrift förvarade första utkast, att "hafva skrifvit en opera utan kärlek**), och hellre användt alla konstens förenade tillgångar att framställa en fosterländsk hjelte i den skönaste dag"***). Huru allvarsamt benämningen "lyrisk tragedi" var menad, skönja vi af hans i dessa ord framblickande grundtanke; som innerst var, att försöka, huru långt en heroisk opera, utbildad till sin högsta möjliga förträfflighet, skulle i egenskap af national opera kunna genom sina verkningar ersätta den nationala tragedi, hvilken, oaktadt flerahanda mer och mindre lyckade försök, ännu i Sverige fortfor att låta vänta på sig. Vid det beslut, att hans nystiftade svenska theater sålunda skulle börja just med den diktningsart, som på andra nationers theatrar plägat uppträda senast, var hans afsigt och förhoppning, att genom denna tjusande sammanfattning af alla theaterns medel förbereda eller inleda en tid, då språket och skaldekonsten egde styrka nog att endast genom sina egna förmågor ifrån skådebanan genomgripa och upplyfta. Gerna instämma vi med Geijer, som derom yttrar: "Härmed må vara huru som helst: hans mening var hög. Han tog sina ämnen ur de ädlaste fosterländska minnen; konsterna skulle räcka hvarandra handen, att förherrliga dem". Utan tvifvel gjorde han

*) Huru litet Kellgrens språk ännu vid denna tidpunkt var fullkomligen renadt från gallicismer, visar t. ex. den äfven af Thorild anförda befallningen:

"Gån, träden fram, och lyssnen till mitt tal!"

**) Nemligen i detta ords vanliga roman- och theater-bemärkelse.

***) Jemför Geijers skildring af Gustaf III såsom theater-älskare och theater-författare, i "Gustavianska Papperen" III: 2, sidd. 75—88.

sig en illusion. Han lade på operans skullror bördan af ett vigtigare kall, än hennes vingar egentligen förmå uppbära; det kan ej nekas, att för dessa, eller för de krafter som äro hennes egendomliga, passa rent heroiska ämnen långt mindre än sådana, hvilkas skaplynne har en mera fantastisk och romantisk natur. Men så väl han, som Kellgren, lade i det gemensamma försöket en storsinnighet, som bevarade det ifrån att (liksom t. ex. vanligtvis hos Metastasio) slå öfver till parodi; och ingenting är föröfrigt begripligare, än att det, genom sin glans och sin framgång, måste i ej ringa mån blända deras eget omdöme. Uttänkt af konungen i ett snillrikt utkast; satt af en Kellgren i verser, sådana som de allbekanta "Ädla skuggor, vördade fäder" *) och så många andra, vid hvilka ännu hvarje svenskt hjerta eldigt klappar; bragt i musik af en Naumann, — åt hvilken jemväl Geijer tillkänner plats "bland Europas yppersta tonsättare"; spelad af en Karsten, en fru Müller, en Stenborg, en De Broen; smyckad af en Desprez med de praktfullaste dekorationer; uppförd i det nya tempel, som nyss var "åt de fosterländska sånggudinnorna" invigdt af den konungslige författaren **): huru skulle denna behandling af ett ämne, som redan i sig sjelft var egnadt att röra och lyfta alla svenska själar, kunnat förfela att mottagas med en allmän och gränslös hänförelse? Men i detta sångspel var Kellgren ändock icke uppfordrad af sjelfva ämnets beskaffenhet, att vidga sitt poetiska handsekreterarskap till det mått af oberoende och egen uppfin-

*) Ädla skuggor, vördade fäder,
Sveriges hjeltar och riddersmän!
Om ännu dess sällhet er gläder,
Gifven friheten lif igen!
Skola edra helgade grafvar
Trampas af tyranner och slafvar?
Nej! må träldomens blotta namn
Edra vreda vålnader väcka,
Och er arm sig hämnande sträcka
Ur den eviga nattens famn!

**) *Gustavus III Patriis Musis:* inskriften på operahuset.

ning, hvarigenom han i det senare — "Gustaf Adolf och Ebba Brahe" — kom att uppenbara omfånget af sin lyriska förmåga. Lyckligtvis gaf honom konungens plan i det sistnämnda stycket dertill anledning och utrymme: genom sina antydningar till den i hjeltens kärleks-äfventyr inflätade idylliska afdelningen. Man märke: konungens förtjenst är att ha gifvit dessa antydningar, — ehuru endast (ty han hvarken behöfde eller kunde gifva dem annorlunda) i en ganska abstrakt allmänlighet; Kellgrens åter är, att derifrån hafva utvecklat dem till ett helt af lefvande mångskiftning och välljudsrik mångtonighet, hvilket han i hvarenda hänsigt så väl gjort, samt framförallt så sannt, så menlöst, så gladt, så trohjertligt ställt på svenska allmogelifvets och folkvisans grund, att i den vägen knappast någonting hvarken sjungvärdare eller läsvärdare kan tänkas. Så mycket mindre förstå vi, huru Geijer, vid detta skådespel, kunnat yttra om förhållandet mellan Kellgrens text och konungens: "Kellgrens bearbetning synes mig här vara under originalet". Den vördade vännen tycks här icke gifvit sig tid att tillbörligt jemföra. Likväl nämner han sjelf "andra akten"; der jemförelsen just är lättast anställd och mest slående. Det må vara, att konungens ännu qvarbefintliga egenhändiga utkast till denna akt — såsom Geijer förtäljer — öfverensstämmer närmare, än det tryckta originalet, med Kellgrens bearbetning: men hvad denna borde innehålla, kunde bemälta utkast ändock blott ganska knapphändigt påpeka; och ännu mindre kunde det meddela någon anvisning till det huru, som dock här mer än någorstädes var hufvudsak. Det oratoriskt-heroiska pathos, hvars grundton var anstämd i utkastet till "Gustaf Vasa", fordrade i sjelfva verket hvarken många eller för den tidens skaldespråk ovanliga tonskiftningar; det höll sig öfverhufvud inom en rymd, der Kellgren alltredan visat sig hemmastadd, och der äfven en mindre skald, än han, skulle kunnat röra sig med färdighet och behag. Deremot kan den naiva och så rent poetiska lyrik, som utmärker "Gustaf Adolf och Ebba Brahe", och som enkannerligen genomflödar dess andra akt, endast härleda sig

från en skald af högsta ordningen, hvars instinkt förde honom in på den för tidens smak så främmande folkvisans område, och hvars hjerta ej blott var svenskt (såsom konungens eget var), utan äfven uppammadt i det svenska folklifvets sköte.

Beklagom en samtid, som ej förmådde njuta och värdera så mycken skönhet! Orsaken låg just i enkelheten af denna skönhets lif och sanning. Det naturliga, det simpla, det menskligt rörande i det sätt, hvarpå diktens heroiska och idylliska beståndsdelar äro sammanbundna genom hjeltens älskvärda personlighet, var i detta sångspels plan just det, som företrädesvis hade inspirerat Kellgren; men — "mängden" (så berättar Rosenstein) förstod sig ej derpå. Konungen sjelf var förtjust — ty hans sinne räckte till äfven för uppfattningen af sådana toner. Åtskilliga folkvisor, dem han i sin barndom hört, voro honom i minnet kära; och han såg gerna, att deras melodier blefvo använda, liksom af Bellman, så äfven i lyriska skådespel och lustspel*). Men fåfängt! Lika litet halp, att denna gång hade den berömde Vogler författat musiken. Med undran förnimma vi, att detta sångspel — ett gemensamt verk af Gustaf III, af Kellgren och af Vogler — ej länge bibehöll sig på skådebanan.

Det ser ut, som hade allt det i Kellgrens rika själ innersta, sedan det en gång blifvit inuti sitt djupaste djup försatt

*) Han bad ofta Åhlström om biträde i spaningar efter dylika (t. ex. efter melodien till visan "Skatan sitter på kyrkokam"). Äfven i detta afseende var han alltså bland sin tids vittre den förste! — Se Åhlströms berättelse härom, i den om vår folksaga och folksång odödligt förtjente Arv. Aug. Afzelii "Afsked af Svenska Folksharpan", sid. 61. — Likväl var icke Gustaf III (såsom der förmodas) "den förste svenske konung, som bekymrade sig om folkmelodierna och anade folksångens betydelse". Den store Gustaf Adolf hade (ehuru troligen utan hans vetskap) föregått honom deri. Jemför denne konungs — kort före sitt tyska krigståg utfärdade — "Memorial för dem som antagne äro att vara riksens antiqvarii och häfdesökare"; i Sv. Siare och Skalder", Del. II, sidd. 47, 48. Sannolikt är dock Afzelii mening blott, att Gustaf III var den förste, som ville efterspana dem för egentligen poetiska och dramatiska ändamål.

i rörelse, hädanefter under de få öfriga åren af hans lefnad befunnit sig i ett tillstånd af harmonisk rastlöshet, der en känsla, städse mera eldig, en tanka, städse mera ljus, en bildningskraft, städse mera frigjord, utan uppehör samverkade med ett städse strängare konstnärssamvete. Äfven håns qvickhet, hans ursprungliga skämtgåfva, blef dervid själfullare, uppfinningsrikare, och öfverhufvud fullständigt upplyftad på sannt poetisk grund: såsom vi se i "Dumboms Lefverne", i "Smeden och Bagaren" (till hvilken Wessel har lemnat blotta råämnet), i "Byxorna", i "Ljusets Fiender"; och om än i de båda sistnämnda en didaktisk afsigt är uppenbar, så har dock poesiens lifsluft genomandat den med en så ren glädtighet, att deras ihågkommelse vid sidan af de förra är välförtjent. Särdeles kan "Dumbom", ännu på alla svenska läppar buren såsom en nationaldikt, räknas till de smycken, som sammansätta Kellgrens strålande krona. Men vilja vi dröja framför de bland dessa smycken företrädesvis ovanskliga: då stanna vi, tvifvelsutan, dels vid det bästa af hans senare operor (synnerligen den senaste); dels vid det herrliga qvädet "Cantate den 1 Januari 1789", sjunget under kriget mot Ryssland och omedelbart efter Anjala-förbundets nesliga tillställning; vid den af samma fosterlandsnit glödande allegorien "Dälden"; vid den oförlikneliga visan "Saknaden"; vid de dithyrambiska, under mina ynglingsår ännu allmänt i sällskaper sjungna orden "På musiken af Haydns Roxelane"; vid det naiva skaldebrefvet "Till Fredrika"; vid det elegiska "Till Christina"; vid den från höjden af all erotisk lyrik uppsväfvande kärleksdikten om "Nya Skapelsen eller Inbildningens Verld", der Kellgrens poesi fullbordar sin transfiguration eller himmelsfärd; vid det i skönhet täflande elegiska fragmentet "Sigvarth och Hilma"; vid hans alltredan af oss betraktade sjelfmålning i "Propertii porträtt"; ändtligen vid åtskilliga af hans såkallade öfversättningar, emedan dessa esomoftast äro ombildningar till nya och skönare originaler, — såsom förhållandet är med "Ode till Sällheten", med "Då jag var liten", jemte andra, der efterbildarens öf-

vervigt i finsinnighet, i smak; i konstnärskap är lika oförneklig*). Den hithörande balladen "Fredriks Vålnad" kan väl ej, numera, gälla för något äkta profstycke af dylik folksång; men man får ej glömma, att denna försvenskning af Baggesens föredöme innebar de toner, som i vår nyare vitterhet första gången bebådade annalkandet af ett för de gamla folkvisornas skönhet öppnadt sinne. Några af här dels uppräknade, dels åsyftade stycken äro på allvar, hvad det yppersta af hans äldre qväden**) är på skämt, orimmade; ett och annat i antika metrer***); alla uppenbarande i samma grad, som hans rimmade (ja, kanske i än högre), hans musikaliska öra. Men samfäldt ega de, både rimmade och orimmade, förtjenster, i hvilka han, intill närvarande dag, näppligen blifvit af någon bland våra skalder uppnådd, och säkert af ingen öfvervunnen: denna känslans och lidelsens rena natursanning, denna milda förening af dikt-yrans hänförelse med besinningens ostörda klarhet, denna manerets flärdlöshet, denna uttryckets alltid träffande egentlighet och fullkomliga osökthet eller sjelfgifvenhet, denna melodiska versflod, som bortvaggar oss till sitt hem, till hjertats eviga hem, genom ovissneliga blomsterlunder. Thorild sjelf kallade honom "Behagens Skald"; och det redan i anledning af hans äldre sånger. Att han i flertalet af de yngre och yng-

*) Med utmärkelse bör ock nämnas "Menskliga Lifvet", en bearbetning af Voltaires *"Précis de l'Ecclesiaste"*; äfvenså en begynnelse till öfversättning af "Youngs första Natt", i alexandriner.

**) Det bekanta polemiska mot Thorild.

***) Märkligt är, att den enda af hans samtida skalder, som hans föredöme deri lockade till efterföljd, var — Oxenstjerna. Se, i dennes skrifter, de båda försöken till metriska öfversättningar ur Horatius: och (hvad mera är) det ganska vackra original-försöket till en "Sapphisk Ode i stilen af Horatius", egnadt åt den "nattfria månaden Juni och dess af rosor kransade altar". Desto underligare förefaller, att i detta vårqväde, första gången tryckt i Stockholms-Posten 1791, väl Gyllenborg och Leopold, men icke Kellgren, nämnas och anmanas att "vakna upp ur dvalan" till nya sånger. — Att Oxenstjerna skanderade det sapphiska versmåttet origtigt, är mindre underligt, än att Kellgren föregick honom deri. (Jfr "Sv. Siare och Skalder", D. III, sid. 325.)

sta är det så, som få det varit, skall bli all framtids oföränderliga omdöme. I högsta mening blef han det nemligen först då, när han börjat gästa i "Christinas" hembygd, och der för alltid genomgreps af den stämning, som ingaf skaldebrefvet till henne.

Kellgren har i våra dagar upphört, väl icke att nämnas (och någongång berömmas), men nära nog att — läsas. Visst är åtminstone, att han befinnes vida oftare nämnd, än läst. Utan tvifvel göra vi då på samma gång skaldens minne en tjenst och bereda mångom af våra läsare en oskattbar njutning, om vi här, att omedelbart bestyrka hvad vi sagt, införa ett och annat af nyss förutbemälta qväden. Rätteligen borde vi begynna med att ur "Gustaf Adolf och Ebba Brahe" aftrycka hela den andra akten; men dertill skulle behöfvas ett härstädes oumbärligt utrymme. Vi upptaga således här blott några af de fristående stycken, hvilkas anda och ton märkligast skilja sig från det skaplynne, som var det herrskande hos den fransyskt-svenska smakskolan, och som kort tillförne hade varit det hos honom sjelf.

I.

TILL CHRISTINA.

Lägst ned i dalens djup och bergets klyfta
Och täta granens sorgeliga skugga,
Nyss flydde Timon undan verldens åsyn,
Och undan åsyn — ack! mer svår att undfly —
Den af sig sjelf, sin själ, sitt eget hjerta.
Än hade åldern icke plöjt hans panna,
Och icke strött sin drifva i hans lockar,
Och icke tyngt hans fjät och böjt hans skuldra,
Och släckt hans snilles eld. — Men hvad ej åldern
Det hade sorgen redan gjort och smärtans
Fördolda gift och känslans tysta brånad,

Och svallet af de sjudande passioner,
Och svikna hopp om nöjen — ack! som lofvat,
Och ledsnan, mera grym, af dem — som hållit.
Nu — sade han — J, falska, tomma skuggor
Af himmelsk sällhet, icke född för jorden,
Ej född för mig, — nu vänten er ej mera
Att finna spåret till min dolda boning!
Och J, o grymma! J, som ej bedragen,
Ack! alltför sanna, verkeliga plågor:
Förtryck och fanatism och list och afund
Och tusen och än tusen lifvets marter,
Er trotsar jag att finna mer ert offer;
Stängd är jag evigt från er syn, och dagens.
Här vill jag, lycklig, glömmas och förglömma;
Här endast lefva med er, trogna vänner,
Välgörare, odödeliga snillen,
Som före mig försmäddes och försvunnen!
Och när en dag jag somnar denna sömnen,
Så djup, så lång, så ljuf för en olycklig,
Skall ingen tvungen tår min aska gäcka
Och ingen skald sig i mitt lof besjunga.
Blott om en sårad vän, en dårad älskling,
Förvillad af sitt qval och nattens skuggor,
Fann detta skjul för stormens hot och mörkrets,
Och såg, vid skymten af de tända blixtar,
På ekens mossbelupna stam, min harpa
Förutan strängar hvisslande i vinden,
Och kände den igen: då skall han höja
En suck till himlen, sorgens suck ur hjertat,
Och säga: "Broder! du har gått" — och sedan
Med tystnad leta mina ben tillsammans,
Och ge dem åt den mor, som ej förskjuter,
Och lägga blott en otäljd sten på grafven,
Och skänka den en enda tår af känsla,
Och strö derpå en enda handfull blommor,

Af dessa fältets enkla, blyga blommor,
Som aldrig vuxit under menskors öga. —

Så talte Timon, och med rösten bruten
Lög sig en stillhet, som hans själ ej kände;
Ty såsom hafvets dyning efter stormen
Var svallet af hans själ. — Der ännu blödde
Det svagt förbundna djupa sår af smärtan;
Der blickade ännu det sorgsna minnet
Åt flydda tiders rymd; ej grät han mera;
Men på den bleknade, förtärda kinden
Var ännu spåret af den tår, som runnit.
Han log — men löjet i hans mörka öga
Var såsom lampans natteliga strålar,
Som månans strålar ur de spridda molnen
När höstens dimmor hvila tungt i dalen.

— — — — — — — — — — —

Så, ändtligt trött att strida och att klaga,
Föll han, vanmäktig, på sin kalla torfbädd:
Mild, opåkallad kom, för första gången,
Kom, sakta sjunkande på silkesvingar,
De olyckfullas vän, den tysta sömnen,
Och doftade sin vallmo kring hans hjessa
Och andades sin balsam i hans ådror.
Ej mer, som fordom, hotande och vilda,
Med ormar i sitt hår och qvalets dolkar,
Uppstego qvalets drömmar ur tartaren
Att spöka för hans syn — men hoppets skuggor
I lätta silfverskir med band af rosor,
Och glädjens lifligare ljusa hamnar
I himlens stjernbeströdda azurskrudar
Kringflägtade hans själ. Och när de flydde
Vid morgontimmans vink och solens anblick,
Då var det denna gång ej fasans åska,
Som skakade hans bädd och slog hans skuldra

Och ropade: "Statt upp, o slaf, till plågor"!
Men sakta friskna nu de dufna lemmar,
Och villigt öppnar sig hans blick för dagen.

Och när den öppnas — Gud! hvad glada röster
Af himmelsk harmoni ha nått hans öra!
Likt röster af de Heliga på Horeb
Ljuft sammanstämda med Serafers harpor,
När Herrans salighet besöker jorden!
Stum, till sin grottas öppning smyger Timon,
Och lyss och tviflar, åter lyss och undrar;
En hemlig dragning rycker hän hans hjerta,
Och foten följer dit hans hjerta drages.
Nu kastar han sig upp för klippans höjder
Och ser med vidgadt öga öfver fältet;
Och ser, att hvad han hört och känt — är sanning.
Der, tätt i nejden af hans mörka grotta,
Hvar fordom grälet, sveket, politiken
Och lyckans hunger med Druiden dvaldes,
Der — hvilken Gud har skiftat denna vildmark,
Och klädt dess nakna sand med blomstrets sammet,
Och bytt dess gula barr i palmens grönska? —
Der är det, från den enkla smakens boning,
Som ljudet utgår af de sällas röster.
Och nu, se der! Der komma de på fältet,
Och dansa, hand i hand, i kärlig omkrets,
Det fria nöjets otillärda dansar.
Ej stort är deras tal — en mor, två döttrar,
En son — men för dem, efter dem, omkring dem
Sprids talrik skaran af de stilla dygder:
Tro, sämja, redlighet och frid och oskuld,
Och godheten — hvars blickar smälta själen,
Och ömheten — som ler med halfva tårar,
Och vänskapen — som går med blottadt hjerta,
Och kärleken — men ej den blinda kärlek,

Det troll med vingar och förrädisk tunga
Som rasar, njuter, ångrar sig och flyktar, —
Nej! detta himlens barn, som evigt fäster,
Med oupplösligt band, två makars hjertan.
Och när de lyfta ögat uppåt höjden,
Och se den sorgsna enslingen på klippan
Tillbedjande utsträcka sina armar,
Då fly de ej hans syn — men öppna villigt
Ett rum i glädjens krets, och le och vinka
En vänskapsvink, och ropa: "Främling, nalkas!"
Hvem lyder denna vink, om nu ej Timon?
Nu, snabb som blixten, störtar han dit neder,
Och mötes med ett ömt förtroligt famntag;
Nu blandar han sig glad i deras lekar,
Ler deras löjen, känner deras känslor,
Och andas dygden med den luft de andas.

Och när han åter omvändt till sin klyfta,
Då tycker han sig se, hur hvalfvet ljusnar,
Och gläder sig och vidgas med hans hjerta.
Välsignad, ropar han, välsignad evigt
(J himlens älskade! J, jordens ädle!)
Den stund, som gaf er åt min sälla åsyn!
Från denna stunden glömmer jag att lida,
Och smärtan halkar lätt utöfver själen;
Och fastnar någongång dess pil, och sårar,
Då ser jag er igen — och såret läkes.
Och nu, — hvad gör mig verlden och dess bländsken,
De storas nåd emot de godas aktning,
Och dårars lof emot de visas bifall,
Och seklers minne mot ett nu af sällhet,
Och mot en vänskapsblick af dig — Christina?

II.

CANTATE
den 1 Januari 1789

Röst af Allfaders mun: "Ännu ett år åt verlden;
Ännu ett hvarf af solens gamla lopp;
Förr än jag kröner dygdens hopp,
Och störtar lasterna och dårskapen och flärden".

Du, sistnämnd i det åttonde
Af seklets tiotal! Du hörde det, och väcktes
Utur den dröm af möjlig varelse,
Hvari du, dödligt slumrande,
Med natt af evighet betäcktes.
Träd ut! — Vid Jani vink ditt fängsel upplyckt sig;
Och ljusets herrskare, den höge resenären,
Stolt i sin vagn, som väntar dig,
Sin kosa kastat om mot Skyttens landamären.
Du kommer. — Glad, förundrad öppnar du
Din första blick för dagen — första gången
Ser tidens fält och lifvets. — Till dig nu
Uppstiger jordens helsning: sången
Af millioners lof. — O, hör den! icke blott
I stoj af sällhetsdruckna dårar
På nöjets iderbädd, ur lyckans gyllne slott;
Men i de mindre bittra tårar,
Den milda suck, den suck af tröst,
Som häfver mindre tungt de olyckligas bröst!

Chor af lycklige på jorden.

Dig våra hvimlande glädjerop mana,
Nyburna, sällhetsledsagande år!
Låt på vår lefnads framdansande bana
Nöjet beblomstra hvart ögonblicks spår!

Chor af olycklige.

Dig våra suckar i tysthet åkalla;
Hoppet med bäfvan anropar ditt namn:

O! låt en droppa hugsvalelse falla
Ned till den usles förvissnade famn!

— — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —

Men der . . . med rifven skrud . . . i åldradt majestät,
Och vissnad fägring . . . svag, försagd, med sorgens fjät . . .
Hvem nalkas? — Hvilken hamn af drottning, af gudinna?
Än, ögat brinnande af harm,
Än, skumt af blygd, fördränkt i tårar! — Af dess arm.
Som lyftad tycks att segrar vinna,
Tungt lyfts ett rostadt svärd, nu vändt mot egen barm;
Och blod och stoft dess mantel höljer,
Och kronan nicka ses till fall.
I spåren, rytande, mörk, krigets ande följer —
Och furiers skrän, och trollens återskall
Hörs rundt omkring. — Och nu, från östra Norden,
Spotsk, reser jetten sig på fjellet — hatets brand
Är i hans blick, och fjettern i hans hand —
Och nu, med gräslig röst, han ropar: "Stört till jorden,
Förmätna Svea, stört! blif slaf!" I dessa orden
Hvad ljus af ljungeld! ... Gud! hvad namn? ... hvad har han sagt? ...
Min mor! min fostermor! Du gäckad? . . . i förakt? . . .
Oigenkännlig! — Säg: hvar är din här? ditt läger?
Ha dina berg ej jern och hjeltar mer? —
Du svarar ej! men hemsk mot årets antåg ler,
Och lyfter tviflets suck, och bönens röst, och säger:
Seklers dotter, i hvars sköte
Nya håfvor jorden bådas,
Nya smärtor hota den!
Säg — i mina blickars möte
Vill, som hämnare, du skådas?
Eller kommer du som vän?
Från den bana du beträder,
Dina tusen, tusen fäder

Hafva sett i alla öden
Svears dygd stå oförkränkt.
Ofta sårad — alltid hämnad;
Svag — ej feg, ej öfverlemnad
Af ett folk, som förr åt döden
Än åt bojorna sig skänkt.

Men — om nu så grym är lagen,
Och med dig den stunden nära,
Då jag föll, förutan ära,
Bland nationerna en slaf:
O! så stört ock du, bedragen,
Från din höjd, i glömskans haf!
Och för evigt slockne ljuset
Af den sol, som leder dig!
Och försvinne jag i gruset
Af den verld, som föll med mig!

III.

DÄLDEN.

Stolt, majestätlig, i ljusets silfverskrud
Satt på sin thron, å den höga kräftans
Glödande himlafält, dagens drott.

Under låg dälden, i glans försmäktande;
Och med osläckelig törst drack gudens
Brännande blick dess näringssaft.

Klädd icke mer i vårens friskare
Färgor af ungdom och lif och glädje,
Låg hon och tillbad i härjarns brand.

Icke dess blomstrande barm mer lockade
Fjärlarnes kyss, icke mer från klippan
Dansade källans silfvervåg.

Upprätt ännu stod blott den ädlare
Dristiga cedern, och med sin skugga
Stärkte de tynande vexters lif.

Sådan är välgörarns lön och afundens
Bländade syn: denna låga hopen
Smädade högt mot cederns skygd;

Ropade: Du är den, hvars famnande
Grenar utsuga vår moders mjölk och
Skyarnes tårar och daggens must.

Vore ej du — sade väpplingen, vickande —
Reste jag ock min stam i molnet,
Sträckte jag ock min rot till Styx! —

Rytande kom orkanen. — O ädle! du
Kämpade, stod; kom tyst i natten
Nidingens lömska stål — du föll.

Guden i antåg — och nu, så res dig, o
Väppling, och möt hans blick! — Men redan
Ligger du — ack! ett vissnadt strå.

Kom så en vandrare, trött, och sökte den
Ryktbara, blomstrande däldens skugga:
Sökte, och fann — en ödemark.

IV. *)

PÅ MUSIKEN AF HAYDNS ROXELANE.

Ynglingen.

Blodet brinner, hjertat hoppar:
Af den klämda drufvans droppar

*) Man jemföre, med detta qväde, det äldre: "Till Bacchus och Kärleken!"

Födes modet, födes snillets låga,
Födas dygder och förmåga.
Bacchus bjuder — hjeltarne ljunga;
Bacchus bjuder — skalderne sjunga:
Gudar, gudar! om ej nektarn fanns,
Hvad vore all Olympens glans?

Flickan.

Vet, den kraft som drufvan gömmer,
Fåfängt sig berömmer
Mot det rus, din känsla tömmer
Vid en flickas famn.
Om du der ej söka vet
Tröst för din odödlighet;
Om ej kärlek lagern räcker,
Som din åtrå väcker:
Skall din möda
Sig föröda
För ett fruktlöst namn.

Ynglingen.

Klokt var flickans tal, min broder!
Cytherée är nöjets moder.
Yngling, drick! men må du ej förgäta
Hennes myrt i rankan fläta!
Kärlek bjuder — hjeltarne blekna;
Kärlek bjuder — klipporna vekna:
Ömsom dödens eller lifvets gud
I stålets brak och lyrans ljud.

Snart åt hvalfvets vestra sida
Ses din stjerna skrida,
Snart en mattad stråle sprida,
Snart hon evigt släcks.
Njut den dag, som åt dig ler;

Tro ej hoppets morgon mer!
I tartarens öcken, bröder,
Ingen drufva blöder;
Och mot famnen
Blotta hamnen
Af en skönhet sträcka.

V.

SAKNADEN.

Ensam, i min hyddas famn,
Med min saknad innesluten,
Ögat skumt och rösten bruten,
Suckar jag Zulimas namn:
Blodet svallar, bröstet häfves,
Lågan genom själen tär;
Jag förqväfves, jag förqväfves
Utaf minnen och begär.

Du, som mina ödens skick
Med ett ögonkast förbyter!
Från ditt löje lifvet flyter,
Verlden ljusnar i din blick;
Kroppens plågor, sinnets smärta,
Grafvens djup, som förestår:
Allt förglömmes, då ditt hjerta
Mot mitt ömma hjerta slår.

O, hvad vore, utan dig,
Lyckans nåd och snillets lager? —
Blott en skugga, som bedrager,
Blott en dröm, som skingrar sig.
Jemte dig, jag ej förskräcktes
För tartarens gruflighet;

Utom dig, min ledsnad väcktes
Vid serafers salighet.

VI.

DÅ JAG VAR LITEN.

Det var en tid, jag kallades: "den lilla"!
Och liten var jag; knappt en alen lång.
Hur ljuft, när jag det tänker, tårar trilla!
Och derför tänker jag det mångengång.

På bästa faders knä att rida ranka,
Och slumra sött på bästa moders arm:
Så flöt min tid — och ingen minsta tanka
Utaf bekymmer uppsteg i min barm.

Då tycktes jorden mycket mindre vara,
Men mycket mindre ondskefull också;
Och himlens rymd med stjernors hela skara
En stor, blå, skön paulun med perlor på.

Då såg jag månan öfver kullen tåga,
Och tänkte: Stod jag nu på kullen der,
Så kunde jag med lätthet se och fråga
Hvem som den gubben uti månan är.

Med undran såg jag, huru solen släckte
Sitt bloss hvar afton vester ut i sjön;
Och såg hvar morgon hur hon åter sträckte
Sin glans från österns skyar, dubbelt skön;

Och tänkte på den nådige Gud Fader,
Som skapte mig och denna vackra sol,
Och alla dessa himlens perlerader,
Som hvimla om hvarann från pol till pol;

Och sjöng med späda läppar till hans ära,
Och bad den bön min moder lärde mig:
"O, gode Gud, som hafver barnen kära,
Lär mig också bli god, och likna Dig!"

Se'n bad jag för min fader och min moder,
Och mina syskon och hvar christen själ,
Och för den kungen, som, så hjertans goder,
Sig ingen nattro gaf för landets väl.

O barndom! sälla tid, som jag begråter!
O barndom! sanna nöjens enda vän!
Det blott din hågkomst är, som står mig åter.
Gud! låt mig aldrig, aldrig mista den!

VII.

FREDRIKS VÅLNAD.

Ballad.

Maria flög af sängen opp:
"O Jesu, dig förbarma!"
En dödlig kallsvett genomlopp,
Vid dörrens gny, dess späda kropp:
"O Jesu, fräls mig arma!"

Der stod han uti grafvens drägt,
Den långa, bleka vålnad.
"Maria! blif dock ej förskräckt:
"Den hand, jag dig förskjuten sträckt,
"Är evigt nu förkolnad".

Der stod han, lång och kall och blek,
Och blod flöt från hans hjerta.
"Det är din Fredrik, som med svek

"Ifrån sitt löfte aldrig vek
"I sjelfva dödens smärta".

Der stod han, lång och blek och kall,
I grafvens hvita slöja;
På kinden, märkt af tårars svall,
Sågs, halft förtorkad i sitt fall,
Ännu en blodstår dröja.

"Din Fredriks hamn, Maria! känn;
"Han nalkas dig förtroligt.
"Den ed jag svurit dig, o den,
"Den gif i grafven mig igen,
"Att jag må slumra roligt"! —

"Den ed du svurit har din vän,
"Jag ej tillbakagifver;
"Nej! kom uti min famn igen,
"Att med en kyss besegla den:
"Jag din då evigt blifver". —

"Du min ej mera blifva skall,
"Jag slutat lifvets öden:
"Min blod är spilld, min dag är all;
"Min kyss . . . o rys! den är så kall,
"Den skulle ge dig döden.

"Nej, hör din trogna, dräpta vän;
"Och, till mitt stofts försoning,
"Den ed jag svor gif mig igen,
"Och åt min skugga, jemte den,
"Sin frid i grafvens boning!" —

"Den ed du svor, jag dig igen
"Ej mer tillbakagifver.

"Nej! kom till altaret, kom än
"Att med en ring besegla den:
"Jag din för evigt blifver". —

"För sent är löftet du mig ger,
"Jag re'n i grafven ligger;
"Du blott min vålnad för dig ser.
"Ack, neka ej din Fredrik mer
"Hvad han i döden tigger!" —

"Nu väl!" — så räckte hon sin hand
Åt Fredriks hand förtroligt —
"Tag der din ed, ditt trohetsband;
"Att du i dödens mörka land
"Må ändtlig slumra roligt!" —

Med hast hon upp af sängen står,
Och bland de dödas grafvar
Uti den kära skuggans spår,
Som hela natten vilse går,
Med späda fötter snafvar.

"Unn mig ett rum, o kära hamn,
"I kistan, der du ligger!
"Jag ej begär det i din famn;
"Jag blott ett rum, i himlens namn,
"Vid dina fötter tigger". —

"Maria, nej! — den första gång
"Jag detta nej dig säger! —
"Min säng, den är så hård, så trång;
"Och sömnen är så tung, så lång
"Uppå de dödas läger". —

Nu hanen gol: och hastelig
Sågs morgonen framila.

"Farväl, Maria! signe dig
"Den högste Gud evinnerlig!
"Jag går nu hän till hvila". —

I grafvens djup nu nedsteg han —
Der stod hon hemsk, förkolnad;
Och på den bleka kinden rann
En blodig tår, då han försvann,
Den kära, sorgsna vålnad.

"Gå! din Maria följer dig!" —
Vid dessa sista orden
Det ljusa ögat lyckte sig;
O Jesu, var oss nådelig!
Nu sönk hon död till jorden.

VIII.

TILL SÄLLHETEN.

Oda.

Du, med trängtande rop kallad af slaf och kung!
Säg, hvar döljer du dig? — Bor du i klyftans sköt,
Der, med rufvande vingar,
Natten vaktar det gamla guld?

Fann i sanningens djup grubblande forskarn dig?
Såg bland skaldemör dig dväljande sångens son?
Bar, vid segrarens sida,
Dig den blodiga stridens vagn?

Bagdads stolte kalif, mättad af nöjets rus,
Mottar, gäspande, kall, himmelska flickans kyss.
Ha! du hvilar, o sällhet!
Ej på njutningens svandunsbädd.

Nyssfödt, helsar med gråt barnet den första sol;
Gubbe, suckar det trött efter den sista natt.
Sjelf den dygdiges öga
Gjuter tåren på bleknad kind.

Blifva, trängta och dö, bjuder oss ödets lag.
Sällhet! är du en dröm? gäckade känslors dröm?
Eller — är du en bild af
Sanna kommande, himlars ro?

IX.

DEN NYA SKAPELSEN,
eller
INBILDNINGENS VERLD.

Du, som af skönhet och behagen
En ren och himmelsk urbild ger!
Jag såg dig — och från denna dagen
Jag endast dig i verlden ser.

Död låg naturen för mitt öga,
Djupt låg hon för min känsla död;
Kom så en flägt ifrån det höga,
Och ljus och lif i verlden böd.

Och ljuset kom, och lifvet tändes,
En själ i stela massan flöt;
Allt tog ett anletsdrag som kändes,
En röst som till mitt hjerta bröt.

Kring rymden nya himlar sträcktes,
Och jorden nya skrudar drog,
Och bildningen och snillet väcktes,
Och skönheten stod upp och log.

Då fann min själ sig himlaburen,
Sig sprungen af en gudastam;
Och såg de under i naturen,
Som aldrig visheten förnam.

Ej endast storhet och förmåga,
Och glans och rymd och rörelse;
Ej blott i dalens djup det låga,
Och endast höjd i klipporne:

Men liflig till mitt öra fördes
De höga spherers harmoni;
På berget englars harpor hördes,
Ur djupet mörka andars skri.

På fältet logo fridens löjen,
Skräck omsmög i den skumma dal,
Och lunden hviskade om nöjen
Och skogen suckade om qval;

Och vrede var i hafvets vågor,
Och ömhet uti källans sus,
Och majestät i solens lågor,
Och blygsamhet i månans ljus.

Hämd gick att blixtens pilar hvässa,
Mod skakade orkanens arm,
Och cedern lyftade en hjessa,
Och blomman öppnade en barm. —

O lefvande förstånd af tingen!
O snillets, känslans hemlighet!
Hvem fattade dig, skönhet? — Ingen,
Förutan den, som älska vet.

För mig när du naturen målar
Till himlar utaf ljus och väl,
Hvad är du? — Återbrutna strålar
Af Hilmas bild uti min själ.

Hon är det i min själ, hvars stämpel
Till skapelsen förtjusning bär;
Och jorden uppstod till ett tempel,
Der hon gudomligheten är.

Du, som af skönhet och behagen
En ren och himmelsk urbild ger!
Jag såg dig — och från denna dagen
Jag endast dig i verlden ser.

I allt din lånta teckning kännes,
O evigt samma, evigt ny!
Din växt blef liljans växt, och hennes
Den friska glansen af din hy.

Din blick i dagens blickar blandas,
Din röst fick näktergalens sång,
Jag dig i rosens vällukt andas
Och vestanflägten har din gång.

Ej nog — du sjelfva fasan gläder,
Du fyller afgrundar med ljus;
Du öcknarne i blomster kläder,
Och tjusar i ruiners grus.

Och när min tanka hänryckt hvimlar
Och flyr, och söker, trängtande,
Och söker genom jord och himlar
Det sälla stoftets skapare;

Och frågar, i hvad skepnad fattas,
Att öm och god och glad och mild
Vår högsta dyrkan värdig skattas? —
Då visas han mig i din bild.

I kungars slott, i hof och städer,
Jag ser bland tusende blott dig;
Och när min fot i hyddan träder,
Är du der redan före mig.

Jag gick att visdomsdjupet spörja;
Din tanka ref mig ur dess famn.
Jag gick att hjeltars qväden börja;
Men cittran lärde blott ditt namn.

Jag ville ärans höjder hinna;
Men bortvek i det fjät du gick.
Jag ville lyckans skatter finna;
Och fann dem alla i din blick.

Du, som af skönhet och behagen
En ren och himmelsk urbild ger!
Jag såg dig — och från denna dagen
Jag endast dig i verlden ser.

Förgäfves ur din åsyn tagen,
Mig blott din tanka unnas mer:
I dina spår af minnet dragen,
Jag endast dig i verlden ser.

X.

SIGVARTH OCH HILMA.

Fragment*).

(Begynnelsen.)

Allt är förbi; allt i en blick förloradt,
Hvad lifvet egt af ljus och lugn och glädje
Och lif — Och nu, hvad återstår mig, usle?
Hvad återstår? — Ett härjadt fält, en vildmark,
Der intet skonadt träd bär frukt af sällhet,
Och ingen ört som läker, intet blomster
Som ljuger hopp, men nakna tisteln, växer,
Och sorgsna ljungen, svart som bårens kläde;
Och moln och dimmor hvila tungt deröfver.

O! fly dig vill jag, evigt fly dig, mörka,
Förstörda jord — ack! mer ej Hilmas boning.
Ännu en enda omvänd blick åt lifvet,
En enda tår, att gråta mig tillbaka
De snabba dagar af förlorad sällhet,
Och sedan fly — till Hilma — fly i grafven!
Så kommen då! — Förgäfves! — Ack, ett famntag,
En enda tryckning till mitt bröst! — Förgäfves! —
Och kan ej minnet fästa edra vingar?
Förmår ej saknaden med heta tårar
Beveka er? — J svaren mig: förgäfves!
Och hasten så allt längre ut och längre
På aldrig återtagna steg, och vinken
Med afvig hand, och ropen: Aldrig mera!
Och skogens suck och strömmens sorl och dalen

*) Rummet förbjuder att af detta fragment, hvars afsigt synes varit en elegiskt-erotisk berättelse, anföra mer, än begynnelsen och slutet. — Skalden sjelf hade ansett det, såsom ofullbordadt, icke böra läggas till den för tryck bestämda samlingen. Funnet i hans gömmor, räddades det åt efterverlden genom "Utgifvarnes" (väl egentligen Regnérs) urskillning och berömligt sjelfmyndiga beslut.

Och klippan svara: Aldrig, aldrig mera! —
Nu, minne, saknad, sorg! J stån mig åter;
J öfvergifven ej den vän J valden.
Nu, så förblifven evigt hos mig, grymme!
Och, för att läka såret af mitt hjerta,
Föröken det, fördubblen det, förtäljen
Hvad Hilma var — och hvad jag sjelf har varit!

O Hilma! Hilma! hvad du var? — Jag svär det,
J Svithiods skalder, hören mig — jag svär det:
Ej Ossians sons röst, ej penseln, drucken
Af känsla, lif, behag och upphöjd skönhet
I svenske Miltons nyktra hand, kan måla
Min Hilmas höga bild, men endast hjertat,
Blott Sigvarths hjerta känna den. En gudom,
Ej stoftets barn, ej väsen af en dödlig,
Men himmelsk helighet, men englars urbild,
(Ack, för ett ögonblick allena!) kom hon
På jorden främling, kallade sig Hilma,
Såg mig, och log, och sönk uti mitt sköte;
Sönk, och försvann —
Ha! der i dalens sluttning,
Der stod — der ligger nu i helga spillror —
Min fordna lyckas ljusa tempel: hyddan,
Der, under dygdens moderliga vingar,
Vid himlens ömma blick, dess ungdom växte
I dagligt stigande behag, att mogna
En dyrbar frukt för kärleken — för döden!
Der lutar, vissnad, kal, ej böjd af ålder,
Men tärd af maskens dolda styng, och sorgen
Och kalla vindars gift, den trogna eken,
Som tog min sällhet i sin tysta skugga.
Der, vid dess rötter — fordom! — flöt en källa,
Med sakta sorl, i återförda hvirflar;
Af hennes bräddar drack den friska rosen,

Och liljan kysste sig i hennes spegel —
Hit kom min Hilma, när, vid dagens sänkning,
De matta strålar halka längs åt dalen.
Lätt kom hon, som en vårflägt, öfver fältet,
Och såsom blomstret för de blida vindar
Så sönk och uppsteg blomstret i dess fotspår. —
— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

(Slutet.)

O fröjd! — Nu ser jag målet för min smärta,
Och lifvets mål — nu sjunker vandrarns fotspår
I dälden mer och mer — nu skymtar, ryslig,
Vid nakna tallens fot den mörka floden,
Tyst, evigt sofvande, ej väckt af vinden,
Ej hvälfd af vågen. — Ser jag ej den gamle,
Som nickar vänligt med sin kala hjessa?
Och lutar sig åt gent motsatta stranden;
Och slamret höres af den lösta kedjan.
Så nickar än engång, och fäster rodret,
Och bryter vassens rygg med omvänd åra,
Och klyfver tyst den svarta, sega böljan.
Ett rop! — — mitt namn! Jag kommer; ja, jag kommer.
Långt är ej steget öfver lifvets gränsor;
Långt är det ej, och icke svårt att våga,
När Hilmas röst på andra stranden ropar.

Gerna hade vårt urval här upptagit ännu månget stycke, som troligen, af en och annan Kellgrens beundrare, skall på dessa blad saknas. Men valet måste nu — såsom ock i förväg blef angifvet — fästa sitt afseende företrädesvis på sådana, i hvilka han på sin skaldebana gick en ansenlig sträcka framom de samtida medbröderne och anstämde diktljud, som efter hans död bragte honom i liflig beröring med det unga slägte, hvars

offentliga uppträdande till vittra äfventyr tog sin början ungefär femton år efter hans frånfälle. Att de dessförinnan utöfvade något slags inverkan till fruktbärande följd, kan allsicke förmärkas. Hvilka de af hans samtidingar voro, som i det ofullbordade poemet "Sigvarth och Hilma" betecknas med namnen "Ossians Son" och den "Svenske Milton" (som med den engelskes höga egenskaper förenade en "nykter hand"), bekänner jag mig omöjligt kunna utgissa*). Visst är, att ingen af dem alla, — till och med ej sin lärjunge och efterträdare i svenska akademien, Stenhammar, — och lika litet någon af de yngre akademiska prisvinnarne före 1810, lyckades han rycka med eller efter sig in på den väg, der för honom, i hans korta lefnads afton, ingången uppläts till en innerligare, friare, flertonigare poesi. Det ser ut, som hade de, för denna förändring och förhöjning af hans bana, varit gemensamt blinda**). Ej utan förvåning upptäcker man, att i Stenhammars hela (temligen långa) minnestal Nya Skapelsen — allsicke nämnes; hvaremot En Stadig Man, Afunden, Förtviflan, Man eger ej snille för det man är galen, Mina Löjen, Jordens Skapelse, Ljusets fiender m. fl. sorgfälligt ihågkommas. Stycket Till Christina är omnämndt; men blott såsom bevis på skaldens goda hjerta. I fall man (säger talaren) "älskar en mera djup och högtidlig känsla, skola bland hans smärre arbeten ej heller stycken saknas, der denna med all sin värma och rörande kraft utgjuter sig"; men hvad "egentligen tillhör hans lynne, är den satiriska och skämtsamma vändningen". Kort derefter heter det: "Jag har trott mig böra dröja något längre vid Kellgrens satiriska och lätta skaldestycken, för det mig synes, att han igenom dem haft mesta inflytelsen på sitt lands vitterhet; och, det som är vigtigast, på sin nations

*) Att han med det förra skulle menat Thorild, är otroligt; och föga troligare, att han med det senare skulle menat Leopold; — i någon djerf förväntan om dennes tillkommande utvecklingar.

**) Enda undantaget var måhända — i någon mån — den beskedlige Regnér; men hos honom svarade förmågan ej mot insigten.

upplysning och seder". Så förhöll det sig ock. Hans "satiriska och lätta" stycken voro de enkom populära; och Leopold, i sin berömda sång öfver Kellgren, prisar i första rummet hans värde af satirdiktare och recensent. Sjelfve Franzén, i sitt Minne öfver Fru Lenngren, frågar: "När är Kellgren mest Kellgren? Är han det icke när han ler?" En fråga, som tillräckligt blottar, huru föga han genom Kellgrens sista föredöme hade blifvit väckt till någon klar föreställning derom. — Desto djupare ingrepo de undersköna Kellgrenska afskedsljuden, med sina sålunda allmänt oförstådda förebådningar om ett nytt skaldesångens tidehvarf, i barndoms- och ungdomskänslorna hos de nyss antydda ynglingar, som under uppgryendet af sina första aningar lärde sig att älska Kellgrens snille och namn. Hans inflytelse på dem var, i sjelfva verket, lika stor som tidig; långt större, än i allmänhet kan skönjas på de äldsta omogna företeelserna af deras egen skaparlust*).

Underligast är i alla fall, att äfven Thorild kunde deltaga i den blindhet, för hvilken det alltigenom fördolde sig, att Kellgren hade i betydlig måtto genombrutit — eller (om man så hellre vill) med rikare innehåll fyllt och utvidgat — den fransyskt-svenska smakskolans snäfva formalism. De allmänna anledningarne till hans kamp mot dess åsigter inneburo de särskilda till hans kamp mot Kellgren. Enskild förtrytelse påskyndade fiendtligheternas början; men att förklara dem, räcker den ej till. Orsakerna lågo djupare. Längesedan gifna skildringar hafva, såsom jag hoppas, gjort dem fullt begripliga. Man förstår, huru han kunde i den rigtning, som inom Sveriges vitterhet var representerad af Stockholms-Posten, finna en öfvervigt lagd på behag framför styrka, på lek framför allvar, på qvickhet framför tanka, på vers framför poesi, på ordprång eller såkallad "stil" framför sak och sanning; hvarifrån vägen syntes

*) Synbarast röjer den sig hos Elgström. Han var, då jag lärde känna honom, såsom skald uppfostrad nästan blott genom läsning af Kellgrens skrifter. Särdeles utgjorde fragmentet "Sigvarth och Hilma" länge hans poetiska ett och allt.

honom vidöppnad för en urartning af vekhet till veklighet, af söthet till slisk, af joller till pjoller, af täckhet till flärdprål, af galanteri till smil, af satir till grin, af vältalighet, smak, kritik till "trälars granna möda och småmästerskap"; — och allt detta i följd af ett det svenska frihetssinnet förnedrande härmnings-begär. Men hvad man icke förstår, är, huru han kunde så alldeles undgå att iakttaga den hos motparten tillsist inträffade förändringen. Just för honom borde den allramest varit skönjelig. Stöta vi här på — en ouppmärksamhet, eller en oförsonlighet? ett omdömesfel, eller ett karaktersfel? Och brist på uppmärksamhet — huru var den här möjlig? — Stridshettans förbistring kan ursäkta mycket; såsom vi ock redan vid ett föregående tillfälle anmärkt. Näppligen kan den dock urskulda allt. Gerna ville man äfven ursäkta honom medelst den tidiga öfverflyttning till Tyskland, hvarefter all närmare beröring mellan honom och svenska vitterheten upphörde. Men Kellgren hade ju dessförinnan, ja redan före utgifvandet af "Kritik öfver Kritiker", visat sig vara i mycket en annan, än förr. Daterar sig icke t. ex. hans Nya Skapelse redan från 1790? "Dälden" (der ju ock den politiska åsigten var densamma som Thorilds) från 1789? Ja: Thorild citerar, i begynnelsen af sin Kritik öfver Kritiker, en rad ur detta sistnämnda qväde; men utan ringaste tecken, att det måste varit honom någonting oväntadt både till innehåll och till form!

Öfverhufvud var det en snillets och karakterens manlighet, som under fortgåendet af Kellgrens utveckling alltmera omisskännlig framträdde. Denna manlighet skall ock, i det af sin samtid så beundrade poemet "Man eger ej snille för det man är galen", inför efterverlden förblifva dess enda väsendtliga förtjenst. Rosenstein, i sina fordom lika vidtbeprisade "Anmärkningar", tycker att den "juvenaliska ifvern" i dess senare hälft sträcker sig till och med längre, än billigt. Slikt afsteg från de föregående strophernas leende lynne syntes honom nemligen ingalunda påkalladt af de i sig sjelfva ju endast löjliga föremålen: swedenborgianismen, magnetismen m. fl. Kommentatorn misstog sig dock mera häri, än skalden; som rigtigt ana-

de, och på sitt vis begrep, att den *Sensus-Communis*-vishet, hvars talan han förde, här hotades af makter, långt mera vådliga än löjliga. Vådligheten var tvåfaldig: en inre (och varaktig); en yttre (och förbigående). Den förra insåg han icke. Den bestod deri, att det mystiska virrvarr, hvaremot han (att vi må nyttja Rosensteins uttryck) vände sig "först med siffletten och sedan med basunen", innehöll, bredvid all sin oäkta mystik (ordensvurmeriet och flerahanda dermed sammansmälta lika haltlösa svärmerier), jemväl en äktare (Swedenborgs lära, stark genom sin upphofsmans förening af naturvetenskapligt och theosophiskt snille); samt att båda arterna — den bättre i verkligheten, den sämre åtminstone i skenet — inbjödo sin samtids menniskor på någonting i religion och vetenskap mera positift, mera öfver jorden upplyftande, mera i lifvet hugnande och mot döden tröstande, än den förnäma, till hela sin grund och kärna blott negativa "upplysnings"-philosophien innebar. Den senare vådan åter insåg han ganska väl. Den bestod deri, att de nyss antydda brokiga trolldimmor, som äfven esomoftast (ehuru alldeles obehörigt) utgåfvo sig för Swedenborgska upptäckter eller tillämpningar, under någon tid lyckades med stor framgång omtöckna just samhällets höjder, eller förhexa enkannerligen dess högst uppsatta medlemmar till en grad, från hvilken sansade betraktare med skäl kunde befara mången menlig följd för Sveriges vett och välfärd. Det var anblicken häraf, som bragte Kellgren att tillgripa "basunen"; och ehuru kortsynt än hans ständpunkt må i mycket befinnas, kunna vi dock ej bortse från det mod, den dristiga och mången personlig fördel vedervågande nitälskan, hvarmed han gick i spetsen för en sak, hvilken han med hänryckt öfvertygelse hade omfattat såsom sanning. Visst borde han i alla fall kunnat undvika den nesan, att hafva kallat en af sitt fäderneslands vördnadsvärdaste män "helt rätt och slätt — en fåne", och att med larmrop om "lagens hämd", om "majestätsbrott", om lönligen åsyftadt "uppror" *)

*) T. ex. "Der fanatismen går, går upproret i fjätet". Han fick kort derefter se, i fransyska revolutionen, "upproret" utbryta från en helt annorlunda beskaffad "fanatism".

o. s. v. hafva upphetsat sjelfve den lugnaste af alla anmärkare derhän, att äfven denne, i sin prosa, med ens anropar "regering", — "renlärighet", — "konsistoriell censur" m. m. om bistånd mot en flock medborgare, dem han utpekar såsom "de ursinnigaste af alla jordens fantaster", emedan de funno större uppbyggelse hos Swedenborg, än hos Helvetius och Voltaire. Väl var det då, liksom ännu i dag, en vanlig företeelse, att den häftigaste "intoleransen" utöfvas just af "toleransens" härförare, och att detta har en hufvudorsak ej blott i bristande kännedom af hvad man fördömmer*), utan tillika i ett förutfattadt

*) Näppligen var Kellgrens egen bekantskap med Swedenborgs skrifter någon annan, än den Rosenstein (såsom det tyckes) hade inhemtat genom tittande i en **icke** af Swedenborg skrifven bok, som gick ut på att vara ett slags sammandrag af hans lära. Sådant hindrade dock ej Rosenstein tryggt försäkra: att Swedenborg "aldrig varit berättigad genom stora upptäckter att räknas ibland snillen"; att hans naturvetenskapliga skrifter "mera vittna om minnet af hvad han lärt, än om redigheten af hvad han tänkt"; att i de öfriga "den grammatikaliska oredan förenas med den logiska, och tvenne bredvid hvarandra stående phraser vanligen hafva lika så liten gemenskap, som om de åtskildes af hundra sidor, som om de sades af två personer, af hvilka den ena ej hört hvad den andra talat"; ett framställningssätt, hvilket sedermera göres åskådligt genom den ryktbara uppfinningen af "det eviga hvitas fyrkant". Bland profstycken på dylika obegripligheter anföras äfven dessa: att "menniskan är himmel i minsta form"; att "menniskan har så mycket himmelen i sig, som hon är i äktenskapskärlek"; att "mannen är skapad att föreställa det sannas förstånd, och qvinnan att föreställa det godas tillgifvenhet, — följaktligen mannen att vara sannt, och qvinnan att vara godt"; att "andlig kärlek är Guds beläte, men himmelsk kärlek Guds liknelse", o. s. v. — Mera i det komiska faller, att Rosenstein finner sig mött af likartad Swedenborgsk galimathias, när han "i vissa moderna poemer får läsa om det **högsta sköna och sanna**, om **sphererna harmoni**, om **himmelsk flägt**"; vid dessa föreställningar och uttryck, som alla ega "det fel att afvika från ordens bokstafsmening, d. ä. ej förstå hvad man säger", tror han sig (berättar han) vara "i Swedenborgs andeverld, och der se spherer af horerier utflyta från menniskans egenhet, som uppkommer af äktenskapet mellan det onda och osanna". — Tre år derefter fick han upplefva, att Kellgren sjelf (på allvar) qvad om "de höga spherers harmoni", om en "flägt från det höga", om "himmelsk urbild" m. m. (Se "Nya Skapelsen"!)

och hårdnackadt beslut att aldrig förvärfva den. Vi träffa här med ledsnad på ett af de många exemplen, huru jemväl de bästa hufvuden och hjertan kunna omedvetet kufvas af en viss herrskande tidsandas nästan fullt uppnådda envälde. Men då vi härvid ihågkomma, att ännu vid denna tidpunkt (och ända till hans död) tänkaren Kellgren stod i utbildning långt efter skalden, böra vi derjemte rättmätigt uppskatta värdet af en personlighet, som är i hvarje lifvets ställning lika redobogen att allting våga, allting lida för något högre, något heligare, än sig sjelf. Och derför anse vi fordras till fullfärdigheten af hans bild att nu anföra, oafkortad, följande sjelfbekännelse; hvarom Rosenstein förtäljer, att den "i ett af författarens manuskripter" blifvit funnen.

"Denna djupa känsla af sannt och rätt, godt och ädelt, som gör att vi anse oss för lycklige eller olycklige, upphöjde eller förnedrade, af allt hvad som främjar eller sårar deras ära, att vi, liksom flyttade ur oss sjelfva, ur vår personlighets krets, röras, andas och hafva vår varelse i det allmänna lifvet, den allmänna ordningen, samhällets och verldens, — rättvisan, dygden, förnuftet, smaken; att vi älske som föräldrar, som vänner och välgörare, alla stora män som upplyst och förädlat vårt slägte; att vi deremot hate som personliga fiender allt villans och lastens anhang; att vi sjelfve utan möda uppoffre lugnet, hvilan och nöjet, icke känne någon fruktan, icke se någon fara, då lagens vård, religionens helgd, samhällets väl och regentens ära kalla oss till strids mot dårskaper och sjelfsvåld: — denna djupa sjelfförnöjande, sjelffrätande känsla, om hon ej är snillet, är hon fröet dertill. Unge författare! vill du veta, om din kallelse är sann eller ej: lägg handen på ditt hjerta. Hvad intryck känner det af de ting, som omgifva dig? Sanning, dygd, rättvisa, fäderneslaud, menskligbet: säg, kan du nämna dessa heliga namn utan rörelse i ditt blod, utan skakning i dina fibrer? Ser du blott med ett åtlöje dina likars dårskap? med förakt deras laster? med ömkan deras olyckor? Den håg du känner att utmärka dig af talanger, hvad har den till föremål? Månne en titel, en prydnad, ett anseende öfver hopen, en beqvämligare lefnad? Månne hofgunst och sällskapslof? Söker du blott, att, af ingen oroad och oroande ingen, gå (som man säger) "sin verld igenom", och låta verlden ha sin gång? . . . Då, yngling! tro mig: det är icke dig, som snillet kallar att tala till folket. Försök ej, att höja dig öfver medelmåttans krets! Blif täck, oförvitelig, en man af god ton! Ditt namn, om det lefver, skall dö med dig! — Om åter, vid åsyn af allt som rubbar den

allmänna ordningen, af allt som kränker förnuft och dygd; om, vid blotta åsynen eller ryktet häraf, du känner ditt blod tändas, ditt hjerta klappå, din andedrägt förkortas, tårarne brista ur dina ögon, tankarne hoptals genomstörta din själ; och du glömmer så dig sjelf, och du är icke mera dig, men den dygdige som lider, men den upplyste som förföljes, medborgaren, philosophen, menniskan . . . . Då, ädle! igenkänn snillets gudomliga röst; då sök ej förgäfves att qväfva en eld, som, lik åskans, ej skall slockna förr än han förtärt dig; då följ ditt öde: blif stor — och olycklig".

Detta är förträffligt. Man kan ej läsa dessa ord, ej afskrifva dem, utan att erfara en rörelse lik den han skildrar. Blott det kan ställas i tvifvel: huruvida en författare af det sanna och höga slag, hvarom här talas, någonsin har skäl att anse sig för just företrädesvis "olycklig". Snarare delar han blott, fastän på sitt vis, menniskans allmänna lott; hvilken ju, från en viss sida sedd, är att vara "född till olycka såsom fåglarne till att flyga". Men vid frågan om sådana män, som Kellgren och det slägte han tillhör, synes oss Goethe hafva rigtigare betecknat deras öde, då han yttrar i ett af sina ungdomsbref:

"Alles geben Götter, die unendlichen,
Ihren Lieblingen ganz;
Alle Leiden, die unendlichen,
Alle Freuden, die unendlichen, ganz".

En af nutidens aktningsvärdaste konstdomare — Palmblad — har sagt*), att Kellgren väl "egde ett ljust omdöme, en fin takt, ett för allt ädelt och skönt öppet sinne, det finaste öra för sångens toner; värma för den fosterländska vitterheten, en lekande qvickhet, som kunde, när han trodde sig strida för högre sanningar, antaga en juvenalisk skärpa; framförallt ett af känsla och ömhet flödande hjerta"; — men "icke det slags snille, som inom tankens eller diktens riken öppnar nya rymder, bryter nya malmgångar, banar nya vägar; hans bildningsgåfva var mera rörlig än djup, mera omfattande än uppfinningsrik". — Måttet af den sanning, som kan synas ligga i detta omdömes

*) "Biographiskt Lexikon", Band. VII, sid. 27.

senare hälft, skall, i följd af hans brådskyndade död, alltid förblifva vanskligt att bestämma. De anförda skaldeprofven (och flera kunde tilläggas) låta oss näppeligen sakna, hvarken "djupets" eller "uppfinningens" värden. Väl påstår äfven Hammarsköld (ehuru sjelf en af Kellgrens ifrigaste beundrare), att "han hade ett slags mera passift geni, som med värma uppfattade allt, med säkerhet insåg hvad bruk han deraf kunde draga, och förmådde gifva det finaste behag åt hvad han lånte", samt att han "knappt skrifvit ett enda betydligare stycke, till hvilket han ej lånat ideen af någon annan"; hvarefter man ock ser angifvet — bland flera lika beskaffade exempel — att han skall hafva hemtat ideen till Nya Skapelsen från Baggesen (utan att dock bland dennes qväden något är nämndt såsom förebild), ja, ideen till Mina Löjen från den platte Elers!! *) Vid dylik

*) Ungefär i samma förhållande ställer Hammarsköld honom jemväl till Evald, då han, vid loforden öfver Kellgrens "ömma, naiva och af ädel patriotism upphöjda verser" i "Gustaf Adolf och Ebba Brahe", tillägger: "hvarunder han likväl (!) värmt sig vid den eld, som lågar i Evalds mästerliga dramatiska idyll "Fiskerne". Ja! så, som stora skalder i alla tider hafva "värmt sig" vid hvarandra. Det är sannolikt, att vissa sångljud i "Gustaf Adolf och Ebba Brahe" ej skulle blifvit, hvad de äro nu, om icke vissa toner i Evalds sångspel hade föreklingat. Men förringar väl detta egendomligheten hos Kellgren? — Är — för att välja ett exempel ur våra dagars vitterhet — Paludan-Müllers "Adam Homo" derföre mindre originell, att den visserligen aldrig skulle blifvit diktad, om ej Byrons Don Juan varit diktad förut?

Föröfrigt visar sig allestädes, huru mycket Kellgren, äfven i sina öfversättningar, är fri efterbildare och förskönare. Det är honom nästan omöjligt att blott öfversätta. Vi välja t. ex., ur stycket "Då jag var liten", dessa båda stropher:

"På bästa faders knä att rida ranka,
Och slumra sött på bästa moders arm;
Så flöt min tid — och ingen minsta tanka
Utaf bekymmer uppsteg i min barm.

Då såg jag månan öfver kullen tåga,
Och tänkte: Stod jag nu på kullen der,
Så kunde jag med lätthet se och fråga,
Hvem som den gubben uti månan är".

framfart kan man dock lätt råka inskränka begreppet "uppfinning" till en så trång omkrets, att dymedelst — enligt en till sitt yttersta drifven följdrigtighet — ej blott Virgilius, Horatius, Tasso, utan till och med Shakspeare och Goethe, skulle stämplas till låntagare eller plagiatorer. Visserligen vilja vi ej härmed, i uppfinnande originalitet, ställa Kellgren vid Shakspeares eller Goethes sida. Men säkert är, att inom svenska lyrikens område, och i sin behandling af svenska språket, skall han alltid såsom en nya vägars banare framstå. Också fortsätter sig Palmblads utlåtande, omedelbarligen, med denna sjelfmotsägelse: "Han förökade svenska lyran med flera nya strängar". Vi bifoga: han påfann ock flerfaldiga grepp, att ur de gamla framlocka en vackrare, en i ljufhet dittills oförnummen (eller åtminstone blott hos Creutz, i viss mån, förnummen) välklang. I allmänhet gäller, hvad föröfrigt redan samme konstdomare yttrat: att "ljufheten var grundtonen i hans strängaspel". Hon beherrskar hos honom äfven qvickhetens in- och utfall, — till och med när dessa hvässa sig som skarpast; en ohärmelig naivetet (se hans bästa skämtdikter) utgör föreningsbandet. Derföre är ock den jemnlikt poetiska och musikaliska förädling, som vårt modersmål genom Kellgren vann, framförallt en upplenande och förljufvande. Böjligheten och mångskiftligheten till rikare rhythmiska vexlingar, än dittills i vårt språk varit försökta, blef deraf en nödvändig följd. Såsom dra-

---

De motsvarande hos Baggesen lyda:

"Jeg spöged i min ömme Moders Arme,
Og sad til Hest paa bedste Faders Knæ,
Og kiendte Mismod, Uro, Grublen, Harme,
Saa lidt som Penge, Græsk og Galathee.

Da saae jeg Maanen ned paa Öen glide,
Og tænkte: Gid jeg var paa Öen der!
Saa kunde jeg dog rigtig faae at vide
Hvoraf, hvor stor, hvor rund, hvor kiön den er!

Läsaren må dömma, hvar uttrycket för denna ålders minnen och föreställningar är träffadt renast, naivast, lyckligast.

matisk skald har han tvifvelsutan sin största förtjenst i den undransvärda skicklighet, hvarmed han vid sådana tillfällen var sin konungs verktyg. Visadt har blifvit, huru fullt han deruttinnan gjorde skäl för den "handsekreterar"-plats, hvartill utnämnandet, i en tid då eljest alla hofsysslor uteslutande voro adeln förbehållna, innefattade äfven den utmärkelse, att nu första gången vederfaras en oadlig*). Men det egendomliga af hans snille förnekar sig icke heller i de åt skådebanan egnade verken, ehvar den höge uppfinnaren — liksom enkannerligen i "Gustaf Adolf och Ebba Brahe" — styckevis hade beviljat honom utrymme till sjelfständigare diktning. Så mycket mindre hade den, som sjelf berättar att "planen och uppränningarne till dessa skådespel icke tillhörde Kellgren", bort af dem anse sig befogad att dömma: "såsom dramatisk skald står han på en underordnad linea; arten af hans snille tillät honom icke att försätta sig utom sig sjelf, icke att intränga i främmande tider eller tänka sig in i främmande karakterer". Han kunde ju ej, i tids- och karaktersmålning, gå längre än konungen utstakat. Man betrakte dock, i det oftanämnda skådespelet "Gustaf Adolf och Ebba Brahe", de bästa scenerna: och man skall der varsna en betydligt annan tonart, än det med honom samtida sällskaps- och hoflifvets. Att i "Gustaf Vasa" lika långt afvika från den operastil, som för dåvarande "goda smak" var den enda klassiska, hade — äfven om han velat det — just nyssbemälta utstakning förbjudit.

Korteligen: bedömmes han enligt sina yppersta qväden, af hvilka somliga blifvit här meddelade: så skola jemväl nutid och framtid erkänna med oförminsklig tack, att hans lyra, med sin i begynnelsen för all täck, men sedermera för all skön

---

*) Gustaf III:s handsekreterare dessförinnan voro: öfver-kammarherren frih. Chr. Manderström, utnämnd den 7 April 1766; hofmarskalken Sten Abraham Piper, den 16 Febr. 1773; kammarherren grefve Adolf Piper, den 25 Sept. 1775; kongl. sekreteraren (slutligen statsrådet, friherren m. m.) Gudmund Adlerbeth, den 19 Dec. 1777. — Och härefter följde kongl. sekreteraren Johan Henrik Kellgren, den 7 Jan. 1785.

sinnlighet öppna och spänstiga stämning, sin ofta qvickt spelande, slutligen oftast vemodigt ömma känsla, sin fina lyssning till språkets och versens rigtighet, behag, välljud, sin för fosterländsk själsodling rastlöst glödande lidelse, på den svenska ärans stjernhvalf bibehåller en orubblig höjdplats. Han förtjenar — och skall tvifvelsutan aldrig sakna — läsare, som, i sådan erkänsla, icke låta sig störas genom de menliga inflytelserna från en vid samlandet af hans skrifter ännu ej på långt när fullt klar synpunkt; läsare, som ursäktande begripa, huru han under sjelfva sina sista lefnadsår kunde skatta mödan värdt att slösa tid och omsorg på en (visserligen ganska lyckad) öfversättning af tragedien "Olympie"*), — en af Voltaires minst berömda, ehuru (det må medgifvas) ingalunda sämsta; läsare, som förstå att förklara och urskulda, ej mindre upptagandet af månget svagt stycke, hvars obetydlighet numera är uppenbar, än den härmed sammanhängande anordning, hvarigenom man ej sällan från ett skaldeverk, hvars fägring är lika giltig för alla tider, omedelbart förflyttas till ett, som — om ock icke rentaf förkastligt — dock blott för sin tid kunde synas stämpladt af något synnerligt värde (så t. ex. från "Den Nya Skapelsen" till "Gratiernas Döpelse"). Hufvud-omständigheten vid slutomdömet öfver honom skall alltid förblifva den sorgliga, att vi ega — knappt halfva Kellgren. Just vid vändningen till en ny poetisk verksamhet, som lofvade att vida öfverträffa den förra, bortrycktes han i en mans bästa ålder; en ålder, efter hvilken mången af jordens ryktbaraste skalder författat sina förnämsta verk. Milton var betydligt äldre, när han företog sig att besjunga Paradisets förlust: Wieland — med hvilken Kellgren har flere beröringspunkter — likaså, när han diktade sin "Oberon"; Voltaire skref sin sannast poetiska tragedi, "Tancred", i sitt sextiondesjette lefnadsår; och Rousseau hade vid den ålder, som blef Kellgrens hela, just nyss på författarebanan uppträdt. Men alla dessa — liksom Goethe och andra — erhöllo

*) "Första gången uppförd på Kongl. dramatiska teatern 1792".

ett tidsutrymme, hvarmed dem tilläts att (åtminstone i hvarje väsendtligt afseende) uppenbara allt, hvartill naturen dem utrustat. Kellgren fick ej denna tillåtelse. Honom beskärdes icke att fortsätta en bana, på hvilken han skulle blifvit det efter hans död uppväxande revolutionära skaldeslägtets uppfostrare, medelpunkt, ledande föresyn, och dymedelst helt fredligt tillvägabragt den i Sveriges vitterhet behöfliga omhvälfning, som, tyvärr! sedermera så våldsamt frambröt, med ett mot de qvarlefvande Gustaviska veteranerne ofta otacksamt öfvermod. Af svenska akademiens medlemmar var han den förste, vid hvars frånfälle hon firade en bortgången ledamots minne genom anläggandet af en månads offentlig sorg. Men vidden af den förlust, som hade drabbat svenska vitterheten, kunde då ännu blott ganska ofullständigt öfverses. Desto ömmare äro skälen för hans efterverld att omfatta det stora, som han kunnat blifva, i samma vördnad med det stora, som han var.

BIHANG.

ERNST JONAS FREDRIK KJELLANDER.

> Es ist dafür gesorgt, dass die Bäume nicht in den Himmel wachsen.
>
> GOETHE.

Ehuru en framtida fortsättning af detta verk — i fall mig tillåtes upplefva den — är ämnad att åt bilden af den unge siare, hvars namn här ofvanför står tecknadt, med en utförligare behandling inrymma dess tillbörliga plats bland den nyare svenska litteraturens yppersta minnen: torde man dock, vid besinnandet af alla menskliga tings osäkerhet, icke förvånas öfver det under denna öfverskrift vågade språnget från Kellgrens tid till vår egen; eller att redan här, i förväg, några ord yttras om en oförgätlig yngling, som var sonson till en syster af Kellgren. Att just på detta ställe ihågkomma en af de utmärktaste unga män, som Sveriges jord framfödt, är, efter fullbordad teckning af den nyssnämnde, ett destomera naturligt sig erbjudande bihang, då den frändskap, som förenar båda, är på samma gång en skyldskap i blodsband, i snille och i ödet af en (menskligt att tala) förtidig död. Och väl kan, vid betraktandet af den senast hädangångne, detta sista likhetsdrag synas än mer ömmande, när den underrättelse, att **han** uppnådde blott hälften af sin vidtberömde frändes korta lefnadsålder, beledsagar den upptäckt, att **han** var begåfvad med ännu rikare och flerfaldigare anlag. Ty med stora poetiska sammanbundo

sig hos honom så stora philosophiska, att en lika oersättlig förlust, som Kellgrens skyndande bortgång medförde för Sveriges poesi, medförde Kjellanders än mera brådskyndade för Sveriges philosophi; — så framt vi under detta namn tänka oss en vetenskaplig vishetslära, egnad och utrustad att vara all sannt human bildnings organiska medelpunkt. Till anblicken af en verksamhet, jemväl här i förtid slutad och jemväl här vittnande om något oberäkneligen stort som den hade kunnat blifva, fogar sig alltså här tillika det rörande skådespelet af dess afbrott i sin allraförsta blomning, eller af den halfutslagna knoppens brådfall just i den stund, då den börjat för dagen öppna sin helgedom, — en i skötet buren ny underverld af sanning och skönhet.

Ernst Jonas Fredrik Kjellander föddes den 5 December 1812, i Vestergötland; födelseorten var Valla, i Vadsbo härad, Fägreds socken och närheten af Vassbackens kanalsluss. Föräldrarne voro Bengt Kjellander och Anna Margareta Strålin. Fadren, son af prosten i Flo Jonas Kjellander och Eva Maria Kellgren, hade valt medicinen till yrke, och var öfverläkare vid Göta kanal; men bråddes på sin store morbroder i en kärlek för skaldekonsten, som äfven af svenska akademien ej blef lemnad utan uppmärksamhet*). Ännu mer liknade han honom dock, tyvärr! i anlaget till en bröstsjukdom, af hvilken han, vid en ålder af blott trettiofem år, den 18 Januari 1816 bortrycktes från de sina. Den föga mer än treårige Ernst var nu sin moders enda qvarlefvande barn; ty en yngre syster, Hilda, hade aflidit redan under föregående året. Lyckligtvis föll hans ledning i de bästa händer. Fadern säges varit en gladlynt man (stundom kanske något öfver höfvan), lustig sällskapsbroder, infallsmakare, anekdot-berättare: modren, utmärkt genom ett djupare själslif, beslöt att oinskränkt lefva för sonen. Sluten för mängden, värderades hon af de få, för

*) För några öfversättningar från Horatius uppmuntrades han år 1804 med andra guldpenningen. Ett litet häfte af hans "Skaldestycken" utkom i Upsala mot slutet af 1807.

hvilka hon upplät sin närmare bekantskap, såsom en qvinna af ljust — till och med skarpsinnigt och qvickt — förstånd, mycket sinne för skön bildning, samt framförallt ett åt Gud med brinnande kärlek hängifvet hjerta. Sådan besörjde hon sjelf sin Ernsts uppfostran och första undervisning med hela den ömma omtanka, hvari hennes gudsfruktan och hennes aktning för kunskap lika deltogo. Också var han och förblef ett glädjebarn, som ingaf farhågor endast genom den alltför skyndsamma tidigheten af sin utveckling. Redan vid fyra års ålder plägade han om aftnarne förtälja henne sagor af egen uppfinning, i hvilka en rik fantasi tillkännagaf sig lika varmt som älskligt. Lätt gissar man, hvarföre hon år 1818 flyttade till Skara. Det var läroverket, som drog henne dit. Efter ett års förberedelse genom enskild handledare, hade han vid åtta år (1820) uppnått det i förhållande till hans ålder sällsporda kunskapsmått, som ej blott berättigade till inträde i den offentliga lärdomsskolan, utan ock redan öfversteg alla dervid förutsatta fordringar.

Vexlande nu sina stunder mellan sin moders boning och skolans lärosalar, tillvann han sig, i de senare, genast allas ynnest. Sällan har väl en skolgosses lif företett ett så vackert helt. Förenande de ovanligaste snillegåfvor med det oskyldigaste hjertelag, kunde han ej annat än omfattas af sina lärare med stora förhoppningar, af sina kamrater med afundsfri beundran. Det eldiga kunskapsbegäret understöddes af en flit, som likväl var mindre möda, än lek; ingenting förekom honom svårt, och han inhämtade allt med lika mycken klarhet som snabbhet. Öfver hvarje läroämne gjorde han sinnrika reflexioner. Alltigenom blandade sig i hans skolgång dragen af sällsynta själsframsteg med dragen af bibehållen barnslighet. Ännu i tredje klassen sågs han ofta hängifven åt sådana lekar, som tillhöra den spädaste gossåldern; och vid samma tid, som han började finna ett synnerligt nöje i att skrifva Latin, roade han sig emellanåt rätt hjertligt med dockor. Att skrifva och tala detta språk var en färdighet, som tycktes nästan medfödd; hvadan

han ock redan 1821 hade i bådadera hunnit så långt, att han, vid en då med den nioårige gossen särskildt anställd examen, befanns deri vara de skickligaste gymnasisternes jemnlike. Ett sådant intyg skulle ej mycket betyda nu, sedan det tanklösa skriet mot latin och klassiska studier hunnit bära frukter, som redan öfverträffa sjelfva de skriandes egna önskningar; men annat var förhållandet då. Vid tio års ålder diktade han sitt första skaldeqväde: verser till firande af sin moders namnsdag. Vid samma tid uppgjorde han i allmänhet sina första författarplaner. Året derpå stiftade han af några utkorade kamrater ett poetiskt förbund, hvars handlingar ännu finnas. De förvara, utom andra stycken af hans hand, ett parodiskt epos, hvartill en i skolan förefallen strid gifvit anledningen. Skötande alltredan sina studier utan enskildt biträde, sträckte han sin läsning vida utom den föreskrifna skolkretsen. Bland den mängd författare, hvarmed han sålunda nu gjorde sig bekant, var knappt någon honom kärare än Skandinaviens Herodotus, Snorre Sturleson.

År 1824 uppflyttades han till Gymnasium; der man sedermera ofta såg honom sitta på fullväxta kamraters knän, ifrigt sysselsatt att för dem förklara dagens gemensamma pensum. Utan minsta afbräck för det grundliga inhämtandet af läroverkets kunskapsämnen, stegrade och vidgade sig rastlöst hans verksamhet på egen hand. Med hans vetenskapliga utveckling fortfor hans vittra att hålla jemnsteg. Den trettonårige gossen, som redan skref felfritt engelska bref, fann i Frankrikes vitterhet en riklig njutningskälla, och i Tysklands en ännu rikligare; till hvilken han ock snart kände sig dragen företrädesvis. Han sammanband nu ånyo sina skötvänner till ett poetiskt sällskap; och Tegnérs vid samma tidpunkt utkomne "Frithiof", snart och ofta af honom ur minnet föreläst, bar den friska och fulla ynglings-hänryckningen till deras hjertan från hans. Denna tid skulle varit fullt lycklig, om ej hans moders hälsotillstånd, alltid svagt, hade börjat mer och mer synbart försämras. Det var begynnelsen till den grämelse, som

sammanväfde sig med hans lefnads öde. Mera innerligt, än bandet mellan henne och honom, kan intet personligt förhållande tänkas. Intet arbete, ingen förströelse egde makt att från henne aflägsna hans varelses grundtanke: hon var för honom, liksom han för henne, det käraste på jorden. I dubbelt afseende blef honom alltså den första bortovaron från henne smärtsam. Han hade sommaren 1826 antagit en enskild lärarebefattning i Mariestad. Den fasthöll honom i några månader; under hvilka han, i sin längtan efter hennes återseende, räknade ej blott huru många dagar, utan äfven huru många timmar dessförinnan qvarstodo. I hvarje bref underrättade han henne noggrannt derom.

Af sig sjelft begripes, att han från Skara förafskedades med de mest hedrande vittsord, då han om hösten 1827 begaf sig till universitetet i Upsala. Den, som skrifver detta, påminner sig med sorglig fägnad den hänryckning, hvarmed Philosophiska Fakultetens dåvarande Decanus, professor J. O. Höijer, på sitt humoristiska vis berättade för sina medbröder om denne utomordentlige ynglings ankomst och student-examen. Äfven till Upsala åtföljdes han af sin mor; som nu der fästade sin bostad för alltid. Ej långt derefter såg jag honom första gången. Hans vackra utseende förenade då ännu, i ögon och anletsdrag, barndomens hela blomsterfriskhet och glada oskuld med snillets genomträngande tankeblick och ett redan på den höga pannan hvilande — man kunde säga, thronande — allvar. Öfver begynnelsetiden af hans akademiska lif, — ungefär ett par år framåt, — qvarlåg ännu den första ungdomens morgondagg, skimrande och nästan ostörd. Med en sällhet, som förstås af beslägtade sinnen, fördjupade han sig under det första året i de forn-klassiska språkens litteratur; hvilken alltid förblef ett bland hans kärleks hufvudföremål. Den betraktades af honom ständigt såsom den grundval, hvarförutan ingen nyare litteratur kan studeras med fullständig båtnad. I det lefvande sammanhang, hvari han uppfattade antik och modern litteratur, blefvo båda ömsesidigt lifgifvande genom hvarandra, "Cicero" — sade han

längre fram — "har lärt mig förstå Goethe". Bland inhemska skalder blef vid samma tid Stagnelius hans älskling. Hos denne mötte honom nemligen (dels i verkligheten, dels åtminstone i skenet) en motsvarighet till den djupa religiositet, som utgjorde hans lifs grundkänsla, och derjemte till det religionsvetenskapliga interesse, hvars bestämda sjelfmedvetenhet nu hos honom började vakna. Detta interesse förde honom ock till Swedenborgs lära; i hvilken det länge fann en ymnig näring. Det var den Swedenborgska theosophien, som gaf honom de första utgångspunkterna för hans egen, hädanefter mer och mer sig utbildande philosophi. — I allmänhet blommade nu hans varelses vår. Fullkomligt betecknande gaf han derföre sjelf namnet "Blomsterknoppar" åt de skaldestycken, betraktelser, omdömen, utdrag och flerfaldiga (äfven sjelfbiographiska) anteckningar, som, i häften från denna tid, under sådan titel bland hans efterlemnade handskrifter förvaras. Bland naturens, historiens, diktens gestalter sväfvar här ett i vidsträcktaste måtto bildsamt ynglingasinne, med sökande, men ännu nästan lekande lust; smärtans erfarenhet och vetenskapens högsta frågor stå nära, men hafva ännu icke genomgripit dess innersta väsende.

Denna period kunde ej bli långvarig. Redan med hösten 1829 begynte en annan, som i hans själ, till diktens och tankens uppflygter, fogade erfarenheten af lifvets hela allvarliga djup. Och hvilken erfarenhet! Sorgens och vetenskapens hemligheter mottogo honom till liktidig invigning. Den hulda ledsagerska, som var hans jordiska och i visst afseende äfven hans öfverjordiska allt, böjdes alltmera synbart mot sin tidiga graf; han kunde ej för sig dölja, att stunden nalkades, då han skulle för denna verlden förlora henne. De hade lefvat i, med och genom hvarandra; hans kärlek egde i henne, hvad hennes egde i honom, den sammanfattande medelpunkten af en omätlig omkrets; och gemensam var den barnfromma ödmjukhet, med hvilken de knäböjde inför den högre kärlek, som åt deras egen meddelade sig i menskligt återsken. På utvecklingen af hans lif har intet förhållande haft en afgjordare inflytelse, än detta.

Äfven hon tärdes af en bröstsjukdom, hvars årslånga lidanden nu började sitt sista, svåraste, i tretton månader fortfarande skifte. Hvad enhvar öm son vid sin moders plågobädd känner, det måste i mångdubbladt mått han känna, som med alla sin varelses trådar var fästad vid henne. Genom alla skepnader, än förkrossande, än förstenande, men äfven förklarande, invigde honom denna sorg på engång till hans rätta lifs verksamhet och till dödens tidiga offer. Hon offrades emellertid först. Skilsmessans timma kom den 19 December 1830.

Den innebar hans eget banesår. Ett par dagar efter hennes jordfästningsakt skref han till en vän: "Salig var den stunden, en stilla segers- och frids-fest. Jag offrade åt den Evige allt, allt, och fick hans välsignelse tillbaka. Den jord jag trampar har för mig fått långt mera betydelse, sedan jag sett hennes sköte öppna sig för att mottaga min mors stoft. Hon drager mig nu med den magnetiska, magiska kraft, med hvilken du vet att böljan lockar. Jag har blifvit vän med döden, grafven, natten. Men också lifvet, ljuset, uppståndelsen känner jag bättre; jag ser med kärlek solens uppgång, då hennes strålar färga molnens bräm, der jag tänker min mor stå, och tillika skimra genom fönstret in på väggarne af det rum, der jag blickar och längtar". — Hela hans följande lefnadshistoria är i dessa rader innehållen.

Från både fader och moder hade han ärft ett sjukdomsanlag, dittills gömdt under en yta, hvars blomstring allsicke tycktes vara lungsigtighetens intyg eller förebud. Dess utveckling, befrämjad af smärtan vid modrens qval och oafbrutet framskridande häntyning, påskyndades af den ansträngning, hvarmed han sökte i möjligaste måtto afleda hennes tankar från den bittra sorgekalk, som tömdes af honom sjelf. Denna kamp, af ett så känsligt hjerta genomkämpad i lifvets ömtåligaste ålder, bröt för alltid hans helsas kraft. Men den var ock en skärseld, som renande utbildade hans egentliga inre lif, och der framkallade den ton, som hädanefter genomgick alla hans tankes och känslas yttringar. Den naturliga älskvärdheten skira-

des nu fullt till barnasinnet af en himmelsk oskuld; den tjusta öfverlåtenheten åt fantasiens mångskimrande rikedom gaf rum för en djup och klar känsla af enfaldens höghet; det ovissa svårmodet förbyttes till det lika vissa som heliga vemod, för hvilket väl förgängligheten af allt jordiskt är synlig, men ock oförgängligheten af den genomskinande nya skapelse, som deraf utur genom gudomlig nåd uppstår. — En så beskaffad sorg kunde ej förslappa eller förlama. Tvertom: hjertat blef varmare och öppnare, hufvudet starkare och ljusare, båda verksammare, än någonsin. Under det han för talrika ynglingar — mestadels från sin hembygd — var en ännu mera öm, upplysande och bildande vän, framryckte han, i stegrad arbetsamhet, med jettesteg inom forskningens rymder. "Blomsterknopparne" hade upphört, redan vid begynnelsen af modrens dödsår. De undanträngdes genom spridda utkast och uppsatser af strängare vetenskaplig rigtning; ända tills han om hösten detta år — såsom företalet till hans "Minnen" förtäljer — "under dagar af ett märkvärdigt inre arbete, på engång och likasom drifven af en oemotståndlig kraft, tecknade grunddragen till det philosophiska system, hvars utbildning sedermera blef hans uppgift". Sådan, som denna hans själsverksamhet var, kunde den ock af modrens frånfälle blott för ögonblick hämmas. I döden, skådad från kärlekens och christendomens ståndpunkt, såg han fastmera ett insegel på sanningen af den lära om ett ovanskligt lif, hvilken det nu blef hans uteslutande lefnadsmål att genomtänka och sprida. Utan intrång på det egendomliga i en tankegång, som lyckades förena den skarpaste dialektik med den positivaste christliga uppenbarelsetro, fortsatte han ifrigt sitt studium af nyare philosopher, samt enkannerligen af Fichte, Schelling, Hegel; och likasom hade det sagts honom af en inre röst, att på jorden blott en kort tid var honom beskärd, utvecklade han redan under den nästföljande våren, med förundransvärd hastighet, allt det hufvudsakliga af de åsigter, som i vetenskapen utmärka honom såsom hans. Vid samma tid blef han alltmera sjelfmedveten af sin själsfrändskap med Novalis, hvars dubbelvärde

såsom poet och profet han nu lärde sig uppskatta med en kärlek, för hvilken denna "aningsfulla morgonrodnad af en bättre framtid"*) uppgick i hela sin outtömligt rika betydelse. Liktidigt kände han sig dragen till sagospelet "Lycksalighetens Ö" (enligt hans uttryck, "hjertats gamla saga"): huru starkt, intygar hans skriftliga qvarlåtenskap flerstädes, — dels i en derom början serskild afhandling, hvars fragment ej längesedan blifvit utgifvet**), dels i hans bref; och ej utan djup rörelse har jag i ett af dessa, omedelbart efter ett föregående om modrens begrafning, läst de orden om nyssnämnda sagodikt: "nu först har jag förstått det helas värde". — Mellertid uteblefvo ej heller lekamliga förebud om kortvarigheten af alla hans jordiska sysselsättningar. En värk i sidan, som infann sig snart efter modrens bortgång, var första yttringen af det jemväl physiskt oafbrytliga sammanhang, hvari han fortfor att stå till henne. Andra känningar, — om än till en början lindriga och med långa mellanskof — efterföljde. All kroppslig förbättring blef hädanefter blott skenbar. Ännu var ej ett år tilländalupet från modrens dödsdag, när han i December 1831 angreps af en blodspottning, som väl öfvervanns, men hos hans vänner qvarlemnade farhågor, hvilka innan kort skulle besannas.

Fåfängt hade en resa, under sommaren detta år företagen till den älskade och alltsedan skoltiden ej återsedda födelsebygden, så tyckts uppfriska hela hans varelse, att hans anblick, då han om hösten till Upsala hemkom, väckte de bästa förhoppningar. En början läsning till hans förestående magister-grad omintetgjorde alltsammans. Kjellanders studier, hittills drifna endast af fri böjelse, af kärlek för sak, voro derföre i vissa ämnen redan nu drifna så långt, att han i dessa var fullt vuxen en akademisk lärareplats; men just af samma orsak hade de

*) Tiecks ord om Novalis, i den herrliga inledningen till "Phantasus".

**) I en liten bok, kallad "Tankar öfver sagospelet Lycksalighetens Ö". Man finner der, i första rummet, denna uppsats af Kjellander; dernäst en af fru von Helwig: sist en, äfvenledes ganska skarpsinnig, af utgifvarinnan sjelf.

blifvit föga ändamålsenliga för det nu ifrågavarande syftet. Utan minsta fallenhet för jagt efter "betyg", ansåg han sig dock skyldig både sig sjelf och sina vänner, att taga sin examen "med heder". Ansträngningen att fylla, hvad dertill fordrades, måste bli desto större, då lusten att studera fritt, eller af inre behof, fortfor att göra sin öfvermakt gällande i trots af examenstvånget; så att han, oaktadt sina närmastes förmaningar, både företog och genomförde undersökningar i philosophi, i språkvetenskap, med mera, midt under sina tentamens-beredelser för dermed högst aflägset beslägtade kunskapsämnen. De nya frön till blifvande utveckling, hvilka han under sommaren 1832 ("efter några dagar af orolig, svallande ängslan") i en oafbruten följd nedskref under namnet "Embrya till en Historisk Philosophi", beteckna stora framsteg af hans inre lif och antyda klarare, än de äldre af hans smärre uppsatser, denna utvecklings egendomliga grundform. — Städse dock alltmera tvingad af sin sjuklighet att göra nöden till lag, bevektes han omsider af läkare och vänner att till de föreskrifna tentamina förhålla sig nästan blott passift. Icke dessmindre, då han i December 1832 undergick sin kandidat-examen, ställde honom vittsorden i hans examens-protokoll (om jag rätt minnes) närmast intill hedersrummen. Serskildt torde böra nämnas om hans afhandling *pro Gradu,* att den i dåvarande philosophiska fakultet hade väckt en fullkomlig och enstämmig beundran. Skrifven med största ledighet på äktaste latin, bebådade den genom innehållets gedigenhet, framställningens klarhet och enkla skönhet, strängheten af dess sammanhang, planmessigheten och symmetrien af ämnets behandling, — kort sagdt, genom alla sina egenskaper, en författare af yppersta ordningen. Snart efter detta första i någon mån offentliga prof, framträdde i ännu större offentlighet hans ovanliga tänkare- och författaregåfvor, då han genast efter sin examen utarbetade, och såsom gradual-dissertation utgaf, första delen af en akademisk afhandlig *De notione Principii.* Mig tillföll den angenäma lott att såsom præses öfvervara dess försvar, och dervid, med ett talrikt auditorium, erfara den i vår

tid ytterst sällsporda njutning att höra ett muntligt latinskt föredrag, som med den skarpaste dialektiska utredning förenade hela renheten, lättheten, behaget af ett väl taladt modersmål. Uppmärksamheten på den unge Kjellander var, från denna dag, vid universitetet allmän. Ej mindre de, som öfverhufvud interesserade sig för fäderneslandets litteratur, än de, som förnämligast interesserade sig för dess philosophi, motsågo Kjellanders blifvande verksamhet med lifligt och gemensamt hopp.

Detta var dock redan blandadt med lika gemensam fruktan. Väl promoverades han, den 14 Juni 1833, till philosophiæ magister. Yngst bland åttiotvå kamrater, och med ett yttre der ynglingens fägring ännu hade bibehållit sig, bar han i sitt inre likväl dödens maning, när han mottog den lagerkrans, hvarmed han invigdes till sjelfständig mandomsbana. Ett nytt anfall af hans bröstsjukdom var nyss under våren öfverståndet. Det qvarlemnade följder, som gjorde sista delen af hans lefnad till en sällan hvilande strid mellan dödens hot och krafven af den gryende mannaålder, hvars mognad här var redan i sin uppgång tecknad af förgängelse. Att härvid en skymning, en tröghet, ett stillastånd bredde sig öfver hans andliga varelse, hördes han nu understundom, och med sjelfförebråelse, klaga. Han gjorde sig orätt: mognaden framryckte ögonskenligt, omskimrad af den tynande ynglingafriskhetens sista strålar. Snillets låga brann der med förhöjd glans, och göt, i sin förening med kärlekens tro och försakelsens vemod, öfver hans lif en aftonrodnad, mot hvars milda skönhet intet annat var att invända, än att den hade inträdt omedelbart i morgonrodnadens ställe.

Sådan är bilden af hans varelse under det sista år, som han i Upsala tillbragte: sedan han ännu engång, från en sommarfärd till Vestergöthland, hade om hösten 1833 dit återvändt. Redan var bland hans vänner förslaget väckt om en längre sydländsk resa, såsom innebärande en möjlighet för hans helsas återställning. Men penningemedel saknades; och derjemte det för honom ej mindre nödvändiga, — en i både yttre och inre

afseenden passande reskamrat. Också yttrade hans läkare den förhoppning, att han skulle äfven såsom hemmavarande kunna tillfriskna, genom försigtigt lefnadssätt, mycken stillhet under vintern, och sorgfällig tillbakadragenhet från den yttre luften under hvarje strängare köld. Tyvärr! i stället för att öka sin verksamhet, måste han allt mera öka sin hvila. Likväl förgingo hösten och vintern ingalunda i dvala: kärnrik läsning omvexlade med dyrbara själsbröders umgänge, och i utbildandet af sina vetenskapliga grundåsigter förmärktes han ständigt fortgå. En vänlig krets af familjer, i hvilken han blifvit införlifvad genom frändskapen af sinne för sanning och skönhet, täflade i bemödanden att förljufva hans tidiga lefnadsqväll. Under sådana aftnar hörde man honom en och annan gång äfven föreläsa (t. ex. ur Ingemanns historiska romaner); hvartill man dock, oaktadt hans behagliga röst och hela själfulla föredrag, vid tanken på hans ömtåliga bröst icke gerna ville locka honom. Till och med hans egen poetiska alstringslust återkom, och frambragte vid det nya årets början flera värderika skaldedikter. En afhandling "om den Sköna Konstens Arter", hvilken dock ej hann fullständigt utarbetas, blef hans nästa företag. Ändtligen, och under våren 1834, fullbordade han, med tvenne nya delar, sin före promotionen började dissertation. Den erhöll fakultetens högsta betyg; och han kallades, vid tjuguett och ett halft års ålder, till docens i philosophiens historia. Med strängaste rättvisa: han hade ej blott sedan längre tid utkorat philosophien till sitt hufvudstudium; han hade ock redan gifvit de mest otvetydiga prof af sitt spekulativa snille; så mycket mera egnad till verklig philosoph, som han äfven var humanist, — i ordets egentligaste, men ock vidsträcktaste och grundligaste mening.

Mellertid hade, under vintern, en ny blodspottning stegrat vännernas bekymmer. Förslaget om en resa till Italien återupptogs: en färd genom Europas sydligare länder, och någon tids vistelse under deras mildare luftstreck, skulle — så hoppades han sjelf — på samma gång mångfaldigt rikta hans bildning och medföra en kroppslig förbättring. Om än i senare

afseendet blott med svag förtröstan, gladde vi oss dock åt **hans** glädje, att nu se denna tanke kunna verkställas. En öm slägting, syster till hans moder och lyckligtvis bättre lottad i ekonomisk hänsigt, utrustade honom dertill genom frikostigt understöd; och den förtrognaste af hans vänner, dåvarande magistern, sedermera professorn i historien **Carlson**, erbjöd sig till resesällskap. Alla hinder voro nu således undanröjda. Så, under fullblomstringen af Nordens högsommar, lemnade han Upsala och Sverige — för alltid. Vid vårt afsked kände jag bestämdt, att vi sågo hvarandra, i denna verlden, för sista gången; och i hans blick förrådde sig en skymt af samma föreställning.

Likväl — Italien och Rom! Huru skulle det för **honom** varit möjligt att utan glad längtan motse deras bekantskap? — Afrest från Stockholm den 10 Juli, kort före kolerans första besök i hans fädernesland, återsåg han födelsebygden under en hastig genomflygt, och begaf sig i slutet af månaden från Göteborg till Köpenhamn. Sedan han der vistats en minnesrik vecka, tog han vägen åt Kiel, Hamburg, Göttingen, Cassel och Rhen-trakterna. Från Bonn gjordes en utfart på Rhenströmmen till Cöln; sedan fortsattes resan söderut, till Mainz, Frankfurt am Mayn (der Goethes födelsehus besöktes) och Heidelberg. Härifrån togs vägen till Stuttgart, Tübingen, och genom Schaffhausen inåt Schweiz. Lifligt beskrefvos i bref, dem hans utgifna "Minnen" förvara, de härunder mottagna intrycken af märkvärdiga män och märkvärdiga föremål ur naturens, konstens, fornminnets riken. Anländ till Zürich, och just under en rodd på den undersköna Zürichersjön till ett landtställe, der en ung, lungsigtig och nyligen utrest landsman*) hade bosatt sig, erhöll han den underrättelse, att denne nyss hade aflidit. "Hvilken sorglig öfverraskning!" (utropar han härvid). "Det grep mig djupt." Vid återkomsten till staden försäkrade mellertid den frejdade läkaren Schönlein, efter en undersökning af Kjel-

*) Hans namn var H. T. **Åberg**.

landers bröst, att det var ännu oskadadt, ehuru högst retligt. Nu fullföljdes färden; öfver St. Gotthard, till Italien. Lago Maggiore med sina Borromeiska öar, Milano med sin Dôm, Genua med sina palatser, Pisa med sin Campo Santo — allt befanns herrligt. Än mera Florenz, med alla sina konstskatter och den ljufliga Arnodalen; korad till halfannan veckas hvilopunkt. Här upplät sig det Italien, som vandrarn egentligen sökte. Ändtligen framkom han, den 20 Oktober, till dess medelpunkt, till resans hufvudmål: Rom.

Under hela denna färd var, i allmänhet, hans helsotillstånd bättre, än man kunnat förmoda. Reslifvets besvärligheter tycktes till och med stärka det. Den tid, som nu för honom började, bland fornminnen, konstverk och konstnärer, fick han under en höst, som ej var annat än en mildrad sommar, obehindradt njuta: ty de första månaderna i Rom inverkade på ett sätt, som öfversteg vänskapens djerfvaste förhoppningar; han syntes återuppblomma i en styrka och friskhet, som ej på länge varit hans lott. Dessa glada dagar fortforo, om än med några (till utseendet) mindre betydande afbrott af ohelsa, till slutet af Februari 1835. Då visade sig, att äfven i sjelfva Rom kunde vintern, och det första tidskiftet af vårens ankomst, vara menliga för den bröstkranke nordiske pilgrimen. Olyckligtvis inträffade, att vinterkölden i Rom var just detta år både hårdare och långvarigare, än vanligt. Han nödgades innesluta sig i sitt rum; och led dervid mycket af den omständighet, att de romerska boningarna äro beräknade blott på sommarluft. Denna inspärrning fortfor länge. I ett bref, skrifvet i begynnelsen af Maj, förtäljde han sig vara, icke egentligt sjuk, men tvungen att hålla sig inne på sin kammare och stundom vid sängen. Brefvets både stil och korthet vittnade dock nogsamt om en matt hand. Också följdes detta sjukdomsanfall af en derefter oafbruten aftyning, som sakta, men ohämmeligt, upplöste hans jordiska tillvarelse. Förebud dertill var ock en öfver hans inre lif sig bredande skymning, öfver hvilken på samma gång allt enklare, renare, högre uppklarnade ljuset af ett himmelskt hopp.

"Gud ske lof!" hördes han yttra: "om min eviga frälsning tviflar jag icke; huru det går med den timliga, derom är jag osäker." — "Jag känner," sade han en annan gång, "att många blommor fallit af mitt väsen. Jag blir, om jag med lifvet kommer utur denna krisis, mera fattig; gifve Gud, att jag äfven måtte bli mera ren!" — Under dessa veckor tillkallades först en berömd Romersk läkare; sedan sköttes han af en Skotte, doktor Kissock, med ömt sorgfällig omvård. Denne, i allmänhet mer än tviflare på italienska resors nytta för bröstsjuklingar, och föga troende på möjligheten af Kjellanders räddning, tillstyrkte honom likväl att för sommaren utbyta Rom mot det högländta Siena, såsom egande ett för honom sundare klimat, samt att för nästa vinter kora Pisa till vistelseort.

Kort före detta sjukdomsutbrott hade man hos honom förmärkt ett tillstånd af underbar ljusning, hvari han, under tårar, högljudt prisade Gud att banden voro lossnade, att utsigten nu var öppnad åt en ny och snart kommande friskare verld; hvarvid han — såsom ofta i sådana stunder — uttryckte sin känsla deraf i improviserade verser. Betydelsen af denna aning blef snart afslöjad. — I den mån, som ökad matthet gjorde egen läsning mödosam, nödgades han anlita vänners biträde såsom föreläsare. De sista skrifter, ur hvilka han genom sådan tillhjelp hämtade näring, voro Eddorna, Shakspeare, Bibeln; slutligen nästan blott den sistnämnda ensam.

Med Maj framträdde mellertid Italiens fördröjda ungsommar i hela sin tjusning och prakt; och denna mäktiga vårfröjd tycktes, för ett ögonblick, nylifva eller återgifva hans krafter. Med detsamma var dock luftens värma redan starkare, än för honom ansågs tjenlig af läkaren, som ifrigt påminte om nödvändigheten att snart uppsöka det svalare Siena. Men sedan han åter börjat känna sig bättre och kunna vistas ute, öfverväldigade honom det förlåtliga begär, att af Rom och dess omgifningar skåda så mycket som möjligt. Många märkvärdigheter funnos, af hvilka han ännu ej fått taga kännedom; andra ville han ånyo och fullständigare betrakta. Så gjorde han fär-

der i vagn, än till fornlemningar, tempel, palatser, gallerier, än kring den yppigt grönskande Campagnan, än på en utflygt till Albano, Ariccia och Nemi, än att från Monte Pincio se solen gå ned öfver Roms herrligheter och den närbelägna Villa Borgheses Armida-lustgård. Det var honom, sade han, en samvetspligt; huru skulle han eljest, när han återkom till Sverige, stå till svars? Likväl blef omsider öfvermåttet af alla dessa intryck ett nytt lidande; i följd hvaraf skyldigheten att snart öfvergifva den eviga staden framställde sig desto mera uppenbar. Sista aftonen der tillbragtes på Monte Pincio; hvarifrån han skildes med det afskeds-utrop: "Rom! Du har gifvit mig mycket; men fråntagit mig ännu mera."

Afresan till Siena började den 11 Juni. Den måste verkställas försigtigt och långsamt; tilltagande svaghet medgaf endast korta dagsfärder. Öfverhvilande tvenne dagar i Viterbo, kände han der, en morgon, ännu djupare än vanligt sitt tillstånd försämradt. Blickande tillbaka på sin lefnad, och talande om fäderneslandets återseende såsom ovisst, döljde han icke heller huru varmt han hade önskat att der få inträda i någon offentlig verksamhet, om äfven blott för en kort tid, och tillåtas frambära åtminstone en och annan frukt af det välmenta lifsarbete, hvilket han måste öfvergifva såsom knappt mer än påbegyndt. Derefter, och sedan hans följeslagare lyckats lugna honom genom påminnelsen om hans inflytande för tid och evighet på de många vänner hvilkas ledare han varit, tog han af den trogne reskamraten ett tacksamt afsked. Den skilsmessa, om hvars närhet han blott vid detta enda tillfälle hördes bestämdt yttra sig, var honom ännu närmare, än han (sannolikt) sjelf förmodat. Siena uppnåddes icke. Hunnen blott till den lilla, två mil derifrån belägna orten Buon-Convento, nödgades han, plötsligt angripen af stor mattighet och stark svettning, der stanna och intaga sängen. Följande morgon — den 18 Juni — syntes han åter så mycket kraftigare, att han då förmådde stiga upp, kläda sig, vid middagen till och med äta något litet, och från fönstret betrakta förbitåget af en till Cor-

pus-Christi-festen hörande procession. Genom en angenäm uppasserskas välljudande namn Viola framlockades ännu en till Upsala ilande tanke, som fästade sig vid en der boende poetisk väninna, och föreställde sig huru hon skulle finna tillbörligt, att i det "Land, wo die Citronen blühn", sjelfva värdshus-jungfruma bära dylika idealnamn. På eftermiddagen infann sig likväl ny försämring; hvadan han tidigt afklädde sig för att gå till ro. Han insomnade mot kl. 7; tycktes sofva godt — och vaknade icke mera. Det sista öfvergångs-ögonblicket var för hans vän, och en i hast tillkallad läkare, nästan omärkligt. Så gick han, i efterlängtad hvila inslumrande från en italiensk sommardag, under den vid hans säng knäböjande fosterbroderns böner, till den eviga sommar, hvars bild han här så rent och trofast bevarat i sitt unga hjerta.

Hans stoft fördes till Florenz, och erhöll der, på den utanför stadsmuren belägna protestantiska kyrkogården, sin lägerstad. Jordfästningen förrättades, den 26 Juni kl. 6 på morgonen, af en engelsk prest. Öfver hans grift upprestes, på aftonen före den första årsdagen af hans död, en minnesvård af marmor: en afbruten kolonn, med latinsk dubbelinskrift. På ena sidan läses hans namn, fädernesland och ålder; på den andra det johanneiska språket: "Detta är evinnerligt lif, att de känna Dig, allena sannan Gud, och den Du sändt hafver, Jesum Christum." Så ofta någon svensk pilgrim besöker den marmorsådda, med cypresser och rosor planterade kullen, skall han der, troligen, äfven uppsöka Kjellanders hvilorum; och, då han blickar, ömsom på den brutna kolonnen, ömsom utöfver Arnodalen, Fiesole, alla de tjusande höjderna omkring Florenz, offra en tanke af heligt vemod åt den yngling, med hvilken från fosterjorden borttogs en ännu vida skönare utsigt, — den förväntade banan af ett bland dess på samma gång största och renaste snillen.

Det gifves bland menniskorna ett slag af varelser, hvilkas lif, öfverträffande alla andras i andlig rikedom och fägring, är i samma mån lekamligen snarförtärdt. Det försvinner ur vår åsyn, innan det hunnit blifva något vidare, än ett löfte af oändligt innehåll, en bebådning af outsägliga ting, en yppig purpurrodnad till en dag, hvars like i herrlighet ej skulle funnits, i fall hans morgon ej hade tillika varit hans afton. Själens låga är hos dessa andar, hvad hon borde vara hos alla, en sann himlaflamma, som bibehåller skärheten af sitt ursprung; men måhända är det just derföre, som hon hos dem brinner med en kraft, en snabbhet, en glans, till hvars underhållning den jordiska lefnadslampan snart saknar olja. Novalis är deras gemensamme representant: till samma slägt hörde Kernell; till samma den begråtne unge furste, af hvars kärlek, uppmuntran och beskydd Sverige hoppades nya — och renare — Gustafsdagar. Fåglar, tropiskt underbara och skimrande, förvissade Columbi manskap om den nya verldens verklighet och närhet. Ungefär så visa sig dessa varelser för oss andra jordinvånare, med en plötslig och kort, men profetisk företeelse; man känner vid deras umgänge, att man har framför sig en himmelsk gäst, men hvars vingar redan lyfta sig till flygt åt hemmet; ur deras blickar, med rörande glans, tilltala oss i en och samma stråle döden och odödligheten. Ernst Kjellander var en af dem. Beslägtad med de nyssnämnda äfven i sitt yttres fägring, bar han öfver den ett själs-uttryck, som åt dragens regelbundenhet gaf en öfverjordisk förklaring. Hans kroppsbildning skulle, i fall man bortsåg från en viss prägel af hämmad utveckling, kunnat kallas till och med kraftfull; på kraft häntydde ock, liksom näsans rakhet och styrka, så framförallt den höghvälfda pannan och de stora, mörkbruna ögonens eld; men den oskuldsklara godhet, som mildrade den och som lade sig med ett blidt sorgedrag öfver den behagliga munnen, öfver hakans fina rundning och en hy, hvars skärhet det mörka, rikt lockiga håret än mer förhöjde, gjorde den begynnande gestalten af en ung man fastmera till ett mellanting af barn och engel. Det var

ock ett fromt barns hela menlöshet, som i hans ädla uppsyn, alltigenom, försmälte sig med tänkarens snille. Hans ställning var något framåt lutad, och hans gång egde något sväfvande, liksom hade den rört sig efter lagarne af en inre musik. Hvad af hans anblick minst kunde glömmas, förblefvo dock alltid dessa ögon af ett slag, som ensamt skulle underrätta oss om vårt andelifs oförgänglighet, äfven om den ej vore bekräftad af andra budskap. Der sådana stjernor tindra genom natten, är ej möjligt att föreställa sig deras utslockning.

Hans lynne bibehöll ständigt, jemväl i dystrare stunder, en spänstig, oftast ljuf stämning; hans sätt att vara, uttryckte en blygsam sjelfständighet; hans samtal var på en gång lärgirigt och lärcrikt. Det milda barnasinne och det stränga skarpsinne, som utgjorde hans väsendes hälfter, framgingo båda ur en djup innerlighet, och förmedlades genom en tidig erfarenhet af det lif, som är "menniskornas ljus." Härifrån den fasta tro, som, i förening med en stark rättskänsla och en manlig vilja, bestämde alla hans beslut och handlingar; den tillät honom ej, oaktadt hans förtrolighet med smärtan och måhända äfven ursprungliga benägenhet för svårmod, att hängifva sig åt det slags melankoli, som han kallade "njutning af att lida." Från all sådan skyddade honom den hela hans väsen genomträngande uppfattning af Christi uppenbarelse, som var hans personlighets egentliga grundton. I dunkla stunder ihågkom han derföre snart, att han mot allt det i jordlifvet mörka egde tvenne osvikliga skyddsvärn: bönen, och läsningen af Guds ord. Vanligen voro honom i sådana ögonblick Davids psalmer en kär tillflykt; kampen plägade då slutas genom en flod af tårar, hvarefter genast öfver hans varelse sågs uppglänsa ett obeskrifligt ljus af blid glädje. Tvifvelsutan samverkade, vid dylik läsning, med innehållets höga sanning äfven formens höga skönhet. Men hans religiositet var ingalunda mindre äkta dymedelst, att den i sitt djup inneslöt både mäktiga ästhetiska och mäktiga spekulativa elementer: tvärtom, den gaf derigenom grundvillkoret för den organisation af själskrafter, utan hvilken jemväl den klyftigaste

tänkare är från all harmonisk verldsbetraktelse utestängd. I sitt lifs religiösa grundrigtning bråddes han närmast på sin moder; hvars sinnesstämning, städse trängtande åt evighetens verld och lefvande här blott såsom i dess förgård, äfven bragte henne att i sin Ernst hufvudsakligen älska det ymnigt begåfvade redskapet för Guds rikes tillkommelse. Det i hans böjelser poetiska och artistiska åter, som ej sällan förespeglade honom **skaldens** kall såsom hans egentliga (se t. ex. hans vackra poem "**Palinodia**"), var, i viss mån, ett fädernearf; ty det hade genom hans fader, som sjelf varit en vitterhetsidkare, fortplantat sig till honom från hans farmoders broder. Någon slägtskap med de stora philosophiska anlagen kunna vi deremot hos ingen af hans förfäder upptäcka.

Och nu några ord serskildt om dessa! — För philosophiens vetenskap, åt hvilken han slutligen företrädesvis egnade sig, har troligen aldrig någon svensk yngling, och öfverhufvud icke mången europeisk, varit fullständigare utrustad med de gåfvor, hvilka sällan hos någon philosoph förekomma tillsammans i denna jemvigt, ehuru de samtligen äro till målet lika erforderliga. Vanligen finnas de blott så, att en viss, om icke rentaf utesluter de öfriga, åtminstone herrskar på dessas bekostnad. Så t. ex. herrskar hos Hegel den logiska styrkan och skärpan lika ensidigt, som hos Baader den rikt substantiella, men visserligen i sin dialektik alltför desultoriska mysticismen, hos Schubert och Steffens den ymniga psychiskt-physiska erfarenheten o. s. v. Och likväl kan det i philosophien egentligen stora och fruktbärande, det, som hon väsendtligast behöfver, icke — och allraminst nu — tillvägabringas utan en fullständig samverkan af den spekulativa theismens och den spekulativa naturalismens ädlaste krafter. Uppgiften är att finna en erfarenhets-philosophi, som är detta i det namnets högsta och djupaste betydelse. Lyckades man finna den, så upptäcktes med detsamma ock en sann naturens philosophi, ur hvilken, såsom sitt nödvändiga underlag, en sann historiens philosophi kunde utvecklas, hvilken sedermera i **sin** ordning, från den såsom en

högre natur framträdande historiens medelpunkt (Gudamenniskan, Gud uppenbarad i Christus), bringar med sig den innersta nyckeln till all lägre naturs förklaring. Denna upptäckt, äfvensom dess genomförda framställning i en fullt objektif och plastisk gestalt var Schellings sträfvan; den idé, som, innan han sjelf hann fullborda dess utförande, af Hegel utbildades till den nya spetsfundiga scholasticism, om hvilken i korthet intet annat kan sägas, än att den, från begynnelsen till slutet, består i en alltgenomgripande ofantlig tvetydighet*). Än mera fragmentarisk är den skepnad af lära, från hvilken Novalis, genom sin tidiga död, nödgades bortgå. Honom var Kjellander, i hela sin förening af hjertats och snillets vackraste egenskaper, väl närmast lik; visserligen såsom poet svagare**), men deremot såsom philosoph starkare, än han. Kjellander skulle i sjelfva verket kunna kallas Sveriges Novalis: med äfven den stora likhet i lefnadsöde, att det väsende, som han på jorden älskade högst, gick före honom bort ur tiden för att blifva, i sin förklaring, hans ledande genius, hans författarskaps personliga medelpunkt; ty i detta afseende var Kjellanders moder för honom alldeles detsamma, som för Novalis den i sitt femtonde år bortryckta ungdomsbruden Sophie. Ja, hvad mera är: den sistnämnda synes varit på väg att erhålla en ännu närmare svensk motsvarighet i den "Maria", som besjunges i ett par af Kjellanders vackraste dikter och som väl tillika är "Lili" i det lilla täcka, genom sitt målningssätt om Goethe påminnande stycket "Bokställaren"; — såsom vi hört förljudas, idel minnen af sälla dagar tillbragta i Kinnekulles paradis, i de förtrollande lunderna kring Råbäcks och Mörkeklefs grotta. Man har såsom en vigtig olikhet anmärkt, att Novalis

---

*) Eller, om man föredrager ett lärdare uttryck: den kolossalaste amphiboli, som hittills i spekulationens rike varit skådad.

**) Att författaren till "Hymnen an die Nacht", till "Geistliche Lieder" (sådana, som t. ex. "Wenn alle untreu werden"), m. m. är en skald af högsta ordningen, har visserligen blifvit nekadt; ty hvad kan icke nekas? Man måste likväl vara en — Gervinus, för att kunna neka det.

vistades med sin betraktelse mera på naturens än på historiens område, och att derföre den christliga verldsåsigten icke alltid hos honom framträder lika bibliskt-positif, som hos den på historiens grund hemmastaddare svenske själsbrodern. Sannt är, att den förres philosophiska uppfostran såsom början i Fichtes skola, oundvikligen i religiös afsigt innebar hinder, hvilka blott småningom kunde genombrytas, och hvilka ej funnos för Kjellander, hvars första spekulativa bildning utgick från Swedenborg. Men dels var Novalis ingalunda en främling på historiens fält, som redan från barnaåren hade varit ett hufvudämne för hans studier*), och äfven under de sista lefnadsåren ofta drog till sig hans betraktande**); dels egde jemväl Kjellander en stor fallenhet för mathematik och naturvetenskap. Hans förtrognaste har derom yttrat: "mathematiken drefs af honom såsom ett älsklingsstudium; det var för honom ofta en vederqvickelse, att, efter någon tids arbete i andra ämnen, sysselsätta sig med en analys eller med lösningen af ett geometriskt problem. Sitt studium af chemi stärkte han äfven genom praktiska öfningar". Vid förlängdt lefnadslopp, skulle alltså äfven häraf de skriftliga spåren blifvit märkbarare. Med den angifna olikheten förhåller det sig derföre alldeles så, som med en annan, hvilken kan tyckas åtskilja dem såsom poeter: nemligen, att Kjellanders poesi företer en än mera subjektif och blott lyrisk karakter; ty man ser af hans bref, att äfven han under de sista åren af sin lefnad hvälfde inom sig planen till en lärodiktande — roman, ja, till en dramatisk behandling af (hvem skulle trott det?) sagan om Ragnar Lodbrok. Men om hans skriftliga qvarlåtenskap ej förråder mycket af hans äfven åt naturkunskapssidan rigtade uppmärksamhet: så äro der vittnesbörden om hans theologiska och ästhetiska interessen desto talrikare. Det var ock först ifrån dem gemensamt, som han hade i philosophien in-

*) "Er las vorzüglich die Geschichte mit ausserordentlicher Begierde", säger berättelsen om hans barndom i biographien af Tieck.

**) Se t. ex. uppsatsen "Die Christenheit oder Europa"; äfvensom planen till andra delen af "Heinrich von Ofterdingen".

kommit; men af samma orsak föresväfvade honom oaflåtligen ett helt af vishet, hvartill innehållet af alla bildningens högsta interessen borde utbildas. En kunskapsprincip, som till detta ändamål vore på samma gång tillräckligt positif och tillräckligt dialektisk, framställde sig för honom i ständigt fullare ljus; och att denna i sitt innersta måste vara en absolut praktisk, just för att kunna vara på tillfredsställande sätt theoretisk, blef hans städse mera stadfästade insigt. Träffande säger den redan ofta åberopade vännen: "hans philosophi var i högsta och egentligaste mening praktisk. Begreppen vilja, personlighet, handling, skuld, straff och försoning betecknade de hufvudfrågor, omkring hvilket hans philosopherande hvälfde sig". I samma mån, som framåtgåendet af hans inre lif förökade svarens klarhet och fasthet, uttalade han bestämdare sin åsigt af vetenskapens hela såsom sådant, eller såsom uppfattning af det verklighetens system, hvilket äfven den konstrikaste logiska spindelväfs-formalism fåfängt äflas att föreställa. Dock förblefvo alltid theologien, historien, ästhetiken de afdelningar, som lågo honom närmast om hjertat. — Foga vi nu slutligen till vår skildring en ovanlig (så väl skriftlig som muntlig) talent för ett i god bemärkelse "populärt" föredrag, och en lika stor lust att meddela sig, en glädje deraf, när han till meddelningar uppfordrades af vänskap eller af pligtbud: så står framför oss, när vi derjemte besinna allt det tilldragande och förtroendeväckande af hans utseende, hans blick, hans röst, idealbilden af en philosophisk lärare färdig.

Egentligen sammanhängde ock ett sådant lärarekall redan med hans sätt att vara vän. Sällan fanns någon menniska, som genom sitt umgänge har utöfvat ett större inflytande. Fosterbrodern beskrifver det så: "Hos hvar och en, som trädde honom närmare, anslogos, likasom ovillkorligt, själens innersta strängar. Hans hjerta, sjelft rigtadt på menniskans högsta angelägenhet, framkallade äfven hos andra utsägandet af deras djupaste brist, deras heligaste längtan. Med samma kraft, hvarigenom han på detta sätt först hade inverkat, grep han sedan

in i hvarje förhållande, som för honom blifvit upplåtet. Han egde sålunda en krets af vänner, hvilka slöto sig till honom med själens hela tillgifvenhet. Grundade på gemenskap i lifvets högsta frågor, utsträckte dessa vänskapsband sin makt öfver både hjertats och förståndets verld; och öfverallt bistod han med råd, med tröst, med uppmuntran". Man ser, kort sagdt, att han inom sin krets var en verklig "själasörjare"; så, som få det varit. Derföre sträckte sig ock hans brefvexling ganska vidt och sköttes med stor sorgfällighet. Äfven i hans brefskrifning igenkände man alltid den omsorg, som ej tillät någon tanke sägas oklart. Redan tidigt hade han antagit den vana, att icke lemna något ämne förr, än han för sig sjelf bragt det till utredning och bestämd öfvertygelse. Deraf i både hans uppsatser och hans bref denna uttryckets fullmognad, som utmärker dem. Hvad han satte på papperet, var genast nedskrifvet så, som hade det omedelbart varit ämnadt att tryckas. På den dialektiska färdigheten, såsom ett vapen i sanningens tjenst, lade han mycken vigt. Den var hos honom i hög grad utbildad; och han mottog gerna de tillfällen, som vid de i Upsala vanliga disputationsakterna erbjödos att öfva den. I allmänhet utmärkte sig hans uttryckssätt genom en stor precision, korthet och klarhet; den sista ofta uppkommande genom ett ord, en bild, hvaraf ämnet liksom genom en blixt upplystes. Intet tvifvel är, att han i en dialogisk framställning af sin philosophi skulle serdeles hafva lyckats. Också föresväfvade honom ej sällan tanken derpå.

Det skall numera ej förefalla oväntadt, om jag förklarar, att Kjellanders förtida bortgång är den största litterära smärta jag upplefvat. Allt det vackraste och renaste af de syftningar, som under åren 1810—1830 ungdomligt inverkade på fosterlandets kultur, hade i honom, till afsked, sammanfattat sig i fullständig skepnad. Förlusten vid hans frånfälle skulle af mig rönas desto djupare, då jag, utom den oförgätliga lyckan af hans enskilda vänskap, äfven egde den att hafva beredt honom rum såsom docens i den vetenskap, der jag ännu sjelf var profes-

sor. Hvad var man ej af honom, i fall helsan kunnat återställas, berättigad att hoppas för universitetet, för svenska nationalbildningen, för philosophiens framtid både inom och utom Sveriges gränsor! Så mycket mera som han, till sin ekonomiska ställning tryggad genom en förmögen mosters godhet, hade kunnat i ett oberoende, sällan fallande på docenters lott, afbida tidpunkten af högre akademisk befordran. — I sanning! det öde, att han allt detta oaktadt bortrycktes i begynnelsen af sin bana, tyckes vara en påminnelse, att försynen, äfven i en så förbistrad tid som denna, kan befrämja det godas seger utan så utomordentliga redskap. Och hvem bör ej tro, att så sker? Men, hvad det — i följd af dylika skickelser — för menskliga ögon går långsamt!

Allt hvad Sveriges litteratur eger att framvisa såsom frukt af en så begåfvad andes tillvaro, inskränker sig — med undantag af en under hans lifstid utgifven akademisk dissertation — till en efter hans frånfälle utgifven liten bok; men om hvilken icke dessmindre gäller fullt, hvad Tieck i sitt företal yttrar om samlingen af Novalis' skrifter: att den för befryndade läsare är begagnansvärd "als ein Buch der Erweckung und Andacht, als Texte zu Reden, Abhandlungen und Predigten, als ein Buch, das viele andre Bücher und Bemühungen erst verständlich, wenn nicht gar unnütz macht." Det är den bortgångnes redan ofta åberopade skötvän, som åt fäderneslandet skänkt dessa "Minnen af Ernst J. F. Kjellander", tryckta i Stockholm 1842 hos den såsom goda böckers nitiske förläggare vidtfrejdade Häggström. Utgifvaren har ordnat dem i trenne afdelningar: I. Dikter; II. Philosophiska Uppsatser; III. Bref. — Förbehållande mig att framdeles bifoga en i vetenskaplig måtto fullständigare karakteristik, går jag nu att för den större allmänhet, som (troligtvis) ännu känner den lilla anspråkslösa samlingen knappt till namnet, beledsaga mina här gifna antydningar med några få utdrag.

I.

Ur Dikterna.

1.

BÖN.

Mitt hjerta slår: i tårar ögat skälfver
Och trångt är bröstet, och för fullt det är.
Så djupt, så mäktigt det inom mig hvälfver
Ett dunkelt svall af känslor och begär.

Till hvem då gå? I hvilket sköte gjuta
Min ande ut och mina tårars flöd?
Till hvilket bröst mitt hufvud stilla luta?
I hvilken våg få svalka åt min glöd?

Till Dig, Försonare! vill hän jag ila,
Att bada mig i Ditt Bethesdas dam,
Att vid Ditt hjerta, som Johannes, hvila,
Och mina frågor sakta hviska fram.

Ja, jag vill knäppa mina händer samman,
Som droge jag min brudgum intill mig,
Och fromt bekänna, hvad den heta flamman
Inom mig vill, Förbarmare! för Dig.

Då — vet jag visst — skall sig Din ande sänka
Till chaos ned, välsignande och ljus,
Att kraft åt tron, åt viljan renhet skänka,
Åt längtans dufva oljolundens sus.

Se! efter sanning, törstande, jag söker:
Ur friska källan vill jag dricka den;

Ur någon rännil ej, som grumlad kröker
Sin väg från henne — och förtorkar se'n.

Men kan jag än förirras till de brunnar,
Som menskor gräft sig uti dy och skarn,
Gud, så förlåt mig! Ordet ju förkunnar,
Att ingen dryck skall skada dina barn.

För menskors slägten ville fram jag träda
Med sanning, klädd i himmelsk skönhets skrud;
Med helga tankars klarhet ljuft dem gläda,
Och saligt röra dem med lyrans ljud.

Ditt bifall jag i deras läsa ville,
Ditt pris befrämja med min lånta glans.
Är synd deri, — min låga, Gud, Du stille,
Och lär mig taga mot din törnekrans!

— — — — — — — — — — —

Så spräng dem bort, de alla stötestenar,
Om ej ditt tempel byggas kan derpå!
Ransaka mig; förnim, hur jag det menar,
Och gör med mig, som Dig det täckas må!

2.

SOLUPPGÅNGEN.

Herre! Sången stammar
Bruten än och half;
Bönens låga flammar
Oviss mot Ditt hvalf.

Lifvets morgon randas
Än blott svagt för oss,
Skuggors skiften blandas
Än med ljusets bloss.

Skänk Din verld, som famlar,
Lifvets fulla dag!
Skänk den sol, som samlar
Strålarnes behag!

Tryck så Ditt insegel
På din skapelse;
Gif i vänlig spegel
Oss Ditt anlete!

Se! Din älskling viga
Till vår prest vi då;
Och vår sång skall stiga
Salig mot det blå.

3.

TILL MARIA.

På dig jag tänker, när för minnets villa
Min barndom dyker evigt upp och flyr:
Uti din röst, likt ur ett fjerran, stilla,
Dess blida helsning för min längtan gryr.

Jag skådar dig, när i min håg jag hvälfver
Med blygt begär en väntad framtids rön:
Uti din rodnad mig till mötes skälfver
Hvar salig skickelse, hvar helig lön.

Om mig en fröjd vill bry i vänligt hvimmel,
Om mig en blixt af tjusning genomfar,
Till dig jag blickar; på din pannas himmel
Min glädjes mening hvilar lugn och klar.

Jag söker dig, då sorgens udd mig sårar,
Och syndens natt mig fattar med sitt ve:

Uti ditt öga, genom gömda tårar,
Jag smärtan ser i sin försoning le.

Min framtids löfte och min barndoms minne!
Ehvart jag blickar, möter blicken dig.
Min sorg och lust, min böns gestalt och sinne,
På dig jag tänker; o, så tänk på mig!

4.

LÄNGTAN EFTER DÖDEN.

(Efter Novalis.)

O, bort! o, ned från ljusets verld,
I jordens dunkla sköte!
Oss bådar en välsignad färd
Hvar bitter smärtas möte.
Fast trång och klen vår farkost är,
Till himlens strand han fort oss bär.

Hell dig, du evighetens natt,
Du hvila, som ej rymmer!
Af dagens qvalm vår håg blef matt
Och tynad af bekymmer.
Vårt främlingslif har mist sin ro:
I Fadrens hem vi vilje bo.

Hvad vill på denna jorden mer
Vår tro och kärlek göra?
Det gamla med förakt man ser;
Kan oss det nya röra?
O, ensam och betryckt den står,
Hvars hjerta för det fordna slår!

Den fordna tid, då själars brand
Till herrlig flamma tändes,

Och Fadrens anlete och hand
Af menniskorna kändes,
Och, högsint stor, enfaldigt mild,
Än mången liknade hans bild;

Den fordna tid, då yppig stod
Urgamla stammars blomma,
Och barn begärde ge sitt blod
För himmelrikets fromma;
Och, huru lifvet än höll fast,
Af kärlek månget hjerta brast;

Den fordna tid, då ungdomsmildt
Gud sjelf sig uppenbarat,
I tidig död sitt lif förspillt
Af kärleksmod förklaradt,
Och sorg och smärta tagit på,
Att oss mer kär Han vara må:

Med ängslig längtan se vi den
I dunkel natt försvunnen;
Ej kan på jorden mer igen
Vår dyra skatt bli funnen.
Gå måste vi till hemmets frid,
Att skåda denna helga tid.

De våra slumra längese'n;
Hvad kan oss än fördröja?
Vårt lefnadslopp är brutet re'n;
Nu qval oss nederböja.
Här finns ej vinst, ej egendom;
Mätt själen är, och verlden tom.

En bäfvan ljuft oss genomfar,
Oändligt genomsvallar;

Mig tycks, utaf vår sorg ett svar
I fjerran återskallar.
Till oss de käras håg ock trår,
Och med sin helsningsflägt oss når.

O, hän då till vår kärleks grund,
Intill vår brudgums hjerta!
Var tröst; re'n svalkar qvällens stund
Vår kärlek och vår smärta.
En dröm snart löser våra band,
Och förer oss till Fadrens land.

II.

Ur de Philosophiska Uppsatserna.

1.

PERSONLIGHET; UPPENBARELSE; HISTORISK RELIGION OCH TVENNE TESTAMENTEN.

Viljan är det första: Viljan sätter intet förut eller före sig; är sjelf, i sin natur, intet annat än möjligheten af ett följande (NB. den positiva möjligheten af ett positift följande). Hvad vill den? Förnuft; d. ä. förnimma sig och sin varelse.

Viljan är Individualitet: — d. v. s. sjelfhet, sjelfbejakelse, ren positivitet, enhet (Monas, spirituell atom), determination, lifvets centrum, dess adstringerande band. Förnuftet är Universalitet: — d. v. s. sjelfförnekelse, annat-varande, ren negativitet, mångfald, perception, lifvets peripheri, dess lösning. Identiteten af individualitet och universalitet, i den mening, att den förra är den senares rot (på oinskränkt vis, såsom i Gud, eller på inskränkt, såsom i menniskan), kalla vi personlighet. Liksom individualiteten är vilja och universaliteten är förnuft, så är personligheten (betraktad i sin grund-egenskap) känsla, — hvilket här betyder: återgång till sig, sjelfbekräftelse (sjelfbekräftande eggelse till handling), full concretion, totalitet, apperception, lifvets cirkel (kretslopp, pulsering, vexelverkan), lifvets respiration (ande). I samma mån, som personligheten härigenom med sig sjelf sammansluter sig, blir det sista — anden — dess innerli-

gaste och högsta sjelfframställning. — Man ser alltså äfven, att viljan (= individualiteten), förnuftet (= universaliteten) och den i ande uppgående känslan (= personligheten) förhålla sig till hvarandra såsom mysterium, uppenbarelse och invigning.

Universaliteten, såsom sådan, omfattar både all existens och all grund (basis) till existens. Såsom grund till existens, är universaliteten natur. Den företrädesvis såkallade naturen, den sinnliga, vet blott af lag och hvad dertill hörer: nemligen slägtet, såsom den lefvande lagen och instinkten, såsom slägtets realitet hos den enskilde. Allt det verkligen enskilda faller inom historiens område.

I en mera omfattande betydelse, är naturen hela universalitetens objektiva förnimlighet; och i slik mening är naturen = förnuft. Just derigenom, att philosophien lefver i förnuftets sjelfåskådning, är hon således ock väsendtligen naturphilosophi. Hon föreställer i sin utveckling lifvets genesis: den omedelbara individualiteten är icke hennes objekt, icke heller den fulländade personligheten; men den ena är hennes utgångspunkt, den andra hennes *point de vue*. Hon står till den ena i ett hypothetiskt, till den andra i ett profetiskt förhållande.

Just derför att Gud är person, kan äfven menniskan vara det. Men den menskliga personligheten skiljer sig derigenom från den gudomliga, att hon ej, liksom denna, har bakom naturen någon egen individualitet, hvarur hon framgår. Hon har visserligen sin natur hvarur hon emergerar, — den såkallade sinnliga; men denna är ändock ej fullt hennes egen, ej beroende af henne; hennes förhållande till den är negatift. Å andra sidan har hon sitt fäste i den gudomliga individualiteten och personligheten, med den ömsesidighet af fri gåfva och fritt mottagande, i kraft hvaraf hon är Guds afbild och ämnad till hans väsendes delaktighet. Det är i denna ställning, som möjligheten ligger så väl till ondt, som till godt. Hon kan nemligen låta sig bestämmas af sitt förhållande till den eviga Logos, hvars beläte hon ursprungligen föreställer; men hon kan ock så ensidigt låta bestämma sig af sitt förhållande till naturen, att denna ensidighet lyktar med en afgjord bortvändning från urbilden — ett affall.

Uppenbarelse är icke yttring af kraft i naturlig betydelse; den är en persons framställande af sitt väsende i sig sjelft. En person åter känner man blott så vidt, som han sjelf gifver sig tillkänna. Hans väsen är fritt; och det beror på hans behag, att fördölja eller uppenbara det.

I ord och handling uppenbarar sig det personliga väsendet. Om ordet utan handling är obekräftadt och tomt, så är åter handlingen utan ordet fastmer en gåta, än en uppenbarelse. Guds verk i naturen är en

stum handling. Således är Guds uppenbarelse i naturen ännu icke rätt uppenbarelse, ty den är bar; och detta medium, såsom symbol, inhöljer lika visst som det uppenbarar. En lefvande personlig Gud uppenbarar sig blott der, hvarest han bekänner och uttalar i personlig meddelelse, hvad han är. Det är först i nådens — med ordet förenade — verk, som Gud är oss sannt tillgänglig.

En person kan blott genom tal och språk rätt uppenbara sig, bekänna hvad han är. Detta medium är icke symbol; det är allegori. Häraf språkets betydelse för supranaturalismen.

Man vet en sak; en person måste man tro. Saken bindes af sin varelses nödvändighet; personen handlar fritt. Vetandet innebär ock derföre ett tankens tvång; men tron är ett fritt förlitande.

Veta gäller således, der objektet är ett varande; — Mena, der objektet är ett blifvande; — Tro, der objektet är ett handlande. Det första är ett blott nödvändigt; det andra ett blott tillfälligt; det tredje ett fritt. Friheten är identiskt band af nödvändighet och tillfällighet.

Uppenbarelse och Religion äro coordinerade momenter. Uppenbarelse är Guds öfverlemnande åt menniskan; Religion är menniskans öfverlemnande åt Gud.

Uppenbarelse, likasom Religion, innebär en förmedling. Men denna förmedling sjelf är antingen omedelbar eller medelbar.

Omedelbar uppenbarelse är natur: Förnuftets spher; innehållet af den åsigt, der naturen uppfattas såsom högst = rationalism.

Medelbar uppenbarelse är historia: Personlighetens spher; innehållet af den åsigt, der personligheten uppfattas såsom högst = supranaturalism.

Omedelbar religion är en förlorad, falsk religion: Hedendom.

Medelbar religion innebär två momenter: Judendom och Christendom. — Dubbelheten af Gammalt och Nytt Testamente hör således väsendtligen till vår religions begrepp, till dess historiska karakter.

Hedendomen vore Christendom, om den vore grundad på en Judendom; Judendomen vore Hedendom, om den icke, såsom i fullkomligare måtto profetisk och typisk, syftade till och förebådade ett tillkommande (det tillkommande riket; det Nya Jerusalem).

Hedendomen har öde och mångguderi. Här är enheten blott abstrakt. Judendomen har Gud och englaskaran. Här är mångfalden nästan blott begreppslig. Endast den gudomliga enhet, som är treenig, kan vara fullt concret och således fullt personlig. Sådan är Christendomens Gud. Lefvande nemligen just genom sin för allt lif trefaldigt urbildliga egenskap, att vara evig upphof för lif (den uppenbare Guden, Fadern, Skaparen), evig uppenbarelse af lif (den uppenbarade Guden, Sonen, Medlaren,

Frälsaren), och evig bekräftelse af bådas enhet (den sig i sin fullhet förklarande Guden, Anden, Upprättaren, Helgaren), är han genom denna trehet helt personlig; och det ej blott i nämnda trehet öfverhufvud, utan äfven i hvarje dess angifna skepnad.

Skapelsen (verlden, menniskan) är för Sonens skull, såsom en kärlekens skänk till Honom från Fadern. För Sonens skull har han från begynnelsen älskat henne. Derföre skulle han, om det icke vore för Sonens skull, i sitt förhållande till den fallna hvarken kunna vredgas eller förlåta.

2.

EMBRYA TILL EN HISTORISK PHILOSOPHI.

Supranaturalismen är ingenting annat, än tron på historien och på det nådens rike, som hon, öfver naturen, bildar. Genom denna karakter garantera historien och supranaturalismen också beständigt sin nödvändiga basis: naturen och rationalismen. Rationalismen är nemligen tron på naturen och på dess högsta förklaring, dess *quinta essentia*, dess talföra representant: det "sunda förnuftet"; i dettas omedelbara naturlighet. Väl erkänner historien icke, att ett naturligen sundt förnuft vidare gifves; hon besluter allt under synd. Men det har varit, och det blifver; det kan blifva i hvarje ögonblick. Historiens mening är: att, genom en beständig förmedling, försona naturen, läka menniskan och hennes förnuft, samt alltså just genom supranaturalismen återställa rationalismen (såsom numera åter vorden "sund").

Språket är historiens atmospher. En språkets philosophi är supranaturalismens positiva grundläggning. Nödvändigheten af helig skrift, philologiens helgd och högsta betydelse utgår härifrån. —

Sund kritik är ingenting annat än grundlig historia. "Die Weltgeschichte ist das Weltgericht"*). Hvart och ett lif bär sin dom inom sig; deruti ligger dess frihet och sjelfständighet. Fåvisk är den vanliga föreställning, att kritik är ett lösryckt, abstrakt phenomens jemförelse med en redan en gång för alla färdig, afsluten, abstrakt, så kallad idé. Den sanna idéen är immanent.

Tillämpning häraf på historien. Skuld, straff, försoning äro de begrepp, kring hvilka hon hvälfver sig. Bibeln är urbilden för all sann historia. Den rätta betydelsen af Herodoti Nemesis. —

"Uppenbarelse är Uppfostran", sade Lessing; djupare, än han sjelf trodde: ty hans uppfattning och användning af detta begrepp var

*) Schiller.

icke den rätta. Uppfostran är oumbärlig; men icke allenast det: den är oundviklig. För Lessing är den intetdera. Han betraktar absolut avtodidaxis såsom möjlig, och uppfostran såsom något vilkorligt, hvars hela värde och ändamål är, att bereda en genare väg! — Ligger då icke i all uppfostran, jemväl menniskor emellan, äfven ett retarderande moment? Skall icke barndomen bevaras för ett element af falskt framdrifvande, hvilket finnes lika så visst som en sann progress och mognad? Visar icke historien, att vår Gud är en Loxias, som på krökta, dunkla stigar förer menskligheten, likasom han uppehöll Israels barn i öcknen? — Men detta fattas icke af en fjäskande philantropinism.

Ur samma idé härleder Lessing ytterligare en Accommodationstheori. Äfven detta hvilar på ett missförstånd. Uppfostran är personligt förhållande. Men hvarje personligt förhållande är af ömsedig inflytelse. I och med att Gud uppfostrar menskligheten, underkastar han således sig sjelf vissa skiften i tiden, en viss gång af lif och lifsutveckling. Detta stöter Deismens begrepp om en abstrakt oföränderlighet. Men det gifver deremot en lefvande Gud — och en sannfärdig Gud. —

Det närvarande är intet annat än gränsen mellan det förflutna och det tillkommande, samt bestämmes således af dem båda. Det förflutnas makt är hvad som innebäres i begreppet öde. Det tillkommandes inflytelse åter ligger i vår föreställning om försyn. Det förra är förhållandet af causalitet, det senare af finalitet.

Ödets makt är naturens makt. Ty hvad är det förflutna annat än — grunden till det närvarande, till det existerande? Men detta är just den definition, som Schelling så förträffligt ger på natur. I denna mening kan sägas med Novalis, att natur är = slocknad historia. Andens egen forntid står emot honom såsom ett fremmande, såsom natur, — med samma tvång som den egenteliga naturen. *Consuetudo altera natura*. I "Lycksalighetens Ö" uttryckes det med dessa ord:

— "Hvad en gång du lefvat, re'n förvandlat sig
Till öde — till ditt öde".

Men härigenom ligger i det förflutna alltid skuld, och detta är den förbannelse, som hvilar öfver den naturliga menniskan. Försynen är förlossningen härifrån. Försyn är = försoning. Försynen öppnar ett nådens rike, i det hon löser skuldens börda; ett undrens rike, i det hon stäcker causalitetens tvång. Det närvarande blir nu icke mera det stelnade resultatet af förflutet lif. Det blir — genom finaliteten — den friska flödande källan till ett framtida lif, som redan i detta nu springer fram, födes, existerar. Försynens rike är existensens rike. Försynen är historiens princip.

Huru sker detta brytande af ödets hårda lag, detta införande af försoningen såsom verldsbildande kraft? Derigenom att försoningen sjelf blir

— öde; att det tillkommande sjelft blir ett förflutet. Och se! detta är skedt; det skedde, då vår framtid, då Guds rike steg ned i Jesu person, och, sedan det i hans mandoms-annammelse blifvit ett närvarande, ändtligen i hans död blifvit ett förflutet. Så verkar det nu, sedan dess, med det förflutnas hela nödvändighet; men är dock lika visst ett tillkommande. Det är Jesu nederstigande till helvetet, hvarigenom han betvang helvetets, syndens, skuldens, ödets och hela den gamla nattens välde. — Kortligen: Hedendomen är naturens, Christendomen är historiens religion.

Det gifves i hvarje afseende och förhållande ingen annan yttersta garanti, än personlighetens. Denna emottages och omfattas också endast af personlighet — genom tro. Så vida auktoritet är = personlig garanti, så gifves det ingen annan verklig tro än auktoritets-tro.

Tron är det andliga lifvets grund just derföre, att hon är sjelf — grundlös. Hon är andens ursprungliga handling, hvilande på ingen annan utan allena på sig sjelf. — Den rätta, riktande, bildande, synthetiska forskningen kommer först efter tron, såsom dennas positiva resultat. Det gifves ett annat slag af forskning: det är tviflets söndrande, analytiska. Sedan en gång synd kommit i lifvet, och således tron blott såsom försoningstro kan ytterligare framträda, är det nödvändigt, att tviflet föregår denna tro. Tviflet och dess forskning föda dock icke tron; synden föder icke försoningen. Men hon måste fullkomnas för att föda — sin död; efter hvilken nåden och tron ur sitt eget outgrundliga djup framspringa. Hvar åter tviflet blir fullkomnadt och stannar, — det är alldeles villkorligt, och beror blott på — personligheten. Analyseringen kan för egen del gå i oändlighet; men det kommer an på, huru länge personligheten kan bära den fortgående splittringen och för denna erbjuda ett fäste. Der detta fäste brister, går tviflet sönder — och tron får rum. Tron är således aldrig positivt resultat af forskning.

Det gifves ingen praktisk skepticism: det är temligen erkändt. Men när skall man erkänna den sats, som är blott den motsvarande och nödvändiga hälften till denna: den, att det icke heller gifves någon rent theoretisk tro?

Sjelfva namnet verklighet tillkännagifver, att det är från det praktiska, som verkligheten får sin helgd, sin sanning, sin förklaring. De fastidiösa klagomålen, de bittra utfallen, den förnäma medömkan öfver "verkligheten", bevisa blott brist på ett sannt, ärligt och fromt sinne för handling och verkande. De, som föra detta språk, tro sig nemligen stå på en omätligt högre ståndpunkt med sina såkallade "idéer". Men de besinna icke, att emot aktif finnes ej annan motsats än passif, emot verklighet ingen annan motsats än liderlighet (passift njutningslif).

Inskränkning är lifvets grundhandling. Derpå beror lifvets realitet; deri visar sig dess kraft. Hvarje sannt lif är nödvändigt ett — "borneradt".

All kärlek är fast och solid, all verksamhet positif och produktif blott genom inskränktheten.

Inskränkningen kommer från viljan, som alltid är enfaldig. Förståndet, på egen hand, är oändligt, ett universalgeni, slappt och sönderflytande.

Förståndet harmas öfver det stränga band af inskränkning, som viljan lägger på det. Och denna lifvets herrliga, heliga, saliga enfald beklagas såsom ändlighet, förskjutes såsom irrationalitet, begabbas såsom dumhet, smädas såsom intolerans. Upplysning, jemnlikhet, tolerans, universalitet, förnuft! Godt. Men tro och ära, nitälskan, stränghet och samvete, — när nämnas de heliga orden?

Har du känt den dunkla och hårda grund, hvarifrån kärleken skjuter upp i ljus och mildhet? Vet du, hvad han heter, den udd af skärpa, som ger åt kärlekens sötma dess känbarhet? — Det är ett hårdt tal, men det felar icke: kärlekens villkor är — tvedrägt, söndring; ty kärleken är försoning. Grunden är öfvervunnen i kärleken; men den står dock qvar såsom tjenande det nya lifvet, såsom dess fäste och band. Utan hårdhet blir kärleken lösaktig; det är strängheten, som gör honom kysk; det är den förutgående söndringen, som gör honom loflig. Denna söndring, som ställer individ mot individ, kön mot kön, slägt mot slägt, i skarp afslutenhet och fientlig motsats, ger derigenom också både möjligheten och uppfordran till en sann och ren kärlek. —

I allmänhet är kärleken fullkomlig blott så vida, som han hvilar på en grund af allvar och stränghet. Det är denna hårda, fördolda rot, som bär och alstrar hans ljufva blomma. Det är detta band, som sammanhåller honom, att han icke blir slapp och blott en "kär lek". Det är denna nitälskan och skärpa, som gör, att han icke spelar på ytan, utan tränger igenom själ och ande, märg och ben. Det är på detta sätt den elementariska elden i organismen omväfves af en saftig klädnad, en fuktig slöja, som mildrar och dämpar dess förtärande kraft till en stilla lifsvärme.

Så är ock Gud förvisso kärlek. Han är kärleken sjelf, utan afkortning, utan förfalskning. Men lika visst är han en nitälskande Gud, en förtärande eld; och detta är just villkoret för hans kärleks helighet, majestät och makt. I sammanhang härmed utgår ock, å menniskans sida, den sanna kärleken till Gud från Guds fruktan. Räddhågan är väl öfvervunnen i kärleken, såsom elden i lifsvärmen; men just derföre innebäres, förutsättes och finnes hon der, — nemligen såsom öfvervunnen. — Omvändes rätta förhållandet; vill menniskan hafva kärleken och fröjden, utan att grunda dem på det stränga allvaret och på Guds fruktan: då blifva, å ena sidan, kärleken och fröjden grundlösa och oheliga; å andra sidan blir strängheten blottad från deras förmildrande omslutning, träder

i dagen och gör sig gällande i hela sin skärpa. Känslan af den stränghet, som då blir kännbar för menniskan såsom straff, men som ock likaså visst blir kännbar för Gud sjelf — denna känsla kalla vi hans vrede. Den innebär smärta och sorg öfver kärlekens missbrukade gåfva; men denna smärta är ej en fåfäng och svag klagan, en kraftlös begäran, en tom fordran. Den är en lefvande makt att gifva sig verklighet och verksamhet; den blir — genom känslan af denna makt — nit, brinnande ifver.

Liknelsen om solljuset begagnas vanligen oriktigt. Ljuset är ett blott ämne utan sjelfständighet; något, som blott ses och kännes, men sjelft ej ser och känner; derföre är det likgiltigt, huru det helst tages och brukas. Men Gud är ej ett blott lifsämne för verlden, en verldssjäl; han lefver sjelf, är sjelf personlig; i följd hvaraf han ock sjelf ser och känner lika visst, som han ses och kännes. I den sinnliga verlden är det ögat, som förenar egenskaperne att på samma gång lysa och se. Men ett öga är ej likgiltigt för beskaffenheten af den blick, som möter det; är denna arg, så måste dess egen tändas till brand och smärta. Gud är ej blott ljus; han är ett öga mot vårt öga.

Att Gud kan vredgas, utgör just sjelfständigheten och majestätet af hans existens; det ger åt hans kärlek betydelsen och värdet af en fri och ansvarsfull gåfva. En kärlek, som vore likgiltig och liknöjd huru han behandlades, vore ingen kärlek. — — —

III.

Ur Brefven.

— Det första stadium af ett stort lidande är icke det svåraste. Bittrare är det andra, då sorgens högtid och sabbat gifvit rum för sorgens arbetsdagar och hvardagslif. Det ligger i denna period en icke mindre svår, ja, en nästan ömtåligare pröfning, än i den första. Der trängde sig smärtans hela fullhet tillsammans, så att dess skärpa brast, och den dunkla branden, samlad i en enda brännpunkt, tände sig och gick upp i ljus och klarhet. Här är qvalet splittradt i tusen enskildheter af stingande uddar, svidande gnistor; och det gäller, att i splittringens chaos föra in den skapande enhetens, helhetens, helighetens ande, — att ned i det lillas afgrund taga med sig det oändligt storas invigande, försonande kraft. Der man icke mäktar detta, förfaller man antingen i knot eller likgiltighet, och förfelar i båda fallen sorgens saliga ändamål. I allmänhet, så vida lifvet är helgelse, är det dess högsta uppgift att försona det heliga och det profana, att förbinda, att sammangjuta bön och arbete. *Ora et labora* är ett språk, hvars djupaste och svåraste innehåll ligger, ej i de serskilda delarna, utan i copulan. —

Kärleken är nyckeln till alla gåtor, och mest till den djupaste gåtan: ett lefvande hjerta. Och till hvarje grubblande, undrande, tviflande varelse ville jag ropa: "älska"! — Står det icke skrifvet i sjelfva ordet philosophia, att hennes enda method är kärleken? — Men det är svårt för stoftets barn att lära sig denna ödmjukhet, som försakar sitt hela sjelf, och denna djerfhet, som vågar att eröfra en hel verld, ett helt du. Och af dessa båda dygder är det dock, som kärleken är tillhopaväfd.

All kärlek är förvärfvande, allt förvärfvande är strid; men kärlekens strid är den hetaste, djupaste, ty den kämpas mellan tvenne oändliga krafter, — nemligen två personligheter. Det ligger derföre i all kärlek en skoningslös skärpa, en gränslös eröfringslust, ett slags besinningslös djerfhet; och många kunna blott derföre aldrig rätt älska, emedan de sakna mod dertill.

Men den andra delen är denna: All kärlek är försakelse, och blott i försakelsen frid; en vilja kan aldrig kufvas, — och således striden aldrig slutas, — utan genom fri, försakande försoning. Derföre ligger i all kärlek den aktsammaste mildhet, den stillaste förnöjsamhet, denömmaste blyghet. Det förra var kärlekens hårda rot; detta är dess ljufva blomma.

Jag uttalade i hast ett större, än jag från början åsyftade. Hemligheten af Gamla och Nya Testamentets förhållande till hvarandra, hemligheten af vredens inneboende i kärleken, ligger i mina föregående fattiga ord antydd.

— Med kärlek i denna högsta mening lär man alltså förstå, icke en isärflytande sjelf-löshet, utan en ande, som, sjelf samlad till lefvande personlighet, samlar oss omkring sig i ömsesidigt personliga förhållanden; en kärlek, som kan vredgas, men vill försona; som har makt att dömma, men derföre också att förlåta. I försoningen, i förlåtelsen bevisar sig Guds kärlek fullkommen. Så är nu vår kärlek till Honom blott genkärlek; betingad af Hans kärlek och af vissheten om den. Denna visshet, att han först älskat, först älskar oss, kalla vi tro. — —

Hos Paulus finner man christendomens historiska konstruktion i dennas rätta mening; det Gamla och Nya Testamentets sammanhang i dettas fulla betydelse. Christendomen vore icke lefvande religion, om den icke hade en positif basis, en historisk genesis: detta är judendomen. Rationalismen, som vill hafva en abstrakt, ej en lefvande religion, begriper icke detta samband; och Paulus är honom en förargelse. Och likväl behöfver man icke gå längre än till sig sjelf, för att finna, huru dess två Testamentens nödvändighet uttalar sig äfven i det enskilda. För den, som aldrig kände lagens förbannelse, har nåden icke sin rätta betydelse, och är Christus fåfängt död. Att det Gamla Testamentet icke är en falsk inbill-

ning, som genom en abstrakt lära kan upphäfvas, utan en tryckande verklighet, som genom handling och lidande måste försonas och lossas; att det Nya Testamente, som härigenom grundas, icke tillintetgör det Gamla, utan fullkomnar och befriar det, ger sanning åt dess profetior, svar på dess frågor, tillfyllestgörelse åt dess fordringar, — detta (och oändligt mycket mera) står hos Paulus i heliga, lefvande, outtömligt betydelsefulla drag.

— Under saknaden af Dig, söker och finner jag en ersättning i åskådandet af ditt porträtt. — Detta är ju i allmänhet meningen af allt porträtt, att blifva föremål för andaktsfull åskådning, vehikel för skilda personers personliga umgänge; det är en personlig, historisk, religiös betydelse, som trotsar alla idealisters tal om porträtters för mycken verklighet. Hvad porträtter af menniskor äro (eller kunna vara) för vår humana tid, det voro för heligare tider helgonens bilder: välsignelserika fästen för en lefvande andakts umgängelse. Jag erfor detta för några dagar sedan. I en stund af väckelse föll min blick på en Christusbild; och mitt sinne, hvars varmaste längtan, hvars ljufvaste hopp har blifvit tanken på Hans skådning ansigte mot ansigte, fick nu af Hans anletes bild en underbar uppbyggelse. — —

När behofvet af en värmande, tröstande kärlek rätt känbart gripit mig, har jag ofta med tårar klagat, att jag icke hade Jesus i synlig måtto personligt närvarande, och finge se Hans ansigte och hvila vid Hans hjerta. Nu, när jag känner behofvet af en agande, tillrättavisande, säkert ledande och allvarligt fostrande kärlek, står samma längtan och samma klagan för mitt sinne. Af hans mun ville jag taga min bestraffning, så vet jag, att den ginge genomträngande, oemotståndligt renande, ned till botten af mitt hjerta; i Hans blick ville jag läsa min pligt och Hans vilja, så vet jag, att jag icke vore oviss om den, eller glömde och tillbakavisade den. — Min längtan är förgäfves: skådandets salighet, den Trofastes personliga närvaro är himlarne förbehållen; jag är här hänvisad till Hans osynliga närvarelse i Andan, och till de jordiska förhållanden af andlig gemenskap, hvilka Han lofvat att välsigna med denna närvaro. Så har jag hos Dig och andra älskande hjertan fått den hugsvalelse, de värmande solblickar, som varit mig af nöden; så söker jag nu hos Eder äfven den maning, det eggande allvar, den stödjande, kärleksfulla stränghet, hvaraf jag nu känner behof. — Jag har börjat i mitt yttre lif införa en strängare ordning, närmare bestämt stunderna för hvila, arbete, umgänge, och ålagt mig bönen såsom en helig pligt. . . . Den ordning, jag vill ålägga mig, hör visserligen till lagens spher; men jag känner ock, att jag behöfver lagen såsom en tuktomästare till Christum. — —

FRU LENNGREN.

Hon gömde sin lyra under sitt sybord.

FRANZÉN.

ANNA MARIA LENNGREN.

> Satiren ler på sluten mund;
> Dess udd hon dock syns blygsamt gömma,
> Och helst om de idyller drömma,
> Som ljuda blott från hjertats grund.
>
> EUPHROSYNE.

Om en tillbörlig aktningsgärd åt fru Nordenflychts minne var i samma mån en helig pligt, som den tid varit lång, under hvilken denna rättvisa uteblifvit: så kan deremot visserligen ej sägas om hennes närmaste efterträderska bland Sveriges skaldinnor, att det bifall, som enhälligt skänktes af en förtjust samtid, hittills undergått någon afkortning. Ej heller har detta bifall kunnat vackrare sammanfattas, än långt för detta gjorts i den minnesvård, som förvaras i Svenska Akademiens Handlingar*). Detsamma, som Fischerström var för fru Nordenflycht, blef der Franzén för fru Lenngren: en loftalande vän, som har målat den hädangångnas bild med hela värman af en personlig tillgifvenhets pensel. Att hvarje hans ord framqvällt ur djupaste öfvertygelse, kan bevittnas af en hvar, som sett och hört honom, med ögon ömsom blixtrande, ömsom tårade, alltid strålande, tala om sin saknade väninna; ständigt redobogen, om han så trodde behöfvas, än att infläta en ny blomma i hennes krans, än att bryta en lans till hennes försvar.

Den egentlige häfdatecknaren får dock ej vara **endast** vän och loftalare; så mycket han än, i afseende på sådana före-

*) För 1818: se Del. VIII, sidd. 325—363.

mål, kunde frestas att vara det. Lyckligtvis kan den plats, som i svenska vitterhetens tempel intages af Anna Maria Lenngren, aldrig befara någon rubbning. För hvad hon verkligen var och är, skall man der i alla tider förblifva lika erkänsam. Skenet, att hafva varit någonting ännu mera, skulle minst fördragas af hennes eget blygsamma snille. Hennes förtrognaste synas betviflat att ens en vrå för ärelystnad fanns i denna från alla starka lidelser fria själ. Men äfven i motsatt fall, och äfven mindre benägen att sjelf underskatta sina gåfvors värde, skulle hon med välbehag hafva förutsett det äremått, som jemväl hos den senaste framtid kommer att omglänsa hennes namn; under fortsatt besannande af utlåtelsen på svenska akademiens skådepenning, att "ju mindre hon sökte äran, ju mera vann hon den" *).

I.

Det genom sin man erhållna tillnamn, som hon gjort odödligt, har undanträngt hennes ursprungliga; om hvilket nu ej mången har sig bekant, att det var Malmstedt. Född i Upsala den 18 Juni 1754, bar hon det såsom dotter af extraordinarie professorn i philosophiska fakulteten Magnus Malmstedt; hvars maka — hennes moder — hette Märta Florin. Hjertligen älskad af den studerande ungdomen, hvars outtröttlige undervisare i Roms tungomål och vitterhet han var, högaktades fadern såsom en man af mycken kunskap och flerfaldig förtjenst; men syntes (i verldens ögon) glömd af lyckan, som hade nekat honom alla sina föräringar, med undantag af de tvenne enda, hvilka han sjelf fann vara de största: ett muntert sinnelag och en älskad maka. Ännu vid den tidpunkt, då jag blef student, hörde man i Upsala berättas månget drag af denne mans ovanliga förmåga att se allt i ljus och rosenfärg; bland annat, huru han, förtjust i sin husliga sällhet, oak-

*) *Quo minus gloriam petebat, eo magis assecuta.*

tadt all dermed förknippad fattigdom, hade för sed att tillråda hvar och en student, som kom till honom bekymrad för sina omständigheter och utsigter: "gift er, gift er, gubbe lilla!" — Kort sagdt: han hade funnit hemligheten att med de mest inskränkta tillgångar uppföda sina fem barn, göra äfven många främmande till föremål för välgerningar, och låta hvarken armod eller trägna, i följd af arbetet mångdubblade mödor, förstämma sin glädtighet. Om modren erhålla vi den klaraste föreställning, då vi veta, att det är efter henne, som dottren har tecknat "Gummans" bild:

"Se! hon kommer leende och from,
Årbar i den vackra, simpla drägten," m. m.

I sådana föräldrars hus, tarfligt, till och med torftigt, men fullt af både frid och glädje, lärde hon att icke skapa sig stora behof; att, med sin lott belåten, högst skatta de nöjen, som beredas af verksamhet, välgörenhet och hemtrefnad; i allmänhet, att mera vara, än synas. Först och sist, lärde hon det bästa af allt: det heliga allvar, hvarmed dessa föräldrar vårdade känslan för religionens sanningar. Att "Kärleken är Allt", var den grundsats, hvarom fadern yrkade bittida och sent, att den i både religion och philosophi är den högsta; och om modren förtäljes, att hela hennes lif var ömsom ett leende af välvilja, ömsom en suck af andakt. Bägge fasthöllo troget den fornåldriga sed, att äfven för umgängslifvet ej undangömma sin gudsfruktan. Men denna var af ett slag, som ej kunde frånstöta det eldiga barnets lynne. Den uteslöt på intet vis ett lifligt deltagande för snillets lekar; den trodde, att dottrens tidigt märkbara håg för dem hvarken var oförenlig med andaktens eller med huslighetens fordringar.

Tvärtom: fadern, då han varsnade den qvicka flickans ovanliga själsgåfvor, frestades deraf att vilja dana henne till ett icke blott vittert, utan äfven lärdt fruntimmer. Han gaf henne undervisning i det gamla Roms herrliga språk, hvars vigt såsom bildningsämne man då ännu ej hade börjat att — till oberäknelig skada jemväl för vårt eget språk och dess vitter-

het — med en högdragen fånighet nedsätta. Stor var hans fägnad att med dottren gemensamt läsa romerska skalder; och att hon stundom äfven biträdde honom vid rättandet af latinska chrior, var en frivillig tjenst, som han troligen ej ogerna mottog. Ett lärdt fruntimmer blef hon likväl ej; emedan hon, vid uppnådd större sjelfrådighet, ej ville blifva det. "Hon afskydde blotta föreställningen derom", säger Franzén; och tillägger: "Hon ville aflägsna allt sken af annan bildning än den, hon, med en kanske öfverdrifven grannlagenhet, ansåg tillhöra sitt kön; hon lade derföre snart bort alla latinska böcker och försakade hellre umgänget med Horatius sjelf, än blottställde sig för misstanken om den lärdom, som dertill fordras". — Utan tvifvel låg i denna grannlagenhet en öfverdrift. Vi förmå ej finna, huru ett fortsatt umgänge med Horatius skulle mera, än det fortsatta umgänget med vissa af de nyare språkens skalder, i någon mån hafva minskat det qvinliga behag, som i hennes person sammanband ett lysande snille med anspråkslös enkelhet, ett vidtfrejdande rykte med huslig indragenhet, en författarinnas förtjenster med en husmoders dygder. Väl gifvas många, som anse qvinnans läsning böra i alla tider inskränka sig, om ej blott till postillor, åtminstone blott till romaner. Men för alla andra skulle hon fastmera blifvit ett bevis, att ett älskligt fruntimmer kan, äfven i våra dagar, läsa latinska poeter, utan att derigenom i ringaste mått bli pedantinna.

Emellertid, och då vi veta att åtskilliga unga män af utmärkta egenskaper plägade besöka hennes föräldrars hus, samt dymedelst ej litet medverkade till hennes snilles utveckling, kunna vi ganska väl hålla sannolikt, att jemväl hennes latinkunskap härvid kom henne till nytta. Det beskärde ju henne desto flera tillfällen att tänka, hvad prinsessan i Goethes "Tasso" yttrar:

> Ich freue mich, wenn kluge Männer sprechen,
> Dass ich verstehen kann, wie sie es meinen.

Af dessa första umgängsvänner uppstego några, med tiden,

sjelfve till en betydande rang i Sveriges vitterhet. Leopold, såsom student, hade varit en ibland dem. Samtligen sågo de, i den tidiga bekantskapen med henne, ett af sin ungdoms vackraste minnen.

Det svalg, som åtskilde en sådan sällskapskrets från den vanliga stads-fruntimmerskretsen, var större i mån af den låga ståndpunkt, hvarpå svenska fruntimrens dåvarande allmänna bildning stod — äfven i Upsala och sjelfva Stockholm. Intrycket af denna motsats lockade hennes skaldeåder till den första utgjutelse, som blef känd utom hennes enskildaste omgifning: en satir, kallad "The-konseljen". Öfverflödigt vore att efterspana, huru den upptogs af det "täcka kön", som der fick höra:

"Man för en sjukdom dig beskyller,
Som sällan botlig vara plär:
Med allt det bjefs, som dig förgyller,
En tomhet i din hjerna är."

Sjelf förkastade hon sedermera detta vid sjutton eller aderton års ålder författade lärospån. Ej heller tål det jemföras med hennes arbeten från en senare tid; men i hennes egen vitterhets-historia bör det icke förglömmas. Dess ämne är nemligen just af det slag, som hon sedan så ofta och på så mångahanda sätt behandlade; än i en högre ton, än i en lägre; alltid med en henne egen förundransvärd fyndighet och konst. Derföre se vi ock i detta stycke, liksom i en outslagen knopp, hennes egendomligt utmärkande skaldegåfva redan förete sina grunddrag, ehuru der ännu blott antydda och groftecknade. — Att hon föröfrigt skulle äfven i våra dagar mångenstädes återfinna sin "The-konseljs" förebild temligen oförändrad, synes bestyrkt af den mästerliga tafla, hvari en nyare svensk skaldinna tillåtit sig skildra en modern "Kaffebjudning", — med frändskap till fru Lenngren i snille och talent*).

Knappast kan förklaras, hvarför, efter denna början, nära tjugu år förflöto, innan just den diktningsart, der den unga

*) Se, i "Dikter af T. K.", Del. I, sidd. 57—60.

försökarinnan skulle komma att åtminstone i lång tid stå lika ensam och ouppnådd som Bellman i sin, åter anstämdes på hennes lyra. Sannt är, att de verk, som göra fru Lenngren odödlig, förutsätta den större verldskännedom, hvilken blott med åren kan vinnas, äfvensom den behörigt återhållande och sammandragande framställningskonst, som sällan beledsagar den i både skämt och allvar så gerna för öfvermått benägna ungdomsingifvelsen. Orsaken till så sen utveckling af så tidigt och bestämdt framblickande anlag, bör väl dock näppligen sökas i något afsigtligt dröjsmål, som ville afbida de tvenne nyssnämnda villkorens fulla förvärfvande. Snarare tro vi, att hon hämmades af ett försynt misstroende till sitt snilles egentligaste rigtning. Hon insåg mer och mer, att de vanliga vittra vägarne ej voro de, som borde väljas af henne; men att gå sin egen, vågade hon ännu ej äfventyra. Måhända kommo härtill äfven yttre omständigheter, hvilka, om hon ock mer och mer kände sin vittra kallelses rätta beskaffenhet, dock länge afhöllo henne från att deråt öfverlemna sig. Sådana voro kanske t. ex. det armod, som fortfor under hennes ogifta tid, och det husmoders-nit, som på uteslutande vis upptog de första åren af hennes gifta. Dock är ej omöjligt, att hon i löndom hade både förnummit och åtlydt kallelsen långt förr, än andra tillätos veta något derom.

Men ehvad hon än sjelf — blygsamt och villrådigt — tänkte om sitt snilles egenskap, så skönjes, att ryktet om den vittra mamsell Malmstedt ändock snart nog hann till hufvudstaden. Der var Gustaf III, nyligen uppstigen på thronen, nu som bäst sysselsatt att skapa en svensk theater; och hon rönte den utmärkelse att till denna för inhemska snillen öppnade täflingsbana inbjudas i sällskap med Adlerbeth och Kellgren. Hertigen af Södermanland hade lärt känna några smärre qväden, dem hon tillåtit spridas under förbehåll af bevarad anonymitet. Följden blef en anmaning att från Fransyskan öfversätta sångspelet "Lucile" (1776): på titelbladet kalladt "komiskt" *(opéra-comique)*, men med föga större skäl, än det

af Franzén kallas "en dramatisk idyll"*). Det är rätt och slätt ett stycke dramatiserad sångvers af ringa betydenhet; men satt i musik af Grétry; och derigenom äfven på den svenska skådeplatsen försäkradt om framgång. Under en tillegnan på vers till den ej långt förut anlända sextonåriga hertiginnan, hvilken der helsades såsom kommen att i Sverige "föra glädjens spira"**), djerfdes hon för första gången utsätta sitt namn. Oaktadt detta höga beskydd, röjde den unga skaldinnan dock i ett företal den qvinligt skygga känsla, som med tiden befästade sig till en orygglig grundsats att så litet som möjligt inför den större allmänheten synas med sitt namn och sin person. Likväl motväges denna skygghet här ännu i någon mån af ett ungdomsmod, som dristar yttra både den tro, att den vedertagna gränsen för utvecklingen af qvinnans själsförmögenheter var nog trångt utstakad, och det hopp, att i "en Gustaf den Tredjes upplysta tidehvarf" skulle denna "fördom", likasom många andra, "lyckligen få sin bane"***). — Också framstod hon ännu

*) Han tillägger: "nästan af det slag, som hon längre fram sjelf förlöjligade i det lilla stycket Ett sätt att göra Herdaqväden". Men någonting, som har tycke af "herdaqväde", finnes i denna Lucile ingenstädes.

**) "Den eld, prinsessa, hos dig brinner,
Båd' Nordens hopp och undran gör.
All ledsnad från det land försvinner,
Der sjelf du glädjens spira för:
Ditt väsen solens verkan målar,
Och hjertat, rördt af dina strålar,
Sin sommar får med blomman se;
Den Gud, som skalders låga tänder,
Igenom dina blickar sänder
Den eld han icke sjelf kan ge.

***) Hennes fullständiga yttrande lyder: "Jag bör med skäl vänta mig de obilligaste omdömen af dem, som bestrida fruntimren all rätt att deltaga i vittra öfningar, och derföre kanske tycka, att jag genom detta företagande öfverskridit den gräns man egenvilligt satt för mitt köns snille, hvilket de förmodligen tro vara af en händelse och utan ändamål tillkommet. Men jag hoppas tillika, att i en Gustaf den tredjes upplysta tidehvarf skall denna fördom ej mindre än många andra, som fjettra våra be-

en och annan gång bland dem, som riktade den nya svenska theatern. Hon njöt den uppmuntran att se sitt namn bredvid Kellgrens; då hon gaf svensk drägt åt Marmontels täcka sångspel "Zemir och Azor" (1778), hvartill en prolog diktades af honom. Detta för henne sjelf angenämare stycke, hvars värde ock betydligt öfverträffar det förras, bibehöll sig på scenen ganska länge; och har derföre att tacka ej blott Grétrys musik, utan äfven det mått poesi, som onekligen här förefinnes i texten. Denna öfversättning är tillegnad drottning Sophia Magdalena — likaledes på vers och med namnets underskrift — under den sommar, som föregick thronarfvingens födelse; hvarom det väntande Sveriges förhoppning i andra strophen antydes*). Af ett par följande dylika öfverflyttningar från Fransyskan, "Arsène" (1779) och "Silvain", känner jag endast den förra: en "Feeri-komedi", med orden af Favart och musiken af Monsigny. Om texten kan sägas, att den är åtminstone bättre än Luciles**).

Dessa förberedelser till hennes framtida författarbana kunna likväl ej sägas egentligen förebåda den. Alla dela med hvarandra de förtjenster, som då ännu i svenskan voro sällsynta: versens ledighet, jemte stilens renhet och behaglighet. Man får ej glömma, huru föga språket i den tiden hunnit bildas för dialogen; hvars pligt här dessutom var att med bevarad naturlighet återgifva en strängt förutbestämd musiktext. I nå-

---

grepp, lyckligen få sin bane, och äfven fruntimren vinna mera utrymme för själens förmögenheter, än man hittills velat unna dem". — Man ser, att hon i denna rigtning tänkte och talade tapprare såsom mamsell Malmstedt, än någonsin sedermera såsom fru Lenngren.

*) En allmän glädje nu ur folkets ögon blänker:
Det tjusas af din blick och känslan lifvas opp;
Det suckar för ditt väl, och på den lycka tänker,
Som bildas för dess hopp.

**) "Lucile" uppfördes första gången på svenska theatern, i hela det kongl. husets närvaro, den 19 Juni 1776; "Zemir och Azor", på Drottningholm till firande af drottningens namnsdag den 22 Juli 1778; "Arsène", likaledes på Drottningholm och samma namnsdag, den 22 Juli 1779.

got annat, än detta, kunde så beskaffade arbeten ej bebåda, hvad hon framdeles skulle blifva.

Märkvärdigare, än samtliga dessa öfversättningar, är på visst sätt den, som afslutade det första tidskiftet af hennes författarskap: Ovidii Heroid "Dido till Æneas"; gjord, väl icke (såsom nu äskas) med efterbildning af originalets form, men dock omedelbart ifrån originalet. Det bifall, hvarmed den af samtida kännare belöntes, blef kanske i någon mån förhöjdt af det ovanliga i företeelsen att hos ett ungt fruntimmer möta sådana insigter. Mellertid instämde i samma bifall äfven den alla "konsiderationer" föraktande Thorild. I hans "Nye Granskare" (Juni-nummern 1784) yttras: "Läste ni någonsin den nya öfversättningen af Dido till Æneas? Den är af fru L—n, den fordna mamsell M—dt. Men hvilken renhet, smak, behaglighet, sanning af ett qvinno-snille! Jag har sett hundrade små skönheter kastade af denna hand, alla tecknade med lifslighetens grace. O, mine herrar! då J så häftigt söken de flyktiga behagen af ett ansigte: hvad är ert värde, att J så litet kännen och beundren charmerna af en själ?" — Väl var Thorild öfverhufvud en blidare domare mot Sveriges skaldinnor, än mot Sveriges skalder; han var fru Nordenflychts riddare i en tid, då hon — fastän så nära efter sin bortgång! — syntes i allmänhet af sitt lands vittre glömd eller missaktad*). Af vigt är i alla fall detta omdöme; det visar, att åtminstone han redan då ansåg öfversättarinnan för en af landets vittra utmärktheter, och var misslynt, att hon för den större allmänheten ännu kunde vara så obekant? — Enligt Rosensteins intyg**), hade hon gjort flera öfversättningar, både ur Ovidius och Horatius. Det är troligt, att hon sjelf satte mesta värdet på denna Heroid, och derföre tillät den tryckas, — ehuru här utsättande

---

*) Med undantag nästan blott af den trogne Gyllenborg, som harmades deröfver hela sitt lif igenom.

**) I företalet till hennes Skrifter.

blott begynnelsebokstäfverna af sitt namn*). Dess ton och stil kan af dessa dess första verser bedömmas:

"Som svanen klaga plär, då han vid stranden hvilar,
Och, under sorgsen sång, till sin förvandling ilar:
Så äfven nu mitt bröst det sista utbrott gör;
Jag yppa vill mitt qval; jag klagar och jag dör.
Du grymme, som dig djerft utaf ditt brott förnöjer!
Jag ej att röra dig min ömma klagan höjer;
Men som jag redan sjelf förlorad är förut,
Jag äfven några ord förlora må till slut.
Du reser . . . . ingenting ditt uppsåt kan förstöra;
Ej Didos qval förmår, att dig till ömkan röra;
Och under samma vind, som nu din kosa styr,
Ditt löfte på en gång med dina segel flyr."

Omedelbart häröfver står en vignett, der den klagande och förtviflade Dido sitter vid sitt skrifbord, med utsigt åt den flyende trojanska flottan. — Sjelf ville hon, i en senare tid, aldrig derom påminnas; hon sade sig då önska att ej vara nödgad vidkännas hvad hon nu kallade sin ungdoms "latinska utsväfning". Hon hade — menade hon — ej kunnat förlåta sig den, så framt dess anledning ej varit att gifva ett bevis af dotterlig erkänsla för faderns ömma vård om hennes uppfostran.

Föröfrigt hörde vi af Thorilds nyss anförda ord, att hon, vid tidpunkten af hans beröm, alltredan hade upphört vara "mamsell Malmstedt". År 1780, vid tjugusex års ålder, knöt hon äktenskapets band med sekreteraren, sedermera kommersrådet och riddaren Lenngren. Det är af alla skäl troligt, att hon dervid följde sitt hjertas böjelse. En själ, glödande, eller lätt antändlig af erotiska lidelser — sådan, som fru Nordenflychts och de flesta andra skaldinnors — var icke hennes; åtminstone lemna hennes dikter inga bevis derpå. Visst är, att hennes giftermål blef lyckligt. Tryggad vid sidan af en redbar

*) "Dido till Eneas. Heroïde. Öfversättning utur Ovidius af A. M. M." Stockholm 1778. — Förunderligt, att Thorild kunde 1784 kalla denna öfversättning "ny"!

och aktningsvärd man, och oberoende af annat än en makas pligter, fann hon, alltigenom liksom nu, sin ställning angenäm; hvarvid ej böra förgätas de goda, genom omtänksam flit beredda yttre omständigheter, i hvilka hon såg sig försatt, och hvilka sedan, genom hennes sätt att sköta sitt hus, yttermera betydligt förkofrades. Men detta giftermål innebar ej blott ett afgörande tidskifte för hela hennes enskilda lefnad. Det medförde ock för hennes skaldekonst den vändpunkt, hvarifrån hon äfven för efterverlden blef "fru Lenngren". Hon kunde nu med större frihet stämma sin lyra efter eget behag; och dermed jemväl desto mera obehindradt fortfara, då hennes äktenskap ständigt förblef barnlöst.

Icke dessmindre tycktes det, som hade hon, i de första åren af sitt äktenskap, låtit lyran nästan alldeles hvila. Fruktade hon, i djup känsla af sina nya pligters kraf, att genom dem förledas från sitt husliga kall? Bekant är, att hon åt detta egnade sig med en sorgfällighet, som, vanligen oväntad hos ett vittert fruntimmer, ej kunde vara större hos ett enkom till hushållning uppfostradt. Såsom husfru hade hon medfört ingen annan hemgift, än dygd, tarflighet och snällhet. Att göra detta kapital i möjligaste måtto fruktbärande, upptog hennes förnämsta omsorg. Måhända var hon, i begynnelsen, ej fullt säker på sin dertill erforderliga sjelfbeherskningskraft. Dock undföllo henne äfven under dessa år några sångstycken, som voro ärnade blott åt ett litet sällskap af glada vänner, och främst att roa hennes man; men som snart, ehuru icke af henne erkända, flögo ut omkring riket, och sålunda började den allmännare spridningen af hennes namn. Sannolikt befunno sig bland dem åskilliga af de "hundrade små skönheter kastade af hennes hand", om hvilka Thorild i "Nye Granskaren" talar. Den fru Lenngren, som är efterverldens, framträdde dock ej heller i dem. Först vid slutet af Gustaf III:s tidehvarf uppenbarade sig det snille, som enkannerligen utmärker henne såsom sådan.

Det var likväl länge genom flera gynnande omständigheter förberedt. I det dåvarande Sverige fanns ej en anderikare säll-

skapskrets, än den, i hvilken fru Lenngren lefde, och hvars själ Kellgren var. Man såg, man hörde der tidens yppersta poetiska och musikaliska snillen; bland de senare, i första rummet, Kellgrens förtrogne vän, den ända till grundlig kännedom af Sveriges språk och vitterhet försvenskade Kraus, hvars stora musikaliska bildning var förenad med en föga mindre litterär. Huru gerna Kellgren vistades hos henne; huru hon för (sannolikt ofta med) honom sjöng vid sitt klaver; huru lycklig han kände sig, då hans "Nya Skapelse", till hvilken han sjelf hade satt musik, blef af henne sjungen; hennes omedelbara sammanhang med sällskaperna *Utile Dulci* och *Pro Sensu Communi*, af hvilka det senare plägade hålla sina sammankomster kring hennes thebord: allt detta, hvarom jag redan förr haft tillfälle att tala, åternämnes här, för att erinra om arten af de dagliga väckelser, som både fullkomnade hennes själsodling och befrämjade den rent sjelfständiga rigtning, i hvilken hon omsider inför allmänheten uppträdde.

Också var det Kellgrens träget upprepade anmaning, som ändtligen bevekte henne att låta den af honom och hennes man utgifna Stockholms-Posten gång efter annan framställa taflor, gjorda i hennes nu färdigvordna, egendomliga målnings-slag. I början troddes de vara Kellgrens verk. Så skedde t. ex. med "Äreporten", med "Mannens fyra åldrar", med "Törstsläckningen" o. s. v. Misstaget gjorde henne ett nöje, som likväl ej kunde fortfara länge. Den serskilda hand och pensel, som i dem röjde sig, kunde af mera skarpsynta läsare ej misskännas; och namnet "fru Lenngren", om än redan förut med aktning hördt, möttes nu med en beundran, lika allmän som högljudd, lika varaktig som skyndsam. Dock upplefde Kellgren sjelf icke hennes äras höjd. Men han förutsåg den; och det var en af hans sista dagars angenämaste föreställningar, att den outblifligen skulle uppnås. — Under första tiden efter hans död, blef ännu ett och annat af hennes stycken icke genast igenkändt såsom hennes. Den mot jakobinismen rigtade fabeln "Katten och Papegojan" tycktes af mången, både genom

ämnet och behandlingen, förråda Leopold. Men detta sätt att inkläda allvaret i ett flygtigt, med högsta naivetet framkastadt infall, och att endast sålunda deltaga i hvad hon kallade "mannabragder", var, i skrift som i umgänge, hennes egentligaste; och äfven den större allmänheten insåg omsider, huru mycket maneret deraf var hennes ensamt. Alltifrån den stund, då Gyllenborg i en af svenska akademiens sammankomster uppläste ett qväde till hennes lof, gällde tillika såsom afgjordt, att hon bland Sveriges författare intog ett klassiskt rum.

I ett poem, kalladt "Dröm", som utgör skaldinnans svar derpå, låter hon fru Nordenflycht i Elysium klaga för Creutz att af Gyllenborg vara glömd för en annan, och säga i en jemförelse mellan sig och den yngre medtäflerskan:

"Mitt snille på ett vidsträckt fält
Gjort färder, som man vet, ej korta,
Och fört mig bort, långt öfver Bält;
Och hon — är nästan aldrig borta".

Den ton af åtminstone skenbar ironi, hvarmed här och i hela stycket den "svenska Uranie" framställes, — och det i en tacksång just till Gyllenborg, — har aldrig förefallit mig rätt passande. Om Gyllenborg sjelf gjorde denna anmärkning, så behöll han den dock för sig; och 1790-talets läsande allmänhet, som brydde sig föga om fru Nordenflycht, beundrade det lilla qvicka, täcka qvädet fullkomligen ostördt. Men träffande yttrar Franzén om sista raden af nyss anförda vers, att den i tre (till utseendet) obetydliga ord tecknar hennes personlighet både såsom qvinna och såsom skaldinna. Så i ena, som i andra afseendet, var hon "nästan aldrig borta". Ty äfven i det sistnämnda vistades hon helst inom sitt hem; hon såg vanligen blott från sina egna fönster den verld hon målade. Den snilleblick, som uppfattade föremålen för hennes pensel, var likafullt så genomträngande, att detta afstånd aldrig hindrade dem öfverflyttas på hennes duk med en sanning, lika lefvande och oförlikneligt igenkännlig, antingen de uppenbarade den finare dårskap som yfdes bakom fransade förhängen, eller den gröfre

som undansvann i gränderna mörker. Hvarken trumpeten eller kothurnen ansåg hon tillhöra sig. Husliga förhållanden och uppträden voro de, som af hennes sångmö korades med nästan uteslutande förkärlek; i allmänhet sådana ämnen, som närmast ligga eller kunna ligga inom qvinnans synvidd; hvarvid ock en stor gåfva för skämt, för (mer eller mindre) komisk uppfattning, gerna gaf sig luft. Att skildra det moderna sällskapslifvet, sådant det framträdde inom kretsen af hennes åskådning; att afspegla det, stundom i dess förgängliga men småtäcka behag, oftare i dess sjelfparodiska förvändhet, med en tillsats, å ena sidan af idyllisk naturkänsla, å andra sidan af didaktisk betraktelse, öfver hvilken en lindrig flägt af humor spelar: — se der det anborna, det egendomliga området för hennes konstnärskap. Härigenom sker, att hon kan ega beröringspunkter och frändskapsdrag i vissa afseenden med Kellgren, i vissa — och kanske flera — med Leopold, i vissa till och med äfven med Bellman, ja Hallman, utan att derföre mindre vara — sig sjelf. Sålunda ständigt hemmavarande, eller helst befintlig i sin huslighets gifna omkrets, älskar denna sångmö ej att vara hvad fruntimren kalla "klädd"; men ehvad hon må bära, måste man derom i samma mening säga, att det "klär". Sin hvardags-slöja draperar hon med ett henne eget behag; och smyckar hon sig stundom med ett band af perlor utan färg och glans, så förråder dock snart deras vällukt, att de äro gjorda af rosor. Af något sökt, lånadt, siratligt, kostbart, röjes i sättet att framträda och uttrycka sig ingenstädes det ringaste spår; men det omedelbart egentliga och träffande deri vet förena, med det enkla det tankrika, med det familjera det poetiska, — mången gång äfven i detta ords högre, någongång jemväl i dess högsta betydelse.

Till och med i templet behåller hon denna hemdrägt, eller åtminstone det mesta deraf. Försöker hon någongång att aflägga den (såsom der icke varande rätt på sitt ställe), så sker det — uppriktigt sagdt — icke till hennes fördel. Hennes "Hymn" har ingenting annat af fru Lenngren, än stämningens

sanning; detta qväde är eljest ett af hennes svagaste, och man måste erkänna, att såväl i dylika toner, som i de rent erotiska, är fru Nordenflycht henne öfverlägsen*), — oaktadt sin allmänna större bristfällighet i språk och smak. Deremot är den "Blick på Grafven", som med skäl blifvit upptagen bland vår kyrkas andaktssånger, en fullständig ingifvelses verk; likaså "Adams och Evas Morgonsång". Ehuru äfven i dem helt andra ljud blifvit anslagna, än man vanligtvis tänker sig vid fru Lenngrens namn, så likna de dock de öfriga fullkomligt i osöktheten, enkelheten, bortovaron af allt oratoriskt bemödande. Å sin idyllsida betraktad, är hon i alla fall mest igenkännelig i det sistnämnda stycket; emedan det är sjelft en liten idyll ur Eden. Dervid finna vi med hennes vän Franzén betydningsfullt, att vid tanken på det Eden, dit vi andra vanligen se tillbaka med vemodsblick, diktade hon derom, icke en klagosång öfver det paradis vi förlorat, utan ett lofqväde öfver det, som ännu var våra icke fallna urföräldrars. Detta är, i sanning, ett betecknande drag af hennes icke-sentimentala poesi; hvilken ej vore så rent naiv till uttryck och form, om den ej vore det till hela sin anda.

Helst uppsöker man henne dock — det kan icke nekas — i den trefliga hemvåning, der hon inbjuder att med henne betrakta den omkring henne lefvande alldagliga menniskonaturen, i en ömsom idyllisk, ömsom komisk, ömsom af beggedera blandad teckning. Och i detta tjäll, der vi nyss sett henne inflyttad såsom en lycklig maka, må vi nu en stund närmare och utförligare skärskåda de skilderier, hvilkas målarinna vi derefter skola beledsaga till slutgränsen af hennes lefnadsöden.

II.

Hvad hon inbjuder oss till, är — såsom sagdt — vanligast en alldaglighet: men en genom ett poetiskt löje förädlad,

*) Se t. ex. "Stjernehvalfvet" af fru Nordenflycht, i "Siare och Skalder" D. II sidd. 309—312.

och detta, ehvart hon må roa sig att vägleda vår blick, — till kojan, till slottet, till sjelfva Olympens gudasal. Man känner, att hos den grekiske skaldefadern sjelf förefalla i Olympen komiska uppträden, och dess invånare utgjuta sin gamman med ett outsläckligt löje. Hos vår skaldinna, då hon i sin berättelse om "Kärleken och Dårskapen" förflyttar oss inom dessa gudars krets, är skalkaktigheten tvifvelsutan (hvad den hos Homer icke var) en fullt medveten. Men öfver den lilla, till uppfinning och färgläggning ytterst moderna — till och med fransysk-svenska — taflan, glänser dock ett småleende, som väl må kallas olympiskt, då det är af på engång det gladaste, det oskyldigaste, det finaste slag. Derför må man ock lika litet från denna travestering af antikens guda-dynasti, som från en mängd andra hennes mera burleskt-komiska småtaflor, sluta till ett hos fru Lenngren bristande sinne för det ideala. Hade för hennes komiska åskådning af alldagslifvet ingen idé om en fullkomligare harmoni legat till grund, huru kunde hon då varit i stånd att af detta lif se, och emellanåt måla, äfven den vackra sidan? Och det har hon ju dock gjort; med en känsla, ej mindre liflig, ren, ja (någongång) öm, än det spelöje var blixtrande, hvarmed hon eljest (och visserligen oftare) målade den fula eller osköna. Att deraf liksom bortbränna vidrigheten genom behandlingens spelande flammor, så att det blott i egenskap af löjligt qvarstår, var tvifvelsutan hennes synnerliga lust. Men hon har ju ingalunda blott skrattat åt det bisarra i "Vauxhallen", åt det groteska i "Kalaset"; vi se henne derjemte kunna, med rikaste hjertlighet, deltaga i "Den glada Festen", betrakta de ystra "Pojkarne", leka med "De små på Landet", och binda "Bouquetten" åt Nella. Näppligen torde någon påstå, att dessa skildringar, som tillhöra rymden af det omedelbart framträdande sköna, äro i sin art mindre lyckade, än de många i en annan, om hvilka man sagt, att hennes pensel i dem påminner om Hogarths. Rent allvarsamma stycken har hon diktat få: utom Hymnen, der hon med mindre framgång försökt sig i den ståtliga ode-vältalighet, hvari

Leopold är den störste svenske mästaren, har jag redan nämnt ett par andra, i hvilka hon varit sin genius trogen; af de hit hörande äro föröfrigt utan tvifvel "Källan" (der sista strophen skulle kunna umbäras), "Kyrkogården" och Lycklig den" de bästa. Rent komiska har hon visserligen diktat flera; — vi mena sådana, i hvilka skämtlusten gifver sig luft endast för sitt eget nöje, eller utan afsigtligt bihang af någon lärobetraktelse, någon *sens moral.* Dit höra t. ex. de burleska karikaturerna "Min salig Man" och "Min salig Hustru"; visor, sådana som "Den Välvise" och "Dialog på Källaren"; några berättelser, dels komiska utan egentlig satir, dels satiriska utan egentlig didaktik, såsom t. ex. "Vadet", — "Kalaset", — "Äreporten"; epigrammer, sådana som "Farbror Staffan" och det ypperliga dramatiserade, som kallas "Opera i tre akter". Ingenstädes frambär likväl denna sångmö skönare gåfvor, än inom den rymd, der hennes allvar och skämt blanda sig med hvarandra under idyllisk form. En sådan är "Den glada Festen"; öfver hvars hjertliga tafla leker ett leende, ej utan all ironi, men af den mildaste, den ljufvaste art. Ett motstycke till denna, der idyllens ingifvelse öfverväger satirens, är "Grefvinnans Besök i Prestgården", der satirens ingifvelse öfverväger idyllens, — men så, att det hela ändock utgör också ett slags idyll; ty ett landtlif, som skulle kunna likna det förra prestfolkets, framstår här i samma friskhet af färgor, men såsom förvrängdt genom hufvudpersonernas fadda kruserlighet inför det nådiga herrskap, som till tack persifflerar dem och till straff sjelft persiffleras af skaldinnan. Sådana diktningar har man med en ur målarkonsten lånad term kallat Bambocciader; och det är i sådana, som fru Lenngrens snille visar sig både mest lysande och mest älskvärdt. Karakteren är der, liksom på vissa nederländska mästares taflor, en idyllisk komik, hvars kraft desto mer verkar och intager, ju mera figurerna äro behandlade med godmodigt sinne och stilla välbehag; hvarvid ock sjelfva det groteska förmildras, sjelfva det låga (till en viss grad) höjes genom dagern af mild

glädtighet, omgifningen af vacker natur m. m. Bellman har i detta slag lemnat mästerstycken; fru Lenngren likaså. Önskligt vore blott, att hon i det slaget hade lemnat flera: ty der står hon såsom skaldinna högst.

Större bland hennes arbeten är dock antalet af karikaturer: hvilka ock mestadels äro didaktiskt-satiriska karakters-teckningar. Det qvicka i uppfinningen, det mimiskt rörliga och träffande i utförandet, möta oss öfverallt äfven här: att det låga någongång grimacerar nog starkt, eller med drag väl mycket bjerta och skärande, hör till slagets natur, och kan väl knappt undvikas. Man har, säger hennes företalare Rosenstein, "i vissa af hennes stycken liknat hennes penna vid Hogarths pensel"; och han menar då tvifvelsutan dessa. När vi läsa "Biographien", eller "Ålderdomströsten", eller "det Högtförnäma Äkta Paret", eller "Fröken Lise", eller "Kontrasten", eller "Hans Nåds Morgonsömn", med flera dylika, så skåde vi verkligen taflor, som kunna med rätta sägas påminna om Hogarths; ja, somliga framställa, liksom hans, hela biographiska sviter, eller utvecklingsgrader som fortgå i oafbruten följd. Härvid bör dock till fru Lenngrens fördel anmärkas det stora fel, som vidlåder flertalet af Hogarths arbeten: att frånstöta, att snart trötta genom en alltför afsigtlig och derför äfven alltför slafviskt härmad natursanning; att den fria konstnärs-ingifvelsens rum dervid ofta fylles af en tungsinnad reflexion; och att åskådaren derigenom stämmes till en dysterhet, hvars beklämmande egenskap, om än moralisk, likväl ingalunda är poetisk. Vanligtvis förstår fru Lenngren bättre att bevara både sin och sina läsares glädtighet. Undantag gifvas: bland exemplen derpå kan nämnas det Högtförnäma Äkta Paret; ty det qvarlemnar, i grunden, ett mera pinsamt än roligt intryck. Oftast skyddas hon dock härifrån just genom den redan antydda omständighet, att hennes komiska teckningskonst innerst är lika naiv och godlynt, som qvick och slående. Det är detta, som, då hon väljer osköna ämnen till föremål ömsom för skratt, ömsom för en blandning af skratt

och varning, plägar åt sättet af hennes teckning meddela en treflighet, hvaraf deras bjerthet mildras och deras åminnelse förvandlas till angenäm.

I allmänhet är hennes poesi till den grad målande, att den — ehuru med ord — i sjelfva verket ännu mer målar, än sjunger. Andan af hennes målningssätt är fördenskull ock mindre pittoresk (i egentligaste mening) än plastisk. Med denna egenskap sammanhänger omedelbart förtjensten af den sällsynta konst, att städse i möjligaste korthet säga jemntupp just det, som ämne och plan kräfva; aldrig ett grand mer; aldrig ett grand mindre. Häri, och i benägenheten för en öfverhufvud gerna epigrammatisk diktion, är hon närbefryndad med Leopold; under det tillika — hvad man kunde finna mer oväntadt — sådana stycken, som t. ex. "Den Välvise" och "Dialog på Källaren", röja att hennes snille i vissa ögonblick egde ingifvelser, som erinra om Bellman. Vid dessa visor skulle behöfvas blott en något starkare tillsats af musikalisk lyrik, för att göra dem fullkomligt till Fredmans-qväden. Det är frånvaron af slik tillsats, som ock gör, att det slag af humor, hvarmed denna ovanliga qvinna var begåfvad, oftare (såsom i "Min Salig Man" och "Min Salig Hustru") liknar Hallmans än Bellmans.

Det är den epigrammatiska uddigheten af hennes stil, i samband med den allmänna naiveteten af hennes uttryckssätt, som ock ger ett ännu outplånadt behag åt den fordom så allberömda lärodikten: "Några Ord till min kära Dotter, i fall jag hade någon". Betraktadt såsom poem, kan den visst icke nu med lika hänryckning berömmas: den är egentligen blott en versificerad uppradning af välsagda maximer, der hon mer än någorstädes har skattat åt den vitterhetslära, hvars hyperdidaktiska rigtning fullständigt utbildade sig efter Kellgrens bortgång. Betraktad såsom ett system, är den ett ganska prisvärdt sammandrag af qvinligt lefnadsvett; och skulle vara ännu prisvärdare, om qvinnans känsla vore der lika mycket tagen i anspråk, som qvinnans förstånd. Att så icke

skett, kom dels af tidens vishet, dels af författarinnans eget lynne. Så t. ex. finna vi med förundran, att ett hufvudthema för qvinnans lif, kärleken och äktenskapet, blifvit med yttersta knapphändighet vidrördt. Det affärdas — genom ett epigramm. Orsaken är, att för denna skaldinna var all egentlig erotik främmande. I förhållandet mellan könen var för henne all den kärlek, som är annat än vänskap, antingen sinnlighet eller svärmeri. Visserligen låter hon oss i "Medelåldren" höra en öm suck öfver kärlekens försvunna dagar, — till och med en klagan, att mot dess låga är sjelfva vänskapens blott en ofullkomlig ersättning; äfvenså är "Det första Ordet" en oändligen täck berättelse om ett ungt älskande pars första ömsesidiga förklaring. Men båda två angifva sig vara — öfversättningar; och utom dessa tvenne kan, i samlingen af hennes skrifter, ej ett enda kärleks-qväde uppletas. — Mot maximerna i den lilla lärodikten är eljest intet att invända; om ej, att det sätt, hvarpå de befinnas yttrade, stundom gynnar den möjlighet af alltför bokstaflig uppfattning, hvarigenom detta stycke, i sitt inflytande på de svenska fruntimrens själsodling, länge verkade föga mindre menligt än nyttigt. När här inskärpes:

"Med läsning öd ej tiden bort,
Vårt kön så föga det behöfver;
Och skall du läsa, gör det kort,
Att såsen ej må fräsa öfver";

eller:

— "vitterheten hos vårt kön
Bör höra blott till våra nipper";

eller:

Vårt hushåll är vår republik,
Vår politik är toiletten;
Blif vid din bågsöm, dina band,
Stick af ditt mönster emot rutan,
Och tro, mitt barn! att folk och land
Med Guds hjelp styras oss förutan:

så kan ej nekas, att dessa satser och råd innehålla sanningar

dem i våra dagar mången vederbörande kanske för litet behjertar. Men det kan ej heller nekas, att man esomoftast har fattat dem i en mening, som befrämjat afvägen till den motsatta ytterlighet, der "såsen, nipperna och toiletten" utgöra den äkta qvinnobildningens nästan uteslutande interessen, och der äfven den minsta skymt af sinne för ädel läsning, för poesi och skön konst, för menskliget och fosterland, gör nog att framkalla tillvitelsen "lärd i stubb" eller (med en modernare term) "blåstrumpa". På slikt vis blef detta stycke verkligen, och förblef under årtionden, ett hugneligt evangelium för den genom snillet sanktionerade plattheten. Utan tvifvel var sådant ett missförstånd. I alla fall måste anmärkas, att sånggudinnan är i detta läroqväde mer, än billigt, guvernant. Långt mera poetiskt taga sig hennes förmaningar ut, när hon — såsom i den lustigt och skirt behagfulla "Dansen", eller den täcka miniaturen "Mor och Dotter" — kläder dem i lefvande bilder, hvilkas blotta framställning innebär den åsyftade undervisningen.

Det vore en ej mindre orättvisa mot fru Lenngrens samtid, än mot henne sjelf, om någon ville påstå, att enhälligheten af dess bifall hade sin enda grund i hennes skrifters fullkomliga motsvarighet till den dåvarande högsta sällskapsbildningen. I större delen af det lof, som henne fordom beskärdes, skulle då efterverlden ej kunna instämma. Hvad i dessa skrifter lifligt anslår äfven hos de bättre af våra sällskapskretsar, härrör alltjemt lika mycket från innehållet, som från formen. Innehållet är nemligen ej blott den konstnärligt behandlade hufvudsumman af det Stockholmslif, hvari hon var en medlem; ej blott en snillrik återspegling af den ännu i dag obetydligt förändrade societets-rymd, der enhvar, som (med eller mot sin vilja) tillhör den, kan med beqvämt sinnesnöje igenkänna sig, de sina, eller sina gäster och grannar: det innebär derjemte något mera, och högre; nemligen — innerst — en huslighetens apotheos, i hvilken uttrycker sig en lika stolt som ödmjuk sjelfkänsla af qvinnans kall att vara det husliga lifvets medelpunkt. Hade hon endast behagat gifva oss ännu flera po-

sitiva framställningar deraf! Men då en mäktig böjelse för komik och satir, gynnad af det herrskande tids- och sällskapslynnet, lockade henne att oftare föredraga negativa eller indirekta: så blef också i dessa den allmänna egenskap hos hennes form, att med den glädtigaste qvickhet förena den hjertligaste godsinthet, en oföränderligt allmän och varaktig bifallsgrund. "Hon sökte" — säger Franzén — "icke löjet, för att bele; utan det trängde sig på hennes inbillning. Hennes skämt är ofta hvasst, aldrig bitande; sjelfva det bittra har hos henne en rolighet, som förlenar äfven det i hennes epigrammer allramest stickande". Sällan stegra sig de få undantagen till en så juvenalisk — och dymedelst all munterhet förjagande — skärpa, som i "Rosalie". Der ler hon icke öfver dårskapen; hon harmas öfver lasten, — hvars skenbara lycka här skildras i en teckning, som liknar ett afbrutet stycke (eller förra hälften) af en Hogarths-svit. En härmed närbeslägtad tafla möter oss i "Den lilla Tiggarflickan", der likväl tonen är mera sentimental och läsaren hugnas med en glad afslutning. Föröfrigt märkes, att hon till och med vid målandet af den öfvergifnas jemmerfulla trångmål, knappt mäktar allestädes återhålla sin grundböjelse för skalkaktig leksamhet.

I sjelfva verket lyckas hon ock minst, när hon en och annan gång blir denna sin grundstämning otrogen. Hvarken när hon vill vara sentimental, eller när hon vill vara dyster och förskräckande, är hon i snillekraft sig jemnlik. Man kan visst icke säga om balladen "Varningen", eller om romansen "Gref Bernhards Bröllop", att de äro dåliga: men ingendera är dock rigtigt, hvad den i sin art borde vara; de förråda, att skaldinnan begifvit sig in på ett fält, der hon icke är hemmastadd. Endast på sitt vis kan hon bli förtrolig äfven med sjelfva nattens fasor och vålnader: nemligen då, när hon behandlar detta hemska område parodiskt. Så, i den en smula sjelfsvåldiga balladen "Gengångaren"; så, i den ännu sjelfsvåldigare balladen "Anders och Cajsa". Den senare, en parodi öfver Kellgrens ballad "Fredriks Vålnad", vandrade ur Stock-

holms-Posten in bland Åhlströms "Skaldestycken satta i musik". Ur samlingen af hennes skrifter har den dock blifvit utesluten. Samma öde delar hennes i min barndom allmänt sjungna visa om "Gubben Didrik". Förmodligen tyckte antingen hon sjelf, eller hennes efterlefvande vänner, att hon i dessa bägge stycken hade sträckt poesiens friheter något för långt utöfver den qvinliga gränsen. Likväl har hon äfven i åtskilliga af de stycken, som i samlingen finnas, tillåtit sig situationer, målningar, uttryck, så obrydda om allt pruderi, att en nutida skaldinna knappt skulle äfventyra dem. Sjelf i sin vandel föresynlig, med sin komiska uppfattningsblick förenande den strängaste sedliga sjelfmedvetenhet, tänkte hon, att satsen "för de rena är allting rent" bör jemväl af den qvinliga qvickheten få tillgodonjutas. Rätta linien härvid är i alla fall ytterst vansklig. Den uppdrages dock slutligen blott af qvinnans medfödda, fina instinkt och naturliga takt för det skickliga. Måhända har fru Lenngren, i denna hänsigt, en och annan gång sträckt sin vågsamhet till en smula "mannabragd". Och är den verkligen mera vågande, eller mindre sedesam, i den nyssnämnda muntra parodien, — emedan der förtäljes med en folkvise-artad uppriktighet, att

— "flickan var så varm, så ung,
Och jungfrudomen var så tung" (m. m.);

än i ett stycke sådant som "Andarne", — emedan här samma thema genomförs under en fransyskt half och gles beslöjning, och bekräftas genom sjelfva "söta mors" föredöme? Likväl har denna berättelse blifvit i samlingen upptagen; naturligtvis såsom mindre anstötlig än den förra. Om den således är för unga läsarinnor mera uppbygglig, må betviflas.

I allmänhet skall efterverlden äfven derför vid hennes skrifter alltid fästa en stor uppmärksamhet, att de så troget måla sin tids seder, sin förevarande sällskapsverld, och dervid ega, så väl i ton som i ämnen, så mycket inhemskt. Med undantag af Bellman, torde i det afseendet ingen af våra äldre skalder vara svenskare, än hon; åtminstone om vi få an-

taga — och skulle vi det icke? — att till vårt folks äkta ursprungslynne hör en oskiljelig förening af godt moderevett och godt skämt. Våra nordiska fornfäder, så frejdade för manligt allvar, för själsstämningens i grunden tragiska djup, utmärktes dock ej mindre af ett visst lättsinne, som ofta lekande, ja gycklande, frambröt midt emellan striderna och bragdvärfven. Eddorna och Sagorna intyga det tillfyllest. Skämtade icke gerna sjelfve den store Gustaf Adolf? och hos hvem har väl den svenska manligheten ädlare och skönare framträdt? Detta drag af nationens lynne genomgår dess vitterhet, liksom under medeltiden (se Folkvisorna, Stora Rimkrönikan m. m.), så ock från Stjernhjelm ända till oss. Vi veta, hvarigenom Dalin förnämligast blef, och så länge var, nationens älskling; vi veta, att till och med Gyllenborg, då och då, frestades till försök att le; vi veta, att Oxenstjernas yppiga fantasi är kanske skönast i hans skämtsaga "Disa". Om Kellgren har jag nyligen talat; Leopold skall, innan kort, lemna oss nya bevis. Och hvem erinrar sig ej Tegnér? hvem ej den Nya Skolans "Markalls-Nätter"? hvem ej Vitalis, Dahlgren, och flera senare? Vidunderligt nog blef under några år (ej längesedan) påstådt, att svenska folklynnet är — och alltid varit — ett uteslutande muntert, putslustigt, utåt-vändt (hvilket man kallade "friskt"), och att hvarje skaldeljud af djupare betraktelse, af ömmare känsla, af elegisk stämning vore en "hämorrhaidal"-poesi, som alltså äfven — med detsamma — vore osvensk. Sällsam berömmelse öfver ett folk, hvars stamlynne dock innebor Valaqvädet och Sigurdssagan, folkvisan "den Bergtagna" och folkvisan "Sven i Rosengård", sierskan Brigitta och siaren Swedenborg, trillingssvanorna Frese, Lidner, Stagnelius! På denna orimlighet, hvars egentliga källa var det mot nyssnämnda skola rigtade hat, som i den tiden från samma håll föranledde så månget annat förfluget hittord om svensk och tysk vitterhet, behöfver väl ej, numera, någon bokstaf till vederläggning spillas. Vi vilja blott påminna, att skalder af ett gerna philosopherande, ja metaphysiskt slag — så t. ex. Leopold i sin art, och Stag-

nelius i sin — hafva inom Sverige (hvar i sin tid) vunnit en popularitet, som visst icke kan kallas liten. Men äfven sjelfve de djupast melankoliske af våra skalder, Lidner och Stagnelius, älskade skämtet; ehuru den förre sällan, och den senare nästan aldrig lyckades deri. Ling ensam var så främling inom denna rymd, att han i det närmaste ansåg allt skämt för ett fjolligt, lågt, mer eller mindre föraktligt grin, som hvarken borde eller kunde finnas i den sanna poesiens rike.

Vi nämnde "popularitet"; och tro genom det föregående vara förklaradt, både hvarför knappast någon skald i Sverige har uppnått en större än fru Lenngrens, och hvarför denna — så vidt man får dömma från det täta utkommandet af nya upplagor — ännu oförminskad fortfar. Ett enda må dervid tillläggas. Det svenska sällskapslif, som i dessa teckningar behandlas och igenkänner sig, är icke blott än i dag temligen sig likt; det skall ock — i allt det hufvudsakliga af later och olater — fortsätta att vara det, så länge den medelsort af menniskor och bildning, som här utgör det allmänna innehållet, förblifver, i genomskärning betraktad, densamma. För hela den dithörande mängden lämpa sig dessa dikter på yppersta vis till en societets- och konversations-poesi, som till sina läsare och läsarinnor har det lyckliga dubbelförhållande, att den i sitt slag är beundransvärd äfven för dem, hvilka eljest hos skaldekonsten söka och älska någonting vida högre, men likafullt aldrig uppsväfvar till en rymd så lyftad öfver bemälta medelsort, att icke denna kan när som helst makligt medfölja på hennes uppfärd. Hvarken inbillningen, eller känslan, eller tanken, eller qvickheten uppfordras här någonstädes till en grad, som kunde gifva minsta sken till beskyllning för öfverdrift. Man föres aldrig så långt ut på poesiens haf, att man förlorar prosans landkänning, eller tappar ur sigte den för hvarjom och enom alldagsbekanta kust, på hvilken här komikens lusteldar spela; och händer det understundom (liksom t. ex. i "Mårten Holk"), att skämtet är en qvickhet, mindre af fantasi och humor, än af förstånd och satir, så förhöjer slik omständighet sakens behag

för de talrika läsare, hvilkas högsta æsthetiska interesse är att upptänka och utgissa anspelningar på enskilda personer. Med få ord: i fru Lenngrens diktkonst är en måtta, aldrig nog inskränkt att förefalla (egentligt) poetiska läsare trång och platt, men också aldrig nog rymlig att förefalla prosaiska läsare såsom en gränslös vidd, i hvilken de svindla och borttappa sig. — Ej sällan sker, att kritiken, vid betraktandet af stora författare, med en suck tänker sig möjligheten huru de hade kunnat bli ännu större. Vi kunna ej hindra, att en dylik suck blir hörbar äfven från den vördnad, som på dessa blad velat framräcka sin krans åt den ädla skaldinnans bild. Men dervid glömmes icke, huru den sällskapsluft, som i allmänhet närmast omgaf henne, var, med alla sina beståndsdelar af fryntlig hemtrefnad och valdt umgänge, ändock föga gynnsam för poesiens friaste och högsta uppflygter. Hade Kellgren och Kraus fått längre lefva: troligen skulle hon då till sådana blifvit lifvad; troligen skulle hon då på den bana, som just företrädesvis var hennes anborna, hafva skänkt oss flera och större skapelser af det slags national-idyll, hvarpå hon i "Den glada Festen" lemnat ett prof af i vårt språk ouppnådd och i andra språk sällspord förträfflighet. Sedan Kellgren bortgått, fanns under adertonde århundradets sista årtionde lika litet, som under nittonde århundradets första, någon motvigt qvar mot det öfvermått af moral-didaktik och satir-qvickhet, hvaraf Sveriges hela vittra bildning då var strängt beherrskad och kufvad.

Det nu sagda må tillika göra begripligt, hvarföre, under den såkallade "phosphorismens" period, en och annan yngre granskare tycktes anse den ambrosia och nektar, som i dessa dikter iskänkes, vara nog mycket tarflig husmanskost. Man hade deruti orätt. För det första utmärkes fru Lenngren tvifvelsutan genom den ära, att i det slags vitterhet, som består i talentfull återspegling af det inom skaldens personliga synkrets förekommande alldagslifvet, hafva frambragt det fullkomligaste, som Sveriges tungomål hittills har att uppvisa. Men — hon har icke stannat vid blotta afspeglandet af detta lif. Hon har

äfven upplyftat sina spegelbilder till den verkliga konstens område; och derigenom, öfverhufvud, åt dessa bilder (äfven de lägre) gifvit en poetisk adel, som, vid noggrannt påseende, ej bör kunna misskännas. Af sin samtida sällskapsverld har hon sålunda förevigat, ej blott det genom hennes löje skirade osköna, utan äfven hvad den egde skönt, ja skönast; hvilket, på hennes taflor, glänser oss till mötes i hela älskligheten af målarinnans leende godmodighet.

III.

Många äro de författare, dem ett stort namn tillfallit; men få hafva bibehållit det så jemnt stigande, som fru Lenngren. Hon vann det, i begynnelsen, blott småningom: och länge nog dröjde, innan någon vitter myndighet offentligen afkunnade, att hon var ett bland Sveriges förnämsta snillen. Med undantag af Thorild, var Gyllenborg den förste, som bröt denna tystnad. Då den senare framträdde, hade likväl allmänheten, på egen hand, redan börjat göra henne rättvisa. Hyllningen af den osäkra och föränderliga röst, som kallar sig det allmänna omdömets, var henne dock ingen hugnad. Man må emellertid ej föreställa sig, att hon hade utbytt den fåfänga, som söker bifallstecken, mot den, som låtsar förakta dem. Hos svenska akademien hade hon afböjt flera förslag att gifva henne en lysande utmärkelse, — bland hvilka till och med ett att invälja henne till ledamot*); men då hon slutligen öfverraskades med den, att det var just på dess högtidsdag 1797, som Gyllenborg uppläste sin sång till hennes ära, kunde hon för sina närmaste ej dölja, att bestörtningen åtföljdes af en känsla, som icke var oangenäm. Än synbarare förrådde sig hennes belåtenhet, då hon af samma vittra samfund, i Januari 1803, ge-

---

*) Man tviflade ej, att kunna tillvägabringa den dertill i Stadgarne erforderliga ändringen.

nom ett besök på dess vägnar af dess direktör och sekreterare, anmodades att utgifva en samling af sina skrifter. Sannolikt fann hon sig ock genom sådana aktningsbevis mera betryggad vid fortgåendet på en bana, som, vådlig för alla, och för fruntimmer allramest, var detta särdeles i en tid, då författarinnor i Sverige ännu voro, af allt sällsynt, det sällsyntaste. Likväl kunde hon icke förmås att samtycka till akademiens önskan. Åtminstone gaf hon blott ett halft undvikande svar; och så länge hon lefde, förblef den ifrågavarande samlingen overkställd. Huru högt detta samfund skattade henne, visade sig föröfrigt äfven genom andra prof. Då 1796 beslutet fattades om den nya upplagan af dess Handlingar, beslöts äfven, att exemplar deraf skulle föräras åt konungahusets medlemmar och — fru Lenngren. Och denna skänk beledsagades år 1800 af en ny: en årlig, till hennes död fortfarande pension. Hvad hon sjelf värderade högre än all dylik uppmärksamhet och uppmuntran, var den personliga vänskap, hvarmed hon, i det enskilda umgänget, af flera bland akademiens ledamöter omfattades. De förtroligaste af dessa vänner voro — näst Kellgren — Rosenstein, Lehnberg, Franzén.

Sällan i person synlig för allmänheten, hade hon dock stundom omedelbara tillfällen att märka, huru kändt och kärt, äfven i aflägsnare orter, hennes namn var. Exempel deraf hördes hon med rörelse förtälja. Insjuknad på en resa i ett af rikets södra landskap, kom hon om aftonen till en småstad, der hon skulle hvila. I samma hus var, för samma qväll, en assemblé med dans tillställd. Danssällskapet försporde, hvem den sjuka var — och förflyttade sig genast till ett annat hus; utan att hon derom hade någon kunskap förr, än följande dagen.

Det gifves ett slags höfligheter, dem man tror sig skyldig en ryktbar författare, och för hvilka man återväntar något mundtligt (kanhända ock, i ett såkalladt "album", något skriftligt) bevis på hans rättighet till sitt rykte, eller åtminstone på hemsökarens rättighet att kunna säga: jag har sett honom — jag känner honom — jag är med honom nära bekant. Sådana

artigheter undvek hon, så mycket hon kunde. Visserligen fägnades hon, då någon oväntad lägenhet öppnades att se in i ett sinne, ett hjerta, der hon fann sig rigtigt och fullt förstådd. Men i det vanliga umgänget ville hon ej synas auktor. Hon ville der vara endast fruntimmer. Framförallt i sällskap med sitt eget kön: med hvilket hon derföre ock underhöll samtal blott och bart om de föremål, som hon visste vara dess allmännaste; ämnen, tillhöriga än barnkammaren, än möbelboden, än köket, än theaterns och soupéernas krönika. "I hennes boningsrum" — säger Franzén — "syntes aldrig en bok, aldrig ett skriftyg; knappt af dem, som hörde till hennes hus, träffades hon någonsin med pennan i handen". Den, som ej kännt henne mycket nära, skulle lätteligen kunnat förmoda, att hon ansåg mat och matlagning för ett af lifvets högsta interessen. Ej nog, att hon — ehuru med klok hushållning — gerna till ett läckert bord inbjöd gäster, som enkom förstodo värdera det; med dylika kännare blefvo dervid kok-konstens läror och upptäckter grundligt afhandlade. Vid ett sommarbesök hos Franzén afhörde hon med så nitisk uppmärksamhet en komministerfrus långa berättelse om en sin älsklings-kalfs lefnadslopp, att hon allsicke märktes ega något öra för skaldens älskliga och fint bildade maka, som satt på hennes andra sida och sökte på godt maner inleda ett annat samtalsämne; hela hennes själ tycktes, till den goda prestfruns förtjusning, vara med spändaste nyfikenhet rigtad på kalfvens underbara öden. Påmintes hon, bland sina förtrognaste, om den rol hon vid sådana tillfällen spelat, teg hon och smålog, — sannolikt med Augusti känsla, att hon hade "spelat den väl".

I våra dagar skulle mången frestats tycka, att hon i slikt undandöljande af sitt snille och auktorskap ofta gick för långt. Rent ut sagdt: hon dref sin farhåga för skenet af lärd och vitter till ett öfvermått, som (förlåtligt nog!) omsider af ett yngre slägte ansågs för tillgjordt. Hon nöjde sig icke med att gömma lyran under sitt sybord; hon låtsade äfven att ingen lyra fanns inom hennes hus. I en senare tid har det mot-

satta felet blifvit vanligare. Till grund för hennes beteende låg, bredvid ett strängt, kanske något snäft begrepp om hvad qvinnan egentligen borde vara, äfven medvetandet af den qvinliga bildningens dåvarande allmänna tillstånd, ej blott nedanom, utan jemväl inom den medelklass hon tillhörde. Inför dess ögon kunde hon blott genom så beskaffadt uppförande vinna ursäkt, eller hos alldagsfruntimren förvärfva sig ett privilegium att oantastadt få derjemte vara något annat och mera, än de. Visst är, att det alldagliga sällskapslifvets skick i Sverige — och ingalunda minst i Stockholm — var då långt mera egnadt, än det är nu, att ingifva ett dylikt slags qvinnofruktan; hvarvid dessutom kunde antagas såsom säkert, att den qvinliga inskränktheten egde medhåll af en manlig, från hvilken till och med utmärkta män ej alltid voro fria. Vanskligare är att förklara, hvarför hon äfven inför qvinnor, som sjelfva voro snillen, men icke dess mindre hennes likar också i sann qvinlighet och husliga dygder, med samma hårdnackenhet bibehöll samma grundsats att antaga en den möjligast enfaldiga uppsyn och säga dels ingenting, dels endast de utsöktaste trivialiteter. Så skedde t. ex. vid en af Franzén*) tillställd sammanträffning med den tyska skaldinnan Amalia von Helwig. Af detta möte, som blef deras enda, har ej blott fru von Helwig, utan ock Franzén sjelf gifvit mig en den mest sorglustiga beskrifning. I den fromma mening att göra henne personligt bekant med dem, som under vårt århundrades första årtionde räknades för Sveriges vittraste snillen, hade han i Stockholm — på Mon Bijou — sammanbjudit alla dessa utmärktheter till ett poetiskt aftonsamqväm; och tillika berättat henne, att de voro hans närmaste vänner. Till hans största förlägenhet, syntes de nästan samtligen just ena sig på, att mot den i hvarje afseende älskvärda utländskan vara så stela, så dragna, så kärfva, så ordnjugga, som möjligt. Förgäfves vände sig den arme värden företrädesvis till fru Lenngren, med hopp att framlocka någon större frynt-

*) Den 29 Augusti 1807.

lighet, någon lifligare meddelning: det oraklet förblef det stummaste af dem alla. Var detta en blygsamhet, sträckt till blyghet? Var det djup försynthet? eller förutfattad fördom? eller förnimmelsen af främlingskap inom spheren af ett fruntimmer, som vid hofvet i Weimar blifvit uppfostradt af Goethe och Schiller? Eller var det ett ovillkorligt uttryck af hennes karakters allmänna återhållenhet, — lätt benägen att i hvarje företeelse af själ, som öfversteg dess engång vedertagna jemnmått, misstänka sken, skryt, prål? och ville hon alltså begagna tillfället att på indirekt vis gifva den tyska damen en lexa, en praktisk tillämpning af "råden till Betti"? — Hvad hos Franzén ökade grämelsen, var tanken på den för Sveriges snillen oförmånliga föreställning, som fru von Helwig skulle hemföra från detta förolyckade vittra gästabud. Ej heller må undras, om följden blef, att från alla snillen af sådant slag bad hon Gud hädanefter för alltid bevara sig*).

*) Till en svensk väninna skref hon kort derefter, i anledning af denna *"souper spirituel"*:

— *"Je ne saurai vous dire beaucoup au sujet de Mad. Lenngren. Elle est sans doute bien aimable, quand on a eu assez de tems pour cultiver sa connaissance et pour être reçu dans son intimité. Mais moi, j'ai le faible d'aimer les gens aimables à la première vue, et qui sont assez riches pour donner même à ceux, dont ils ne se soucient guère, quelque don agréable, quelque souvenir intéressant qui ne leur coûte rien et satisfait les autres. Il faut être bien pauvre (à ce qu'il me semble) pour être obligé d'épargner si soigneusement tout son bien pour ses amis, et de craindre de se ruiner en communiquant quelques choses aux passants; qui parfois peuvent n'être pas indignes du bon (et même du meilleur) qu'on aurait à offrir."* — Hennes yngsta syster (Louise von Imhoff, sedermera friherrinna von Kloch) yttrade, i en medföljande skrifvelse, efter några hjertliga ord om Franzén sjelf och hans älskvärda fästmö (f. d. fru Choræus): "Einige Herren, welche mit zu dieser gelehrten Gesellschaft gebeten waren, machten uns recht herzlich zu lachen. Sie traten gleich mit einer ganz possierlichen Würde zur Stube herein, und gaben sich so viele Mühe nicht etwa ihre Reputation von Genie und Gelehrsamkeit durch ein unvorsichtiges, rasches oder wohl gar leidenschaftliches Wort auf ein-

Till välförtjent trefnad för den hederlige Lenngren, var han ständigt den förste bland de få vänner, för hvilka hans maka ej ansåg nödigt att sålunda maskera sig. Väl visste han merendels icke, när hon hade kastat på papperet sina verser; hvilka ej sällan föddes i hennes hufvud, medan hon gick i sitt hushåll. Men hon plägade någon tid efteråt öfverraska honom med ett nöje, hvars värde för honom utgjorde gåfvans högsta värde för henne sjelf. Han var hennes förtrognaste vittre vän. Påminna vi oss nu, att han tillika hade varit Kellgrens: så är dermed nog sagdt, både om det behag hvarmed hennes lyra omgaf honom i hans hus, och om den uppmuntran, som hon kände af hans bifall. För att äfven mera särskildt roa honom och hans vänner, diktade hon de åtskilliga dryckesvisor, som bland hennes skrifter förekomma; och om hvilka man väl eljest (med undantag, måhända, af "Sällheten") knappt skulle gissat, att de härröra från en qvinlig författare. Den mest egendomliga ibland dem är "den Välvise". Öfverhufvud äro de muntra i Rahbeks tonart. Ett af dessa stycken — "Göternes Utvandring" — är ock omedelbarligen hämtadt från honom. Dess i slutraderna sammanfattade *sens moral* (en skål för handeln och sjöfarten) borde i synnerhet för ett kommersråd klinga hugnesam. Bekant är föröfrigt, att man i den tiden, oaktadt det (med halft samvetsagg) beviljade undantaget för Bellmanssången, egentligen älskade, när man ville slå sig lös, en bacchantism som var måttlig, beskedlig, ofta moraliserande, ja moraliskt rörande. Att fullt instämma häri, kunde dock fru Lenngren blott ett par gånger lockas (se "Bordvisa" och "Sång i ett gladt sällskap"); hon var dertill, i grunden, både för glädtig och för qvick.

mal zu verlieren, dass sie den ganzen Abend nicht eine bedeutende oder vielmehr keine — Sylbe sprachen, und sich gleich wohlgezogenen Kindern die Meinungen der andern anzuhören begnügten. Herr Kullberg und Herr Rutström machten jedoch eine Ausnahme, indem beide sehr artiger und lustiger Laune waren". — Det torde härvid böra nämnas, att friherrinnan Helwig redan då talade svenska med ledighet; äfvenså, att Leopold, hindrad af ohelsa, icke var tillstädes.

Förträfflig såsom maka, var hon äfven i allmänhet ett mönster såsom husfru; och således för sitt tjenstfolk snarare en moder, än en herrskarinna. I blandadt sällskap noggrannt (ehuru ledigt) afvägande orden, och gerna försigtig ända till slutenhet, befanns hon i egentliga vänskapsförhållanden alltid lika öppenhjertig, som tillförlitlig. Den makt, hvarmed hon var begåfvad att i lyckans hemvist förhöja glädjen, bytte sig, med samma beredvillighet, i sorgens boning till en makt att sprida tröst och hjelp. Med en för all nöd känslig godhet, som njöt af hvarje obemärkt tillfälle för välgerningar, förenade hon vid utöfningen både den starka vilja, som beredde utväg, och det klara förstånd, som förebyggde missbruk. Hennes utseende (ty förmodligen vill man äfven derom någonting höra) kunde, utan att vara egentligen osköntt, likväl ej kallas vackert. Men det gaf ett intryck af stilla behag, hvarvid den alltid enkla och alltid vårdade klädseln sammanstämde med anlet och gestalt till en angenäm helhet. I det allmänna umgänget tycktes ej mindre utseendet, än sättet och tonen, tillkännagifva en temligen vanlig kommersrådinna; endast simplare, än de flesta. Stundom sågos dock äfven i sådant umgänge hennes ögon uppglänsa af en qvickhet, som hotade med ett epigram; men oftast återhölls det då af hennes läppar med ett mildt halflöje, eller följdes af en genast försonande mine, som antydde, att det fina saltet af hennes infall ej utströddes af begabberi eller skadefröjd. Också undföll det henne ytterst sällan bland dem, hos hvilka hon kunde vänta sig att det skulle missförstås eller såra. Glömde hon sig understundom, då hon frestades af en alltför oförsynt närgångenhet eller en alltför omotståndlig löjlighet, så väckte det i hennes inre strax ett långvarigt missnöje öfver afvikandet från en grundsats. Föröfrigt berättas, att för närmare betraktare kunde hennes uppsyn ej helt och hållet dölja en viss sorglighet, som der, äfven midt ibland det lifligaste spel af skämtet och löjet, särdeles under de senare åren var märkbar. — Den hade ock sin djupa grund; såsom innan kort skall visas.

Kunde man således ändock, jemväl utan att tillhöra kretsen af hennes förtrognaste, understundom lyckas att i hennes umgänge, bredvid den okonstlade belefvenheten, det lugna och glada vettet, den ömt deltagande känslan, få skönja åtminstone glimtar af den spelande och uddiga qvickheten: så var i alla fall hennes litterära personlighet någonting, som hon endast och allenast inom denna krets tillät uppenbaras. Blott der lyssnade hon till, och förde jemväl sjelf, samtal om vittra ämnen. Om hon der, under sin lefnads afton, ej kunde lemna någon välvillig uppmärksamhet åt en plötsligt framstigen ung författarflock, som i hennes omgifning bedömdes med alltförkastande stränghet: så är ingenting begripligare, än detta. Den klarblick, hvarmed Kellgren skulle i de unga upprorsmakarnes bemödanden snart kunnat urskilja de strimmor af verklig gryning, som ur de fantastiska dimmorna mer och mer arbetade sig fram, fanns — när Franzén undantages — hos ingen af de umgängsvänner, hvilkas straffdomar tycktes snörrätt sammanstämma med hennes egen (praktiskt) Horatianska smaklära. Å andra sidan kunde hennes nuvarande minnestecknare ej heller förutse denna sin framtida vördnadsgärd, när han, ännu sjelf yngling och besökt af en ung Lehnberg, som var nyblifven student och liknade sin fader i gåfvan att qvickt och roligt berätta, hörde den välkomna gästen — en smula i Callots maner — skildra ett aftongille af åldrad fornakademism, i hvilket denne blifvit hos fru Lenngren införd af sin förmyndare Blom, just på qvällen före sin Upsala-färd. Redan misstänkt att sjelf i löndom vara en kättare eller "phosphorist" (liksom så mycket annat ungt folk i den tiden), och derföre gång efter gång med mer eller mindre förtäckta ord varnad, hade han slutligen af husfrun afskedats med en betydningsfullt sarkastisk blick och af förmyndaren med en omarmning under följande tal: "Min gosse! du lefver i en svärmisk tid; du är ung, och du reser till en ort, der förryckta och förryckande villoandar utsprida de vådligaste irrmeningar. Låt mig räkna på, att du undviker dessa förförares sällskap; men först och sist, gör allt att und-

vika Atterboms"! — Oskyldig var dock den sistnämnde åtminstone deri, att det gick med denna förmaning, som det plägar gå med oräkneliga andra: den tjenade blott att ännu mer stegra den förmanades nyfikenhet. Knappt hade ankomlingen i Upsala tillbragt en dag, förrän han uppsökte den villolärare, som företrädesvis var utpekad att undfly.

De unga yrhjernor, som då gemensamt roade sig öfver det ena och det andra, skulle tvifvelsutan kommit på ganska allvarsamma betraktelser, om de vetat, att den af dem båda ändock djupt högaktade skaldinnan sedan längre tid hemligen tärdes af lidanden, för hvilka hennes lifstråd snart skulle brista. Medan hon lefde, förhöjdes nöjet af hennes sånger genom den allmänna föreställning, att hon, vid hvars blotta namn allas anleten glädtigt klarnade, sjelf var lycklig. Skaplynnet af hennes sångmö, mestadels leende och skämtsamt, tycktes dymedelst ock fullt motsvaradt af den glada dager, som denna föreställning gjutit öfver hennes lefnadsminne. Men begreppet om hennes enskilda sällhet, i många hänseenden sannt, var det, tyvärr! på långt när ej i alla. Det första, som saknades i dess innehåll, var tillvaron af de ljufvaste föremålen för qvinlig kärlek: barn. Deraf åter föranleddes omsider en särskild sorg, som blef genomgripande och outplånlig. Flera gånger hade hon tagit vård om främmande barns uppfostran, och deraf känt hugnad. Ännu under de sista åren sysselsatte hon sig med själsdaningen af en liten flicka vid namn Augusta, som, boende i samma hus der hon sjelf bodde, blef henne kär alltifrån sin spädaste ålder, snart vistades hos henne dagligen från morgon till qväll, och med stor förnöjelse, uppmärksam på hvarje hennes ögonkast och ord, mottog hennes vanligtvis i berättelser inklädda undervisning. Men tidigare hade hon rentaf till fosterbarn upptagit en brorsdotter, som med ömhet slöts och slöt sig intill hennes moderliga hjerta. Det var en flicka af intagande egenskaper: bland hvilka äfven en vacker sångröst, som, alltmera öfvad och odlad, mycket bidrog att försköna det utan anspråk och ståt njutna konstlifvet i hennes hemkrets. Hvad

hände? Det unga fruntimret föll i en nervsjukdom; och denna efterlemnade en själskrankhet, som uteslöt allt hopp om förbättring. Hon var och förblef — vansinnig. Åminnelsen af den olyckliga stod sedan alltid såsom en mörk skugga i fru Lenngrens inre. Mångengång, då hon just som lifligast hade spridt omkring sig strålarne af sitt muntra snille, drog hon, plötsligt, för sig sjelf en djup suck. Den smala gräns, som åtskiljer den ljusaste och den mörkaste sidan af menniskolifvet, genomskar då hennes medvetenhet med sin dystra, tvetydiga strimma.

Och ej nog dermed: härtill sällade sig ock ännu en annan mörk hågkomst, som aldrig ur hennes hjertas innersta kunde aflägsnas. Hennes fader, den jemväl i sin ålderdom lika glade professor Malmstedt, hade anländt från Upsala att fägna henne med några dagars besök. En afton förskräcktes hon att sakna honom längre än vanligt. Han hade gått ut; han var försvunnen; han återkom aldrig mer. Man förmodade att han, genom någon vådlig tillfällighet, fallit i vatten och drunknat. Att så skett, bekräftades innan kort med full visshet.

Troligt är, att dessa smärtor, fastän lika doldt som långsamt, samverkade till beredandet af hennes sista bedröfvelse: den, som slöts med hennes död. Det var en sjukdom af förfärlig art; oftare angripande qvinnan, än mannen; ofta en följd af dolda qvalkänslor, helst hos varelser som ej vilja tillåta dem utgjuta sig. Förfärligt, såsom sjukdomen, var ock det medel, som försöktes till räddning. Likväl kunde af det sällskap, som dagen förut såg henne i hennes hus, ingen på hennes tal och uppsyn märka, hvad hon visste så nära sig förestå. Blott åt en, af hvars blick vid afskedstagandet hon slöt att han derom egde kunskap, gaf hon en återblick, som innebar de sedermera på hennes dödssäng yttrade orden: "Jag är icke rädd för döden; ty jag är icke rädd för Gud". Den äfventyrliga åtgärden verkställdes lyckligt, men blef fruktlös; roten af det onda satt qvar. Det utbredde sig ånyo, med outsägliga plågor. Hon bar dem med en christens tålamod. För att ej bedröfva sina

vänner, gjorde hon allt att dölja sitt lidande, så länge hon ännu för dem var synlig. När hon ändtligen ej dermed kunde hålla ut, mottog hon — utom sin läkare — blott sin man, och (på de drägliga stunderna) den lilla Augusta. Denna belägenhet varade i månader; under hvilka vänskapen således fick vänja sig att sakna hennes umgänge och såsom säker afbida sin förlust. En enda älskad varelse tillät hon dock bli ett oafbrutet fortfarande vittne till hennes långa segerkamp. Det var en värdig dotter af den fru Weltzin, som i Leopolds rörande tacksång står upphöjd vid sidan af forntidens vänskapshjeltinnor; en dotter, som, lik sin moder,

— vän ej blott i glädjens tider,
Vid martyrens bädd förblef det än.

Dag och natt vårdad af denna väninnas ömhet, fann hon tillsist en tröst, en lindring i hennes blotta åsyn. "Engel"! sade hon till henne, i det ögonblick hon väntade döden; och vände sig sedan till Gud allena.

Redan många år förut hade hon till honom uppblickat med denna bönesuck:

När rösten, skälfvande och bruten,
Åkallar, Skapare! ditt namn, —
O, sträck mot mig i dödsminuten
Din hulda, faderliga famn!

Hon blef nu bönhörd. Befrielsens stund inträffade den 8 Mars 1817.

Sådan var Anna Maria Lenngren. Så länge ett Sverige finnes, skall det ihågkomma henne med tacksam stolthet, och kröna hennes bild med kransar af tvåfaldig ära: Skaldinnans och Qvinnans; icke förgätande, att det senare är, hvad hon sjelf ville vara först och främst. Och när vi på den öfver henne slagna skådepenningen se henne föreställd såsom en sångmö i en enslig lund, tänka vi oss der invid hennes fot äfven

den "lugna källa", hvars tysta, obemärkt välgörande och försvinnande bölja var hennes förebild; under den ljufva visshet, att i "morgonsången" af ett oförlorbart paradis det strängaspel nu klingar fortsatt, som här på jorden så gladt anstämdes vid denna källas blomsterbrädd.

†

P. D. A. ATTERBOM.

En Morgenlandets Genius i Nord
Har löftet sig fra Upsals Oldtidshöie;
Hans Blik var Straaler fra et Dybsinds-Öie,
Omslört af Skjönhedsrigets Billedflor.

Han stod med Seierstegn ved glemte Rester
Af faldne Afgudstempler; — om hans Kind
Den gule Lok var blegnet; men hans Sind
Var opad vendt mod Livets höie Mester.

Og for de dybe, havblaae Öines Blik
Forklared sig det Grundnaturens Rige,
Han havde kæmpet for i Tankekrige,
Da vort Aarhundreds Sangfuglvaar opgik.

Han med de Helte deelte Kaar og Lykke,
Som forrest kæmpe for en stor Idee,
Men — naar i Glands de Seiersbanret see —
Staae ved de Faldnes stille Grav i Skygge.

Han havde svunget Aandens Flammesværd
Mod Skrankerne, som hæmmed Liv og Tanke;
Han dristig svang sig over knuste Skranke;
Men elsked Dæmringstidens Stjerneskjær.

Han lytted til Naturens dunkle Tale,
Til Lilliens Hvisken i den dybe Dal;
Han foer paa Eventyr med Örn og Hval
Paa höie Skyer og paa Bölger svale.

Dog Tankedybden i hans Drömmeblik
Og Billedpragten i hans Sang var fremmed,
Og, som en fremmed Genius i Hjemmet,
Han ud til Folkets Skjalde-Grave gik.

Han vilde minde Slægterne i Norden
Om hvad der dybt i Folkesjælen laae,
Men hvad kun drömmende Naturer saae,
Naar Aandelyn i Sky flöi over Jorden.

Han vilde drage frem af Glemsels Flod
De Skatte, Sveas Seere og Skjalde
Opdrog af Folkesindet, — men lod falde,
Hvor blinde Tidsaand ei sig selv forstod.

Sin egen Tidsaand voved han at möde
Med de henfarne Tiders Speil i Haand,
Naar Jordgiganter rysted Stjerners Baand
Og vilde Himmelborgens Grund omstöde.

For Tankens Frihed havde djærf han stridt
Med ungdomsild; men stormed Tidsdæmonen
I Livets Flammeström mod Sandhedsthronen,
Den stille Skjald «holdt ei med Tiden Skridt».

Den vilde Verdensfærd sig om ham rörte,
Som fjerne Brusen af en fredlös ström,
Og Aanden fra hans störste Ungdomsdröm
Ham til Lyksalighedens Ö henförte.

Han fandt hin favre Ö. — Der Fuglen blaa
I Aftenröden sang med Toner klare;
Der Blomsterne ham kunde aabenbare
Hvad dybt i Evighedsnaturen laae.

Nu Drömmefuglen fra hans Barndomsdage
Sig til en yndig Jomfru folded ud:
Lyksalig favned han sin Ungdomsbrud,
Og Skjaldens höie Skytsaand blef hans Mage.

Nu Trylleblomsterne, som lönlig sang
Om drömte Fremtidsliv med Savn og Længsel,
Sig lösned fra de bundne Sjæles Fængsel —
Og glade Börn sig ved hans Hjerte hang.

Til Sandhed blev ham Eventyrets Lykke;
Paa Tidens Ström dog svömmed Lykkens Ö;
Til landet, hvor ei Blomst og Fugl kan döe,
Den lyse Skytsaand peged gjennem Skygge.

To Vinterfugle kom med hvide Flor;
De flagred over Nordèns kolde Fjelde,
Og Skjalden saae med Suk den Favre hælde
Sit Hoved dybere mod isnet Jord.

En Sommermorgen ved hans Bryst hun blunded —
Som «Fuglen blaa» den skjönne Sjæl bortflöi.
Dens Flugt var stille, skjön og himmelhöi;
Med hende var dog Lykkens Ö forsvundet.

I dybest Smerte har ei Skjalden glemt
At prise Magten, som oss ei bedrager,
Naar Kjærligheden giver her og tager*)
Hvad evigt kun i Aandens dyb er gjemt.

Han havde grebet Traaden, som skal holde,
Om ogsaa alle Stjerners Kjæde brast,
Og ved en evig Haand han holdt sig fast,
Da hedest Læben hang ved Læber kolde*).

Og det blev Vinter, det blev Vaar paany;
Et Vemodsslör omflagred Skjaldens Öie —

(* De med serskild stil utmärkta orden hänsyfta på uttryck i bref från Atterbom af den 4 Aug. och 31 Dec. 1854.

Da saae han atter Fuglen i det Höie —
Dens Vinger blaaned skjönt i gyldne Sky.

Hans Aand fik Vinger; — for hans Blik forklared
Sig paradisisk Salighedens Ö: —
I Landet, som har gjemt hvert evigt Frö,
Er Herlighedens Liv ham aabenbaret!

B. S. Ingemann.

[illegible]

[illegible]

[illegible]